GÖRDES İLÇESİ'NİN COĞRAFYASI

Ferdi AKBAŞ

Doktora Tezi
Coğrafya Anabilim Dalı
Prof. Dr. Saliha KODAY
2019
Her Hakkı Saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

Ferdi AKBAŞ

GÖRDES İLÇESİ'NİN COĞRAFYASI

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Saliha KODAY

ERZURUM – 2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum **"GÖRDES İLÇESİ'NİN COĞRAFYASI"** adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay,** patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

01.03.2019

Ferdi AKBAŞ

---

* **LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

.....

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Saliha KODAY danışmanlığında, Ferdi AKBAŞ tarafından hazırlanan bu çalışma 01/03/2019 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından Coğrafya Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Saliha KODAY İmza: .....

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Mehmet ZAMAN İmza: .....

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Namık Tanfer ALTAŞ İmza: .....

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ İmza: .....

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Vedat KARADENİZ İmza: .....

Prof. Dr. Sait UYLAŞ
Enstitü Müdürü

F-84/02/06.07.2018

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **V**
ABSTRACT ..... **VI**
KISALTMALAR DİZİNİ ..... **VII**
ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **VIII**
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ ..... **XI**
HARİTALAR DİZİNİ ..... **XVII**
TABLOLAR DİZİNİ ..... **XIX**
ÖNSÖZ ..... **XXIV**

GİRİŞ

GÖRDES İLÇESİ'NİN COĞRAFYASI **1**
I. ARAŞTIRMA SAHASININ KONUMU, SINIRLARI VE BAŞLICA ÖZELLİKLERİ **1**
II. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ **4**
III. ARAŞTIRMA SAHASIYLA İLGİLİ DAHA ÖNCE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR **7**

BİRİNCİ BÖLÜM
FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

1.1. YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ **16**
1.1.1. Gördes İlçesi'nin Jeomorfolojisi 16
1.1.1.1. Jeolojik Özellikler 16
1.1.1.2. Jeomorfolojik Özellikler 32
1.1.1.2.1. Dağlık ve Tepelik Alanlar 32
1.1.1.2.2. Ovalar 41
1.1.1.2.3. Vadiler 45
1.1.1.2.4. Pliyo-Kuvaterner Aşınım-Dolgu Düzlükleri 47
1.1.2. İklim Özellikleri 49
1.1.2.1. İklimin Elemanları 52
1.1.2.1.1. Sıcaklık 52
1.1.2.1.2. Basınç ve Rüzgârlar 62
1.1.2.1.3. Nem ve Bulutluluk 71

1.1.2.1.4. Yağışlar 76
1.1.2.2. İklim Tipi ve Yağış Etkinliği 86
1.1.3. Hidrografik Özellikler 98
1.1.3.1. Akarsular 102
1.1.3.1.1. Gördes Çayı 103
1.1.3.1.2. Akhisar Deresi 107
1.1.3.2. Barajlar ve Göletler 110
1.1.3.3. Yeraltı Suları ve Kaynaklar 113
1.1.4. Toprak Özellikleri 118
1.1.4.1. Zonal Topraklar 118
1.1.4.1.1. Kahverengi Orman Toprakları 118
1.1.4.1.2. Kestane Renkli Topraklar 120
1.1.4.1.3. Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları 120
1.1.4.1.4. Kireçsiz Kahverenkli Topraklar 121
1.1.4.1.5. Kırmızı Akdeniz Toprakları 122
1.1.4.1.6. Kırmızı Kahverenkli Akdeniz Toprakları 124
1.1.4.2. Azonal Topraklar 125
1.1.4.2.1. Alüvyal Topraklar 125
1.1.4.2.2. Kolüvyal Topraklar 126
1.1.4.2.3. Regosoller 126
1.1.4.3. İntrazonal Topraklar 127
1.1.4.3.1. Rendzinalar 127
1.1.5. Doğal Bitki Örtüsü Özellikleri 127

İKİNCİ BÖLÜM

BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

2.1. NÜFUS 138
2.1.1. Nüfusun Tarihsel Gelişimi 138
2.1.2. Kır Nüfusu 147
2.1.3. Şehir Nüfusu 163
2.1.4. Nüfus Hareketleri 167
2.1.4.1. Doğumlar ve Ölümler 167

2.1.4.2. Göçler 168
2.1.5. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri 192
2.1.5.1. Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı 192
2.1.5.2. Aile Büyüklüğü (Hane Halkı) 201
2.1.5.3. Nüfusun Eğitim ve Kültür Özellikleri 204
2.1.5.4. Nüfusun Sağlık Durumu 227
2.1.6. Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu 229
2.2. YERLEŞME 243
2.2.1. Yerleşmenin Tarihi Gelişimi 243
2.2.2. Yerleşme (Köy) Adları 248
2.2.3. Yerleşme Şekilleri 251
2.2.3.1. Köy Yerleşmeleri 252
2.2.3.2. Mahalle Yerleşmeleri 273
2.2.3.3. Gördes Şehri 275
2.2.3.3.1. Gördes Şehrinin Fonksiyon Alanları 285
2.2.3.4. Dönemlik Yerleşmeler 302
2.2.4. Konut Tipleri 308
2.2.4.1. Köy Konutları 308

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

3.1. GENEL ARAZİ KULLANILIŞI 322
3.2. TARIMSAL FAALİYETLER 326
3.2.1. Tarım Ürünlerinin Ekiliş Alanları ve Üretimi 326
3.2.2. Hayvancılık 345
3.3. ORMANCILIK 360
3.4. MADENCİLİK 362
3.5. SANAYİ 364
3.6. ULAŞIM 368
3.7. TİCARET 375
3.8. TURİZM 376
3.8.1. Doğal Turistik Çekicilikler 377

3.8.2. Beşeri Turistik Çekicilikler 386

SONUÇ VE ÖNERİLER 397

KAYNAKLAR 407

EKLER 461

EK 1. ANKET FORMLARI 461

ÖZGEÇMİŞ 469

ÖZET

DOKTORA TEZİ

GÖRDES İLÇESİ'NİN COĞRAFYASI

Ferdi AKBAŞ

Danışman: Prof. Dr. Saliha KODAY

2019, 469 + XXIV Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Saliha KODAY
Prof. Dr. Mehmet ZAMAN
Doç. Dr. Namık Tanfer ALTAŞ
Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ
Doç. Dr. Vedat KARADENİZ

Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü sınırları dahilinde yer alan Gördes ilçesi, idari bakımdan bağlı olduğu Manisa ilinin yüzölçüm açısından en büyük beşinci ilçesi olup, ilin doğu tarafında bulunmaktadır. İlçe kuzeyde Sındırgı, güneyde Salihli ve Gölmarmara ilçeleri, batıda Akhisar, doğuda ise Demirci ilçesi ile komşudur.

Araştırma sahası tektonik birlikler bakımından Anatolid Kuşağı içerisinde bulunmaktadır. Eski Anatolid-Trolid platformunun Üst Kretase-Üst Eosen yaşlı ve güneye dilimlenmiş metamorfik-kristalin temeli üzerinde gelişme göstermiştir.

Ege Bölgesi dahilinde ve İç Anadolu Bölgesi sınırında yer alan Gördes, her iki bölgenin klimatolojik özelliklerini taşımaktadır. Yıllık ortalama sıcaklıklar 13 ^{0}C ve yıllık yağış miktarı 497 mm'dir. Gediz Nehri Havzası'nda yer alan araştırma sahasının en önemli akarsuları Gördes Çayı ve Akhisar Deresidir. Doğal bitki örtüsünün önemli bir kısmını teşkil eden ormanlar çoğunlukla yükselti ve eğim değerlerinin yüksek olduğu mevkilerde görülmektedir. Orman örtüsü içerisinde ve yer yer düşük yükselti ve eğim değerlerine sahip alanlarda maki topluluklarına da rastlanmaktadır. İlçenin büyük bir bölümünde kireçsiz kahverengi orman toprakları, regosoller ile kahverengi orman toprakları yayılış göstermektedir.

2016 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre, Gördes ilçesinin nüfusu 28.833 kişidir. Bu nüfusun yaklaşık % 62'si (17.854 kişi) köylerde (kırsal mahallelerde) 38'i (10.979 kişi) ise ilçe merkezinde yaşamaktadır. İlçenin nüfus yoğunluğu (km^2'ye 32 kişi) bağlı olduğu Manisa ilinden (km^2'ye 105 kişi) düşüktür.

Araştırma sahasındaki temel ekonomik faaliyetler tarım ve hayvancılık olsa da ilçe merkezi ve kırsal kesim arasında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. İlçe merkezi idari fonksiyonunun yanında ticaret ve hizmetler sektörlerinde faal olan nüfusun yoğunluk kazandığı kesimin ikamet alanını oluşturmaktadır.

Araştırmanın amacını Gördes İlçesi'ndeki insan ve mekan etkileşimini ortaya çıkarabilmek oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda araştırma konusu belirlenmiştir, araştırma probleminin tanımı yapılmıştır, araştırma konusuyla ilgili kaynaklar taranarak ön veri toplama süreci tamamlanmıştır, elde edilen verilerin analizi yapılarak tez tamamlanmaya çalışılmıştır. Araştırmada kullanılan veri toplama araçları ise anket, gözlem, görüşme, tarama, bilgi arama yöntemleridir.

Sonuç olarak tarımda sulama ile göçler ilçenin temel sorunlarını teşkil etmektedir. Bunlara ek olarak ticaret ve sanayinin gelişmekten uzak olduğu, mevcut turizm kaynaklarının değerlendirilemediği belirlenen diğer problemlerdir.

Anahtar Kelimeler: Gördes, Nüfus, Tarım, Hayvancılık, Coğrafya.

ABSTRACT

PH. D. DISSERTATION

THE GEOGRAPHY OF THE DISTRICT OF GÖRDES

Ferdi AKBAŞ

Advisor: Prof. Dr. Saliha KODAY

2019, 469 + XXIV Pages

Jury: Prof. Dr. Saliha KODAY
Prof. Dr. Mehmet ZAMAN
Assoc. Prof. Dr. Namık Tanfer ALTAŞ
Assoc. Prof. Dr. Alperen KAYSERİLİ
Assoc. Prof. Dr. Vedat KARADENİZ

The Gördes district, which is located within the boundaries of the Inner Western Anatolia part of the Aegean Region, is the fifth biggest district in terms of surface area in the Manisa province, to which it is tied administratively, and it is located on the eastern side of the province. The district neighbors Sındırgı district in the north, Salihli and Gölmarmara districts in the south, Akhisar in the west and Demirci district in the east.

The research area is located in the Anatolid Zone in terms of tectonic assemblies. It developed on the old and south sliced Upper Cretaceous-Upper Eocene metamorphic-crystalline foundation of the Old Anatolid-Trolid platform.

Gördes, which is located within the Aegean Region and at the border of the Central Anatolia Region, carries the climatological features of both regions. Average annual temperatures are 13 0C and the yearly precipitation is 497 mm. The most important streams of the research area in the Gediz River Basin are the Gördes streamlet and the Akhisar Creek. Forests, which constitute an important part of the natural vegetation, are mostly seen in locations with high levels of elevation and slope. Maquis communities are also observed in the forest cover and partly in areas with low levels of elevation and slope. Non-calcareous brown earth, regosols and brown earth spread in a large part of the district.

According to the data from the 2016 address based population registration system, the population of the Gördes district is 28.833. Approximately 62% of this population (17.854 people) live in villages (in rural neighborhoods) and 38% (10.979 people) live in the district center. The population density of the district (32 people per km2) is lower than that of the Manisa province (105 people per km2), to which it is tied.

Although the main economic activities in the research area are agriculture and stockbreeding, there are some differences between the district center and rural areas. Along with its administrative function, the district center constitutes the residence area of the social segment in which the population that is active in the trade and service sectors are concentrated.

The aim of the research is to reveal the human-space interaction in the Gördes district. In accordance with this aim, the research object was determined, the research problem was defined, the process of obtaining preliminary data was completed by reviewing the sources related to the research topic, and the thesis was tried to be completed by analyzing the data obtained. The data collection tools used in the research are survey, observation, interview, scanning and information inquiry methods.

In conclusion, the main problems of the district consist of irrigation and migration. In addition to these, the fact that trade and industry are far from being developed and that current tourism resources cannot be used well.

Keywords: Gördes, Population, Agriculture, Stockbreeding, Geography.

KISALTMALAR DİZİNİ

ADNKS : Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

A.Ş. : Anonim Şirketi

DİE : Devlet İstatistik Enstitüsü

MGM : Meteoroloji Genel Müdürlüğü

HGK : Harita Genel Komutanlığı

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

km : Kilometre

km² : Kilometre kare

m : Metre

m/sn : Metre/Saniye

m² : Metrekare

mb : Milibar

mm : Milimetre

s. : Sayfa

lt/sn : Litre / Saniye

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

‰ : Binde

% : Yüzde

° : Derece

˚C : Santigrat Derece

' : Dakika

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Gördes İlçesi'ne Güneş Işınlarının Düşüş Açısı. 52
Şekil 1.2. Akhisar'da Sıcaklık Değerlerinin Aylık Değişimi (1960-2015). 55
Şekil 1.3. Manisa'da Sıcaklık Değerlerinin Aylık Değişimi (1960-2015). 55
Şekil 1.4. Gördes'te Sıcaklık Değerlerinin Aylık Değişimi (1980-1997). 55
Şekil 1.5. Sındırgı'da Sıcaklık Değerlerinin Aylık Değişimi (1985-2004). 56
Şekil 1.6. Soma'da Sıcaklık Değerlerinin Aylık Değişimi (1964-2012). 56
Şekil 1.7. Seçilmiş İstasyonlarda Aylara Göre Don Olaylı Gün Sayıları. 62
Şekil 1.8. Akhisar ve Manisa'da Ortalama Basıncın Aylara Göre Değişimi. 63
Şekil 1.9. Akhisar İlçesi'nin Yıllık ve Mevsimlere Göre Rüzgar Frekansları. 65
Şekil 1.10. Manisa İstasyonunun Yıllık ve Mevsimlere Göre Rüzgâr Frekansları. 67
Şekil 1.11. Gördes'in Yıllık ve Mevsimlere Göre Rüzgâr Frekansları. 68
Şekil 1.12. Sındırgı'nın Yıllık ve Mevsimlere Göre Rüzgâr Frekansları. 69
Şekil 1.13. Soma'nın Yıllık ve Mevsimlere Göre Rüzgâr Frekansları. 71
Şekil 1.14. Akhisar'da Ortalama Nisbi Nem İle Ortalama Sıcaklık Değerleri Arasındaki İlişki. 73
Şekil 1.15. Sındırgı'da Ortalama Nisbi Nem İle Ortalama Sıcaklık Değerleri Arasındaki İlişki. 73
Şekil 1.16. Manisa'da Ortalama Nisbi Nem İle Ortalama Sıcaklık Değerleri Arasındaki İlişki. 73
Şekil 1.17. Gördes'te Ortalama Nisbi Nem İle Ortalama Sıcaklık Değerleri Arasındaki İlişki. 74
Şekil 1.18. Soma'da Ortalama Nisbi Nem İle Ortalama Sıcaklık Değerleri Arasındaki İlişki. 74
Şekil 1.19. Seçilmiş İstasyonlarda Yıllık Yağış Miktarlarının Aylara Göre Dağılımı. 77
Şekil 1.20. Seçilmiş İstasyonlarda Ortalama Yağışın Mevsimlere Göre Dağılımı. 80
Şekil 1.21. Akhisar'da Ortalama Kar Yağışlı ve Ortalama Karla Örtülü Gün Sayısının Aylara Göre Dağılımı. 85
Şekil 1.22. Manisa'da Ortalama Kar Yağışlı ve Ortalama Karla Örtülü Gün Sayısının Aylara Göre Dağılımı. 85
Şekil 1.23. Gördes'te Ortalama Kar Yağışlı Gün Sayısının Aylara Göre Dağılımı. 86
Şekil 1.24. Sındırgı'da Ortalama Kar Yağışlı Gün Sayısının Aylara Göre Dağılımı. 86

Şekil 1.25. Soma'da Ortalama Kar Yağışlı Gün Sayısının Aylara Göre Dağılımı. 86
Şekil 1.26. Akhisar'ın THORNTHWAİTE Formülüne Göre Su Bilançosu Diyagramı. 88
Şekil 1.27. Manisa'nın THORNTHWAİTE Formülüne Göre Su Bilançosu Diyagramı. 90
Şekil 1.28. Gördes'in THORNTHWAİTE Formülüne Göre Su Bilançosu Diyagramı. 92
Şekil 1.29. Sındırgı'nın THORNTHWAİTE Formülüne Göre Su Bilançosu Diyagramı. 94
Şekil 1.30. Soma'nın THORNTHWAİTE Formülüne Göre Su Bilançosu Diyagramı .. 96
Şekil 1.31. Gördes'te Aylık Ortalama Yağış (mm.) ve Kayacık Deresi Akım Gözlem İstasyonunun Ölçüm Değerleri (m^3 /sn). 103
Şekil 1.32. Gördes'te Aylık Ortalama Yağış (mm.) ve Çömlekçi Akım Gözlem İstasyonunun Ölçüm Değerleri (m^3 /sn). 104
Şekil 1.33. Gördes'te Aylık Ortalama Yağış (mm.) ve Killik Boğazı Akım Gözlem İstasyonunun Ölçüm Değerleri (m^3 /sn). 104
Şekil 2.1. Gördes İlçesi'nde Sayım Dönemlerine Göre Toplam, Kadın ve Erkek Nüfusun Gelişimi. 143
Şekil 2.2. Gördes İlçesi'nde Nüfusun Gelişim Seyri. 144
Şekil 2.3. Sayım Yıllarına Göre Kırsal Nüfusun Gelişimi (1927-2016)..... 149
Şekil 2.4. 1927-2016 Yılları Arasında İlçe Merkezi Nüfusunun Gelişimi. 165
Şekil 2.5. Araştırma Sahasına Göç ile Gelen Nüfusun Dar Aralıklı Nüfus Piramidi (2016). 186
Şekil 2.6. Araştırma Sahasından Göç ile Ayrılan Nüfusun Dar Aralıklı Nüfus Piramidi (2016). 187
Şekil 2.7. Araştırma Sahasının Sayım Dönemlerine Göre Cinsiyet Yapısının Gelişimi. 194
Şekil 2.8. Gördes İlçesi Nüfusunun Dar Aralıklı Nüfus Piramidi (2016). 199
Şekil 2.9. Gördes İlçesi Nüfusunun Geniş Aralıklı Nüfus Piramidi (2016). 200
Şekil 2.10. Gördes İlçesi'nin Eğitim Düzeyi Oransal Dağılımı (%). 209
Şekil 2.11. Gördes İlçesi'nin Sayım Yıllarına Göre Aritmetik Nüfus Yoğunluğunun Durumu..... 234

Şekil 2.12. Gördes'te Kırsal Yerleşmelerin Nüfus Büyüklüklerine Göre Gruplandırılması.....235
Şekil 2.13. Gördes İlçesi'nde Nüfusun Yükselti Basamaklarına Göre Dağılımı (2016). 237
Şekil 2.14. Gördes İlçe Merkezi'nde Faal Nüfusun Sektörel Dağılımı (2017). 301
Şekil 2.15. Araştırma Sahasındaki Dam Yerleşmeleri Planına Bir Örnek 305
Şekil 2.16. Gördes'teki Bağ-Bahçe Evleri Planına Bir Örnek 307
Şekil 2.17. İlçede Modern Koşullara Göre İnşa Edilmiş Yazlık Konutların Planına Bir Örnek.....308
Şekil 2.18. Gördes'te Taşıyıcı Yapı Malzemesine Göre Köy Konutları. 310
Şekil 2.19. Araştırma Sahasında Yapı Malzemesine Göre Köy Konutları.....315
Şekil 2.20. Gördes'te Çatı Malzemesine Göre Köy Konutlarının Dağılımı.....316
Şekil 2.21. Araştırma Sahasında Kat Sayılarına Göre Köy Konutlarının Dağılımı. 318
Şekil 3.1. Gördes İlçesi'nde Genel Arazi Kullanış Durumu.....323
Şekil 3.2. Gördes İlçesi'nde Tarım Arazilerinden Yararlanma Durumu (2016). 335

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 1.1. Karasal Kırıntılar ile Gölsel Karbonatlar İlçede Geniş Yayılış Alanlarına Sahiptirler. 22
Fotoğraf 1.2. Gördes İlçesi'nde Miyosen Devri Tabakaları Alüvyonal ile Gölsel Çökelimlerden Oluşmaktadır (Karayağcı Köyü). 25
Fotoğraf 1.3. Gördes İlçesi'ndeki Orta Miyosen Dönemine Ait İstiflerinin Kalınlığı Her Yerde Aynı Değildir (Doğanpınar-Güneşli Köyleri). 26
Fotoğraf 1.4. Araştırma Sahasında Tüvüler Deresi Yakınında Yer Alan Neojen Yaşlı Birimlerin Bir Bölümü Tabakalar Halinde Uzanış Göstermektedir (Kayacık Mevkii). 28
Fotoğraf 1.5. Araştırma Sahası Kuvaterner Dönemi Boyunca Dolgulanma Süreci Geçirmiştir (Gördes Çayı). 32
Fotoğraf 1.6. Kepez Dağı (1320 m.) ve Kocadağ (1201 m.) Malaz ve Kobaklar Köyleri. 36
Fotoğraf 1.7. Araştırma Sahasının Doğusunda Çomak Dağı, Batısında ise Şahinkaya Tepesi Yer Almaktadır (Kaşıkçı ve Karaağaç Köyleri). 39
Fotoğraf 1.8. Araştırma Sahasının Kuzeybatısında Yer Alan Tavşan Ovası Tektonik Bir Kökene Sahiptir. 42
Fotoğraf 1.9. Gördes İlçesi'ndeki En Büyük Akarsu Olan Gördes Çayı Yaz Döneminde Kurumaktadır (Temmuz 2017). 46
Fotoğraf 1.10. Akhisar Deresinin Yaz Devresindeki Durumu (Ağustos 2017). 47
Fotoğraf 1.11. Gördes Çayı Ilıcak ve Gökçayın Sularıyla Beslenmektedir 106
Fotoğraf 1.12. Gördes Çayı Yaz Döneminde Kurumaktadır (Bayat, Ağustos 2017). . 106
Fotoğraf 1.13. Akhisar Deresi Basit Rejimli Bir Akarsudur (Kalemoğlu, Ağustos 2017). 108
Fotoğraf 1.14. İnşası Tamamlanan Güneşli Barajı. 112
Fotoğraf 1.15. Doğanpınar ve Kobaklar Göletleri. 113
Fotoğraf 1.16. Kahverengi Orman Toprakları Kireçli Tabakalar Üzerinde Yayılış Göstermektedir (Çiçekli Mevkii). 119
Fotoğraf 1.17. Araştırma Sahasındaki En Yaygın Toprak Grubunu Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları Oluşturmaktadır (Köseler Köyü). 121

Fotoğraf 1.18. Kırmızı Kahverengi Akdeniz Toprakları Üzerinde Kızılçam Ormanları Yayılış Göstermektedir (Dutluca Köyü).....124
Fotoğraf 1.19. İlçedeki Alüvyal Topraklar Ziraat Alanı Olarak Değerlendirilmektedir. 125
Fotoğraf 1.20. Araştırma Sahasındaki Maki Toplulukları Bitki Örtüsünün Çeşitli Nedenlerle Tahrip Olduğu Mevkilerde Bulunmaktadır. 131
Fotoğraf 1.21. Araştırma Sahasındaki Kenar ve Yamaç Ormanlarını Kızılçamlar Temsil Etmektedir.....131
Fotoğraf 1.22. Araştırma Sahasında Kızılçam, Karaçam, Meşe Orman Alanları ve Maki Vejetasyonun Bir Arada Görüldüğü Alanlarla Sıkça Karşılaşılmaktadır. 136
Fotoğraf 2.1. Ramazan Tevfik Demirağ Anaokulu İlçe Merkezinde Yer Almaktadır.....210
Fotoğraf 2.2. Araştırma Sahasındaki Oğulduruk Jandarma Er Ruşen Ulu İlkokulundan Bir Görünüm (Oğulduruk Köyü). 210
Fotoğraf 2.3. Araştırma Sahasındaki Börez İlkokulundan Bir Görünüm (Börez Köyü).....211
Fotoğraf 2.4. İlçe Merkezinde Yer Alan Fatih Ortaokulu.....214
Fotoğraf 2.5. Gördes Anadolu Lisesi. 214
Fotoğraf 2.6. Gördes İbn-i Sina Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi. 215
Fotoğraf 2.7. Manisa Celal Bayar Üniversitesine Bağlı Gördes Meslek Yüksekokulu İlçedeki Tek Yükseköğretim Kurumudur. 216
Fotoğraf 2.8. Gördes İlçesi'ndeki Kredi Yurtlar Kurumuna ait Yurtların Şehrin Girişinde Yer Alan Bölümü.....217
Fotoğraf 2.9. İlçe Merkezindeki Kredi Yurtlar Kurumuna Ait Molla Gürani Yurdu..217
Fotoğraf 2.10. Geçmiş Dönemlerde Gördes'te Halı Dokuyan Kadınlar (Gördes Belediyesi Kültür Envanterinden Alınmıştır).....221
Fotoğraf 2.11. Günümüzde Gördes'te Halı Dokuyan Kadınlar. 221
Fotoğraf 2.12. Gördes Halıları Zengin Bir Tarihi ve Kültürel Değere Sahiptir.....222
Fotoğraf 2.13. Gördes Düğünleri Genellikle Haftasonları Yapılmaktadır.....223
Fotoğraf 2.14. Cirit Gösterilerinde Kullanılan Atlardan ve Atların Gösteriye Getirilişleri. 224

Fotoğraf 2.15. Cirit Gösterileri İçin Genelde Boş Olan Tarım Arazileri Seçilmektedir (Çiçekli Mevkii).....224
Fotoğraf 2.16. Gelinkız Helvası, Köy Ekmeği ve Tahinli Pide Gördes'in Vazgeçilmezleri Arasında Yer Almaktadır.....226
Fotoğraf 2.17. Gördes Devlet Hastanesi 2013 Yılının Sonunda Hizmete Girmiştir. .228
Fotoğraf 2.18. Toprak Kaymasından Önce Gördes'in Bulunduğu Yerleşim Alanı (Gördes Belediyesi Kültür Envanterinden Alınmıştır). 248
Fotoğraf 2.19. Eski Gördes Günümüzde Terk Edilmiş Bir Vaziyettedir (Eylül 2017). 248
Fotoğraf 2.20. Oğulduruk Köyü Aşınım Yüzeyleri Üzerinde Kurulmuştur. 256
Fotoğraf 2.21. Börez Köyü Eğim ve Yükselti Değerinin Fazla Olduğu Mevkide Kurulmuştur. 257
Fotoğraf 2.22. Araştırma Sahasında Yükselti Değeri Bakımından İlk Sırada Yer Alan Dutluca ile İkinci Sıradaki Funcadık Köyleri.....260
Fotoğraf 2.23. Doğanpınar Köyünde Kurulmuş Olan Salatalık Seraları. 272
Fotoğraf 2.24. Eski Gördes 470 Metre Yükseklikte Kurulmuştur (Gördes Belediyesi Kültür Envanterinden Alınmıştır). 279
Fotoğraf 2.25. Gördes İlçesi'nin Günümüz İtibariyle Bulunduğu Konumdan Bir Görünüm. 284
Fotoğraf 2.26. Beşeylül Mahallesinde Gevşek Bir Yapılaşma Görülmektedir.....284
Fotoğraf 2.27. Hüseyni Baba Mahallesinde Genellikle Müstakil Konutlar Yayılış Göstermektedir.....285
Fotoğraf 2.28. Ulu Cami Cuma Mahallesinde Yer Almaktadır.....291
Fotoğraf 2.29. Atatürk Caddesi İş ve Ticaret Alanların Yoğunluk Kazandığı Caddelerden Birini Oluşturmaktadır. 293
Fotoğraf 2.30. Kapalı Pazar Yerinden Bir Görünüm. 297
Fotoğraf 2.31. Fatih Bulvarı İş ve Ticaret Merkezlerinin Yoğunlaştığı Alanlardan Birini Teşkil Etmektedir.....302
Fotoğraf 2.32. Konutlarının Büyük Bir Bölümünde Tuğla ve Briket Kullanılan ve Tütün Tarımı Nedeniyle Dam Yerleşmesi İken Köy Konumuna Gelen Yeşilyurt Devamlı Yerleşme Konumuna Gelmiştir. 305

Fotoğraf 2.33. Tarım Amacıyla Kullanılan Dönemlik Yerleşmelerin Bir Kısmı (Bağ-Bahçe Evleri) Briket ve Taş kullanılarak inşa edilmişlerdir. 306
Fotoğraf 2.34. Köy Yolları İlçe Merkezi ile Kırsal Kesim Arasındaki Bağlantıyı Sağlamaktadır. 307
Fotoğraf 2.35. Toprak ve Taş Kullanılarak Yapılan Konutlar Yakın Çevreden Temin Edilen Malzemelerle İnşa Edilmiştir. 311
Fotoğraf 2.36. İki Katlı Köy Konutları Genelde Güney Cepheli İnşa Edilmişlerdir. ..312
Fotoğraf 2.37. İlçede Avlular ve Avlu İlçerisindeki Konutlar Geleneksel Yaşamın Önemli Bir Parçasıdır. 314
Fotoğraf 2.38. Araştırma Sahasında Günümüz İtibariyle Oluklu Kiremitin Yerini Marsilya Kiremit Almaya Başlamıştır. 317
Fotoğraf 2.39. Araştırma Sahasında Alt Katı Tarım Alet ve Ürünleri ile Hayvanlara Ayrılan Çok Sayıda Konut Bulunmaktadır. 319
Fotoğraf 2.40. Araştırma Sahasında Modern Konutlar Giderek Yaygınlık Kazanmaktadır. 320
Fotoğraf 3.1. Alüvyal Topraklar I. Sınıf Tarım Alanlarını Oluşturmaktadır. 327
Fotoğraf 3.2. Tarla Bitkilerinin Ekim Alanları Klimatolojik Şartların Etkisi Altındadır. 337
Fotoğraf 3.3. Sebze Tarımı Akarsuların Yakın Kesimlerinde Yapılmaktadır. 341
Fotoğraf 3.4. Doğanpınar Köyündeki Salatalık ve Biber Seraları. 342
Fotoğraf 3.5. Araştırma Sahasında Zeytin ve Üzüm En Fazla Yetiştirilen Meyvelerdir. 344
Fotoğraf 3.6. İlçede Büyükbaş Hayvancılık Mera Alanlarının Yakın Kesiminde Yapılmaktadır. 348
Fotoğraf 3.7. Koyun ve Keçi Yetiştiriciliğinin İlçe Ekonomisinde Geleneksel Olarak Ayrı Bir Yeri Vardır. 353
Fotoğraf 3.8. Günümüz İtibariyle Araştırma Sahasında 64 Adet Tavuk Çiftliği Yer Almaktadır. 356
Fotoğraf 3.9. Oğulduruk Köyünde Arı Kovanları Bahçe İçerisinde Yer Almaktadır. .360
Fotoğraf 3.10. Türüne ve Niteliğine Göre Kesilip İstiflenmiş Kızılçam Odunları Gördes Orman İşletme Müdürlüğü'nün Uygun Görmesiyle Satın Alınabilmektedir. 362

Fotoğraf 3.11. Rota Madencilik Zeolit İşletmesi Salihli Yolu Üzerinde Yer Almaktadır.....364
Fotoğraf 3.12. Zorlu Holding Bünyesinde Kurulan Meta Nikel İşletmesinin Nikel Çıkarım Alanları.....364
Fotoğraf 3.13. Taş Ocaklarından Bir Görünüm. 365
Fotoğraf 3.14. Beton ve Zeytinyağı İşletmelerinden Bir Görünüm. 366
Fotoğraf 3.15. Gördes Sanayi Sitesinden Bir Görünüm. 367
Fotoğraf 3.16. Gördes'i Akhisar ve Salihli'ye Bağlayan Yollar Asfalt Kaplamalıdır. 372
Fotoğraf 3.17. Gördes Terminali ve Yolcu Taşımacılığının Yapıldığı Otobüs ve Minibüsler. 373
Fotoğraf 3.18. İlçenin Kuzey Kesiminde Yer Alan Dağlık Sahalar Değerlendirildiği Taktirde Turizm Kaynağı Olarak Kullanılabilir. 379
Fotoğraf 3.19. Karakeçili Köyündeki Asırlık Çınar Ağacı İlçenin Önemli Simgelerinden Biridir.....380
Fotoğraf 3.20. Kıran Köyünde Yer Alan Asırlık Çınar Ağacı Pek Bilinmemesi Nedeniyle Turist Çekememektedir. 380
Fotoğraf 3.21. Doğal Dokusu Bozulmamış Olan Kızılcık Şelalesi Miyosen ve Prekambriyen Tabakaları Üzerinde Gelişme Göstermiştir. 381
Fotoğraf 3.22. Şarlak Çağlayanı İlçedeki Sıradışı Doğa Harikalarından Biridir. 382
Fotoğraf 3.23. Evciler Köyü Sınırları İçerisinde Yer Alan Sarnıçlar Aşınma Sonucu Oluşmuşlardır.....384
Fotoğraf 3.24. Şahinkaya Tepesi Sarp Arazide Yer Almasından Dolayı İlçenin Az Bilinen Turistik Kaynaklarından Biridir. 385
Fotoğraf 3.25. Kayacık Tepesi Volkanizma Sonucu Oluştuğu İçin Sert Bir Yüzeye Sahiptir.....386
Fotoğraf 3.26. Julıa Gordos'taki Tarihi Kalıntıların Önemli Bir Bölümü Tahribata Uğramıştır. 387
Fotoğraf 3.27. Eski Gördes'teki Tarihi Çeşme Derin Olmayan Süslemelerle Bezenmiştir. 388
Fotoğraf 3.28. Tarihi Pazar Camii Dikdörtgen Plan Üzerine Moloz Taşlarla Yapılmıştır. 389
Fotoğraf 3.29. Hacıhıdır Köprüsü Gördes Çayı Üzerinde İnşa Edilmiştir.....390

Fotoğraf 3.30. Gördes Çayı Üzerinde 1960'kadar Varlığını Sürdüren Gördes Köprüsü (Ceylan, 2013: 51-52'den Alınmıştır). 391
Fotoğraf 3.31. Çırpılı Köprüsü Kuzeydoğu-Güneybatı İstikametinde Uzanmaktadır (Ceylan, 2013: 42'den Alınmıştır). 392
Fotoğraf 3.32. Begel Tarihi Su Değirmeni İlçenin Kültürel Dokusunu Zenginleştiren Unsulardan Birini Oluşturmaktadır. 394
Fotoğraf 3.33. Oğulduruk Köyünde Yer Alan Mağaralar Frigya Dönemine Aittir. 395

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1.1 Gördes İlçesi'nin Lokasyon Haritası. 2
Harita 1.2. Gördes İlçesi'nin Fiziki Haritası. 3
Harita 1.3. Gördes İlçesi'nin Jeoloji Haritası. 21
Harita 1.4. Gördes İlçesi'nin Topografya Haritası. 34
Harita 1.5. Gördes İlçesi'nin Jeomorfoloji Haritası. 35
Harita 1.6. Gördes İlçesi'nin Eğim Haritası. 43
Harita 1.7. Gördes İlçesi'nin Bakı Haritası. 44
Harita 1.8. Gördes İlçesi'nde Sıcaklıkların Dağılış Haritası. 58
Harita 1.9. Gördes İlçesi'nde Yağışın Dağılış Haritası. 78
Harita 1.10. Araştırma Sahasının Hidrografya Haritası. 100
Harita 1.11. Gördes İlçesi'nin Toprak Haritası. 123
Harita 1.12. Gördes İlçesi'nin Bitki Örtüsü Haritası. 134
Harita 2.1. Doğum Yeri Gördes Olan Nüfusun Türkiye İllerine Dağılımı (2016). 174
Harita 2.2. Gördes İlçesi'ne Göç Eden Nüfusun Geldikleri İllere Göre Dağılımı (2016). 179
Harita 2.3. Gördes İlçesi'nden Göç İle Ayrılan Nüfusun Ülke Geneline Dağılımı (2016). 183
Harita 2.4. Araştırma Sahasından Yurtdışına Olan Göçlerin Dağılımı. 191
Harita 2.5. Araştırma Sahasında Nüfusun Dağılış Haritası (2016). 231
Harita 2.6. Gördes'te Kırsal Yerleşmelerin Nüfus Büyüklükleri Haritası. 236
Harita 2.7. Araştırma Sahasındaki Köylerin Fizyolojik Nüfus Yoğunlukları (2016). . 241
Harita 2.8. Araştırma Sahasındaki Köylerin Tarımsal Nüfus Yoğunlukları (2016). ... 242
Harita 2.9. Araştırma Sahasında Yerleşmelerin Dağılış Haritası. 255
Harita 2.10. Gördes İlçesi'nde Yer Alan Köy Yerleşmelerinin Ortalama Yükselti Değerleri. 259
Harita 2.11. Araştırma Sahasında Morfolojik Yapı ile Köy Planları Arasındaki İlişki. 264
Harita 2.12. Yeryüzü Şekilleri ile Köy Planları Arasındaki İlişkinin Örneklerle Detaylı Analizi. 265
Harita 2.13. Gördes Şehri'nin Fonksiyon Alanları. 286
Harita 3.1. Gördes İlçesi'nin Genel Arazi Kullanım Haritası. 324

Harita 3.2. Gördes İlçesi'nin Arazi Kabiliyeti Haritası. 328
Harita 3.3. Gördes İlçesi'ndeki Yerleşim Birimlerinin Tarım Alanı Büyüküğü. 332
Harita 3.4. Gördes İlçesi'ndeki Yerleşim Birimlerinde En Fazla Yetiştirilen Tarım Ürünleri. 333
Harita 3.5. Gördes İlçesi'ndeki Yerleşim Birimlerinde Büyükbaş Hayvanların Dağılışı. 349
Harita 3.6. Gördes İlçesi'ndeki Yerleşim Birimlerinde Küçükbaş Hayvanların Dağılışı. 352
Harita 3.7. Gördes İlçesi'ndeki Yerleşim Birimlerinde Kümes Hayvanlarının Dağılışı. 355
Harita 3.8. Gördes İlçesi'ndeki Yerleşim Birimlerinde Yük ve Çeki Hayvanlarının Dağılışı. 357
Harita 3.9. Gördes İlçesi'ndeki Yerleşim Birimlerinde Arı Kovanlarının Dağılışı. 359
Harita 3.10. Gördes İlçesi'nin Ulaşım Haritası.....371

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Manisa ve Akhisar'da Günlük Ortalama Güneşlenme Süresi (Saat/Dakika).....51
Tablo 1.2. Güneş Işınlarının Gördes'e Geliş Açısı (Derece). 51
Tablo 1.3. Seçilmiş İstasyonlara Ait Sıcaklık Değerlerinin Yıllık Durumu (^{0}C).....54
Tablo 1.4. Seçilmiş İstasyonlarda Aylara Göre Don Olaylı Gün Sayıları.....61
Tablo 1.5. Seçilmiş İstasyonlara Ait Basınç Değerleri.....63
Tablo 1.6. Akhisar'da Rüzgarların Mevsimlere Göre Dağılımı (1960-2015).....64
Tablo 1.7. Akhisar'da Ortalama Rüzgar Hızı, Maksimum Rüzgar Hızı ve Yönü (1960-2015).....65
Tablo 1.8. Manisa'da Rüzgarların Mevsimlere Göre Dağılımı (1960-2015).....66
Tablo 1.9. Manisa'da Ortalama Rüzgar Hızı, Maksimum Rüzgar Hızı ve Yönü (1960-2015).....66
Tablo 1.10. Gördes'te Rüzgârların Mevsimlere Göre Dağılımı (1980-1997).....68
Tablo 1.11. Gördes'te Ortalama Rüzgâr Hızı, Maksimum Rüzgâr Hızı ve Yönü (1960-2015).....68
Tablo 1.12. Sındırgı'da Rüzgârların Mevsimlere Göre Dağılımı (1985-2004).....69
Tablo 1.13. Sındırgı'da Ortalama Rüzgâr Hızı, Maksimum Rüzgâr Hızı ve Yönü (1985-2004).....69
Tablo 1.14. Soma'da Rüzgârların Mevsimlere Göre Dağılımı (1964-2012). 70
Tablo 1.15. Soma'da Ortalama Rüzgâr Hızı, Maksimum Rüzgâr Hızı ve Yönü (1964-2012).....70
Tablo 1.16. Seçilmiş İstasyonlarda Ortalama Nispi Nem Değerleri (%). 72
Tablo 1.17. Seçilmiş İstasyonlarda Ortalama Aylık ve Yıllık Bulutluluk Değerleri. 75
Tablo 1.18 Akhisar, Manisa, Gördes, Sındırgı ve Soma'da Aylara Göre Ortalama Açık, Bulutlu ve Kapalı Gün Sayıları. 75
Tablo 1.19. Seçilmiş İstasyonlarda Aylık ve Yıllık Ortalama Yağış Değerleri (mm.).....76
Tablo 1.20 Seçilmiş İstasyonlarda Ortalama Yağışın Mevsimlere Göre Dağılışı.....80
Tablo 1.21. Seçilmiş İstasyonlarda Orajlı ve Dolu Yağışlı Gün Sayısı. 81
Tablo 1.22. Gördes'te Aylık Ortalama Yağış, Yağışlı Gün ve Yağış Şiddeti (mm/gün).....82

Tablo 1.23. Seçilmiş İstasyonlarda Yağışlı Gün Sayıları. 83
Tablo 1.24. Seçilmiş İstasyonlarda Ortalama Kar Yağışlı, Ortalama Karla Örtülü, Maksimum Kar Örtüsü Kalınlığının Aylara Göre Dağılımı. 85
Tablo 1.25. Akhisar'ın THORNTHWAİTE Formülüne Göre Su Bilançosu. 87
Tablo 1.26. Akhisar'ın DE MARTONNE (1923) Formülüne Göre Aylık Kuraklık İndis Değerleri. 89
Tablo 1.27. Akhisar'ın ERİNÇ (1965) Formülüne Göre Aylık Yağış Tesirlilik İndis Değerleri. 89
Tablo 1.28. Manisa'nın THORNTHWAİTE Formülüne Göre Su Bilançosu. 89
Tablo 1.29. Manisa'nın DE MARTONNE (1923) Formülüne Göre Aylık Kuraklık İndis Değerleri. 91
Tablo 1.30. Manisa'nın ERİNÇ (1965) Formülüne Göre Aylık Yağış Tesirlilik İndis Değerleri. 91
Tablo 1.31. Gördes'in THORNTHWAİTE Formülüne Göre Su Bilançosu. 92
Tablo 1.32. Gördes'in DE MARTONNE (1923) Formülüne Göre Aylık Kuraklık İndis Değerleri. 93
Tablo 1.33. Gördes'in ERİNÇ (1965) Formülüne Göre Aylık Yağış Tesirlilik İndis Değerleri. 93
Tablo 1.34. Sındırgı'nın THORNTHWAİTE Formülüne Göre Su Bilançosu. 94
Tablo 1.35. Sındırgı'nın DE MARTONNE (1923) Formülüne Göre Aylık Kuraklık İndis Değerleri. 95
Tablo 1.36. Sındırgı'nın ERİNÇ (1965) Formülüne Göre Aylık Yağış Tesirlilik İndis Değerleri. 95
Tablo 1.37. Soma'nın THORNTHWAİTE Formülüne Göre Su Bilançosu. 96
Tablo 1.38. Soma'nın DE MARTONNE (1923) Formülüne Göre Aylık Kuraklık İndis Değerleri. 97
Tablo 1.39. Soma'nın ERİNÇ (1965) Formülüne Göre Aylık Yağış Tesirlilik İndis Değerleri. 97
Tablo 1.40. Gördes'te Aylık Ortalama Yağış (mm.) ve Kayacık Deresi Akım Gözlem İstasyonunun Ölçüm Değerleri (m^3 /sn). 103
Tablo 1.41. Gördes'te Aylık Ortalama Yağış (mm) ve Gördes Çayı Akım Gözlem İstasyonlarının Ölçüm Değerleri (m^3 /sn). 104

Tablo 1.42. Manisa İli Yeraltı Suyu Rezervleri ve Tahsis Miktarları (2015). 115
Tablo 1.43. Gördes Orman İşletme Müdürlüğü Orman Durum Tablosu (2017). 135
Tablo 2.1. Gördes İlçesi'nde 1835, 1836, 1842 Yılları Arasındaki Erkek Nüfus ve Hane Sayıları. 139
Tablo 2.2. Gördes İlçesi'nin 1886-1908 Yılları Arasındaki Nüfusu. 140
Tablo 2.3. Nüfus Sayım Yıllarına Göre Gördes İlçesi Toplam Nüfusu ve Yıllık Değişim Oranı (1927-2016). 142
Tablo 2.4. Nüfus Sayım Yıllarına Göre Gördes İlçesi'ne Bağlı Köylerin Nüfusu ve Yıllık Değişim Oranı (1927-2016). 149
Tablo 2.5. Nüfus Sayım Yıllarına Göre Gördes İlçesi Kır Nüfusunun Gelişimi (1935-2016). 155
Tablo 2.6. 1935-2016 Yılları Arasında Nüfusu Azalan Köyler ve Azalış Oranları (%). 159
Tablo 2.7. Farklı Zamanlarda Köy Statüsü Kazanan Köylerin Nüfusu ve Azalış Oranları (%) 161
Tablo 2.8. 1935-2016 Yılları Arasında Nüfusu Artan Köyler ve Artış Oranları (%). .163
Tablo 2.9. 1927-2016 Yılları Arasında Gördes İlçe Merkezi Nüfusunun Gelişimi (%). 164
Tablo 2.10. Gördes'te Doğum, Ölüm Oranları ve Doğal Nüfus Artış Hızı (2016).....168
Tablo 2.11. Doğum Yeri Gördes Olan Nüfusun Göç Edilen İllere Göre Dağılımı (2016). 172
Tablo 2.13. Gördes İlçesi'ne Göç Eden Nüfusun Geldikleri İllere Göre Dağılımı (2016). 177
Tablo 2.14. Gördes İlçesi'nden Göç Eden Nüfusun İllere Göre Dağılımı (2016). 181
Tablo 2.15. Göç Nedenlerine Göre Gördes İlçesi'nin Aldığı ve Verdiği Göç (2016). 184
Tablo 2.16. Araştırma Sahasında Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Alınan ve Verilen Göç (2016).....186
Tablo 2.17. İlçe Merkezi'nin Köylerden Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Aldığı Göç Miktarı (2016). 187
Tablo 2.18. Gördes İlçesi'nden Yurtdışına Olan Göçlerin Dağılımı.....189
Tablo 2.19. Araştırma Sahasında Nüfusun Cinsiyet Yapısı (2016). 193
Tablo 2.20. Araştırma Sahasında Köylerin Cinsiyet Yapısı (2016 ADNKS). 196

Tablo 2.21. Gördes İlçesi Nüfusunun Dar Aralıklı Gruplandırmaya Göre Dağılımı (2016). 198
Tablo 2.22. Gördes İlçesi Nüfusunun Geniş Aralıklı Gruplandırmaya Göre Dağılım (2016). 199
Tablo 2.23. Araştırma Sahası Nüfusu, Hane Sayısı ve Aile Büyüklüğü. 203
Tablo 2.24. Gördes İlçesi'nde Altı Yaş ve Üzeri Nüfusun Cinsiyete Göre Okuma Yazma Durumu. 206
Tablo 2.25. Gördes İlçesi'nde Nüfusun Cinsiyete ve Yaş Grubuna Göre Okuma-Yazma Durumu (6 Yaş ve Üzeri). 207
Tablo 2.26. Gördes İlçesi'nde Altı Yaş ve Üzeri Nüfusun Cinsiyete Göre Eğitim Düzeyi ve Oranları. 208
Tablo 2.27. Gördes İlçesi'nde İlköğretim I. Kademe Eğitim Kurumları (2016). 211
Tablo 2.28. Taşımalı Eğitime Tabi Köyler ve Taşındıkları İlköğretim Okulları (2016-2017). 212
Tablo 2.31. CBÜ Gördes Meslek Yüksekokulu Bünyesindeki Programlar ve Öğrenci Sayıları (2016). 215
Tablo 2.32. Gördes İlçesi'nde Pansiyonlu Okullar ve Öğrenci Yurtlarının Öğrenci Kapasiteleri ve Doluluk Oranları (%) (2016-2017). 216
Tablo 2.33. Halk Eğitimi ve ASO Müdürlüğü Bünyesinde Açılan Kurs ve Kursiyer Sayıları (2016-2017). 218
Tablo 2.34. Manisa İli'nde İlçelere Göre Nüfus Miktarları ve Yoğunlukları (2016). .233
Tablo 2.35. Araştırma Sahasının Sayım Yıllarına Göre Aritmetik Nüfus Yoğunluğu. 234
Tablo 2.36. Gördes'te Kırsal Yerleşmelerin Nüfus Büyüklüklerine Göre Gruplandırılması. 235
Tablo 2.37. Gördes İlçesi'nde Nüfusun Yükselti Basamaklarına Göre Dağılımı (2016). 237
Tablo 2.38. Araştırma Sahasındaki Köylerin Tarımsal ve Fizyolojik Nüfus Yoğunlukları(2016). 240
Tablo 2.39. Gördes'te Köy Adlarında Etkili olan Faktörler. 250
Tablo 2.40. Gördes İlçesi'nde Yer Alan Köy Yerleşmelerinin Ortalama Yükselti Değerleri. 258

Tablo 2.41. Gördes İlçesi'nde Yer Alan Köylerin Yüzölçümü Büyüklükleri (km^2)....265
Tablo 2.42. Gördes İlçesi'nde Yer Alan Köylerin Yüzölçümü Büyüklüklerine Göre Dağılımı.....266
Tablo 2.43. Gördes İlçesi'nde Köylerin Ormana Göre Durumları.....268
Tablo 2.44. Gördes İlçesi'nde Köylerin Ekonomik Faaliyet Türüne Göre Dağılımı...271
Tablo 2.45. Gördes İlçe Merkezi'nin Mahalleleri ve Kullanım Alanları (2017). 288
Tablo 2.46. Gördes'te İş Kollarının Dağılımı. 294
Tablo 2.47. Gördes'te Kamu Kurumlarında Çalışanların Kurumlara Göre Dağılımı..299
Tablo 2.48. Gördes İlçe Merkezi'nde Faal Nüfusun Sektörel Dağılımı (2017).....300
Tablo 2.49. Araştırma Sahasında Taşıyıcı Yapı Malzemesine Göre Köy Konutları. ..310
Tablo 2.50. Gördes'te Yapı Malzemesine Göre Köy Konutları.....315
Tablo 2.51. Araştırma Sahasında Çatı Malzemesine Göre Köy Konutlarının Dağılımı.....316
Tablo 2.52. Gördes'te Kat Sayılarına Göre Köy Konutlarının Dağılımı. 317
Tablo 3.1. Gördes İlçesi'nde Genel Arazi Kullanış Durumu. 323
Tablo 3.2. Gördes İlçesi'nde Tarımsal Alet ve Makine Sayıları (2016). 330
Tablo 3.3. Gördes İlçesi'ndeki Yerleşim Birimlerinde Tarım Arazilerinin Büyüklükleri ve Bu Arazilerde En Çok Üretilen Tarım Ürünleri (Da).....330
Tablo 3.4. Gördes İlçesi'nde Tarım Arazilerinden Yararlanma Durumu (2016).....335
Tablo 3.5. Gördes İlçesi'nde Sulu ve Kuru Tarım Alanlarının Durumu (ha) (2016)...336
Tablo 3.6. Gördes İlçesi'nde Tarla Bitkileri Ekim Alanları ve Üretimi (2016).....340
Tablo 3.7. Gördes İlçesi'nde Sebze Ekim Alanları ve Üretimi (2016). 341
Tablo 3.8. Araştırma Sahasında Meyve Üretimi ve Ağaç Sayısı (2016). 343
Tablo 3.9. Gördes İlçesi'nde Büyükbaş, Küçükbaş, Yük-Çeki Hayvanları, Kümes Hayvanları ile Kovan Sayıları. 346
Tablo 3.10. Gördes İlçesi'ndeki Köylerin İlçe Merkezine Uzaklığı (Km).....374

ÖNSÖZ

Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü sınırları içerisinde yer alan Gördes İlçesi'nin doğal, beşeri ve ekonomik özellikleri, coğrafya biliminin ilkeler, araştırma yöntemleri ve düşünce sistematiğine bağlı kalınarak doktora tez çalışması olarak hazırlanmıştır.

Gördes İlçesinin coğrafi özelliklerinin ortaya çıkarılmasının amaçlandığı bu çalışmanın, ilçeye geleceğe yönelik yapılacak olan yatırımlar ve planlamalar için yararlı olacağı düşüncesini taşıdığımız için "Gördes İlçesinin Coğrafyası" doktora tez konusu olarak belirlenmiştir.

Araştırma konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın şekillenmesinde bilgi ve tecrübeleriyle yol gösterip desteğini esirgemeyen başta danışmanım Prof. Dr. Saliha KODAY hocama sonsuz teşekkürlerimi sunmaktan onur duyuyorum. Yine araştırmanın çeşitli aşamalarında desteklerini esirgemeyen, Prof. Dr. Kenan ARINÇ, Prof. Dr. Mehmet ZAMAN, Prof. Dr. Zeki KODAY, Prof. Dr. İbrahim KOPAR, Prof. Dr. Mustafa ÖZDEMİR, Doç. Dr. Günay KAYA, Doç. Dr. Namık Tanfer ALTAŞ, Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ, Doç. Dr. Vedat KARADENİZ, Dr. Öğr. Üyesi Cemal SEVİNDİ, Dr. Öğr. Üyesi Salih BİRİNCİ, Dr. Öğr. Üyesi Kübra ERHAN, Dr. Öğr. Üyesi Çağlar Kıvanç KAYMAZ, Arş. Gör. Yusuf KIZILKAN'a ayrı ayrı teşekkür ederim.

Rahatsızlığına rağmen düşünceleriyle, desteğiyle daima yanımda hissettiğim 25.05.2014 tarihinde kaybettiğim değerli Babama teşekkür etmekten onur duyuyorum.

Sahada yaptığımız çalışmalar esnasında gerekli özen ve ilgiyi gösteren Gördes Kaymakamı, Gördes Belediye Başkanı, Gördes ve Manisa'daki kamu kurum ve kuruluşları ile beni bugünlere getiren ve hayata hazırlayan kıymetli annem ve kardeşim ile her zaman düşünce, destek ve hoşgörüsüyle yanımda olan eşime ve oğluma çok teşekkür ediyorum.

Erzurum – 2019 **Ferdi AKBAŞ**

GİRİŞ

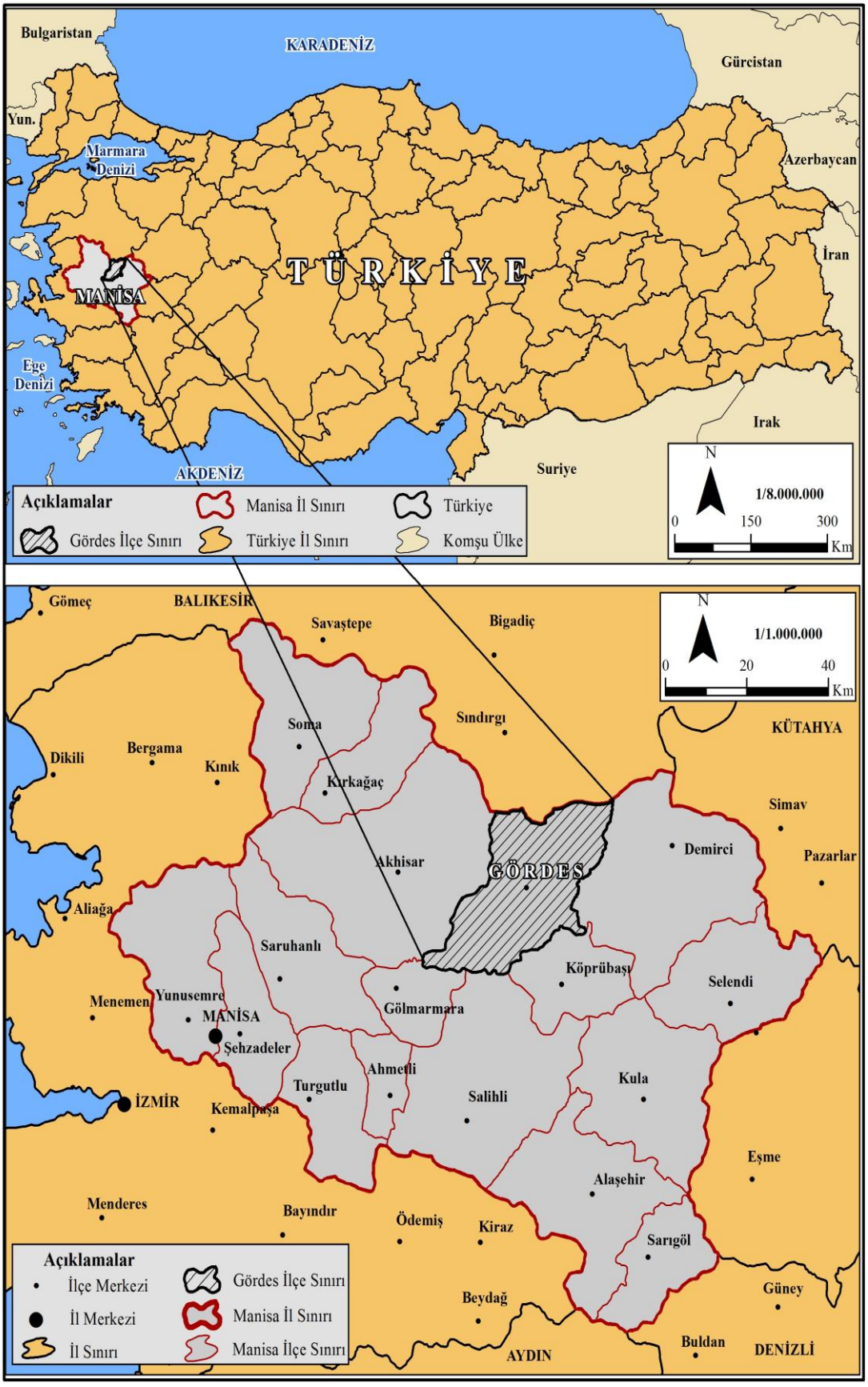
GÖRDES İLÇESİ'NİN COĞRAFYASI

I. ARAŞTIRMA SAHASININ KONUMU, SINIRLARI VE BAŞLICA ÖZELLİKLERİ

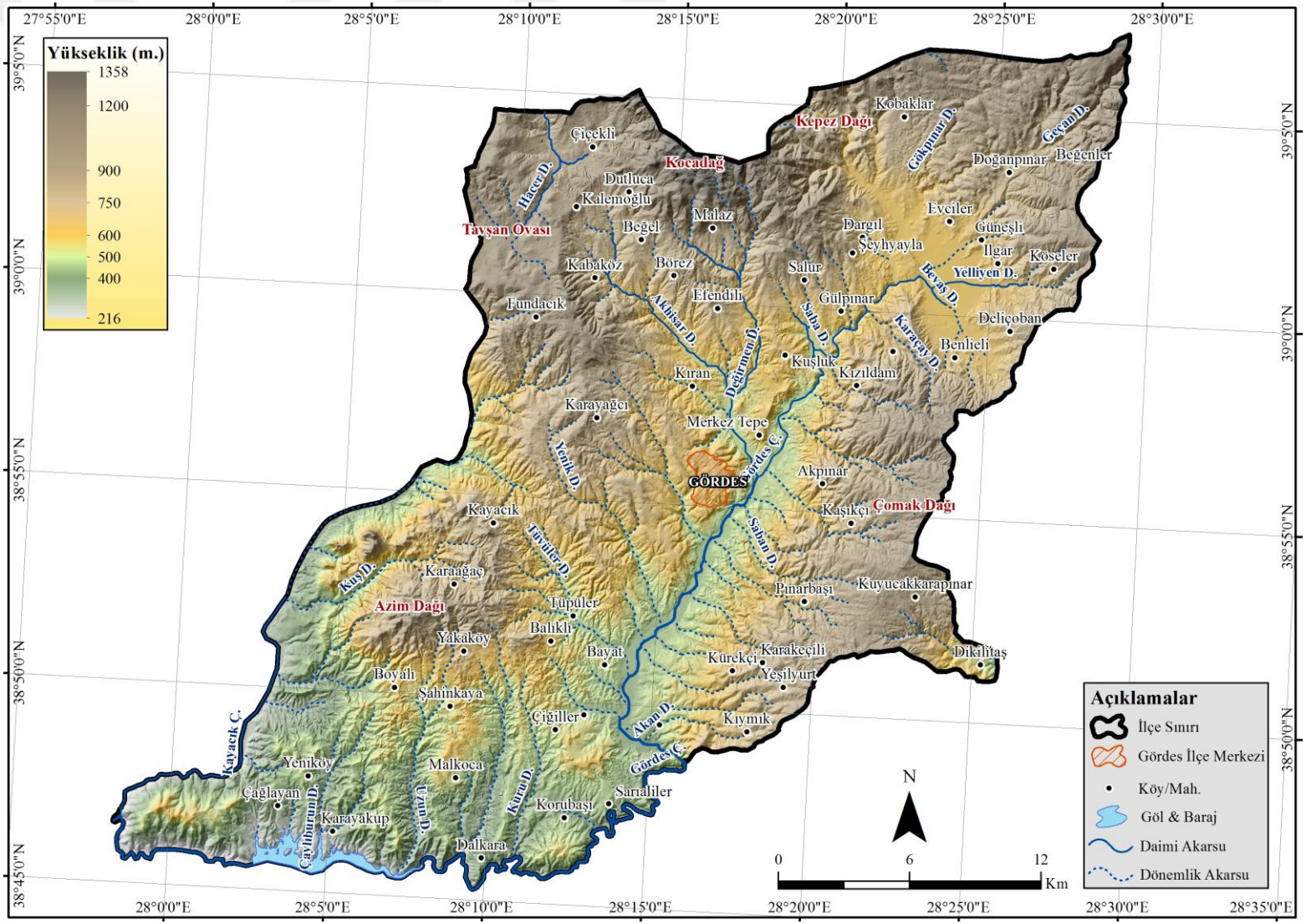
Araştırmanın konusunu oluşturan Gördes ilçesi 902 km^2 yüzölçüme sahip olup, Ege Bölgesi'nin İç Batı Bölümü sınırları içerisinde yer almaktadır. İdari bakımdan Manisa ilinin yönetim sınırları dâhilinde olup, ilçe idari alanı içerisinde ilçe merkezi ile birlikte 64 mahalle (56 kırsal mahalle – köy) bulunmaktadır.

Ege Bölgesi'nin doğusunda yer alan Gördes ilçesi, 902 km^2 yüzölçüme sahip olup, Gediz Havzası içerisinde bulunmaktadır. Sahanın sınırları belirlenirken idari faktör esas alınmıştır. Buna göre; İlçe kuzeyde Sındırgı, güneyde Salihli ve Gölmarmara, batıda Akhisar, doğuda ise Demirci ilçeleri ile komşudur (Harita 1.1).

Araştırma sahası, idari bakımdan bağlı olduğu Manisa ilinin en büyük araziye sahip olan beşinci ilçesidir. Aynı zamanda nüfus bakımından ilin az nüfuslu ilçelerinden biridir. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre, Gördes ilçesinin nüfusu 2016 yılında 28833 kişidir. Bu nüfusun yaklaşık % 62'si (17854 kişi) köylerde (kırsal mahallelerde) % 38'i (10979 kişi) ise ilçe merkezinde yaşamaktadır. Gördes ilçesinin nüfus yoğunluğu (km^2'ye 32 kişi) bağlı olduğu Manisa ilinin (km^2'ye 105 kişi) ortalamasının altındadır.

Harita 1.1 Gördes İlçesi'nin Lokasyon Haritası.

Harita 1.2. Gördes İlçesi'nin Fiziki Haritası.

(HGK'nın 1/25.000 Ölçekli Topografya Paftalarının (K19b3, K20a4, K20a3, K20b4, K20b3, K20a1, K20a2, K20b1, K20b2, J20d3, J20c4, J20c3, J21d4) Altlık Olarak Kullanılarak Sayısallaştırılmaları Sonucu Hazırlanmıştır).

II. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

"Gördes İlçesi'nin Coğrafyası" başlığı altında doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışmanın amacını Gördes İlçesi'ndeki insan ve mekan etkileşimini ortaya çıkarabilmek teşkil etmektedir.

Araştırmaya başlamadan önceki temel problem cümlemiz Gördes'in sahip olduğu tarihi, turistik, kültürel değerler nelerdir? olmuştur. Bu problem doğrultusunda aşağıda maddeler halinde sıralanan alt problemler belirlenerek tez tamamlanmaya çalışılmıştır.

- Araştırma sahasındaki fiziki ve beşeri turizm kaynakları nelerdir?
- İlçede sürdürülebilir turizm geliştirilebilir mi?
- Halkı turizmle tanıştırıp, kültürel değerlerin turizme entegrasyonu yapılabilir mi?
- Gördes'in göç sorunu var mıdır?
- Tarımda verim sorunu var mıdır?
- Tarımdaki en büyük sorun nedir?

Araştırmamız Gördes ile ilgili coğrafya bilimi kapsamında tez niteliğinde yapılan ilk çalışma olması bakımından önem taşımaktadır. Göçler özellikle de genç nüfusun yapmış olduğu göç, ilçenin en temel problemlerinden birini teşkil etmektedir. Bu durum yalnızca Gördes'te yaşayanlar tarafından bilinmektedir. Bu durumun önüne geçebilmek için bugüne kadar yapılmış olan planlamalar sonuçsuz kalmıştır. Sulama, sahanın bir diğer önemli sorunların biridir. Bunun için de birtakım çalışmalar yapılmış ancak bunlar da yetersiz olmuştur. Turizm kaynaklarının tespit edilmesi, sahanın turizmle tanıştırılması için bugüne kadar yeterli düzeyde bir çalışma yapılmamıştır. Hazırlamış olduğumuz eser, ilgili sahanın tespit edilen problemlerine birtakım çözümler geliştirilmesi bakımından büyük önem arz etmektedir. Adı geçen sorunların nasıl çözüme kavuşturulacağı konusunda nelerin yapılabileceği ve ilgili planlamaların nasıl olması gerektiğinin de ortaya konması yaptığımız çalışmanın gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Araştırmada kullanılan yöntemler:

- Araştırma konusu belirlenmiştir.
- Araştırma probleminin tanımı yapılmıştır.

- Araştırma konusuyla ilgili kaynaklar taranarak ön veri toplama süreci tamamlanmıştır.
- Elde edilen verilerin analizi yapılarak tez tamamlanmaya çalışılmıştır.

Araştırmada kullanılan veri toplama araçları:

- Anket Yöntemi
- Gözlem Yöntemi
- Görüşme Yöntemi
- Tarama Yöntemi
- Bilgi Arama Yöntemi'dir.

Çalışma temel olarak üç aşamada tamamlanmıştır. Araştırmanın ilk safhasında literatür taraması yapılarak, Gördes ilçesine ait yazılı kaynaklar araştırılmış ve saha ile ilgili farklı bilim dallarına mensup araştırmacılar tarafından ortaya konmuş kaynaklara ulaşılarak, bu çalışmalar ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bu safhada, saha ve yakın çevresi ile ilgili yüksek lisans, doktora tezleri, makaleler, çeşitli araştırma kitapları ile resmi kurum ve kuruluşlardan edinilen istatistiki veriler, araştırmanın amacını yansıtacak şekilde tablo ve grafiklere dönüştürülmüştür. Bu bağlamda; TÜİK, HGK, MGM, DPT, MTA gibi kurumların hazırladığı yayınlardan geniş ölçüde faydalanılmıştır. Bunun yanında, Devlet İstatistik Enstitüsünün 1927 – 2000 yılları arasındaki genel nüfus sayım sonuçları, 2007-2016 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi nüfus sayım sonuçları, Manisa Valiliği, Gördes Kaymakamlığı, Manisa Büyükşehir Belediyesi, Gördes Belediyesi, Manisa Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü verileri ile Manisa ve Gördes Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlükleri'ne ait tarımsal istatistiklerden yararlanılmıştır.

Haritalar ve haritalardaki unsurların alan hesaplamaları ile arazi ölçümleri ARCGİS (10.3) CBS (Coğrafi Bilgi Sistemleri) yazılımının kullanılmasıyla hazırlanmıştır. Yerleşim merkezleri ile ilgili morfometrik analizler ise Arcgis'in "Extract Values To Points" fonksiyonu kullanılarak elde edilmiştir. Mevkii, dağ, akarsu, zirve adları ile zirve yüksekliklerinin ifade edilmesinde HGK'nın 1/25.000 ölçekli haritaları baz alınmıştır.

Fonksiyonel kullanım haritaları hazırlanırken Gördes Belediyesi'nin çalışmalarındaki haritalar altlık olarak kullanılmıştır. Gördes Belediyesi'nin 1/5.000

ölçekli nazım imar planları altlık olarak Gördes şehrinin fonksiyonel kullanım ve dağılış haritası hazırlanmıştır. Mesken tipi planları çizilirken arazide yapılan gözlemler ile daha önce bu konuda yapılan çalışmalardan elde edilen veriler temel alınmıştır. Gördes'te doğan nüfusun ikamet ettiği iller ve Gördes'te ikamet edenlerin doğduğu illere ait haritalar hazırlanırken TÜİK verileri esas alınmıştır. Nüfus miktarı haritası yapılırken; Manisa Valiliği, Gördes Kaymakamlığı, TÜİK ve Gördes Nüfus Müdürlüğü'nün verileri kullanılmıştır. Aritmetik nüfus yoğunluğu haritası, nüfus verilerinin, yerleşimlerin yüzölçümlerine bölünmesi ile hazırlanmıştır. Arazi kullanımı, arazi kabiliyeti ve toprak grupları haritaları, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na bağlı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'nden elde edilen 1/25.000 ölçekli ulusal arazi örtüsü verilerinin analiz edilmesiyle hazırlanmıştır. Bitki toplulukları haritası, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'nün arazi kullanımı, corine arazi örtüsü verileri ve uydu görüntülerinin incelenmesi ile yapılmıştır. Jeomorfoloji, topografya, hidrografya, yükselti, fiziki, eğim ve bakı haritaları, HGK'nın 1/25.000 ölçekli topografya paftalarının (K19b3, K20a4, K20a3, K20b4, K20b3, K20a1, K20a2, K20b1, K20b2, J20d3, J20c4, J20c3, J21d4) altlık olarak kullanılarak sayısallaştırılmaları sonucu hazırlanmıştır. Jeoloji haritası oluşturulurken, Maden Tektik ve Arama Kurumu'nun Yerbilimleri Portalı'nda yer alan 1/250.000 ölçekli jeoloji haritalarının (Türkiye Jeoloji Haritası; Akbaş, B., Akdeniz, N., Aksay, A., Altun, İ., Balcı, V., Bilginer, E., Bilgiç, T., Duru, M., Ercan, T., Gedik, İ., Günay, Y., Güven, İ.H., Hakyemez, H. Y., Konak, N., Papak, İ., Pehlivan, Ş., Sevin, M., Şenel, M., Tarhan, N.,Turhan, N., Türkecan, A., Ulu, Ü., Uğuz, M.F., Yurtsever, A. ve diğerleri, Türkiye Jeoloji Haritası Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü Yayını Ankara Türkiye; URL: http://yerbilimleri.mta.gov.tr) sayısallaştırılmasıyla elde edilmiştir. Ulaşım haritası OPS'nin (Open Street Map) verileri kullanılarak hazırlanmıştır. MGM'nin (Meteoroloji Genel Müdürlüğü) 1980-1997 yıllarını kapsayan, Gördes İstasyonu'nun 17 yıllık ölçümlerinin ortalamasının Schreiber yöntemi ile yükseklik modeline entegre edilmesiyle, yağış ve sıcaklık haritaları oluşturulmuştur.

- Ph= Po+54h (Yağış) / Ph= Po+0,56h (Sıcaklık)

Bu formüle göre "Ph" yükseltisi bilinen ancak yağış veya sıcaklık değeri bilinmeyen noktayı, "Po" ise yükseltisi bilinen, yağış ve sıcaklık ölçümü yapan istasyonun yağış miktarını temsil etmektedir. Formülde geçen 54 rakamı 100 metrelik

yükselti artışına paralel olarak yağışın 54 mm arttığını gösteren katsayıyı, 0,56 rakamı 100 metrelik yükselti artışına paralel olarak sıcaklığın 0,56 °C azaldığını belirten değeri, h ise yağış miktarı bilinen noktayla yağış veya sıcaklık oranı tespit edilecek nokta arasındaki yükselti farkının değerini ifade etmektedir.

Araştırmanın ikinci aşamasını gezi-gözlem, mülakatlar, anketler ile fotoğraf çekimlerinin gerçekleştirildiği arazi çalışmaları oluşturmaktadır. Arazi çalışmalarına 2016 yılının yaz döneminde başlanmış ve 2018 yılının ortalarına kadar devam edilmiştir. Bu bağlamda; ilçe merkezi ve köylerin tamamına yakınına gidilmeye çalışılmıştır. Yapılan arazi çalışmaları ile sahanın fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya özellikleri yerinde gözlem metodu uygulanarak incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın son aşamasında, arazi gözlemlerinden elde edilen veriler ışığında coğrafya ilminin temel yöntem ve ilkeleri ile düşünce sistematiği de göz önünde bulundurularak yazım süreci tamamlanmıştır. Bu süreçte anlatımı kolay, ifadeleri güçlü kılmak için çeşitli harita, fotoğraf, şekil, tablo gibi unsurlar kullanılmıştır.

III. ARAŞTIRMA SAHASIYLA İLGİLİ DAHA ÖNCE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Gördes ilçesi ve yakın çevresini konu alan çalışmalara, araştırmamızın literatür tarama aşamasında ulaşılmaya çalışılmış ve araştırmanın çeşitli bölümlerinde bu eserlerden yararlanılmıştır. Kitap, yüksek lisans, doktora tezleri, makale, rapor gibi araştırmaya kaynak oluşturan bu eserler kronolojik sıraya göre aşağıda verilmiştir.

Besim Darkot (1948)[1], *Gördes:* Çalışmada Gördes'in kuruluş ve gelişim aşamaları detaylı bir şekilde anlatılmış olup, ilçedeki sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel yapı hakkında bilgiler verilmiştir.

Fikret Ozansoy (1960)[2], *Ege Bölgesi Karasal Senozoik Stratigrafisi (Balıkesir Güneyi, Soma - Bergama, Akhisar - Manisa ve Kısmen Tîre):* MTA tarafından yapılan çalışmada, sahada hâkim karasal serilerin stratigrafik çehreleri aydınlatılmaya ve ilçenin yakın çevresindeki linyit seviyelerinin jeolojik yaşları tespit edilmeye çalışılmıştır.

[1] Besim Darkot, "Gördes", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 4, İstanbul 1948.
[2] Fikret Ozansoy, "Ege Bölgesi Karasal Senozoik Stratigrafisi (Balıkesir Güneyi, Soma - Bergama, Akhisar - Manisa ve Kısmen Tire)", *MTA Dergisi,* 55, Ankara 1960.

Mehmet Tekdemir (1974)[3], *Bilinmeyen Yönleriyle Gördes:* Eser, Gördes'i, tarihi geçmiş, coğrafi özellikler, gelenek ve görenekler gibi birçok açıdan ele almaktadır. Genel bir ifade ile çalışma, Gördes'in tanıtım kitabı özelliğini taşımaktadır.

Yuzo Nagata (1979)[4], *16. Yüzyılda Manisa Köyleri, 1531 Tarihli Saruhan Sancağına Âit Bir Tahrir Defterini İnceleme Denemesi:* Çalışmada, çiftlik rejimi altında yaşayan köylülerin durumlarını daha iyi anlayabilmek için bilinmesi gereken özellikler ile çiftlik öncesi dönemde (Tımarlı Toprak Devri) Manisa köylerinin gerçek nitelikleri incelenmiştir.

Fuzuli Yağmurlu (1982)[5], *Çıtak (Akhisar) Kömür Yataklarının Jeolojisi ve Kömür Potansiyeli:* Eserde, Akhisar havzasında yer alan kömürlerin jeolojik özellikleri analiz edilerek, ilçenin kömür potansiyeli üzerinde durulmuştur.

Mehmet Yıldız Hoşgören (1983)[6], *Akhisar Havzası (Jeolojik ve Jeomorfolojik Bir Etüt):* Çalışmada, Akhisar Havzası'nın jeomorfolojik ve tatbiki jeomorfolojik özellikleri ayrıntılı bir biçimde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunların yanında eserde, Akhisar ilçesinin sınırları, jeolojik ve jeomorfolojik özellikleri, iklimi, bitki örtüsü, toprak yapısı gibi özellikleri de irdelenmiştir.

Fatma Ülkü Bilgin (1983)[7], *Eski Gördes Seccadeleri:* Gördes'te dokunan seccadelerin araştırıldığı yayında, bir nevi ilçenin dokumacılık tarihi aydınlatılmaktadır. Eser, ilçede dokumacılığın ne zaman başladığı, nasıl devam ettiği ve günümüzdeki konumuna gelinceye kadar hangi evrelerden geçtiği hakkında bilgi vermektedir. Detaya inilecek olunursa; Gördes düğümünün ortaya çıkma hikayesinden, Avrupa'da özellikle de Amerika Birleşik Devletlerinde Gördes adının nasıl seccade ile özdeş kabul edildiğine kadarki süreci detaylı ve kapsamlı bir şekilde ele almaktadır.

Hüseyin Akgül (1987)[8], *Manisa Folkloru:* Manisa'nın kültürel değerlerinin işlendiği yapıtta, halk oyunları, destanlar, türküler, maniler, ninniler, atasözleri, halk

---

[3] Mehmet Tekdemir, *Bilinmeyen Yönleriyle Gördes,* Arkeoloji Sanat Yayınları, Elazığ 1974.
[4] Yuzo Nagata, "XVI. Yüzyılda Manisa Köyleri. 1531 Tarihli Saruhan Sancağına ait Bir Tahrir Defterini İnceleme Denemesi"*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi,* 32, İstanbul 1979.
[5] Fuzuli Yağmurlu, "Çıtak (Akhisar) Kömür Yataklarının Jeolojisi ve Kömür Potansiyeli", *4. Türkiye Kömür Kongresi Bülteni, Maden Müh. Odası Yayını,* Zonguldak 1982.
[6] Mehmet Yıldız Hoşgören, *Akhisar Havzası (Jeolojik ve Jeomorfolojik Bir Etüt),* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Yayın No: 3088, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1983.
[7] Fatma Ülkü Bilgin, *Eski Gördes Seccadeleri,* Manisa Turizm Derneği, 2. Yıl, 4. Sayı, 1983, 66-79.
[8] Hüseyin Akgül, *Manisa Folkloru,* Manisa Turizm Derneği Yayınları, Manisa 1987.

hikayeleri, efsaneler, töre ve törenler, el sanatları gibi sahaya özgü unsurlar yer almaktadır. Genel bir ifade ile eserde, Manisa'nın kültürel dokusuna ışık tutan ögelerden söz edilmiştir.

Bekir Deniz (1992)[9], *Manisa Yöresi Köy Ev Mimarisi:* Araştırmada, Manisa ilinin kısa bir tanıtımı yapıldıktan sonra, köy evlerinin tarihi geçmişi, dokusu, yapım malzemeleri ile ihtiyaçlar doğrultusunda nasıl şekillendiği ele alınmıştır. Ayrıca evlerin doğal ve beşeri coğrafya koşulları ile uyum içerisinde olduğundan da bahsedilmiştir.

Zekeriya Yurdoğlu (1993)[10], *Gördes Tarihi:* Kitap, Gördes'in antik dönemden bu yana geçirdiği tarihi evreleri detaylı bir şekilde ele almaktadır. Eser, Gördes adının anlamı, ilçenin ne zaman kurulduğu, tarihi dönemler içerisinde hangi devletlerin egemenlik sahasında yer aldığı gibi tarihi dokuyu konu edinmektedir.

Hatice Öztürk (1995)[11], *Gördes Halılarında Kullanılan Motiflerin Morfolojisi:* Çalışmada Gördes'te halıcılığın tarihi gelişim süreci içerisinde geçirdiği evreler, çeşitli kompozisyon ve motiflere sahip halıların günümüze kadar nasıl ulaştığı açıklanmaya çalışılmıştır.

Mustafa Girgin (1995)[12], *Kütle Hareketleri Nedeniyle Yeri Değiştirilen Yerleşmelere Bir Örnek: Gördes (Manisa):* Makalede Gördes ilçesinin konum özellikleri, doğal çevre özellikleri, kütle hareketlerinden önceki Gördes yerleşmesinin durumu, yer kaymasından sonra yeri değiştirilen ve yeni Gördes olarak adlandırılan mevkinin doğal ve beşeri coğrafya nitelikleri üzerinde durulmuş ve bu doğal afetin yol açtığı sonuçlar değerlendirilmiştir.

İbrahim Çiçek (1997)[13], *Gördesli Mücahide Makbule ve Silah Arkadaşları:* Yazar, çalışmasında Gördesli Makbule Hanımın Kurtuluş Savaşında gösterdiği üstün cesaret ve başarısını anlatmaktadır. Savaş zamanındaki halkın sosyo-ekonomik

---

[9] Bekir Deniz, "Manisa Yöresi Köy Ev Mimarisi", *Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi*, 6 (6), 1992, 17-46.
[10] Zekeriya Yurdoğlu, *Gördes Tarihi*, Gördes Belediyesi Kültür Yayınları No: 1, Okullar Yayınevi, İzmir 1993.
[11] Hatice Öztürk, *Gördes Halılarında Kullanılan Motiflerin Morfolojisi, Grafiksel Açıdan İncelenmesi ve Yeni Tasarımlar,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1995.
[12] Mustafa Girgin, "Kütle Hareketleri Nedeniyle Yeri Değiştirilen Yerleşmelere Bir Örnek: Gördes (Manisa)", *Doğu Coğrafya Dergisi,* 1 (1), 1995, 155-173.
[13] İbrahim Çiçek, *Gördesli Mücahide Makbule ve Silah Arkadaşları,* Salihli Belediyesi Kültür Yayınları, Özer Ofset, Salihli 1997.

durumunu da ele alan araştırma, Cumhuriyet tarihinin temel yapı taşlarından birini oluşturmaktadır.

Süleyman Sami İlker, Hüseyin Tuncay, Halil Aker, (1999)[14], *Bir Zamanlar Gördes:* Eserde, Gördes'in geçmiş dönemlerdeki durumu ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. İlk bölümlerde Gördes'in tarihi geçmişi ve coğrafi özellikleri, ilerleyen kısımlarda ise düğünleri, şivesi, gelenek ve görenekleri, halk oyunları gibi özellikleri ele alınmıştır.

Mustafa Girgin, İbrahim Güner (2002)[15], *Salihli-Gördes Arasındaki Dam Yerleşmelerinde Fonksiyon Değişmeleri:* Makalede, Salihli, Gördes ve Köprübaşı arasında yer alan dam yerleşmelerinin 18. yüzyılda bu bölgeye gelip yerleşen Yörük-Türkmen boy, aşiret ve oymaklarınca kurulduklarından, başlangıçta damların hayvancılığa dayalı bir ekonomik düzende kurulup, geliştiklerinden bahsedilmiştir. Ailelerin hayvancılığı bırakıp tarıma başlaması ile bir kısım dam yerleşmelerinin terk edildiğine, bunların ören yerine dönüştüğüne, bir kısım dam yerleşmelerinin de tarımın önem kazanmasına bağlı olarak gelişerek köy ve kasaba haline geldiğine değinilmiştir. Tüm bunlara ek olarak az sayıdaki dam yerleşmesinin ise günümüzde varlığını sürdürdüğünden de söz edilmiştir.

Fatih Bozkurt (2003)[16], *Aliye Nezareti Temettuat Defterlerine Göre Gördes Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu:* Çalışma, 1845 yılında yapılan Temettuat tahrirlerine dayanmaktadır. Temelde 1844 yılında yapılan Temettuat Defterleri esas alınmış ve Gördes'in sosyo-ekonomik durumu değerlendirilmiştir. Netice itibariyle 1844 yılında kazanın nüfusu, yörede kullanılan âile-şahıs adları ve lakapları, halkın meslekleri, bu mesleklerden bir yıllık kazançları, arazileri, binaları ve hayvanları tespit edilmiştir. Kazada yetiştirilen ürünler ve devlete ödenen vergiler de tespit edilerek, çalışma tablolarla zenginleştirilmiştir. Ayrıca, Gördes halıcılığı da çalışmaya dahil edilerek, çalışmanın alanı genişletilmiştir. Eserde, Gördes kazasının hem mahalleleri hem de köyleri incelenmiş; yapılan karşılaştırmalarla da kasaba ve köylerin sosyal ve

---

[14] Süleyman Sami İlker, Hüseyin Tuncay, Halil Aker, *Bir Zamanlar Gördes,* Tunahan Matbaacılık, Manisa 1999.

[15] Mustafa Girgin, İbrahim Güner, "Salihli-Gördes Arasındaki Dam Yerleşmelerinde Fonksiyon Değişmeleri", *Doğu Coğrafya Dergisi,* 7 (7), 2002, 47-67.

[16] Fatih Bozkurt, *Maliye Nezareti Temettuat Defterlerine Göre Gördes Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2003.

iktisadî yapılarının farklı özellikleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Yapılan incelemede ulaşılan bazı sonuçlar, Batı Anadolu bölgesinde yer alan diğer şehir ve kasabalar üzerine yapılan araştırmalarda ulaşılan sonuçlarla karşılaştırılarak, Gördes kazasının sosyo-ekonomik yapısı hakkında daha tatmin edici değerlendirmelere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Ali Haydar Aksakal (2003)[17], *Manisa'nın Bilinmeyen Değerleri:* Manisa'nın sahip olduğu tarihi ve kültürel değerlerin ele alındığı çalışmada, antik dönemdeki Manisa'dan günümüze kadar geçen zamanda Sardes, Aigai Antik Kenti, Göl Marmara, Manisa Tarzanı, Spil Dağı, Aynalı Dede gibi kültürel unsurlardan ve şehrin nasıl bir değişim süreci geçirdiğinden bahsedilmiştir.

Yurdun Güvenen (2003)[18], *Gördes:* Eser, Gördes'in bir nevi tanıtım kitabı niteliğini taşımaktadır. İncelemede, ilçenin kuruluş ve gelişimi, coğrafi yapısı, kültürel ve sosyolojik dokusu ele alınmıştır**.**

Hakkı Karaşahin (2006)[19], *Gördes ve Çevresinde Dini Hayat:* Araştırma, büyük ölçüde ülkemiz yerleşmelerinde dinin konumunu anlama ve izah etmeye dayanmaktadır. Toplam üç ana bölümden oluşan çalışmanın giriş kısmında araştımanın yöntemleri ve veri toplama araçları ile ülkemizde kırsal kesimde yaşayan insanların yapısal nitelikleri ile ilgili yaklaşımlar ve kavramlar izah edilmiştir. İkinci bölümde Gördes ve çevresinin tarihi, coğrafi, iktisadi, eğitim ve dini yapısı, tarihi bilgilerden hareket edilerek günümüz ile bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Son bölüm olan üçüncü kısımda ise Gördes ilçe merkezi ve kırsal kesimdeki örneklem grubunun demografik ve sosyo-kültürel niteliklerine göre dindarlık seviyelerindeki farklılıklar incelenmiştir.

Murat Ertan (2006)[20], *19. Yüzyılda Gördes Kazasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı:* Eserde, 19. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin Aydin Vilayeti'nin Saruhan Sancağı sınırları dahilinde yer alan Gördes ilçesinin sosyal ve ekonomik yapısı, Osmanli Arşivi kaynakları'na dayanılarak incelenmiştir. Ele alınan ilçenin 19. yüzyıl ortalarındaki nüfus, üretim yapisi, isletmelerin nitelikleri, gelirin kaynakları, tarımsal verimlilik ve

---

[17] Ali Haydar Aksakal, *Manisa'nın Bilinmeyen Değerleri,* Şafak Matbaası, Manisa 2003.
[18] Yurdun Güvenen, "Gördes", *Gördes Tarih ve Kültür Dergisi, 3,* 2003.
[19] Hakkı Karaşahin, *Gördes ve Çevresinde Dini Hayat,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.
[20] Murat Ertan, *19. Yüzyılda Gördes Kazasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006.

vergiler gibi sosyo-ekonomik hayatın temel alanlarıyla ilgili ayrıntılı rakamsal veriler üretilmiştir.

Hür Kamil Biçici (2006)[21], *Gördes Mezar Taşlarındaki Yazılı Bezemeler ve Mezar Taşı Kitabelerine Göre Gördes'teki Sosyal ve Dini Yaşama Ait Bazı Bilgiler:* Çalışmada, Gördes'in mezar taşlarındaki motif ve bezemeler incelenmiş olup, mezarlardaki kitabelerin analizi yapılmıştır. Mezar kitabelerinin detaylı bir şekilde irdelendiği çalışmada Gördes'teki dini ve sosyal yaşam hakkında veriler elde edilmiştir.

Hür Kamil Biçici (2007)[22], *Cumhuriyet Dönemi (1923-1961) Gördes'in Geleneksel Süslemeli Taşlarından Bazı Örnekler:* Araştırmada, Cumhuriyet'in ilanından sonraki süreçte Gördes mezarlıklarında Osmanlı üslubunu yansıtan mezar taşlarının süsleme ve kompozisyonlarındaki motifler incelenmiştir.

Feridun Bayram (2008)[23], *Geçmişten Geleceğe Gördes:* Kitapta, Gördes ilçesinin antik çağlar, Roma, Bizans, Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet dönemlerindeki durumu, coğrafi yapısı, tarihi, kültürel değerleri, düğünleri, yemekleri, aile adları ve şivesinden söz edilmiştir.

Öykü Bilgin, (2009)[24], *Gördes Zeolitlerinin Hammaddesel Özelliklerinin İncelenmesi ve Değişik Sektörlerde Kullanılabilirliğinin Araştırılması:* Araştırmada, Gördes ilçesindeki zeolit minerallerinin yapısı ve özellikleri ile bu niteliklere bağlı olarak hangi sektörlerde kullanıldıkları hakkında bilgi verilmiştir.

İbrahim Cavid (2010)[25], *Aydın Vilayet Salnamesi (R. 1307 / H. 1308):* Osmanlı döneminde yayınlanan salname; ilin tarihi geçmişi, coğrafi durumu, yönetim yapısı, nüfusu, eğitim durumu ile ilgili bilgiler içermektedir. Adı geçen eser, ilçenin nüfus ve yerleşmenin tarihi gelişimiyle ilgili son derece önemli bilgiler içermektedir.

---

[21] Hür Kamil Biçici, "Gördes Mezar Taşlarındaki Yazılı Bezemeler ve Mezar Taşı Kitabelerine Göre Gördes'teki Sosyal ve Dini Yaşama Ait Bazı Bilgiler", *Ekev Akademi Dergisi*, 27, 2006, 223-242.

[22] Hür Kamil Biçici, "Cumhuriyet Dönemi (1923-1961) Gördes'in Geleneksel Süslemeli Taşlarından Bazı Örnekler", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47 (1), 2007, 170-196.

[23] Feridun Bayram, *Geçmişten Geleceğe Gördes,* Bassaray Matbaası, İzmir 2008.

[24] Öykü Bilgin, *Gördes Zeolitlerinin Hammaddesel Özelliklerinin İncelenmesi ve Değişik Sektörlerde Kullanılabilirliğinin Araştırılması,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2009.

[25] İbrahim Cavid, *Aydın Vilayeti Salnamesi (R. 1307 / H. 1308),* Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010.

Rabia Kuşcu (2010)[26], *Güneşli Granitoyidinin (Gördes / Manisa) Petroloji ve Jeoloji:* Çalışmada, Güneşli (Gördes-Manisa) civarında yer alan güneşli granitoyidinin jeolojisi, mineralojik-petrografik ve jeokimyasal özellikleri incelenmiş ve bu granitoyidlerin kökeni ve oluşumunda etkili olan petrojenetik süreç belirlenmeye çalışılmıştır. Güneşli granitoyidi, Menderes Masifinin çekirdek kayasını oluşturan ve Gördes migmatitleri olarak adlandırılan yüksek dereceli metamorfitler içerisine sokulum yapmaktadır. Genelde yumuşak bir topoğrafya sergileyen migmatitleri sıkça kesen granitler, yüzlerce metreden kilometreye kadar yayılım gösteren stoklar halinde izlenmiştir.

Emrah Yalçın Ersoy (2011)[27], *Stratigraphy, Tectonic Evolution and Petrogenesis Of The Volcanic Rocks in the Gördes, Demirci and Emet Basins (Western Anatolia):* Bu çalışmada Gördes, Demirci ve Emet havzalarındaki (Batı Anadolu) volkanik kayaların stratigrafisi, tektonik evrimi ve petrojenezi incelenmiştir.

Murat Türkeş (2011)[28], *Akhisar ve Manisa Yörelerinin Yağış ve Kuraklık İndisi Dizilerindeki Değişimlerin Hidroklimatolojik ve Zaman Dizisi Çözümlemesi ve Sonuçların Çölleşme Açısından Coğrafi Bireşimi:* Makalede, yaklaşık son 30 yıllık dönemde Akhisar ve Manisa ovalarında artan su sıkıntısının ve çölleşme süreçlerinin doğasını ve ulaştığı boyutu saptamak amacıyla, Akhisar ve Manisa yörelerinin iklimi ve hidroklimatolojik özellikleri ile iklim değişikliği ve değişkenliği ayrıntılı olarak analiz edilmiştir.

Sermin Çam Kaynar (2011)[29], *Akhisar-Gölmarmara-Gördes-Sındırgı Bölgesi Doğal Radyoaktivitesinin Jeolojik Yapı ile İlişkisinin İncelenmesi:* Çalışmada, Akhisar-Gölmarmara-Gördes-Sındırgı bölgesinden alınan toprak, su ve sediment örneklerinde doğal radyasyon ölçümleri yapılarak bölgenin doğal radyoaktivitesi ile bölgenin jeolojik yapısı arasındaki ilişki incelenmiştir.

---

[26] Rabia Kuşcu, *Güneşli Granitoyidinin (Gördes/Manisa) Petroloji ve Jeoloji,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2010.

[27] Emrah Yalçın Ersoy, *Stratigraphy, Tectonic Evolution and Petrogenesis Of The Volcanic Rocks İn The Gördes, Demirci And Emet Basins (Western Anatolia),* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2011.

[28] Murat Türkeş, "Akhisar ve Manisa Yörelerinin Yağış ve Kuraklık İndisi Dizilerindeki Değişimlerin Hidroklimatolojik ve Zaman Dizisi Çözümlemesi ve Sonuçların Çölleşme Açısından Coğrafi Bireşimi", *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 9 (1), Ankara 2011.

[29] Sermin Çam Kaynar, *Akhisar-Gölmarmara-Gördes-Sındırgı Bölgesi Doğal Radyoaktivitesinin Jeolojik Yapı İle İlişkisinin İncelenmesi,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Manisa 2011.

Mehmet Akif Ceylan (2013)[30], *Manisa'da Tarihi Köprüler ve Fonksiyonel Özellikleri:* Makalede, Manisa ilinde tarihi değer taşıyan köprülerin geçmişteki konumları ile günümüzdeki durumları incelenmiş olup, gerek geçmiş gerekse şimdiki durumları uydu görüntüleri, fotoğraflar, yerinde yapılan gözlemler ve tarihi kaynaklar baz alınarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kurtuluş Mengüloğlu (2014)[31], *Biriktirme Haznelerinde Sızma Problemleri ve Gördes Barajı Durum Analizi:* Eserde, biriktirme haznelerinde meydana gelen sızma problemi sıklıkla karşılaşılan fakat çözümü karmaşık bir sorun olarak değerlendirilmiştir. Özellikle sızma yerinin tespit edilmesi hem problemin en zor kısmını hem de bu problemin çözümü için atılacak ilk adımı teşkil etmektedir. Bu çalışma Gördes barajında meydana gelen sızma problemi ve bu problemin çözümüne yönelik olarak yapılan çalışmaların bir derlemesi niteliğindedir. Uzun yıllara yayılan arazi gözlemleri, deneysel çalışmalar ve çözüme yönelik uğraşlardan oluşan çalışma; başlangıçta 357 lt/s olan sızma miktarının 1700 lt/s'ye kadar artışından, yapılan çalışmalar sonucunda 1450 lt/s'ye kadar düşürülmesi arasında geçen sürecin irdelenmesini içermektedir. Bu süreç boyunca yapılan Sualtı Akıntı Ölçüm çalışmalarının da bu alanda bir ilk olması sebebiyle önemli bir yere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tuğçe Suvacı (2014)[32], *Gördes Halılarının Renk Motif ve Desen Özelliklerinde Görülen Değişim ve Nedenleri:* Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan çalışmada, Gördes ilçesinde halıcılığın 17. yüzyılda ortaya çıkarak yayılmaya başladığından, yörenin ilerleyen zamanlarda Anadolu'nun önemli halı merkezlerinden birisi haline geldiğinden ve kendine özgü renk, motif ve desen özellikleriyle Anadolu-Türk halıları arasında farklı bir yeri olan Gördes halılarının renk desen ve motif bakımından oldukça zengin çeşitlere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fakat son zamanlarda geleneksel dokumacılığımızın yaşadığı değişimin yöre halılarında da görüldüğü üzerinde

---

[30] Mehmet Akif Ceylan, "Manisa'da Tarihi Köprüler ve Fonksiyonel Özellikleri", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 11 (3), 2013, 22-61.

[31] Kurtuluş Mengüloğlu, *Biriktirme Haznelerinde Sızma Problemleri ve Gördes Barajı Durum Analizi,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2014.

[32] Tuğçe Suvacı, *Gördes Halılarının Renk Motif ve Desen Özelliklerinde Görülen Değişim ve Nedenleri,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Isparta 2014.

durulmuştur. Daha çok ticari kaygıların sonucunda yaşanan bu değişimin, Gördes halılarının renk, motif ve desen özeliklerinde görüldüğü ifade edilmektedir.

Ertan Gökmen (2014)[33], *Osmanlı Dönemi Gördes Halıcılığı:* Çalışma üç bölüm ve eklerden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Türk halı sanatının ilk devirlerine, Selçuklu, Osmanlı halıcılığına ve bunlar arasında Gördes halıcılığının yeri ve önemine dair bilgilere yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümü, Gördes halıcılığı ile ilgili arşiv belgelerindeki bilgilerin değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Belgelerde yer alan bilgiler, Gördes ve Demirci'de kökboya üretimi, Gördes'te halıcılık dışındaki dokuma faaliyetleri, Gördes halılarının tefrişte kullanıldığı yerler, Gördes ve Uşak halıcılığı aleyhine olan faaliyetler karşısında üreticilerin tepkileri, Gördes ve Uşak halıcılığını geliştirmek için kredi yardımı yapılması ve gümrük muafiyeti tanınması, Harem-i Şerif-i Hazret-i Nebevî'nin Gördes halıları ile tefriş edilmesi, Mescid-i Nebevî için Gördes dışında halı dokutulması ve Gördes halılarının renk ve boyutları gibi ana başlıklar altında ele alınmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde, Gördes halıcılığı ile ilgili arşiv belgelerinde değerlendiremeyen bazı hususlar bulunabileceği düşünülerek belgelerin konularına göre tasnif edilmiş transkripsiyonlarına yer verilmiştir. Belgelerin çeviri ve özetlerinin verilmesi ile bunların sanat tarihçileri ve diğer araştırmacılar tarafından kullanılmasına ve değerlendirilmesi sağlanmıştır.

[33] Ertan Gökmen, *Osmanlı Dönemi Gördes Halıcılığı,* Celal Bayar Üniversitesi Yayınları Yayın No: 0013, Celal Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarih ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Manisa 2014.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

1.1. YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ

1.1.1. Gördes İlçesi'nin Jeomorfolojisi

1.1.1.1. Jeolojik Özellikler

Batı Anadolu tektonik ve litostratigrafi bakımından tekdüze bir yapıya sahiptir[34]. Batı Anadolu'da en eski temele sahip araziyi Menderes Masifi oluşturmaktadır[35]. Masif, genişleme tektoniği rejiminin etkilerini yoğun bir biçimde göstermektedir[36]. Menderes Masifi, Batı Anadolu'da geniş alanlar içerisinde yayılmakta olup, masifin kuzey ve kuzeybatı ile güney kesimleri tektonik ile ilişkili iken doğu kesimi Neojen havza çökelleri ile örtülmüştür[37]. Batı Anadolu'da binlerce ton ağırlığa sahip olan Menderes Masifi KD-GB istikametinde uzanmaktadır. D-B yönünde uzanmakta olan Büyük Menderes, Küçük Menderes, Gediz, Simav graben sahaları, Menderes Masifini dört parçaya ayırmaktadır[38]. Menderes grubu, biri migmatit ve gnayslardan oluşan temel, diğeri ise, ince taneli turmalinli gnays, granitli mikaşist, mermer, kuvarsit, epidot - kloritoyid şist ve kalk şist ardalanmasından oluşan örtü olmak üzere, toplam iki ana birimle temsil edilmektedir[39]. Menderes Masifi'ndeki gnayslar migmatit cinsinden olup, metamorfize olmuş bir tortul seriye, alkali fazlalıklı ve kuvars-feldspat ihtiva eden müteharrik sıvıların ilâvesiyle oluşmuşlardır[40].

---

[34] Ergüzer Bingöl, "Batı Anadolu'nun Jeotektonik Evrimi", *Maden Tetkik Arama Dergisi, 86*, 14.
[35] İsmail Yalçınlar, *Türkiye Jeolojisine Giriş (Paleozoik Açısından),* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2089, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 87, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1976, 67.
[36] Veysel Işık, "Kuzey Menderes Masifinde Simav Makaslama Zonunun Mikro-tektonik Özellikleri", Batı Anadolu, Türkiye, *Türkiye Jeoloji Bülteni,* 47 (2), 2004, 49.
[37] Işık, 49.
[38] Özcan Dora, Nejat Kun, "Osman Candan, Menderes Masifinin Metamorfik Tarihçesi ve Jeotektonik Konumu", *Türkiye Jeoloji Bülteni,* 35, 1992, 1-14.
[39] Ali Öztürk, Ali Koçyiğit, "Menderes Grubu Kayalarının Temel-Örtü İlişkisine Yapısal Bir Yaklaşım (Selimiye-Muğla)", *Türkiye Jeoloji Bülteni,* 26, 1983, 99.
[40] R. D. Schuiling, "Türkiye'nin Güneybatısındaki Menderes Migmatit Kompleksinin Petrolojisi, Yaşı ve Yapısı Hakkında", *Maden Tetkik ve Arama Dergisi*, 58, 1962, 71.

Menderes Masifi'nin temelinde yüksek ve orta dereceli metamorfizmaya uğramış migmatit ve gözlü gnayslarla değişik mineral parajenezlerindeki gnays ve şistler bulunmaktadır[41]. Araştırma sahasının da içerisinde bulunduğu Gediz çöküntü alanı, Menderes grabeninin kuzey tarafında yaklaşık 150 km uzunluğundadır. Doğu-Batı istikametinde uzanan Gediz grabeni farklı zamanlarda meydana gelen aşınma ve birikme olayları neticesinde deformasyon süreci geçirmiştir. Graben, güneyinde yer alan kırık hatları sebebiyle yapı olarak simetrik olmayan bir görünüme sahiptir[42].

Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü sınırları içerisinde yer alan Gördes ilçesi, tektonik birlikler bakımından Anatolid Kuşağı'nda yer almaktadır. Saha, eski Anatolid-Trolid platformunun Üst Kretase-Üst Eosen yaşlı ve güneye dilimlenmiş çok metamorfik-kristalin temeli üzerinde gelişmiştir. Yüksek Toros Napları köklerini Pontid / Anatolid kenet zonundan almış ve böylece Anatolidler yaygın bir tektonik pencere durumunu kazanmışlardır. Bu orta kuşak Oligosenden bu yana bir kara yüzeyi halini almış ve yüzey, ilerleyen dönemlerde aşınım süreçlerinin etkisiyle Miyosen formasyonları üzerinde de yayılarak geniş plato yüzeyleri oluşturmuştur. Kırıklı yapının eseri olan platoların jeolojik yapısı formasyonların yer değiştirmesi neticesinde değişikliğe uğramıştır. Bu yer değiştirme olayı bütün platolarda aynı zamanda ve seviyede olmamış olup, bazılarında küçük sayılabilecek bir alçalma ya da yükselme olayı, bazılarında ise oldukça şiddetli ve etkisi uzun süren bir süreç olmuştur. Bu süreçlerin özellikle Ege Bölgesi'nde diğer bölgelere göre daha fazla etkisi olmuş ve bunların sonunda bölgenin temel morfolojik yapısı oluşmuştur[43].

Gördes ilçesi, Menderes Masifi'ne günümüzdeki şeklini kazandıran grabenlerden biri olan Gediz grabeninin önemli bir kısmını kaplamaktadır[44]. Havzada Senozoyik volkanizması Üst Oligosen döneminden itibaren etkili olmaya başlamış ve bu süreç, farklı nitelik, devre ve etkilerle Kuvaterner'e kadar devam etmiştir. Araştırma sahasında volkanik faaliyetlerin en etkili olduğu dönemleri ise Miyosen devri barındırmaktadır[45].

---

[41] Neşe Konak, Necati Akdeniz, *Fahrettin Armağan, Akhisar-Gölmarmara-Gördes-Sındırgı Dolaylarının Jeolojisi,* Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Jeoloji Dairesi Yayınları, Ankara 1980, 1.

[42] İhsan Ketin, "Türkiye'nin Orojenik Gelişmesi", *Maden Tetkik ve Arama Dergisi, 53,* 1959, 80-83.

[43] Oğuz Erol, "Türkiye'nin Genç Tektonik ve Jeomorfolojik Gelişimi", *Jeomorfoloji Dergisi,* Sayı: 11, 1983, 7.

[44] Tahir Emre, "Gediz Grabeninin Tektonik Evrimi", *Türkiye Jeoloji Bülteni,* 39 (2), 1996, 2.

[45] Tuncay Ercan, Ahmet Türkecan, Bülent Can, Erdoğdu Günay, Ali Çevikbaş, Müslim Ateş, "Batı Anadolu'da Manisa-Balıkesir Arasındaki Tersiyer Yaşlı Yalancı Bazaltların Özellikleri", *Jeoloji Mühendisliği Dergisi,* 30 (3), 1987, 31.

İlçedeki en ilksel kayaların jeokimyasal özellikleri; Erken-Orta Miyosen volkanik kayalarının orijinal olarak ilksel manto benzeri olan ve daha sonra zenginleşmiş olan bir manto kaynağından türediğini göstermektedir[46]. Bu birimlerin temelini oluşturan manto kaynağı, sahanın kuzeyindeki volkanik formasyonlar ile diğer birimlerden farklıdır. İlçenin kuzeydoğusundaki Kepez dağı, Kobaklar, Doğanpınar ile Evciler mevkiinde yer alan Miyosen devri volkanik malzemeleri yer yer fay hatlarıyla yarılmıştır. Bu yarılma özellikle Doğanpınar yerleşmesi boyunca uzanmaktadır. Sahanın kuzeyindeki volkanik formasyonlar yer aldığı yerleşmelerdeki tarımsal verimliliği arttırmaktadır. Özellikle bu yerleşim birimlerinde tarımsal ürün çeşitliği diğerlerine göre fazladır.

Havzanın bugünkü jeomorfolojik yapısı esas olarak Oligosen sonunda meydana gelen tektonik hareketlerle belirmeye başlamış ve saha, Neojen-Kuvaterner dönemleri boyunca iç ve dış kuvvetlerin etkileri ile oluşmuştur. Fakat bu süreç, tektonik hareketler ve duraklama devreleri ile klimatolojik değişimlerin etkisi ile bazı kesintilere uğramıştır. Bunlara rağmen bilhassa iklimsel ve tektonik değişimlerin birbiriyle uyum içerisinde olduğu devrelerde belirgin bir aşınım ve birikme dönemleri belirmiş, bu etmenlerden sadece birinin değişmesi ana dönemlerde salınım ve kesintiler şeklinde kendini göstermiştir[47]. Bu salınım ve kesintilerin eseri olan Oligosen devrine ait granodiyoritler meydana gelmiştir. Bu birimler ilçede yalnızca Bevaş ve Yelliyen derelerinin güney bölümünde yer alan Köseler ile Deliçoban köyleri ve yakın çevresinde görülmektedir (Harita 1.3). Oligosen devri kaya birimlerinin yer aldığı mevkiler tarıma elverişsiz araziler sınıfına dahil edilmektedir. Adı geçen mevkiler sahip olduğu bu özellikten dolayı nüfus kaybı yaşamaktadır.

Neotektonik dönemde Batı Anadolu'da K-G istikametinde yayılma ve D-B yönlü daralma hareketlerine bağlı olarak meydana gelen graben sistemi üyelerinden birini de Gördes havzası oluşturmaktadır[48]. Paleozoyik dönemde araştırma sahasının güneydoğu ve güneybatı kesimleri Kaledoniyen ve Hersinyen orojenezine maruz kalarak metamorfizmaya uğramıştır. Kara haline Jura döneminde kavuşan çalışma sahası, Eosende kısmen trangeresyona uğramıştır. Saha, Oligosen devrinde Alp orojenezi

[46] Ersoy, 1-195.
[47] Oğuz Erol, "Türkiye'de Neojen ve Kuvaterner Aşınım Dönemleri, Bu Dönemlerin Aşınım Yüzeyleri İle Yaşıt (Korlan) Tortullara Göre Belirlenmesi", *Jeomorfoloji Dergisi*, 8, 1979, 1-7.
[48] Serkan Vural, *Urganlı (Turgutlu-Manisa) Jeotermal Alanının Jeolojisi ve Hidrojeokimyasal Özellikleri,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli 2009, 30.

altında şekillenmeye devam etmiş ve Miyosen devrinden itibaren faylı yüzeylere sahip olmuştur[49]. Gördes havzasında Pliyosende aşınım faaliyetleri devam etmiş ve Post Pliyosen aşınım yüzeyleri meydana gelmiştir. Bu dönemde havza civarındaki Neojen örtü tabakaları dağılarak daha sonraki devrelerde aşınım yüzeylerini oluşturmuşlardır[50]. Neojen örtü tabakalarının dağılmasıyla oluşan aşınım yüzeyleri ilçenin büyük bir bölümünde yayılış göstermektedir. Bu yüzeyler daha çok Miyosen devrine ait karasal kırıntılar ile gölsel karbonatlardan müteşekkildir. Ara ara kırık hatlarının da üzerinde yer aldığı bu birimler, sahanın en temel formasyonlarını oluşturmaktadır. Araştırma sahasının büyük bir bölümünde yayılış gösteren Miyosen devri formasyonları üzerinde kızılçam, karaçam ve meşelerden oluşan ormanlar yer almaktadır. En kalın tabakalanmanın İlçe merkezi ve yakınındaki yerleşmelerde görülmesi sebebiyle bu mevkilerde nadaslı kuru tarım yöntemi uygulanmaktadır. Bu metodu uygulanmasında hem topraklarının verim düzeylerinin düşük ve sulama imkanlarının kısıtlı olması etkili olmuştur.

Araştırma sahasının dört bir yanında yer alan Miyosen tabakaları, genellikle kırıntılı ve karbonatlı kayalardan oluşmaktadır[51]. Gördes havzasında kalın bir örtü tabakası oluşturan Neojen devri birikimleri, Alt ve Orta Miyosen devrelerini içine alan iki tortullanma dönemi geçirmiştir. Bu nedenle kaba kırıntılı unsurlardan oluşan Neojen çökelleri, bağıl stratigrafik ilişkilerine dayanılarak iki ayrı kaya birimine ayrılmaktadır. Alt ve üst olarak adlandırılan bu birimler, her yerde uyumsuz bir diziliş göstermektedir[52]. Bu unsurlar Gördes havzasının Balıklı, Tüpüler, Efendili, Börez, Karayağcı, Bayat, Şahinkaya, Çiğiller, Güneşli, Doğanpınar gibi birçok kesiminde yayılış göstermektedir (Harita 1.3).

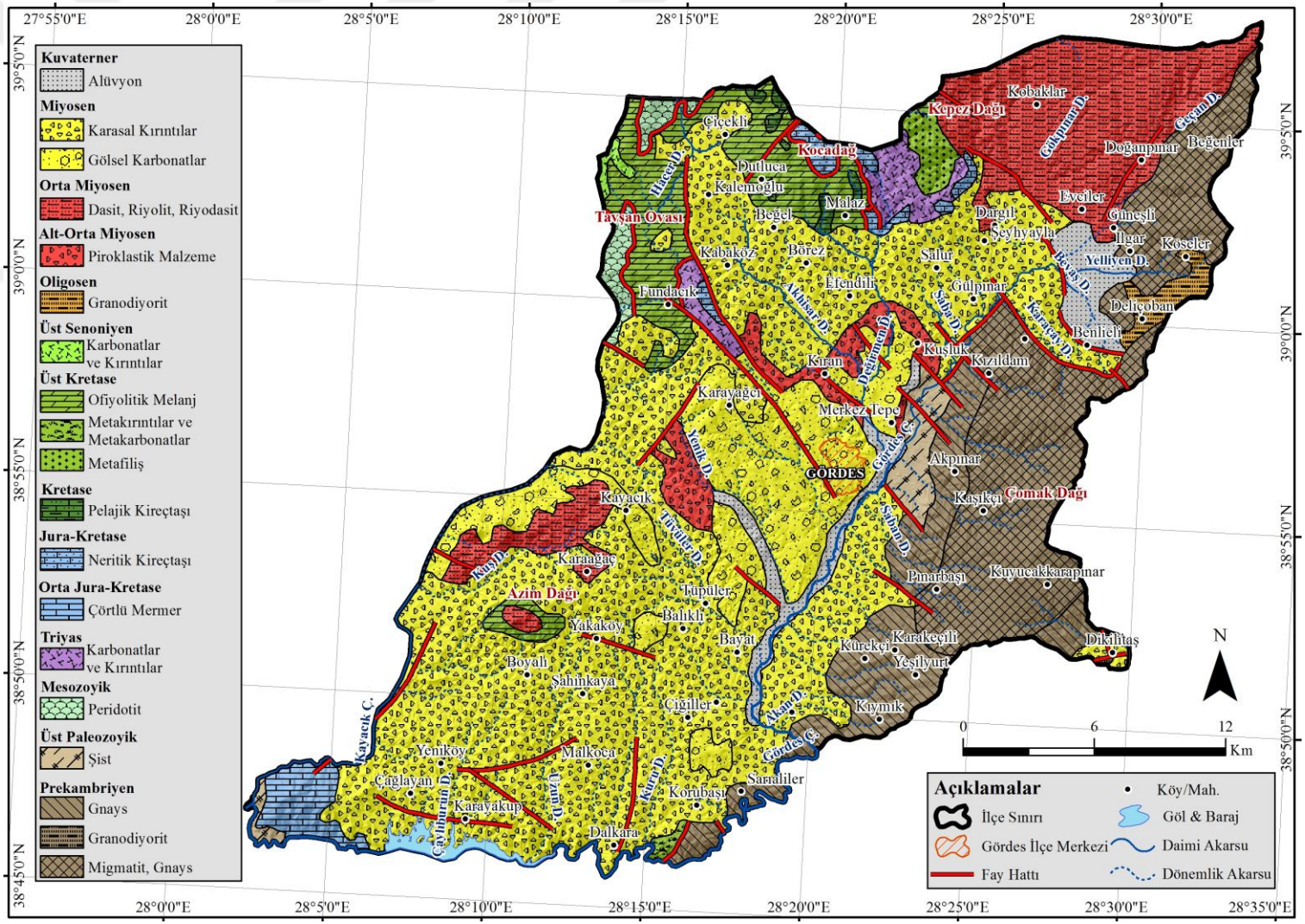
Gördes havzasının sedimanter baseninin temelini değişik yaş ve litolojideki birimler oluşturmaktadır[53]. Araştırma sahasında alttan üste doğru Menderes masifinin örtü tabakalarına ait Paleozoyik yaşlı metamorfit ve bu metamorfit tabakayı bindirmeli

---

[49] İsmail Yalçınlar, "Banaz Çayı Havzası ve Uşak Civarında Bünye ve Morfoloji Araştırmaları", *Türk Coğrafya Dergisi,* 13-14, 1955, 57-89.
[50] İbrahim Atalay, *Türkiye Jeomorfolojisine Giriş,* Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Yayın No: 9, (2. Baskı), İzmir 1987, 225-227.
[51] Fuzuli Yağmurlu, Ali İhsan Karayiğit, "Çıtak (Akhisar) Linyitlerinin Petrografik Özellikleri", *Türkiye 4. Kömür Kongresi,* TMMOB Maden Mühendisleri Odası Yayını, 1984, 112.
[52] Fuzuli Yağmurlu, "Salihli Güneyinde Üste Doğru Kabalaşan Neojen Yaşlı Alüvyonel Yelpaze Çökelleri ve Gediz Grabeni'nin Tektonosedimanter Gelişimi", *Türkiye Jeoloji Bülteni,* 30, 1987, 39.
[53] Talip Yücel, *Türkiye Coğrafyası,* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları No: 68, Ankara 1987, 1-39.

olarak üstleyen Bornova karmaşığına ait birimler bulunmaktadır[54]. Bu birimler diskordans olarak Neojen yaşlı çökeller tarafından örtülmektedir[55]. İzmir-Ankara Zonu (Bornova Karmaşığı) temel olarak kumtaşı, şeyl ve konglomeralardan meydana gelmektedir[56]. Bu formasyonlar sahip oldukları yapı itibariyle masif dokudadırlar. Bu durumdan dolayı İzmir-Ankara zonunda çökelen ve tortulaşan bölümler uzun süren bir deformasyon devresinden geçmişlerdir.

[54] Hüseyin Yalçın, *Emet Neojen Gölsel Baseninin Jeolojik ve Mineralojik-Petrografik İncelenmesi,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara 1984, 18.
[55] Cahit Helvacı, İbrahim Gündoğan, Tolga Oyman, Hasan Sözbilir, Osman Parlak, Çaldağ (Turgutlu-Manisa) Lateritik Ni-Co Yatağının Jeolojisi, Mineralojisi ve Jeokimyasal Özellikleri, *Hacettepe Üniversitesi Yerbilimleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Bülteni,* Yerbilimleri, 34 (2), 2013, 102.
[56] Ahmad Bilal, *Structural Analysıs Of The Menderes Metamorphıcs, Lycıan Nappes and Melange Rocks Of The İzmir-Ankara Zone İn Akhisar (Manisa),* (Unpublished Master's Thesis), Dokuz Eylül Unıversıty, Graduate School Of Natural and Applıed Scıences, İzmir 2013, 15.

Harita 1.3. Gördes İlçesi'nin Jeoloji Haritası.

(MTA'nın 1/250.000 Ölçekli Jeoloji Haritalarının (Türkiye Jeoloji Haritası; Akbaş, B., Akdeniz, N., Aksay, A., Altun, İ., Balcı, V., Bilginer, E., Bilgiç, T., Duru, M., Ercan, T., Gedik, İ., Günay, Y., Güven, İ.H., Hakyemez, H. Y., Konak, N., Papak, İ., Pehlivan, Ş., Sevin, M., Şenel, M., Tarhan, N.,Turhan, N., Türkecan, A., Ulu, Ü., Uğuz, M.F., Yurtsever, A. ve diğerleri, Türkiye Jeoloji Haritası Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü Yayını Ankara Türkiye; URL: http://yerbilimleri.mta.gov.tr) Koordinatlandırılıp Sayısallaştırılması Sonucu Elde Edilmiştir).

Gördes havzasının gelişmesinde büyük rol oynayan ve geniş sahalara yayılan metamorfik-kristalin unsurlar rijit bir yapıda olmalarından dolayı tektonik deformasyonlara karşı dayanıklıdır[57]. Tektonik deformasyonun ardından gelişmiş ve günümüze kadar devam etmiş olan neotektonik dönemde bu kuşakların uzanımı verev olarak belirmiş olup[58], içleri gölsel ve karasal kırıntılı malzemelerle dolmuştur[59]. Miyosen devrine ait karasal kırıntılar ile gölsel karbonatlar ilçenin dört bir yanında yayılış göstermektedir. Bunun yanında sahanın kuzey, batı, kuzeydoğu, kuzeybatı taraflarında yer alan aşınım yüzeyleri ve nispeten yüksek kesimlerde yine Orta Miyosen ve Alt-Orta Miyosen dönemlerine ait dasit, riyolit, riyodasit ile piroklastik malzemeler yayılış göstermektedir (Harita 1.3, Fotoğraf 1.1). Volkanik formasyonların yayılış gösterdiği mevkilerdeki tarım arazileri nadaslı kuru tarıma ayrılmıştır. Bu alanlar karbonatlı ve kırıntılı malzemelerle örtülü alanlara göre ziraate daha elverişlidir. Sahada verim değeri yüksek olan alanların tamamına yakın bölümü tarıma ayrılmıştır.

Fotoğraf 1.1. Karasal Kırıntılar ile Gölsel Karbonatlar İlçede Geniş Yayılış Alanlarına Sahiptirler.

[57] Ketin, "Türkiye'nin Genel Tektonik Durumu ile Başlıca Deprem Bölgeleri Arasındaki İlişkiler", 129.
[58] Nuran Altun, *Urla-Seferihisar (İzmir) Bölgesinin Jeolojisi ve Toprak Özellikleri*, (Erişim Tarihi: 17.10.2016). http://www.efri.gov.tr/yayinlar/Cesitili_Yayinlar/UzmanlikNuran.pdf, 31.
[59] Mehmet Ardos, Ardosindisi (Detritik Kayaçların Sertleşmesi İndisi), *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 4, 1993-1996, 17-21.

Araştırma sahasındaki şistler muhtelif cinsten olup Paleozoyik arazisinin geneline yayılmış durumdadır[60]. Sahada görülen gnayslar bir bütün şeklinde büyük sayılabilecek kubbemsi bir yapı meydana getirmektedir. Bu kubbemsi yapılara neden olan kubbeleşme hareketi, genellikle kompresyon (baskı-sıkıştırma) hareketinin neticesidir[61]. Araştırma sahasındaki en eski araziyi teşkil eden bu yapı üzerine çeşitli şistler gelmektedir. Şist serisinin üzerine de kuvarsit ve mermerler gelmektedir. Gördes'teki eski ve kristalin temelin üzerindeki örtü tabakalarının bir diğer grubunu da mermerler oluşturmaktadır. Bunlar muhtelif renk ve cinstedirler. Bazen tabakalaşma arz etmelerine rağmen genellikle masif halde bulunmaktadırlar[62]. Bu tabakalar masif halde olduklarından dolayı yoğun ve katı yapıdadırlar. Bu özelliklerinden dolayı adı geçen birimlerde çok fazla salınım ya da devinim olmamaktadır. Araştırma sahasındaki bu bölümler depreme dayanıklı kesimleri oluşturmaktadır. İlçede zaman zaman meydana gelen yer sarsıntılarına rağmen tabaka yapılarında esneme, gevşeme, kırılma ve kıvrılma gibi durumların meydana gelmemesi bu mevkilere yapılacak olan mesken sayılarının artmasını sağlamıştır. Geçmişte meydana gelen depremlerden büyük zarar gören halk, olası herhangi bir depreme karşı tedbirli davranmak istemektedir. Bu nedenle özellikle son zamanlarda masif yapıların yayılış gösterdiği alanlara konut inşa planları artış göstermektedir.

Araştırma sahasında yer alan Gördes çayının orta kesiminde Paleozoyik metamorf şistler, fosilli paleozoyik mavimtrak kalkerler, kretase kalkerleri ile bunları zaman zaman örten ve Neojen devrine ait göl kökenli tabakalar bulunmaktadır. Bu kesimlerde ayrıca akarsu taraçaları ve göl depoları da görülmektedir. Havzada D-B istikametinde uzanış gösteren ve kuzeye doğru yaklaşık 50-60 derece arasında meyile sahip olan mavi kalkerler, kristalize yapıda olmalarına rağmen birtakım fosil kalıntılarını içlerinde bulundurmaktadır[63]. Gördes'in doğu tarafında bulunan Çomak dağının üst kesimleri Mesozoyik, alt kısımları da Paleozoyik kalkerlerden oluşmuştur. Dağın güneydoğusunda rengi siyaha benzeyen ve kristalize dokuda olan kalkerler bulunmaktadır. Dağın sahip olduğu kalkerli yapı sayesinde üzerinde birçok dönemlik

[60] İbrahim Akarsu, "Ege Bölgesinin (Babadağ ve Civarı) Jeolojisi", *Türkiye Jeoloji Bülteni,* 12, 1868, 3.
[61] Sırrı Erinç, "Türkiye'nin Şekillenmesinde Neotektoniğin Rolü ve Jeomorfoloji-Jeodinamik İlişkileri", *Jeomorfoloji Dergisi,* 5 (5), 9.
[62] Süha Göney, *Büyük Menderes Bölgesi,* İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1895, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 79, İstanbul 1975, 10-11.
[63] Yalçınlar, *Türkiye Jeolojisine Giriş (Paleozoik Açısından),* 100-101.

akarsu oluşmuştur. Özellikle dağın yakın çevresindeki yerleşim birimleri bu akarsulardan tarımda sulama amacıyla faydalanmaktadır. Akarsuların aktif oldukları dönemlerde hayvanların da su ihtiyaçları karşılanmaktadır. Bunun yanında dönemlik akarsuların oluşturduğu mikro topografik ölçekteki vadilerde küçük boyutlu seralar kurularak istenilen ürünler yetiştirilerek ihtiyaç fazlası olanlar pazarda satışa sunulmaktadır.

Gördes havzasının temelini teşkil eden Paleozoyik yaştaki metamorfik olan ve olmayan çeşitli türdeki şistlerle, kristalize kalkerler ile mermerlerin üzerinde, kalker ve kristalize kalkerlerin egemen olduğu Mesozoyik formasyonları bulunmaktadır[64]. Mesozoyik'i temsil eden Kretase yaşlı flişler ile gri-esmer masif kalkerlerin oluşturduğu bu kuşak, Paleozoyik yaştaki seri üzerinde diskordant olarak yer almaktadır. Bu seri, fliş, killi şist, gre, arkoz, marn, kumtaşı, grovak, radyolarit, ofiyolit, marnlı kalker ardalanmalarından oluşmaktadır. Bu tabakalar araştırma sahasının kenar kesimleri ile merkezi kısımlarında küçük aflörmanlar vermektedirler. Araştırma sahasındaki fliş formasyonlarının büyük bir bölümü aşamalı bir geçişe sahiptir. Bu durum, ilçedeki fliş tabakalarının farklı şiddetlerde metamorfizmaya uğradıklarını göstermektedir. Sahanın faylı tabakalarının olduğu bölümlerin bir kısmında kalınlığı ve büyüklüğü değişen ölçülerde değişime uğramış kayaçlar bulunmaktadır. Araştırma sahasında fayların bulunduğu mevkiler deprem bakımından hassas olan tarım arazileriyle beraber yoğun bir yerleşmenin görüldüğü alanlardır. Bu alanlarda olası bir depremin yol açacağı zararların minimum düzeye indirilebilmesi için yerleşim planlarının jeolojik altyapıya göre yapılması günümüz itibariyle zorunluluktur.

Eosen denizinin geçici bir transgresyonu sahada hiçbir iz bırakmamıştır. Bu nedenle sedimentasyon ancak Neojen'de ve Orta Miyosen'de başlamıştır[65]. Miyosen devrine ait birikim unsurları arasında diskordans bulunmaktadır. Bu devrin serileri, genel itibariyle alüvyonlarla ile gölsel çökellerden oluşmakta ve bunların kalınlığı her yerde aynı değildir (Fotoğraf 1.2).

[64] Mehmet Ardos, *Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi,* İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 3321, Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 3215, 2. Cilt, Günay Matbaacılık, İstanbul 1985, 26-27.
[65] R. Brinkmann, R. Feıst, W. U. Marr, E. Nickel, W. Schlımm ve H. R. Walter, "Soma Dağlarının Jeolojisi", *Maden Tetkik ve Arama Dergisi,* Sayı 74, Ankara 1970, 54.

Fotoğraf 1.2. Gördes İlçesi'nde Miyosen Devri Tabakaları Alüvyonlarla ile Gölsel Çökellerden Oluşmaktadır (Karayağcı Köyü).

Araştırma sahasındaki Miyosen öncesi kaya birimleri, otokton ve allokton olarak iki gruba ayrılmaktadır[66]. Menderes masifine ait olan mermer ve fillitler ile Kretase döneminde oluşumunu tamamlayan masif kireçtaşları otokton birimleri, gabro gibi volkanik unsurlar içeren ofiyolit topluluğu da allokton birimi temsil etmektedir[67]. Genel itibariyle sert ve kaba unsurlardan oluşan Miyosen devri tabakaları, allokton ve otokton kaya birimlerinin üzerine diskordansla gelmektedir.

Oligosen devri formasyonları, Gördes'in kuzeydoğu tarafında yer alan Deliçoban ve Köseler mahalleleri civarında küçük bir alan kaplamaktadır (Harita 1.3). Bu tabakalar, kıvrımlı yapıda, fazla meyilli ve disloke durumdaki Gördes-Demirci karayolunun her iki tarafında da görülmektedir. Kalker, kalkerli gre ve marnlardan oluşan bu tabakalar, kalın, devamlı ve sıkışık bir yapıya sahiptir. Kuzeyden güneye doğru tabaka yapısında ve içeriğinde bir takım değişiklikler oluşmaktadır. Oligosen formasyonlarında kuzeyden güneye doğru gri ve açık renkli safhalardan kırmızımtırak gre ve konglomeralara geçilmektedir. Genel olarak bloklu görünüme sahip olan bu taşlarda, boşluk miktarı minimum düzeyde seyretmektedir. Sahadaki konglomeralar daha çok akarsuların yakın kesimlerinde görülmektedir. Bu taşların bulunduğu alanlar

[66] Fuzuli Yağmurlu ve Hasan Baykal, "Gördes Barajı ve Çevresinin Temel Jeolojik Özellikleri", *Türkiye Jeoloji Bülteni,* 32, 1989, 2.
[67] Talat Koç, "Balya Çevresinin (Balıkesir) Jeomorfolojisi", *Türk Coğrafya Dergisi,* 35, 2000, 203-221.

verimli ve genellikle nüfuslanmanın fazla olduğu mevkilerdir. Bu durumda, konglomeraların bulunduğu yerler genel olarak Kuvaterner teşekküllü alüvyon örtülerinin de olduğu arazilerdir şeklinde bir yorum yapılabilir. Alüvyonal örtüden dolayı bu alanların çok büyük bir bölümü tarıma ayrılmıştır.

Fotoğraf 1.3. Gördes İlçesi'ndeki Orta Miyosen Dönemine Ait İstiflerinin Kalınlığı Her Yerde Aynı Değildir (Doğanpınar-Güneşli Köyleri).

Eosen devrine ait tabakalar ofiyolitli seri üzerinde uyumsuz şeklinde görülmekte ve bunun tabanında ofiyolitli serinin çakıllarından oluşmuş çakıltaşları yer almaktadır[68]. Çalışma sahasındaki Neojen öncesi temel kayaçları ofiyolit, fliş ve masif kireçtaşları oluşturmaktadır. Bu kayaçlar havzanın doğu tarafında yaygın olarak bulunmaktadır[69]. Deliçoban ve Köseler mahalleleri civarındaki Oligosen tabakalarının temelini Üst Kretase yaşındaki ofiyolitli seriye ait çeşitli fasiyeslerdeki kayaçlar oluşturmaktadır. Bu ofiyolitli seri, çeşitli litolojilere sahip düzgün bir stratigrafi göstermeyen ve farklı boyutlardaki kaya birimlerinden oluşmaktadır. Oldukça kıvrımlı bir yapıya sahip olan bu seri, birbirinden zor ayırt edilebilmekte ve kalker, marn, kumtaşı gibi unsurlardan meydana gelmektedir. Kalkerli ve marnlı serilerin suyu yüzeyde tutamayarak yer altı su tablasına sızdırmaları, bu alanlarda tarım ve hayvancılıkla uğraşan insanların sondaj

[68] Necati Akdeniz, "Başlamış Formasyonu", *Jeoloji Mühendisliği Dergisi,* 10, 1980, 40-42.
[69] Yağmurlu ve Karayiğit, *Çıtak (Akhisar) Linyitlerinin Petrografik Özellikleri, Türkiye 4. Kömür Kongresi*, 112.

yapmalarının kaçınılmaz olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Sondaj neticesinde kuyuların önemli bir bölümünden su elde edilmiştir. Bu durum da kalker örtüsünün yaygın olduğu yerlerde iskanlarının daimi olmasını sağlamıştır.

Neojen çökelleri, Neojen sonunda Menderes Masifi'nde meydana gelen yükselme ve faylanma olayları neticesinde üzerindeki akarsu ağı şebekesinin gençleşmesi ve yatağını kazmasıyla eski temel yüzeye çıkmıştır. Diğer taraftan masifin kenar kesimlerinde yer alan tmolos depolarının sıyrılması ile bunların altındaki Neojen penepleni ortaya çıkmıştır[70]. Gördes'te Neojen dönemine ait çökeller geniş alanlar kaplamaktadır. Bu çökeller çoğunlukla akarsu ve göl depolarından oluşmakta ve çeşitli yapı özellikleri göstermektedirler. Sahadaki Neojen dönemine ait unsurlar genel itibari ile sarımsı-beyazımsı kalker ve greli tabakalardan oluşmaktadır[71]. Araştırma sahasında Tersiyer devri öncesinde oluşan kayaçların üzerine gelen bu örtü tabakaları gölsel, alüvyal ve flüvyal ortamlarda çökelmiştir[72]. Bu birimler çoğunlukla akarsuların yakın çevrelerinde göze çarpmaktadır (Fotoğraf 1.4). Çökelme aşamasından geçen formasyonların içerisinde kireçtaşlı unsurların yanı sıra kumtaşı, linyit, bazalt, andezit, konglomera gibi oluşumları ve menşeyleri birbirinden oldukça farklı materyallar yer almaktadır. Araştırma sahasındaki Neojen devrinde ortaya çıkan arazilerin temel bölümlerini oluşturan bu kayaçlar bazen tabaka bazen de kümeler halinde bulunmaktadırlar. Bazalt ve andezit gibi kayaçların yoğun olarak çıkarıldığı yerleşim birimlerinde taş ocakları kurulmuştur. Bu ocakların her ne kadar çevreye zarar verse de ilçenin istihdam değerlerine katkı sağlamaktadır. Taş ocaklarından elde edilen ürünlerin büyük bir kısmı araştırma sahası içerisinde kullanılmaktadır.

[70] Atalay, *Türkiye Jeomorfolojisine Giriş,* 312.
[71] Ömer Pınar, "Bakırçay Deltasının Alüvyal Jeomorfolojisi", *Ege Coğrafya Dergisi,* 3 (1), 1985, 88.
[72] Hakan Üstün, Cengiz Yetiş, Hisarcık (Emet-Kütahya) Güneyi Neojen Stratigrafisi, *Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi,* 19 (4), 2008, 40.

Fotoğraf 1.4. Kayacık Mevkii Tüvüler Deresi Çevresinde Yer Alan Neojen Yaşlı Birimlerin Bir Bölümü Tabakalar Halinde Uzanmaktadır.

Gördes havzasının da içerisinde bulunduğu Gediz grabeni, Neojen ve Kuvaterner dönemleri boyunca tektonik ve jeomorfolojik açıdan karmaşık süreçler geçirmiştir. Bu süreçte flüviyal sistemler birçok alanda kuzeyden güneye doğru gelişme göstermiştir[73]. Araştırma sahasındaki Neojen devri tabakaları arasında genel olarak Kuvaterner dönemine ait olan kum, kil, mil, çakıl gibi unsurlar yer almaktadır. Bu seriler, çoğunlukla birbiriyle geçişli bir dokuya sahiptir. Bu durum söz konusu dönemler arasında sıkı bir ilişki bulunduğunu, oluşum ve gelişim süreçleri açısından birbirlerinin devamı olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Neojen arazisini teşkil eden tortul kayaçlar yatay doğrultulu ve kısa mesafelerde değişiklik gösterseler de bazı kesimlerde içlerinde bir ya da iki unsur hâkim durumdadır. Bunlar topografya yüzeyinde çoğunlukla devamlı bir alan işgal etmektedir. Araştırma sahası içerisinde kiltaşlarına hemen hemen her yerde rastlanmaktadır. Genellikle yumuşak bir dokuya sahip olan bu taşlar farklı renklere sahiptir. Neojen devrinin bir başka kayaç türü olan kumtaşları da araştırma sahasının birçok yerinde kendini göstermektedir. Çalışma sahasının büyük bir bölümünde görülen bir başka

[73] H. Yavuz Hakyemez, Fikret Göktaş, Tevfik Erkal, "Gediz Grabeninin Kuvaterner Jeolojisi ve Evrimi", *Türkiye Jeoloji Bülteni,* 56 (2), 2013, 3.

Neojen devrine ait tortul kayaç türü de konglomeralardır. Bu kayaçlar da tıpkı diğerleri gibi başka kayaçlarla münavebeli olarak bulunmaktadır. Konglomeralar çakıl depolarıyla beraber kalın bir seri meydana getirmektedir. Bu serinin unsurlarını ise kuvars, radyolarit, kuvarsit, andezit ve bol fosil içeren kalker ve marn çakılları oluşturmaktadır. Gördes havzasındaki Paleozoyik arazi ile temas halinde olan ve genellikle Mesozoyik ve eski Tersiyer tabakaları ile çevrili olan bazı alanlar, Mesozoyik sonunda ya da Eosen'in ilk yarısında yükselen büyük bir bazik intrüzif kütlenin aşınması ile yüzeye çıkmış kısımlara denk gelmektedir[74]. Mesozoyik ve Tersiyer'deki orojenik hareketlerle, Kuvaterner'deki epirojenik hareketlere maruz kalan Gördes havzasında volkanizma sonucu oluşan unsurlara da rastlanmaktadır. Bu seriler, ince ve kalın unsurlu tüf, marn, kil, tüflü kil, tüflü marn, kalkerli tüf gibi serilerden oluşmaktadır[75]. Tüf serileri, genellikle sarımsı gri renkli, feslik bileşimli, tane destekli ve zayıf pekişmiştir[76]. Kil, mil ve tüflü örtülerin bulunduğu yerler tarımsal açıdan verimli alanlardır. Buralarda eğer sulama koşulları da yeterliyle birim alandan alınan verim ile ürün çeşitliliği fazladır. Bu alanlardaki tarımsal faaliyetler nadaslı da olsa verimin yüksek oluşu gübre kullanımını azalttığı gibi insanları da toprağa bağlayarak göç etmelerini belli oranda azaltmaktadır.

Gördes havzasında Tersiyer ve Kuvaterner yaşlı çökeller geniş alanlarda yüzlek vermektedir. Havzadaki Tersiyer yaşlı tabakalar Miyosen devrinden itibaren oluşmaya başlamıştır[77]. Örtü tabakaları olarak nitelendirilen formasyonlar, Tersiyerin ikinci yarısı olan Neojen ile son jeolojik devir olan Kuaterner'de meydana gelmiştir. Formasyonlar, Neojen'de genel olarak tabakalar, Kuaterner'de ise depolar (kum, kil, silt, çakıl, toprak gibi) şeklinde ortaya çıkmıştır[78]. Araştırma sahasındaki ovaları oluşturan Kuvaterner dönemine ait unsurların dışında, ova düzeyinden yüksekte çakıl depoları bulunmaktadır. Bu depoların içerisinde fosiller bulunmadığı için yaşları da tam olarak bilinmemektedir. Adı geçen tabakalar, Miyosen ve Pliyosene ait formasyonlar üzerinde bulunmaktadır.

---

[74] İsmail Yalçınlar, "Batı Anadolu'da Bir Kubbe Strüktürünün Mevcudiyeti Hakkında", *Türk Coğrafya Dergisi,* 18-19, 1958-1959, 163.
[75] Ozansoy, 1-27.
[76] Engin Ünay, Fikret Göktaş, "Kınık (Gördes) Çevresindeki Erken Miyosen Yaşlı Linyitli Çökellerin Küçük Memeli Biyokronolojisi: Ön Sonuçlar", *Türkiye Jeoloji Bülteni,* 43 (1), 2000, 2.
[77] Tuncay Ercan, Ahmet Türkecan, Ali Dinçel, Erdoğdu Günay, "Kula-Selendi (Manisa) Dolaylarının Jeoojisi", *Jeoloji Mühendisliği Dergisi,* 17, 1983, 3-9.
[78] Mehmet Ardos, *Jeolojik Temel Bilgiler,* İstanbul Üniversitesi Yayın No: 3943, Edebiyat Fakültesi Yayın No: 3403, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1996, 120.

Bunlar, flüviyal süreçler sonucunda aşınmaya uğramışlardır. Bu nedenle genel itibari ile bu depolara Plio-Pleistosen yaşı verilebilmektedir[79]. Çakıl depoları Gördes havzasının özellikle kuzeydoğu tarafında yer almaktadır. Yelliyen deresi boyunca görülen kumlu çakıl depolarının içerisinde andezit, bazalt, gabro, diyabaz gibi kayaçlar bulunmaktadır. Gördes havzasındaki akarsu kenarları ile volkanik materyallerin yaygın olduğu yerler tarımsal verimliliğin en fazla olduğu alanlardır. Bu mevkilerde yaşayan özellikle orta yaş ve üzerindeki nüfus kitlesinin yaklaşık yarısı sahip olduğu kaynakları kaybetmek ve terketmek istememektedir. Toprağın verimli oluşuyla beraber sulama imkanlarının da yeterli düzeyde olduğu tarım arazileri, bir önceki cümlede ifade edilen nüfus grubunun vazgeçilmezleri arasında yer almaktadır. Özellikle atadan dededen kalma toprakların sahibi olanlar tarıma ve hayvancılığa daha çok değer vererek üretimin organik şekilde yapılmasına inanmaktadırlar. Bu nüfus kitlesi herhangi bir nedenle toprağından ayrılmak zorunda kalsa bile onu bir yakınına ya da ücretle kiraladığı dönemlik üreticiye bırakarak toprağın nadas dışında boş kalmamasını sağlamaktadır. Zaten ilçenin tarımsal dokunun korunmasını sağlayanlar da bu kesimdir. Genç nüfus kitlesi tarımla ilgilenmek yerine asgari ücretle dahi olsa daha az yorulacağı ve sigortasının düzenli ödeneceği işleri tercih etmektedir. Bu durumda toprak babadan oğula aktarılsa bile boş kalmakta ve üretime dahil olmamaktadır.

Sahadaki Kuvaterner tabakaları, stratigrafik bakımdan yereyin en üstte yer alan unsurlarını teşkil etmektedir. Araştırma sahası bu devrenin henüz başında Ege Denizi'nin bulunduğu alanın çökmesiyle aşınma sürecine girmiştir. Bu süreç sonunda Neojen dönemine ait serilerin önemli bir kısmı deformasyona uğramıştır. Hayatın başlangıç ve akarsuların aktif hale gelmeye başlamasıyla birikim dönemi olarak adlandırılan Kuvaterner'in etkisi araştırma sahasında şiddetli bir şekilde hissedilmiştir. Bu dönemde oluşan formasyonların üzerinde genellikle başka dönemlere ait tabakalar bulunmamaktadır. Bundan dolayı Kuvaterner tabakaları sahanın en yeni en genç unsurlarını oluşturmaktadır[80].

[79] Aykut Saygılı, *Demirci Havzası (İçikler Çevresi) Doğu Kenarının Jeolojisi,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2008, 17.

[80] Levent Selçuk, Harun Aydın, Kuvaterner Yaşlı Alüvyonal Zeminlerin Kuvvetli Yer Hareketine Etkisi: 2011 Van Depremleri, *Jeoloji Mühendisliği Dergisi,* 36 (2), 2012, 75-97.

Gördes havzası Kuvaterner dönemi boyunca dolgulanma evresi geçirmiştir[81]. Çalışma sahasındaki Kuvaterner dolguları akarsu ortamını yansıtan gevşek dokulu konglomera ve kumtaşları ile temsil edilmektedir[82]. Havzadaki diğer bir Kuvaterner dönemine ait seriyi de alüvyonlar oluşturmaktadır. Alüvyon serileri sahada görülen en genç unsurları oluşturmaktadır[83] (Fotoğraf 1.5). Kuvaterner yaşlı pekleşmemiş malzemelerden oluşan alüvyonlar, Neojen devri tabakalarının üzerinde diskordans şekilde uzanış göstermektedir[84]. Alüvyonlar ile eski arazi arasında geniş alanlarda kendini gösteren Neojen serileri, genel itibari ile gre ve konglomeralarla başlamaktadır. Bu unsurların üzerinde de yer yer marn ve kalker tabakaları bulunmaktadır[85]. Büyük bir kısmını beyaz, pembe, sarımsı kuvars, kum ve çakıllarının oluşturduğu depolarda bunların yanında granit, mermer, serpantin, andezit gibi unsurlar da bulunmaktadır[86].

Araştırma sahası jeolojik olarak tarım ve hayvancılık faaliyetleri için yeterli bir altyapıya sahiptir. Bilhassa volkanik tabakalar ile alüvyonal serilerin yaygın olduğu yerler tarım için biçilmiş kaftan arazileri teşkil etmektedir. Sulama tarım için en önemli sorunlardan biridir. Bu sorunun gerek gölet ve kanal yapımı gerekse de sondaj yöntemiyle kuyu açılması gibi çözümlerle sonuca ulaştırılması tarımdan istenilenin üzerinde bir verim alınmasını sağlayacaktır.

---

[81] H. Yavuz Hakyemez, Fikret Göktaş, Tevfik Erkal, "Gediz Grabeninin Kuvaterner Jeolojisi ve Evrimi", *Türkiye Jeoloji Bülteni,* 56 (2), 2013, 8-12.

[82] Tuncay Ercan, Erdoğdu Günay, Mehmet Yılmaz Savaşçın, "Simav ve Çevresindeki Senozoyik Yaşlı Volkanizmanın Bölgesel Yorumlanması", *Maden Tetkik ve Arama Dergisi,* 97-98, 1981-1982, 88.

[83] Aykut Saygılı, *Demirci Havzası (İçikler Çevresi) Doğu Kenarının Jeolojisi,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2008, 17.

[84] Hakan Elçi, *İzmir-Selçuk İlçesinin Mühendislik Jeolojisi,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2003, 19.

[85] Ahmet Ardel, Ajun Kurter, "Kütahya ve Civarında Coğrafi Müşahadeler", *Türk Coğrafya Dergisi,* 18-19, 1958-1959, 153.

[86] Sermet Erer, *Simav Depresyonu ve Çevresinin Jeomorfolojisi,* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2028, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 86, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1977, 136-139.

Fotoğraf 1.5. Araştırma Sahası Kuvaterner Dönemi Boyunca Dolgulanma Süreci Geçirmiştir (a) (b) (Gördes Çayı).

1.1.1.2. Jeomorfolojik Özellikler

Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü sınırları içerisinde yer alan Gördes ilçesi'nde jeomorfolojik özellikler bakımından dağlar, ovalar, yersel plato karakteri arzeden bölümler yanında elemanter şekiller bağlamında aşınım yüzeyleri, vadiler, tepelik kesimler vb. unsurlar yer almaktadır. Bunların yanında sahada etkili olan akarsuların aşınım yüzeyleri üzerinde meydana getirdiği genç vadiler bulunmaktadır. Sahada ova anlamında ise yalnızca Tavşan ovası olarak adlandırılan tek bir morfolojik birim yer almaktadır. Jeomorfolojik problemler bağlamında heyelan, erozyon, taşkın, deprem gibi durumlar bulunmaktadır.

1.1.1.2.1. Dağlık ve Tepelik Alanlar

Araştırma alanının morfolojik bakımdan en yüksek, en eğimli ve en arızalı noktalarını dağlık ve tepelik alanlar oluşturmaktadır. İç Batı Anadolu Bölümü sınırları içerisinde yer alan Gördes havzasının çevresi nispeten dağlarla çevrilmiştir. Topografya haritasında da açıkça görüldüğü gibi araştırma sahasının iç kısmı birbirinden ayrılan birtakım yüksek morfolojik birimlerden meydana gelmişse de, saha bir bütün olarak ele alındığında; ilçe, çevresindeki yüksek dağ, tepe ve aşınım ve dolgu yüzeylerinden oluşan kesimlerin ortasında yer alan bir havza olarak görülmektedir (Harita 1.4).

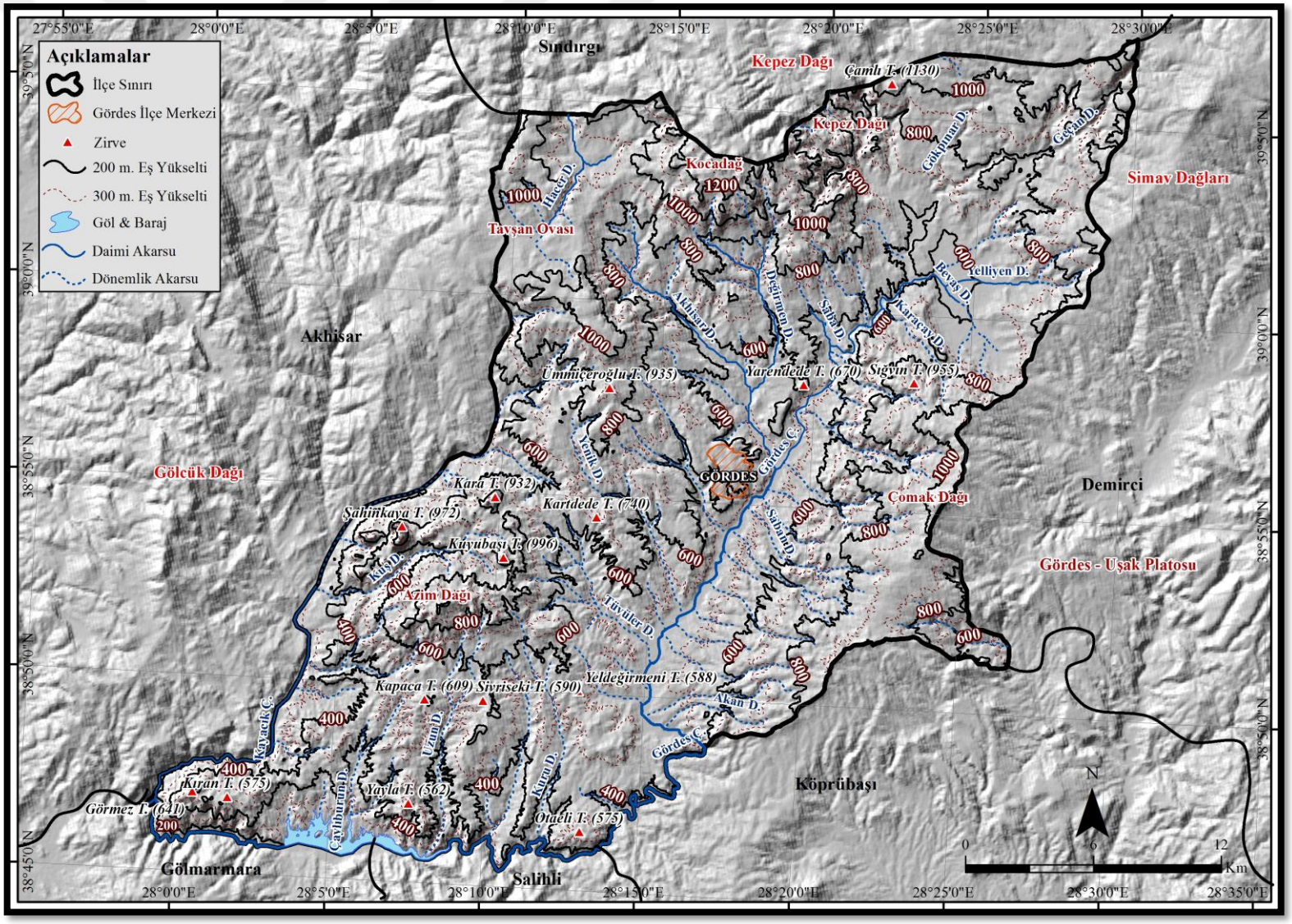
Gördes ilçesinin kuzey sınırını Kepez dağı (1320 m), Kocadağ (1201 m), Çamlı tepe (1130 m), Ümmiçeroğlu tepe (935 m), Yarendede tepe (670 m) oluşturmaktadır. Araştırma sahasının kuzey sınırını oluşturan bu kütleler aşınım yüzeyleri üzerinde bulunmaktadır (Harita 1.4, Harita 1.5, Fotoğraf 1.6).

Yükselti ve eğim şartları bir alandaki iskan koşullarını tayin eden unsurlardandır. Araştırma sahasında da yüksek mevkilere doğru çıkıldıkça meyilin dikleşmesi ile yükselti değerlerinin artması bu alanların az nüfuslanmasında etkili olmuştur. Kepez dağı, Çomak dağı, Azim dağı, Kocadağ ile Çamlı tepe ve Sığvın tepe gibi morfolojik birimlerin özellikle doruk noktalarına yakın kesimlerinde yerleşmeden söz etmek mümkün değildir. Adı geçen bu birimlerin eğim derecelerinin artmasıyla bu alanlar iskana açılamamaktadır.

Araştırma sahasındaki temel geçim kaynaklarını primer sektörler teşkil etmektedir. İlçedeki tarım alanlarının dağılışı üzerinde yükselti ve eğim koşullarının büyük etkisi vardır. Dağlık ve tepelik mevkilere doğru gidildikçe topografya arızalı bir görünüme bürünmekte ve bu durum mevcut olan tarım arazilerinin parçalı ve dağınık bir yapıya sahip olmasına neden olmaktadır. Yükselti ve eğim dağlık ve tepelik sahaların iskana açılmasını zorlaştırmakta ve bu durum sonucunda da buralarda tarım sistemlerinin kurulması imkansız hale gelmektedir.

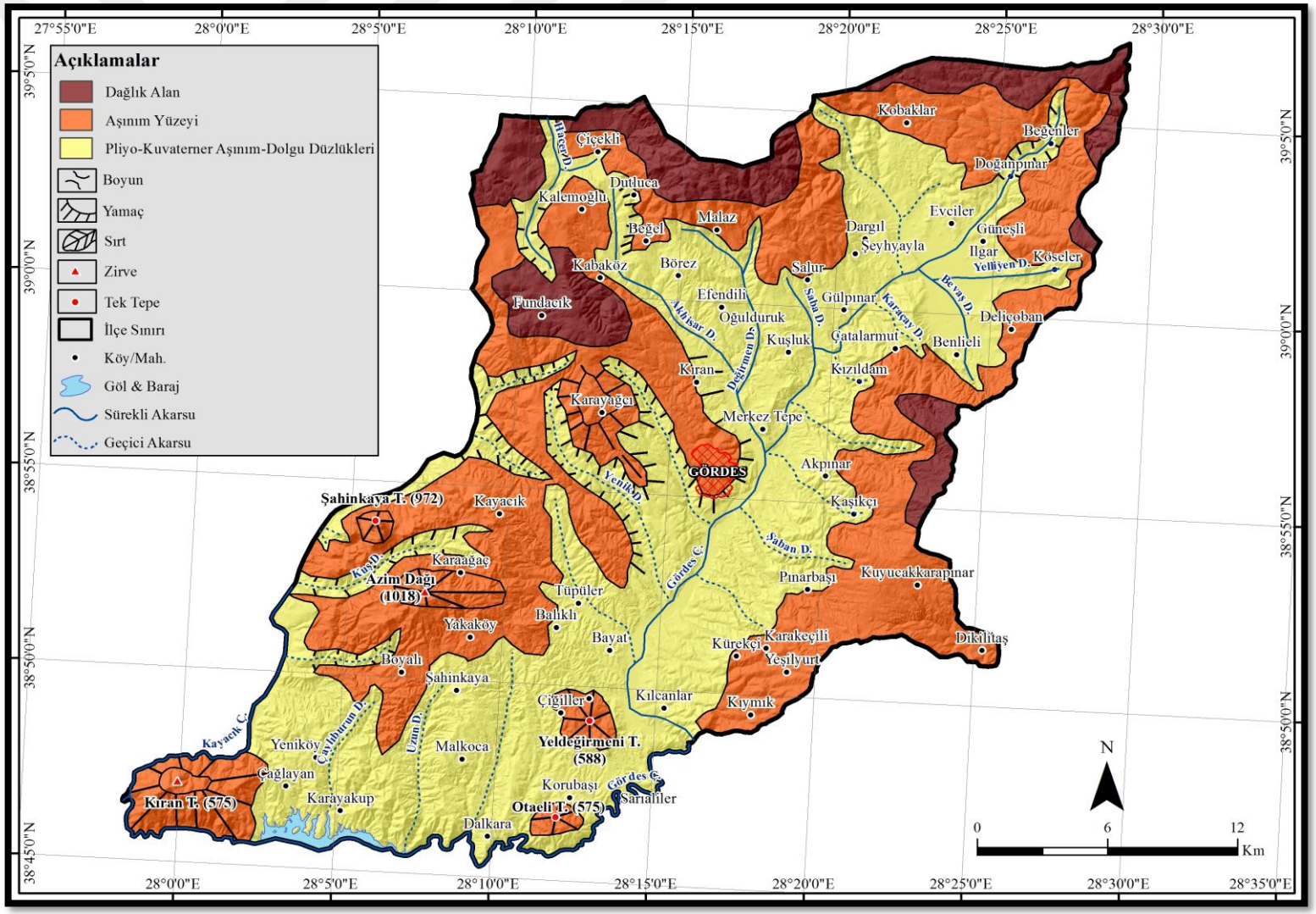
Araştırma alanındaki jeomorfolojik problemlerden olan erozyon, bazı mevkilerde toprakların su ve rüzgar gibi etmenlerle süpürülmesine yol açmaktadır. Sahada erozyonun tamamen ortadan kalkması imkansız bir durumdur. Ancak belli yöntemler uygulanarak etkisi ve hızı azaltılabilir veya kontrol altına alınabilir. Bu yöntemler arasında yanlış tarım uygulamalarına, mera ve orman alanlarının tahrip edilmesine son verilmesi ve ağaçlandırma faaliyetlerinin artırılması bulunmaktadır. Bu yöntemlerin yanında kendini çabuk yenileyebilen, gelişmiş kök yapılarıyla toprağı sıkı tutan, su ve rüzgar erozyonuna karşı koruma sağlayabilen ve toprağa organik madde kazandıran yem bitkilerinin daha fazla ekilmesi erozyonun şiddetini büyük ölçüde azaltacaktır[87].

[87] Celil Balabanlı, Mevlüt Türk, Osman Yüksel, Erozyon ve Çayır-Mera İlişkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi,* Seri A, Sayı 2, 2005, 23-34.

Harita 1.4. Gördes İlçesi'nin Topografya Haritası.

(HGK'nın 1/25.000 Ölçekli Topografya Paftalarının (K19b3, K20a4, K20a3, K20b4, K20b3, K20a1, K20a2, K20b1, K20b2, J20d3, J20c4, J20c3, J21d4) Altlık Olarak Kullanılarak Sayısallaştırılmaları Sonucu Hazırlanmıştır).

Harita 1.5. Gördes İlçesi'nin Jeomorfoloji Haritası.

(HGK'nın 1/25.000 Ölçekli Topografya Paftalarının (K19b3, K20a4, K20a3, K20b4, K20b3, K20a1, K20a2, K20b1, K20b2, J20d3, J20c4, J20c3, J21d4) Altlık Olarak Kullanılarak Sayısallaştırılmaları Sonucu Hazırlanmıştır).

(Jeomofolojik Birimlerin Tespiti Arazi Gözlemleri ile Gördes Topografya Haritasıyla Sayısal Yükseklik Haritasının Çakıştırılması Neticesinde Elde Edilmiştir).

Fotoğraf 1.6. Kepez Dağı (a) (1320 m.) ve Kocadağ (b) (1201 m.) Malaz ve Kobaklar Köyleri.

Çalışma sahasının büyük oranda aşınım yüzeyi özelliği göstermesinden dolayı yükselti basamaklarının bulunduğu alanlar arasında dengesizlik söz konusudur. Karmaşık yüzey drenajının sahayı aşındırması ile engebeli bir topografik yapı oluşmuş, bu durum da yükselti basamaklarının kapladığı alanları etkilemiştir.

Araştırma sahasının mevcut konumu heyelan olaylarına bağlı olarak belirlenmiştir. Eski gördes (Julia Gordos) olarak adlandırılan mevkinin terk edilmesinde büyük rol oynayan heyelanlar, günümüz itibariyle mikro ölçekli de olsa eğim ve yükselti değerlerinin fazla olduğu yerlerde görülmektedir. Yüksek mevkilere doğru çıkıldıkça artan yağış değerleri heyelan oluşumu arttırdığı için buraların yerleşime açılmasını engellemektedir.

Gördes havzası, genel itibariyle yüksek birimlerden meydana geldiği için ilk bakışta kuzeydoğu ve güneybatı kenarlarından itibaren hızla yükselen engebeli bir topografya ile çevrilmiş olarak görülmektedir. Araştırma sahasının genel çerçevesini oluşturan bu dağ kütleleri, havzanın yanında onlarla tezat teşkil edecek bir görünüşe sahiptir. Yükseltisi 1200 metrenin üzerinde olan Kepez dağı ile Kocadağ, Gördes havzasının en yüksek yerleridir. Buradan itibaren Gediz ovasına doğru yükselti değerleri azalmaktadır. İnceleme sahasının genel hatlarını meydana getiren yüksek sahaların doğu ve batı istikametinde yer alanlarında morfolojik doğrultular genellikle N-

S'dir. Güney çerçevede ise ana hatlarıyla NW-SE[88] doğrultusundadır. Senozoyik ve Mesozoyik devrine ait unsurların yayılış gösterdiği bu kütleler, ayrışmamış volkanit, piroklastik malzeme, karasal kırıntılar, gölsel karbonatlar, neritik kireçtaşı, ofiyolitik melanj gibi jeolojik formasyonların üzerinde bulunmaktadır. Kocadağ'ın çevresi ile Gördes'in güneybatısındaki tepelik alanda Jura dönemi kireçtaşları dar alanlı olarak aflörman vermektedir. Kocadağ'ın kuzey ve batı yamaçlarında Üst Jura yaşlı paketli koyu gri bitümlü kalkerler yer yer ostrakod kabuklarından meydana gelmiştir. Bu kesimin diğer önemli yüksek kütlesini de Otaeli tepesi oluşturmaktadır. Kocadağ genelleştirilmiş adını taşıyan kütle, doğuda Kepez dağı, güneyde Gördes platosu ile çevrili geniş, çevresine göre ıssız yüksek bir alandır. Doğusundaki Kepez Dağı ile farklı zamanlarda oluşmuş, onun gibi NE-SW eksenli oval bir kütle olup kenarlarından vadiler ve sel yataklarıyla yarılmış, üzerinde yuvarlak tepeler taşıyan bir plato görünümündedir[89]. Bu kütlenin büyük kısmı 500-700 metre yükseltisinde andezit lav ve tüflerden oluşmuş taşlık bir yapıya sahiptir[90]. Kocadağ ve çevresindeki Tersiyer formasyonlarını Oligosen ve Miyosen volkanitleri ile flüviyal menşeyli tortul kayaçların ardalanmasından oluşan Miyosen birimleri teşkil etmektedir. Bu mevkide alüvyonal ve volkanik unsurlarının birarada yer alması stratigrafik yapının sertlik düzeyinin farklı olmasına neden olmuştur. Kolay aşınabilen birimler olarak adlandırılan alüvyon düzeyleri bütün yüzeyler boyunca üst kısımlarda yer almamaktadır. Yer yer orta ve alt kesimlere doğru da yayılış gösteren alüvyon serilerinin bu duruma gelmesinde tektonik hareketler etkili olmuştur.

Gördes havzasının güney sınırını Azim dağı (851 m), Kartdede tepesi (740 m), Sivriseki tepe (590 m), Yel değirmeni tepe (588 m), Kapaca tepe (699 m), Kara tepe (932 m), Kuyubaşı tepe (996 m), Otaeli tepe (575 m) oluşturmaktadır (Harita 1.4, 1.5). Güney çerçeveyi oluşturan bu kütleler, çevrelerinde yer alan alçak alanlara dökülen akarsular tarafından parçalanmışlardır. Parçalanma genel olarak Gördes çayına yakın kesimlerde daha fazladır.

---

[88] Hoşgören, *Akhisar Havzası Jeolojik ve Jeomorfolojik Etüt*, 77-78.

[89] İlker Eroğlu, Recep Bozyiğit, "Yunt Dağı ve Çevresinin Jeomorfolojik Özelliklerine Tektonik-Volkanik Unsurların Etkileri", *Marmara Coğrafya Dergisi,* 25, 2012, 39-45.

[90] Besim Darkot, Metin Tuncel, *Ege Bölgesi Coğrafyası,* İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2365, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 99, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1995, 37.

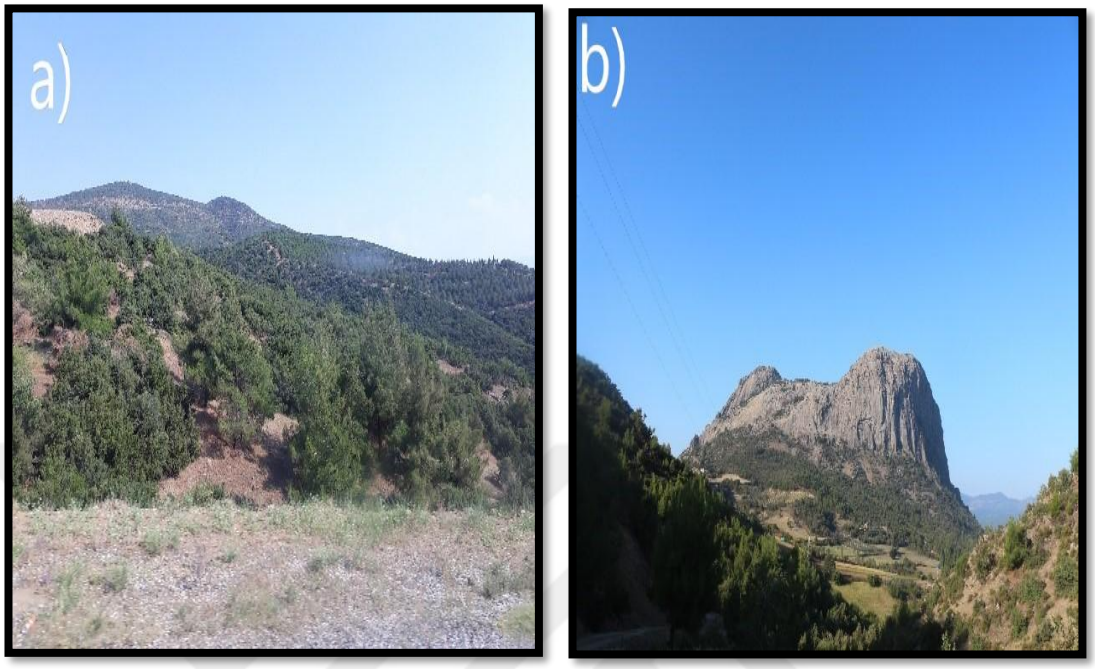
Havzanın güneyi genel olarak sade bir görünüme sahiptir. Havzanın sahip olduğu tali topografyanın ortaya çıkmasında birtakım faktörlerin etkisi olmuştur. Sahanın yapısal, formasyonların litolojik özellikleri ve genç tektonik hareketler bu faktörler arasında sayılabilir. Bunların yanında akarsuların faaliyetleri de güney kısmın bugünkü morfolojik görünümü kazanmasında etkili olmuştur[91]. Güney kesimdeki Miyosen havzaları çevredeki yüksek alanlardan taşınan malzemelerle dolarken, havza seviyesine uygun olarak yüksek alanların çevrelerinde Üst Miyosen'e ait aşınım, Miyosen havzalarında ise dolgu yüzeyleri gelişmiştir. Miyosen sonunda tektonizma geçiren sahada Miyosen arazisi dislokasyonlara uğramıştır[92]. Gördes havzasında oldukça kalın ve geniş bir uzanış gösteren karasal Neojen çökelimi, Alt Miyosen ve Üst Miyosen dönemlerini kapsayan başlıca iki çökelim evresinde gelişmiştir. Bölgesel ölçekte, Orta Miyosen uyumsuzluğu ile ayrılan çökelim dönemlerinin her biri, alttan üste alüvyon yelpazesinden gölsel ortama evrilen ve volkanik ara katkılar içeren tortul istiflerden oluşmaktadır[93]. Jeolojik açıdan farklı tabakalardan oluşan bu serilerin dayanıklılık durumları farklıdır. Formasyonların üst kesimlerinde daha çok Kuvaterner dönemine ait alüvyon birimlerinin bulunması oluşumların yeni ve genç bir yapıda olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Araştırma sahasının doğusunda Çomak dağı (875 m) ile Sığvın tepe (955 m) bulunmaktadır (Fotoğraf 1.7). İnceleme sahasının doğu ve kuzeydoğu kesiminde aşınım yüzeyleri üzerinde dik yamaçlarla uzanan Çomak dağı, doğu kesimin en yüksek noktasını oluşturmaktadır. Dağ, yer yer mermerleşmiş Prekambriyen ile Paleozoyik yaşındaki kristalize kalkerlerden oluşmuş ve eteklerinde kendisini meydana getiren kalkerlerle yanal geçişli olan kumtaşı, grovak, marn, radyolarit, ofiolit serisini ihtiva etmektedir. Bu kesimdeki dağlık sahanın temelini, metamorfizmaya uğramış kumtaşı, çamurtaşı, dolomitik-kristalize kireçtaşları, bitümlü kireçtaşları ve kalker mercekleri içeren grovaklı killi şistler meydana getirmektedir. Paleozoyik ve Mesozoyik formasyonlarından oluşan arazi üzerinde Miyosen göl tortulları geniş alanlara

---

[91] Abdullah Soykan, *Sındırgı ve Bigadiç Depresyonları ile Yakın Çevresinin Jeomorfolojisi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993, 56.
[92] Atalay, *Türkiye Jeomorfolojisine Giriş,* 225.
[93] Fikret Göktaş, *Gördes Havzasının Jeolojisi,* Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Jeoloji Etütleri Dairesi, Ankara 1996, 1

yayılmaktadır[94]. Çalışma sahasının batı sınırını ise Şahinkaya tepesi (972 m.) oluşturmaktadır (Fotoğraf 1.7).

Fotoğraf 1.7. Araştırma Sahasının Doğusunda Çomak Dağı (a), Batısında ise Şahinkaya Tepesi (b) Yer Almaktadır (Kaşıkçı ve Karaağaç Köyleri).

Gördes ilçesi'nin eğim haritası incelendiğinde; ilçenin eğim değerlerinin yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Dağlık alanlarda turuncu ve kırmızı renkler ağırlık kazanırken, akarsuların çevrelerindeki sahalarda ise yeşil renk hâkimdir. Çalışma sahasında aşınım yüzeylerinin geniş alanlar kaplaması, düşük eğime sahip arazilerin küçük mevkilere sıkışmasına sebep olmuştur. Arazide 10° den düşük eğime sahip alanların, 10° den yüksek eğime sahip alanlardan daha az olması, sahanın oldukça engebeli ve arızalı bir topografyaya sahip olduğunu göstermektedir (Harita 1.6).

Kuzeyi, güneyi, doğusu ve batısı dağlarla çevrili olan Gördes havzası, % 0,01 ile $73,4^0$ eğim aralığında bulunmaktadır. İlçenin en yüksek noktasını oluşturan Kepez dağı, % 20^0 ile $73,4^0$ eğim aralığında yer almaktadır. Diğer yüksek alanları oluşturan dağ ve tepeler için de benzer durum söz konusudur. Gördes ilçesi genel eğim durumuna göre orta ve yüksek derecede eğimli yüzeylere sahip havza konumundadır. Araştırma sahasında çok düz yüzeyler, yükselti basamaklarının değerleri arttıkça düşmekle beraber özellikle 500-750 metre basamaklarında bu bölümlerin oranı oldukça azalmaktadır. Bu

[94] İlker Eroğlu, *Yunt Dağı ve Çevresinin Coğrafi Etüdü,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2009, 36.

durum söz konusu yükselti basamaklarının daha çok yamaç karakterinde olduğunu göstermektedir. Gördes havzasında % $0{,}01^0$ ile 10^0 arasındaki eğim değerlerine sahip alanlar, genellikle düz ve hafif eğimli düz yüzey özelliğindedir. Bu durum sarı renk ve 10^0 ile gösterilen eğim aralığından itibaren değişmeye başlayarak orta eğimli yüzey niteliği kazanmaktadır.

Sahanın eğim değerleri tarımsal açıdan büyük önem taşımaktadır. Özellikle taban suyu seviyesinin yükselmemesi ve toprağın fazla nem biriktirmesinin önlenmesi bakımından ziraat alanlarının belli bir düzeyde eğimli olması (% 2 ile % 5 arasında) uygundur. Bununla beraber arazinin eğim artışına koşut olarak bu alanlarda zirai süreç birtakım zorluklarla sürdürülmektedir. Bu güçlükler arasında; ziraat mevkilerinin aşınma ve taşınmaya karşı korunabilme zorlukları ve yüzeysel akışın hızlı olması neticesinde yağışlardan toprakların yeterli miktarda faydalanamaması sayılabilir[95]. Araştırma sahasında eğimin tarımsal faaliyetler üzerindeki etkisini azaltmak amacıyla eğim derecesi yüksek olan tarım arazilerinde teraslama yönteminden faydalanılmaktadır. Bu şekilde hem yüzey suları toprak tabakasının iç kısımlarına geçerek toprağın suya doygun hale gelmesine yardımcı olmakta hem de özellikle toprağın verimli kısmı olarak adlandırılan alanın süpürülmesi önlenmektedir. Günümüz itibariyle bu alanlara erezyonun önüne geçebilmek için tek yıllık bitkiler yerine meyve ağaçları dikilmiştir.

Havzada akarsuların çevreleri düz denebilecek kadar hafif eğime sahiptir. Bunların eğim aralığı % $0{,}01\text{-}5^0$'dir (Harita 1.6). Neojende birikim alanları olan ve Neojen öncesi tektonik çukurların Kuvaterner'de boşaltılması ve boşalan kısımların çevrede yer alan yüksek kesimlerden akarsularla taşınan alüvyonlarla örtülmesi sonucu oluşan bu alanlar, genellikle kendilerini kuşatan yüksek kesimlerle yer yer birleşmekte yer yer de bunlardan keskin bir şekilde ayrılmaktadır[96]. İnceleme sahasındaki morfolojik birimler birbirinden yüksek kütlelerle ayrılmakla birlikte, genel olarak aynı havzanın taban kısmında yer almamaktadırlar.

Araştırma sahasındaki bakı durumu incelendiğinde, Gördes çayının GB yönünde sahayı aşındırması, arazinin en fazla GB, B ve G yönlerine doğru eğimli olmasını sağlamıştır. Ayrıca Gördes çayına katılan kolların büyük oranda KB ve GD yönüne

[95] Hayati Doğanay, Ogün Coşkun, *Tarım Coğrafyası,* Pegem Akademi, Güncellenmiş 2. Baskı, Ankara 2012, s. 47.
[96] Hoşgören, *Akhisar Havzası Jeolojik ve Jeomorfolojik Etüt*, 104.

doğru sahayı aşındırması, arazinin KB ve GD yönlerine doğru fazla eğimli olmasına neden olmuştur. Özetle; aşınım yüzeylerinin çok fazla alan kapladığı arazide, yüzey drenajı bakı üzerinde büyük oranda etkili olmuştur (Harita 1.7).

Araştırma sahasındaki tarım alanlarında bakı açısından en şanslı mevkiler güney cepheli olanlardır. Bu alanlar daha fazla ısınarak daha çok aydınlanmaktadır. Böylece bitkilerin ihtiyacı olan şartlar kısa zamanda oluştuğu için hasat süresi de kısalmaktadır. Güney cepheli ziraat sahalarında don ve rüzgarlar kuzeye nazaran daha pasifize durumdadır. Adı geçen süreçler bitkilerin zarar görmeden daha hızlı büyümelerini sağladıkları için güneye dönük sahalarda zirai verim daha yüksektir.

1.1.1.2.2. Ovalar

Araştırma sahasında ova anlamında yalnızca Tavşan ovası bulunmaktadır (Harita 1.5, Fotoğraf 1.8). Ova tektonik bir kökene sahip olup, sahada oldukça küçük bir alan kaplamaktadır. Ova ve yakın çevresi tektonik depresyonlardan koparılarak akarsular tarafından taşınan alüvyonlarla doldurulmuştur. Bunun sonucunda da ova, alçalım hareketlerine maruz kalmıştır. İnceleme sahasının kuzeybatısında bulunan Tavşan ovasının temelini göl tortulları ile karasal birikimler teşkil etmektedir. Bunlar birikme, yığılma ve alüvyonlaşma olayları sonucunda meydana gelmişlerdir[97]. Bu birikme günümüz itibariyle kısmen de olsa devam etmektedir. Bu nedenle çalışma sahasındaki ova bir tür birikim ovası özelliği taşımaktadır. Havzadaki tek ova olma niteliği taşıyan Tavşan ovası, alüvyal dolgulu olduğu için yine aynı kökenin aşındırılmasıyla bugünkü şekline kavuşmuştur. Ovanın güneye doğru hafif bir meyili vardır. Ovanın temelinde Mesozoyik Peridotiti ile Üst Kretase devrine ait Ofiyolitik Melanj bulunmaktadır. Bunların üzerinde ise Kuvaternerin flüviyal tabakaları yer almaktadır. Kuvaterner serileri genelde yatay halde olup, ovanın bazı kesimlerinde bunların pozisyonları değişmiş ve eğimli bir hal almışlardır. Eğimli yüzeyler boyunca hafif dalgalı bir profil çizen ovada meyil derecesi güneyden kuzeye doğru artmaktadır. Tavşan ovası zirai faaliyetler açısından oldukça elverişli durumdadır. Yüzey kesiminde alüvyal örtünün yayılış göstermesi ve üzerindeki dönemlik akarsular verimli yapıyı ortaya çıkaran etmenlerin başında gelmektedir. Arazi kabileyeti sınıflandırmasında II. sınıf gruba dahil

[97] Ahmet Ardel, *Umumi Coğrafya Dersleri, Jeomorfolojinin Prensipleri,* Cilt 3, Fasikül I, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1336, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 53, Baha Matbaası, İstanbul 1968, 4-5.

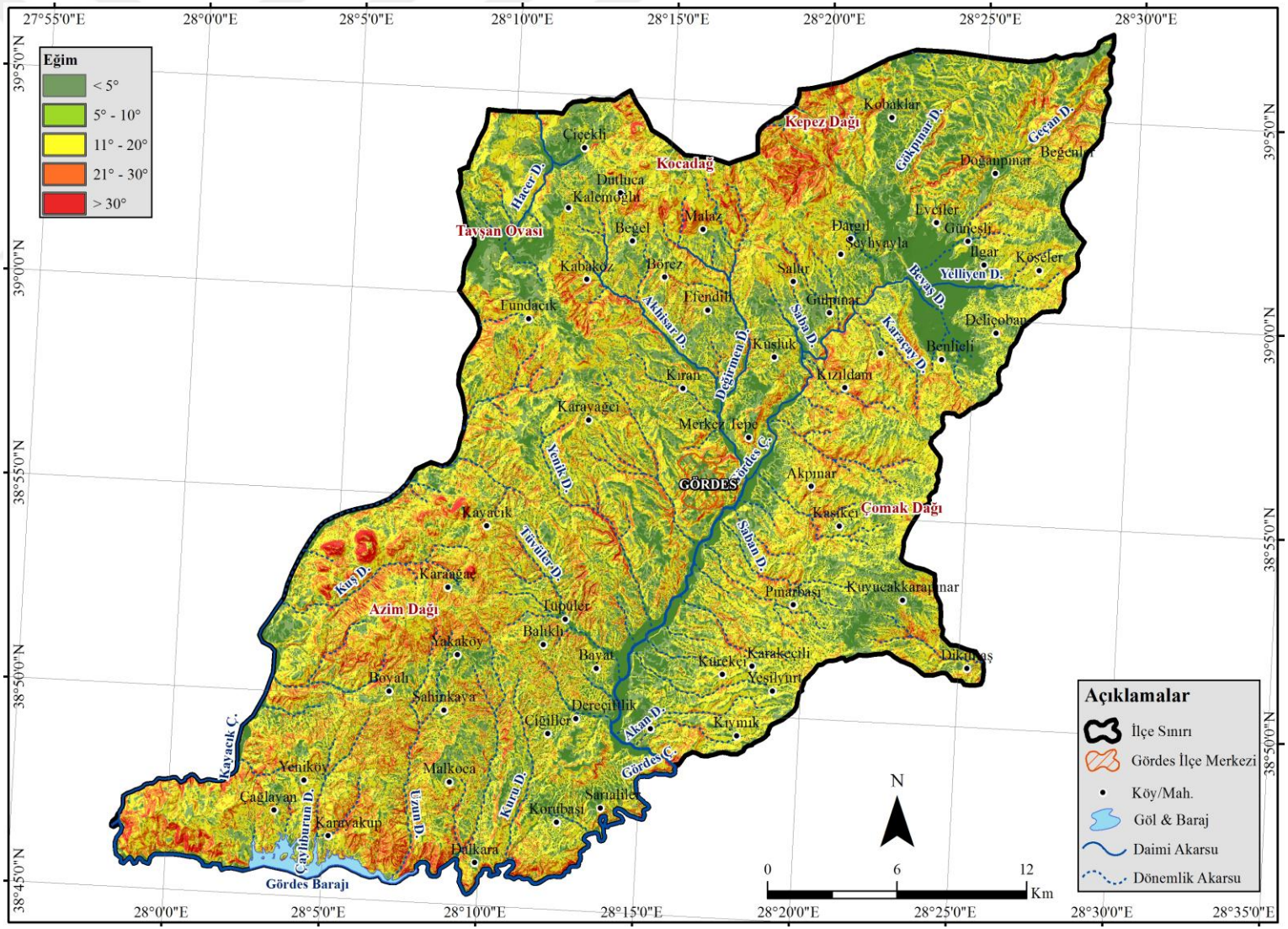
olan ovada nadassız kuru tarım yöntemleri uygulanmaktadır. Birim alandan daha fazla verim almak amacıyla uygulanan bu teknikler arazinin doğal yapısına uygun yerleşmelerin kurulmasını sağlamıştır.

Tavşan ovası üzerinde Çiçekli civarından kaynağını alan Hacer deresi ve mevsimlik kolları hakim durumdadır. Bu akarsuların özellikle yaz devresinde kuruması ovanın oluşum ve gelişimini etkilemektedir. Ova üzerindeki bitki örtüsünü daha çok maki toplulukları oluşturmaktadır. Ancak ovanın kuzey kesimine doğru makiler yerini kızılçam ormanlarına bırakırken, bu kesim ovanın oldukça küçük bir alanını kaplamaktadır.

Kuvaterner dönemi unsurlarının geniş yayılış gösterdiği tavşan ovası üzerinde mevsimlik akarsular hakim durumdadır. Mesozoyik aşınım yüzeyi ana tabakası üzerinde yer alan Tavşan ovasında fay hatları bulunmaktadır. Uzanış istikametinin tersi yöndeki faylar, ovanın yayılış alanını etkileyerek ovayı iki parçaya ayırmaktadır. Bu faylar ilçede meydana gelen depremlerin de temel nedenini teşkil etmektedir. 1969 ve 1970 yıllarında meydana gelen depremlerde çok sayıda bina zarar görmüş ve hatta sahanın mevcut konumu değişmiştir. Günümüz itibariyle jeolojik açıdan daha sağlam bir mevkiye konumlanmış olan ilçede zaman zaman küçük çaplı da olsa depremler meydana gelmektedir.

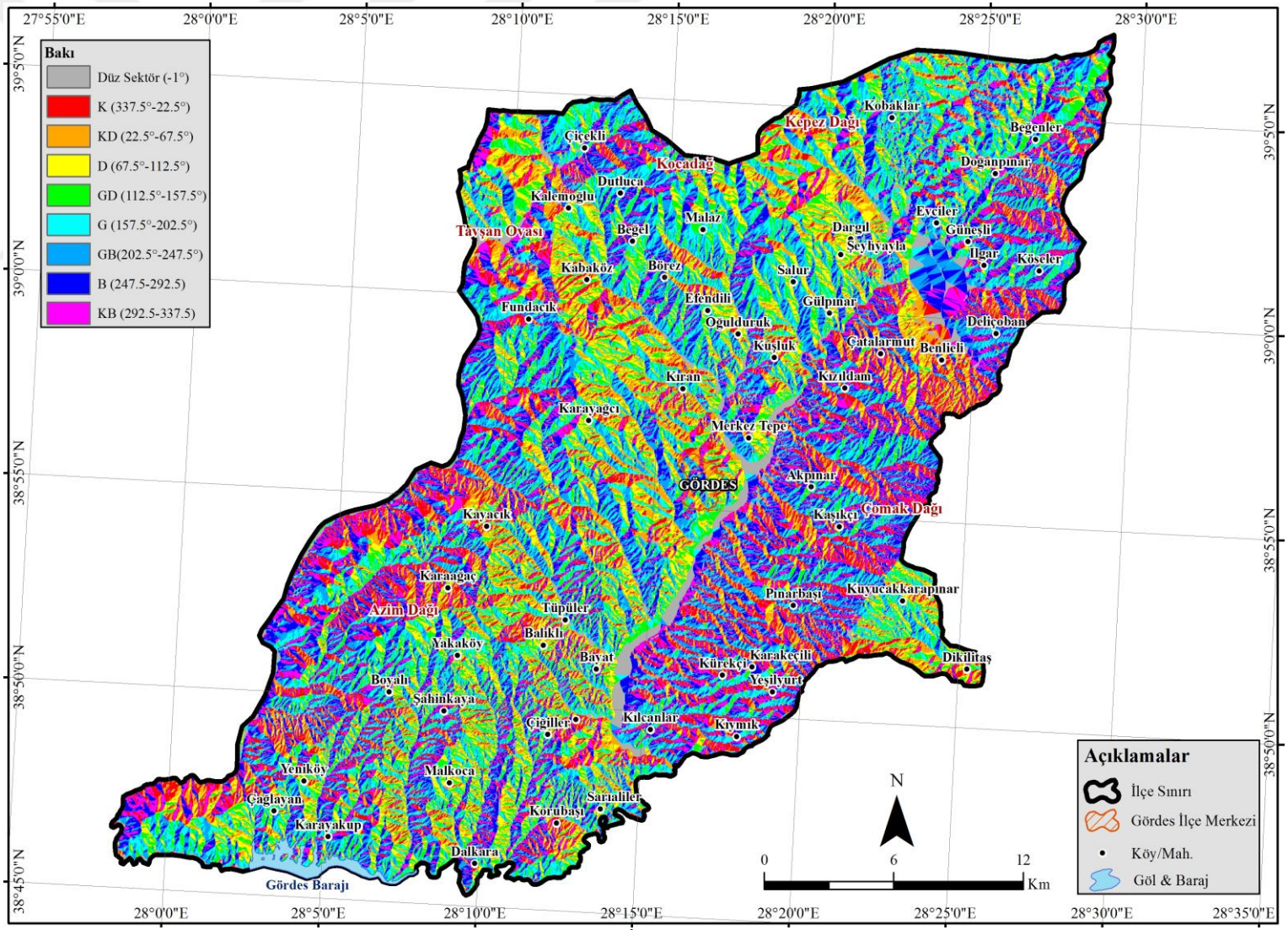

Fotoğraf 1.8. Araştırma Sahasının Kuzeybatısında Yer Alan Tavşan Ovası Tektonik Bir Kökene Sahiptir.

Harita 1.6. Gördes İlçesi'nin Eğim Haritası.

(HGK'nın 1/25.000 Ölçekli Topografya Paftalarının (K19b3, K20a4, K20A3, K20b4, K20b3, K20a1, K20a2, K20b1, K20b2, J20d3, J20c4, J20c3, J21d4) Altlık Olarak Kullanılarak Sayısallaştırılmaları Sonucu Hazırlanmıştır).

Harita 1.7. Gördes İlçesi'nin Bakı Haritası.

(HGK'nın 1/25.000 Ölçekli Topografya Paftalarının (K19b3, K20a4, K20A3, K20b4, K20b3, K20a1, K20a2, K20b1, K20b2, J20d3, J20c4, J20c3, J21d4) Altlık Olarak Kullanılarak Sayısallaştırılmaları Sonucu Hazırlanmıştır).

1.1.1.2.3. Vadiler

Vadiler, akarsuların yataklarını aşındırmaları ve derinleştirmeleriyle oluşmuş, genellikle bir taban ile bunun iki tarafında yer alan yamaç bölümlerinden oluşan jeomorfolojik birimlerdir[98].

Araştırma sahasının bugünkü şeklini almasında tektonizmadan sonra en etkili kuvvet akarsulardır. Sahasının şekillenmesinde akarsu aşındırması sonucu oluşan vadiler önemli bir yere sahiptir. Sahanın akarsu şebekesinin gelişiminde, farklı zamanların etkileri olmuştur. İnceleme sahasının vadi profili Neojen devrinde gelişmeye başlamış olup, Kuvaterner döneminde de devam etmiştir. Oluşan vadiler V profillidir.

Suları Gördes çayı (Kumçayı) vasıtasıyla Gediz nehrine ve dolayısıyla Ege Denizi'ne boşaltılan araştırma sahasında büyüklü küçüklü çok sayıda akarsu bulunmaktadır. Bu akarsuların önemli olanları başta Gördes çayı ve Akhisar deresi olmak üzere, Gökpınar deresi, Geçan deresi, Yelliyen deresi, Bevaş deresi, Karaçay deresi, Saba deresi, Değirmen dere, Hacer deresi, Saban deresi, Tüvüler deresi, Uzun dere, Kuru dere, Çaylıburun dere, Kayacık deresi ve Kuş deresidir. İnceleme sahasındaki akarsular genel olarak kaynaklarını çevrelerinde yer alan yüksek dağlardan alan sel karakterli ve hemen hepsi topografya eğimine uygun olarak akan genel anlamda konsekant akarsulardır.

Araştırma sahasında özellikle Gördes çayı ile Akhisar deresi yağışın en fazla olduğu dönem olan kış mevsiminde zaman zaman taşkınlar yapmaktadırlar. Bu taşkınlarda yakın çevrede yer alan tarım arazileri ile yerleşim birimleri zarar görmektedir. Gerek doğal gerekse beşeri çevrenin zarar görmesinin önüne geçilmesi için taşkınların kontrol altında alınması amacıyla birtakım planların hazırlanması gerekmektedir.

[98] Mehmet Yıldız Hoşgören, *Hidrografyanın Ana Çizgileri I*, İstanbul Ünivesitesi Yayınları No: 2619, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 111, 3. Baskı, İstanbul 1992,

Fotoğraf 1.9. Gördes İlçesi'ndeki En Büyük Akarsu Olan Gördes Çayı Yaz Döneminde Kurumaktadır (Temmuz 2017).

Araştırma sahasında akarsuların büyük bölümünün dönemlik ve boylarının küçük olması ile debilerinin az olması nedeniyle vadi gelişimi zayıftır. Akarsuların dönemlik olması vadi derinliğinin az olmasına neden olmuştur.

Gördes havzasındaki vadiler genel olarak kuru vadiler olarak adlandırılmaktadır. Gördes çayı ve Akhisar deresinin vadileri dışındakiler, küçük hatta belli belirsiz olup, topografya yüzeyiyle birleşmiş durumdadır (Fotoğraf 1.9, 1.10). Araştırma sahasının akarsuları basit rejimli olup, sürekli akışa sahip değillerdir. Bu nedenle sahadaki vadilerin de boyutları buna göre şekillenmiştir. Gördes ilçesi aşınım yüzeyleri üzerinde kurulduğu için buradaki akarsuların derinlikleri fazla olmadığı gibi yataklarının yamaç eğimleri de yok denecek kadar azdır. Gördes ilçesindeki vadiler alüvyal bir tabana sahip ve bu taban içerisindeki akarsuların yatakları genel olarak dardır. Gördes havzasının dört bir yanında yüksek kesimlerin üzerinde çok sayıda V profilli küçük vadiler bulunmaktadır. Yağışlara bağlı olarak yüzeysel akışa geçen suların oluşturduğu bu vadilerin birçoğunun devamı yoktur. Sürekliliği olan vadiler ise dönemlik akışa sahip akarsu ya da sel suları tarafından oluşturulmuştur.

Fotoğraf 1.10. Akhisar Deresinin Yaz Devresindeki Durumu (Ağustos 2017).

Araştırma sahasındaki vadilerin taban bölümlerinde Kuvaterner çökellerinin tabakalar halindeki istifleri bulunmaktadır. Bu kesimdeki her birim alttan üste doğru bir çökme ya da çökelmeyi temsil etmekte ve alt-üst bölümler birtakım değişiklikleri barındırmaktadır. Bu değişikliklerle birbirinden ayrılan Kuvaterner serilerini oluşturan materyaller, farklı boyut ve seviyede olduğu için homojenlikten uzaktırlar. Araştırma sahasında akarsuların yatak yüklerini kil, mil ve kum gibi akarsuların kolaylıkla taşıyabileceği unsurlar oluşmaktadır.

1.1.1.2.4. Pliyo-Kuvaterner Aşınım-Dolgu Düzlükleri

Gördes havzası yer şekilleri bakımından arızalı bir yapıya sahiptir. Havza Egeid kıtasının çökmesi ve oluşan yeni genel taban seviyesine uygun şekilde Ege Denizi'ne yönelen akarsularla şekillenmiştir.–Araştırma sahasında çeşitli yükselti kademelerinde geniş alanlar kaplayan aşınım yüzeyleri bulunmaktadır. Bu yüzeylerin tamamı tektonik kökenlidir. Ağırlıklı olarak Pliyo-Kuvaterner yaşta aşınım-dolgu düzlükleri ile Üst Pliyosen Aşınım yüzeylerinden meydana geldiği düşünülen yüzeyler sahanın en dikkat çeken jeomorfolojik birimleri içinde yer almaktadır. Kanaatimizce Üst Pliyosen özellikle havzayı kuşatan dağlık çerçeve üzerinde yer almaktadır. Havza tabanından aşınım yüzeylerine geçişler kademeli şekilde olmaktadır. Dikkatle bakıldığında Gördes

Havzası'ndaki aşınım yüzeyleri Gördes Çayı'na doğru çoğunlukla hafif eğimle alçalmaktadır.

Gördes havzasındaki aşınım yüzeyi olarak adlandırılan morfolojik yapıların oluşum aşamalarında kayaç özellikleri, tektonik faktörler, süreç ve zaman etkenleri birlikte etkili olmuştur. Aşınım yüzeylerinden kademeli bir yükselme ile kuzey kesimdeki dağlık kütleye geçilmektedir. Özellikle Oğulduruk köyünden sonraki yüzeylerde aşınım yüzeylerinin çevresinde gelişmiş ve güncel durumda olan burun ve omuz düzlükleri şeklindeki morfolojik üniteler dikkat çekmektedir[99]. Gördes Havzası'nın doğusunda özellikle Çomak Dağı, Çatalarmut, Akpınar, Kaşıkçı, Kuyucakkarapınar, Karakeçili, Kürekçi, Yeşilyurti Kıymık, Dikilitaş yerleşmeleri civarındaki aşınım yüzeyleri genç vadiler tarafından katedilmektedir (Harita 1.5).

Araştırma sahasının çevresinde Miyosen devri aşınım yüzeyleri yer almaktadır. Bu yüzeyler sıcak ve nemli bir iklimin etkisi altında gelişme göstermiştir. Bu devredeki hafif ancak devamlı tektonik hareketler nedeniyle aşınan birimlerdeki değişmeler yavaşlamakla beraber değişimlerin üstün geldiği yüzeylerde reliefin karakterinde herhangi bir değişme meydana gelmemiştir. Bu dönemdeki birimler, nemli-tropikal iklimin etkisiyle gelişme göstermiş denüdasyon yüzeyleridir. Sahada geniş bir yayılım alanına sahip olan bü üniteler, çeşitli yaş ve cinsteki kaya birimlerini kesmektedirler[100].

Araştırma sahasının kuzeydoğusunda özellikle Kepezdağı, Kobaklar, Doğanpınar, Evciler, Deliçoban, Beğenler ile Çamlı Tepe taraflarında Oligosen aşınım yüzeyleri belirgin hale gelmiştir. Bu yüzeylerin özellikle orta bölümlerinde bitki örtüsünün sık bir yapı gösterdiği görülmektedir. Bu yapılarla aşınım yüzeyleri arasında yükselti ve eğim farkı bulunmaktadır. Kocadağ, Malaz, Dutluca mevkilerinde aşınım yüzeyleri geniş alanlar kaplarken, Bevaş ve Yelliyen dereleri civarında Pliyo-Kuvaterner dönemi dolgu birimleri gelişme göstermiştir (Harita 1.5).

Sahadaki aşınım yüzeylerinde, aşınım-dolgu sistemleri gözlemlenmektedir. Ancak bu dalgalı düzlükler, tam anlamıyla aşınım yüzeyi olarak görülmemektedir. Pliyosen aşınım döneminde oluşmuş aşınım yüzeyleri, yerel dolgu sistemlerinin bir

---

[99] Telat Koç, "Kaz Dağı Kuzey Kesiminin (Bayramiç-Çanakkale) Jeomorfolojisi", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 5 (2), 2007, 27-53.

[100] Oğuz Erol, Alaeddin Şencan, "Çınarcık ve Güneyinin Jeomorfolojisi", *Türk Tarih Kurumu Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 4, Ankara 1996, 71-80.

parçalarıdır[101]. Pliyosen devri sonlarına doğru havzada çevre dağların istikametinde kurak ve yarı kurak bölgelerin tipik şekillerinden olan eğimli aşınım düzlükleri ortaya çıkmıştır. Bu şekiller, yerel kaide seviyesine göre, Pliyosen yaşlı tabakalar üzerinde gelişerek günümüze kadar ulaşmıştır[1020]. İklimde beliren kuraklaşmaya bağlı olarak, Pliyosen başında gelişen bir dizi tektonik hareketle beliren yeni eğim koşulları aşınım-dolgu sisteminin oluşumunu hazırlamıştır[103]. Bu birimler genelde hafif eğimli ve yatay görünümdedir.–Araştırma sahasındaki yerleşim birimleri aşınım yüzeyleri üzerinde yayılış göstermektedir. Aşınım yüzeyleri üzerindeki iskan ünitelerinin % 50'den fazlası toplu dairesel dokudadır. İlçenin yükselti ve eğim değerlerinin yükselmeye başladığı bilhassa kuzey taraflara doğru yerleşmeler gevşek bir dokuya bürünmektedir.

1.1.2. İklim Özellikleri

Bir alandaki kısa süreli günlük hava durumlarının uzun zaman içerisindeki ortalamasına iklim adı verilmektedir[104]. İklim koşulları, dünya genelinde hüküm süren atmosfer dolaşımı ile fiziki coğrafya özelliklerinin etkisi altındadır. Bu nedenle iklimi etkileyen faktörler, küresel (planetar) ve coğrafi etkenler olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Küresel faktörler hava tipleri ve bunların mevsimlere göre değişmesi, basınç koşullarına bağlı olarak hâkim rüzgâr yönleri, alçak ve yüksek basınç koşullarıdır. Coğrafi faktörler ise enlem, topografya (yükselti, dağların uzanışı, bakı), denize olan uzaklık ve yakınlık gibi birçok faktör iklim koşullarının oluşmasında etkilidir[105]. Örneğin, Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü sınırları içerisinde yer alan Gördes ilçesi, genel olarak Akdeniz ikliminin tesiri altında kalmaktadır. Ancak ilçenin iklim değerleri göz önüne alındığında; sahada, İç Batı Anadolu'nun iklim özelliklerinin de görüldüğü anlaşılmaktadır. Saha, dağların uzanışı itibariyle ve denize nispeten uzak konumda bulunmasından dolayı denizin ılımanlaştırıcı etkisinden faydalanamamaktadır.

---

[101] Şermin Tağıl, "Balıkesir Ovası ve Yakın Çevresinin Neotektonik Özellikleri ve Depremselliği", *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 2 (1), 2004, 73-94.
[102] Erol, "Türkiye'de Neojen ve Kuvaterner Aşınım Dönemleri, Bu Dönemlerin Aşınım Yüzeyleri ile Yaşıt (Korlan) Tortullara Göre Belirlenmesi", 1-19.
[103] Resul Özgür, "Aydın-Germencik-Ortaklar Dolayında Genç Tektoniğe Bağlı Jeomorfolojik Gelişme", *Maden Tetkik ve Arama Dergisi*, 99-100. Cilt, 1982-1983, 143.
[104] Oğuz Erol, *Genel Klimatoloji,* Çantay Kitabevi, İstanbul 2011, 10.
[105] İbrahim Atalay, *Türkiye İklim Atlası,* İnkılap Kitabevi, İstanbul 2011, 9-18.

Ülkemiz konumu itibariyle yıl boyunca farklı kökenli hava kütlelerinin etkisi altında kalmaktadır. Ülkemizin bütün iklim olaylarını, bu hava kütlelerinin mevsimlik değişmeleri düzenlemektedir. Türkiye'de genel olarak kışın, ekim ayı sonundan başlayıp mayısa kadar süren dönemde farklı bölgelerden Akdeniz havzasına ulaşan hava kütlelerine bağlı cephe sistemleri ve alçak basınç oluşumları hava şartlarını yönetmektedir. Kuzey Ege ve Kuzey Adriyatik üzerinden zaman zaman Akdeniz'e doğru akan hava kütlelerinin, güneyden gelen sıcak tropikal hava kütleleri ile birleşmesiyle batıdan doğuya doğru depresyonların (alçak basınçlar) geçişi başlamakta ve böylece Doğu Akdeniz havzasında baskın bir dolaşım tipi meydana gelmektedir. Bu dolaşım koşullarına bağlı olarak ülkemizin batı ve kıyı bölgelerinde genel olarak yağışlı, rüzgârlı ve ılık dönemlerle aralanan serin-soğuk ve açık (yağışsız) dönemler birbirini izlerken, Doğu ve İç Anadolu bölgeleri kışın Hazar havzasından kaynaklanan soğuk hava kütlesinin etkisi altına girmektedir. Bu dönemde basınç koşullarının termik sebeplerden dolayı yüksek değerlere ulaşması sıcaklıkların 0 ^{0}C'nin altında kalmasına yol açmaktadır. Yaz mevsiminde sıcak karakterli Tropikal hava kütlesinin etkisi altında kalan ülkemizde kuru bir hava kütlesi egemen olmaktadır[106]. Coğrafi konumun etkisiyle ülkemizde iklim olaylarında bölgesel ve yerel ölçekte birtakım değişiklikler görülmektedir. Bunun temelinde basınç kuşaklarının mevcut konumu ve farklı istikametlerden gelen hava akımlarının devresel olarak değişmeleri yatmaktadır.

Araştırma sahasının iklim özelliklerini açıklayabilmek için yakın çevresinde yer alan Manisa, Sındırgı, Soma, Akhisar istasyonlarının rasat sonuçlarından faydalanılmıştır. Çalışmamızda Manisa'nın ve Akhisar'ın 55, Soma'nın 48, Sındırgı'nın 19, Gördes'in 17 yıllık rasat sonuçlarından yararlanılmıştır. Bu istasyonlardan araştırma sahası ile Sındırgı ve Soma'da bütün klimatolojik ölçümler yapılmadığı için bazı iklimsel olayları açıklayabilmek ve karşılaştırma yapabilmek için yalnızca Manisa ilinin verileri kullanılmıştır. Gördes ilçesi ile birlikte Sındırgı ve Soma'da istasyonların kapatılmış olması böyle bir yol izlenmesini zorunlu kılmıştır. İstasyonlar seçilirken araştırma sahasının özel ve matematik konumu ile istasyon verilerinin uzun yıllık olmasına dikkat edilmiş ve iklimsel farklılıkları ortaya koymak amaçlanmıştır. Klimatolojik özellikleri açıklamaya güneşlenme süreleri ile başlanmıştır. Ancak

[106] Asaf Koçman, *Türkiye İklimi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İzmir 1993, 1-7.

araştırma sahasında bu grupta bir ölçüm yapılmadığı için diğer istasyonların verileri değerlendirilmiştir.

Karşılaştırma istasyonu olarak alınan Akhisar ilçesinin yıllık ortalama güneşlenme süresi 7 saat 16 dakikadır. Yaz döneminde bu değer, güneşlenme süresinin artmasına bağlı olarak yıllık ortalamanın yaklaşık 3 saat üzerine çıkmaktadır. Temmuz ayında ise 11 saat 2 dakika ile en yüksek değere ulaşmaktadır. Akhisar'a oranla daha batıda yer alan Manisa'nın rasat sonuçlarına göre; ilde yıllık ortalama güneşlenme süresi 6 saat 54 dakikadır. Bu durumda Manisa ile Akhisar istasyonları arasında 22 dakikalık bir güneşlenme farkı ortaya çıkmaktadır. Bu değer kış mevsiminde 3 saate yaklaşmakta yaz döneminde ise 14 dakikaya düşmektedir. Her iki istasyonda da en düşük değerler aralık, en yüksek değerler ise temmuz ayında görülmektedir (Tablo 1.1).

Tablo 1.1. Manisa ve Akhisar'da Günlük Ortalama Güneşlenme Süresi (Saat/Dakika).

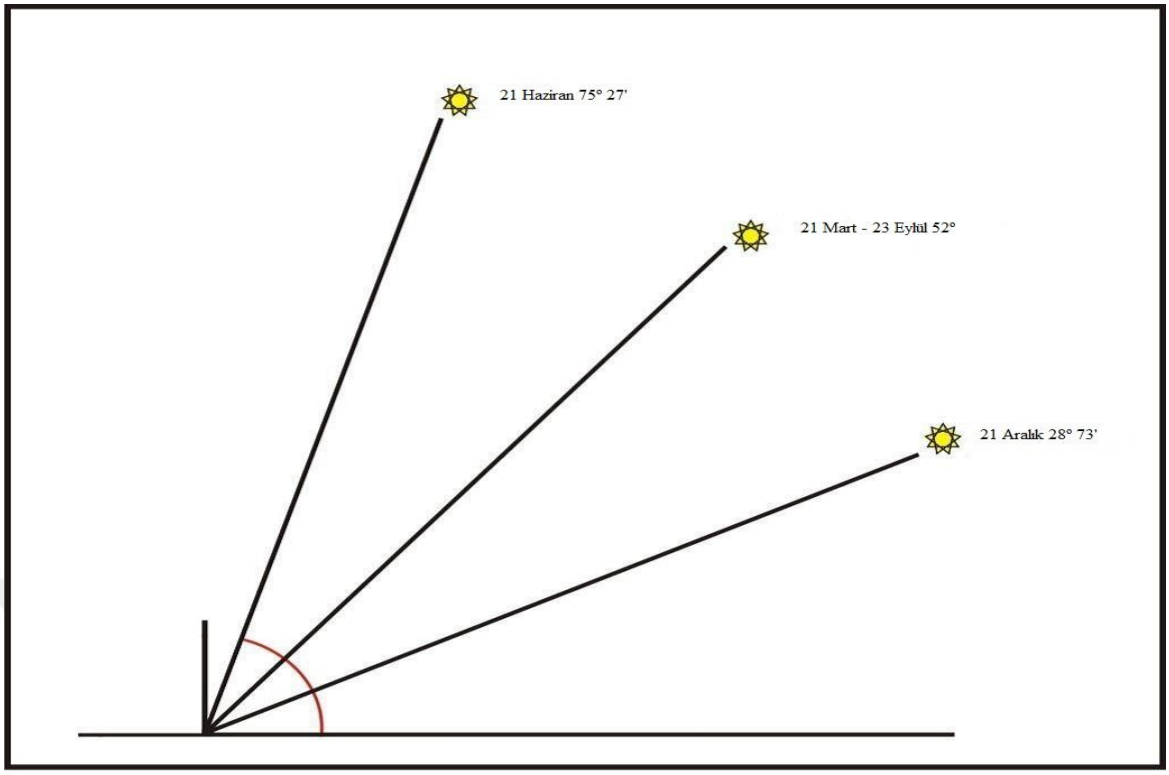
Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Akhisar	3,47	4,37	6,01	7,09	9,03	10,28	11,2	10,42	9,34	7,07	4,51	3,23	7,16
Manisa	2,47	3,43	5,13	6,24	8,32	10,32	11,1	10,34	8,54	6,31	4,04	2,3	6,54

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Gördes meteoroloji istasyonu 38º enleminde bulunmaktadır. Buna göre Gördes'e güneş ışınları en uzun gündüzün yaşandığı 21 Haziran'da 75º 27' açıyla gelirken, en uzun gecenin yaşandığı 21 Aralıkta ise 28º 73' açı ile düşmektedir. Ekinoks dönemleri olan 21 Mart ve 23 Eylül tarihlerinde ise güneş ışınları Gördes'e 52º açı ile gelmektedir (Tablo 1.2).

Tablo 1.2. Güneş Işınlarının Gördes'e Geliş Açısı (Derece).

Gördes	21 Haziran	21 Mart ve 23 Eylül	21 Aralık
	75º 27'	52º	28º 73'

Şekil 1.1. Gördes İlçesi'ne Güneş Işınlarının Düşüş Açısı.

1.1.2.1. İklimin Elemanları

1.1.2.1.1. Sıcaklık

Hava sıcaklığı yere ve zamana bağlı olarak değişkenlik gösteren bir iklim ögesidir. Sıcaklığın coğrafi dağılışını etkileyen başlıca faktörler enlem, karasallık ve yükseltidir[107]. Ege Bölgesi genelinde sıcaklık şartları ve denizin ılımanlaştırıcı etkisi batıdan doğuya doğru azalmaktadır. İncelemeye alınan 5 istasyon birbirine yakın enlem değerlerinde (Manisa 38º 36', Akhisar 38º 55', Soma 39º 10', Gördes 38º , Sındırgı 39º 13') bulunmalarına rağmen yükseltileri birbirinden farklıdır. Akhisar istasyonu 92 metre, Gördes istasyonu 550 metre, Manisa istasyonu 71 metre, Sındırgı istasyonu 240 metre, Soma istasyonu 200 metre yükseltisinde yer almaktadır. Fiziki coğrafya faktörlerinin farklılık gösterdiği bu alanlardaki iklim verilerinde de değişiklikler meydana gelmektedir. Bu sahaları denize göre konum açısından değerlendirdiğimizde; Manisa ilinin diğerlerinden biraz daha elverişli konumda olduğu ortaya çıkmaktadır (Tablo 1.3).

[107] Erol, *Genel Klimatoloji*, 67-99.

Bölge genelinde sıcaklık koşulları dikkate alındığında, Ege Denizi'nin ılımanlaştırıcı etkisinin kıyıdan itibaren azaldığı ortaya çıkmaktadır. Seçilen istasyonlara ait yıllık ortalama sıcaklık değerleri göz önünde bulundurulduğunda en yüksek değerin 17 ^{0}C ile Manisa ve 16.2 ^{0}C ile de Akhisar'da olduğu anlaşılmaktadır. Denizel etkinin azalıp, yükseltinin artmaya başladığı Gördes'in 13 ^{0}C, Sındırgı'nın 14.4 ^{0}C, Soma'nın ise 15.4 ^{0}C'lik yıllık sıcaklık ortalaması bulunmaktadır (Tablo 1.3). Benzer durum aylık ortalama sıcaklıklar için de söz konusudur. Seçilen istasyonlar içerisinde en fazla yükselti değeri araştırma sahasını oluşturan Gördes'e aittir. Bu durum Gördes'in sıcaklık değerlerinin diğer istasyonlardan düşük olmasına sebep olmuştur. Gördes'te en düşük ortalama sıcaklık 3.7 ^{0}C ocakta, en yüksek sıcaklık ise 22.9 ^{0}C ile ağustosta görülmektedir. Sıcaklıklar ağustos ayına kadar sürekli artış göstermiş olup, eylül ayından itibaren azalmaya başlamıştır. Bu istasyonda yılın hiçbir döneminde sıcaklıklar negatif değerlere düşmemiş ve istasyonun yıllık amplitüd değeri 19.2'dir (Tablo 1.3). Sıcaklıkların yıl içerisindeki durumları ve amplitüd değerleri göz önüne alındığında Gördes'te "*Akdeniz Termik Rejim Tipi*" görüldüğü ortaya çıkmaktadır. Beşeri faaliyetleri kontrol eden sıcaklık değerleri araştırma alanında yetiştirilen tarım ürünlerinin tür ve çeşitliliği üzerinde etkili olarak özellikle üzüm ve zeytinin yetiştirilmesine olanak vermiştir.

Aylık ortalama en düşük sıcaklık Akhisar'da 6.1 ^{0}C ile ocak ayında görülmekte olup, bu aydan itibaren yükselmeye başlayan değerler, sıcaklığı temmuz ayında en yüksek değere (27.1 ^{0}C) ulaştırmaktadır. Sonbahar mevsiminin başlangıcı olan eylül ayından itibaren azalma seyrine giren sıcaklıklar ekim ayından itibaren 20 derecenin altına düşmektedir. Buna göre, en sıcak ay (temmuz) ile en soğuk ay (ocak) arasındaki amplitüd değeri 21 ^{0}C'dir (Tablo 1.3). Bu değerlere göre Akhisar'ın rejimine "*Akdeniz Termik Rejim Tipi"* adı verilmektedir.

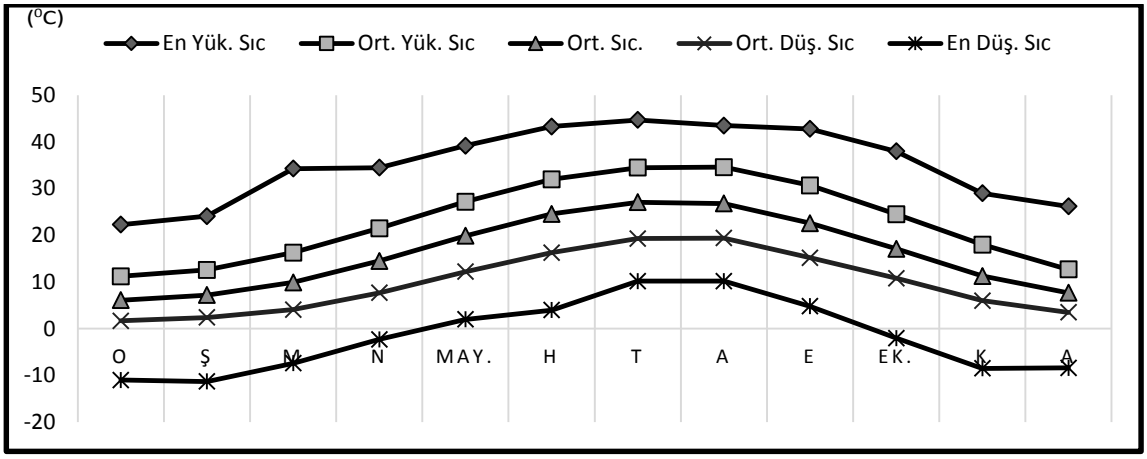
Akhisar'a oranla Manisa ilinde sıcaklıklar nispeten daha yüksek değerlerde seyretmektedir. Aylık ortalama en düşük sıcaklık 6.7 ^{0}C ocak ayında, en yüksek sıcaklık 28.1 ^{0}C ile temmuz ayında görülmektedir. Manisa ilinin ortalama sıcaklık değerleri yılın hiçbir ayında 6 ^{0}C'nin altına düşmemiştir. Bu durumun ortaya çıkmasını, ilin deniz etkisine açık konumda olması ile ova tabanında yer alması sağlamıştır. Bu değerlere göre Manisa ilinin rejimi "*Akdeniz Termik Rejim Tipi"* olarak adlandırılmaktadır.

Sındırgı ve Soma istasyonlarında da ortalama sıcaklıklar yılın hiçbir döneminde negatif değerlere düşmemiştir. Ortalama sıcaklıkların en düşük olduğu ay her iki istasyonda da ocak olup, en yüksek değerler ise temmuz ayında görülmektedir. Her iki istasyonda da ortalama sıcaklık değerleri yılın hiçbir devresinde 5 ^{0}C'nin altına düşmemiştir. Soma'da yıllık ortalama sıcaklık değeri, Sındırgı'dan 1 ^{0}C daha fazladır. Yıllık amplitüd Soma'da 20.3 ^{0}C, Sındırgı'da 19.6 ^{0}C'dir (Tablo 1.3, Şekil 1.5-1.6).

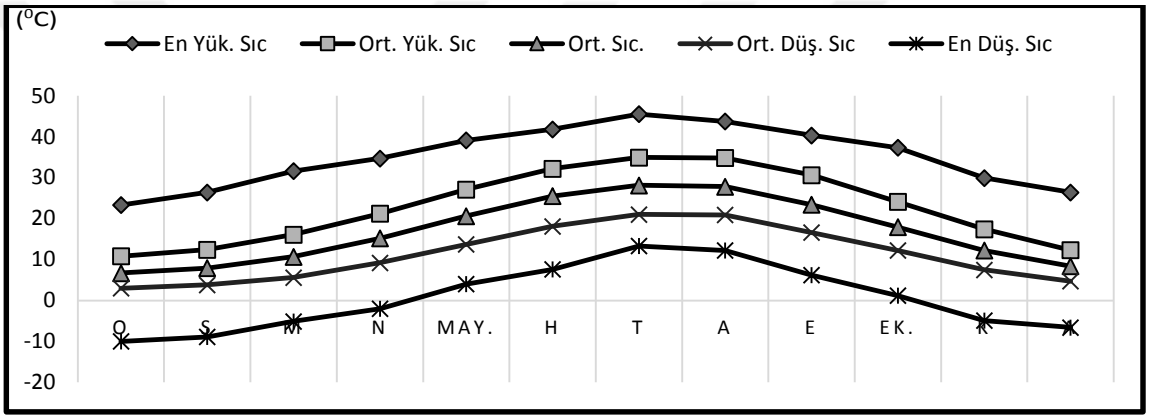
Tablo 1.3. Seçilmiş İstasyonlara Ait Sıcaklık Değerlerinin Yıllık Durumu (^{0}C).

	Aylar	**O**	**Ş**	**M**	**N**	**May.**	**H**	**T**	**A**	**E**	**Ek.**	**K**	**A**	**Yıllık**
Akhisar	**En Yük. Sıc**	22.3	24.1	34.3	34.5	39.2	43.3	44.7	43.5	42.8	38.0	29.0	26.2	44.7
	Ort. Yük. Sıc	11.2	12.6	16.3	21.5	27.2	32.0	34.5	34.6	30.7	24.5	18.0	12.7	23
	Ort. Sıc.	6.1	7.2	9.9	14.5	19.9	24.6	27.1	26.8	22.6	17.1	11.3	7.7	16.2
	Ort. Düş. Sıc	1.7	2.4	4.1	7.7	12.2	16.3	19.3	19.4	15.2	10.8	6.0	3.5	9.9
	En Düş. Sıc	-11.0	-11.3	-7.4	-2.3	2.0	4.0	10.2	10.2	4.8	-2.0	-8.5	-8.4	-6.8
Manisa	**En Yük. Sıc**	23.3	26.4	31.6	34.7	39.1	41.8	45.5	43.7	40.3	37.3	29.9	26.4	45.5
	Ort. Yük. Sıc	10.8	12.4	16.1	21.2	27.1	32.2	34.9	34.8	30.6	24.1	17.4	12.3	22.8
	Ort. Sıc.	6.7	7.9	10.7	15.2	20.6	25.5	28.1	27.8	23.4	17.9	12.2	8.4	17
	Ort. Düş. Sıc	3.0	3.8	5.6	9.2	13.7	18.1	21.0	20.9	16.6	12.2	7.5	4.7	11,4
	En Düş. Sıc	-10.0	-8.9	-5.1	-2.0	4.0	7.6	13.3	12.2	6.2	1.2	-4.9	-6.6	-6.8
Gördes	**En Yük. Sıc**	16.1	18.0	24.6	29.5	34.0	37.5	40.5	38.6	36.0	33.5	25.5	16.8	40.5
	Ort. Yük. Sıc	8.2	8.6	12.1	17.6	22.7	28.1	30.3	30.7	27.3	21.8	13.8	9.6	19.2
	Ort. Sıc.	3.7	3.7	6.7	11.2	15.8	20.7	22.6	22.9	19.6	14.9	8.7	5.3	13
	Ort. Düş. Sıc	0.4	0.2	2.6	6.3	10.0	14.4	16.5	15.9	13.2	9.7	4.5	2.2	8
	En Düş. Sıc	-11.0	-11.8	-10.6	-1.8	-0.1	4.5	7.5	5.2	0.7	0.5	-6.5	-7.4	-5.6
Sındırgı	**En Yük. Sıc**	21.5	22.9	29.3	34.1	38.2	39.1	42.2	41.8	37.5	37.1	29.3	22.3	42.2
	Ort. Yük. Sıc	9.9	10.8	14.0	19.4	24.0	29.8	32.2	32.3	28.6	22.6	15.3	10.3	20.8
	Ort. Sıc.	5.0	5.7	8.2	13.0	16.9	22.3	24.6	24.6	20.6	15.8	9.6	5.9	14.4
	Ort. Düş. Sıc	0.0	0.4	2.1	5.9	9.0	13.5	15.9	15.9	11.9	8.6	3.6	1.3	7.3
	En Düş. Sıc	-12.0	-12.0	-10.3	-2.1	-0.3	4.2	7.9	8.3	2.0	-2.1	-6.7	-11.1	-6.5
Soma	**En Yük. Sıc**	23.6	26.2	31.7	32.0	38.0	42.7	43.7	41.5	41.5	34.3	28.9	26.3	43.7
	Ort. Yük. Sıc	10.4	11.9	15.3	20.2	25.8	30.7	33.1	32.7	28.7	22.9	17.0	12.4	21.8
	Ort. Sıc.	5.6	6.7	9.3	13.7	18.8	23.5	25.9	25.4	21.3	16.2	11.2	7.7	15.4
	Ort. Düş. Sıc	2.3	3.0	4.7	8.4	12.7	17.0	19.6	19.6	15.8	11.5	6.8	4.3	10.5
	En Düş. Sıc	-11.0	-10.1	-5.8	-1.0	4.3	8.2	11.5	11.0	6.2	0.3	-4.2	-8.6	-6.8

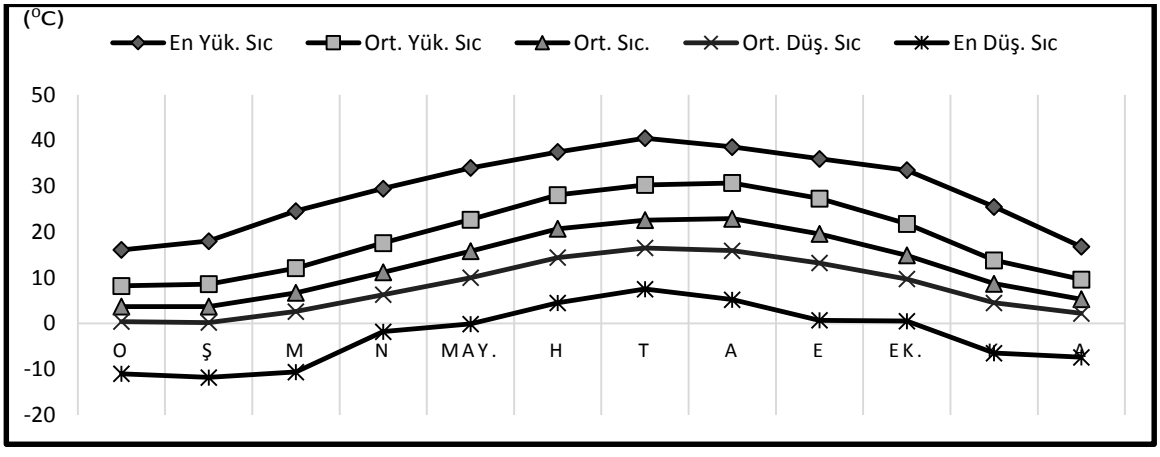
Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

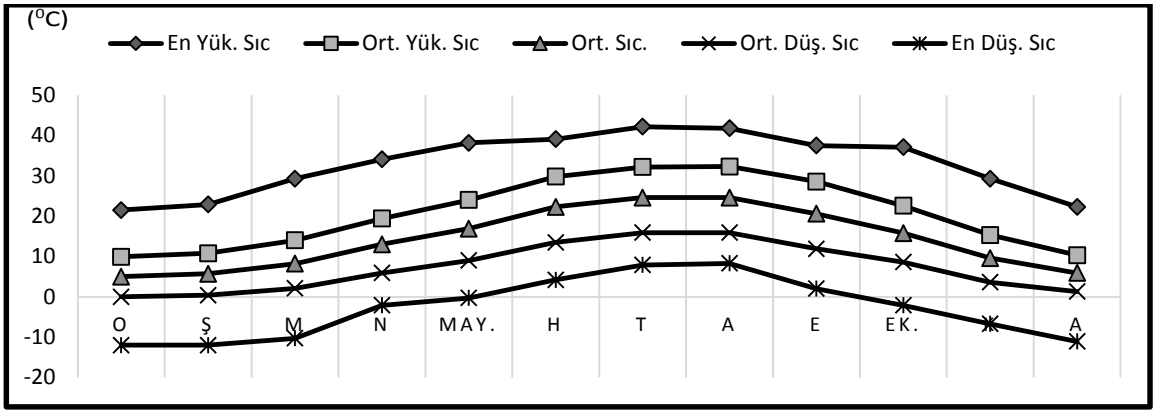
Şekil 1.2. Akhisar'da Sıcaklık Değerlerinin Aylık Değişimi (1960-2015).

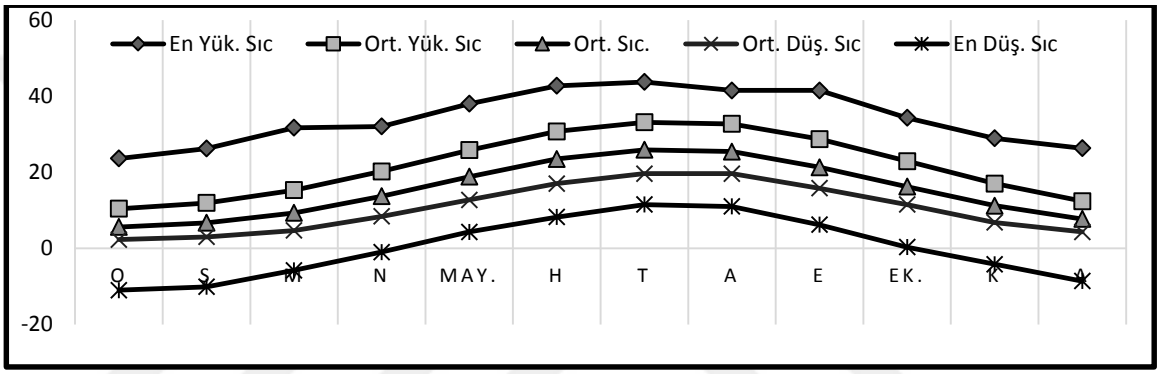
Şekil 1.3. Manisa'da Sıcaklık Değerlerinin Aylık Değişimi (1960-2015).

Şekil 1.4. Gördes'te Sıcaklık Değerlerinin Aylık Değişimi (1980-1997).

Şekil 1.5. Sındırgı'da Sıcaklık Değerlerinin Aylık Değişimi (1985-2004).

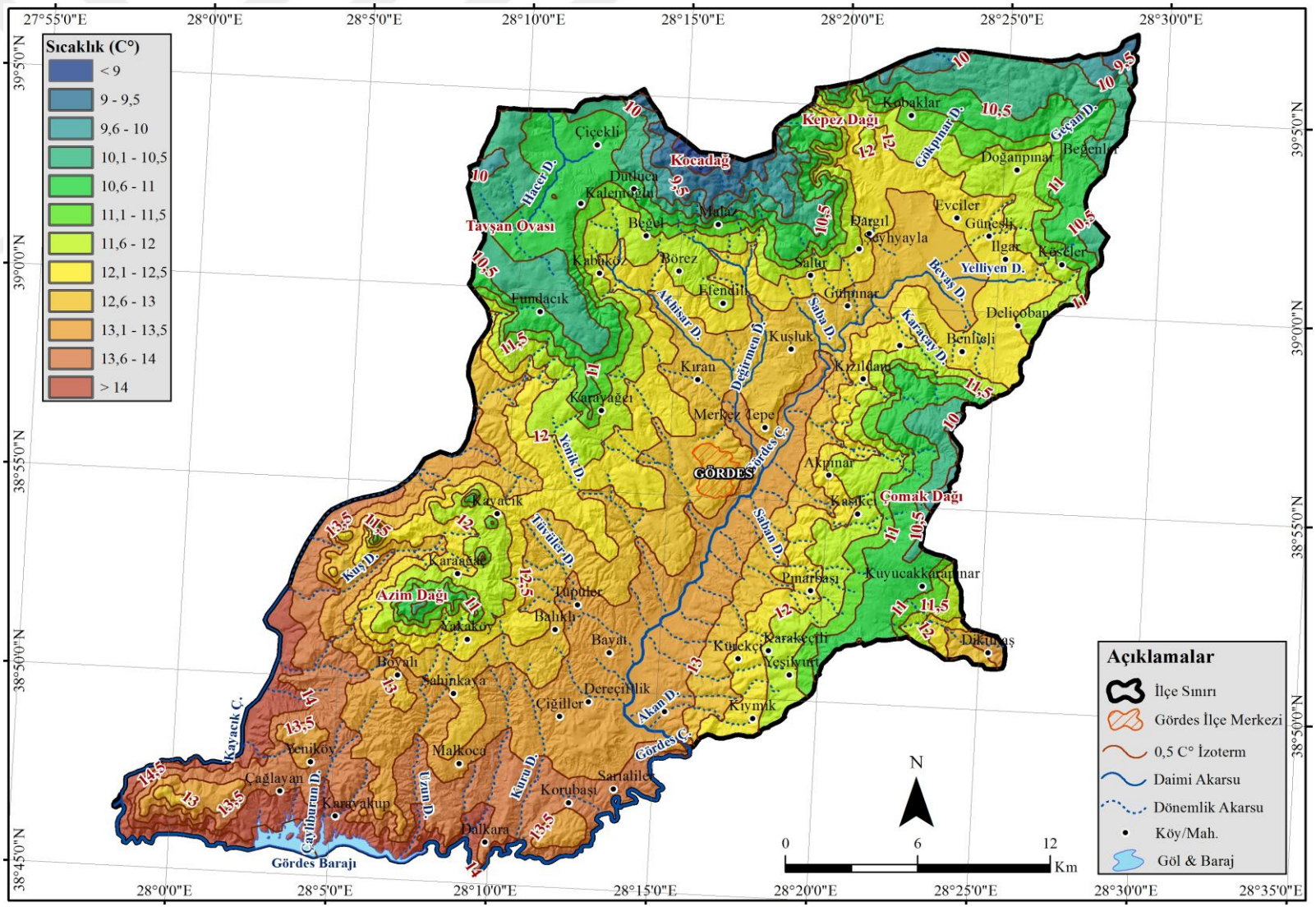

Şekil 1.6. Soma'da Sıcaklık Değerlerinin Aylık Değişimi (1964-2012).

Araştırma sahasında sıcaklıkların dağılış haritası incelendiğinde; ilçenin güneybatı kesiminin en fazla sıcaklık değerlerine sahip olduğu dikkat çekmektedir. Bu kesimde yer alan Karayakup, Çağlayan, Yeniköy, Dalkara gibi yerleşmeler bahsi geçen rakamsal değerlerin en fazla olduğu mevkileri oluşturmaktadır. Güneybatıdan uzaklaştıkça morfolojik faktörlerin etkisiyle sıcaklıklar düşüşe geçmektedir (Harita 1.8). Bitkilerin yetişme dönemi ile sıcaklık arasında sıkı bir bağ vardır. Bu süreçte bitkilerin ihtiyacı olan sıcaklık miktarı türden türe değişiklik göstermektedir. Örneğin hububat grubu için 4 ile 6 ^{0}C sebzeler içinse ortalama 8 ^{0}C'dir.

Gördes havzasında mevsimler arasındaki sıcaklık farkı fazla olmasına karşın sıcaklık yılın hiçbir döneminde 0 ^{0}C'nin altına düşmemiştir. Gördes'te kış mevsimi şubat ayının sonlarına kadar sürmekte olup, bu mevsimin ortalama sıcaklığı 4 ^{0}C'dir. Şubat ayından itibaren sıcaklıklar bu değerin üzerine çıkmaktadır. Bu ayın (şubat) sonlarından itibaren etkisini göstermeye başlayan ilkbahar mevsimin ortalama sıcaklığı 11.2 ^{0}C'dir. Araştırma sahasında sıcaklıklar en yüksek değere yaz döneminde

ulaşmaktadır. Etkisini en çok hissettiren ve eylül ayının ortalarına kadar uzayan mevsimin ortalama sıcaklığı 22 ^{0}C'dir. Sonbahar mevsimi eylül ayının ortalarından itibaren başlamakta ve sıcaklık bu devrede yaklaşık 8 ^{0}C düşüşe uğramaktadır (Tablo 1.3 Şekil 1.4).

Harita 1.8. Gördes İlçesi'nde Sıcaklıkların Dağılış Haritası.
(MGM'nin (Meteoroloji Genel Müdürlüğü) 1980-1997 Yıllarını Kapsayan, Gördes İstasyonu'nun 17 Yıllık Ölçümlerinin Ortalamasının Schreiber Yöntemi ile ***(Ph= Po+54h (Yağış) / Ph= Po+0,56h (Sıcaklık)***

Yükseklik Modeline Entegre Edilmesiyle Hazırlanmıştır).

Akhisar meteoroloji istasyonu ile Manisa meteoroloji istasyonunun sıcaklık değerleri incelendiğinde; Manisa şehrinde sıcaklığın en düşük olduğu dönemlerin kış mevsimine ait aylara rastlamakta olduğu dikkati çekmektedir. Manisa'da kış mevsiminin sıcaklık ortalaması 7.6 ^{0}C, Akhisar'da ise 7 ^{0}C'dir. Şubat ayından itibaren artmaya başlayan sıcaklıklar ilkbaharda 15.5 ^{0}C'lik bir değere sahip olmaktadır. Haziran'dan eylül ayının ortalarına kadar uzayan yaz mevsimi sıcaklıkların en yüksek değere ulaştığı dönemi oluşturmaktadır. Bu devrede sıcaklıkların ortalama değeri Manisa'da 27.1 ^{0}C, Akhisar'da ise 26.1 ^{0}C olarak ölçülmüştür. Sonbahar mevsiminden itibaren her iki istasyonda da sıcaklıklar tekrar düşüşe geçmekte ve bu mevsimin sıcaklık ortalaması Manisa'da 17.8 ^{0}C, Akhisar'da ise 17 ^{0}C olarak gerçekleşmektedir (Tablo 1.3, Şekil 1.2, Şekil 1.3). Bütün bu değerler incelendiğinde; Manisa istasyonunun ortalama sıcaklık değerlerinin Akhisar'dan kış mevsiminde 0.6 ^{0}C, ilkbahar döneminde 0.8 ^{0}C, yaz devresinde 1 ^{0}C ve sonbahar 'da ise 0.8 ^{0}C fazla olduğu göze çarpmaktadır. Bu farkı ortaya çıkaran temel neden yükselti ve denizel etkidir.

Gördes, Sındırgı ve Soma istasyonlarının mevsimsel ortalama sıcaklıkları incelendiğinde; üç istasyonun da birbirinden farklı değerlere sahip olduğu görülecektir. Araştırma sahasının sıcaklık değerleri her mevsimde Akhisar ve Manisa'dan yaklaşık 3 ^{0}C daha düşüktür. Yükseltinin artması ve deniz etkisinden nispeten uzak olması, Gördes'in seçilen istasyonlar arasında en düşük sıcaklık değerlerine sahip olmasına neden olmuştur. Sındırgı ve Soma istasyonların mevsimsel sıcaklık değerleri birbirine yakın olmakla birlikte kış ile ilkbahar mevsiminde Soma'nın, yaz ile sonbahar dönemlerinde ise Sındırgı'nın sıcaklık değerleri yüksektir (Tablo 1.3, Şekil 1.4, 1.5, 1.6).

Seçilen diğer istasyonlara ait en yüksek ve en düşük sıcaklıklar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Akhisar'da en düşük sıcaklıklar -11.3 ^{0}C ile şubat ayında, en yüksek sıcaklıklar ise 44.7 ^{0}C temmuzda ölçülmüştür. En düşük sıcaklıkların yıl içindeki seyrine bakıldığında mayıs ve ekim ayları dışında sıcaklıkların 0 ^{0}C'nin altında olduğu dikkat çekmektedir. En yüksek sıcaklıklar yılın hiçbir ayında 20 ^{0}C'nin altına düşmemiştir (Tablo 1.3, Şekil 1.2). Manisa'da en düşük sıcaklıklar ocak ayında (-10 ^{0}C), en yüksek sıcaklıklar ise 45.5 ^{0}C ile temmuz ayında görülmektedir. Akhisar ve Manisa istasyonlarına ait değerlerin farklı çıkmasına Manisa'nın deniz etkisine daha açık olması neden olmuştur (Tablo 1.3, Şekil 1.3).

Araştırma sahasının en yüksek sıcaklık değerleri incelendiğinde; en yüksek sıcaklık maksimum değere 40.5 ^{0}C ile temmuz, minimuma ise -11.8 ^{0}C ile şubat ayında ulaşmıştır. En düşük sıcaklıklar haziran ve ekim arasındaki dönem dışında 0 ^{0}C'nin altında seyretmektedir. En yüksek sıcaklıklar hiçbir ayda 16 ^{0}C'nin altına düşmemiştir. (Tablo 1.3, Şekil 1.4). Sındırgı istasyonunda en düşük sıcaklıklar -12 ^{0}C ile ocak ve şubat, en yüksek sıcaklıklar ise temmuz (42.2 ^{0}C) ayında görülmektedir. Sındırgı'da en düşük sıcaklıklar yalnızca yılın beş ayında (haziran-ekim arası) 0 ^{0}C'nin üzerine çıkabilmiştir (Tablo 1.3, Şekil 1.5). Yükseltisi Sındırgı ve Gördes'e göre daha az olan Soma'nın ekstrem sıcaklık değerleri Akhisar ve Manisa istasyonlarına yakındır. En yüksek sıcaklıklar temmuz (43.7^{0}C) ayında, en düşük sıcaklıklar ise -11 ^{0}C ile ocak ayında ölçülmüştür. Soma'da en yüksek sıcaklıklar haziran-eylül arasındaki dönemde 40 ^{0}C'nin üzerine çıkmış olup, yılın hiçbir ayında 20 ^{0}C'nin altına düşmemiştir. En düşük sıcaklıklar mayıs–ekim ayları arasındaki devrede pozitif değerlerde seyrederken, Kasımdan itibaren eksi değerlere düşmüştür (Tablo 1.3, Şekil 1.6). Seçilen istasyonlar arasında en yüksek sıcaklık değerlerinin birbirinden farklı çıkmasının en temek etkenini yükselti ve deniz etkisi oluşturmaktadır. Manisa ve Akhisar istasyonları deniz etkisine diğerlerine göre daha açık ve kıyıya daha yakın olduklarından ve yükselti değerlerinin de diğerlerine kıyasla daha az olması bu farkların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Sıcaklık değerlerini incelenen istasyonlar arasında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Şüphesiz bunları ortaya çıkaran temel etken yükselti farkıdır. Sındırgı ve Gördes istasyonlarının seçilen diğer istasyonlardan daha yüksekte yer alması doğal olarak bunların sıcaklık değerleri üzerinde doğrudan etki yapmıştır. Soma istasyonunda sıcaklığın Gördes ve Sındırgı'ya oranla daha yüksek çıkması tamamıyla yükseltinin sonucudur. Akhisar ve Manisa'nın sıcaklık ölçüm sonuçlarının birbirine yakın değerlerde çıkması yükseltilerinin az olması ile denizel etkiye diğerlerine göre daha açık olmalarının bir neticesidir. Manisa'nın kıyıya daha yakın olması sıcaklık değerlerinin az da olsa Akhisar'dan fazla olmasını sağlamıştır. Kısacası seçilen istasyonlar arasındaki sıcaklık farklarının temel nedeni yükselti ile beraber denizel etkiye açık olup-olmama durumudur.

Araştırma sahasında net radyasyon bilançosu yıl içerisinde farklılık göstermesine rağmen pozitif değerlerde kalmaktadır. Buna ek olarak, hava sıcaklığının düştüğü kış mevsiminde yer radyasyonunun değerleri yükselmekte ve ara ara şiddetli soğumalar

meydana gelmektedir. Bu zamanlarda sıcaklığın eksi değerlere düşmesi ile don olayı meydana gelebilmektedir. Gördes havzasında don olaylı günlerin oluşmasında temel olarak iki etken rol oynamaktadır. Bunlardan ilkini; havza üzerindeki soğuk hava kütlelerinin etkili olduğu dönemlerde sıcaklığın ani düşmesi, ikincisini, havanın açık ve nispi nem oranının düşük olduğu devrelerde toprak üzerinde ışıma yoluyla sıcaklığın kaybolması oluşturmaktadır[108]. Sıcaklık değerlerinin 0.1 ^{0}C'nin altına düştüğü günler don olaylı günler olarak tanımlanmaktadır. Bu açıdan araştırma sahasında yılın 41.6 günü don olaylı geçmektedir. Don olayları sonbahar mevsiminin son ayı olan kasımda 3.5 gün değeri ile başlamakta, ilkbahar mevsiminin son ayında 0.1 gün değeri ile son bulmaktadır. Gördes seçilen istasyonlar arasında Sındırgı'dan sonra don olaylı gün sayısının en fazla olduğu ikinci istasyon olarak göze çarpmaktadır. Aynı şekilde don olayları Gördes ve Sındırgı istasyonlarında bitmektedir. Akhisar'da yılda 34.2 gün don olaylı geçmektedir. Manisa'da yılda 21.5 gün don olayı görülmektedir. Akhisar'a oranla Manisa'da don olayı bir ay geç başlamaktadır. Sındırgı'da yılda 47 gün, Soma'da ise 22.3 gün don olayı görülmektedir. Don olayları genel itibariyle sıcaklığın düştüğü sonbahar ve kış mevsimlerine ait aylarda görülmekle birlikte ilkbahar mevsimine de sarkmıştır.

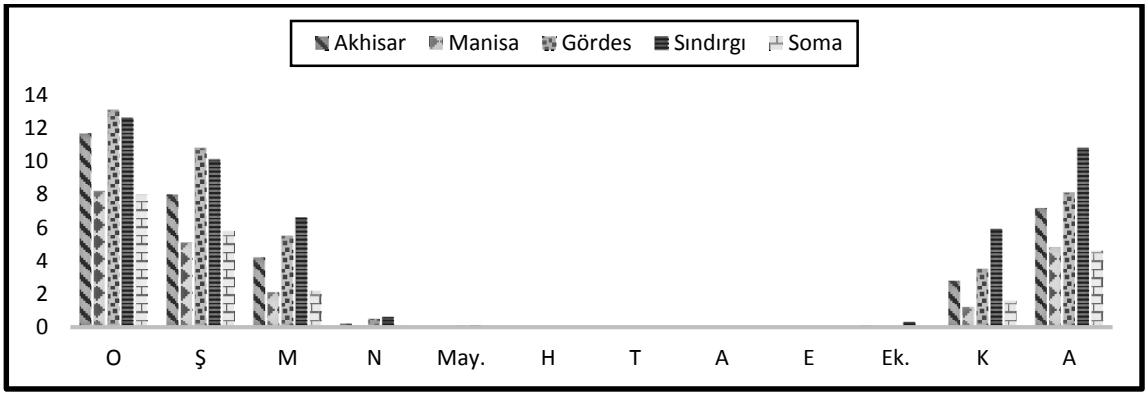
Erken ve geç don olayları zirai hayatı olumsuz yönde etkilemektedir. Toprak altında ya da yüzeyinde meydana gelen don olayları bitkilerin hassas yapıdaki kök sistemlerini inceleterek dayanma seviyelerini düşürmektedir. Ani bir şekilde gelişen donlar da ise bitkilerin önemli bir bölümünün direnci zayıflamakta hatta canlı niteliği ortadan kalkmaktadır. Araştırma sahasında bilhasa erken don olayları tarımsal üretime zarar vermektedir. Örneğin zeytin ve ceviz ağaçları dondan çok fazla etkilenmekte ve bunun neticesinde bir sonraki dönemdeki üretim miktarları da düşmektedir.

Tablo 1.4. Seçilmiş İstasyonlarda Aylara Göre Don Olaylı Gün Sayıları.

Aylar	O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Akhisar	11,7	8	4,2	0,2	-	-	-	-	-	0,1	2,8	7,2	34,2
Manisa	8,2	5,1	2,1	0,1	-	-	-	-	-	-	1,2	4,8	21,5
Gördes	13,1	10,8	5,5	0,5	0,1	-	-	-	-	-	3,5	8,1	41,6
Sındırgı	12,6	10,1	6,6	0,6	0,1	-	-	-	-	0,3	5,9	10,8	47
Soma	8	5,8	2,2	0,1	-	-	-	-	-	-	1,6	4,6	22,3

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

[108] Asaf Koçman, *Ege Ovalarının İklimi,* Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 73, İzmir 1993, 51-52.

Şekil 1.7. Seçilmiş İstasyonlarda Aylara Göre Don Olaylı Gün Sayıları.

1.1.2.1.2. Basınç ve Rüzgârlar

Atmosfer olayları, birbirine bağlı nedenlerden meydana gelen son derece karmaşık, çözülmesi ve bir kanuna bağlanması nispeten güç, kısmen devirli, kısmen de devirsiz görünen birtakım doğa olaylarıdır. Bunlar arasında basınç kuşaklarının yayılışının ve neticesi olan rüzgarların, sıcaklık, bağıl nem, yağış gibi iklim elemanları üzerinde büyük etkisi vardır. Bu durumdan dolayı araştırma sahasının iklim özelliklerini açıklayabilmek için onun basınç ve rüzgar koşullarının bilinmesi gerekmektedir[109].

Ülkemiz sahip olduğu coğrafi konumu itibariyle yıl içinde çeşitli hava kütlelerinin etkisi altında kalmaktadır[110]. Batı Rüzgârları Kuşağının etki alanı içerisinde bulunan araştırma sahasının basınç koşullarını etkisi altında kaldığı hava kütlelerine ait aksiyon merkezleri düzenlemektedir[111]. Genel olarak ekim ayından itibaren Orta ve Doğu Avrupa üzerine yerleşen termik yüksek basınç merkezi derinleşip genişleyerek merkezden yayılmaya başlamakta ve daha sonra bu hava kütleleri kuzeyli ve kuzeydoğulu akımlar şeklinde sahayı etkilemektedir[112]. Havza, basınç kuşaklarının etki durumuyla ilişkili olarak Akdeniz üzerinde gelişen cephe sistemlerinin faaliyet alanında yer almaktadır. Sahada kış dönemi boyunca devam eden frontal olaylara ek olarak basınç kuşakları arasındaki dengesiz durum ilkbahara azalma eğilimi içerisine girmektedir.

İlçenin basınç koşullarına ait rasatların olmaması nedeniyle söz konusu şartlar değerlendirilirken araştırmaya konu teşkil eden istasyonlardan Manisa ve Akhisar'ın 55

---

[109] İ. Hakkı Akyol, "Türkiye'de Basınç, Rüzgarlar ve Yağış Rejimi", *Türk Coğrafya Dergisi,* 5-6, 1944, 1.
[110] Koçman, *Türkiye İklimi*, 12.
[111] Ecmel Temuçin, "Aylık Değişme Oranlarına Göre Türkiye'de Yağış Rejimi Tipleri", *Ege Coğrafya Dergisi,* Cilt 5, Sayı 1, 1990, 160-183.
[112] Koçman, *Ege Ovalarının İklimi,* 23-28.

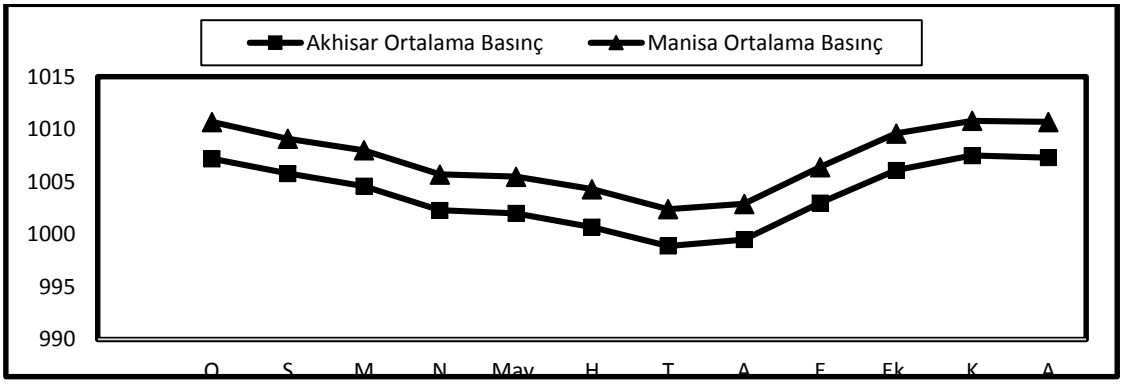
yıllık rasat sonuçlarından faydalanılmıştır. Bu sonuçlara göre, Akhisar havzasında basınç yaz mevsiminde azalış, kış mevsiminde artış göstermektedir. Yıllık ortalama basınç, kıyıdan iç kesimlere doğru azalmakta ve yıl boyunca normal basınç (1013 mb.) altında seyretmektedir. Akhisar'da 1003.7 mb. olan ortalama basınç, Manisa'da 1007.2 mb'a yükselmektedir (Tablo 1.5).

Seçilen istasyonların aylık ortalama basınç değerleri incelendiğinde; Akhisar (1007.5 mb) ve Manisa'da (1010.8 mb) en yüksek basınç değeri kasımda, ortalama en düşük basınç iki istasyonda da temmuz ayında görülmektedir. Her iki istasyonun basınç değerlerinin birbirine yakın oluşu dikkat çekmektedir. Bu durum iklim özelliklerinin benzer ve basınç koşullarının istikrarlı olduğunu göstermektedir (Tablo 1.5, Şekil 1.8).

Tablo 1.5. Seçilmiş İstasyonlara Ait Basınç Değerleri.

	Aylar	O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Akhisar	Ortalama Basınç	1007.2	1005.8	1004.6	1002.3	1002.0	1000.7	998.9	999.5	1003.0	1006.1	1007.5	1007.3	1003.7
	En Yüksek Basınç	1028.9	1024.1	1024.7	1019.2	1012.2	1011.2	1009.7	1008.3	1015.8	1017.5	1023.3	1026.3	1028.9
	En Düşük Basınç	973.5	978.6	981.5	983.1	990.8	988.4	989.0	990.0	990.4	989.8	988.4	982.2	973.5
Manisa	Ortalama Basınç	1010.7	1009.1	1008.0	1005.7	1005.5	1004.3	1002.4	1002.9	1006.4	1009.6	1010.8	1010.7	1007.2
	En Yüksek Basınç	1030.4	1028.7	1028.4	1023.5	1017.6	1017.4	1011.2	1013.0	1018.3	1020.4	1025.0	1029.5	1030.4
	En Düşük Basınç	976.9	982.0	984.9	985.2	992.9	991.6	992.2	993.5	994.5	992.1	988.0	986.1	976.9

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Şekil 1.8. Akhisar ve Manisa'da Ortalama Basıncın Aylara Göre Değişimi.

Basınç değerlerinin yıl içerisinde gösterdiği değişmeler, Akdeniz havzasını etkileyen ana basınç sistemlerinin mevsimlik hareketleri ile ilgilidir. Ekim ayından itibaren hava sıcaklıklarının azalması ile birlikte, Azor antisiklonu güneye doğru hareket

ederken, Sibirya üzerindeki karasal antisiklon alanı Doğu Avrupa'ya doğru yayılış göstermektedir. Yüksek atmosferde Batı Rüzgârlarının zonal akım göstermeye başladığı zamanlarda cephe faaliyetlerinin kuzey ve kuzeybatıda sınırlı olması, bu rüzgarların tüm ülkeyi etkilemesine neden olmaktadır[113]. Bu durumun en çok görüldüğü aylar olan kasım, aralık ve ocak, basınç değerlerinin maksimum seviyeye ulaştığı dönemlerdir.

Aylık ortalama basınç en yüksek değere eylül ayından itibaren ulaşmaya başlamakta ve ocak ayında en karakteristik halini almaktadır. Bu süreçte yüzeye yakın kesimdeki atmosfer hareketleri, hakim rüzgar yönleri ile esme aralıkları açısından yaz dönemine kıyasla genel itibariyle daha güçsüzdür. Bu durumun nedenini ise yaz devresine oranla basınç değerlerinin dağılışının çok fazla olması oluşturmaktadır.

Yeryüzüne göre yatay doğrultuda hareket eden havaya ya da hava akımına rüzgâr adı verilmektedir[114]. Rüzgâr hava kütleleri arasındaki basınç farkından doğmaktadır[115]. Araştırma sahasında esen rüzgârların yönleri, hızları ve frekansları üzerinde yıl içerisinde değişen basınç merkezleri, sahanın coğrafi ve özel konumu etkili olmaktadır. Araştırmaya konu teşkil eden 5 istasyona ait yıllık ortalamalara göre rüzgâr esme sayıları ve frekans tabloları incelendiğinde; Akhisar'da 84252 esme sayısı ve % 43.5'lik ortalama ile kuzey, Manisa'da 67991 esme sayısı ve % 26.7'lik ortalama ile doğu, Gördes'te 68816 esme sayısı ve % 52'lik ortalama ile kuzey, Sındırgı'da 28888 esme sayısı ve % 28 ortalama ile kuzeybatı, Soma'da 57928 esme sayısı ve % 25.4'lük ortalama ile kuzeydoğu sektörlü rüzgarlar hâkimdir (Tablo 1.6, 1.8, 1.10, 1.12, 1.14).

Tablo 1.6. Akhisar'da Rüzgarların Mevsimlere Göre Dağılımı (1960-2015).

Yönler	Mevsimler, Esme Sayıları ve Frekansları									
	İlkbahar		Yaz		Kış		Sonbahar		Yıllık	
	Esme Sayısı	% Frekansı	Esme Sayısı	% Frekansı	Esme Sayısı	% Frekansı	Esme Sayısı	% Frekansı	Esme Sayısı	% Frekansı
N	18512	38.4	28293	56	18243	37.4	19204	41.2	84252	43.5
NE	6642	13.8	8942	17.8	6609	13.6	7227	15.5	29420	15.2
E	1177	2.4	837	1.7	1624	3.3	1186	2.6	4824	2.5
SE	2171	4.5	1032	2	2681	5.5	1924	4.1	7810	4
S	4222	8.8	1430	2.8	6267	12.9	3386	7.3	15305	7.9
SW	4114	8.5	1889	3.7	3270	6.7	3033	6.5	12306	6.3
W	3898	8.1	2739	5.4	3075	6.3	3135	6.7	12847	6.6
NW	7469	15.5	5339	10.6	6946	14.3	7494	16.1	27248	14
Toplam	48205	100	50501	100	48715	100	46589	100	194012	100

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

[113] Ecmel Temucin, *Manisa ve Akhisar Ovalarında İklim – Ortam İlişkileri,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1991, 28.
[114] Murat Türkeş, *Klimatoloji ve Meteoroloji,* Kriter Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2010, 193.
[115] İbrahim Atalay, *Uygulamalı Klimatoloji,* Meta Basım Matbaacılık, 2. Baskı, İzmir 2013, 109.

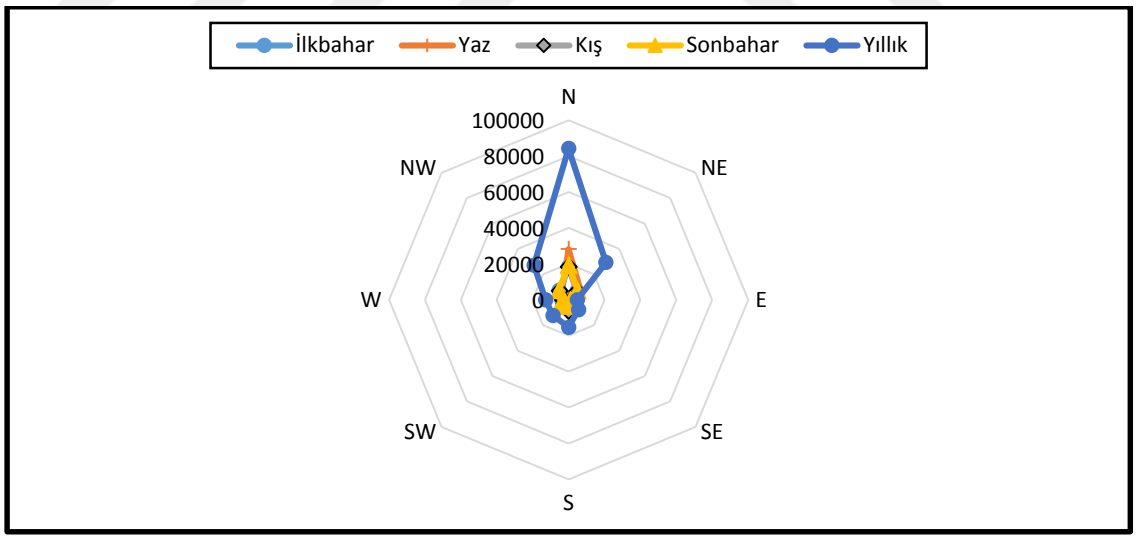
Akhisar'ın 55 yıllık rüzgâr rasat sonuçları incelendiğinde; 194012 olarak ölçülen yıllık toplam esme sayısının en fazlasını 84252 esme sayısı ile kuzey yönü oluşturmakta olup, bunu 29420 esme sayısı ile kuzeydoğu, 27248 esme sayısı ile de kuzeybatı izlemektedir. Rüzgârların istikameti üzerinde Akhisar havzasının morfolojik durumu etkili olmuştur. Havzanın doğu, batı ve güneyinde geniş alanlar kaplayan yüksek alanlar rüzgârın kuzey istikametinden sonra kuzeybatı ve kuzeydoğu gibi ara yönlerden esmelerine neden olmuştur. Akhisarın mevsimlik rüzgar esme sayıları incelendiğinde; en fazla rüzgar 50501 esme sayısı ile yaz mevsiminde eserken bunu 48715 esme sayısı ile kış dönemi takip etmektedir (Tablo 1.6).

Tablo 1.7. Akhisar'da Ortalama Rüzgar Hızı, Maksimum Rüzgar Hızı ve Yönü (1960-2015).

Aylar	O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Ort. Rüzgar Hızı (m/sn)	2.1	2.4	2.4	2.0	2.2	2.6	3.5	3.3	2.5	2.1	1.6	1.9	2.4
Max. Rüzgar Hızı (m/sn)	29.2	32.2	43.1	28.6	27.3	25.2	24.8	29.6	24.0	27.1	25.7	32.2	29
Max. Rüzgar Yönü (m/sn)	WSW	W	NE	WSW	NNW	SW	N	SSE	WNW	SSE	SSW	WSW	N

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

55 yıllık rüzgar rasat sonuçlarına göre Akhisar'da ortalama rüzgar hızı 2.4 m/sn'dir. En hızlı rüzgar 43.1 m/sn ile mart ayında kuzeydoğu yönünden esmektedir (Tablo 1.7).

Şekil 1.9. Akhisar İlçesi'nin Yıllık ve Mevsimlere Göre Rüzgar Frekansları.

Manisa kentinin 55 yıllık rüzgâr gözlem sonuçlarına göre 254472 olan yıllık toplam esme sayısının % 26.7'sini doğu sektörlü, % 13.5'ini ise batı sektörlü rüzgarlar oluşturmaktadır (Tablo 1.8). Kuzeyinde Yunt dağı, kuzeydoğusunda Demirci dağları, güneyinde Yamanlar dağı ve Bozdağların uzantıları bulunan Manisa kenti, genel

itibariyle doğu-batı istikametinde uzanan Gediz ovası üzerinde yer almaktadır. İlde, bulunduğu konum itibariyle doğu-batı sektörlü rüzgârlar egemendir. Mevsimlik rüzgâr gülleri incelendiğinde; yıl boyunca doğu yönünden esen rüzgârların hâkim olduğu ortaya çıkmaktadır. Mevsimlere göre rüzgâr esme sayıları göz önüne alındığında ise esme sayılarının birbirine yakın değerlerde olmasına rağmen yaz mevsiminin diğerlerine oranla daha fazla paya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Manisa'da ortalama rüzgar hızı 1.9 m/sn olup, en hızlı rüzgar 42.5 m/sn. ile güneyden esmektedir (Tablo 1.8, 1.9, Şekil 1.10).

Tablo 1.8. Manisa'da Rüzgarların Mevsimlere Göre Dağılımı (1960-2015).

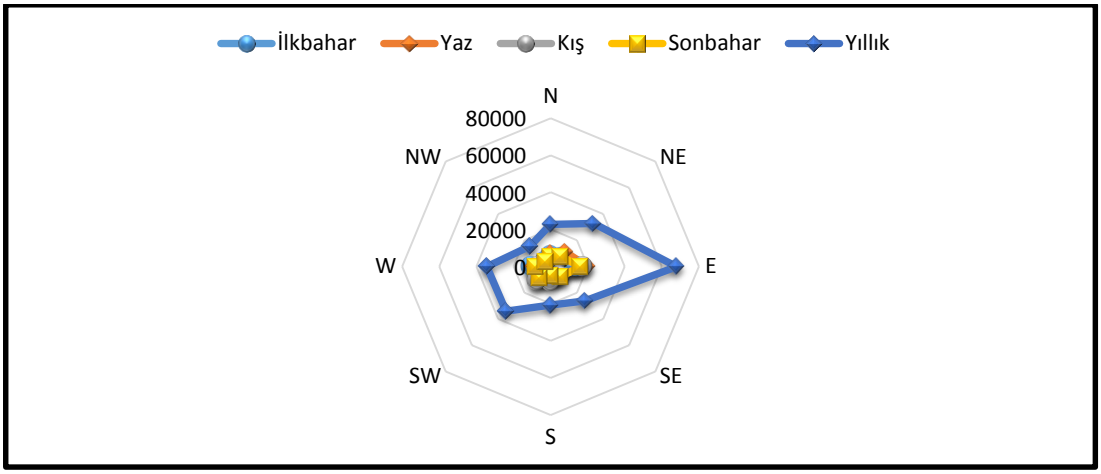
Yönler	Mevsimler, Esme Sayıları ve Frekansları									
	İlkbahar		Yaz		Kış		Sonbahar		Yıllık	
	Esme Sayısı	% Frekansı	Esme Sayısı	% Frekansı	Esme Sayısı	% Frekansı	Esme Sayısı	% Frekansı	Esme Sayısı	% Frekansı
N	6122	9.7	7107	10.9	4210	6.6	5266	8.4	22705	8.9
NE	7638	12.1	11181	17.1	6347	10	7674	12.2	32840	12.9
E	14038	22.2	20079	30.8	17485	27.5	16389	26.3	67991	26.7
SE	5365	8.5	6041	9.3	7055	11.1	7676	12.4	26137	10.3
S	5446	8.6	2221	3.4	7911	12.4	5195	8.3	20773	8.2
SW	9998	15.7	5407	8.2	10360	16.3	8262	13.2	34027	13.4
W	10424	16.4	8991	13.8	6923	11	8028	12.9	34366	13.5
NW	4285	6.8	4236	6.5	3208	5.1	3904	6.3	15633	6.1
Toplam	63316	100	65263	100	63499	100	62394	100	254472	100

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Tablo 1.9. Manisa'da Ortalama Rüzgar Hızı, Maksimum Rüzgar Hızı ve Yönü (1960-2015).

Aylar	O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Ort. Rüzgar Hızı (m/sn)	1.9	2.1	2.0	1.9	1.9	2.0	2.3	2.2	1.8	1.7	1.5	1.8	1.9
Max. Rüzgar Hızı (m/sn)	40.3	36.6	38.3	35.7	26.9	29.9	20.6	21.0	25.3	29.1	33.7	42.5	31.6
Max. Rüzgar Yönü (m/sn)	S	S	S	S	SSE	SSW	N	SW	SSE	ESE	S	S	S

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Şekil 1.10. Manisa İstasyonunun Yıllık ve Mevsimlere Göre Rüzgâr Frekansları.

Araştırma sahasını oluşturan Gördes'in rüzgâr gözlemleri 17 yıllık ölçümlere dayanmaktadır. Bu istasyon sahip olduğu 550 metrelik yükselti ile istasyonlar arasında en yüksek mevkide bulunmaktadır. Gördes'in Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü sınırları içerisinde yer alması rüzgâr esme sayısı ve yönlerini etkilemiştir. İlçede 132427 yıllık rüzgâr esme sayısının en fazlası 68816 ile kuzey yönüne ait olup, bunu 17104 esme sayısı ile güney ve 13328 esme sayısı ile kuzeybatı yönleri izlemektedir. Mevsimlere göre rüzgar esme sayıları göz önüne alındığında; en fazla rüzgarın % 56.9 (19424) oran ile kış mevsiminde estiği, bunu % 54.9 ile sonbaharın izlediği anlaşılmaktadır (Tablo 1.10, Şekil 1.11). Gördes'te ortalama rüzgar hızı 3.3 m/sn. olarak ölçülmüştür. En hızlı rüzgar 3.6 m/sn. ile Şubat ve 3.5 m/sn. ile Temmuz'da esmektedir (Tablo 1.11).

İnceleme sahasında rüzgârların esiş sayılarında mevsimler arasında önemli bir fark bulunmamaktadır. Rüzgarların bu durumu, basınç merkezlerine bağlı sirkülasyon koşullarının yıl içindeki mevcut durumu ile izah edilebilmektedir. Bununla birlikte saha üzerinde etkili olan basınç merkezlerinin yer değiştirmesi, rüzgârların esiş doğrultusu ve frekansında değişmelere yol açmaktadır[116]. Gördes'te, üzerinde yer aldığı reliefin genel doğrultusu nedeniyle zemine yakın tabakalarda hava akımları daha çok kuzeyden gelmektedir.

[116] Koçman, *Ege Ovalarının İklimi,*, 28-30.

Tablo 1.10. Gördes'te Rüzgârların Mevsimlere Göre Dağılımı (1980-1997).

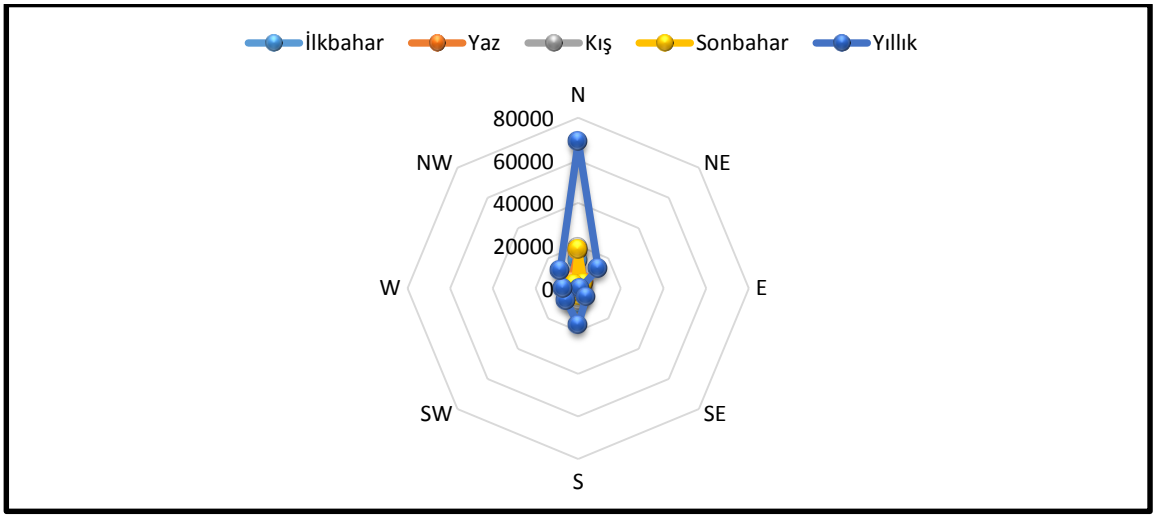
Yönler	Mevsimler, Esme Sayıları ve Frekansları									
	İlkbahar		Yaz		Kış		Sonbahar		Yıllık	
	Esme Sayısı	% Frekansı	Esme Sayısı	% Frekansı	Esme Sayısı	% Frekansı	Esme Sayısı	% Frekansı	Esme Sayısı	% Frekansı
N	13264	41.3	17816	54.3	19424	56.9	18312	54.9	68816	52
NE	2808	8.7	3968	12.1	2952	8.6	3600	10.8	13328	10.1
E	192	1	312	1	152	0.4	264	0.8	920	0.7
SE	1456	4.5	928	2.8	1584	4.6	1448	4.3	5416	4.1
S	6632	20.6	1448	4.4	5560	16.3	3464	10.4	17104	12.9
SW	2800	8.7	1184	3.6	1928	5.6	2032	6.1	7944	6
W	1872	5.8	2584	7.8	792	2.3	1688	5.1	6936	5.2
NW	3016	9.4	4592	14	1800	5.3	2552	7.6	11960	9
Toplam	32040	100	32832	100	34192	100	33360	100	132427	100

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Tablo 1.11. Gördes'te Ortalama Rüzgâr Hızı, Maksimum Rüzgâr Hızı ve Yönü (1960-2015).

Aylar	O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Ort. Rüzgar Hızı (m/sn)	3.3	3.6	3.5	3.3	3.2	3.1	3.5	3.3	3.2	3.1	3.1	3.2	3.3
Max. Rüzgar Hızı (m/sn)	9.4	9.4	9.4	9.4	9.4	9.4	9.4	9.4	9.4	9.4	9.4	9.4	9.4
Max. Rüzgar Yönü (m/sn)	N	N	NE	S	NW	N	NW	SW	SW	S	S	N	N

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Şekil 1.11. Gördes'in Yıllık ve Mevsimlere Göre Rüzgâr Frekansları.

Araştırma sahası ile mukayese için seçilen bir diğer istasyon olan Sındırgı'nın rüzgâr rasatları 1985-2004 yılları arasında yapılmıştır. Sındırgı seçilen diğer istasyonlar

arasında en az rüzgâr esme sayısına sahip olan istasyondur. Toplam 103652 olan esme sayısının 28888'si kuzeybatı, 27056'sı ise kuzeyden esmektedir. Mevsimlere göre rüzgâr esme sayılarında belirgin bir fark bulunmamaktadır. En fazla rüzgâr 8840 esme sayısı ile yaz mevsiminde kuzeybatı istikametinden ve 7240 esme sayısı ile kuzeyden esmektedir. Sındırgı'da yıllık ortalama rüzgar hızı 2.4 m/sn. olup, en hızlı rüzgar 2.7 m/sn. ile temmuz ayında kuzeybatı yönünden esmektedir (Tablo 1.12, 1.13, Şekil 1.12).

Tablo 1.12. Sındırgı'da Rüzgârların Mevsimlere Göre Dağılımı (1985-2004).

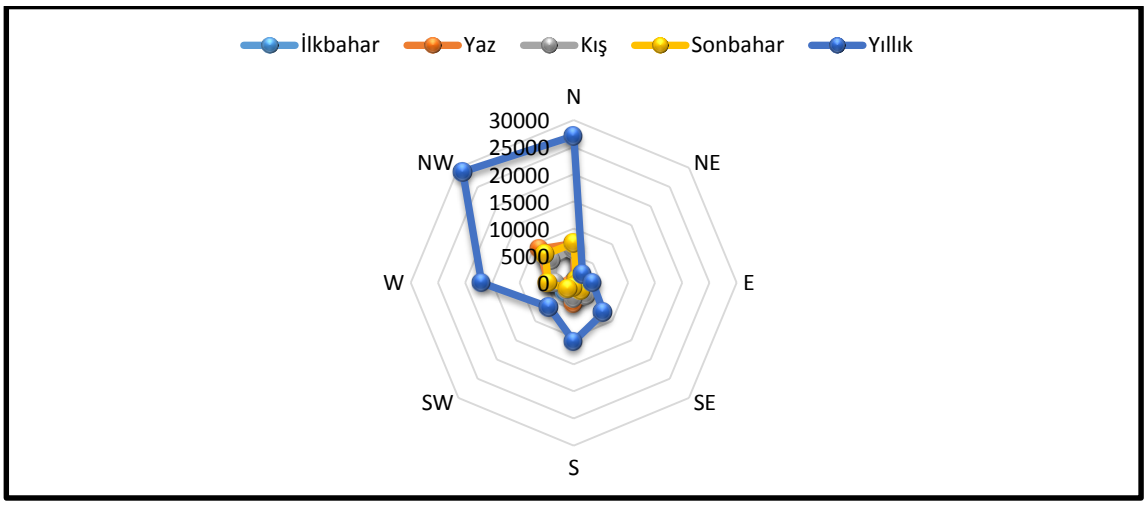
Yönler	Mevsimler, Esme Sayıları ve Frekansları									
	İlkbahar		Yaz		Kış		Sonbahar		Yıllık	
	Esme Sayısı	% Frekansı	Esme Sayısı	% Frekansı	Esme Sayısı	% Frekansı	Esme Sayısı	% Frekansı	Esme Sayısı	% Frekansı
N	6288	23.7	7240	27.4	6216	25	7312	29	27056	26.1
NE	584	2.2	232	0.9	744	2.9	748	2.9	2308	2.2
E	1000	3.7	408	1.5	1032	4	1072	4.2	3512	3,4
SE	2128	8	504	2	3248	12.8	1880	7.3	7760	7,5
S	3344	13	3744	14.1	2880	11.4	856	3.3	10824	10.4
SW	2232	8.4	816	3.1	1784	7	1520	6	6352	6.1
W	4144	15.6	4688	17.8	3408	13.4	4712	18.4	16952	16.3
NW	6728	25.4	8840	33.3	5944	23.5	7376	28.9	28888	28
Toplam	26448	100	26472	100	25256	100	25476	100	103652	100

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Tablo 1.13. Sındırgı'da Ortalama Rüzgâr Hızı, Maksimum Rüzgâr Hızı ve Yönü (1985-2004).

Aylar	O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Ort. Rüzgar Hızı (m/sn)	2.3	2.6	2.3	2.5	2.4	2.3	2.7	2.3	2.2	2.2	2.3	2.3	2.4
Max. Rüzgar Hızı (m/sn)	12.3	12.3	9.4	9.4	9.4	9.4	9.4	9.4	9.4	9.4	12.3	12.3	10.3
Max. Rüzgar Yönü (m/sn)	SW	SE	SE	SE	NW	N	NW	N	NW	NW	SE	SE	SE

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Şekil 1.12. Sındırgı'nın Yıllık ve Mevsimlere Göre Rüzgâr Frekansları.

Soma'nın rüzgâr rasatları 48 yıllık ölçümlere dayanmaktadır. Soma, seçilmiş istasyonlar arasında en kuzeyde olanıdır. Bu mevkide rüzgarlar topografik yapının etksisi altında kalmaktadır. Yöresel bir tabir olarak Manisa ilinin kuzey kapısı olarak nitelendirilen Soma'da, rüzgârların istikametleri, esiş hızları ve mevsimsel değişmeleri üzerinde, eteklerinde kurulduğu Yunt Dağı'nın büyük etkisi vardır. Nispeten deniz etkisinden uzak olan Soma'da en fazla rüzgâr, 57928 esme sayısı ile kuzeybatıdan esmektedir. Bunu 46768 esme sayısı ile batı, 31432 esme sayısı ile de güneybatı yönünde esen rüzgârlar izlemektedir. Mevsimlik rüzgârgülleri incelendiğinde; bütün mevsimlerde iki hâkim rüzgâr yönü olduğu göze çarpmaktadır. İlçede yaz dönemi kışa göre daha düzenli bir basınç dağılışı ile karakterize edilmektedir. Bu devrede zemine yakın hava tabakalarının hareketi çok düzenli bir ortam oluşturduğu için batı ve kuzeybatıdan esen rüzgârlar hâkim konumda yer almaktadır.

Tablo 1.14. Soma'da Rüzgârların Mevsimlere Göre Dağılımı (1964-2012).

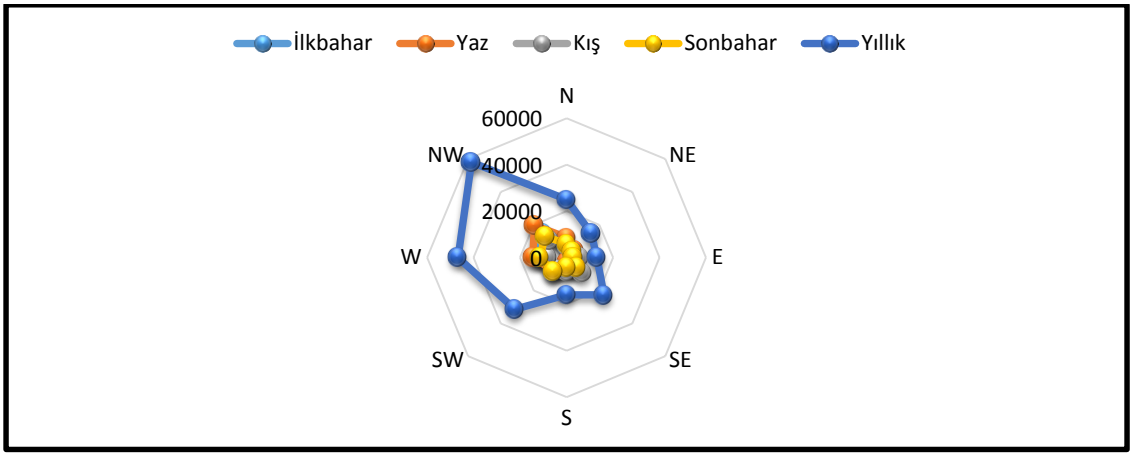
Yönler	Mevsimler, Esme Sayıları ve Frekansları									
	İlkbahar		Yaz		Kış		Sonbahar		Yıllık	
	Esme Sayısı	% Frekansı	Esme Sayısı	% Frekansı	Esme Sayısı	% Frekansı	Esme Sayısı	% Frekansı	Esme Sayısı	% Frekansı
N	5192	9.3	8600	14.3	5384	9.6	5832	10.5	25008	11
NE	2968	5.2	4480	7.4	3784	6.8	3664	6.6	14896	6.6
E	3152	5.6	1280	2.1	5680	10.1	2936	5.3	13048	5.7
SE	5264	9.4	2064	3.4	9336	16.7	6048	10.9	22712	10
S	4136	7.4	1872	3.1	5792	10.4	4160	7.5	15960	7
SW	8400	15	7808	13	6960	12.4	8264	14.9	31432	13.8
W	12416	22.1	14608	24.2	8280	14.8	11464	20.7	46768	20.5
NW	14576	26	19544	32.5	10728	19.2	13080	23.6	57928	25.4
Toplam	56104	100	60256	100	55944	100	55448	100	227852	100

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Tablo 1.15. Soma'da Ortalama Rüzgâr Hızı, Maksimum Rüzgâr Hızı ve Yönü (1964-2012).

Aylar	O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Ort. Rüzgar Hızı (m/sn)	2.5	2.7	2.8	2.7	2.7	2.9	3.2	2.9	2.6	2.3	2.1	2.5	2.7
Max. Rüzgar Hızı (m/sn)	12.3	12.3	9.4	15.5	9.4	12.3	12.3	12.3	9.4	9.4	19.0	9.4	11,9
Max. Rüzgar Yönü (m/sn)	S	S	N	NW	NW	N	NW	NW	N	NE	S	SW	NW

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Şekil 1.13. Soma'nın Yıllık ve Mevsimlere Göre Rüzgâr Frekansları.

Soma'ya ait mevsimlik rüzgârgülleri incelendiğinde; bütün mevsimlerde aynı yönlerin etkili olduğu ortaya çıkmaktadır. İlçede yıllık ortalama rüzgar hızı 2.7 m/sn. olup, maksimum rüzgar hızı 3.2 m/sn. ile kuzeybatıdan esmektedir (Tablo 1.15).

1.1.2.1.3. Nem ve Bulutluluk

Çalışma sahasının nem ve bulutluluk koşullarını belirleyebilmek için Akhisar, Manisa, Gördes, Sındırgı ve Soma'nın klimatolojik rasatlarından faydalanılmıştır. Yıllık ortalama nispi nem değerleri Akhisar'da % 63.2, Manisa'da % 60, Gördes'te % 55.4, Sındırgı'da % 64, Soma'da % 57 ölçülmüştür. Bütün istasyonlarda nispi nem değerleri sıcaklıkla ters orantılıdır. Bağıl nem, sıcaklığın arttığı dönemlerde azalış, azaldığı devrelerde ise yükseliş göstermiştir (Tablo 1.16). Bu durum, etkisi mevsimlere göre değişen ve termik şartlara bağlı olarak oluşan hava akımlarının bağıl nem değerlerini etkilemesi sonucunda yaşanmaktadır.

Gördes'te bağıl nem değerlerinin en yüksek olduğu dönem kış mevsimine denk gelmektedir. Nispi nem ekim ayından itibaren % 50'nin üzerinde seyretmektedir. Araştırma sahasında görülen iklimin etkisiyle sıcaklık en düşük seviyeye kış aylarını temsil eden aralık, ocak ve şubat aylarında ulaşmaktadır.

Tablo 1.16. Seçilmiş İstasyonlarda Ortalama Nispi Nem Değerleri (%).

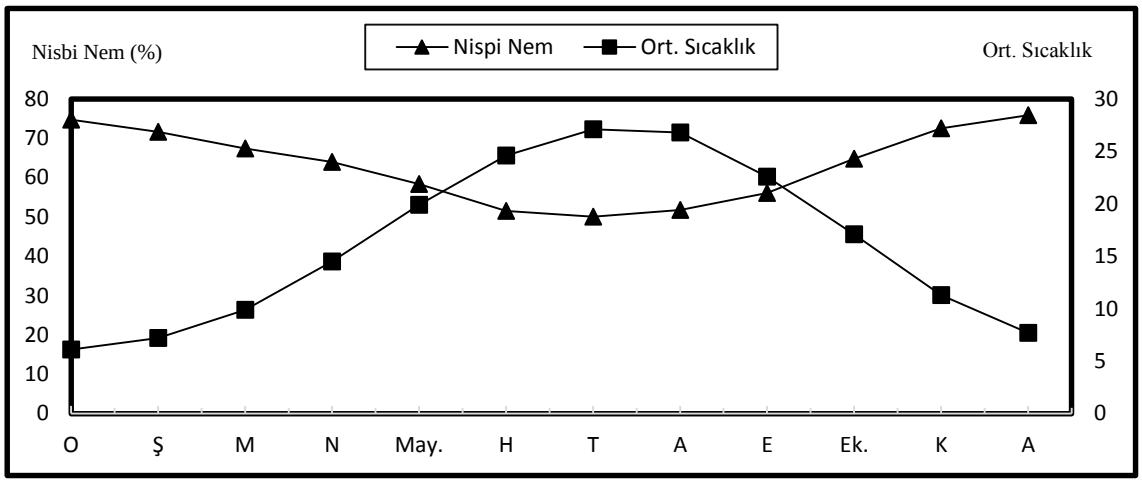
Aylar	O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Akhisar	74.7	71.6	67.4	64.0	58.4	51.5	50.1	51.8	56.1	64.8	72.5	75.9	63.2
Manisa	73.5	69.5	65.1	61.0	54.5	46.8	43.9	45.6	51.4	61.9	71.3	75.3	60
Gördes	71.6	68.9	62.1	53.1	47.1	40.4	42.4	42.3	46.5	53.5	64.2	72.9	55.4
Sındırgı	72.2	70.1	67.0	62.2	61.3	56.3	56.9	56.9	57.2	65.5	69.6	73.4	64
Soma	68.6	65.1	61.7	57.6	52.6	45.2	43.6	45.6	50.3	59.0	65.6	68.7	57

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

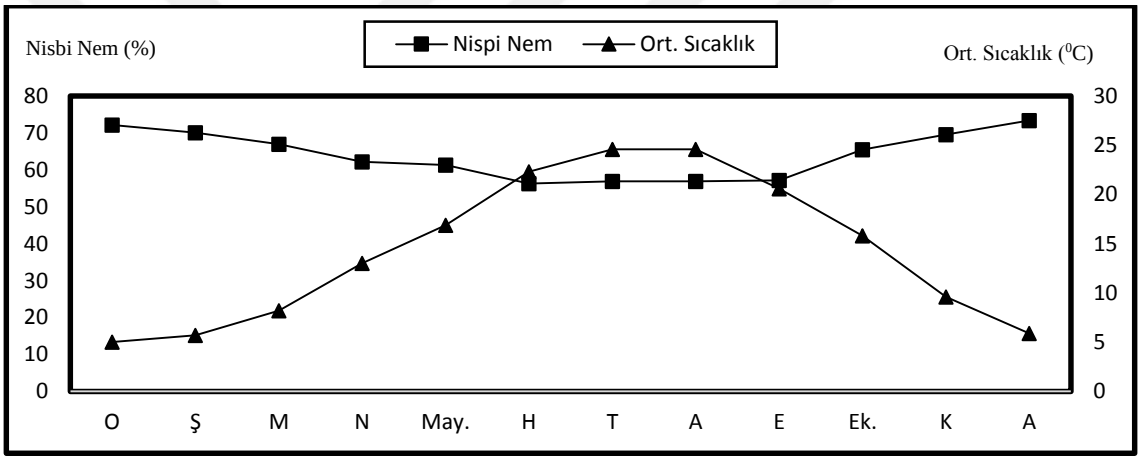
Bağıl nem-sıcaklık arasındaki ters bağıntıdan dolayı kış mevsiminde bağıl nem yıllık ortalamanın üzerine çıkmaktadır. Bağıl nem değerlerinin maksimum seviyeye ulaştığı kış mevsimi, Gördes'in en yağışlı olduğu devredir. İlkbahar'ın başlangıcı olan martta artmaya başlayan sıcaklıklara bağlı olarak bir önceki aya göre % 6 oranında azalan bağıl nem, yaz devresine doğru yıllık ortalamanın altına düşmektedir. Bu duruma sıcaklığın en yüksek değerlere ulaşmasıyla birlikte hava kütlelerinin kuru olması ve nem taşıma kapasitelerinin azalması neden olmaktadır (Tablo 1.16, Şekil 1.17). Sıcaklığın yükselerek nispi nem değerlerinin düşmesi tarımsal üretimi olumsuz olarak etkilemektedir. Şöyle ki yüksek olan sıcaklıkla birlikte bitkilerin terlemeyle bünyelerindeki suyu kaybetmektedirler. Kök sistemlerinde yeterince su depolayamamış bitkiler de kurumaya başlamaktadır. Sonuç olarak bitkilerin belli bir bölümlerinin ya da tümümün kuruması, hasat döneminde verimin düşmesine yol açmaktadır.

Karşılaştırma istasyonlarında en yüksek nem değeri % 64 ile Sındırgı'ya aittir. Nem miktarı sonbahar mevsiminin başladığı eylül ayından itibaren artmaya başlayarak ekim-mart arasındaki dönemde yıllık ortalamanın üzerine çıkmaktadır. Seçilen diğer istasyonlardan farklı olarak nemin en düşük düzeye ulaştığı ay haziran (% 56.3)'dır. Akhisar ve Sındırgı'da nemin en düşük olduğu ay farklı olmasına rağmen en düşük nem miktarı diğer istasyonlardan yüksektir (Tablo 1.16, Şekil 1.14,1.15).

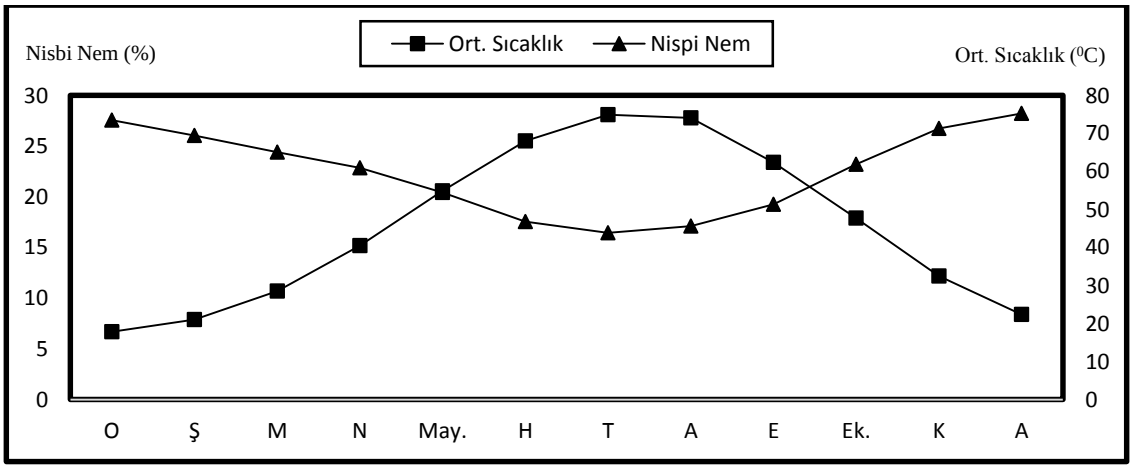
Gördes ve Soma'nın nem değerleri birbirine yakın olmasına rağmen bu iki istasyon ile Manisa arasında az da olsa fark bulunmaktadır. Her üç istasyonda da kış mevsiminde sıcaklığın düşmesi ile birlikte bağıl nem oranı artmaktadır. Nisbi nem yalnızca Manisa istasyonunda kış döneminde % 70'in üzerinde çıkmaktadır. Her üç istasyonda da bağıl nem en yüksek değere aralık (Manisa % 75.3, Gördes % 72.9, Soma % 68.7), en düşük değere ise temmuz (Manisa % 43.9, Gördes % 42.4, Soma % 43.6) ayında ulaşmaktadır (Tablo 1.16, Şekil 1.16, 1.17,1.18).

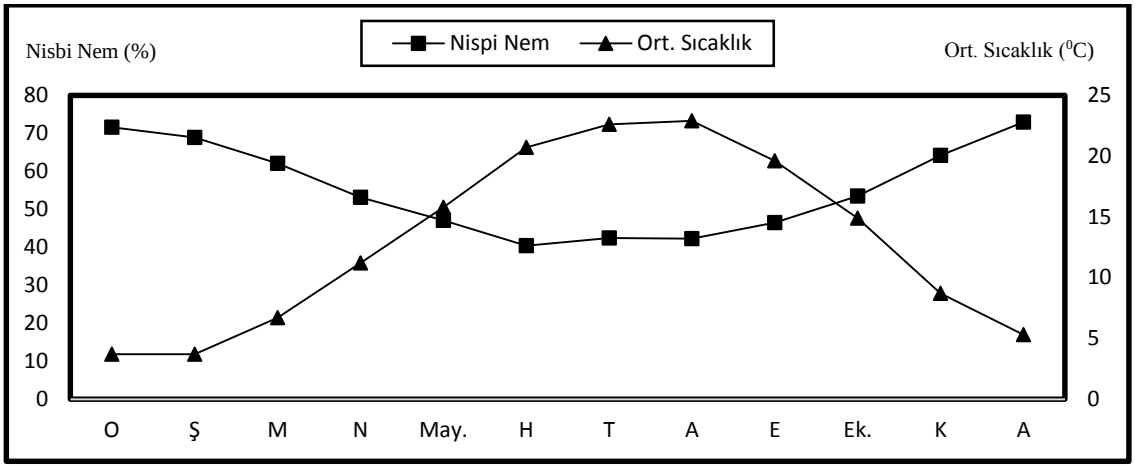
Şekil 1.14. Akhisar'da Ortalama Nisbi Nem İle Ortalama Sıcaklık Değerleri Arasındaki İlişki.

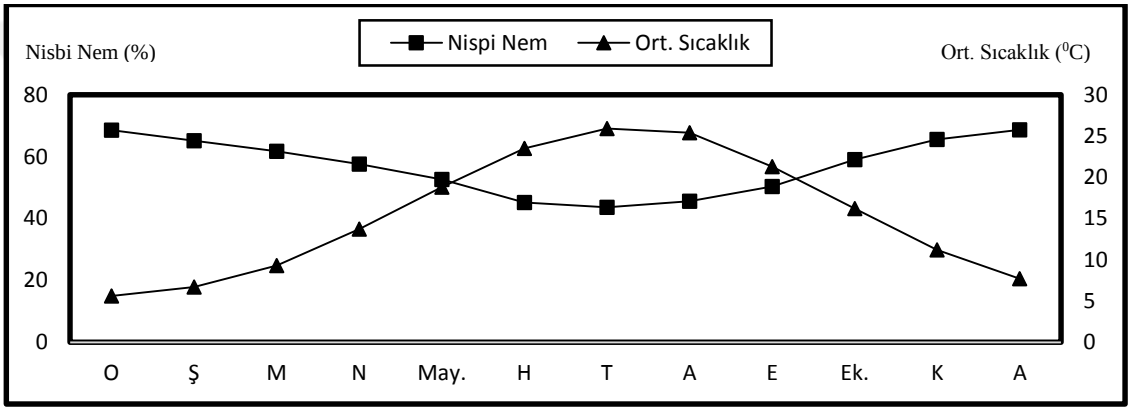
Şekil 1.15. Sındırgı'da Ortalama Nisbi Nem İle Ortalama Sıcaklık Değerleri Arasındaki İlişki.

Şekil 1.16. Manisa'da Ortalama Nisbi Nem İle Ortalama Sıcaklık Değerleri Arasındaki İlişki.

Şekil 1.17. Gördes'te Ortalama Nisbi Nem İle Ortalama Sıcaklık Değerleri Arasındaki İlişki.

Şekil 1.18. Soma'da Ortalama Nisbi Nem İle Ortalama Sıcaklık Değerleri Arasındaki İlişki.

Bağıl nem değerleri arasında en fazla fark % 32.5 ile Gördes istasyonuna aittir. Bu durumun ortaya çıkmasında araştırma sahasının morfolojik yapısı ve denize göre konumu etkili olmuştur. En az fark ise % 17.1 ile Sındırgı'da görülmektedir. Sındırgı'da havada bulunan su buharı miktarı ile doyma noktası arasındaki farkın fazla olmaması bu durumun nedenini oluşturmaktadır.

Araştırma sahasında bulutluluk değerleri yüksek olmamakla birlikte yıl içinde değişen sirkülasyon sistemleri ve hava şartlarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Ortalama bulutluluk kış mevsimine ait aylarda yüksek değerlere ulaşmakta olup, Sındırgı dışındaki bütün istasyonlarda 4 günden düşüktür. Bu durumun nedenini, araştırma sahası ve çevresinde kış döneminde etkili olan frontal faaliyetler ile yağış ihtimalinin fazla olması ve bağıl nem oranının yüksek olması[117] oluşturmaktadır. Sıcaklığın artması ve bağıl nem oranının azalması neticesinde bulutluluk en az yaz

[117] Koçman, *Ege Ovalarının İklimi,* 62.

mevsiminde görülmektedir. Ortalama yıllık bulutluluk değerleri; Akhisar ve Gördes'te 3.6, Manisa'da 3.7, Sındırgı'da 4.3, Soma'da ise 3.8'dir (Tablo 1.17).

Tablo 1.17. Seçilmiş İstasyonlarda Ortalama Aylık ve Yıllık Bulutluluk Değerleri.

Aylar	Rasat Süresi	O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Akhisar	55	5.3	5.4	4.9	4.8	3.7	2.2	1.0	0.9	1.6	3.2	4.4	5.6	3.6
Manisa	55	5.6	5.6	5.0	4.8	3.6	2.1	1.1	1.0	1.7	3.3	4.7	5.9	3.7
Gördes	17	5.0	5.2	5.1	4.8	3.9	2.1	1.4	1.0	1.5	3.0	5.0	5.8	3.6
Sındırgı	19	5.6	5.9	5.5	5.1	4.3	2.8	2.1	2.1	2.4	4.3	5.5	6.4	4.3
Soma	48	5.9	5.9	5.0	4.6	3.2	1.9	1.3	1.3	2.4	3.7	4.3	6.0	3.8

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Havanın açık, kapalı ve bulutlu olduğu gün sayıları incelendiğinde; seçilen istasyonlardan Akhisar, Manisa ve Sındırgı'da ortalama bulutlu günlerin, Gördes ile Soma'da ise ortalama açık günlerin fazla olduğu görülmektedir. Akhisar'da 12.8 gün açık, 13.4 gün bulutlu, 4.1 gün kapalı, Manisa'da 12.2 gün açık, 14 gün bulutlu, 4.1 gün kapalı, Gördes'te 12.2 gün açık, 11.5 gün bulutlu, 4.3 gün kapalı, Sındırgı'da 8.3 gün açık, 14.3 gün bulutlu, 4.9 gün kapalı, Soma'da 11.9 gün açık, 9.9 gün bulutlu, 5.4 gün kapalı geçmektedir (Tablo 1.18).

Tablo 1.18 Akhisar, Manisa, Gördes, Sındırgı ve Soma'da Aylara Göre Ortalama Açık, Bulutlu ve Kapalı Gün Sayıları.

Aylar		O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Akhisar	**Ort. Açık Günler**	7.3	5.8	7.6	6.6	9.9	16.7	25.1	25.9	20.6	13.9	8.7	5.8	12.8
	Ort. Bulutlu Günler	14.6	14.6	16.4	18.2	18.4	12.7	5.9	5.1	8.9	14.1	15.9	16.7	13.4
	Ort. Kapalı Günler	9.2	7.8	7.0	5.2	2.7	0.6	0.0	0.0	0.5	3.0	5.4	8.5	4.1
Manisa	**Ort. Açık Günler**	6.0	5.0	7.3	6.7	10.5	17.5	24.2	24.8	20.2	12.9	7.2	4.8	12.2
	Ort. Bulutlu Günler	15.9	15.5	16.3	18.6	17.8	12.0	6.7	6.1	9.2	15.2	17.7	17.1	14
	Ort. Kapalı Günler	9.1	7.8	7.4	4.8	2.7	0.5	0.1	0.1	0.6	2.9	5.1	9.1	4.1
Gördes	**Ort. Açık Günler**	8.7	6.1	7.4	5.6	8.5	16.2	21.2	24.4	20.9	13.9	7.6	5.9	12.2
	Ort. Bulutlu Günler	11.8	13.0	13.0	15.6	15.9	10.6	7.7	4.7	6.8	12.5	13.4	13.4	11.5
	Ort. Kapalı Günler	8.6	7.5	7.0	5.2	2.9	0.4	0.3	0.1	0.5	2.8	7.2	9.8	4.3
Sındırgı	**Ort. Açık Günler**	5.3	3.3	4.4	5.3	7.4	12.6	16.3	15.6	13.9	7.2	5.3	3.9	8.3
	Ort. Bulutlu Günler	11.6	12.3	13.4	16.4	18.2	14.4	12.3	13.2	13.6	17.4	14.5	14.7	14.3
	Ort. Kapalı Günler	8.3	7.3	7.4	5.9	3.5	1.1	0.5	0.3	0.6	4.5	8.4	12.0	4.9
Soma	**Ort. Açık Günler**	6.2	5.2	7.9	7.8	13.1	17.0	19.8	20.3	16.6	12.5	10.2	6.2	11.9
	Ort. Bulutlu Günler	10.6	10.5	11.0	13.2	11.2	8.6	6.4	6.7	9.0	10.7	11.0	10.6	9.9
	Ort. Kapalı Günler	10.8	9.5	7.9	5.8	3.4	1.2	0.5	0.6	2.0	5.2	6.4	11.6	5.4

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Seçilen bütün istasyonlarda açık günler en fazla yaz dönemine ait aylarda görülmektedir. Bulutluluk değerlerinin yükselişi genel itibariyle eylül'de başlayıp mayıs

sonuna kadar devam etmektedir. Ortalama kapalı günler en fazla kış, en az ise yaz döneminde görülmektedir.

1.1.2.1.4. Yağışlar

Herhangi bir sahadaki iklim koşullarının ögelerinden biri de yağıştır. Yağış, bir sahanın ikliminin tanınmasına yarayan elemanların en önemlilerindendir. Bu ögenin karakteri yer, süre, miktar ve tekrardan meydana gelmektedir. Bu maddelerden ilki, diğerlerinden bağımsızdır[118].

Araştırma sahasının yağış özelliklerinin belirlenmesinde planeter ve fiziki coğrafya faktörleri etkin bir rol oynamaktadır[119]. Detaya inilecek olunursa; araştırma sahasındaki yağış koşulları üzerinde etkili olan faktörler hemen hemen aynı ölçüde pay sahibidir. Çalışma alanındaki hava dolaşımı sonucunda oluşan kuzey, güney ve batı sektörlü rüzgârlar, cephelerin gelişine dik uzanan dağlık alanlar, yamaçlardaki yağış miktarında artışlar meydana getirmektedir.

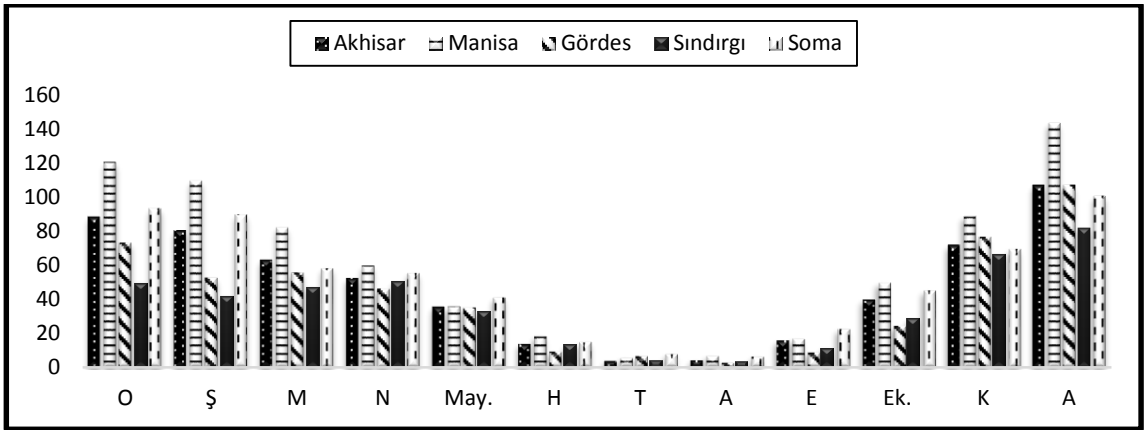
Tablo 1.19. Seçilmiş İstasyonlarda Aylık ve Yıllık Ortalama Yağış Değerleri (mm.).

İstasyonlar	O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Akhisar	88.2	80.3	63.1	52.3	35.6	13.7	3.8	4.2	15.8	39.7	71.9	106.9	575.5
Manisa	120.5	109.5	82.0	59.6	35.7	18.4	5.4	6.6	16.8	49.6	88.8	143.4	736.3
Gördes	73.1	52.5	55.6	46.1	34.9	9.2	6.6	2.7	8.7	24.2	76.4	107.0	497
Sındırgı	49.4	42.1	47.2	50.7	32.8	13.5	4.2	3.5	11.4	28.8	66.5	81.8	431.9
Soma	93.0	89.4	57.9	55.1	40.9	14.8	7.6	6.1	22.4	45.0	69.2	100.3	601.7

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

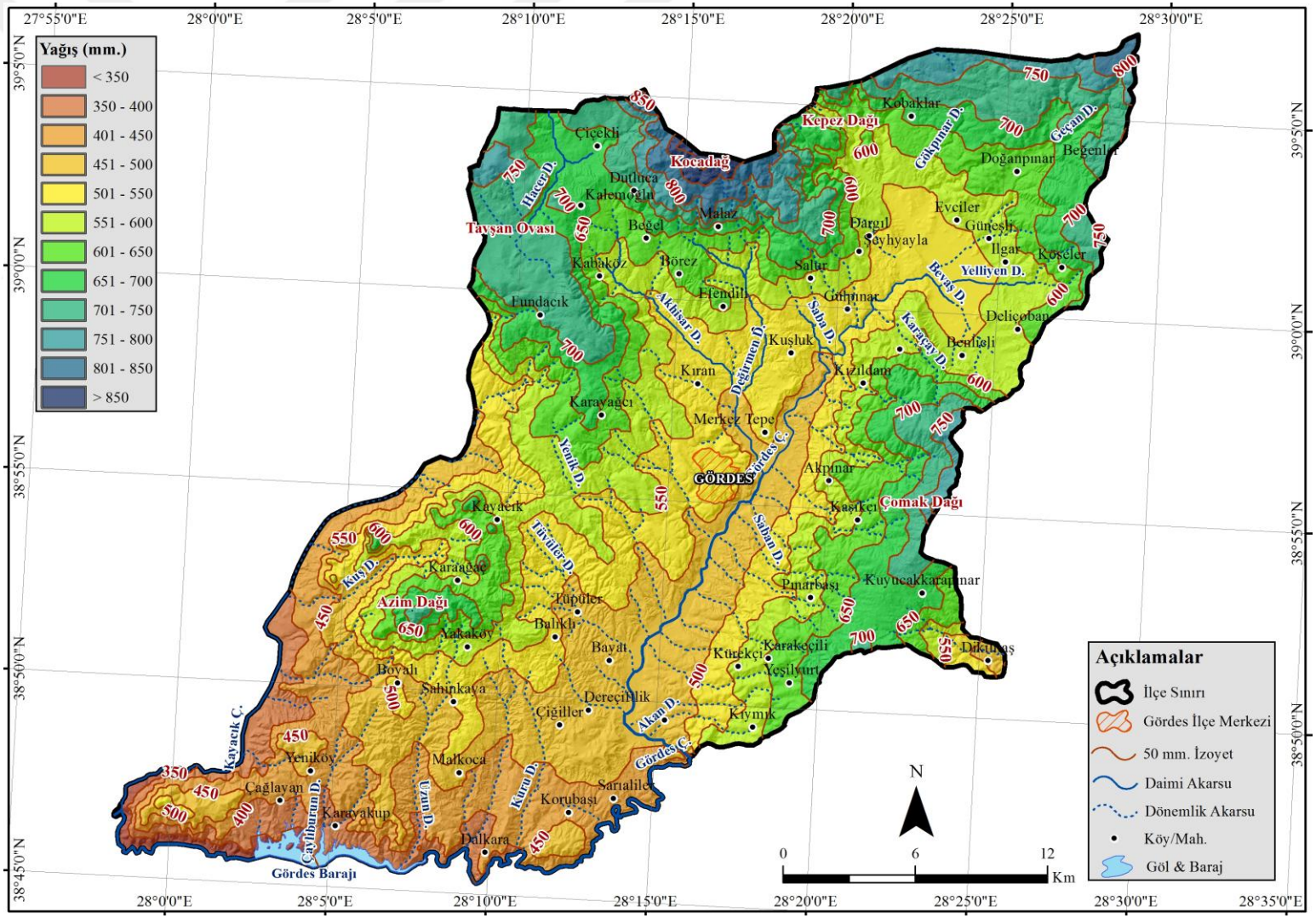
[118] Erol Tümertekin, Hüseyin Cöntürk, "Türkiye'de Yıllık Yağışlar", *Türk Coğrafya Dergisi,* 20, 1960, 51-64.

[119] Alaattin Kızılçaoğlu, Abdullah Soykan, Balıkesir ve Çevresinde Yağış, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 1 (1), 1998, 26.

Şekil 1.19. Seçilmiş İstasyonlarda Yıllık Yağış Miktarlarının Aylara Göre Dağılımı.

Gördes havzası ve seçilen karşılaştırma istasyonları orta derecede yağışlı alanlar olarak ifade edilmektedir. Bu durum havzanın bulunduğu alanın morfolojik özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Sahada topografya, bakı ve yükseklik şartlarının da etkisiyle yağış türü, miktarı ve dağılışında bazı değişiklikler görülmektedir. Araştırma sahası ve yakın çevresinde yağış miktarları 400-850 mm arasında değişmektedir. İlçe merkezinin güneybatısında yer alan yerleşmeler yağışların en az, doğu, batı, kuzey, kuzeybatı ve kuzeydoğu istikamatlerinde yer alanlar ise yağış değerlerin yüksek olduğu yerleşimlerdir (Harita 1.9). İstasyonlar arasında en fazla yağış Manisa'da (736.3 mm) görülmektedir. Bunu Soma (601.7 mm), Akhisar (575.5 mm), Gördes (497 mm), Sındırgı (431.9 mm) takip etmektedir (Tablo 1.19, Şekil 1.19).

Harita 1.9. Gördes İlçesi'nde Yağışın Dağılış Haritası.
(MGM'nin (Meteoroloji Genel Müdürlüğü) 1980-1997 Yıllarını Kapsayan Gördes İstasyonu'nun 17 Yıllık Ölçümlerinin Ortalamasının Schreiber Yöntemi ile ***(Ph= Po+54h (Yağış) / Ph= Po+0,56h (Sıcaklık)***
Yükseklik Modeline Entegre Edilmesiyle Hazırlanmıştır).

Bütün istasyonlarda yağış kış mevsiminde maksimum, yaz döneminde ise minimum seviyededir. İstasyonlar içerisinde en fazla yağışı Manisa'nın almasının nedenini, morfolojik koşullar ve bulunduğu konum oluşturmaktadır. Diğer istasyonlara kıyasla bulunduğu coğrafi konum itibariyle deniz etkisine daha açık olan Manisa'da yıllık ortalama yağış tutarı, en yakın değerden 100 mm'den fazladır. Araştırma sahasını oluşturan Gördes'in yağış değerlerinin idari açıdan bağlı bulunduğu Manisa'dan yaklaşık 240 mm düşük olmasını, en iyi topografik yapı izah etmektedir. Gördes'in denizden gelen nemli hava kütlelerinin uzağında yer alması ve bunların geçişinin ilçenin batısında uzanan dağ sıraları tarafından engellenmesi yağış tutarının düşük olmasına neden olmaktadır.

Yağışların aylık ve yıllık değişimleri yağış rejim tipinin belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Yağış rejim tipi belirlenirken hava dolaşımı ve fiziki coğrafya faktörleri dikkate alınmaktadır. Araştırma sahası ve çevresi "*Akdeniz Termik Rejim Tipi'n*in" etki alanı içerisinde yer almakta olup, yağış tutarı açısından "Orta Derecede Yağışlı" olarak nitelendirilmektedir[120]. Bu rejim tipinde yağışlar frontal faaliyetlerin arttığı kış döneminde en yüksek değere ulaşmaktadır. İnceleme alanının içerisinde bulunduğu bölgede egemen olan depresyonların geçiş yollarında ve frekanslarındaki değişimler, aylar arasındaki yağış miktarlarında artış ve azalışların görülmesine ortam zemin hazırlamaktadır.

Araştırma sahası ve çevresinde kasım ayından itibaren yükselmeye başlayan yağış miktarları, marta kadar genellikle çok fazla bir artış ve azalışa maruz kalmamaktadır. Yağışlar bütün istasyonlarda maksimum tutara aralık ayında ulaşıp, nisan ayında maksimum göstererek, mayıstan itibaren düşmeye başlamaktadır. Yağış minimumu Akhisar ve Manisa'da temmuza, Gördes, Sındırgı ve Soma'da ağustos ayına denk gelmektedir.

Yağışın mevsimlere dağılışı göz önüne alınırsa istasyonlar arasında büyük bir fark olmadığı anlaşılacaktır. Ancak Sındırgı'nın İç Batı Anadolu'ya yakın olmasının etkisiyle yaz ve kış arasında yağış farkı diğerlerinden fazladır. Bütün istasyonlarda yağış en fazla kış mevsiminde düşmektedir. Akhisar'da yağışın % 48'i, Manisa'da % 50.7'si,

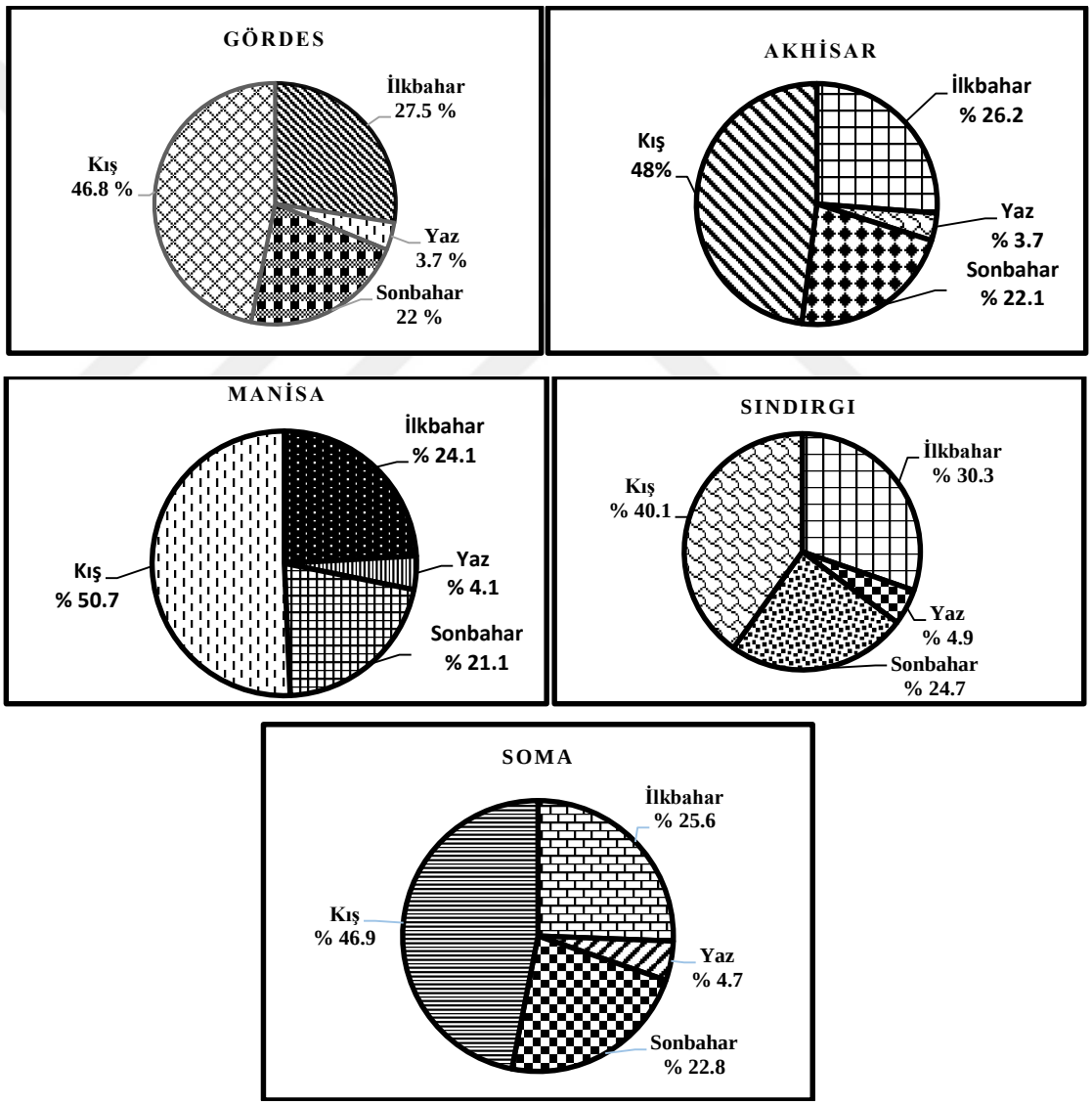
[120] Koçman, *Ege Ovalarının İklimi,* 40-97.

Gördes'te % 46.8'i, Sındırgı'da % 40.1'i, Soma'da % 46.9'u en yağışlı dönem olan kış mevsimde düşmektedir (Tablo 1.20, Şekil 1.20).

Tablo 1.20 Seçilmiş İstasyonlarda Ortalama Yağışın Mevsimlere Göre Dağılışı.

Mevsimler	İlkbahar	%	Yaz	%	Sonbahar	%	Kış	%	Yıllık	%
Akhisar	151	26.2	21.7	3.7	127,4	22.1	275.4	48	575.5	100
Manisa	177.3	24.1	30.4	4.1	155.2	21.1	373.4	50.7	736.3	100
Gördes	136.6	27.5	18.5	3.7	109.3	22	232.6	46.8	497	100
Sındırgı	130.7	30.3	21.2	4.9	106.7	24.7	173.3	40.1	431.9	100
Soma	153,9	25.6	28.5	4.7	136.6	22.8	282.7	46.9	601.7	100

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Şekil 1.20. Seçilmiş İstasyonlarda Ortalama Yağışın Mevsimlere Göre Dağılımı.

Yağış düzeni içerisinde kış devresinin payının fazla olduğu dikkat çekmektedir. İklim tipinin mevcut özellikleri neticesinde yağışların büyük bir kısmı (yaklaşık % 98) yağmur şeklindedir. Araştırma sahası ve seçilen istasyonlarda ilkbahar dönemi yağışın en çok görüldüğü ikinci mevsimdir. Bunu sonbahar devresi izlemektedir. Yaz periyotu ise yağışların minimum değerlere düştüğü kurak sayılabilecek özelliklere sahiptir. Bu mevsime ait aylarda yıllık ortalamanın üzerine çıkan sıcaklıklar, yağış oluşumuna imkân vermemektedir. Bu nedenle istasyonların tümünde yaz dönemi kurak sayılabilecek niteliklere sahiptir. Akhisar, Manisa ve Gördes'te yaz dönemi yağışlarının yıllık ortalama içindeki payları yaklaşık % 4, Soma ve Sındırgı'da ise % 5'tir (Tablo 1.20, Şekil 1.20).

Seçilen istasyonlardan edinilen bilgilere göre; yağışın 0.1 mm olduğu gün sayısı, Akhisar'da 80.7 gün, Manisa'da 86.2 gün, Gördes'te 119.8 gün, Sındırgı'da 63.3 gün ve Soma'da 68.9 gündür. Gök gürültülü ve yağışların sağanak şeklinde olduğu orajlı gün sayısı Akhisar'da 19.8, Manisa'da 22.3, Gördes'te 12.4, Sındırgı'da 23.5, Soma'da 16.5'tir (Tablo 1.21).

Tablo 1.21. Seçilmiş İstasyonlarda Orajlı ve Dolu Yağışlı Gün Sayısı.

İstasyonlar	Aylar	O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Akhisar	Ort. Orajlı Gün	1.4	1.4	1.4	2.3	3.3	2.1	0.9	0.8	1.6	1.4	1.8	1.4	19.8
	Ort. Dolulu Gün	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	-	0.0	0.0	-	0.0	0.0	0.6
Manisa	Ort. Orajlı Gün	1.8	1.9	1.7	2.4	3.3	2.5	0.8	0.8	1.3	1.8	1.9	2.1	22.3
	Ort. Dolulu Gün	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.1	0.0	-	-	0.0	0.1	0.1	1.3
Gördes	Ort. Orajlı Gün	0.1	0.2	0.6	1.6	2.8	2.0	1.6	0.9	0.8	0.8	0.7	0.3	12.4
	Ort. Dolulu Gün	-	-	0.1	0.2	0.2	-	0.1	-	-	0.1	-	-	0.7
Sındırgı	Ort. Orajlı Gün	0.7	0.8	0.7	2.2	4.2	5.7	1.5	1.8	1.0	2.0	1.6	1.3	23.5
	Ort. Dolulu Gün	0.1	0.1	-	0.1	0.3	0.2	-	-	-	-	-	0.1	0.9
Soma	Ort. Orajlı Gün	1.2	1.2	0.9	1.8	2.5	2.0	0.9	0.8	1.5	1.3	1.3	1.1	16.5
	Ort. Dolulu Gün	0.1	0.2	0.1	0.1	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0	-	0.1	0.0	0.8

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Gördes'te ocak ayından itibaren artmaya başlayan orajlı gün mayıs'ta maksimum değere ulaşmaktadır. Orajlı günler yaz mevsimine ait aylardan ağustos-mart arasındaki dönemde 1 günün altında seyretmektedir. Seçilen diğer istasyonlarda görülen orajlı

günleri incelediğimizde; Manisa'da ekim ayından itibaren yükselmeye başlayan değerler, haziran'a kadar sürekli değişikliğe uğramaktadır. Akhisar'da temmuz ve ağustos aylarında orajlı günlerin sayısı 1'in altında seyretmektedir. Nisandan itibaren yükselmeye başlayarak temmuza kadar 1.5 günden fazla bir değere ulaşmaktadır. Sındırgı'da nisan-aralık arasındaki dönemde orajlı gün sayıları 1 günün altına inmemiştir. Soma'da ise temmuz ve ağustos dışında ortalama 1 günün altına düşmeyen orajlı günler, en yüksek değere 2.5 gün ile mayıs'ta sahip olmaktadır (Tablo 1.21).

Çalışma sahası ve yakın çevresinde süratli dikey hareketlerle yüksek kesimlere çıkarak burada soğuyan hava kütleleri, dolu yağışlarına neden olmaktadır. Dikey yöndeki salınımın güçlü olduğu hava kütleleri, bilhassa kış ve ilkbahar dönemlerinde bu tür yağışlara neden olmaktadır. Gördes ve çevresinde dikey hava dolaşımından kaynaklanan düzensiz hava hareketlerinin tesiriyle oluşan dolu yağışlarının yıllık değerleri arasında önemli bir fark bulunmamakla birlikte bunların yıllık averajı oldukça düşüktür[121]. Manisa dışındaki bütün istasyonlarda dolu yağışlı günlerin yıllık ortalaması 1 günün altındadır (Tablo 1.21). Dolu yağışlarının bitkilerin oluşum ve gelişim aşamasına rastlayan devrede meydana gelmesi zirai hayatı olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle hasat devrelerinde meydana gelen dolu yağışları çoğu zaman hasat miktarının azalmasına yol açmaktadır.

Tabiatın devamlılığını sağlayan yağışların tutarının yanı sıra şiddeti de yağış özelliklerinin belirtilmesinde önem taşımaktadır. Gördes'te toplam 77.8 gün yağışlı geçmektedir. 497 mm. toplam yağışa sahip olan Gördes'te yağış şiddeti 6.3 mm. olarak ölçülmüştür (Tablo 1.22).

Tablo 1.22. Gördes'te Aylık Ortalama Yağış, Yağışlı Gün ve Yağış Şiddeti (mm/gün).

Aylar	O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Yağış	73.1	52.5	55.6	46.1	34.9	9.2	6.6	2.7	8.7	24.2	76.4	107.0	497
Yağışlı Gün	10.8	9.4	9.4	7.6	6.1	2.3	1.5	0.7	1.7	4.2	9.8	14.3	77.8
Yağış Şiddeti	6.7	5.5	5.9	6	5.7	4	4.4	3.8	5.1	5.7	7.7	7.4	6.3

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Yağış şiddetinin aylara göre durumunu gösteren Tablo 1. 22'ye göre; Gördes'te yağış şiddeti kış mevsimini oluşturan aylarda yıllık ortalamanın üzerindedir. Yıllık

[121] Darkot ve Tuncel, 15.

yağış tutarı ve yağışlı gün sayısının arttığı aylarda yağış şiddetinin de yükseldiği dikkat çekmektedir (Tablo 1.22). Yağışların şiddetinin fazla olduğu zamanlarda, bu yağışların toprak tarafından absorbe edilemeyen kesimi yüzeysel akışa geçmekte ve beraberinde toprak tabakasının bir kısmını da sürükleyerek erozyona neden olmaktadır. Gördes havzasında yağış şiddetinin en az olduğu dönem, yaz mevsimini oluşturan aylara tekabül etmektedir. Araştırma alanında yağış şiddeti en az değere ağustos, en fazla ise kasım ve aralık aylarında ulaşmaktadır. Yağış şiddeti yağışın az olduğu aylarda düşmekte, arttığı dönemlerde yükselmektedir. Nitekim marttan itibaren yıllık ortalamanın altına düşen yağış şiddeti, kasım ayına kadar bu değere ulaşamamaktadır. Diğer istasyonlar göz önüne alındığında; yıllık yağışlı gün sayıları, Manisa'da 115.4 gün, Akhisar'da 103.8 gün, Sındırgı'da 86.6 gün, Soma'da 94.8 gündür (Tablo 1.23).

Tablo 1.23. Seçilmiş İstasyonlarda Yağışlı Gün Sayıları.

Aylar	O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık	Yağış
Manisa	17.3	16.1	13.4	11.8	7.9	4	1.3	1	2.9	7.7	12.7	19.3	115.4	736.3
Akhisar	14,8	14,6	11,8	10,5	8,1	3,7	1,2	1	3,2	7,2	11,2	16,5	103.8	575.5
Sındırgı	11.1	10.5	10	9.2	6.5	3.5	1.1	1	2.2	5.5	10.7	15.3	86.6	431.9
Soma	14.9	13.8	10.8	9.8	6.5	3	1	0.9	3.5	6.4	9.7	14.5	94.8	601.7

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Gördes ve çevresinde kar yağışları son derece seyrek meydana gelen bir olaydır. Kar yağsa bile bunun yerde kalma süresi oldukça kısadır. Ancak kar yağışları konusunda dikkati çeken bir husus vardır. Bu da aşınım yüzeyleri ile yüksek relief arasında kar yağışlı gün sayısının farklılık göstermekte olduğudur. Araştırma sahası ve çevresinde kar yağışları soğuk hava kütlelerinin etkisini hissettirdiği kış aylarında meydana gelmekte ve kar yağışlı günlerin sayısı da o yıl hüküm süren hava koşullarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir[122].

Araştırma sahası ve mukayese için seçilen istasyonlarda ortalama kar yağışlı gün sayısı en fazla Sındırgı, en az ise Akhisar'da görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında fiziki coğrafya koşulları etkili olmuştur. Özellikle de yükselti ve coğrafi konum bunda diğer fiziki coğrafya faktörlerine oranla daha fazla pay sahibidir. Akhisar'da yıllık ortalama kar yağışlı gün sayısı 2.4 gün, Sındırgı'da ise 8 gündür. Bu değer Manisa'da 2.8, Gördes'te 6, Soma'da 4.2 gün olarak ölçülmüştür (Tablo 1.24).

[122] Koçman, *Ege Ovalarının İklimi,* 94-95.

Seçilen istasyonlarda kar yağışlı günlerin aylara göre dağılımı incelendiğinde; Akhisar dışındaki bütün istasyonlarda kar yağışlarının kasım ayında başladığı, Gördes ve Sındırgı dışında ise mart ayında bittiği ortaya çıkmaktadır. Akhisar'da kar yağışları diğer istasyonlardan bir ay geç başlamakta, Sındırgı ve Gördes'te ise diğer istasyonlardan bir ay geç bitmektedir (Tablo 1.24, Şekil 1.21, 1.22, 1.23, 1.24, 1.25).

Çalışmaya konu olan istasyonların karla örtülü gün sayılarının ölçümü Gördes, Sındırgı ve Soma'da yapılmamıştır. Rasat sonuçlarına ulaşabildiğimiz Akhisar'da ortalama 0.8 gün, Manisa'da ise 1.1 gün karla örtülüdür (Tablo 1.24). Karla örtülü günler her iki istasyonda da aralık-mart ayları arasında görülmektedir. İstasyonlar üzerinde etkili olan hava kütleleri ve topografya koşulları bu durum üzerinde etkin rol oynamaktadır. İstasyonlar maksimum kar kalınlığı açısından değerlendirildiğinde; en yüksek kar kalınlığı Manisa'da 72 cm, Akhisar'da ise 38 cm olarak ölçülmüştür.

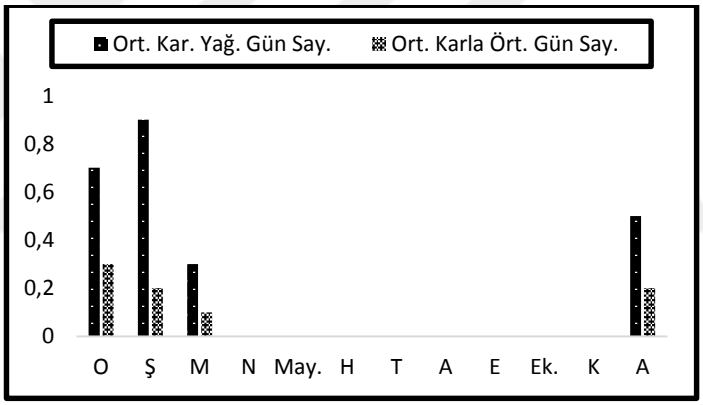
Özet olarak yükseltisi 120 metreyi geçmeyen Manisa ve Akhisar ovaları ile araştırma sahasını oluşturan Gördes'te en soğuk dönemde bile enerji bilançosunun pozitif kalması ve bunun neticesinde sıcaklık değerlerinin 0 ^{0}C'nin altına düşmemesi kar yağma olasılığını azaltmaktadır. Bunun yanında yağışların yağmur şeklinde olması yağan karın yerde kalma süresini kısaltmaktadır[123]. Araştırma sahası sınırları içerisinde uzanış gösteren Azim dağı, Kocadağ, Çomak dağı ile Kepez dağının kuzeye bakan yamaçlarında sıcaklığın azalmasına bağlı olarak kar yağışı ilçe merkezine nazaran fazla olmakta ve karın yerde kalma süresi ile kalınlığı da artmaktadır.

[123] Ecmel Temuçin, *Manisa ve Akhisar Ovalarında İklim – Ortam İlişkileri,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1991, 126.

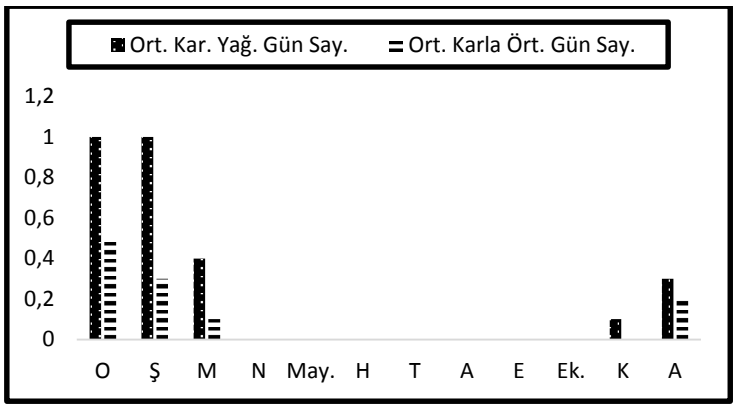
Tablo 1.24. Seçilmiş İstasyonlarda Ortalama Kar Yağışlı, Ortalama Karla Örtülü, Maksimum Kar Örtüsü Kalınlığının Aylara Göre Dağılımı.

İstasyonlar	Aylar	O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Akhisar	Ort. Kar. Yağ. Gün Say.	0.7	0.9	0.3	0.0	-	-	-	-	-	-	0.0	0.5	2.4
	Ort. Karla Ört. Gün Say.	0.3	0.2	0.1	-	-	-	-	-	-	-	-	0.2	0.8
	Mak. Kar. Kalınlığı (cm)	7	10	6	-	-	-	-	-	-	-	-	15	38
Manisa	Ort. Kar. Yağ. Gün Say.	1.0	1.0	0.4	0.0	-	-	-	-	-	-	0.1	0.3	2.8
	Ort. Karla Ört. Gün Say.	0.5	0.3	0.1	-	-	-	-	-	-	-	-	0.2	1.1
	Mak. Kar. Kalınlığı (cm)	22	23	7	-	-	-	-	-	-	-	-	20	72
Gördes	Ort. Kar. Yağ. Gün Say.	1.5	1.7	1.1	0.2	-	-	-	-	-	-	0.2	1.3	6
Sındırgı	Ort. Kar. Yağ. Gün Say.	1.8	2.1	1.4	0.1	-	-	-	-	-	-	0.6	2.0	8
Soma	Ort. Kar. Yağ. Gün Say.	1.5	1.5	0.5	-	-	-	-	-	-	-	0.2	0.5	4.2

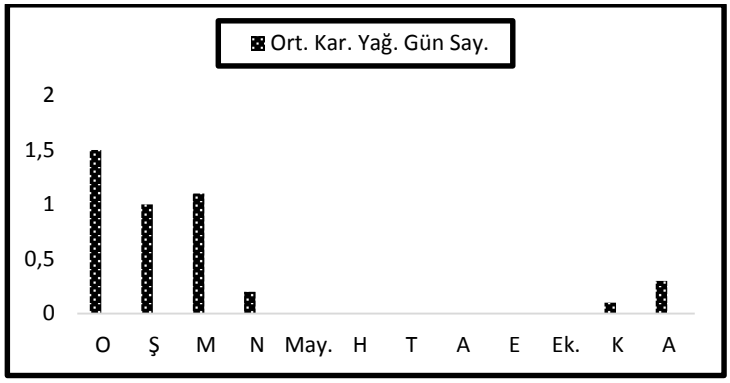
Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

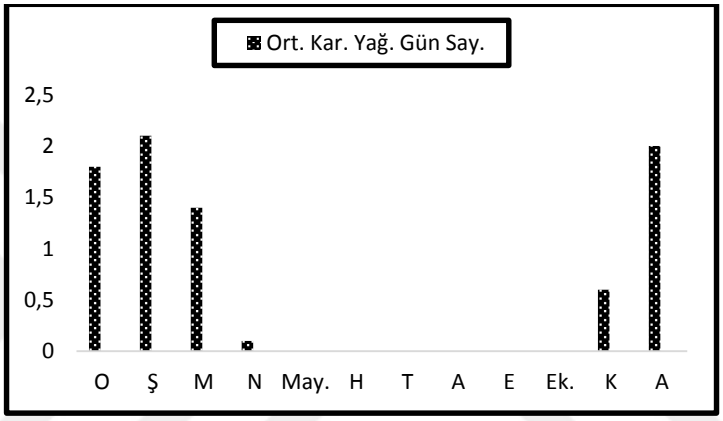
Şekil 1.21. Akhisar'da Ortalama Kar Yağışlı ve Ortalama Karla Örtülü Gün Sayısının Aylara Göre Dağılımı.

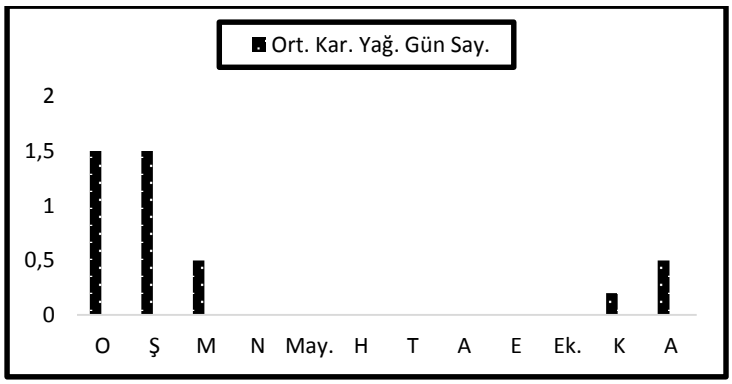
Şekil 1.22. Manisa'da Ortalama Kar Yağışlı ve Ortalama Karla Örtülü Gün Sayısının Aylara Göre Dağılımı.

Şekil 1.23. Gördes'te Ortalama Kar Yağışlı Gün Sayısının Aylara Göre Dağılımı.

Şekil 1.24. Sındırgı'da Ortalama Kar Yağışlı Gün Sayısının Aylara Göre Dağılımı.

Şekil 1.25. Soma'da Ortalama Kar Yağışlı Gün Sayısının Aylara Göre Dağılımı.

1.1.2.2. İklim Tipi ve Yağış Etkinliği

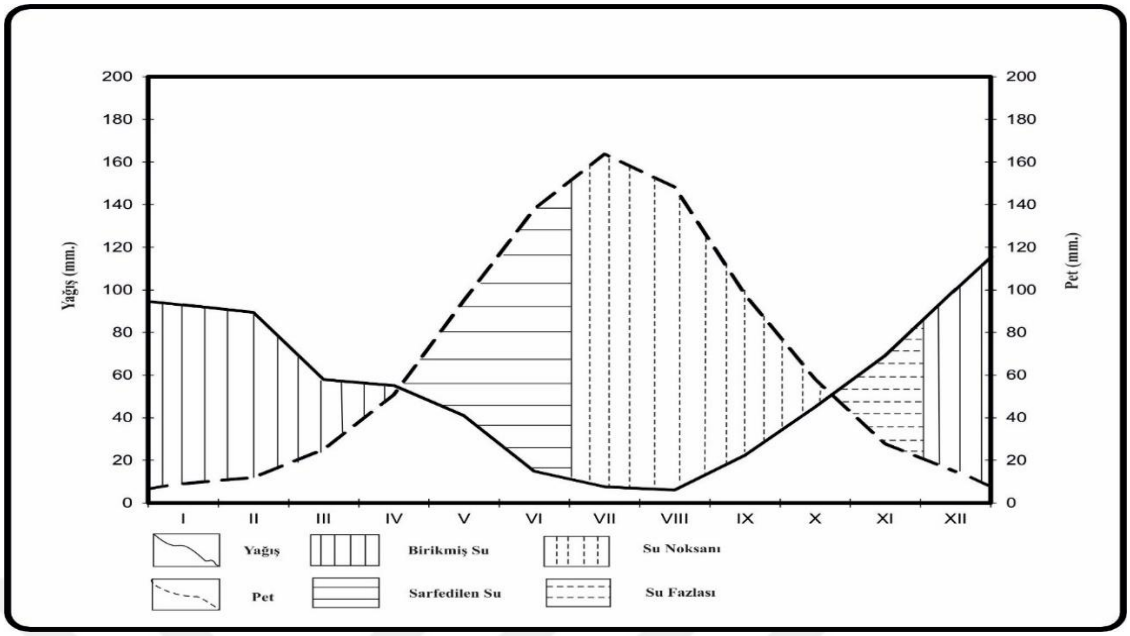
Gördes havzası ve yakın çevresinde görülen iklim türlerini saptayabilmek için seçilen istasyonlara Thornthwaite, De Martonne ve Erinç formülleri uygulanmıştır. Araştırma sahasının değerlerine geçmeden önce karşılaştırma istasyonu olarak alınan ve

daha uzun süreli verilerine ulaşabildiğimiz Akhisar ve Manisa istasyonlarını değerlendirmenin çalışma sahasının iklim tipi hakkında daha doğru bilgiler edinmemizi sağlayacağı düşündük.

Karşılaştırma istasyonu olarak alınan Akhisar'ın Thornthwaite formülüne göre düzenlenen su bilançosu tablosu incelendiğinde; Akhisar'da kasım ayından itibaren yağışın potansiyel evapotransprasyondan fazla olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durum sıcaklıkların artmaya başladığı ilkbahar başlangıcına (marta) kadar devam etmektedir. Mart ayından sonra birbirine eşit olan evapotransprasyon ve yağış değerlerinde, bu aydan sonra girilen mevsimin etkisiyle yağış azalmaya, PE artmaya başlamaktadır. Akhisar'a ait su bilançosu diyagramı havzada kasım sonuna kadar su birikimi (su fazlası) olduğunu göstermektedir. PE değerlerinin yağıştan fazla olduğu mayıs-haziran ayları arasındaki dönemde toprakta biriken su buharlaşma ile harcanmaktadır (Tablo 1.25). Haziran ayıyla beraber sıcaklıkların artıp yağışların azalmaya başlaması Akhisar'da su noksanı oluşturmaktadır. Bu durum ekim ayına kadar devam etmektedir (Şekil 1.26).

Tablo 1.25. Akhisar'ın THORNTHWAİTE Formülüne Göre Su Bilançosu.

Bilanço elemanları		**A Y L A R**												**Yıllık**
		O	**Ş**	**M**	**N**	**May.**	**H**	**T**	**A**	**E**	**Ek.**	**K**	**A**	
Sıcaklık	ºC	6,1	7,2	9,9	14,5	19,9	24,6	27,1	26,8	22,6	17,1	11,3	7,7	16,2
Sıcaklık indisi	i	1,4	1,7	2,8	5,0	8,1	11,2	12,9	12,7	9,8	6,4	3,4	1,9	77,4
Düzeltilmemiş PE	mm.	10,6	14,1	24,5	47,4	82,0	118,4	140,3	137,6	102,3	63,1	30,8	15,9	
En Düz Katman		0,85	0,84	1,03	1,10	1,23	1,24	1,25	1,17	1,04	0,96	0,84	0,83	
Düzeltilmiş PE	PET	9,0	11,9	25,2	52,3	100,7	146,4	175,9	161,6	105,9	60,7	26,0	13,1	888,8
Yağış	y	88,2	80,3	63,1	52,3	35,6	13,7	3,8	4,2	15,8	39,7	71,9	106,9	575,5
Depo Değişikliği	Dd	-	-	-	-	-65,1	-34,9	-	-	-	-	45,9	54,1	
Depolama	D	100,0	100,0	100,0	100,0	34,9	-	-	-	-	-	45,9	100,0	100,0
Gerçek Evapotransprasyon	GET	9,0	11,9	25,2	52,3	100,7	48,6	3,8	4,2	15,8	39,7	26,0	13,1	350,3
Su Noksanı	Sn	-	-	-	-	-	97,9	172,1	157,4	90,1	21,0	-	-	538,5
Su Fazlası	Sf	79,2	68,4	37,9	0,0	-	-	-	-	-	-	-	39,7	225,2
Yüzeysel Akış 1	Yü1	59,4	73,8	53,2	18,9	0,0	-	-	-	-	-	-	19,8	225,2
Yüzeysel Akış 2	Yü2	49,6	59,0	48,4	24,2	12,1	6,1	3,0	1,5	0,8	0,4	0,2	19,9	225,2
Nemlilik Oranı	Ne	8,8	5,8	1,5	0,0	-0,6	-0,9	-1,0	-1,0	-0,9	-0,3	1,8	7,2	

Şekil 1.26. Akhisar'ın THORNTHWAİTE Formülüne Göre Su Bilançosu Diyagramı.

İklim özellikleri yanında toprak yapısı da ziraat hayatı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Akhisar'da Akdeniz iklim koşulları ile kolüvyal ve alüvyal toprakların egemen olması tarımsal ürün çeşitliliğini arttırmaktadır. Netice itibariyle Akhisar havzası C1 B'2 s b'3 olarak simgeleştirilen yarı-nemli-yarı kurak orta sıcaklıkta (mezotermal), su fazlası kış mevsiminde ve çok kuvvetli olan, okyanus iklimine yakın iklim tipinde bulunmaktadır.

Akhisar havzası Erinç ve De Martonne iklim tasniflerinde yarı nemli statüde yer almaktadır. De Martonne indisine göre, yağış tutarlarının fazla olduğu aylarda indis değerleri de yüksektir. Yağışın minimum olduğu temmuz ve ağustos ayları kurak devre olarak belirmektedir. Bu duruma yıl içerisinde sıcaklığın değişimini etkileyen insolasyon (güneşlenme) ve hava kütlelerinin değişen etkileri neden olmaktadır[124]. Ancak termik rejimden dolayı tam bir kuraklıktan söz edilmesi mümkün değildir[125]. De Martonne (1923) indis formülüne göre mart ayı çok nemli, Erinç (1965)'e göre nemli görünmektedir.

Akhisar'ın iklim özeliklerini ortaya çıkarmak maksadıyla uyarlanan üç formül de sahada yarı-nemli iklim koşullarının hâkim olduğunu göstermektedir. Haziran ve eylül

[124] Koçman, *Ege Ovalarının İklimi,* 40.
[125] Murat Türkeş, "Meteorological Drought İn Turkey: A Historical Perspective 1930-1993", *Drought Network News,* Volume 8, No 3, 1996, 17-21.

ayları Erinç (1965)'e göre kurak iken, De Martonne (1923)'da yarı kurak statüde yer almaktadır (Tablo 1.26, 1.27).

Tablo 1.26. Akhisar'ın DE MARTONNE (1923) Formülüne Göre Aylık Kuraklık İndis Değerleri.

Aylar	O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Ort. Sıcaklık (ºC)	6.1	7.2	9.9	14.5	19.9	24.6	27.1	26.8	22.6	17.1	11.3	7.7	16.2
Ort. Yağış (mm)	88.2	80.3	63.1	52.3	35.6	13.7	3.8	4.2	15.8	39.7	71.9	106.9	575.5
Kuraklık İndis Değ.	66	56	38	26	14	5	1	1	6	18	41	72	22
Yağış Etkinliği	Çok Nemli			Yarı Nemli	Step-Nemli Arası	Yarı Kurak	Kurak		Yarı Kurak	Step-Nemli Arası	Çok Nemli		Yarı Nemli

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Tablo 1.27. Akhisar'ın ERİNÇ (1965) Formülüne Göre Aylık Yağış Tesirlilik İndis Değerleri.

Aylar	O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Ort. Mak. Sıc. (^{0}C)	11.2	12.6	16.3	21.5	27.2	32.0	34.5	34.6	30.7	24.5	18.0	12.7	23
Ort. Yağış (mm)	88.2	80.3	63.1	52.3	35.6	13.7	3.8	4.2	15.8	39.7	71.9	106.9	575.5
İndis Değeri	94.5	76.4	46.4	29.1	15.7	5.1	1.3	1.4	6.1	19.4	47.9	101	25
Yağış Etkinliği	Çok Nemli		Nemli	Yarı Nemli	Yarı Kurak	Kurak				Yarı Kurak	Nemli	Çok Nemli	Yarı Nemli

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

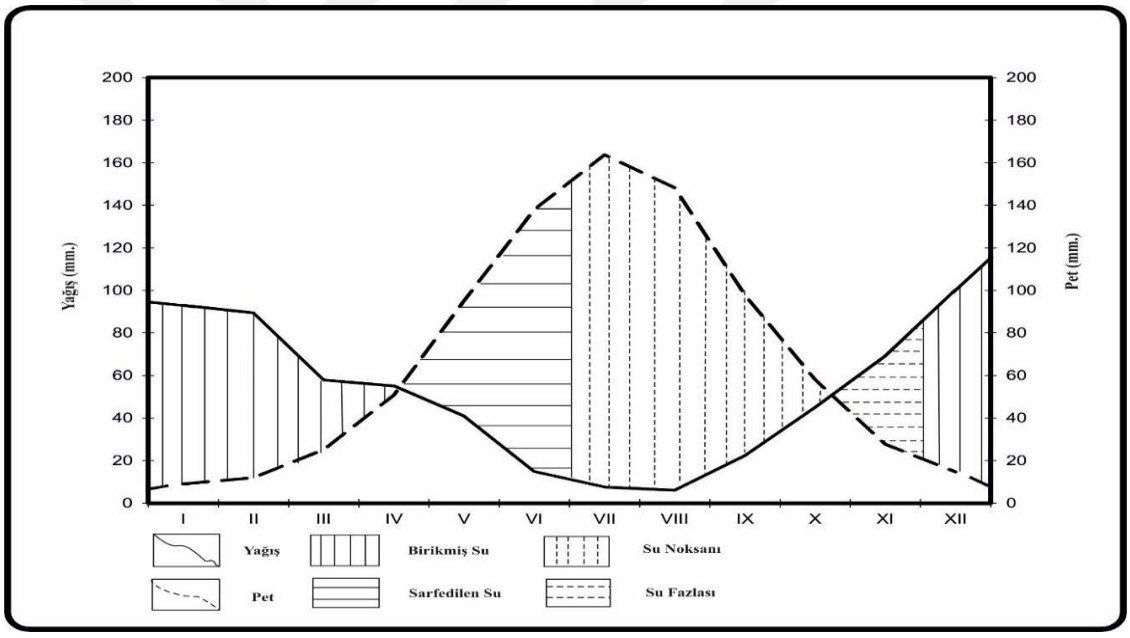
Manisa için düzenlenen THORNTHWAİTE bilançosuna göre; yağış miktarının potansiyel evapotranspirasyondan fazla olduğu kasım ayından itibaren toprakta su birikmeye başlamaktadır. Bu durum kurak devrenin sona erdiğini göstermektedir. Kış döneminin girmesiyle birlikte artan yağış miktarı ile toprak suya doygun hale gelmekte, bu durum Nisan'a kadar devam etmektedir.

Tablo 1.28. Manisa'nın THORNTHWAİTE Formülüne Göre Su Bilançosu.

Bilanço elemanları		A Y L A R												YILLIK
		O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	
Sıcaklık	ºC	6,7	7,9	10,7	15,2	20,6	25,5	28,1	27,8	23,4	17,9	12,2	8,4	17,0
Sıcaklık indisi	i	1,6	2,0	3,2	5,4	8,5	11,8	13,6	13,4	10,3	6,9	3,9	2,2	82,8
Düzeltilmemiş PE	mm.	10,9	14,7	25,6	48,7	84,9	125,5	148,7	146,3	107,3	65,7	32,5	16,4	
En Düz Katman		0,85	0,84	1,03	1,10	1,23	1,24	1,25	1,17	1,04	0,96	0,84	0,83	
Düzeltilmiş PE	PET	9,3	12,3	26,4	53,7	104,3	155,2	186,4	171,7	111,0	63,2	27,5	13,6	934,5
Yağış	y	120,5	109,5	82,0	59,6	35,7	18,4	5,4	6,6	16,8	49,6	88,8	143,4	736,3

Depo Değişikliği	Dd	-	-	-	-	-68,6	-31,4	-	-	-	-	61,3	38,7	
Depolama	D	100,0	100,0	100,0	100,0	31,4	-	-	-	-	-	61,3	100,0	100,0
Gerçek Evapotransprasyon	GET	9,3	12,3	26,4	53,7	104,3	49,8	5,4	6,6	16,8	49,6	27,5	13,6	375,2
Su Noksanı	Sn	-	-	-	-	-	105,4	181,0	165,1	94,2	13,6	-	-	559,4
Su Fazlası	Sf	111,2	97,2	55,6	5,9	-	-	-	-	-	-	-	91,1	361,1
Yüzeysel Akış 1	Yü1	101,2	104,2	76,4	30,8	3,0	-	-	-	-	-	-	45,6	361,1
Yüzeysel Akış 2	Yü2	78,5	87,8	71,7	38,8	19,4	9,7	4,9	2,4	1,2	0,6	0,3	45,7	361,1
Nemlilik Oranı	Ne	12,0	7,9	2,1	0,1	-0,7	-0,9	-1,0	-1,0	-0,8	-0,2	2,2	9,6	

Mayıs'tan itibaren buharlaşmanın yağış tutarını aşması nedeniyle toprakta bulunan suyun bir kısmı sarf edilmektedir. Haziran ayının sonlarından itibaren artan buharlaşma değerlerini topraktaki suyun karşılayamaması nedeniyle su noksanı meydana gelmektedir. Kurak dönem olarak adlandırılan bu devre ekim'e kadar devam etmektedir (Tablo 1.28, Şekil 1.27).

Şekil 1.27. Manisa'nın THORNTHWAİTE Formülüne Göre Su Bilançosu Diyagramı.

THORNTHWAİTE yöntemine göre hazırlanan bilanço ve grafik neticesinde Manisa'nın C2 B'3 s2 b'3 olarak nitelendirilen yarı nemli, orta sıcaklıkta (mezotermal), su noksanı yaz mevsiminde ve çok kuvvetli olan, okyanus iklimine yakın iklime sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

DE MARTONNE (1923), ERİNÇ (1965) formülleri sonucunda Manisa'da yarı nemli bir iklim tipinin hâkim olduğu ortaya çıkmıştır. DE MARTONNE (1923)

formülüne göre temmuz ve ağustos ayları kurak devreyi oluştururken, Erinç (1965)'e göre ise bu dönem haziran-eylül arasına denk gelmektedir. Her iki indis formülüne göre Manisa, kasım-mart arasında çok nemli bir dönem geçirmektedir (Tablo 1.29, 1.30).

Tablo 1.29. Manisa'nın DE MARTONNE (1923) Formülüne Göre Aylık Kuraklık İndis Değerleri.

Aylar	O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Ort. Sıcaklık (ºC)	6.7	7.9	10.7	15.2	20.6	25.5	28.1	27.8	23.4	17.9	12.2	8.4	17
Ort. Yağış (mm)	120.5	109.5	82.0	59.6	35.7	18.4	5.4	6.6	16.8	49.6	88.8	143.4	736.3
Kuraklık İndis Değ.	87	73	48	28	14	6	2	2	6	21	48	94	27
Yağış Etkinliği	Çok Nemli			Nemli	Step-Nemli Arası	Yarı Kurak	Kurak		Yarı Kurak	Yarı Nemli	Çok Nemli		Yarı Nemli

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Tablo 1.30. Manisa'nın ERİNÇ (1965) Formülüne Göre Aylık Yağış Tesirlilik İndis Değerleri.

Aylar	O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Ort. Mak. Sıc. (^{0}C)	10.8	12.4	16.1	21.2	27.1	32.2	34.9	34.8	30.6	24.1	17.4	12.3	22.8
Ort. Yağış (mm)	120.5	109.5	82.0	59.6	35.7	18.4	5.4	6.6	16.8	49.6	88.8	143.4	736.3
İndis Değeri	133.8	105.9	61.1	33.7	15.8	6.8	1.8	2.2	6.5	24.6	61.2	139.9	32.2
Yağış Etkinliği	Çok Nemli			Yarı Nemli	Yarı Kurak	Kurak				Yarı Nemli	Çok Nemli		Yarı Nemli

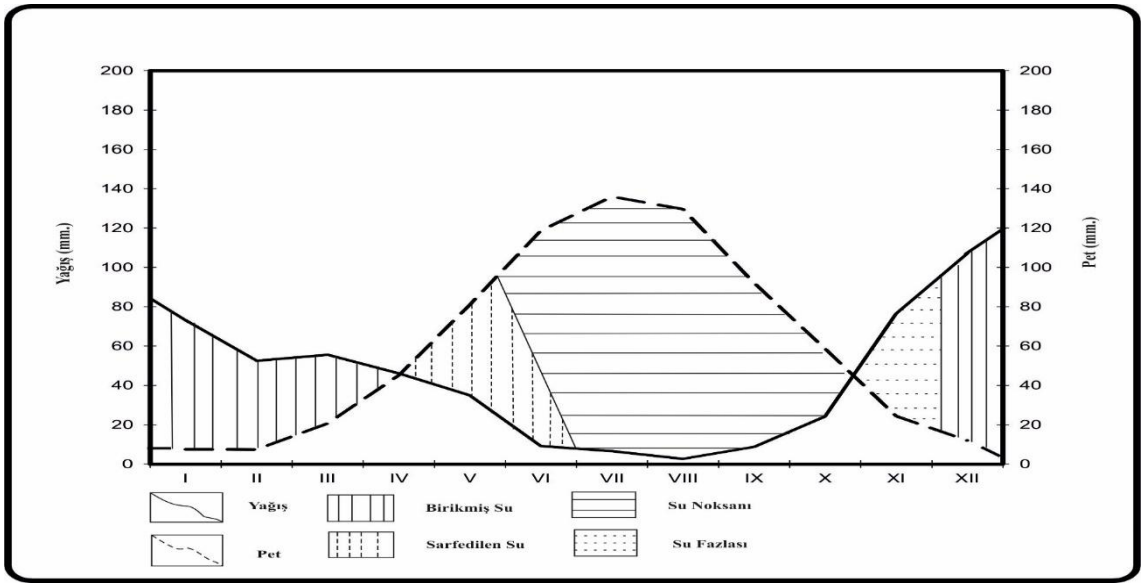
Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Araştırma sahasındaki istasyona ait rasat sonuçlarına göre hazırlanan THORNTHWAİTE tablo ve diyagramlarına göre aralık-nisan arasındaki dönem birikmiş suyun olduğu devredir. Sıcaklığın artıp, yağışların azalmaya başladığı mayıs-haziran aylarında topraktaki su harcanmaktadır. Haziran ayının sonlarından itibaren yıllık ortalamanın üzerine çıkan sıcaklık neticesinde artan buharlaşma koşulları Gördes'te kurak bir dönemin başladığına işaret etmektedir. Ekim'e kadar süren kurak dönemde yağış azlığı neticesinde topraktaki su minimum değerlere düşmektedir (Tablo 1.31, Şekil 1.28). Özetle; Kasım ayından itibaren toprakta su birikmeye başlamakta ve aralık ayında toprak suya doygun hale gelmektedir. Bu durum nisan'a kadar devam etmekte olup, mayıs ayında yağışların evapotranspirasyondan az olması, meydana gelen su açığının toprakta biriken suyla telafi edilmesini zorunlu hale getirmektedir. Ancak haziran ayının sonlarına doğru, ortamda birikmiş su da tükendiğinden sahada kuraklık koşulları egemen olmaya başlamaktadır.

Tablo 1.31. Gördes'in THORNTHWAİTE Formülüne Göre Su Bilançosu.

Bilanço elemanları		A Y L A R												YILLIK
		O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	
Sıcaklık	ºC	3,7	3,7	6,7	11,2	15,8	20,7	22,6	22,9	19,6	14,9	8,7	5,3	13,0
Sıcaklık indisi	i	0,6	0,6	1,6	3,4	5,7	8,6	9,8	10,0	7,9	5,2	2,3	1,1	56,9
Düzeltilmemiş PE	mm.	8,8	8,8	20,1	40,9	66,0	96,0	108,4	110,4	89,0	60,8	28,8	14,5	
En Düz Katman		0,85	0,84	1,03	1,10	1,23	1,24	1,25	1,17	1,04	0,96	0,84	0,83	
Düzeltilmiş PE	PET	7,5	7,4	20,7	45,1	81,0	118,7	135,9	129,6	92,1	58,5	24,4	12,0	732,9
Yağış	y	73,1	52,5	55,6	46,1	34,9	9,2	6,6	2,7	8,7	24,2	76,4	107,0	497,0
Depo Değişikliği	Dd	-	-	-	-	-46,1	-53,9	-	-	-	-	52,0	48,0	
Depolama	D	100,0	100,0	100,0	100,0	53,9	-	-	-	-	-	52,0	100,0	100,0
Gerçek Evapotransprasyon	GET	7,5	7,4	20,7	45,1	81,0	63,1	6,6	2,7	8,7	24,2	24,4	12,0	303,4
Su Noksanı	Sn	-	-	-	-	-	55,6	129,3	126,9	83,4	34,3	-	-	429,5
Su Fazlası	Sf	65,6	45,1	34,9	1,0	-	-	-	-	-	-	-	47,1	193,6
Yüzeysel Akış 1	Yü1	56,3	55,3	40,0	17,9	0,5	-	-	-	-	-	-	23,5	193,6
Yüzeysel Akış 2	Yü2	44,6	44,8	39,9	20,4	10,2	5,1	2,6	1,3	0,6	0,3	0,2	23,6	193,6
Nemlilik Oranı	Ne	8,7	6,1	1,7	0,0	-0,6	-0,9	-1,0	-1,0	-0,9	-0,6	2,1	7,9	

İklim koşullarının yanında toprak yapısı da tarımsal faaliyetlerin şekillenmesinde söz sahibidir. Gördes ilçesinde yayılış gösteren kireçsiz kahverengi orman toprakları ile rendzinalar ziraat hayatını önemli ölçüde kısıtlamaktadır. Seçilen istasyonlar arasında en fazla yükselti değerine (550 m.) sahip olan Gördes'te C1 B'2 s b'3 olarak formulize edilen yarı nemli-yarı kurak, orta sıcaklıkta (mezotermal), su fazlası kış mevsiminde ve çok kuvvetli olan, okyanus iklimine yakın iklim tipi görülmektedir.

Şekil 1.28. Gördes'in THORNTHWAİTE Formülüne Göre Su Bilançosu Diyagramı.

Gördes havzası Erinç ve De Martonne iklim tasniflerinde yarı nemli statüde yer almaktadır. De Martonne indisine göre, yağış tutarlarının fazla olduğu aylarda indis değerleri de yüksektir. Yağışın en az değere indiği haziran ve eylül ayları arası kurak dönem olarak nitelendirilmektedir. Ancak sahada egemen olan rejim şartlarından dolayı tam anlamıyla bir kuraklıktan söz etmek mümkün değildir.

Gördes'te DE MARTONNE (1923), ERİNÇ (1965)'e göre yarı nemli iklim tipi görülmektedir. Her iki indis hesaplamaları sonucunda haziran-eylül arası kurak dönem olarak belirtilmiştir. Her iki formülde de yağışların artmaya başlayıp sıcaklık değerlerinin düştüğü kasım ayından itibaren başlayan çok nemli devre marta kadar sürmektedir (Tablo 1.32, 1.33). Tüm bunlar, Gördes'in, bulunduğu iklim tipinin özelliklerini net bir şekilde yansıttığı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 1.32. Gördes'in DE MARTONNE (1923) Formülüne Göre Aylık Kuraklık İndis Değerleri.

Aylar	O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Ort. Sıcaklık (ºC)	3.7	3.7	6.7	11.2	15.8	20.7	22.6	22.9	19.6	14.9	8.7	5.3	13
Ort. Yağış (mm)	73.1	52.5	55.6	46.1	34.9	9.2	6.6	2.7	8.7	24.2	76.4	107.0	497
Kuraklık İndis Değ.	64	46	40	26	16	4	2	1	4	12	49	84	22
Yağış Etkinliği	Çok Nemli			Yarı Nemli	Step-Nemli Arası	Kurak				Step-Nemli Arası	Çok Nemli		Yarı Nemli

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Tablo 1.33. Gördes'in ERİNÇ (1965) Formülüne Göre Aylık Yağış Tesirlilik İndis Değerleri.

Aylar	O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Ort. Mak. Sıc. (^{0}C)	8.2	8.6	12.1	17.6	22.7	28.1	30.3	30.7	27.3	21.8	13.8	9.6	19.2
Ort. Yağış (mm)	73.1	52.5	55.6	46.1	34.9	9.2	6.6	2.7	8.7	24.2	76.4	107.0	497
İndis Değeri	106.9	73.2	55.1	31.4	18.4	3.9	2.6	1	3.8	13.3	66.4	133.7	25.8
Yağış Etkinliği	Çok Nemli			Yarı Nemli	Yarı Kurak	Kurak				Yarı Kurak	Çok Nemli		Yarı Nemli

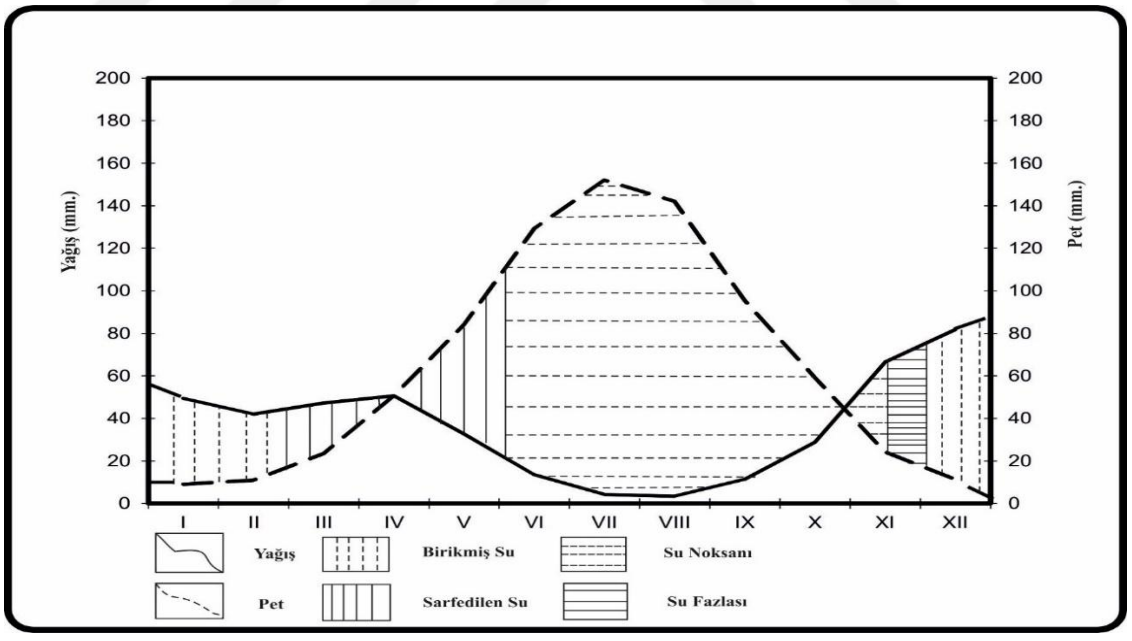
Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Sındırgı'nın gözlem sonuçlarına göre düzenlenen THORNTHWAİTE tablo ve grafiği, Sındırgı'da aralık-şubat ayları arasında yağışların fazla olması dolayısıyla birikmiş su bulunduğunu ortaya çıkarmaktadır. Marttan itibaren yükselmeye başlayan sıcaklıklar neticesinde mart-mayıs ayları arasında biriken su harcanmaktadır. Haziran ayından itibaren yıllık ortalama değerin üzerine yükselen sıcaklıklar, buharlaşmayı arttırmakta, bu durum su noksanını meydana getirmektedir. Su noksanı olan dönem

kasım ayına kadar devam etmektedir. Su fazlası yalnızca kasım ayında oluşmaktadır (Tablo 1.34, Şekil 1.29).

Tablo 1.34. Sındırgı'nın THORNTHWAİTE Formülüne Göre Su Bilançosu.

Bilanço elemanları		A Y L A R												Yıllık
		O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	
Sıcaklık	ºC	5,0	5,7	8,2	13,0	16,9	22,3	24,6	24,6	20,6	15,8	9,6	5,9	14,4
Sıcaklık indisi	i	1,0	1,2	2,1	4,2	6,3	9,6	11,2	11,2	8,5	5,7	2,7	1,3	65,0
Düzeltilmemiş PE	mm.	10,7	13,1	22,7	45,8	68,2	103,8	120,5	120,5	92,1	61,5	28,9	13,8	
En Düz Katman		0,85	0,84	1,03	1,11	1,23	1,24	1,26	1,18	1,04	0,96	0,84	0,82	
Düzeltilmiş PE	PET	9,1	11,0	23,4	50,6	84,1	129,3	152,0	142,0	95,4	59,1	24,2	11,3	791,4
Yağış	y	49,4	42,1	47,2	50,7	32,8	13,5	4,2	3,5	11,4	28,8	66,5	81,8	431,9
Depo Değişikliği	Dd	-	-	-	-	-51,3	-48,7	-	-	-	-	42,3	57,7	
Depolama	D	100,0	100,0	100,0	100,0	48,7	-	-	-	-	-	42,3	100,0	100,0
Gerçek Evapotransprasyon	GET	9,1	11,0	23,4	50,6	84,1	62,2	4,2	3,5	11,4	28,8	24,2	11,3	323,8
Su Noksanı	Sn	-	-	-	-	-	67,1	147,8	138,5	84,0	30,3	-	-	467,6
Su Fazlası	Sf	40,3	31,1	23,8	0,1	-	-	-	-	-	-	-	12,8	108,1
Yüzeysel Akış 1	Yü1	26,6	35,7	27,5	11,9	0,0	-	-	-	-	-	-	6,4	108,1
Yüzeysel Akış 2	Yü2	23,4	27,3	25,5	12,8	6,4	3,2	1,6	0,8	0,4	0,2	0,1	6,4	108,1
Nemlilik Oranı	Ne	4,4	2,8	1,0	0,0	-0,6	-0,9	-1,0	-1,0	-0,9	-0,5	1,7	6,2	

Şekil 1.29. Sındırgı'nın THORNTHWAİTE Formülüne Göre Su Bilançosu Diyagramı.

Yapılan bu ölçümler, Sındırgı'da D B'2 d b'3 olarak simgeleştirilen, yarı kurak, orta sıcaklıkta (mezotermal), su fazlası kış mevsiminde ve orta derecede olan, okyanus iklimine yakın iklim tipi egemen olduğunu göstermektedir.

DE MARTONNE (1923) ve ERİNÇ (1965) formüllerinin Sındırgı'ya uygulanması sonucu Sındırgı'da yarı nemli bir iklim tipinin hâkim olduğu ortaya çıkmaktadır. Her iki indis formülüne göre aralık ve ocak ayları çok nemli, şubat-nisan arası ise yarı nemli devre olarak belirmektedir.

Tablo 1.35. Sındırgı'nın DE MARTONNE (1923) Formülüne Göre Aylık Kuraklık İndis Değerleri.

Aylar	O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Ort. Sıcaklık (ºC)	5.0	5.7	8.2	13.0	16.9	22.3	24.6	24.6	20.6	15.8	9.6	5.9	14.4
Ort. Yağış (mm)	73.2	33.7	33.4	41.8	33.7	19.5	26.3	14.1	32.2	33.7	41.8	104.5	592.4
Kuraklık İndis Değ.	59	26	22	22	15	7	13	7	13	16	26	79	24
Yağış Etkinliği	Çok Nemli	Yarı Nemli			Step-Nemli Arası	Yarı Kurak	Step-Nemli Arası	Yarı Kurak	Step-Nemli Arası	Step-Nemli Arası	Yarı Nemli	Çok Nemli	Yarı Nemli

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Tablo 1.36. Sındırgı'nın ERİNÇ (1965) Formülüne Göre Aylık Yağış Tesirlilik İndis Değerleri.

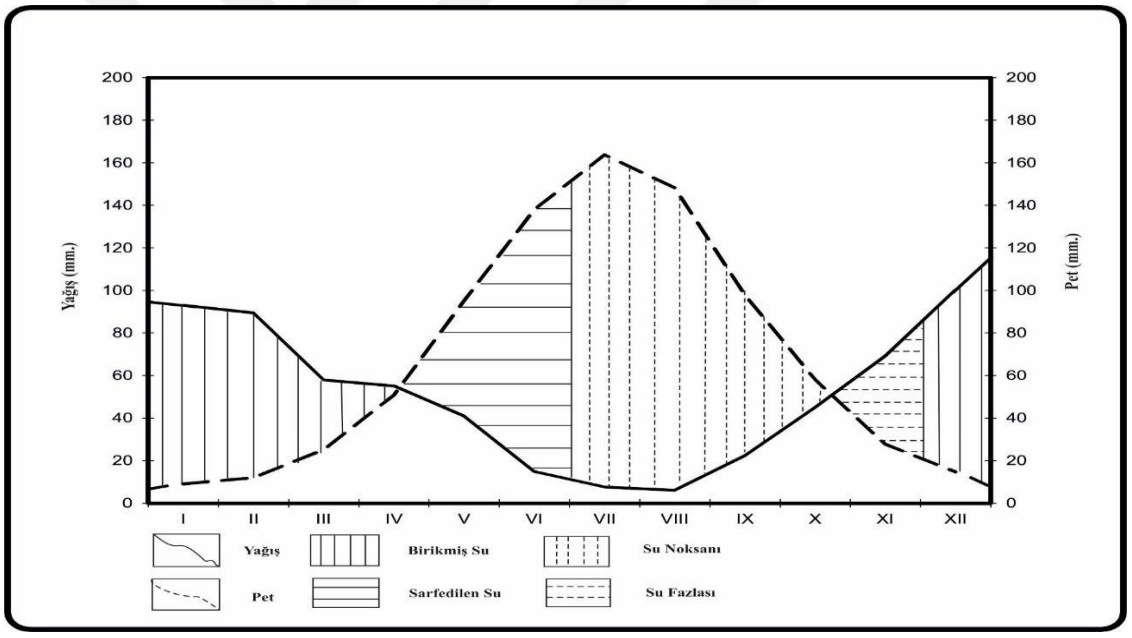
Aylar	O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Ort. Mak. Sıc. (0C)	9.9	10.8	14.0	19.4	24.0	29.8	32.2	32.3	28.6	22.6	15.3	10.3	20.8
Ort. Yağış (mm)	73.2	33.7	33.4	41.8	33.7	19.5	26.3	14.1	32.2	33.7	41.8	104.5	592.4
İndis Değeri	88.7	37.4	28.6	25.8	16.8	7.8	9.8	5.2	13.5	17.8	32.7	121.7	28.4
Yağış Etkinliği	Çok Nemli	Yarı Nemli			Yarı Kurak	Kurak	Yarı Kurak	Kurak	Yarı Kurak	Yarı Kurak	Yarı Nemli	Çok Nemli	Yarı Nemli

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Soma'nın klimatolojik rasat sonuçlarına göre hazırlanan THORNTHWAİTE indisi incelendiğinde; kasım'dan itibaren toprağın su tutma kapasitesinin arttığı ortaya çıkmaktadır. Aralık-nisan arasındaki dönemde yağış tutarının yükselmesi ve evapotranspirasyonun azalması sonucu su fazlalığı ortaya çıkmaktadır. Nisan ayında sıcaklıkların yükselmesine bağlı olarak artan buharlaşma ile toprak su kaybetmeye başlamaktadır. Haziran'dan itibaren ortaya çıkan su noksanı ekim ayına kadar devam etmektedir (Tablo 1.37, Şekil 1.30).

Tablo 1.37. Soma'nın THORNTHWAİTE Formülüne Göre Su Bilançosu.

Bilanço elemanları		A Y L A R												Yıllık
		O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	
Sıcaklık	ºC	5,6	6,7	9,3	13,7	18,8	23,5	25,9	25,4	21,3	16,2	11,2	7,7	15,4
Sıcaklık indisi	i	1,2	1,6	2,6	4,6	7,4	10,4	12,1	11,7	9,0	5,9	3,4	1,9	71,7
Düzeltilmemiş PE	mm.	10,7	14,3	24,4	46,0	77,0	110,8	129,8	125,8	94,4	60,4	33,1	18,0	
En Düz Katman		0,85	0,84	1,03	1,11	1,23	1,24	1,26	1,18	1,04	0,96	0,84	0,82	
Düzeltilmiş PE	PET	9,0	12,0	25,2	50,8	95,0	137,9	163,7	148,2	97,8	58,0	27,7	14,7	840,1
Yağış	y	93,0	89,4	57,9	55,1	40,9	14,8	7,6	6,1	22,4	45,0	69,2	100,3	601,7
Depo Değişikliği	Dd	-	-	-	-	-54,1	-45,9	-	-	-	-	41,5	58,5	
Depolama	D	100,0	100,0	100,0	100,0	45,9	-	-	-	-	-	41,5	100,0	100,0
Gerçek Evapotransprasyon	GET	9,0	12,0	25,2	50,8	95,0	60,7	7,6	6,1	22,4	45,0	27,7	14,7	376,2
Su Noksanı	Sn	-	-	-	-	-	77,2	156,1	142,1	75,4	13,0	-	-	463,8
Su Fazlası	Sf	84,0	77,4	32,7	4,3	-	-	-	-	-	-	-	27,1	225,5
Yüzeysel Akış 1	Yü1	55,5	80,7	55,1	18,5	2,1	-	-	-	-	-	-	13,5	225,5
Yüzeysel Akış 2	Yü2	48,8	63,1	47,9	26,1	13,1	6,5	3,3	1,6	0,8	0,4	0,2	13,6	225,5
Nemlilik Oranı	Ne	9,3	6,5	1,3	0,1	-0,6	-0,9	-1,0	-1,0	-0,8	-0,2	1,5	5,8	

Şekil 1.30. Soma'nın THORNTHWAİTE Formülüne Göre Su Bilançosu Diyagramı

Bulunduğu coğrafi konum itibariyle seçilen istasyonlar içerisinde en kuzeyde yer alan Soma'da D B'2 s b'2 ile temsil edilen yarı kurak, orta sıcaklıkta (mezotermal), su fazlası kış mevsiminde ve orta derecede olan, karasal iklime yakın iklim tipi görülmektedir.

DE MARTONNE (1923) indisine göre Soma'da nemli iklim şartları hüküm sürmektedir. Kış mevsimini kapsayan aylar çok nemli olarak belirtilirken, marttan

itibaren yükselen sıcaklık değerleri aylık indislerde değişimler meydana getirmektedir. Sıcaklığın yıllık ortalamanın üzerine çıkmaya başladığı mayıs-ekim arasındaki devrede indis değerlerinde dalgalanmalar oluşmuştur. DE MARTONNE (1923) indisinde nisan ayının yarı nemli görünürken, sıcaklığın 5 ^{0}C daha yüksek olduğu mayıs'ın nemli olarak nitelendirilmesinin nedeni hava sirkülasyonundaki değişim ve yağışın fazla olmasıdır (Tablo 1.38).

ERİNÇ (1965) indisine göre Soma'da yarı nemli iklim koşulları egemendir. Bu indiste kasım-aralık ayları nemli pozisyonda, ocak-şubat ayları ise çok nemli konumda yer almaktadır. Sıcaklığın en yüksek değere sahip olduğu temmuz ayının yarı nemli olarak nitelendirilmesinin nedeni atmosfer koşullarına bağlı olarak yağış tutarının fazla olmasıdır. Ortalama yağış değerlerinin yüksek olduğu aylarda, indis ölçümlerinin nispeten nemliliğe daha yakın olduğu dikkat çekmektedir (Tablo 1.39).

Tablo 1.38. Soma'nın DE MARTONNE (1923) Formülüne Göre Aylık Kuraklık İndis Değerleri.

Aylar	O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Ort. Sıcaklık (ºC)	5.6	6.7	9.3	13.7	18.8	23.5	25.9	25.4	21.3	16.2	11.2	7.7	15.4
Ort. Yağış (mm)	77.5	72.8	53.9	39.9	71.3	35.0	80.8	62.0	76.7	66.3	62.4	54.4	753
Kuraklık İndis Değ.	60	52	34	20	30	13	27	21	29	30	24	37	30
Yağış Etkinliği	Çok Nemli		Nemli	Yarı Nemli	Nemli	Step-Nemli Arası	Yarı Nemli	Yarı Nemli	Nemli	Nemli	Yarı Nemli	Çok Nemli	Nemli

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Tablo 1.39. Soma'nın ERİNÇ (1965) Formülüne Göre Aylık Yağış Tesirlilik İndis Değerleri.

Aylar	O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Ort. Mak. Sıc. (^{0}C)	10.4	11.9	15.3	20.2	25.8	30.7	33.1	32.7	28.7	22.9	17.0	12.4	21.8
Ort. Yağış (mm)	77.5	72.8	53.9	39.9	71.3	35.0	80.8	62.0	76.7	66.3	62.4	54.4	753
İndis Değeri	89.4	73.4	42.2	23.7	33.1	13.6	29.2	22.7	32	34.7	44	52.6	34.5
Yağış Etkinliği	Çok Nemli		Nemli	Yarı Nemli		Yarı Kurak	Yarı Nemli	Yarı Kurak	Yarı Nemli		Nemli		Yarı Nemli

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü sınırları içerisinde yer alan araştırma sahasında, uygulanan klimatolojik formüllerle (THORNTHWAİTE, DE MARTONNE (1923) VE ERİNÇ (1965) yarı nemli iklim koşullarının hüküm sürdüğü sonucuna ulaşılmıştır. Gördes'in bulunduğu coğrafi konum itibariyle deniz etkisinden nispeten uzak olması iklim koşulların daha sert bir hal almasını sağlamıştır. İklim koşulları ziraat

hayatının şekillenmesi üzerinde de önemli etkiler yapmaktadır. Çeşitli tarım ürünlerin yetişme imkânı bulduğu sahada, özellikle haşhaş, tütün, kiraz, çilek üretimi yapılmakta olup, son zamanlarda ise zeytin tarımı için zeytin ağacı dikimi yapılmaktadır.

1.1.3. Hidrografik Özellikler

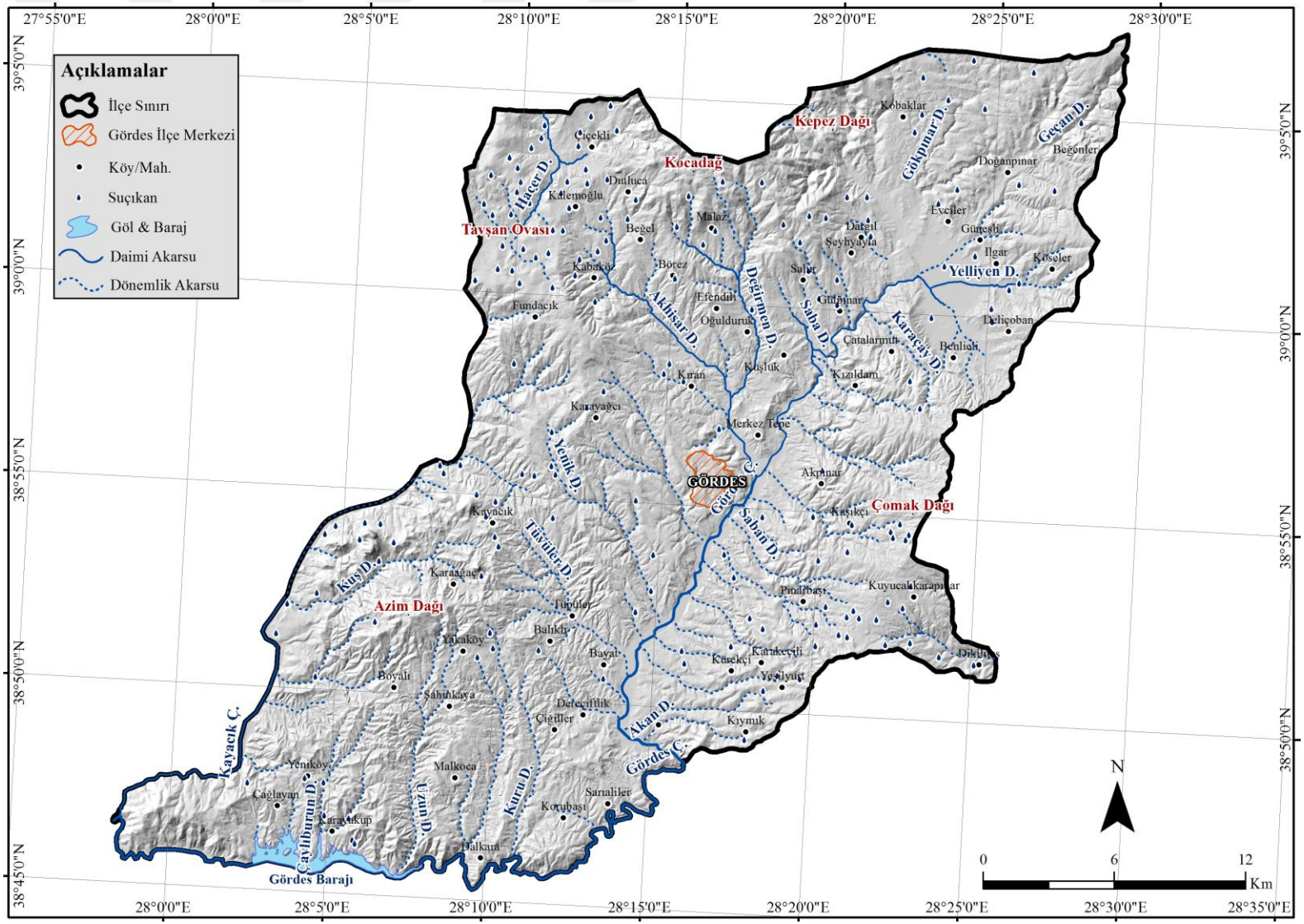
Akarsuların tertipleri, doğrultuları birbirleri ile birleşerek bir sistem meydana getirmeleri ve rejimleri iklim etmenleri[126] (yağış, buharlaşma ve sıcaklık…) ile beraber üzerlerinde aktıkları sahaların jeolojik ve jeomorfolojik spesiyalitesine, bitki örtüsüne ve beşeri aktörlere bağlıdır[127]. Flüvyal sistemlerin oluşum ve gelişimlerinin incelenebilmesi, morfolojik strüktürün ve bunun üzerindeki akarsu ağlarının yerleşim ve gelişiminin izah edilebilmesi ile mümkün olmaktadır[128]. Morfolojik yapıyı meydana getiren bu unsurlar; tektonik stil, genç tektonik ve volkanik hareketlerdir. Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü sınırları dâhilinde bulunan araştırma sahası, Oligosen devri sonlarına doğru peneplenleşme sürecine girmiş ve düzleşmiştir. Bu olaydan sonra vuku bulan Savik ve Strien orojenik aşamalarında bu peneplen tanınmayacak hale gelmiştir. Bu süre zarfında meydana gelen akarsu sistemlerinden günümüzde bahsedilmesine imkân tanıyacak bir ize rastlamak mümkün değildir. Araştırma sahasına ait en eski flüvyal sistemlerle Miyosen devrinde karşılaşılmaktadır. Pliyosen devrindeki akarsu oluşumu, Miyosen'e oranla günümüzdekine daha fazla yakın olup, bundan sonra meydana gelen neotektonik hareketler neticesinde değişikliğe uğramıştır[129]. Son jeolojik dönem olan Kuvaterner, Gördes havzasındaki akarsu şebekesinin son şeklini alması bakımından önem taşımaktadır. Bu dönemde tektonik hareketlerin ara ara canlanmasına bağlı olarak meydana gelen volkanik aktiviteler ile klimatolojik salınımlar, akarsu şebekesinin günümüzdeki duruma ulaşmasını sağlamıştır. Netice itibariyle ülkemizde olduğu gibi Gördes havzasındaki akarsular da yakın jeolojik devirde oluşmuş ve hala da bu süreç devam etmektedir.

---

[126] Hamit İnandık, "Ege Bölgesi Akarsularının Rejimleri", *Türk Coğrafya Dergisi,* 18-19, 1958, 78-100.
[127] İ. Hakkı Akyol, "Türkiye'de Akarsu Sistemleri ve Rejimleri", *Türk Coğrafya Dergisi,* Sayı: IX-X, 1947, 2.
[128] E. Nowack, Die Oberflachengestaltung Anatolies, Petermanns Mitteilungen, 1933, ss. 234-236 (Erinç ve diğ. 1961'den aktaran Erhan, *Gerede İlçesinin Coğrafyası,* 82).
[129] Mehmet Ardos, "Türkiye'de Akarsu Şebekesinin Kuvaterner'deki Oluşum ve Gelişimi", *Coğrafya Dergisi,* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Sayı: 4, İstanbul 1993-1996, 1-6.

Araştırma sahasının su potansiyeline etki eden en temel öge yağıştır. Sahada yağış miktarı ve yağış dağılışı üzerinde hava tipleri ile coğrafi etkenler birinci derecede etkili olmaktadır. İlçe sahip olduğu coğrafi mevki itibariyle yıl içerisinde farklı hava kütlelerinin karşılaşma alanında bulunmakta olup, bu kütlelerin dağılışlarında mevsimsel farklılıklar meydana gelmektedir.

Araştırma alanının en önemli akarsularını Akhisar deresi ve Gördes çayı oluşturmaktadır. Gördes çayı araştırma sahasının dışından Simav çayının yukarı bölümünden kaynağını alıp Akhisar ovasının kuzeydoğu-güneybatı yönünde geçtikten sonra Manisa'nın doğu tarafından Gediz nehrine katılmaktadır (Harita 1.10).

Harita 1.10. Araştırma Sahasının Hidrografya Haritası.
(HGK'nın 1/25.000 Ölçekli Topografya Paftalarının (K19b3, K20a4, K20A3, K20b4, K20b3, K20a1, K20a2, K20b1, K20b2, J20d3, J20c4, J20c3, J21d4) Altlık Olarak Kullanılarak Sayısallaştırılmaları Sonucu Hazırlanmıştır).

Araştırma sahasındaki akarsuların rejimlerinin belirleyen ve etkileyen en temel etken iklimdir. Sahada kar yağışları oldukça az olduğu için akarsuların akım ve rejimlerini yağışların mevsimlere ve aylara göre dağılımı, ölçüsü ve şiddeti tayin etmektedir. Tüm bunlara ek olarak akarsu havzasının büyüklüğü, yer yapısı, bitki ve toprak özellikleri akım ve rejimde görülen farklılıkların nedenlerini oluşturmaktadır.

İnceleme sahasındaki akarsular bulundukları mevkinin meyil koşullarına uygun olarak gelişme göstermişlerdir. Devam eden süreçte aşındırma faaliyetleri neticesinde meydana gelen vadilerin tertibinde jeolojik-jeomorfolojik strüktür etken rolü oynamıştır. Bu duruma bağlı olarak akarsu şebekesinde oluşan değişiklikler drenaj ağının oluşmasını sağlamıştır.

Gördes havzasının drenaj ağı tipleri tektonik kontrolü yansıtan dendritik, radyal ve sentripetal tiptedir. Bu drenaj alanlarında genellikle Neojen yaşlı tabakalar yüzeylenmiştir. Drenaj alanlarındaki Neojen devri tabakalar üzerindeki unsurlar dışında akarsu vadileri nispeten açılı yamaçlara sahiptir. Araştırma sahasındaki masif yapıdaki kayaçlar geniş alanlar kapladığı için havzanın hâkim drenaj tipini dendritik drenaj oluşturmaktadır. Bu drenaj ağı genel itibariyle ilçenin kuzey, batı, kuzeybatı, kuzeydoğu, güneybatı, güneydoğusunda yer alan Miyosen ve Oligosen formasyonları üzerinde yayılış göstermektedir. Gördes havzasının etrafındaki yüksek mevkilerden kaynağını alan akarsular, yatak doğrultuları boyunca aşağı doğru inerken sentripetal drenaj ağına sahip olmaktadır.

Araştırma sahasının morfolojik durumu drenaj tiplerinin gelişmesinde ve bunların yer aldıkları mevkiye uyum sağlamalarında etkin rol oynamaktadır. Bunun yanında Gördes havzasında akarsu ağlarının farklı tiplere ayrılmasında ve vadilerin genel görünümü üzerinde coğrafi faktörler etkili olmuştur. Sahadaki drenaj yapısını belirleyen niteliklerden biri de bitki örtüsüdür. Vejetasyonun sık ve gür olduğu mevkilerde zayıf bir drenaj ağı görülürken, bitki örtüsünün seyrek olduğu yerlerde güçlü drenaj daha yaygındır.

Araştırma sahasındaki akarsular, genel olarak relief şartlarına uyum sağlamış, sahip oldukları eğim doğrultusunda akış gösteren konsekant bir yapıya sahiptirler. Süreç içerisinde bunlara daha kolay aşınan yumuşak formasyonların üzerine yerleşen

subsekant olarak adlandırılan yeni kolların katılmasıyla, ana akarsu kendisine yeni bir drenaj tipi meydana getirmektedir.

Gördes havzasındaki akarsuların rejimleri düzensizdir. Sıcaklıkların yıl içinde en yüksek değere ulaştığı yaz mevsiminde akarsular kurumaya yüz tutmaktadır. Morfolojik yapıdan dolayı genel itibariyle kuzeydoğu-güneybatı yönünde akışa sahip olan akarsuların büyük bir kısmı devresel (geçici) özelliktedir. Havzada Akhisar deresi, Gördes çayı, Geçan deresi, Gökpınar deresi, Yelliyen deresi, Bevaş deresi, Karaçay, Saba deresi, Değirmen dere, Hacer deresi, Saban deresi, Akan dere, Yenik deresi, Tüvüler deresi, Kuş deresi, Kuru dere, Uzun dere, Çaylı burun deresi, Kayacık çayı gibi akarsular bulunmaktadır. Bunların büyük bir kısmı kısa boylu ve geçici özellikte olup, çeşitli yollarla Akhisar deresi ve Gördes çayına katılarak Gediz nehrine dökülmektedirler (Harita 1.10).

1.1.3.1. Akarsular

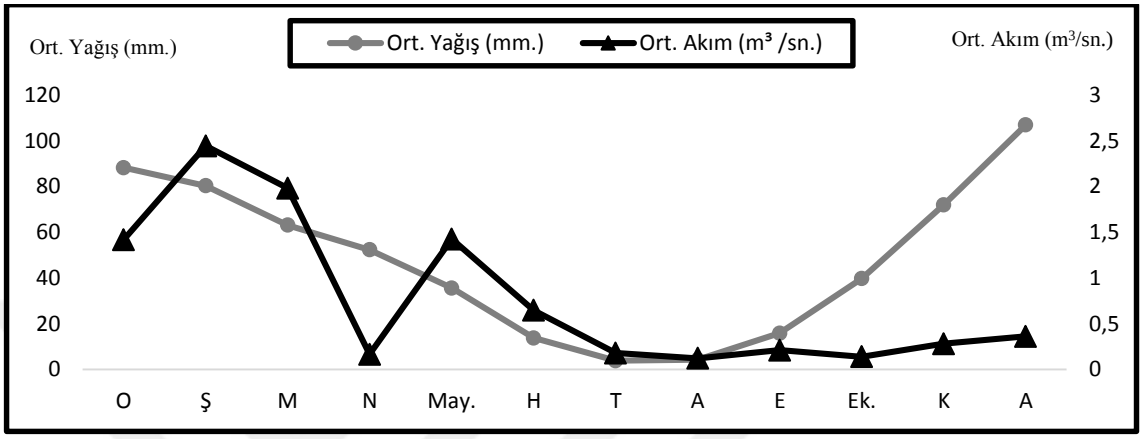
Araştırma sahasının şekillenmesinde önemli pay sahibi olan akarsulardan Gördes çayı ve Kayacık deresinin DSİ Genel Müdürlüğü kayıtları kullanılarak akarsu akım gözlem verilerinin sistematik bir analizi yapılmıştır. Bu analizlerle, yıllar itibariyle sınırlı bilgilerin edinilebildiği bu istasyonların altyapılarının iyileştirilerek verilerin her dönem güncellenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Kayacık deresi, adını taşıdığı yerleşmenin batısından kaynaklanarak güneybatı istikametinde uzanış göstermektedir. Akhisar-Gördes ilçelerinin hududunu oluşturan dere, güneye doğru yöneldikten kısa bir süre mesafe sonra sahayı terk ederek Kum çayına dökülmektedir.

Kayacık deresi akım gözlem istasyonunda 2004-2014 yılları arasında ölçüm yapılmıştır. Edindiğimiz 2014 yılı akım değerlerine göre akım bazı aylarda yağış değerleri ile ters düşmektedir. Gördes'teki en yüksek yağış tutarlarının görüldüğü kasım ve aralık aylarında akım, yağış ile paralellik göstermemektedir. Benzer durumlar nisan ayı içinde söz konusudur. Bu duruma yağışlarda meydana gelen ani düşüşler sebep olmuştur.

Tablo 1.40. Gördes'te Aylık Ortalama Yağış (mm.) ve Kayacık Deresi Akım Gözlem İstasyonunun Ölçüm Değerleri (m³ /sn).

İstasyonlar	O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Ort. Yağış (mm.)	73.1	52.5	55.6	46.1	34.9	9.2	6.6	2.7	8.7	24.2	76.4	107.0	497
Kayacık Deresi	1.418	2.444	1.981	0.164	1.425	0.646	0.178	0.121	0.21	0.139	0.28	0.361	0.780

Kaynak: DSİ 2. Bölge Müdürlüğü Verileri ile http://rasatlar.dsi.gov.tr/.

Şekil 1.31. Gördes'te Aylık Ortalama Yağış (mm.) ve Kayacık Deresi Akım Gözlem İstasyonunun Ölçüm Değerleri (m³ /sn).

1.1.3.1.1. Gördes Çayı

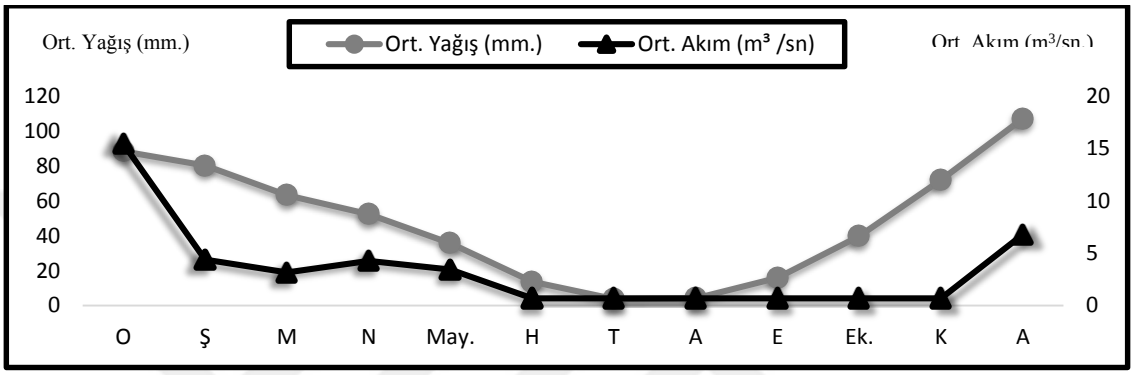
Araştırma sahasının en büyük akarsuyunu Gördes çayı (Kum çayı) oluşturmaktadır. Demirci dağlarının güney kesiminden kaynağını alan çay, kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanarak, araştırma sahasının yakınından geçmektedir. Gördes çayının içinde aktığı havza genel olarak Paleozoik yaşlı birimlerden oluşmakta olup, çayın yukarı kesiminde yer alan bazı noktalarda volkanitler, andezitler ile silisli yapılar yayılış göstermektedir. Akarsu Akdeniz rejimine sahip olduğu için kaynağını genellikle yağmur suları teşkil etmektedir.

Gördes çayının akım gözlemleri 1965-1969 yılları arasında yapılmıştır. Akım verilerine göre Gördes çayında yağış ile akımın doğru orantılı olarak ilerlediği görülmektedir. En yüksek akım değeri 15.416 m^3/sn ile ocak ayında, en düşük akım miktarı ise 0.7 m^3/sn ile haziran-kasım arasındaki dönemde kaydedilmiştir. Yağmur suları ile beslenen Gördes çayının akımı yaz ve sonbahar dönemlerinde yılın en düşük seviyesine inmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında buharlaşma etkili olmuştur (Tablo 1.41, Şekil 1.32, 1.33).

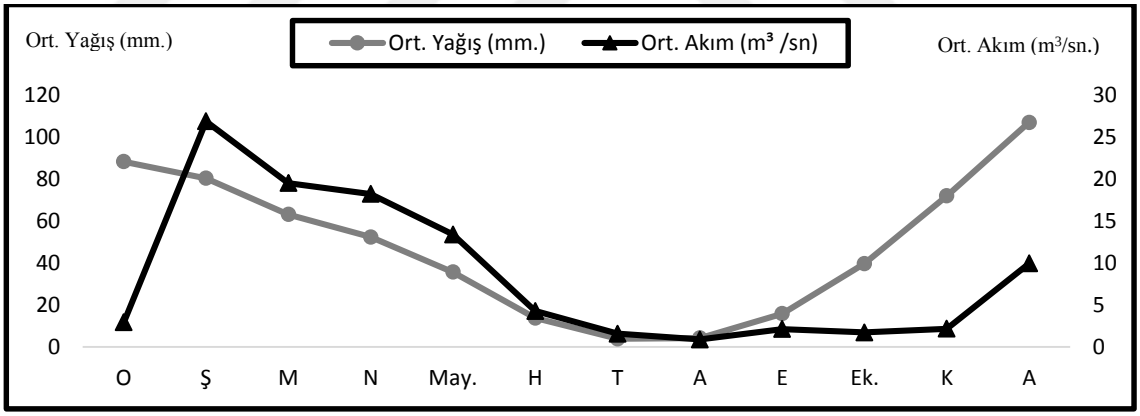
Tablo 1.41. Gördes'te Aylık Ortalama Yağış (mm) ve Gördes Çayı Akım Gözlem İstasyonlarının Ölçüm Değerleri (m³ /sn).

İstasyonlar	O	Ş	M	N	May.	H	T	A	E	Ek.	K	A	Yıllık
Ort. Yağış (mm.)	73.1	52.5	55.6	46.1	34.9	9.2	6.6	2.7	8.7	24.2	76.4	107.0	497
Gördes Çayı (Çömlekçi)	15.416	4.393	3.162	4.258	3.437	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	6.778	3.470
Gördes Çayı (Killik Boğazı)	2.929	26.859	19.506	18.216	13.393	4.278	1.557	0.878	2.122	1.721	2.161	9.929	8.629

Kaynak: DSİ 2. Bölge Müdürlüğü Verileri ile http://rasatlar.dsi.gov.tr/.

Şekil 1.32. Gördes'te Aylık Ortalama Yağış (mm.) ve Çömlekçi Akım Gözlem İstasyonunun Ölçüm Değerleri (m³ /sn).

Şekil 1.33. Gördes'te Aylık Ortalama Yağış (mm.) ve Killik Boğazı Akım Gözlem İstasyonunun Ölçüm Değerleri (m³ /sn).

Gördes çayının akım değerleri Kayacık deresi ile benzerlik göstermektedir. Yağışlı geçen kış mevsimi akım değerlerinin en yüksek olduğu dönem iken, hâkim olan Akdeniz iklimin etkisiyle yağış tutarının yıllık ortalamanın altına düştüğü yaz devresi akımın en az olduğu dönemdir. Eylül ayından itibaren yükselmeye başlayan yağış tutarları, havzadaki akım miktarında artışa sebep olmaktadır (Tablo 1.41, Şekil 1.32, 1.33). Araştırma sahası Gediz nehri drenaj havzası sınırları içerisinde yer almaktadır.

Gediz Nehri, sahip olduğu 17.500 km^2 su toplama alanı ve 401 km uzunluğu ile ülkemizdeki en büyük akarsular arasında olup, Gördes çayı'nın sularını boşalttığı havzayı oluşturmaktadır[130]. Gördes çayının akış gösterdiği yüksek kesimlerin jeolojik yapısını temelde Paleozoik yaşlı mermer ve şistler, bunların üzerine diskordant olarak gelen Mesozoik kristalize kalker, kumtaşı, grovak, marn, radyolarit ve ofiyolitler ile Tersiyer dönemine ait kalker, marn, kumtaşı, kiltaşı ve konglomeralar oluşturmaktadır[131]. Demirci dağlarından doğan, Gördes ilçesini geçtikten sonra Akhisar havzasının güneydoğusunda yer alan yüksek sahayı gömük menderesli bir boğazla katederek Selendi ovasına giren ve bu ovayı güneyinden SE-NW doğrultusunda katederek Gördük çayıyla birleşen Kumçayı'nın, Gördük çayı birleşme noktasıyla Gediz nehri arasında ağız tarafı mevcuttur. Selendi ovasını kateden kaynak tarafı, adı geçen ovanın taşkınlardan korunması ve Manisa ovasının sulanmasında rezerv olarak kullanılan Marmara gölünün beslenmesi gerekçesiyle, çayın ovaya girdiği yerden Marmara gölüne çevrilmesi nedeniyle terkedilmiş haldedir[132]. Bu bölüme ancak zaman zaman, Marmara gölünün su seviyesi yükseldiğinde su verilebilmektedir. Dolayısıyla bugün Kumçayının ağız kısmı olan Gördes çayı, Ilıcak çayı ve Gökçayın sularıyla beslenmektedir (Fotoğraf 1.11, 1.12).

Araştırma alanının şekillenmesinde en etkili faktörlerden biri olan Gördes çayı, iklim, jeolojik yapı ve tektonizmanın etkisi altında kalmaktadır. Bilhassa dikey yönlü tektonik hareketler Gördes çayının bugünkü duruma gelmesini sağlamıştır. Akarsuyun mecra durumuyla ilişkili olarak dendritik drenaj ağı oluşmuştur. İklimin ve jeolojik yapının da etkisiyle bu drenaj tipinde akım değerleri yaz devresinde azalırken, kış döneminde artmaktadır.

---

[130] Sultan Kıymaz, *Gediz Havzası Örneğinde Sulama Birliklerinin Sorunları ve Çözüm Yolları,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana 2006, 32-33.
[131] Ertuğ Öner, Mustafa Mutluer, "Akselendi Ovasında Kumul Oluşumu ve Buna Bağlı Çevre Sorunları", *Ege Coğrafya Dergisi, 7*, İzmir 1993, 142.
[132] Hoşgören, *Akhisar Havzası (Jeolojik ve Jeomorfolojik Bir Etüt),* 64.

Fotoğraf 1.11. Gördes Çayı Ilıcak ve Gökçayın Sularıyla Beslenmektedir (Bayat, Mart 2017).

Fotoğraf 1.12. Gördes Çayı Yaz Döneminde Kurumaktadır (Bayat, Ağustos 2017).

Gördes çayına güneydoğudan katılan Ilıcak deresi, Selendi ovasının güneydoğu kenarında yer alan Beşgöz kaynağından doğmaktadır. Kuzeybatıya doğru dış bükey bir yay çizip Selendi ovasını kat ederek bu ovanın batı-kuzeybatı kenarında Gördük çayıyla birleşmektedir. Genellikle kaynak sularıyla beslenen çay, yaz döneminde tam anlamıyla kurumamaktadır. Gördes çayına katılan diğer akarsuların önemli bir bölümü yüksek

kesimlerden kaynaklanmaktadır. Bu akarsular topografik eğime uygun olarak akış gösteren konsekant yapıda olup, yükseklik değerinin düşük olduğu mevkilerde akmaktadırlar.

1967 yılında yapılan ölçümler sonucunda Gördes çayının toplam akım değeri Çömlekçi istasyonunda 30.666 m^3/sn, Killik Boğazı istasyonunda 1964-1969 yılları arasında yapılan ölçümlerde ise toplam 102.671 m^3/sn olarak hesaplanmıştır. Akım değerleri aydan aya farklılık göstermektedir. Ölçüm sonuçlarına göre; haziran-kasım arasındaki devrede Çömlekçi istasyonunda akım değerleri (0.7 m^3/sn/ay) aynı orandadır. Killik istasyonunda Gördes çayının akım değerleri daha yüksektir. Çömlekçi istasyonunda maksimum akım ocak ayına (15.416 m^3/sn), Killik istasyonunda şubat ayına (26.859 m^3/sn) denk gelmektedir. Yıllık ortalama akım değerlerine göre her iki istasyon mukayese edildiğinde; Killik istasyonunun değerinin Çömlekçi'nin iki katından daha fazla olduğu ortaya çıkmaktadır. Gördes havzasının bugünkü şekli almasında önemli pay sahibi olan Gördes çayının akım değerlerinin Killik istasyonunda daha yüksek çıkması, çayın kaynaklarla beslenen dönemlik Ilıcak çayı ve Gök çay gibi kollarını aldıktan sonran debisinin artması ile ilgilidir. Gördes çayının akım miktarını gösteren Tablo 1.41, Şekil 1.32 ve 1.33'den anlaşılacağı üzere kaynaklarla beslenen kolların çayın rejimi üzerinde herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Bunlar yalnızca akım değerlerinin yükselmesini sağlamaktadır.

1.1.3.1.2. Akhisar Deresi

Araştırma sahasındaki bir diğer önemli akarsu Akhisar deresidir. Dar ve açık bir yatak içerisinde akan Akhisar deresinin bol su taşıdığı dönem kış aylarına denk gelmektedir. Akhisar deresi ve buna karışan akarsular genellikle tektonizma sonucu oluştuğu için aşağı çığırları genellikle az eğimli bir yapıya sahiptir. Oluşum ve gelişimi tektonik yapı ve yüzey şekillerine bağlı olan Akhisar deresinin bugünkü şekli almasında kırıklı yapının büyük etkisi olmuştur. Bunun yanında iklimsel salınımlar da bu oluşumda pay sahibidir. Gördes havzasındaki dislokasyon çizgileri Miyosen, Pliosen ve Pleistosen'de oluşmuştur. Oldukça yeni bir dönemde gelişmiş olan Akhisar deresinin temeli esas itibariyle şiddetli aşaması üçüncü zamanın ortalarına rastlayan genç kırılma olayları neticesinde meydana gelmiştir. Neojen devrinden itibaren vuku bulmaya

başlayan dislokasyonlar havzanın bugünkü görünümünü kazanmasında etkin rol oynamıştır.

Fotoğraf 1.13. Akhisar Deresi Basit Rejimli Bir Akarsudur (Kalemoğlu, Ağustos 2017).

Akhisar deresi, kaynağını Kalemoğlu-Dutluca mevkii adı verilen bölümün aşağı mecrasındaki sahadan almaktadır. İklimin de etkisiyle araştırma sahasındaki havzaların özellikle yaz devresinde kuruma noktasına gelmesi tarım ile ilgilenen insanları zor durumda bırakmaktadır (Fotoğraf 1.13).

Akhisar deresi basit rejimli akarsudur. Su seviyesi yıl içerisinde değişiklikler göstermektedir. Gördes havzasında akım miktarlarını belirleyen temel faktör iklimdir. Havzadaki akarsulardaki akım, yağış miktarı ile doğru orantılıdır. Sahip olduğu topografya koşulları ve hâkim olan iklim tipinin etkisiyle araştırma sahası fazla yağış almamaktadır. Aynı nedenden ötürü kar erimelerinin sağladığı akım fazlalığı da yok denecek kadar azdır. Karla kaplı sahanın nispeten alçak olması burada erimenin hızlı ve daha erken vakitte olmasına neden olmaktadır. Yaz kuraklığının şiddetli sayılabilecek düzeyde olması, yaz devresinde akımı süratle azaltmakta hatta yok etmektedir. Bu durum akım miktarında yaz ve kış arasında büyük farkın oluşmasına sebep olmaktadır.

Araştırma sahasındaki akarsularda zaman zaman taşkınlar meydana gelmektedir. İklimde meydana gelen değişimlere bağlı olarak yağışların süreksiz ve düzensiz oluşuna bağlanan bu durumun sebebinin anlaşılmasında, bitki örtüsü özellikleri, zemindeki

suların yeraltına sızma miktarını etkilemesi bakımından zemin-toprak özellikleri[133], yeraltına sızan miktardan arta kalan suların akışı ve jeomorfoloji ile ilişkisi son derece önem taşımaktadır[134]. Bilindiği gibi yağış ve sıcaklık, yüzey suları üzerinde doğrudan etkili olan unsurlardır. Havzanın yağış özelliklerini yıllık toplam yağış miktarı, yağışın aylara ve mevsimlere dağılışı, cinsi ve şiddeti belirlemektedir. Ancak beklenen zamanda, yerde ve miktardaki yağış dışında meydana gelen ani ve uzun süreli sağanak yağışlar, kısa zamanda büyük bir su kütlesinin, yamaçlar ve/veya akarsu yatakları boyunca, kontrolsüz biçimde akışa geçmesi ile akarsu yataklarında taşkına ve yamaçlarda sele neden olmaktadır. İlçedeki kayaçların cinsleri, geçirgenlik ve aşınmaya karşı gösterdikleri direnç durumları ile havzanın şekli, yüksekliği ve eğim özellikleri, dağların uzanışı ile bakı özellikleri, drenaj şartları gibi daha birçok özellik, sele karşı duyarlılığın artmasına ya da azalmasına neden olmaktadır. Bitki örtüsü yönünden zengin olan yerlerde, özellikle çayır ve ormanlarla kaplı alanlarda toprak, daha gözeneklidir. Ağaç dalları ve yaprakları, yağışın toprağa ani inişini engellemektedir. Bitki gövdeleri ise, yüzeysel akışın hızını azaltmaktadır. Dolayısıyla sızma oranı artmakta ve sel riski azalmaktadır. Buna karşılık bitki örtüsü yönünden fakir olan alanlarda özellikle sağanak yağışların hemen ardından sellere daha sık rastlanmaktadır[135]. İnsanların sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel faaliyetleri, sel olaylarının felakete dönüşmesini hızlandırmaktadır. Yine insanların çeşitli aktiviteleri için sel olaylarına meyilli sahaları seçmeleri, selin afete dönüşmesine neden olmakta ve bu süreçte doğal ve beşeri hayatın zarar görmesine yol açmaktadır. Araştırma sahasında haziran 2011 ve 2014 tarihlerinde meydana gelen sel ve taşkınlarda birçok ev, işyeri, tarım, ticaret ve sanayi alanı zarar görmüştür.

Gördes çayı ve Akhisar deresini besleyen kolların birçoğu sürekli akışa sahip olmayan akarsulardır. Bu akarsuları besleyen dönemlik dereler ise yağış tutarlarına bağlı olarak belirli dönemlerde akışa geçmektedir. Gördes havzasında etkin olan Akdeniz iklim tipinin etkisiyle havzadaki akarsuların büyük bir bölümü kurak geçen yaz evresinde kurumaya yüz tutmaktadır. Yağış miktarlarının en yüksek değerlere ulaşmaya

---

[133] Olgu Aydın, İhsan Çiçek, "Ege Bölgesi'nde Yağışın Mekansal Dağılımı", *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 11 (2), 2013, 102.

[134] Hasan Özdemir, *Havza Morfometrisi ve Taşkınlar, Fiziki Coğrafya Araştırmaları Sistematik ve Bölgesel,* Türk Coğrafya Kurumu Yayınları, 5 İstanbul 2011, 458.

[135] Esin Özcan, "Sel Olayı ve Türkiye", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 26 (1), 2006, 35-50.

başladığı kış döneminden itibaren yataklarında su bulundurmaya başlayan küçük dereler, Gördes çayı ile Akhisar deresinin akım miktarının yükselmesini sağlamaktadır.

1.1.3.2. Barajlar ve Göletler

Ülkemiz yoğun bir akarsu ağına sahiptir. Sahip olduğu topografik yapı itibariyle çevresine oranla yükseltisinin fazla olması (1132 m.) akarsu deposu konumunda yer almasını sağlamıştır. Ancak akarsular birbirleriyle birleşme imkânı bulamadıkları için akım değerleri düşüktür. Hayati derecede öneme sahip olan suyu değerlendirmek amacı ile barajlar yapılmakta ve bu sayede barajlardan; içme ve kullanma ile birlikte tarım arazilerinin sulanması, taşkınları önleme, elektrik üretme gibi pek çok şekilde faydalanılmaktadır. Araştırma sahasının en önemli akarsuyu olan Gördes çayı üzerinde Gördes barajı inşa edilmiştir.

Gördes barajı jeolojik olarak Kretase yaşlı ofiyolit, filiş ve değişik özellikte karbonat kayalar içeren ve İzmir-Ankara zonu olarak bilinen kuşak ile Menderes Masifi üzerinde yer almaktadır. Menderes masifine ait metamorfik kayalar sahada mermer, mikaşist ve fillitler ile temsil edilmektedir. Başlıca serpantinitlerden oluşan allokton özellikteki ofiyolitik bileşenler, Kretase karbonatları ve Menderes Masifi kayaları üzerine bindirmeli bir dokanakla oturmaktadır. Havzada platform tipi karbonat kayalar ile aralanan Kretase yaşlı iki ayrı filiş birimi yer almaktadır. Alt ve üst filiş birimleri ile karbonat kayalar arasındaki dokanaklar çoğu yerde uyumlu bir geçişe sahiptir. Alt filiş birimi yersel olarak Menderes masifi metamorfitlerini uyumsuz olarak üstlemektedir. İlçedeki faylar genel olarak KD ve KB gidişli ve yüksek eğimli fay sistemleri ile temsil edilmektedir. Bindirme fayları çalışma alanı içinde çoğunlukla K-KB yönlü gidişler göstermektedir. Akpınar kaynaklarının boşalımını kontrol eden ve mermerler içinde gelişen KD uzanımlı Ahmetler fayının yansıttığı karstik ve morfolojik özellikler göz önünde bulundurularak bu fayın rezervuar için önemli kaçak yollarından birini oluşturması mümkün görülmektedir[136].

Gediz nehrinin önemli kollarından biri olan Gördes çayı üzerinde taşkın önleme, sulama ve içme suyu amacı ile 1998 yılında yapımına başlanan Gördes barajı 2012 yılında bitirilmiştir. Ön yüzü beton kaplı ve kaya dolgulu olan barajda tasarruf edilen

[136] Yağmurlu ve Baykal, "Gördes Barajı ve Çevresinin Temel Jeolojik Özellikleri", 1.

su, tahtalı sisteminin gerçekleşmesinden sonra İzmir kentinin yakın çevresindeki kaynakların yeterli bir potansiyele sahip olmaması nedeniyle İzmir'e içme suyu olarak verilmeye başlanmıştır. Gördes Barajı'nda 17 Ocak 2009 tarihinden başlayarak, çevirme tüneli kapakları kapatılmış olup, baraj su tutmaya başlamıştır. Barajdan İzmir kentine içme suyu getirecek iletim boru hatlarının ve arıtma tesisinin uygulama projelerinin hazırlanması konusunda yürütülen çalışmalar tamamlanarak İzmir'e 59 milyon m^3 /yıl içmesuyu sağlanmasının dışında Gölmarmara, Akselendi, Sazoba, Beyoba, Kumkuyu, Tiyenli, Rahmiye, Sarıçalı ve Pınarcık yerleşmelerine ait 14.806 ha tarım arazisinin sulanmasına başlanmıştır. Baraj sularında 2008 yılının yaz devresinde arsenik tespit edilmiştir. Tespit edilen arsenik miktarının yürürlükte olan TS 266 İnsanı Tüketim Amaçlı Sular Standardına göre arsenik parametresinin sınır değerin üstünde olması nedeniyle baraj sularında inceleme yapılmıştır[137]. İçme sularında sınır değerlerin üzerinde arsenik değerinin görülmesinin ardında son yılların kurak geçmesi, yeraltı su seviyesinin düşmesine bağlı olarak jeolojik formasyona bağlı oluşumlar ve çevresel faktörler olduğu saptanmıştır[138]. Gediz nehri havzasındaki arsenik tehtidinin beşeri ve doğal çevre açısından büyük boyutlara ulaştığının en temel göstergesi, bu sorunun havzada bulunan ve temiz, genellikle içme suyu olarak kullanılacak yeraltı su kaynaklarında görülmüş olmasıdır. Bu duruma çözüm bulabilmek amacıyla çeşitli plan ve projeler hazırlanmış olup, bunlardan en önemlisi ve işleme alınanı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün hazırlayarak hayata geçirdiği Gördes barajındaki bakım ve onarım çalışmalarıdır. Bu süreçte gerek baraj gölünde ve baraja katılan yeraltı sularında gerekse yakın çevresinde arsenik salınımına neden olan olayların tespit edilmesi ve önlenmesi amaçlanmış, bu kapsamda sürdürülen gerek alt ve üst yapı çalışmalarıyla bu durumun önüne geçilmek istenmektedir.

Araştırma sahasında Gördes barajından sonra Çağlayan barajı, Karayağcı göleti, Çiçekli göleti, Kobaklar göleti, Güneşli barajı, Doğanpınar göletleri bulunmaktadır (Fotoğraf 1.14, 1.15). Bunlardan Güneşli barajı, Kobaklar ve Doğanpınar göletlerinin inşası tamamlanmıştır. Diğerlerinin ise alt ve üst yapı çalışmaları devam etmektedir. Çağlayan Barajı tamamlandığında İzmir'e yıllık 15 milyon m^3 içme suyu temin edilecektir. Karayağcı göletinin temel sondajı, doğal yapı gereçleri deneyleri

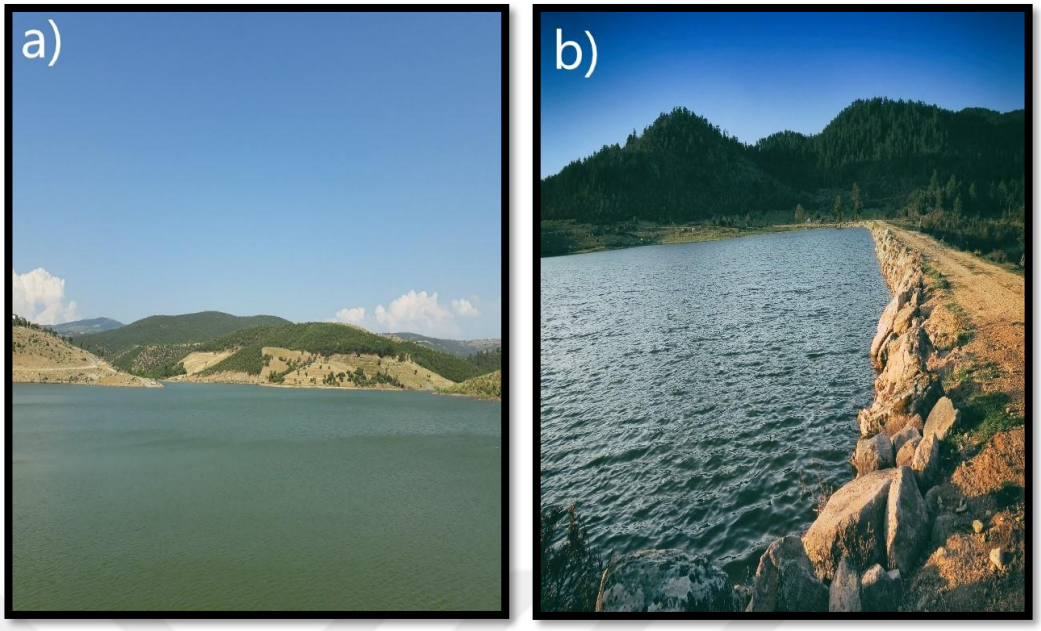
[137] http://www.izsu.gov.tr/Pages/standartPage.aspx?id=89, (Erişim Tarihi: 27.01.2017).
[138] http://gediz.ormansu.gov.tr/gediz/Files/Gediz%20Havzas%C4%B1%20Nihai%20Raporu.pdf, (Erişim Tarihi: 27.01.2017).

tamamlanmış olup, jeoteknik rapor ve ek etütler onay aşamasındadır. Gölet ve sulaması birlikte ihale edilmiş ve 05/09/2013 tarihinde inşasına başlanmıştır. Gövde sıyırma kazıları ise devam etmektedir. Kondüvi beton imalatının %90'ı tamamlanmıştır. 06.08.2016 tarihinde iş fesih edilmiş, fesih komisyonu 04.10.2016 tarihinde yerinde incelemelerde bulunmuş ve 2017 yılı içerisinde ikmal inşaatına çıkılarak göletin 2018 yılında sulamaya açılması planlanmaktadır. Göletin sulama alanı 2.000 dekar olup, ilçe merkezine 2 km uzaklıkta olması ve orman içerisinde olması sebebiyle mesire alanı özelliği de taşımaktadır. Çiçekli göleti ve sulaması ayrı ayrı ihale edilmiştir. Gölet inşası Meta Nikel firması ve DSİ'nin ortak protokolü ile yapılmıştır. Gölet inşaatı 2012 yılında tamamlanmış ve gölette su tutulmuştur. Gölet sulaması ise 15/01/2014 tarihinde ihale edilmiş ve sulama inşaatına 20/03/2014 tarihinde başlanmıştır. Sulama alanı 5.020 dekardır. 23.700 metrelik sulama inşaatının 6.500 metresi tamamlanmıştır. Pompa binası imalatı devam etmektedir. Yapım aşamasının % 14,67'si fiziki olarak gerçekleşmiştir. Kobaklar göletinin tamamlanması ile 870 dekar tarım arazisi daha sulanma imkanı bulacaktır. Göletin ön inceleme, haritalama, hidroloji ve arazi tasnif çalışmaları tamamlanmış olup, yapım aşamasına 2017 yılı içerisinde geçilmesi planlanmaktadır[139].

Fotoğraf 1.14. İnşası Tamamlanan Güneşli Barajı.

[139] Gördes Kaymakamlığı, *Gördes İlçe Brifing Raporu*, Gördes 2017, 12-13.

Fotoğraf 1.15. Doğanpınar (a) ve Kobaklar Göletleri (b).

1.1.3.3. Yeraltı Suları ve Kaynaklar

Okyanuslar, denizler, atmosfer ve karalar arasında hidrolojik devrenin ögesi olan yeraltı suları, buharlaşma neticesinde atmosfere dâhil olmakta ve sıvı / katı haldeki yağışların oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu yağışların bir kısmı yerüstü sularını meydana getirirken, geri kalanı uygun koşullar altında yeraltına sızarak yeraltı sularını oluşturmaktadır[140]. Yeraltı suyunun miktarı, dağılışı ve diğer özellikleri farklı etkenlere bağlı olmakla birlikte, bu konuda asıl rolü iklim koşulları ve zemini oluşturan kayaçların yapısı oynamaktadır[141]. Yeraltı sularının miktarlarındaki değişmenin ilk ve temel nedenini oluşturan klimatolojik şartlar oluşturmaktadır. Yağış ve buharlaşmaya bağlı olarak oluşan bu değişmede litolojik yapının tesiriyle yüzeye düşen suların yeraltına sızması ve orada kalması gibi faktörlerde büyük rol oynamaktadır.

Manisa ve çevresinde yeraltı sularına yönelik ilk çalışmalar 1955 yılında DSİ Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulmuş olan Yeraltı Suları Dairesi'nce yapılmıştır. İlk çalışmalar, Bakırçay ve Gediz havzalarında ova niteliğine sahip alanlarda istikşaf aşamasındaki etütler olup, bunlar ilk hidrojeolojik etütler olma özelliğini taşımaktadırlar. Bu etütler sonrası açılan araştırma sondaj kuyularından elde edilen

[140] Hoşgören, *Hidrografyanın Ana Çizgileri I,* 1-2.
[141] Erinç, *Jeomorfoloji II,* 82.

verilerle ova bazında Devlet Su İşleri 2. Bölge Müdürlüğü'nce yine ilk rezerv raporları hazırlanarak yeraltı su potansiyeli bakımından önemli rezerve sahip ovalarda detaylı planlama kademesinde hidrojeolojik etüt çalışmalarına başlanmıştır. Bakırçay havzası hidrojeolojik etüt raporu 1976 yılında yapılmış ve 2000 yılında ODTÜ tarafından revize edilmiştir. Gediz Havzası hidrojeolojik etüt raporu ise 1983 yılında DSİ tarafından yapılmış ve 2014 yılında revize edilmiştir. Manisa'nın Gediz havzasındaki yeraltı su seviyeleri 1975 yılında Akhisar-Beyoba kuyusunda yapılan ölçümlerde statik seviye 5 m civarında tesipit edilmiş iken, bu değer 2008-2009 yılları arasında yapılan ölçümlerde yağışlara ve yeraltı suyu çekimine bağlı olarak 50 metreye kadar düşmüştür. Ancak 2015 yılı ölçümlerinde bu değerin tekrar 30 metreye kadar yükseldiği gözlenmiştir. Manisa ilinin Bakırçay havzasında kalan bölümünde su seviyesinde yıllara göre önemli bir değişim olmadığı tespit edilmiştir. Ancak yağış azlığının etkisiyle 2008 yılının nisan ayında su seviyesi 11,40 metreye kadar düşmüşken, bu değer 2014 yılının aynı dönemi itibariyle 8,85 metreye kadar yükselmiştir[142]. Burada en önemli etken, beslenme ve yağış tutarlarındaki artış ile yeraltından su çekiminin azalmış olmasıdır.

Araştırma sahasının yeraltı su miktarı Manisa ilinin diğer havzalarına göre düşüktür. DSİ tarafından 2015 yılında yapılan yeraltı suyu araştırmalarına göre; Akhisar 298 hm^3/yıl ile ilk sırada yer alırken, bunu 73 hm^3/yıl Salihli-Turgutlu-Ahmetli ilçeleri ile 46 hm^3/yıl Soma ilçesi izlemektedir.[143]. Yeraltı suyu tahsis değerlerinde ise Manisa ve Salihli'yi Akhisar takip etmektedir. Araştırma sahasını oluşturan Gördes'in yeraltı su tahsisi 3.16 hm^3/yıl'dır. Bu rakamsal değer Gördes'in Demirci ve Selendi'den sonra en düşük 3. yeraltı su rezervine sahip olduğunu göstermektedir. (Tablo 1.42). Gördes ilçesi ve çevresi kaynak açısından zengin bir yapıya sahiptir. Ancak bu kaynakların suları doğrudan içme ve kullanma için uygun değildir. Bu amaçla kaynaklardan elde edilen su, birtakım arıtma işlemlerinden geçirildikten sonra şebekelere verilmektedir. Bunun yanında yeraltı su kaynaklarından sulama amacıyla da geniş ölçüde faydalanılmaktadır[144]. Yakın tarihe kadar İzmir'in su ihtiyacının önemli sayılabilecek bir bölümü Gördes'ten karşılanmıştır. Gördes barajında arsenik sorunu baş gösterince

[142] Manisa ili 2015 Yılı Çevre Durum Raporu, Çed İzin ve Denetim Şube Müdürlüğü, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Manisa Valiliği, İl Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Manisa 2016, 29-31.
[143] Ahmet Hamdi Sargın, *Yeraltı Suları,* DSİ Genel Müdürlüğü, Jeoteknik Hizmetler ve Yeraltı Suları Dairesi Başkanlığı, Ankara 2010, 183.
[144] Lütfi Özav, *Simav Depresyonu ve Çevresinin Coğrafi Etüdü,* Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 813, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları No: 64, Araştırma Serisi No: 10, Erzurum 1996, 40.

bu durum değişmeye başlamış ve bu sorun giderilinceye kadar İzmir'in içme ve kullanma suyu gereksinimi alternatif kaynaklar aracılığıyla giderilmeye çalışılmıştır.

Araştırma sahasındaki yeraltı su kaynaklarının büyük bir kısmı genel itibariyle Miyosen devri serileri ile kalkerli tabakalar arasında yer almaktadır. İlçede yeraltı ve yüzey suları arasında sürekli bir etkileşim olduğu için bunlar birbirlerini beslemekte ve böylece kuruma durumları ortadan kalkmaktadır.

Gördes'te yeraltı suyunun aşırı kullanılmasına neden olacak hızlı nüfus artışı ve ağır sanayi gibi unsurlar bulunmamasına rağmen yeraltı suyunun bu derece az çıkarılması yeterince sondaj yapılmadığını ortaya çıkarmaktadır. Bu durumun ortadan kalkması için yeraltı suyu havzalarında yapılacak olan analizler saha için büyük önem teşkil etmektedir.

Tablo 1.42. Manisa İli Yeraltı Suyu Rezervleri ve Tahsis Miktarları (2015).

Havza	**İli**	**İlçesi**	**YAS Rezervi (hm^3/yıl)**	**YAS Tahsis (hm^3/yıl)**
Gediz	**Manisa**	Selendi	-	2.30
		Kula	-	10.72
		Sarıgöl	42	8.51
		Alaşehir		32.80
		Salihli	73	64.92
		Turgutlu		24.68
		Ahmetli		1.94
		Köprübaşı	-	5.25
		Demirci	-	2.61
		Gördes	-	3.16
		Akhisar	298	44.02
		Saruhanlı	-	36.33
		Gölmarmara	-	4.08
		İl Merkezi	-	85.85
Bakırçay		Kırkağaç	15.5	8.61
		Soma	46	29.24
Toplam			**474.5**	**365.01**

Kaynak: Manisa İl Çevre Durum Raporu (2015), DSİ 2. Bölge Müdürlüğü Verileri, DSİ Teknik Bültenleri ile Su Dünyası Dergilerinden Derlenerek Hazırlanmıştır.

Gediz nehri havzası sınırları içerisinde yer alan Gördes ilçesinde yüzeysel su kaynaklarının miktar bakımından kısıtlı ve kalite bakımından da doğrudan kullanıma

uygun nitelikte olmaması, ilçede su temini amacıyla genellikle yeraltı su kaynaklarının kullanılmasını zorunlu hale getirmiştir. Sondaj neticesinde açılan kuyulardan çıkarılan su miktarı net bir şekilde bilinmemesine rağmen rezerv değerleri göz önüne alındığında Gördes'in diğer ilçelerden düşük bir değere sahip olduğu dikkati çekmektedir. Gördes ve çevresinde Mezozoik yaşlı mermerler, Neojen yaşlı kireçtaşları ve Kuvaterner yaşlı alüvyonlar yeraltı suyunun kaynağını oluşturmaktadır[145]. Özellikle inceleme sahasının yüksek kesimlerinde gözlemlenebilen bu tabakalar bulundukları kesimlere önemli miktarda yeraltı suyu sağlamaktadır. Bunlara ek olarak bu tabakalarda oluşan akifer sistemleri alüvyonlarla bağlantılı olup, akiferi beslemektedirler. Gördes havzasının alüvyon örtülü sahalarının malzemesi ağırlıklı olarak ince yapılı unsurlardan meydana geldiği için alüvyon akiferi serbest akifer niteliğinde ve yüzey sularından beslenmektedir. Gördes havzasının yeraltı su durumu genel olarak değerlendirildiğinde; havzadaki yeraltı suyunun akışı nispeten yüksek kesimlerden aşağı kısımlara doğrudur. Yağışa bağlı yüzeyden sızmalara ek olarak kireçtaşı içeren morfolojik şekillerden sahaya doğru yatay yönlü yeraltı suyu girdisi görülmektedir.

Araştırma sahasındaki sondaj kuyuları genellikle alüvyon ile kaplı alanlarda yer almaktadır. Alüvyonlar içerisinde açılan su kuyularından değişik miktar ve hızlarda su alınabilmektedir. Havzada yazın tarımsal ve kullanım gayesi ile kuyuların tamamına yakınından su çekilmektedir. Kış döneminde ise yeraltı su kullanımı minimum seviyeye inmektedir. Böylece kuyulardaki su miktarlarında mevsimsel değişmeler görülmektedir. Bunun en önemli nedeni aşırı kullanma ve yetersiz beslenmedir. Araştırma sahasında yapılan jeolojik ve hidrojeolojik çalışmalar alüvyonlardan oluşan sahaların yüzeyden beslenmeli en önemli yeraltı su kaynağını oluşturduğunu ortaya çıkarmıştır.

Kentsel su temininde yüzey sularına nazaran kirlenme oranı daha düşük olan yeraltı suları tercih edilmektedir. Ancak yüzey sularından yararlanılması durumunda kesinlikle belli miktarlarda arıtma işlemi yapılması gerekmektedir. Bunun yanısıra havzadaki yeraltı suyu genellikle alüvyon tabakalı formasyonlar arasında bulunmasından dolayı suyun kirlenmesi oldukça kolaydır. Yapılan sondajlar Gördes havzasında aşırı yeraltı suyu çekimine bağlı olarak kaynaklarda seviye düşümleri meydana geldiğini ortaya çıkarmaktadır. Bu durum, içme ve kullanma suyunun

[145] Ahmet Hamdi Sargın, *Yeraltı Suları,* DSİ Genel Müdürlüğü, Jeoteknik Hizmetler ve Yeraltı Suları Dairesi Başkanlığı, Ankara 2010, 183.

sürdürülebilirliği açısından ciddi tehditler oluşturmaktadır. Gördes havzası, yeraltı su kaynaklarını genellikle içme ve kullanma suyu olarak kullanan ve buna bağlı olarak yeraltı suyu seviye değişmeleri ile karşılaşan havza konumundadır. Araştırma alanı sınırları içerisinde yer alan Gördes barajından 2011 yılından itibaren Gördes'in yanında İzmir'in de içme ve kullanma suyu ihtiyacının karşılanıyor olması, baraj zemininde meydana gelen çatlaklara bağlı olarak suyun sızması, Gördes'te yeraltı suyunun aşırı kullanımına yol açmıştır. Bunların yanında özellikle de tarım alanların sulanabilmesi için havzadaki yeraltı suyunun aşırı kullanımı da yeraltı suyunun hızla azalmasına neden olmaktadır.

Kanalizasyon şebekesi ilçe merkezinin tamamında ve 54 kırsal mahallede mevcut olup, kanalizasyonu olmayan 2 adet mahalle bulunmaktadır. Yalnızca iki köyde (Kılcanlar ve Kürekçi) kanalizasyon şebekesi bulunmamaktadır. Bu eksikliğin ortadan kalkması ve bununla beraber Gördes'in gelişme noktalarında da kanalizasyon çalışmalarının yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca köylerdeki katı atık sorununun da bir an evvel çözülmesi için gerekli adımlar atılmalıdır. Özellikle yaz döneminde ortama gelişigüzel bırakılan çöplerin çevreyi kirleterek hem görüntü kirliliği hem de sağlık sorunları oluşturmasına izin verilmemelidir. Bu konuda Manisa Büyükşehir Belediyesi katı atık bertaraf tesisinin yapımına başlayarak bünyesinde yer alan ilçelerin mevcut çöp sorununu ortadan kaldırma çalışması başlatmıştır. Bu doğrultuda araştırma sahasında kurulacak olan katı atık transfer istasyonu, büyükşehir belediyesi çevre koruma ve kontrol daire başkanlığı tarafından projelendirilmiştir. Uzunburun katı atık bertaraf tesisinin hizmete açılmasıyla başta il merkezi olmak üzere tüm ilçelerdeki çöp sorunu önemli ölçüde çözülecektir. İlçe merkezinin atık su arıtma tesisi projesine yağmur suyu şebekesi projesi ilave edilerek İller Bankası'nca 2014 yılı içerisinde proje çalışmaları tamamlanmış ve 6360 Sayılı Kanun gereği altyapı hizmetleri Büyükşehir Belediyesi'nin görevi olduğundan, projelerin Manisa Su ve Kanalizasyon İdaresine devri yapılmıştır[146]. Proje 04.10.2017 tarihi itibariyle tamamlanmış ve hizmete açılmıştır. Tesisin açılmasından sonraki süreçte çevreye zarar verdiği yönünde birtakım söylentiler ortaya çıkmış ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın incelemeleri neticesinde tesise 58 bin tl idari para cezası kesilmiştir. Manisa ve İzmir karayolu üzerinde yer alan katı atık tesisinden olumsuz yönde etkilenen İzmirli köylüler, tesisin sıvı atıklarının

[146] Gördes Kaymakamlığı, *2017 Yılı Gördes İlçesi Brifing Raporu*, . 7-8.

özellikle küçükbaş hayvanlara zarar verdiğini belirterek bu konuda ilgili makamlar tarafından incelemeler yapılmasını istemişlerdir. Diğer taraftan Manisalı köylüler ise tesisin kendileri için geçim kaynağı olduğunu söyleyerek adı geçen sorundan rahatsız olmadıklarını ifade etmişlerdir.

1.1.4. Toprak Özellikleri

Toprak, ana kaya ve organik maddelerin ayrışmasından oluşan yeni ve dinamik bir ortamdır. İnorganik ve organik materyallerin oluşması, karışması ve toprak strüktürünün içine yerleşmesi pedojenez süreçleri olarak adlandırılan fiziksel, kimyasal ve biyolojik vakalar neticesinde gerçekleşmektedir[147]. Toprak oluşumunu zaman ve toprağın oluştuğu sahanın yapısı da etkilemektedir. Bunlardan zaman zaman biri diğerinin önüne geçebilmektedir[148]. Bitki örtüsünün büyüme aşamasını tamamlaması ve organizma faaliyelerinin gelişmeye başlaması klimatolojik olayların etkisi altındadır. Vejetasyon yapısının oluşum ve gelişim süreçlerinde topografik koşulların da önemli düzeyde etkisi olmaktadır.

1.1.4.1. Zonal Topraklar

1.1.4.1.1. Kahverengi Orman Toprakları

Araştırma sahasında büyük sayılabilecek bir alan kaplayan kahverengi orman toprakları, yüksek derecede kireç içermektedir. Bulunduğu sahanın zonal topraklarına oranla zayıf derecede gelişmiş horizonlara sahiptir. A, (B), C horizonları mevcut olup, bunlar birbirine tedrici olarak geçiş yapmaktadır[149].

Araştırma sahasındaki kahverengi orman topraklarının humus derecesi yeterli düzeyde olmayıp, bunların A horizonunda genel olarak kahverenginin tonları egemen konumdadır. A katmanı milli ve garnüllü bir yapıda ve kireç tabakasından büyük oranda arındırılmıştır. Bunun aksine B horizonu ise kirecin ve A horizonundan gelen

[147] Sırrı Erinç, "Türkiye Toprak Çalışmaları ve Türkiye Toprak Coğrafyasının Ana Çizgileri", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi,* 15, 1965, 34.
[148] Barış Mater, *Toprak Coğrafyası,* Çantay Kitabevi, İstanbul 2004, 8-14.
[149] Manisa İli Arazi Varlığı, Başbakanlık Köy İşleri Genel Müdürlüğü Yayınları, İl Rapor No: 45, Ankara 1998, 16.

materyallerin yığıldığı katmanı temsil etmektedir. Tüm bunlardan dolayı B katmanı A'ya göre daha ağır ve prizmamsı görünüme sahiptir[150].

Fotoğraf 1.16. Kahverengi Orman Toprakları Kireçli Tabakalar Üzerinde Yayılış Göstermektedir (Çiçekli Mevkii).

Gördes havzasının kireçli tabakalar üzerinde yayılış gösteren bu topraklar, ilçenin dört bir yanında görülmektedir. Bu topraklar üzerinde vejetatif yapı yaprağını döken ağaçlar ile çalılardan oluşmaktadır (Fotoğraf 1.16). Meyilli yüzeyler üzerinde toprağın vejetasyonu tutmadaki başarısı göze çarpmaktadır. Bilhassa yol kenarlarında ve yamaçlarda olduğu gibi derinlere doğru uzanan bitki kökleri yoğun yapılarıyla toprağın süpürülmesini önlemektedir. Bu topraklar, vejetasyon örtüsünün zayıf olduğu mevkilerde özellikle fiziksel ufalanma, sıcaklık ve yağış gibi faktörlerin etkisiyle kök salarak direnmekte zorlanmakta ve anakaya ortaya çıkmaktadır.

Kahverengi orman topraklarından ziraai faaliyetlerde minimum düzeyde faydalanılmaktadır. Yüksek birimlerde eğim, yükselti gibi etkenler sebebiyle parçalanmışlardır. Derinlikler 40-90 cm olarak ölçülse de bu durum her yer için geçerli

[150] Manisa İli Arazi Varlığı, Başbakanlık Köy İşleri Genel Müdürlüğü Yayınları, İl Rapor No: 45, Ankara 1998, 16.

değildir. Parçalı ve kesik hallerinin yanında çoğu mevki de sığ yapıda olmaları (% 5-15 cm) ana kayanın ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir[151].

1.1.4.1.2. Kestane Renkli Topraklar

Gördes'teki kestane renkli topraklar, kahverengi ve koyu kahverengi A horizonuna sahiptir. Bu horizon en az 15 cm genişliğinde olup, profil morfolojisine göre, yaklaşık 100-125 cm düzeylerinde kireç birikimi dikkat çekmektedir. Bu topraklarda, uzun zaman kurak koşullar altında kalmasından dolayı nem eksikliği bulunmaktadır[152].

Kestane renkli topraklar inceleme sahasının kuzeybatısında Kabaköz yerleşmesi yakınındaki küçük bir alanda yayılış göstermektedir (Harita 1.11). Besin ögeleri bakımından zengin karakter gösteren bu toprakların alt horizonları karbonatlara ayrılmıştır. Gördes havzasındaki kestane renkli topraklar üzerinde, genel itibariyle kızılçamlar ile yer yer çalı ihtiva eden orta ve kısa boylu ot örtüsü yayılış göstermektedir. B katmanının zayıf nitelikte olduğu topraklarda karbonat birikim katı bulunmaktadır.

1.1.4.1.3. Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları

İnceleme sahasında görülen kireçsiz kahverengi orman toprakları, genellikle orta ve ağır bünyeli bir yapıya sahiptir ve bunların ph derecesi hafif asidik, nötr ve hafif alkalin arasında değişmektedir. Topraklar kireçsize yakın bir değere sahip olup, toprakta herhangi bir tuzluluk sorunu bulunmamaktadır[153].

Araştırma sahasının dört bir yanında yayılış gösteren kireçsiz kahverengi orman toprakları A, B ve C horizonlarına sahip tam teşekküllü topraklardır. Sahanın vejetasyon örtüsünün büyük bir bölümü bu topraklar üzerinde gelişme göstermiştir. Sahanın dört bit yanında görülen bu topraklar zaman zaman özellikle kahverengi orman toprakları ve kireçsiz kahverengi topraklar ile kesintiye uğramaktadır. Genel olarak Miyosen devri

---

[151] Manisa İli Arazi Varlığı, Başbakanlık Köy İşleri Genel Müdürlüğü Yayınları, İl Rapor No: 45, Ankara 1998, 16-24.
[152] Barış Mater, *Toprak Coğrafyası,* Çantay Kitabevi, İstanbul 2004, 183.
[153] Zeynal Tümsavaş, Ertuğrul Aksoy, "Kahverengi Orman Büyük Toprak Grubu Topraklarının Verimlilik Durumlarının Belirlenmesi"*, Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi,* 23 (1), 2009, 94.

formasyonları üzerinde gelişme imkanı bulan bu topraklar üzerinde kızılçam, meşe, karaçam gibi ağaç toplulukları ve bunlar arasında yerleşmiş bitki toplulukları yayılış göstermektedir. Kireçsiz kahverengi orman toprağı inceleme sahasında en yaygın olan toprak grubunu teşkil etmektedir. İlçenin özellikle kuzeyi, kuzeybatısı ve kuzeydoğusuna doğru yayılış alanı genişleyen bu topraklar orman örtüsü altında gelişmesinin yanında alüvyal toprakların yakınında tarım alanı olarak değerlendirilmiştir (Fotoğraf 1.17).

Fotoğraf 1.17. Araştırma Sahasındaki En Yaygın Toprak Grubunu Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları Oluşturmaktadır (Köseler Köyü).

1.1.4.1.4. Kireçsiz Kahverenkli Topraklar

Araştırma sahasının kuzeydoğu, kuzeybatı, doğu, güneydoğu ve güneybatısında yayılış gösteren bu toprak grubu, A, B ve C profiline sahiptir. Bu topraklar kahverengi ya da açık kahverengi dağılabilir üst toprağa ve soluk kırmızımsı kahverengi B horizonuna sahiptirler. Genellikle yıkanma mevcut ve üst toprak alt toprağa göre daha asidik bir karakter göstermektedir[154].

[154] Manisa İli Arazi Varlığı, Başbakanlık Köy İşleri Genel Müdürlüğü Yayınları, İl Rapor No: 45, Ankara 1998, 17.

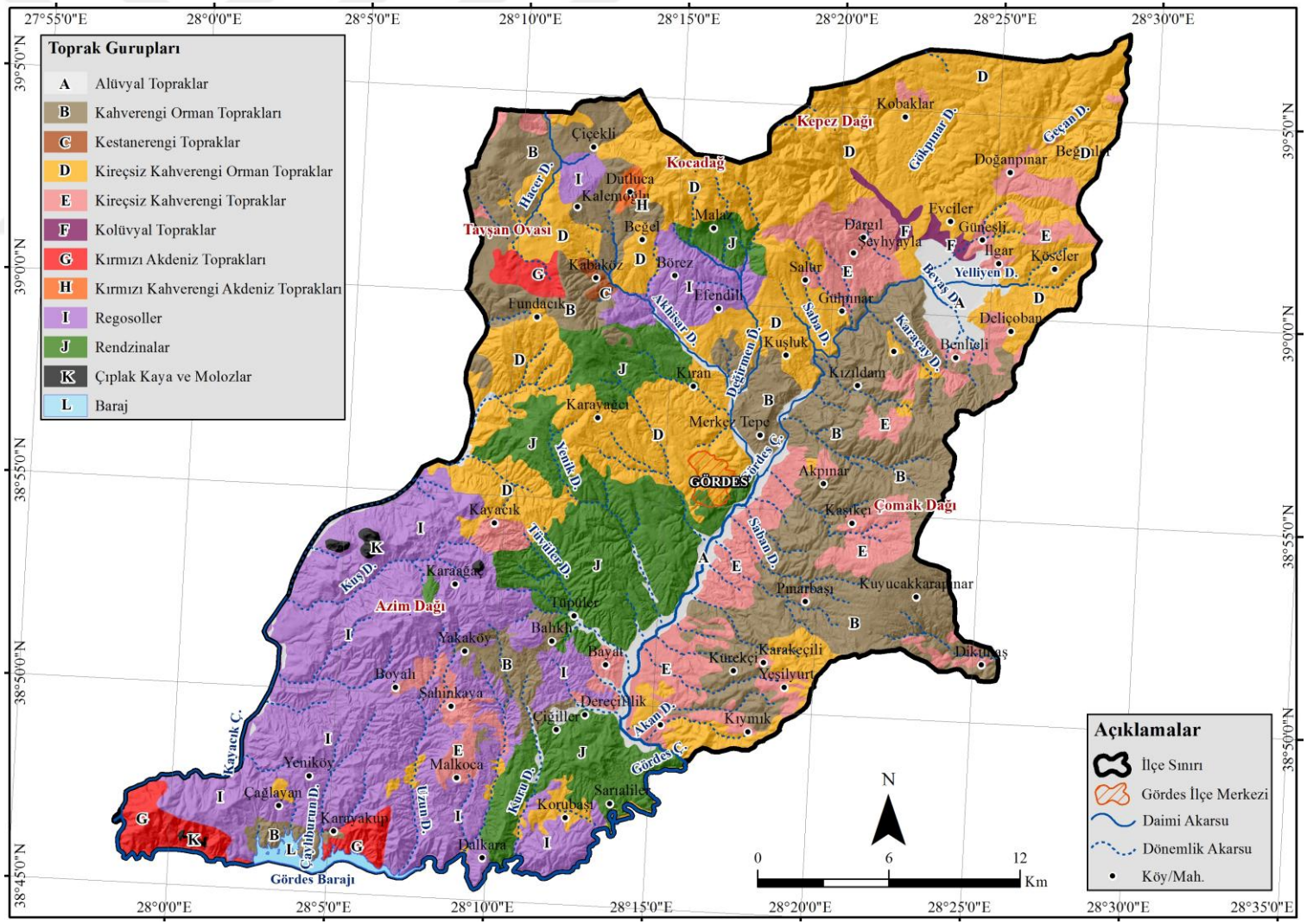
Çalışma sahasındaki kireçsiz kahverengi topraklar özellikle kahverengi topraklar ve kireçsiz kahverengi topraklar ile zaman zaman kesintiye uğramaktadır. Sahada Yeşilyurt, Kıymık, Dargıl, Şeyhyayla, Doğanpınar, Kayacık, Şahinkaya, Malkoca, Boyalı, Güneşli, Ilgar ve Bayat yerleşmelerinde görülen bu topraklarda, esas olarak Miyosen devrine ait gölsel ve karasal kırıntılar ile Prekambriyen dönemindeki şist, gnays, granodiyorit ve migmatik birimleri bulunmaktadır. İlçede genel olarak düz ile % 15 arasında değişen eğim aralığında yer alan bu topraklar, akarsuların yakınında yer almaktadır. Kireç bakımından zayıf olan topraklar, alüvyal toprakların yakınında yer almasından dolayı tarım toprağı olarak değerlendirilmektedir.

1.1.4.1.5. Kırmızı Akdeniz Toprakları

Araştırma sahasındaki kırmızı Akdeniz toprakları kalsiyum karbonatın yüzey katmanlarında benekler şeklinde yığılması, hematit mineralinin baskın bir biçimde oluşması ve minerallerin çevresini kaplayarak toprağa kırmızı rengi vermesi ile oluşmuştur. Bu topraklar çalışma sahasındaki karasal ve denizel menşeyli kireç taşları ya da mermer gibi kireçli depolar üzerinde bulunmaktadır. Karbonasyon ile ayrışan kireçtaşı içindeki zor ayrışan demir ve kil oksitleri gibi unsurlar kırmızı toprakları meydana getirmektedir. Kırmızı topraklar, çoğunlukla kireç taşı veya dolomit üzerinde gelişen, kırmızı renkli ve killi veya siltli killi tekstüre sahip olan topraklar olarak belirtilmektedir[155].

Kırmızı Akdeniz toprakları araştırma sahasının kuzeybatı ve güneybatısında küçük bir alanda görülmektedir (Harita 1.11). Bu topraklar meşe ve kızılçam ağaç topluluklarının altında gelişme göstermiştir. Orta Jura-Kretase döenemlerine ait çörtlü mermer, Üst Kretase döneminde teşekkül etmiş ofiyolitik melanj üzerinde görülen Kırmızı Akdeniz toprakları tarımsal açıdan elverişli değildir.

[155] Hikmet Günal, Ardışık İki Topografya 'da Yer Alan Toprakların Oluşumları ve Sınıflamaları, *GOÜ. Ziraat Fakültesi Dergisi,* 23 (2), 2006, 59-68.

Harita 1.11. Gördes İlçesi'nin Toprak Haritası.
(Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na Bağlı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'nden Elde Edilen 1/25.000 Ölçekli Ulusal Arazi Örtüsü Verilerinin Analiz Edilmesiyle Hazırlanmıştır).

1.1.4.1.6. Kırmızı Kahverenkli Akdeniz Toprakları

Araştırma sahasında yayılış gösteren kırmızı kahverengi Akdeniz topraklarının ana kayası, sert ve yumuşak kireçtaşları ile çakıllardan oluşmaktadır. Esas olarak kalker üzerinde gelişme göstermişlerdir. Toprağın gövdesi doğrudan doğruya ana kaya üzerine oturmuş vaziyette bulunmakta ve toprak ABC horizonlarına sahiptir[156]. Gördes havzasının kuzeybatısında küçük bir alanda (Dutluca-Kalemoğlu) görülen kırmızı kahverengi Akdeniz toprakları iyi teşekkül etmiş bir A horizonuna sahiptir (Fotoğraf 1.18). Kahverengi orman toprakları ile kireçsiz kahverengi orman toprakları arasında görülen bu toprakların üzerinde genel olarak kızılçam ormanları gelişme göstermiştir.

Fotoğraf 1.18. Kırmızı Kahverengi Akdeniz Toprakları Üzerinde Kızılçam Ormanları Yayılış Göstermektedir (Dutluca Köyü).

[156] Nihal Özel, Nadire Albayrak Akbin, Nuran Altun, Hande Öner, Gıyasettin Akbin, *Ege Bölgesi Maki Alanlarında Bitki Toplumları ile Yetişme Ortamları Arasındaki İlişkiler,* Çevre ve Orman Bakanlığı, Ege Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, Bakanlık Yayın No: 262, Müdürlük Yayın No: 40, No: 31, Teknik Bülten, İzmir 2006, 13.

1.1.4.2. Azonal Topraklar

1.1.4.2.1. Alüvyal Topraklar

Çalışma sahasındaki alüvyal topraklar yüzeysel akışa sahip akarsuların taban kesimlerinde yine akarsular tarafından taşınarak oluşmuşlardır. Bu topraklar, araştırma sahasındaki Gördes çayı ve Akhisar deresi ile bunların yan kolları olan akarsuların kenarlarında gelişmişlerdir (Harita 1.11). Bu durumun ortaya çıkmasında relief faktörleri etkili olmuştur. Kısacası, bu mevkilerde hem meyil hem de yükselti dereceleri düşüktür. Saha düz ve düze yakın bir görünüm oluşturmaktadır.

Gördes'teki alüvyal topraklarda genel itibariyle drenaj iyi durumdadır. Aynı zamanda organik materyal bakımından da zengin olan bu topraklar ziraat faaliyetleri için elverişlidir. Düze ve düze yakın bir meyil derecesine sahip olan alüvyal topraklarda A ve C katmanları iyi gelişmiş ve toprakta erozyon minimum düzeydedir[157].

Alüvyal topraklar I. sınıf tarım arazilerini meydana getirmektedirler. Araştırma sahasındaki alüvyal topraklar, yerleşmeye açılmış olmakla birlikte, yoğun bir şekilde tarımsal faaliyetlerin de yapıldığı alanları teşkil etmektedirler (Fotoğraf 1.19).

Fotoğraf 1.19. İlçedeki Alüvyal Topraklar Tarım Alanı Olarak Değerlendirilmektedir.

[157] Barış Mater, *Toprak Coğrafyası,* Çantay Kitabevi, İstanbul 2004, 183-191.

1.1.4.2.2. Kolüvyal Topraklar

Araştırma sahasındaki kolüvyal topraklar, yüksek mevkilerden gelen daimi ya da geçici akarsuların eğimin düştüğü yerlerde bırakmış oldukları materyallerden oluşan toprak grubunu oluşturmaktadır. Toprak yapısı geldikleri sshalardaki toprakların bünyesine benzemekte ve bunları oluşturan akışın şiddet derecesine göre belirlenmektedir. Meyil derecesi ve yükselti değerinin fazla olduğu mevkilerde büyük parçaları da içine alıp taşımakta, böylece toprak elemanları kaba taş ve molozlardan oluşmaktadır. Akım değerinin düşük olduğu durumlarda ise daha çok ince taneli unsurlar taşınma imkanı bulmaktadır.

İnceleme sahasındaki kolüvyal topraklar bilhasa kuzeydoğudaki dağlık kütleler üzerinden inen akarsuların eğimin azalmaya başladığı alanlarda getirdikleri materyalleri bırakarak bitirmeleri ile oluşmuştur. Kolüvyal topraklar Gördes'te küçük bir alan kaplamaktadır. Çalışma sahasında bu topraklar kireçsiz kahverengi orman toprakları ile kireçsiz kahverengi toprakların yakınında bulunmaktadır. Bundan dolayı kolüvyal toprakların malzemesi, bu toprak tiplerinin materyallerinden oluşmaktadır.

1.1.4.2.3. Regosoller

Gördes ilçesinde büyük bir alanda yayılış gösteren regosollerin horizonları arasında çok fark bulunmaktadır. Ana kaya üzerinde umumiyetle taşsız, ekseriya 75 cm. 'den daha derin bir toprak katmanı yer almaktadır[158]. Araştırma sahasının çoğunlukla kuzeybatı ve güneybatı istikametini kaplayan regosoller, etrafında kalker yoğunluğu fazla olan yerlerden aşındırılıp, birikme alanına gelinceye kadar birtakım değişikliklere uğrayan topraklardır.

Gördes havzasındaki regosollerde genellikle A horizonu görülmekle birlikte bu toprakların baz doygunluk oranları değişkendir[159]. Havzadaki regosollerde anakaya gevşek ve bağıntısız olup, bu topraklarda profil gelişmesi çok zayıftır[160]. Kolay

---

[158] Harvey Qakes, *Türkiye Toprakları,* Türk Ziraat Mühendisleri Birliği Neşriyatı, 18, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir 1958, 150.
[159] Barış Mater, *Toprak Coğrafyası,* Çantay Kitabevi, İstanbul 2004, 190.
[160] Nihal Özel, Nadire Albayrak Akbin, Nuran Altun, Hande Öner, Gıyasettin Akbin, *Ege Bölgesi Maki Alanlarında Bitki Toplumları ile Yetişme Ortamları Arasındaki İlişkiler,* Çevre ve Orman Bakanlığı, Ege Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, Bakanlık Yayın No: 262, Müdürlük Yayın No: 40, No: 31, Teknik Bülten, İzmir 2006, 13.

aşınabilen kaba bir yapıda olmaları dış süreçler tarafından aşındırılmalarını hızlandırarak bazı mevkilerde anakayanın ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

1.1.4.3. İntrazonal Topraklar

1.1.4.3.1. Rendzinalar

Gördes havzasında bu gruba giren topraklar yaygın olup, genellikle Neojen killi-kireçli depolarının yayılış alanında görülmektedirler. Killi kireçli ve marnlı yapılar üzerinde görülen rendzinaların, kilin bazları ve katyonları tutmasından dolayı toprak dâhilinde taşınmaları çok zordur. Bu nedenle genellikle A/C horizonlu ve madde birikmesinden, organo-mineral kil kompleksinden dolayı koyu renklidirler[161]. Bu topraklarda A horizonu 10-50 cm arasındadır[162]. Organik madde açısından zengin olan bu topraklar killi bir yapıya sahiptir. Kireçtaşlarının parçalandığı mevkilerde taşlı bir görünüm kazanan rendzinalarda, C katmanı fazla miktarda ayrışma göstermektedir.

Araştırma sahasının güney, güneybatı, kuzey ve kuzeybatısında görülen bu toprak tipi meyil derecesinin nispeten az olduğu mevkilerde yayılış göstermektedir (Harita 1.11). Bu topraklar üzerinde Kızılçamlar hakim olmasına rağmen toprakların vejetasyonu genellikle ot, çayır, çalı-fundalıklardan oluşmaktadır. Hassas bir yapıda olan rendzinalarda toprak üzerindeki en etkili güçlerden biri erezyondur. Çünkü meydana gelebilecek küçük bir erezyonun olayında toprak yapısını neredeyse tamamıyla değişmekte ve horizonları zayıf hale gelebilmektedir.

1.1.5. Doğal Bitki Örtüsü Özellikleri

İnceleme sahası bitki örtüsü özellikleri bakımından Akdeniz Fitocoğrafya Bölgesinin Doğu Akdeniz Flora Âlemi kolu sınırları içerisinde yer almaktadır. Bu bölgede ışığı seven ve sert yapraklı vejetasyon yayılış göstermektedir[163].

Araştırma sahası Batı Anadolu'nun özellikle doğu bölümünü temsil eden İç Batı Anadolu eşiğinde bulunmakta ve bitki örtüsünü bu bölgenin karakteristik bitkileri

[161] Ecmel Temuçin, Şevket Işık, Mustafa Mutluer, "Ege Bölümü'nde Toprak Oluşumunu Etkileyen Faktörler", 39.
[162] Atalay, *Toprak Oluşumu, Sınıflandırılması ve Coğrafyası,* 424.
[163] İbrahim Atalay, *Türkiye Vejetasyon Coğrafyası,* (I. Baskı), Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 1994, 112-119.

oluşturmaktadır. İlçenin çevresindeki yüksek sahalara doğru gidildikçe yükseltiye bağlı olarak artan yağış tutarları buralarda orman örtüsünün hâkim olmasını sağlamıştır. Yüksek mevkilerin arasında uzanan nispeten dalgalı yüzeye sahip sahalar, tarımsal faaliyetler neticesinde iskâna açılarak, beşeri nedenlerle ormanların tahrip edildiği fakat akarsu boylarında yer alan ağaç, çalı formasyonlarının bulunduğu alanları oluşturmaktadır. İlçenin dört bir yanındaki yüksek sahalar orman örtüsü açısından zengin kısımları teşkil etmekte ve bu örtü yerini ilçe merkezine yaklaştıkça doğal çayır ve otlaklar ile kuru tarım bitkilerine bırakmaktadır. Araştırma sahasının bazı yerlerinde orman örtüsü beşeri faaliyetler sonucunda küçük koruluklar halinde kalmış, bazı yerlerde ise dağınık halde yüksek mevkilere çekilmiştir. Dağlık ve tepelik alanların güney kesimleri diğer yönlere nazaran daha fazla radyasyona maruz kaldıkları için yarı nemli bir ortama sahip bitki örtüsü bakımından zayıf sahaları oluşturmaktadır.

Yeryüzünde diğer canlı türlerinde olduğu gibi, bitki örtüsünün de yetişme şartlarını belirleyen birtakım faktörler bulunmaktadır. Bu faktörlerden biri ya da birkaçı bitkilerin yetişmesinde hâkim rolü oynamaktadır. Bunun yanında ortam şartları da bitki türü ve topluluğunun yetişmesinde son derece etkili olmaktadır. Bitkilerin yetişmesini tayin eden bu faktörler, iklim (sıcaklık, yağış, bağıl nem, rüzgâr vs.) topografya (yükselti, bakı, eğim), ana materyal ve toprak ile biyotik etkenlerdir[164]. Bu faktörlerden iklim elemanları göz önüne alındığında; yükselti arttıkça sıcaklığın düştüğü dikkat çekmektedir. Araştırma sahasını oluşturan Gördes'te yıllık ortalama sıcaklık değeri 13^0'dir. Bununla birlikte aylık ortalama sıcaklıklar maksimum değere temmuz (22.6^0) ve ağustos (22.9^0), minimuma ise ocak ve şubat (3.7^0) aylarında ulaşmaktadır. Ekstrem sıcaklıklarda bitkiler üzerinde başat bir role sahiptir. Sahada en yüksek sıcaklık temmuzda (40.5^0), en düşük sıcaklık ise şubat (-11.8^0) ayında görülmektedir. Gördes havzasında sıcaklık değerlerinin düştüğü muhtelif zamanlarda don olaylarının meydana gelmesi bitkilerin gelişimini negatif yönde etkilemektedir.

Bitkiler için diğer önemli bir iklim elemanı olan yağış, bitkilerin su kaynağıdır[165]. İklim elemanları arasında da en değişken olanı yağışlardır. İnceleme sahasında yağışların yıllık, mevsimlik ve aylık dağılışı bitkilerin gelişmesi açısından büyük önem

[164] Atalay, *Genel Fiziki Coğrafya,* 373-374.
[165] Cemalettin Şahin, Hayati Doğanay, Nihat Ali Özcan, *Türkiye Coğrafyası,* Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2005, 194.

taşımaktadır. Bununla beraber yaz döneminin kurak geçmesi bitkiler üzerinde çeşitli etkiler yapmaktadır. Sonbahar ve kış mevsimlerinde yağışların sağanak şeklinde düşmesinin bitkiler için ekolojik anlamı oldukça farklıdır. Sağanak halinde düşen yağmurlar toprak tarafından absorbe edilemediği için bitkiler bu sulardan daha sonraki süreçte faydalanamamaktadır. Gördes havzasının yükseltisinin fazla olması, topografik açıdan engebeli bir yapıya sahip olması ve denize uzak konumda bulunması düşen yağış miktarını önemli ölçüde etkilemektedir.

Bitkiler daha çok vejetasyon döneminde suya ihtiyaç duymaktadır[166]. Bunun yanında sühunet şartlarının uygun olduğu dönemlerde[167] bitki topluluğunun mahiyeti üzerinde en kesin rolü vejetasyon devresinin nemlilik ve kuraklık derecesi oynamaktadır[168]. Akdeniz iklimin özelliklerinin görüldüğü araştırma sahasında maksimum yağışlar kış dönemine (% 46.8), minimum ise yaz mevsimine (% 3.7) tekabül etmektedir. Aylık yağış tutarları incelediğinde; Gördes'te kış mevsiminden sonra en fazla yağışın tabiatın canlandığı İlkbahar'da (% 27.5) olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırma sahasında bitkiler ile nemlilik koşulları arasındaki ilişkiyi daha iyi analiz edebilmek amacıyla Thornwaite, De Martonne, Erinç formüllerinden faydalanılmıştır. De Martonne formülüne göre, sahada kuraklığın hissedildiği 4 ay (haziran, temmuz, ağustos, eylül) mevcuttur. Yıllık indis değerine göre ise saha, yarı nemli iklim grubu içerisinde yer almaktadır. Erinç'in aylık yağış etkinliği formülü incelendiğinde; sahada kuraklığın etkili olduğu aylar haziran, temmuz, ağustos, eylül olarak belirmektedir. Yıllık indis değerine göre Gördes'te yarı nemli iklim koşulları hâkim konumdadır. Thornwaite metoduna göre hazırlanan su bilançosunda temmuz-ekim arasında dönem su noksanının olduğu aylar olarak belirtilmiştir. Bu kuraklık sahanın bitki örtüsünün şekillenmesini ve gelişimini büyük ölçüde etkilemektedir.

Araştırma sahasının yıllık ortalama bağıl nem miktarı % 55.4'tür. Bu değer kış döneminde % 70'in üzerine çıkmaktadır. Uygulanan üç formülde de araştırma sahasının asli vejetasyonu kuru ormanlar olarak ortaya çıkmaktadır. İnceleme alanında

---

[166] Abdullah Akbaş, "Türkiye Üzerindeki Önemli Kurak Yıllar", *Coğrafî Bilimler Dergisi,* 12 (2), 2014, 101-103.
[167] Meral Avcı, "Göller Yöresi Batı Kesiminde Bitki Toplulukları ve Dağılışları", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 4, 1993-1996, 227-264.
[168] Boyraz, 14.

karaçam (pinus nigra), kızılçam (pinus brutia), meşe (Quercus) türlerinin temsil ettiği kuru ormanlar hâkim durumdadır.

İklim ve relief özellikleri araştırma sahasında kuru karakterli bitki örtüsünün gelişmesine imkân vermiştir. Kuru ormanlar genellikle dağlık sahalarda yayılış göstermektedir. Yüksek seviyelerde türce fakir, orman altından mahrum ve ekseriyetle seyrek görünüşlü olan bu ormanlar, alçak mevkilerde maki elemanlarının çeşitliliği ile dikkat çekmektedir[169].

Gördes ilçesinin vejetasyon yapısını genel itibariyle ormanlar ve makiler oluşturmaktadır. Bunlardan başka havzada akarsu boylarında kavak, söğüt ve çınar gibi ağaç türleri de bulunmaktadır. İlçenin yaklaşık yarısını ormanlık alanlar oluşturmakta ve bunlar çam ile meşe ormanları olarak ikiye ayrılmaktadır. İnceleme sahasındaki çam ormanları kızılçam, karaçam, fıstıkçamı, ıhlamur ağaçlarından meydana gelmektedir. Çam ormanlarında en geniş alanı kızılçamlar kaplamaktadır. Kalkersiz kahverengi orman toprakları üzerinde gelişme gösteren kızılçamlar, genellikle ilçenin kuzey ve batısında bulunmaktadır. Karaçamlar, sahanın kuzey ve kuzeydoğu kesimlerindeki yerleşim birimlerinde (Çiçekli, Dutluca, Malaz, Beğenler gibi) yaklaşık 900-950 metre yüksekliğine kadar olan sahalarda yayılış göstermektedir. İnceleme sahasının güneybatısındaki alanlarda fıstık çamları bulunmaktadır. Ardıç ağaçları orman oluşturacak nispette olmayıp, sahanın yüksek mevkilerinde orman altı vejetasyon örtüsünü teşkil etmektedir. İlçede yayılış gösteren bir başka ağaç türü de meşelerdir. Sahanın kuzey kesimindeki orman örtüsü içerisinde küçük bir alan kaplayan meşeler içerisinde pırnal ve kermes meşeleri egemen durumdadır. Bunların arasında menengiç, ladin ve maki topluluklarına rastlanmaktadır (Fotoğraf 1.20, 1.21).

[169] Yusuf Dönmez, "Türkiye Bitki Coğrafyası Çalışmaları", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 29, 2014, 8-9.

Fotoğraf 1.20. Araştırma Sahasındaki Maki Toplulukları Bitki Örtüsünün Çeşitli Nedenlerle Tahrip Olduğu Mevkilerde Bulunmaktadır.

Fotoğraf 1.21. Araştırma Sahasındaki Kenar ve Yamaç Ormanlarını Kızılçamlar Temsil Etmektedir.

Araştırma sahasında kızılçamlar yaklaşık 250 metreden sonra görülmeye başlanmaktadır. Sahada kızılçamlar genel itibariyle Merkez Tepe, Evciler, Doğanpınar, Salur, Balıklı, Yakaköy, Boyalı, Şahinkaya, Yeniköy, Çağlayan gibi yerleşim birimlerinde yayılış göstermektedir. Zaman zaman kızılçamların arasına kuraklığa

dayanıklı diğer tür olan meşe toplulukları girmektedir. Sahada Kenar ve yamaç ormanlarını temsil eden kızılçamlar, 800-850 metre yükseltiye kadar görülebilmektedir. Kızılçamlar bu yükseltiden sonra yerini karaçamlara bırakmaktadır (Harita 1.12).

Rüzgarlar, vejetasyon örtüsünün oluşmasında ve gelişmesinde söz sahibi olan iklim elemanlarından birini oluşturmaktadır. Rüzgarların esiş kuvveti bitkiler için en önemli rüzgar ögesidir. Çünkü şiddetli esen rüzgarlar bitkileri bulunduğu topraktan koparak ya da dallarını, yapraklarını kırarak ya da dökerek onların dokusuna zarar verirken, hafif şiddetli olanlar ise bitkilerin yayılmasını sağlamaktadır. Araştırma sahasında topografik şartlar nedeniyle kuzey-güney istikametli rüzgarlar hakim konumdadır.

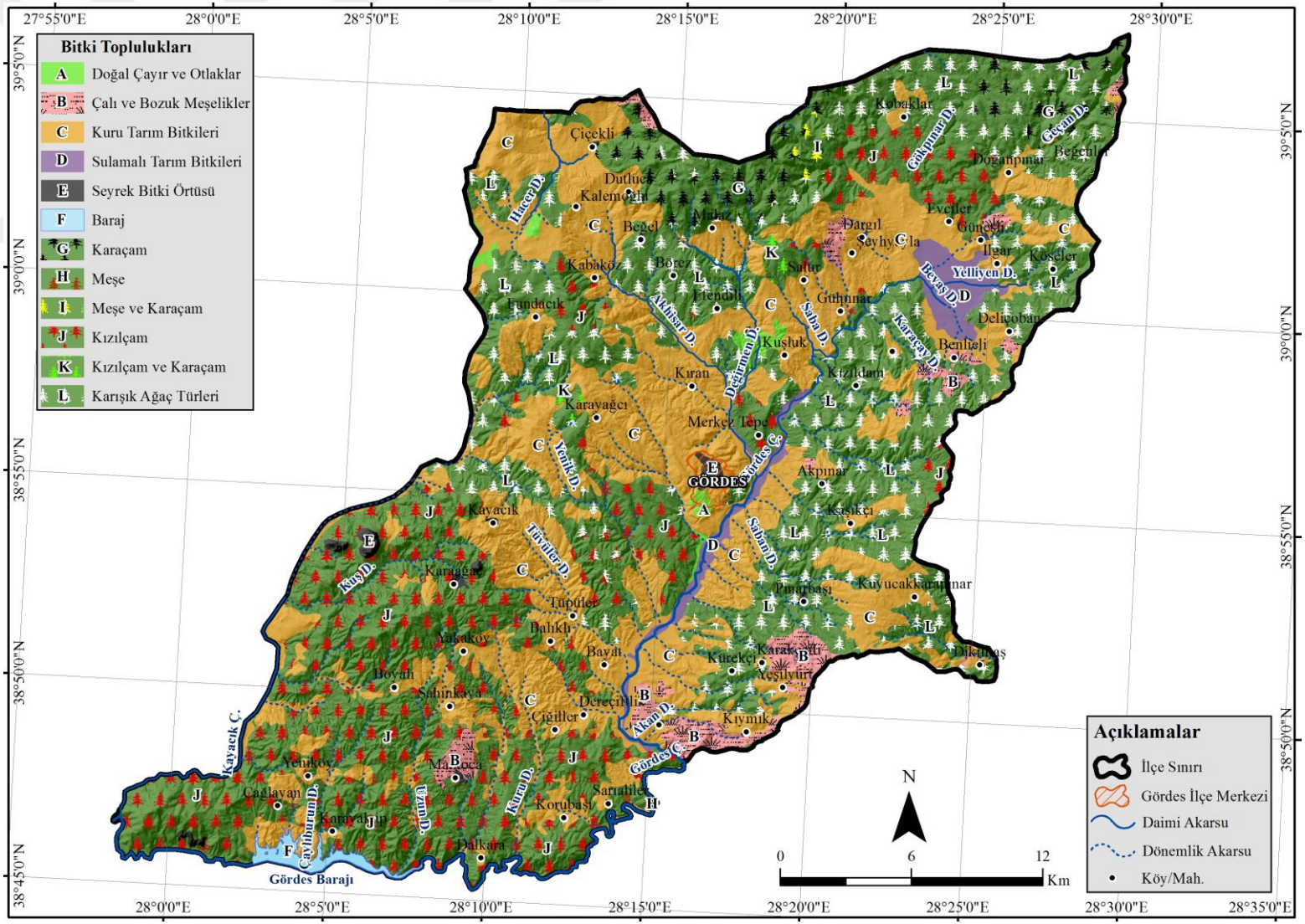
Bitkilerin gelişim süreçlerinde başat rol oynayan faktörlerden biri de ışık ihtiyaçlarıdır. Her bitkinin belli oranda ışığa ihtiyacı vardır. Buna o bitki için ışık optimumu adı verilmektedir[170]. Çalışma alanında dağlık mevkilerin kuzey tarafları güney yüzlerine oranla daha az radyasyona maruz kalmaktadır. Işık isteği çok olan bitkiler buna ulaşabilmek için daha fazla uzayıp gelişme göstermektedirler.

Bitkilerin yayılış ve gelişimlerini etkileyen faktörlerden biri de topraklardır. Araştırma sahasında kireçsiz kahverengi orman toprakları üzerinde kızılçam, karaçam ve meşe türleri yayılış göstermektedir. Sahanın büyük bir bölümünde görülen bu topraklar, genellikle orta ve ağır bünyeli ve pH'ları hafif asidik ile nötr ve hafif alkalin arasında değişmektedir. Topraklar kireçsiz bir yapıda ve herhangi bir tuzluluk sorunu da bulunmamaktadır[171]. Topraklardarki pH dengesinin değişmesinde klimatolojik olaylar büyük etkiye sahiptir. Yağışın mevsimlere düzensiz dağılış gösterdiği araştırma sahasında toprakların asit yüzdeleri düşük ve genel itibariyle nötr karakterdedirler. Bu durumun ortaya çıkmasında da litolojik yapı büyük etkiye sahiptir. İlçede kireçli, karbonatlı tabakaların yaygın olması topraklardaki pH dengesini ayarlamakta ve aynı zamanda iklimin de aşırı yağışlı yapıda olmaması toprakta yıkanmayı azaltmakta ve nötr özellik kazandırmaktadır.

Çalışma sahasındaki regosol topraklar üzerinde genel itibariyle kızılçam formasyonu yayılış göstermektedir. İlçede alüvyal topraklar genellikle akarsuların

[170] Dönmez, s. 62.
[171] Zeynal Tümsavaş, Ertuğrul Aksoy, "Kahverengi Orman Büyük Toprak Grubu Topraklarının Verimlilik Durumlarının Belirlenmesi", *U. Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi,* 2009, Cilt 23, Sayı 1, 94.

etrafında toplanmıştır. Bu topraklar zirai faaliyetlerde kullanılmaktadır. Bilhassa sahanın önemli akarsularını oluşturan Gördes çayı ve Akhisar deresi civarındaki topraklar, tarımsal açıdan oldukça elverişlidir. Bu nedenle de bu iki akarsuyun etrafı tarımsal açıdan canlı bir yapıya sahiptir.

Harita 1.12. Gördes İlçesi'nin Bitki Örtüsü Haritası.

(Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na Bağlı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'nün Arazi Kullanımı, Corine Arazi Örtüsü Verileri ve Uydu Görüntülerinin İncelenmesi ile Hazırlanmıştır).

Araştırma sahasındaki vejetasyon örtüsünün gelişiminde beşeri faaliyetlerin önemli orandan etkisi bulunmaktadır. Canlı faktörü olarak adlandırılan bu durum neticesinde, ziraat için ayrılan alanları iskan sahalarına dönüştürülmekte, kışlık odun ihtiyacını karşılamak maksadıyla ağaçları keserak orman ve orman altı dokusunu tahrip edilmekte, hayvanlar aşırı otlatılarak bitki örtüsüne doğrudan ya da dolaylı olarak zarar vermekte ve vermeyi de sürdürmektedir. İnceleme sahasında orman dokusunun en yoğun olduğu kesim dağlık mevkilerdir. İskana açılan bu sahaların önemli bir kısmında vejetatif yapı tarhrip edilerek bu alanlar orman görünümünden uzaklaştırılmıştır. Aynı şekilde yol vb. gibi beşeriyetin müdahalaleriyle orman örtüsü kesintiye uğramıştır. Çalışma alanının eğim ve yükselti bakımından düşük değerlere sahip düz ve düze yakın kesimleri yerleşmenin yoğunlaştığı ve tarımsal faaliyetlerin fazla olduğu alanlar olduğu için bu sahalar da doğal olarak orman vejetasyonundan yoksun kesimlerdir. İlçede orman dokusunun zarar gördüğü alanlarda zaman zaman özel ya da kamu kurum ve kuruluşlarının teşvikleriyle ağaçlandırma çalışmaları yapılmaktadır. Sahada doğal bitki örtüsünün oluşmasında en temel etken iklim ve topografya koşullarıdır.

İlçe yüzölçümünün 55.935,10 hektarını ormanlık alanlar oluşturmaktadır. Sahada dört orman işletme şefliği bulunmakta olup, bunlar kuzeydoğuda Güneşli ve Gökseki, batıdaki Şahinkaya ve ilçe merkezindeki Gördes orman işletme şefliklerdir. Orman işletme şeflikleri sınırları dâhilinde bulunan alanlar, Gökseki 9.125,30 ha, Gördes 18.733,70 ha, Güneşli 13.526,50 ha ve Şahinkaya 14.549,60 ha'dır (Tablo 1.43). Araştırma sahasının orman örtüsü geniş yapraklı, karışık ve iğne yapraklı ormanlar biçiminde tasniflendirilebilir. Ormanlarda geniş yapraklılardan meşe, iğne yapraklılardan kızılçam ve karaçam türlerinde ağaçlar hâkimdir. Havzada yer yer meşe-karaçam, kızılçam-karaçam, kızılçam-meşe-karaçam şeklinde birliklerde bulunmaktadır (Harita 1.11, Fotoğraf 1.22).

Tablo 1.43. Gördes Orman İşletme Müdürlüğü Orman Durum Tablosu (2017).

İşletme Şefliği	Normal Orman (ha)	Bozuk Orman (ha)	Toplam Orman (ha)	Ormansız Alan (ha)	Genel Alan (ha)
Gökseki	6.192,20	2.933,10	9.125,30	7.543,90	16.669,20
Gördes	10.816,70	5.917,00	18.733,70	24.283,70	41.017,40
Güneşli	9.427,20	4.099,30	13.526,50	8.045,40	21.571,90
Şahinkaya	10.582,60	3.967,00	14.549,60	12.588,40	27.138,00
Toplam	37.018,70	16.916,40	55.935,10	52.461,40	106.396,50

Kaynak: Gördes Orman İşletme Müdürlüğü.

Kızılçamlar sahada en geniş yayılışa sahip ağaç türlerini oluşturmaktadır. Havzadaki kızılçam ormanlarını, 3- 5 ay süren şiddetli kurak dönemin varlığı ve yıllık yağış miktarının çok kısa bir dönemde şiddetli sağanaklar biçiminde düşmesi olumsuz yönde etkilemektedir. Ancak sahadaki kızılçamlar, bu yağış rejimi ve yaz kuraklığına dayanabilmesini sağlayabilecek ekolojik uyum özellikleri geliştirmiş bir ağaç türüdür. Fidan çağında gövde boyunun 12 katına ulaşan uzunlukta kök geliştirebilmesi bu özelliğin kanıtını oluşturmaktadır. Yaz kuraklığı daha çok alçak ve orta zondaki kızılçam ormanlarının gençleştirilmesinde kısıtlayıcı bir rol oynamaktadır. Gençleştirme başarısı yönünden en elverişli yetişme ortamı koşullarını yüksek zon sunmaktadır. Buralardaki hava kütlesi toprak nemini ilkbahar sonlarına kadar arttırabilmektedir. İnceleme sahasındaki kızılçam ormanları Mezozoik devrinin Jura ve Kratase kalkerleri üzerinde gelişme göstermiştir. Marn, kalkerli kumtaşları, traverten, gibi tortul kayalar ile peridotit, diyabaz ve serpantin gibi magmatik kayaçlar kızılçam ormanlarının başlıca ana kayalarını oluşturmaktadır. Bunun yanında sahada, filiş ve alüvyal depolar üzerinde de kızılçam meşcereleri bulunmaktadır[172].

Fotoğraf 1.22. Araştırma Sahasında Kızılçam, Karaçam, Meşe Orman Alanları ve Maki Vejetasyonun Bir Arada Görüldüğü Alanlarla Sıkça Karşılaşılmaktadır.

[172] Tuncay Neyişçi, *Kızılçamın Ekolojisi,* Ormancılık Araştırma Enstitüsü Yayınları, Muhtelif Yayınlar Serisi 52, El Kitabı Dizisi 2, Ankara 1987, 30-36.

Araştırma alanındaki ikinci sırayı karaçam toplulukları almaktadır. Yaz kuraklığının yanında kış soğuklarına da dayanıklı olan karaçamların su ve toprak istekleri yok denecek kadar azdır. Yamaç eğimlerinin nispeten fazla olduğu mevkilerde bulunan karaçamlar, alüvyal malzemelerden volkanit materyallere kadar olan hemen her tür toprakta gelişme gösterebilirler. Araştırma sahasındaki bazı alanlarda meşe ve kızılçamlarla bir arada bulunsalar da bazı yerlerde saf bir birlik oluşturmuşlardır.

Geniş yapraklı ağaç topluluklarının en yaygın türünü meşeler oluşturmaktadır. Ülkemiz florasında önemli bir yeri olan meşeler geniş sayılabilecek bir alanda yayılış göstermektedir. Meşenin gelişme gösterdiği sahalardaki yaygın olan toprak örtüsü genellikle kireçsiz kahverengi orman topraklarıdır. Araştırma sahasının yüksek kesimlerinde orman örtüsünün zarar görmediği alanlarda özellikle de dağların güney yamaçlarında, ormanaltı bitkilerinin seyrek yayılış gösterdiği yerlerde meşe topluluklarını görmek mümkündür. Genel bir ifade ile meşe ormanları araştırma sahasının kuzeydoğu ve güneybatısında bulunmaktadır.

Meşe ormanlarının bileşim ve yayılış alanını bakı ve yükseklik şartları kontrol etmektedir[173]. Meşelerin sahadaki dağılışı orografik ve edafik faktörlere de bağlıdır[174]. Bu alanlarda meşelerle birlikte dağılış gösteren karaçam ormanlarının bir kısmı beşeri faaliyetler neticesinde tahrip edilmiştir.

[173] Recep Efe, Süleyman Sönmez, "Ekolojik ve Floristik Özelliklerine göre Türkiye Orman Vejetasyonunun Bölgesel Dağılımı", *V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu (25-26 Mayıs 2006),* Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Farklılıklar. A. Ü. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara 2006, 84.
[174] Boyraz, 34-35.

İKİNCİ BÖLÜM

BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

2.1. NÜFUS

Coğrafi düşüncedeki esas gaye, toplumun odak noktası kabul edilmesi kaydıyla, insan ve çevre arasındaki etkileşim sistemini çözümlemektir[175]. İçinde bulunduğu coğrafi çevreyi durmadan değiştirmeye çalışan insanın çevre üzerindeki etkisi, tabiatıyla her şeyden evvel sayısına, az çok sık ya da seyrek bulunmasına, az çok büyük veya küçük gruplar oluşturmasına, kültürel, ekonomik ve teknik gelişme düzeyine bağlıdır[176].

İktisat kitaplarında ekonomik büyümenin temel unsurları, beş madde halinde sıralanmaktadır. Bunlar; sermaye birikimi, doğal kaynaklar, nüfus, teknoloji ve örgütlenme şeklinde ifade edilmektedir. Nüfusun miktarı, yapısı, eğitim durumu, sosyal ve ekonomik nitelikleri, ekonomik kalkınmanın göz ardı edilemeyecek olan temel unsurları arasında yer almaktadır[177]. Nüfusu incelemeden sosyal ve ekonomik sorunlara isabetli teşhis koymak ve çözüm yolları bulmak mümkün değildir. Bu sebeple nüfus, sosyal ve iktisadi planlamada önemli bir yer işgal etmektedir[178].

2.1.1. Nüfusun Tarihsel Gelişimi

Araştırma sahasının Cumhuriyet Dönemi öncesi nüfusu hakkındaki verilere Osmanlı devrindeki tapu tahrir defterleri, şer'iyye sicili defterleri, temettuat defterleri ve salnamelerden ulaşılmaktadır. Bu kaynaklarda, araştırma alanının sosyal ve iktisadi yapısı hakkında bilgiler de yer almaktadır. Bu nedenle adı geçen kaynaklar geçmiş ve günümüz arasındaki koşulları mukayese edebilme imkânı sağladığı için oldukça önemlidir.

Gördes bağımsız bir idari statü kazanana kadar bir süre Aydın Vilayeti'nin Saruhan Sancağı'na bağlı bir kaza olarak kalmıştır. Bu sahanın salnamelerinden

---

[175] Hayati Doğanay, *Coğrafyaya Giriş,* Çizgi Kitabevi, 4. Baskı, Konya 1998, 37.
[176] Ali Tanoğlu, *Nüfus ve Yerleşme,* Cilt I, İkinci Baskı, İstanbul 1969, 29.
[177] Hayati Doğanay, Ünal Özdemir, İbrahim Fevzi Şahin, *Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya,* Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2011, 27-64.
[178] Alaettin Tandoğan, *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu,* Eser Ofset Matbaası, Trabzon 1998, 2.

edinilen nüfus verileri oldukça sınırlıdır. Aydın Vilayetini kapsayan salnamelerde, Gördes'in Saruhanoğulları döneminde şehir, Osmanlı devrinde 16. yüzyıldan bu yana ise kaza olduğu ifade edilmektedir[179]. Yurdun Güvenen Gördes ile ilgili hazırlamış olduğu çalışmasında; Gördes'in Yavuz Sultan Selim döneminden iki yıl sonra hazırlanan kaza listelerinde yer aldığını belirtmektedir[180]. Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki 1521 yılına ait kayıtlarda ilçe Kaza-ı Gördüs olarak geçmektedir. 1828, 1835, 1842 ve 1890 yıllarındaki Osmanlı arşiv kayıtlarında ise Saruhan Sancağına bağlı bir kaza durumunda olan Gördes'in, 1842 yılında Manisa ilinin kazaları arasına dâhil edildiğinden söz edilmiştir[181].

Tablo 2.1. Gördes İlçesi'nde 1835, 1836, 1842 Yılları Arasındaki Erkek Nüfus ve Hane Sayıları.

Yıllar	Yerleşim Yeri	Gayri Müslim					Müslim (Türk)		Toplam	
		A'la	Evsat	Edna	Hane	Numro	Hane	Numro	Hane	Numro
H. 1250/M. 1835	Kasaba	9	82	76	-	255	-	1.643	-	1.898
	Köyler	-	-	-	-	-	-	4.235	-	4235
	Toplam	9	82	76	-	255	-	5.878	-	6.133
H. 1251/M. 1836	Kasaba	9	88	91	-	301	-	-	-	1.993
	Köyler	-	-	-	-	-	-	-	-	4.417
	Toplam	9	88	91		301	-	-	-	6.410
H. 1258/M. 1842	Kasaba	18	80	87	112	304	817	1.729	929	2.033
	Köyler	-	-	-	-	-	1.825	4.221	1.825	4.221
	Toplam	18	80	87	112	304	2.642	5.950	2.754	6.254

Kaynak: Geçmişten Günümüze Gördes, s. 117, Bilgi, 2001: s. 93, Aydın Vilayet Salnameleri (1308-1314), Ertan, 2006: 10'dan Derlenerek Hazırlanmıştır.

Osmanlı döneminde Gördes kazasının nüfus sayımına ilişkin edinilen bilgiler kısıtlı olmakla birlikte bu dönemdeki nüfus sayımları, ilçenin asker durumunu ve vergi ölçeğini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu sayımlarda yalnızca erkek nüfus tespit edilmiştir. Sayımlar sonucunda; ilçede 1835 yılında 5878 Türk (Müslüman), 255 Rum, 1842'de 5950 Türk, 304 Rum'un ikamet ettiği ortaya çıkarılmıştır. 1842 yılında yapılan sayımda, araştırma sahasında gayrimüslimlere ait 112 hane bulunduğu ve bunlarda 304 kişinin ikamet ettiği tespit edilmiştir. Aynı dönemde Müslümanlara ait, kasaba merkezinde 817, köylerde ise 1825 hane yer almaktadır. Müslümanlara ait hanelerde kasaba merkezinde 1729, köylerde ise 4221 kişinin yaşadığı belirlenmiştir (Tablo 2.1).

[179] Güvenen, 1-24.
[180] Bayram, 116-117.
[181] Yurdoğlu, 15-23.

1844 yılında yapılan sadece Müslüman erkek nüfusu kapsayan yoklamada, temettüat kayıtlarına göre; kazada 2169 hane bulunmaktadır. Bu değerin, ortalama her hanede 5 kişinin yaşadığı varsayılarak 10845 kişiye tekabül ettiği ifade edilmiştir. Gördes kazasının nüfusunun 1600'lü yıllarda 10.000-19.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Çünkü 1671'de Evliya Çelebi Gördes'te 2200 hane olduğunu ileri sürmüştür. O devirdeki hane büyüklüğünün tıpkı 1844 yılında olduğu gibi ortalama 5 kişi olduğunu düşünülmüş ve ilçe nüfusunun 11.000 civarında olduğu tahmin edilmiştir. Kazada hane sayılarının artmasında 1885 yılına ait Aydın Vilayet Salnamesinde geçen aşiret iskânların büyük payı bulunmaktadır. 1885 tarihli Aydın Vilayet Salnamesi, 1885'te Aydın vilayeti'ne 70.000'e yakın, Gördes kazasına ise 291 kadın ve 327 erkek (75 hane) olmak üzere toplam 618 kişinin yerleştirildiğinden bahsetmektedir. Gördes'in kaza merkezi olmasının yanında topraklarının da iskâna uygun yapıda bulunması, ilçeye çevre kazalardan daha çok aşiretin yerleşmesini sağlamıştır. İskân ettirilen bu aşiretlere geçinmelerini sağlamak maksadıyla toprakla birlikte tarım aletlerinin devlet tarafından verilmesi, yerleşimlerin daimi olmasını sağlamıştır[182]. İskan politikasının başarılı olarak uygulanmasına rağmen bazı gruplar oturdukları yerlerden ayrılmak istemişlerdir. Fakat bu istekleri sonucunda amaçlarına ulaşanlar mutlu olamamışlardır. Devam eden süreçte bazı aşiretler, yerel halkın gerek zirai faaliyetlerine gerekse günlük hayatına zarar vermeye başlamışlar ve bunun sonucunda da devlet tarafından iskanın daimi olması için aşiretlere verilen bütün malzemeler geri alınmış ve eğitim faaliyetlerinde kullanılmıştır[183].

Tablo 2.2. Gördes İlçesi'nin 1886-1908 Yılları Arasındaki Nüfusu.

Yıllar	Müslüman (Türk)			Gayri Müslim		Ermeni	Toplam	Kaza Toplamı
				Rum				
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Erkek		
1886	14.796	14.454	29.250	204	220	-	424	29.674
1889-1890	15.394	15.426	30.820	314	310	-	624	31.444
1893-1894	16.337	16.386	32.723	333	334	-	667	33.390
1896-1897	16.000	16.687	32.687	340	336	1	677	33.364
1899-1900	17.165	16.951	34.116	354	329	1	684	34.800
1908	-	-	36.599	-	-	-	756	37.355

Kaynak: Geçmişten Günümüze Gördes, s. 118, Bilgi, 2001: s. 93, Aydın Vilayet Salnameleri (1308-1314), Ertan, 2006: 10'dan Derlenerek Hazırlanmıştır.

[182] Karaşahin, 78.
[183] Araştırma Sahasında Yapılan Mülakatlardan Faydalanılmıştır.

Şemsettin Sami Kâmûsu'l A'lam adlı eserinde 1889-1890 yılları arasında Gördes merkezde 560 Rum, 3440 Müslüman olmak üzere toplam 4000, Borlu nahiyesi dâhil 135 köyde 624 Rum'la birlikte 31444 kişinin yaşadığını tespit etmiştir[184]. İlçede 1896-1897 yıllarında 32.687 Müslüman, 676 Rum ve 1 Ermeni olmak üzere toplam 33.364, 1899-1900 yıllarında ise 34.116 Müslüman, 683 Rum ve 1 Ermeni olmak üzere toplam 34.800 kişi bulunmaktadır. 1908 yılına ait nüfus kayıtlarına göre; İlçede 36.599 Türk ve 756 Rumla birlikte toplam 37.355 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir (Tablo 2.2).

Genel bir değerlendirme yapılacak olunursa; nüfus kayıt sisteminde çeşitli hususiyetlerin göz önünde bulundurulması neticesinde herhangi bir farklılık söz konusu değilse, ilçe nüfusunun hareketli bir yapıya sahip olduğunu söylemek doğru bir ifade olacaktır. Fakat edinebildiğimiz veriler ışığında 1844 yılına ait yoklamada gayrimüslim kesimin kayıt altına alınmadığı ya da başka bir yere geçirildiği muhakeme edilebilir. Böyle bir durumun söz konusu olması da nüfus yoklamalarının belli bir düzen içerisinde yapılmadığını ve gerekli özenin gösterilmediğini ortaya çıkarmaktadır. Bu sebepten dolayı veriler analiz edilirken bu durumlar dikkate alınmıştır. Buna ilave olarak kazadan yapılan göçlerin nüfusta azalmaya neden olma ihtimali de yüksektir[185]. İlçenin nüfus değerleri incelendiğinde nüfusun önemli bir kısmının kırsal kesimde ikamet ettiği ortaya çıkmaktadır. Ancak elde edilen akademik çalışmalarda nüfusun yıllar itibariyle nasıl bir dağılış gösterdiği ile ilgili herhangi bir veri bulunmamaktadır. Bunlarda nüfusla ilgili cinsiyet ve etnik yapıya göre yapılan sayım bilgileri yer almaktadır. Nüfus değerleri genel olarak Aydın ili ve Saruhan Sancağının tamamının incelenmesiyle belirlenirken, araştırma sahasının nüfusuyla ilgili sınırlı bilgilere ulaşılmıştır.

1890-1891 döneminde Borlu, Gördes kazasının bir nahiyesi iken, günümüzde Demirci (Manisa) ilçesinin mahallesi durumundadır. Kayacık nahiyesi de aynı dönemde Gördes'e bağlıyken, zaman içerisinde Akhisar (Manisa) ilçesine dâhil edilmiştir. Gördes'in nüfus verileri derlenirken geçmiş ile günümüz arasındaki farkı ortaya koyabilmek için ilçenin bugünkü sınırı temel alınmıştır.

İlçenin nüfusu ile ilgili en doğru veriler Cumhuriyet Döneminde yapılan sayımlar sonucunda ortaya çıkmıştır. Türkiye'de ilk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılında köy

[184] Şemsettin Sami, *Kamusu Alam,* Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, 6-41.
[185] Ertan, 10-11.

nüfusları hesaba katılmayarak sayım yalnızca il ve ilçe düzeyinde kalmıştır. Köylerin de yer aldığı ilk kapsamlı nüfus sayımı ise 1935 yılında yapılmıştır.

Araştırma sahasının nüfusunda sayım dönemleri arasında dalgalanmalar meydana gelmiştir (Şekil 2.1). İlçe nüfusundaki artış ve azalışlar nüfusun hareketli bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. İlçe nüfusu 1927-1985 yılları arasındaki dönemde sürekli artmıştır. Nüfusun tabii süreçlerine bağlı olarak oluşan bu artışların yanında muhtelif nedenlerle gerçekleşen göçler de sürece dâhil olmuştur. 1990-2007 yıllarında nüfus miktarında azalmalar göze çarpmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasına adrese dayalı nüfus kayıt sisteminden önceki sayım dönemlerinde nüfusun fazla gösterilmesi neden olmuştur. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminden önceki ve sonraki yıllarda kır nüfusunun kent nüfusundan fazla olması ilçe nüfusunun gelişim seyrini ortaya çıkarmaktadır. İlçe nüfusundaki değişimlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için nüfusun iki kategoride incelenmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür.

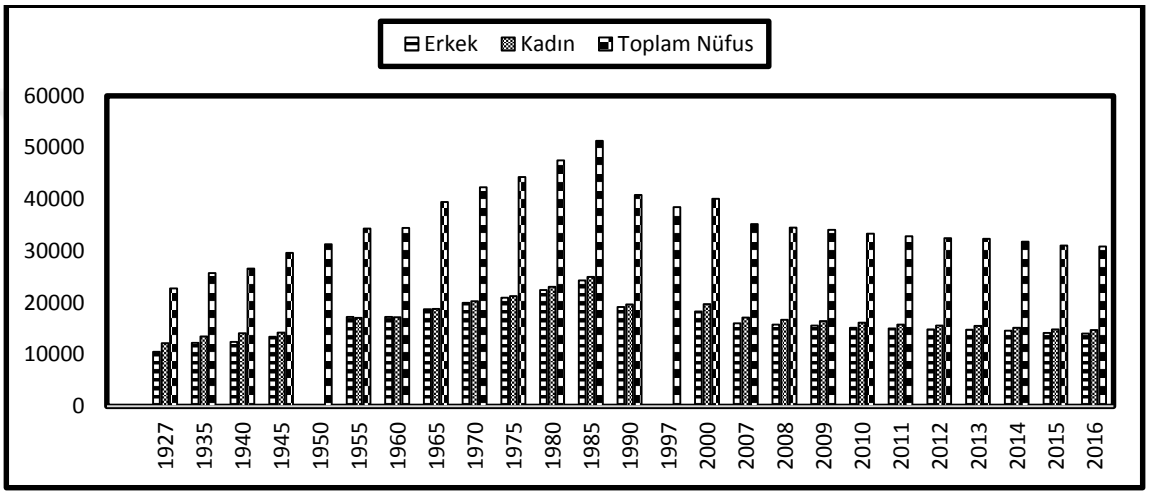
- 1927-2000
- 2007-2016

Tablo 2.3. Nüfus Sayım Yıllarına Göre Gördes İlçesi Toplam Nüfusu ve Yıllık Değişim Oranı (1927-2016).

Sayım Yılları	Erkek	Yıllık Artış ve Azalış Oranı (%)	Kadın	Yıllık Artış ve Azalış Oranı (%)	Toplam	Yıllık Artış ve Azalış Oranı (%)
1927	10538	-	12225	-	22763	-
1935	12242	2.0	13494	1.3	25736	1.6
1940	12465	0.3	14118	1.0	26583	0.6
1945	13415	1.5	14252	0.1	27667	0.8
1950	-	-	-	-	31302	2.6
1955	17265	2.8	17092	2.0	34357	1.9
1960	17263	-0.002	17215	0.1	34478	0.07
1965	18727	1.7	18797	1.8	37524	1.8
1970	20005	1.4	20332	1.6	40337	1.5
1975	21003	1.0	21311	0.1	42314	1.0
1980	22465	1.4	23061	1.6	45526	1.5
1985	24302	1.6	25012	1.7	49314	1.7
1990	19195	-4.2	19658	-4.2	38853	-4.2
1997	-	-	-	-	38516	-0.1
2000	18339	-0.4	19771	0.05	38110	-0.3
2007	16033	-1.7	17138	-1.9	33171	-1.8
2008	15782	-1.6	16718	-2.4	32500	-2.0

2009	15632	-1.0	16438	-1.7	32070	-1.3
2010	15199	-2.8	16146	-1.7	31345	-2.2
2011	15039	-1.0	15818	-2.0	30857	-1.5
2012	14877	-1.0	15614	-1.3	30491	-.1.2
2013	14790	-0.6	15551	-0.4	30341	-0.5
2014	14598	-1.3	15170	-2.4	29768	-1.8
2015	14165	-3.0	14879	-1.9	29044	-2.4
2016	14073	-0.6	14760	-0.8	28833	-0.7
2017	13874	-1.4	14494	-1.8	28368	-1.6
2018	13832	-0.3	14350	-1.0	28182	-0.7

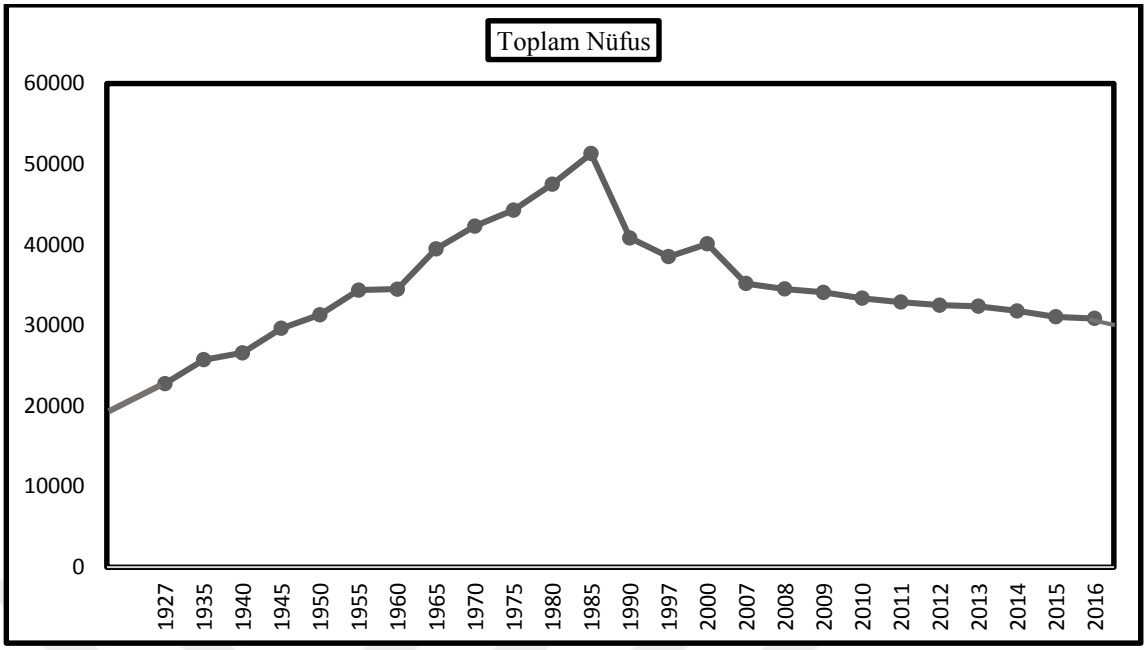
Kaynak: Genel Nüfus Sayım Sonuçları ve ADNKS Verilerinden Derlenmiştir.

Şekil 2.1. Gördes İlçesi'nde Sayım Dönemlerine Göre Toplam, Kadın ve Erkek Nüfusun Gelişimi.

Cumhuriyet devrinin ilk sayım dönemi olan 1927 yılında 22763 olarak tespit edilen nüfus, 1935'te % 1.6 oranında artış göstererek 25736'ya yükselmiştir. Ancak 1927 sayımınındaki nüfus tespitinin gerçek değerden uzak olduğu düşüncesi Türk demograflar arasında yaygın bir şekilde kabul görmektedir. Bu sayımda askerlik ve vergi gibi faktörlerin etkisi altında nüfusun eksik beyan edildiği tahmin edilmektedir[186]. Detaylı nüfus sayımlarının yapılmaya başlandığı 1935-1940 arasındaki sayım dönemlerinde ilçe nüfusu 25736'dan 26583'e ulaşmıştır. Bu dönemdeki yıllık artışın % 0.6 oranında gerçekleştiği Gördes'te, bu değer Türkiye yıllık nüfus artış hızının (% 1.9) altında kalmıştır (Tablo 2.3). Savaş yıllarına rastlayan bu dönemlerde halkın ekonomik açıdan zor durumda olması ve II. Dünya Savaşından dolayı erkek nüfusun askere alınması gibi sebepler nüfus artış hızını etkilemiştir.

[186] Alaettin Tandoğan, *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu*, Eser Ofset, Trabzon 1998, 55.

Şekil 2.2. Gördes İlçesi'nde Nüfusun Gelişim Seyri.

1940-1945 sayım dönemlerinde Gördes ilçesinin nüfusu 26583'den 27667'ye yükselmiştir. Bu devrede yıllık nüfus artışı % 0.8 oranında gerçekleşerek ülkemiz ortalamasının (% 1.0) altında kalmıştır[187]. Aynı devrede erkek nüfustaki artış göze çarpmaktadır. Erkek nüfus % 1.5 oranında artış gösterirken, kadın nüfusta bu değer % 0.1 olmuştur (Tablo 2.3, Şekil 2.1). Bu dönemdeki düşük nüfus artışı yalnızca savaş yıllarının olumsuz etkileriyle izah edilememektedir. Bunda daha ağır basan sebep, 1940-1945 arasındaki devrede normale göre çok az çocuğun dünyaya gelmiş olmasıdır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele yıllarında (1914-1922) doğumların az, ölümlerin fazla olması 1940-1945 döneminde anne-baba olma şansına sahip nüfusun az olmasına neden olmuştur. Doğurganlık çağındaki nüfusun bu devrede az olması, doğumların azalmasına ve dolayısıyla nüfus artış hızının düşmesine neden olmuştur. Buna ek olarak İkinci Dünya Savaşı yıllarına denk gelen bu dönemde baba olabilecek, evlenebilecek büyük bir erkek nüfusun silah altına alınması, harp yıllarındaki mahrumiyetlerin getirdiği hastalıklar ve kıtlıkların ölüm oranını arttırması, nüfus artış hızını önemli derecede yavaşlatan etkenler arasındadır[188].

[187] Hayati Doğanay, *Türkiye Beşeri Coğrafyası,* Gazi Büro Kitabevi, Ankara 1994, s. 149.
[188] Alaettin Tandoğan, *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu*, Eser Ofset, Trabzon 1998, 56.

23 Ocak 1940 tarihinde ilçe merkezinde meydana gelen toprak kayması neticesinde evleri yıkılan insanlar, buradan göç etmek zorunda kalmıştır[189]. İlçe merkezine nazaran kırsal kesim nüfusunun fazla olması, merkezde ikamet edenlerin mecburi olarak köylerine döndüklerini göstermektedir.

Gördes ilçesinin nüfusu 1945-1950 yılları arasında 27667'den 31302'ye ulaşarak % 2.6 oranında artmıştır. Bu değer, ilçe nüfusunun bütün sayım dönemlerinde yakaladığı en yüksek artış oranı olup, aynı zamanda ülkemiz ortalamasının da (% 2.3) üzerindedir. II. Dünya Savaşından dolayı askere alınan nüfusun terhis edilmesi, evlilik oranlarının artması sonucunda doğumların fazlalaşması, sağlık alanındaki pozitif gelişmelerle ölüm değerlerinin düşmesi, refah düzeyinin yükselmesi nüfusun artmasını sağlayan etkenlerdir.

1955 sayım döneminde ilçe nüfusu 31302'den 34357'ye yükselmiştir. Yıllık artış değeri ise % 1.9 olmuştur. 1955 yılında nüfusun yıllık artış oranı % 0.7 değerinde azalarak % 1.9'a gerilemiştir. Bu devrede cinsiyetler arasındaki nüfus incelediğinde; nüfusun % 2.8'ini erkeklerin, % 2'sini ise kadınların oluşturduğu görülmektedir (Tablo 2.3, Şekil 2.1).

1955-1960 sayım dönemi ülkemizde nüfus artışının en yüksek olduğu devredir. Çünkü ülkemiz bu döneme kadarki Cumhuriyet Türkiye'sinin en hızlı kalkınma hamlesini gerçekleştirmiş ve ülkemizin her yöresi inşaat ve imar şantiyesi haline getirilmiştir[190]. Yine bu süreçte köy ve köylüye yönelik yaklaşımlar önceki devrelerden farklı olmuştur. Gerçekten genel bir değerlendirme ile planlı dönemde köy kalkınmasının sanayileşme, tarımda modernleşme ve kentleşme olgularıyla ele alınmış olması, köy kalkınmasına yönelik yeni tanımlamaların, yöntem ve tekniklerin ortaya çıkarılması nüfus konusunda olumlu gelişmeler gibi görülse de ne yazık ki uzun vadeli ve sonuç odaklı çabalar olmaktan uzaktır[191]. 1955-1960 sayım dönemi yıllık nüfus artışının en az olduğu devrelerden birini oluşturmaktadır. Bu dönemde erkek nüfus 2 kişi azalırken, kadın nüfus 124 kişi artmıştır. İlçenin toplam nüfusu % 0.07 oranında artarak, 34357'den 34478'e yükselmiştir.

---

[189] Mehmet Tekdemir, *Bilinmeyen Yönleriyle Gördes,* Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2016, 111.
[190] Hayati Doğanay, *Türkiye Beşeri Coğrafyası,* Pegem Akademi, Ankara 2016, 177.
[191] Muzaffer Bakırcı, "Kırsal Türkiye: Tarihsel Gelişim, Sorunlar ve Kırsal Kalkınma Yaklaşımları", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 11, 2003, 79-80.

Tüm sayım dönemleri içerisinde 1960-1965 devresi, yıllık nüfus artışının en fazla olduğu üçüncü devredir. Bu dönemde yıllık artış oranı erkek nüfusta % -0.002'den % 1.7'ye, kadın nüfusta ise % 0.1'den % 1.8'e yükselmiştir. Toplam ilçe nüfusu 3046 kişi artarak 34478'den 37524'e yükselmiştir. Bir sonraki sayım döneminde (1965-1970) hem cinsiyetler bazındaki nüfusta hem de toplam nüfusta artışlar devam etmiştir. Yıllık nüfus artışı bir önceki devreye göre % 0.3 oranında azalarak % 1.5 olmuştur (Tablo 2.3).

İkinci Dünya Savaşının sona ermesi ile silah altındaki erkek nüfusun terhis edilmesinden sonra evlenmelerin, dolayısıyla kaba doğum oranının artmış olmasının etkileri 1960-1965 döneminde daha çok hissedildiği düşünülmektedir.

1970 yılında yapılan sayımda genel nüfus artış oranındaki düşüşlere iç göçlerle birlikte değişmeye başlayan sosyal yapıdaki farklılıklar yani kent yaşamının aile dokusuna etkisi ve çocuk sayısındaki kısıtlama ile iç ve dış göçler sebebi ile göç eden erkek nüfusun başlangıçta ailelerinden ayrı olmasının da eklenmesi, doğum oranlarının düşmesine neden olmuştur[192]. Bu dönemde gerek ülkemiz gerekse inceleme sahası açısından nüfus artış oranlarının bir önceki cümlede belirtilen nedenlerle düşmeye başladığı devre olarak dikkat çekmektedir.

1980 sayım dönemi itibariyle yükselişe geçen nüfus artış oranıyla beraber toplam nüfus değeri 45526 olmuştur. Bu periyotta kadın nüfusta % 1.6'lık, erkek nüfusta ise % 1.4'lük bir artış yakalanmıştır. Nüfus 1985 yılında bir önceki yıldan % 0.2 daha fazla artış göstererek tüm sayım dönemleri içerisinde en yüksek değere (49314) ulaşmıştır. Bu devrede erkek nüfus 22465'ten 24302'ye, kadın nüfus ise 23061'den 25012'ye yükselmiştir. Cinsiyetler arasındaki yıllık artış oranı farkının (% 0.1) kadın nüfusun lehinde olduğu tespit edilmiştir. 1985-2000 yılları arası, ilçe nüfusunun zirveye ulaşıp tekrar düşmeye başladığı dönemdir. 1985 yılı nüfus grafiğinin pik noktasını teşkil etmektedir. 1985'de zirvede olan nüfus değerleri bir sonraki sayım dönemi olan 1990'da % -4.2 oranında azalarak 38853'e, 1997'de ise 38516'ya gerilemiştir. Buradan itibaren ise düşüşe geçmiştir. Bu dönem içerisinde yıllık artış hızlarının en az % -4.2 en çok % -0.1 olduğu tespit edilmiştir (Tablo 2.3, Şekil 2.1, 2.2). Nüfustaki yüksek

[192] Ümit Sergün, "Türkiye'de Nüfus Artışı ve Sorunları", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 20-21, İstanbul 1974-1977, 217.

düşüşün temel nedeni sayımların doğru bir şekilde yapılmayarak 1990 sayımında nüfusun olduğundan daha az gösterilmesidir.

Sayım devreleri arasında 1997-2000 döneminde toplam nüfus % -0.3 oranında azalarak 38110 olmuştur. Ülkemizde 2007 yılı itibariyle daha kesin ve itimat edilen sonuçların elde edilebileceği Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine (ADNKS) geçiş yapılmıştır. Önceki sayım periyotlarında türlü nedenlerle (İller Bankası'ndan daha fazla pay almak gibi) fazla gösterilen nüfus miktarları, bu sistemle beraber daha muntazam bir hale bürünmüş ve gerçeği yansıtan bir hal almıştır. 2007 ve sonrasındaki nüfus miktarları incelendiğinde, artış ve azalışlar dışında kararlı bir nüfus değişimi görülmektedir. 2007 yılında toplam nüfus 4939 azalarak 33171'e düşmüştür. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminden sonraki sayım yıllarında ilçe toplam nüfusu sürekli düşüş göstermiş olup, en yüksek değere 2015 yılında edindiği % -2.4 ile ulaşmıştır. Bir sonraki sayım dönemi olan 2016'da ise toplam nüfus % -0.7 oranında azalarak 28833'e gerilemiştir.

2.1.2. Kır Nüfusu

Ülkemizde İkinci Dünya Savaşından sonra sağlanan nispi huzur ve sükûnet sayesinde geleceğe daha büyük bir güvenle bakılması gibi psikolojik sebep, milli gelirin artması gibi iktisadi etken, nüfus artışını teşvik etmiştir[193]. Bu artış, kendini daha çok kırsal kesimde belli etmiş olmakla birlikte bu süreçte meydana gelen nüfus hareketleri de bunu kanıtlar niteliktedir.

Gördes'te kırsal nüfus 1955 yılına kadar artış, 1960'ta küçük bir azalış ve bundan sonra ise 1985 yılında kadar tekrar artış göstermiş, sonraki sayım dönemlerinde ise sürekli azalış eğilimi içerisinde olmuştur (Tablo 2.4, Şekil 2.3). 1955 yılında ilçe nüfusunun % 11.9'u ilçe merkezinde % 88.1' ise köylerde ikamet etmektedir. 1990 yılına gelindiğinde köy nüfusu % 13.2 oranında azalarak % 74.9'a düşmüştür. Bu oranlar çeşitli nedenlerle kırsal kesimdeki nüfusun ilçe merkezine doğru yer değiştirdiğini ifade etmektedir.

---

[193] Alaettin Tandoğan, *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu,* Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon 1998, 57.

Araştırma sahasını oluşturan Gördes ilçesinde sayım dönemlerinin hepsinde kırsal kesimin barındırdığı nüfus miktarı ilçe merkezinden fazla olmuştur. Sayım periyotları içerisinde köy nüfusları en yüksek değere 1985 yılında ulaşmıştır. Bu dönemden sonraki süreçlerde köy nüfuslarında sürekli bir azalma yaşanırken, ilçe merkezi nüfusunda ise sayım dönemleri itibariyle artış-azalışlar meydana gelmiştir. Köy nüfusları azalırken ilçe toplam nüfusunda da düşüşler olması hem ilçe merkezinde hem de köylerde göç olayının yaşandığını ortaya koymaktadır. Gördes ilçesinde genel itibariyle hemen hemen bütün sayım dönemlerinde hem ilçe merkezi hem de kırsal kesim nüfusunda kadın nüfusun erkek nüfustan fazla olması göç olayının varlığının bir başka delilidir. Ayrıca ilçede 1955 yılına kadar yapılan sayımlarda erkek nüfusun azlığı göze çarpmaktadır. Bunun nedenlerini, hem II. Dünya Savaşının ülkemize de sıçraması olasılığına karşı çok sayıda erkeğin silah altına alınmış olması, hem de yüzyılın başındaki İtalyan, Balkan ve I. Dünya ve Kurtuluş savaşlarındaki erkek nüfusun yitirilmesinden doğan boşluğun henüz doldurulamamış olmasındandır[194]. Daha sonraki süreçte sağlanan güven ortamına bağlı olarak artan ekonomik refah düzeyi nüfus artışını teşvik etmiştir.

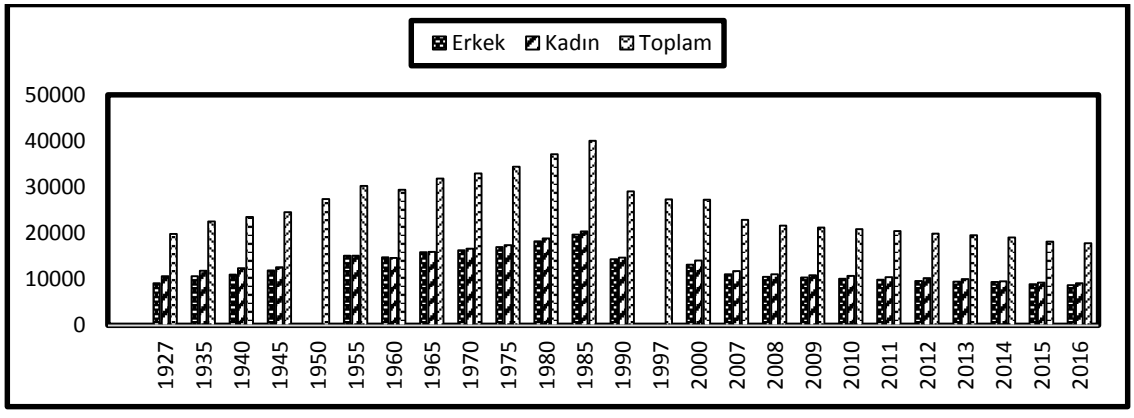
Ülkemizde detaylı nüfus sayımlarının yapılmaya başlandığı 1935 yılında 22561 olan kırsal nüfus, sayım devreleri süresince en fazla 1985 yılında 40068'e yükselmiştir. İlçedeki kırsal nüfusun yıllık artış ve azalış oranları göz önüne alındığında; en fazla artışın % 2.3 ile 1950'de, en fazla düşüşün ise % -5.6 ile 1990 yılında olduğu görülmektedir. 1935 yılına ait cinsiyet oranları mukayese edildiğinde; kırsal nüfusun % 47.4'ünü (10702) erkek nüfus, % 52.6'sını (11859) kadın nüfusun oluşturduğu göze çarpmaktadır (Tablo 2.4, Şekil 2.3). Muharebe dönemi geçmiş olmasına rağmen etkisinin hala devam ettiği nüfus miktarlarından anlaşılmaktadır. 1945 senesinde kırsal nüfustaki % 0.9 oranındaki artışta savaş şartları nedeniyle silah altında tutulan asker nüfusun terhis edilmesinin büyük etkisi olmuştur[195]. Bu dönemde erkek nüfusun % 1.5 oranında artış göstererek 11063'ten 11913'e yükselmesi bu durumu desteklemektedir.

[194] Tekdemir, 112.
[195] Hayati Doğanay, *Demografya (Nüfus Bilimi),* İkinci Basım, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Ofset Matbaası, Erzurum 1991, 86.

Tablo 2.4. Nüfus Sayım Yıllarına Göre Gördes İlçesi'ne Bağlı Köylerin Nüfusu ve Yıllık Değişim Oranı (1927-2016).

Yıllar	Erkek	Yıllık Artış ve Azalış Oranı (%)	Kadın	Yıllık Artış ve Azalış Oranı (%)	Toplam	Yıllık Artış ve Azalış Oranı (%)
1927	9175	-	10706	-	19881	-
1935	10702	2.1	11859	1.3	22561	1.7
1940	11063	0.7	12441	1.0	23504	0.8
1945	11913	1.5	12659	0.3	24572	0.9
1950	-	-	-	-	27432	2.3
1955	15141	2.7	15101	1.9	30242	2.0
1960	14751	-0.5	14656	-0.6	29407	-0.6
1965	15900	1.6	15959	1.8	31859	1.7
1970	16313	0.5	16663	0.9	32976	0.7
1975	17000	0.8	17405	0.9	34405	0.9
1980	18222	1.4	18902	1.7	37124	1.6
1985	19689	1.6	20379	1.6	40068	1.6
1990	14382	-5.4	14704	-5.6	29086	-5.6
1997	-	-	-	-	27335	-0.9
2000	13220	-0.8	14081	-0.4	27301	-0.04
2007	11097	-2.3	11779	-2.3	22876	-2.3
2008	10533	-5.1	11122	-5.6	21655	-5.3
2009	10375	-1.5	10883	-2.1	21258	-1.8
2010	10119	-2.5	10759	-1.1	20878	-1.8
2011	9944	-1.7	10502	-2.4	20446	-2.1
2012	9659	-2.9	10244	-2.5	19903	-2.7
2013	9530	-1.3	10065	-1.7	19595	-1.5
2014	9448	-0.9	9607	-4.6	19055	-2.8
2015	8921	-5.6	9272	-3.5	18193	-4.5
2016	8727	-2.1	9127	-1.6	17854	-1.7

Kaynak: Genel Nüfus Sayım Sonuçları ve ADNKS Verilerinden Derlenmiştir.

Şekil 2.3. Sayım Yıllarına Göre Kırsal Nüfusun Gelişimi (1927-2016).

Sayım yılları içerisinde 1945-1950 arasındaki dönem yıllık % 2.3 ile en fazla artışın yakalandığı devredir. Bu dönemde kırsal nüfus 24572'den 27432'ye yükselmiştir. 1950'li yıllar Türk tarımında teknolojik değişmenin yaşandığı dönemlerden biridir. Dönem içerisinden meydana gelen mekanik gelişmelerin en

önemlisini kullanılan traktör sayısındaki artış oluşturmaktadır[196]. Süreç boyunca makinalaşma ile tarımdan elde edilen gelir hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır[197]. Nüfus artışını, ölüm oranlarının gerilemesi ile tıbbın ilerlemesi ve tıbbi hizmetlerden toplumun yeterince faydalanması hızlandırmıştır[198]. 1954 yılında yapımına başlanan Demirköprü barajı 1960'ta tamamlanarak işletmeye açılmıştır. Baraj yapılmadan önceki süreçte Gördes'e bağlı olan Borlu bucak merkezi, baraj yapılınca sular altında kalmıştır. Evleri sular altında kalan Borlu sakinleri Demirci ilçesine göç etmişlerdir[199]. Bu durum 1955-1960 arasındaki nüfus miktarlarından da anlaşılmaktadır. 1955 sayım döneminde 30242 olan kırsal nüfus 1960'a gelindiğinde % -0.6 oranında azalarak 29407 olmuştur. 1960 sayım döneminde 29407 olan nüfus, bir sonraki devrede % 1.7'lik bir artış göstererek 31859 olmuştur. 1985 yılına kadar genellikle artış eğiliminde olan toplam kırsal nüfus içerisindeki kadın nüfusun oranı erkek nüfustan fazla olmuştur. Cinsiyetler arasındaki nüfus dağılımı incelendiğinde her iki nüfus grubunun 1955-1985 arasındaki periyotta genellikle 15000'in üzerinde seyrettiği görülmektedir. Artış oranları arasında da çok büyük fark bulunmamaktadır. 1969 yılının mart ayı ve 1970'in nisan ayında meydana gelen depremler ilçeyi büyük ölçüde etkilemiştir. Bu depremlerin sonucunda köy yerleşmelerinin büyük bir kısmı zarar görmüş ve burada ikamet eden halk devletin sağlamış olduğu ekonomik imkânlarla kendilerine yeni bir konut inşa etmiştir. Bunun yanında özellikle 1970 yılındaki depremde bazı köylerdeki (Günkonak-(Emede) gibi) konutların % 90'ını yıkılmış % 10'unu ise oturulamayacak hale gelmiştir. Bunun üzerine bu köylerde yaşayanların ilçe merkezine göç ettirilmesine karar verilmiştir[200]. Bunun yanında 1970'li yıllar araştırma sahasında nüfus artış hızının azaldığı döneme rastlamaktadır. 1965 senesinde kırsal nüfus % 1.7 oranında büyürken bu değer 1970'te % 0.7'ye 1975'te ise % 0.9'a düşmüştür. Bu durumu en iyi yurtdışına olan göçler izah etmektedir. Bu devre ülkemiz genelinde olduğu gibi çalışma sahasında da nüfusun bir kısmının ülke dışına göç ettiği bir dönemdir. Bu yıllarda özellikle Batı Avrupa'ya işçi göçleri yapılmıştır. Gördes'in iş olanakları açısından kısıtlı bir yapıya sahip olması,

[196] Ahmet Makal, "Türkiye'de 1950-1965 Döneminde Tarım Kesiminde İşgücü ve Ücretli Emeğe İlişkin Gelişmeler", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 56 (3), 2001, 110.
[197] Ahmet Kılıçbay, *Türkiye Ekonomisi*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985, 114.
[198] Hayati Doğanay, *Demografya (Nüfus Bilimi),* İkinci Basım, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Ofset Matbaası, Erzurum 1991, 86.
[199] Tekdemir, *Bilinmeyen Yönleriyle Gördes,* 1974, 106.
[200] Tekdemir, *Bilinmeyen Yönleriyle Gördes,* 1974, 108.

çevresinde İzmir, Manisa gibi büyükşehirlerin ve işlek yolların bulunması ilçedeki nüfus kitlesinin göç etmesine yol açmıştır.

1980 sayım devresinde 1975'ten sonra yakaladığı yıllık % 1.6'lık artışla 37124'e ulaşan kırsal nüfusun % 1.4'ünü erkekler, % 1.7'sini ise kadınlar oluşturmaktadır. Bir sonraki sayım dönemi olan 1985'te nüfus grafiğindeki zirve noktasına erişen kırsal nüfus, 1990 yılında tüm sayım dönemleri arasındaki en büyük düşüşü yaşayarak adeta bundan sonra yaşanabilecek nüfus kayıpları hakkında önbilgi vermiştir. Bundan sonraki tüm sayım periyotlarında azalan nüfus artışı hızları dikkat çekmektedir. Aynı yıllarda ilçe merkezi nüfusunda yıllara bağlı artışın meydana gelmesi nispeten ilçe merkezine göç edildiğini ortaya çıkarmaktadır. Örneğin; 1997 yılında ilçe merkezi nüfusu 10573 iken 2000 yılında % 0.7 artarak 10809'a çıkmıştır. Aynı dönemlerde kırsal nüfusta meydana gelen azalmalar bu ifadeyi doğrulamaktadır. Köprübaşı 20.05.1990 tarihinde ilçe statüsüne kavuştuktan sonra Gördes'e bağlı Alanyolu, Yeşilköy, Esatköy, Kavakyeri, Karakeçili, Kıranşeyh, Kurtlar, Kürekçi, Sarıaliler, Sargaç, Tepeköy, Kıdırcık ile Salihli'ye bağlı Gökeyüp, Köprübaşı'na bağlanmıştır. Ancak daha sonraki yıllarda Karakeçili, Kürekçi, Sarıaliler ve Gökeyüp Köprübaşı ilçesi sınırlarından çıkarılmıştır[201]. Böylece araştırma sahasının idari sınırı daralırken ona bağlı olan yerleşmelerin de azalması nüfustaki düşüşleri beraberinde getirmiştir.

1990-1997 dönemleri ve sonrasında Gördes'in köylerinde nüfus miktarı azalış göstermektedir. Bu durum 2007 yılında dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır. Bunu tütün üretimindeki kota uygulaması ve enflasyona bağlı olarak çiftçinin mazot ve gübre fiyatlarındaki artıştan ve malının satışından kazanç elde edememesi ortaya çıkarmıştır[202]. İklim koşullarının etkisi altında şekillenen tütün tarımında zaman zaman ortaya çıkan hastalıklar üreticinin beklediği kazancı sağlayamamasına ve sonraki yıllarda başka bir ürünü tercih etmesine neden olmuştur[203]. Bunun neticesi de ilçeden Manisa il merkezine ve diğer büyük şehirlere göç şeklinde kendini göstermiştir. Bilhassa sanayi faaliyetlerin yoğunluk kazandığı ve iş bulma imkânının fazla olduğu

[201] Yahya Karakeçili, *Beşeri ve Ekonomik Coğrafya Açısından Köprübaşı (Manisa),* Nobel Bilimsel Eserler, Ankara 2016, 51.
[202] Okan Yaşar, "Türkiye'de Tütün ve Tütün Mamulleri Sanayii ve Son Tütün Yasasının Sektöre Etkileri", *Türk Coğrafya Dergisi,* 42, 2004, 73-90.
[203] Nuran Taşlıgil, "Türkiye'de Tütün Ziraati", *Türk Coğrafya Dergisi,* 27, 1992, 129-138.

yerlere yapılan göçler, ilçenin gelişme potansiyelini düşürmüştür. Kadın nüfusa oranla erkek nüfusta meydana gelen düşüşler göçlerin en önemli göstergelerindendir.

Kırsal nüfus 1935-1990 yılları arasında 20.000 değerinin altına düşmezken, 2012'den itibaren % -2.7 oranında azalarak 19903'e gerilemiştir. 1990 yılında toplam nüfusun % 25.1'i ilçe merkezinde, % 74.9'u köylerde yaşamaktadır. 2012 yılına gelindiğinde ise kırsal nüfus % 65.3'e düşerken, ilçe merkezi ise % 34.7'ye yükselmiştir. Nüfustaki değişim sürerken kırsaldan şehir merkezine olan göçler de devam etmektedir. 2007 yılında Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine geçilmesi ile birlikte daha doğru ve mübalağadan uzak nüfus verileri tutulmaya başlanmıştır. 2008 yılında % -5.3 oranında azalan kırsal nüfus, 2009-2010 sayım dönemlerinde aynı oranda (% -1.8) düşüş göstermiştir. 2015 sayım devresinde yüksek sayılabilecek oranda azalan kırsal nüfus, bir sonraki sayım dönemi olan 2016'da % -1.7'lik bir azalma ile tüm sayım dönemleri arasında en düşük değere sahip olmuştur (Tablo 2.4, Şekil 2.3).

Gördes ilçesinin 1935-2016 yılları arasındaki kırsal nüfusu detaylı incelemeye alınırsa 21 köyün nüfusunun düşüşe uğradığı ortaya çıkmaktadır (Tablo 2.5). Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar Gördes'e bağlı bulunan köylerin sayısında artış ve azalışlar meydana gelmiştir. Bunların en önemlisi Demirköprü barajının inşa edilmesiyle olmuştur. 1921 yılında Gördes'in Borlu ve Kayacık adlarında iki bucağı bulunmaktadır. Yine 1921 senesinde Dağdere ve Yeğenoba köyleri de Gördes'in idari sınırları arasında yer almıştır[204]. 21 Mayıs 1921 tarihinden Gördes'in Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmesiyle Kayacık, Yeğenoba ve Dağdere köyleri talan edilmiştir. İşgalden sonraki hasar gören resmi yapıların yeniden inşası için çalışmalar yapılmış ve bu amaç doğrultusunda her köyden köyün ekonomik seviyesi ve nüfus miktarı göz önünde bulundurularak inşaat malzemeleri talep edilmiştir. Bu isteklere Dağdere ve Yeğenoba köylerinin sakinleri tarafından olumsuz cevap verilmesi üzerine Gördes'in resmi yetkilileri ve ileri gelenleri bu köyleri ilçeden ayırarak Akhisar'a bağlamışlardır[205]. Araştırma sahasında 22 Ekim 1950 tarihinde yapılan genel nüfus sayımında 102 köyün bulunduğu tespit edilmiştir. Bunlardan Kurttutan köyü, 23 Ekim 1955 nüfus sayımından önce Salihli'ye bağlı olan Adala bucağına dahil edilmiştir. 1954 yılında Demirköprü barajının yapımına başlanmış ve baraj 1960'ta işletmeye açılmıştır.

[204] Emecen, 2-7.
[205] Bayram, 11-26.

Baraj yapılmadan önceki süreçte Gördes'e bağlı olan Borlu bucağı, barajın işletmeye açılmasından sonra sular altında kalmıştır. 1959'da Borlu'nun Demirci'ye katılması, Borlu halkının buraya göç etmesine yol açmıştır. Aynı yıl içerisinde burası bucak merkezi durumuna getirilmiş ve Gördes'in Armağan, Gerencik, Karacaibrahim, Karyağdı, Kulalı, Selviler, Şelekler, Tokmaklı, Yabacı, İcikler, Gümele, Hüdük, Çayköy, Kızılca ve Yumuklar köyleri buraya bağlanmıştır. İcikler, Gümele, Çayköy, Kızılca, Hüdük ve Yumuklar köyleri daha sonra Kula ilçesine dahil edilmiş ancak sonraki süreçte yeniden Borlu bucağına katılmışlar ve Borlu'nun Tahtacı köyüne taşınması sonucunda köyler buradan ayrılamamış sonunda Demirci ilçesinin köyleri arasındaki yerlerini almışlardır[206]. 1959 yılında değişiklikler devam etmiş, yine Gördes'in köylerinden olan Akçaköy, Hacıköseli, Kelli, Mamatlı, Oraklar Salihli'nin sonradan Karataş adını alan Adala bucağına katılmışlardır. Bunlardan Oraklar köyü zaman içerisinde sular altında kalınca yeri değiştirilerek aynı adla yeniden kurulmuştur. Gördes'in bir diğer bucak merkezi olan Köprübaşı, 1955'ten sonra Borlu halkının bir kısmının buraya gelip yerleşmesiyle kurulmuştur. Evleri sular altında kalanların da yerleşmek için Köprübaşını seçmesi, buranın Gördes'e bağlanmasını ve bucak merkezi haline getirilmesini sağlamıştır[207]. Köprübaşı'na bağlı köylerden Tepeköy, Çarıklar ve Cıcıklı sular altında kalmış ancak yeri değiştirilerek aynı adla yeniden kurulmuştur. Araştırma sahası sınırları içerisinde Tepeköy olarak adlandırılan bir köy daha bulunmaktadır[208]. Önceki süreçte Borlu bucağındaki Tepeköy'ü Gördes ilçe merkezindeki Tepeköy'den ayırt edebilmek için buraya Borlu tepe adı verilmiştir. Sacayak, Temrek, Armutdere, Eceköy, Hanaylı, Topalmusa, İbişderesi köyleri de bütünüyle sular altında kalmışlardır. Buralarda ikamet eden halk farklı yerlere taşınmışlar ve taşındıkları mevkilerde köylerini yeniden kuramamışlardır. 1959 yılında yapılan değişikliklerden biri de Balıkesir'in Sındırgı ilçesi dâhilinde yer alan Kıhra köyünün Gördes'e bağlanması olmuştur. 28.09.1961 tarihinde alınan bir kararla Çiçekli adı verilen Kıhra, günümüz itibariyle Gördes'in en kalabalık ikinci mahallesini oluşturmaktadır[209]. 1966 senesinde önceki dönemlerde Kızıldam köyünün mahallesi

[206] Tekdemir, 91-110.
[207] Nejdet Bilgi, *1842 Yılında Saruhan Sancağı'nın Nüfusu ve İdari Bölünüşü,* Manisa Araştırmaları Cilt 1, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma Merkezi Yayını, Manisa 2001, 93-95.
[208] Yurdoğlu, 85-112.
[209] İlker ve Diğerleri, 12-74.

konumunda olan Çatalarmut köyü muhtarla yönetilen bir yapıya kavuşmuştur. 02.06.1968 tarihinde ise Köprübaşı bucak merkezi ile Güneşli köyünde belediye teşkilatı kurulmuştur. Ancak Köprübaşı bucak merkezinin nüfusu 2000'den düşük olduğu için burada belediye teşkilatı kurulmasını sağlamak amacıyla Avşar, Karabük, Çamyurdu köyleri belediye sınırları içine alınmıştır[210]. Güneşli köyü için de aynı durum söz konusu olmuş ve Evciler köyü buranın sınırlarına dâhil olmuştur. 1972'de de Kayacık köyünde belediye teşkilatı kurulmuştur. Gördes ilçesinde 28.03.1969 ve 28.04.1970 tarihlerinden meydana gelen depremde Günkonak, Kıranköy, Efendili, Kuşlukköy, Oğulduruk, Börez, Beğel, Malaz, Dutluca, Kalemoğlu, Çiçekli, Karayağcı, Kayacık köyleri büyük hasar görmüştür. Depremde evlerin büyük bir kısmı (yaklaşık % 90) oturulamayacak hale gelmiş ve evleri yıkılan vatandaşlar devletin desteği ile kendilerine yeni bir ev inşa etmişlerdir. Bu süreçte yalnızca Günkonak köyü sakinlerinin ilçe merkezine taşınmalarına karar verilmiştir[211].

[210] 1973 Manisa İl Yıllığı, 47-51.
[211] Tekdemir, *Bilinmeyen Yönleriyle Gördes,* 1974, 105-108.

Tablo 2.5. Nüfus Sayım Yıllarına Göre Gördes İlçesi Kır Nüfusunun Gelişimi (1935-2016).

Köyler	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1997	2000	2010	2016
Afşar (Avşar)	233	229	256	271	335	-	342	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Akça (Topallar)	54	70	80	77	75	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Akçaalan	213	187	223	219	228	246	247	167	156	175	164	-	-	-	-	-
Alanyolu (Araplı)	498	572	582	624	680	717	783	772	848	838	805	-	-	-	-	-
Armağan	183	232	250	303	367	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-
Armut Dere	163	150	204	204	262	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Arpacı	84	83	82	102	122	245	190	191	201	234	214	-	-	-	-	-
Balıklı	272	253	264	297	317	322	331	328	318	344	353	357	336	323	289	270
Bayat	161	174	181	202	224	244	247	249	231	400	324	312	250	214	118	88
Beğel (Begerli)	387	379	401	473	475	536	565	494	511	542	564	583	573	514	401	341
Beğenler (Beyenler)	186	183	198	183	223	260	309	348	377	428	469	510	444	502	458	352
Benlieli (Benliceli)	314	321	352	394	433	480	512	638	560	613	584	617	507	501	313	258
Borlu	439	409	522	636	1062	1450	1350	2368	3134	4022	5338	-	-	-	-	-
Merkez Tepe (Tepeköy)	398	368	376	407	415	476	526	535	568	552	668	-	526	524	467	435
Boyalı	484	495	541	550	614	605	777	806	703	781	765	773	706	730	548	429
Bozburun	272	255	254	270	286	286	276	254	240	262	235	-	-	-	-	-
Börez	265	269	286	326	351	389	416	477	457	496	483	519	516	469	399	368
Cıcıklı (İbişderesi)	152	189	199	237	269	203	251	242	252	208	196	-	-	-	-	-
Çarıklar	207	243	265	292	338	59	75	92	110	113	108	-	-	-	-	-
Çatalarmut	-	-	-	-	-	-	-	205	268	281	310	306	308	289	279	248
Çiçekli (Kıhra)	-	-	-	-	-	1312	1331	1544	1414	1569	1406	1665	2006	1866	1212	999
Çiğiller	311	330	317	356	380	408	391	420	439	491	493	549	579	568	486	472
Çomar	201	214	253	267	300	330	347	405	427	447	452	-	-	-	-	-
Dalkara	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	132	106	95	60	47
Darağıl (Dargır)	195	231	237	269	309	361	413	393	438	455	488	479	496	487	397	355
Deliçoban	372	376	377	390	443	479	510	480	595	589	631	616	563	573	456	380
Deliler	104	128	154	175	213	203	210	218	169	219	222	195	-	-	-	-
Dereçiftlik	161	175	170	197	201	260	280	278	312	352	388	344	331	326	225	190
Devlethan	58	61	67	67	91	112	104	90	69	48	43	34	-	-	-	-
Dikilitaş	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	166	148

Tablo 2.5. (Devamı)

Dövüşviran (Döğüşören)	116	107	119	128	142	160	160	148	136	114	127	-	-	-	-	-
Dutluca	-	-	-	-	-	-	433	413	396	459	488	498	465	383	277	209
Ece	56	73	64	69	84	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-
Efendili	262	238	246	270	317	319	488	330	359	376	371	369	306	285	232	204
Emede (Günkonak)	81	71	71	93	112	123	100	35	-	-	-	-	-	-	-	-
Esat (Esatköy)	62	74	62	88	91	90	92	95	120	107	103	-	-	-	-	-
Evciler	445	431	464	497	554	621	644	-	-	-	-	-	-	-	-	548
Fundacık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	331	408	434	441	418	327
Geçtin (Doğanpınar)	167	174	177	221	236	268	283	315	347	370	413	408	408	405	289	248
Gerencik	62	83	72	105	135	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gündoğdu	170	183	190	250	263	277	277	297	282	255	202	-	-	-	-	-
Hacıköseli	215	234	245	283	281	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Haneyli	106	99	80	112	123	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hanya (Güneşli)	861	860	947	1068	1299	1425	1597	2325	2588	2909	3444	4263	3301	3099	2457	1627
Hörüler (Huriler)	98	132	135	165	192	212	227	205	178	148	150	-	-	-	-	-
İkizkuyu	235	279	291	311	327	348	381	375	297	305	302	-	-	-	-	-
Kabaköz	175	174	214	218	229	258	227	223	213	206	212	124	164	160	124	117
Kalemoğlu	269	274	307	325	370	399	439	444	481	488	507	517	497	487	429	379
Karaağaç	123	139	142	169	208	237	249	206	253	238	257	288	301	267	199	132
Karabük	192	197	197	227	255	342	300	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Karaca İbrahim	110	123	132	143	161	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Karaelmacık	-	-	-	-	-	-	261	257	206	227	232	-	-	-	-	-
Karakeçili	181	192	172	191	196	199	205	193	185	201	202	-	162	190	109	95
Karayağcı	233	238	278	321	329	371	436	290	592	563	575	615	659	670	568	507
Karayakup	155	171	178	178	210	241	266	473	332	374	406	438	433	452	290	121
Karyağdı	88	177	169	190	225	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kasar	172	207	191	220	227	274	287	285	257	219	187	-	-	-	-	-
Kaşıkçı	414	428	477	524	593	663	641	567	596	599	638	679	638	640	508	480
Kavakyeri	273	339	326	366	399	440	442	433	455	448	419	-	-	-	-	-
Kayacık	1146	1247	1330	1425	1583	1636	1766	2296	2109	2054	2497	3093	2062	2670	1097	857
Kelli	78	81	88	97	105	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 2.5. (Devamı)

Kemhallı	183	211	184	240	288	324	300	360	414	398	417	-	-	-	-	-
Kıdırcık	66	91	77	108	113	119	167	149	150	163	202	-	-	-	-	-
Kılcanlar	189	154	197	221	277	313	347	280	371	389	426	402	239	237	223	177
Kıran (Kıranköy)	432	483	468	523	616	683	719	687	645	716	625	625	602	552	457	425
Kıranşıh	257	294	333	375	404	433	484	530	534	575	635	-	-	-	-	-
Kırık (Kınık)	69	64	66	58	68	79	95	88	79	76	84	-	-	-	-	-
Kıymık	206	198	229	255	287	248	269	293	302	336	297	316	303	294	218	218
Kızıldam	235	254	274	314	347	404	447	273	294	310	339	345	374	355	383	349
Kızıllar (Çağlayan)	130	112	121	150	141	164	173	198	231	278	303	304	231	228	137	79
Killik	126	134	130	132	129	182	182	192	162	148	113	-	-	-	-	-
Kobaklar	239	239	277	308	337	387	420	500	517	597	638	615	656	643	566	475
Korubaşı (Eğrit)	150	150	159	170	132	232	335	317	313	328	363	357	346	299	247	240
Kozaklı	148	158	170	194	210	233	239	205	221	217	207	-	-	-	-	-
Köseler	258	298	281	322	365	434	444	510	543	637	674	736	616	680	743	639
Kulalı (Kulalar)	109	117	109	118	155	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kurtlar	104	133	139	159	151	186	182	204	204	224	225	-	-	-	-	-
Kurttutan	504	523	462	541	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kuşluk	195	176	150	182	214	219	254	270	261	285	302	242	253	241	223	179
Kuyucakkarapınar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	109	91
Kürekçi	237	255	259	293	318	329	326	396	371	349	394	-	170	238	155	144
Kürtler (Çamyurdu)	77	84	79	71	88	100	103	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Malaz (Dağönü)	224	232	245	257	267	289	324	360	339	309	316	345	324	325	205	160
Malkoca	82	79	111	113	130	167	212	232	252	256	282	317	294	270	211	186
Mamatlı	55	69	59	64	78	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mistanlı (Mestanlı)	95	89	83	100	81	80	80	84	81	58	81	-	-	-	-	-
Oğulduruk	324	321	335	356	416	493	517	552	603	682	656	647	601	573	433	397
Oraklar	132	137	135	144	161	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pınarbaşı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	154	165	104	106
Saçayak	225	249	251	330	336	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Salur (Sular)	516	507	536	605	684	717	773	807	855	884	865	942	743	759	579	430
Salurçiftliği (Gülpınar)	118	105	112	129	153	154	191	140	139	188	172	177	130	137	85	74

Tablo 2.5. (Devamı)

Sarğaç	62	67	82	81	108	142	146	127	119	135	149	-	-	-	165	-
Sarıaliler	131	126	153	153	170	176	200	155	254	267	257	-	245	248	-	170
Serviler	123	124	148	152	168	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Söğeler (Akpınar)	206	238	221	261	309	287	285	241	206	249	262	280	281	202	181	172
Şahinkaya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	204	117	71
Şelekler	178	190	175	176	207	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Şıhyahya (Şeyhyayla)	415	415	404	486	519	614	686	633	768	800	794	788	713	695	533	500
Tahtacı	180	195	184	219	267	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Temrek	223	213	192	254	323	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tepe (Tepeköy) Borlu Nahiyesi	116	117	141	142	177	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tokmaklı	154	147	160	200	200	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tomasa (Uğurlu)	97	109	93	107	122	94	109	91	86	80	85	-	-	-	-	-
Topalmusa	37	40	58	46	49	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tutluca	302	292	299	367	386	402	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tüpüler	302	339	344	329	365	391	400	410	377	413	401	379	347	270	222	188
Ulgar	167	169	168	189	214	250	282	292	329	369	380	371	316	320	307	285
Yabacı (Yakacı)	205	176	194	228	165	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yakaköy (Yaka)	670	635	665	758	796	818	808	867	882	990	1033	960	932	858	718	601
Yardere (Tardere)*	278	277	287	284	342	209	207	225	135	84	83	-	-	-	-	-
Yeniköy	118	118	118	126	150	169	169	109	189	215	242	247	218	225	173	162
Yeşilyurt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	170	153	113	105
Toplam	22561	23504	24572	27432	30242	29407	31859	32976	34405	37124	40068	29086	27335	27301	20878	17854

Kaynak: Genel Nüfus Sayım Sonuçları ve ADNKS Verilerinden Derlenmiştir.

Araştırma sahasında 2016 yılına kadar ulaşarak varlığını devam ettiren toplam 56 kırsal mahalleden 21 tanesi geçmişten günümüze değin nüfus kaybına uğramıştır (Tablo 2.5). Genellikle inceleme alanının kuzeyindeki köyler Balıkesir, Bursa, İstanbul'a, güneyindekiler Aydın, Muğla, Denizli'ye, batısındakiler Manisa il merkezi ve İzmir'e, doğusunda yer alanlar ise Uşak, Afyonkarahisar, Ankara, Eskişehir'e göç etmişlerdir.

Ülkemiz genelinde köyden kente göç olgusunun 1950'lerde başladığı belirtilmektedir[212]. Kırsal kesimdeki altyapı yetersizliği, toprak ve gelir dağılımındaki dengesizlikler, tarımda makinalaşmanın yaygınlaşmaya başlaması ile meydana gelen iş gücü fazlası gibi itici etmenlerin yanında az da olsa kentlerin nispi istihdam imkanları gibi çekici faktörlerin etkisi ve sanayileşme ile beraber kaçınılmaz bir eğilim olarak günümüze kadar devam etmiştir[213]. 1950'li yıllarda bu hareket 1980 ve sonrasındaki dönemde zirveye ulaşmış ve devam eden süreçte yavaşlamış olup, kentsel ve toplumsal hayatı büyük ölçüde etkilemiştir[214].

Tablo 2.6. 1935-2016 Yılları Arasında Nüfusu Azalan Köyler ve Azalış Oranları (%).

Köyler	1935	2016	Azalma %'si
Balıklı	272	270	0.7
Bayat	161	88	45.3
Beğel (Begerli)	387	341	11.9
Benlieli (Benliceli)	314	258	17.8
Boyalı	484	429	11.4
Efendili	262	204	22.1
Kabaköz	175	117	33.1
Karakeçili	181	95	47.5
Karayakup	155	121	21.9
Kayacık	1146	857	25.2
Kılcanlar	189	177	6.3
Kıran (Kıranköy)	432	425	1.6
Kızıllar (Çağlayan)	130	79	39.2
Kuşluk	195	179	8.2
Kürekçi	237	144	39.2
Malaz (Dağönü)	224	160	28.6
Salur (Sular)	516	430	16.6
Salurçiftliği (Gülpınar)	118	74	37.3
Söğeler (Akpınar)	206	172	16.5
Tüpüler	302	188	37.7
Yakaköy (Yaka)	670	601	10.3

Kaynak: Genel Nüfus Sayım Sonuçları ve ADNKS Verilerinden Derlenmiştir.

[212] Ertuğrul Güreşçi, "Köyden Kente Göçün Köydeki ve Kentteki Yansımaları: Akpınar Köyü Üzerine Bir Değerlendirme", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergi*si, 2 (2), 2010, 47.
[213] Alaettin Tandoğan, *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu,* Eser Ofset, Trabzon 1998, 74.
[214] Hakan Özdemir, "Türkiye'de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme", *Akademik Bakış Dergisi*, 30, 2012, 1-18.

Çalışma sahasında nüfusu azalan köylerin ikisindeki azalma oranı % 45'in üzerindedir. Bunlardan Bayat köyünün nüfusu 1935'te 161 iken 2016'da % 45.3'lük düşüş ile 88'e, Karakeçili'nin 1935 nüfusu 181 iken, 2016'da 95'gerileyerek % 47.5 oranında azalmıştır (Tablo 2.6). Araştırma sahasının Manisa il merkezi ile Akhisar ilçesine yakın olması köylülerin buralara iş bulmaya ve ihtiyaçlarını karşılamaya gitmelerine neden olmuştur. Zaman içerisinde ise bu durum göç halinde kendini göstermiştir. İnceleme sahasındaki kırsal yerleşmelerde temel geçim kaynağını tarım ve hayvancılık faaliyetleri oluşturmaktadır. Gördes ilçesinde zaman içerisinde hayvancılık faaliyetlerinin azalması ve tarım arazilerinin de kısıtlı olması nedeniyle köylerde ikamet edenler, Manisa il merkezi ve İzmir gibi metropollere doğru yer değiştirmişlerdir. Köylerin nüfuslarında meydana gelen düşüşler, göç olgusunun gerçekleştiğini doğrulamaktadır.

Gördes ilçesinde 9 köyün nüfusunda % 20-40 arasında azalma meydana gelmiştir. Bunlar; Efendili (% 22.1), Karayakup (% 21.9), Kayacık (% 25.2), Malaz (% 28.6), Kabaköz (% 33.1), Salurçiftliği (% 37.3), Tüpüler (% 37.7), Çağlayan ve Kürekçi (% 39.2) köyleridir. İnceleme sahasında yaşanan geçim sıkıntısı ve tarım arazilerinin miras yolu ile parçalanması göçlere neden olan diğer etmenlerdir. Nüfusu % 10 ve altında düşüşe uğrayan 4 köy bulunmaktadır. Bunlar Balıklı, Kılcanlar, Kıranköy ve Kuşluk 'tur.

İnceleme sahasındaki köy nüfusların azalmasının temel etkenini göçler oluşturmaktadır. Göçe katılanların büyük bir bölümü kısa mesafedeki yerlere ve sanayi-ticaret merkezlerine doğru yönelme eğilimindedirler. Gördes'in kırsal kesiminde meydana gelen bu yer değiştirme hareketleri, buradaki nüfusta basamaklar halinde seyrelmeye neden olmaktadır. Burada dikkati çeken bir nokta da göç edenler için bu olgu kendi başına bir amaç değildir. Buradaki gaye, kentte gelişen ekonomik ve ticari faaliyetlerin getirisinden pay almaktır. Kentin getirisinden pay alma isteği ya da daha iyi yaşama arzusu, yayılma sürecini desteklemektedir. Yeni ve hızlı bir şekilde gelişmekte olan çevre il ya da ilçelerdeki sanayinin ihtiyaç duyduğu işgücü göçle karşılanmakta ve böylece gelen göç, kentsel sanayi merkezlerince emilmektedir. Yer değiştirme hareketinin neden olduğu bu durum, dalgalar şeklinde tetikleyici etki yapmaktadır. İlçe merkezinde ikamet edenlerin göç olgusuna katılma oranları kırsal kesime nazaran daha düşüktür. Köylerden ilçe merkezine olan göçler, burada yaşayanları çok fazla yerinden

oynatmamaktadır. Araştırma sahasında cinsiyetler arasında kadınlarda erkeklere oranla daha fazla göç etme isteğinin bulunması göze çarpan diğer bir husustur. Ancak kadınlardaki yer değiştirme arzusu daha çok kısa mesafeli alanlara doğrudur. Erkekler ise kadınlara oranla kısa mesafenin yanında uzun aralıklı ve yurtdışı göçlere daha fazla katılmakta ve daha yüksek bir göç eğilimi taşımaktadırlar.

Gördes ilçesinde farklı yıllarda köy statüsü edinen toplam 8 yerleşme bulunmaktadır. Çiçekli 1957'de Sındırgı'dan ayrılarak Gördes'e bağlanmıştır. Dalkara Yakaköy'ün mahallesi iken 1988'de köy statüsüne kavuşmuştur. Kayacık'ın Yeni mahallesinin adı 1998'de Şahinkaya olarak değiştirilerek köy durumuna getirilmiştir. Farklı tarihlerde köy durumuna getirilen yerleşmeler arasında en fazla nüfus kaybı Şahinkaya (% 65.1), en az ise Fundacık 'ta (% 1.2) yaşanmıştır. Şahinkaya Köyüne en yakın değer % 64.4 ile Dalkara 'ya aittir. Balıkesir'in Sındırgı ilçesinden ayrılan Çiçekli 'nin nüfus miktarı bütün köylerden fazladır (Tablo 2.7). Bunun dışında ilçede Söğeller köyü Akpınar, Salur Çiftliği ise Gülpınar olarak adlandırılmıştır. Yeşilyurt Köprübaşı'nın Kıranşeyh Köyünün mahallesi konumundayken 1991 yılında aynı adla köy ilan edilmiş ve 1992'de Gördes'e bağlanmıştır. Evciler Köyü 1970 yılında Güneşli 'nin (Hanya) mahallesi olmuştur. Çatalarmut ise Kızıldam Köyünün mahallesi olmaktan 1966 yılında çıkarılmış ve köy unvanı verilmiştir[215].

Tablo 2.7. Farklı Zamanlarda Köy Statüsü Kazanan Köylerin Nüfusu ve Azalış Oranları (%).

Köyler	**1960**	**2016**	**Azalma %'si**
Çiçekli (Kıhra)	1312	999	23.8
Köyler	**1985**	**2016**	**Azalma %'si**
Fundacık	331	327	1.2
Köyler	**1990**	**2016**	**Azalma %'si**
Dalkara	132	47	64.4
Köyler	**1997**	**2016**	**Azalma %'si**
Pınarbaşı	154	106	31.1
Yeşilyurt	170	105	38.2
Köyler	**2000**	**2016**	**Azalma %'si**
Şahinkaya	204	71	65.1
Köyler	**2010**	**2016**	**Azalma %'si**
Kuyucakkarapınar	109	91	16.5
Dikilitaş	166	148	10.8

Kaynak: Genel Nüfus Sayım Sonuçları ve ADNKS verilerinden derlenmiştir.

[215] Bayram, 122.

Sayım dönemlerinde (1935-2016) araştırma sahasındaki 23 köyün nüfusunda artış meydana gelmiştir. İnceleme sahasındaki köylerden Karayağcı, Köseler, ve Malkoca'nın nüfusu % 100'ün üzerinde artış göstermiştir. Bunlara en yakın değer ise Kobaklar (% 98.7), Beğenler (% 89.2), Hanya (% 89.0), Darağıl (% 82.1)'a aittir. İlçede Deliçoban, Karaağaç ve Tepeköy en az nüfus artışının meydana geldiği köylerdir (Tablo 2.8). Köylerin bazılarının diğerleriyle birleştirilmesi nüfuslarının artmasında etkili olmuştur. Örneğin Evciler köyünün Güneşli'nin mahallesi konumuna getirilmesi buranın nüfusunun artmasını sağlamıştır. Bazı köylerdeki nüfusun yoksul olması, tarımsal üretimdeki verim düşüklüğü, ekilen toprakların çok parçalı olması, makineli tarımın artması, tarımda insan gücüne duyulan ihtiyacın azalması, altyapı ve sosyal hizmetlerin yetersiz olması yakın çevredeki diğer köylere göç edilmesine ve buralardaki nüfusun artmasına neden olmuştur.

Günümüz itibariyle köylerin mevcut durumlarında birtakım değişiklikler yapılmıştır. 6360 sayılı kanunla birlikte ülkemizde büyükşehir belediyelerin sayısı artmış, hizmet alanları genişlemiş, köy ve beldelerin statüsü değişerek bağlı bulundukları ilçenin birer mahallesi haline dönüşmüşlerdir. Mevcut düzenlemenin etkilerini yaşamsal anlamda hemen görmek mümkün değildir. Gerçekte yasadan önce köy yasadan sonra mahalle olan yer leşmelerin fonksiyonları değişmeyip mevcut olan faaliyetler aynen devam edecektir. Değişen ise köy idari alanlarının kentsel idari alanlarına dönüşmesi ve köy nüfusu olarak geçen nüfusun kentsel nüfusa dahil olmasıdır[216].

6360 sayılı kanunda yapılan değişiklikle köyler ve beldeler mahalleye dönüştürülmüştür. Ancak coğrafi bakımdan yerleşme yine köy yerleşmesi ve kırsal yerleşme olduğu unutulmamalıdır. Çünkü idari taksimattaki değişiklik yerleşmenin fonksiyonlarını etkilememiştir[217]. Araştırma sahasının topografik yapısından kaynaklanan bir durum olarak, yerleşmelerin toplu bir doku kazanması yönetim birliğinin sağlanmasını kolaylaştırmıştır. Bu sebeple bir köy alanı içerisinde bir ya da

[216] Zeki Koday, Kübra Erhan, *Türkiye'de Mülki İdare Bölümlerinin İdare Bölümlerindeki ve Belediye Sınırlarındaki Değişikliğin Coğrafi Araştırmalara Etkisi- Artvin-Erzurum-Rize Örneği,* Serhat Zaman, Ogun Coşkun (Ed.), Coğrafyaya Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Hayati Doğanay, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2015, 429-446.

[217] Zeki Koday, Ferdi Akbaş, Günay Kaya, Akhisar Büyükşehir İlçesi'nin İdari Coğrafya Analizi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 21 (2), 2017, 451.

birden fazla yerleşme bulunmaktadır. Bu nedenle araştırma sahasındaki köylerin tamamı mahalleli yapıdadır[218].

Tablo 2.8. 1935-2016 Yılları Arasında Nüfusu Artan Köyler ve Artış Oranları (%).

Köyler	1935	2016	Artış %'si
Beğenler (Beyenler)	186	352	89.2
Merkez Tepe (Tepeköy)	398	435	9.3
Börez	265	368	38.9
Çiğiller	311	472	51.8
Darağıl (Dargır)	195	355	82.1
Deliçoban	372	380	2.1
Dereçiftlik	161	190	18.0
Geçtin (Doğanpınar)	167	248	48.5
Hanya (Güneşli)	861	1627	89.0
Kalemoğlu	269	379	40.1
Karaağaç	123	132	7.3
Karayağcı	233	507	117.6
Kaşıkçı	414	480	15.9
Kızıldam	235	349	48.5
Kobaklar	239	475	98.7
Korubaşı (Eğrit)	150	240	60.0
Köseler	258	639	147.6
Malkoca	82	186	126.8
Oğulduruk	324	397	22.5
Sarıaliler	131	170	29.7
Şıhyahya (Şeyhyayla)	415	500	20.4
Ulgar	167	285	70.6
Yeniköy	118	162	37.2

Kaynak: Genel Nüfus Sayım Sonuçları ve ADNKS Verilerinden Derlenmiştir.

2.1.3. Şehir Nüfusu

Araştırma sahasında kırsal kesimde görülen nüfus süreçleri ilçe merkezinde de kendini göstermiştir. İdari işlevinin yanı sıra zaman içerisinde gelişmeye başlayan fonksiyonlara (kısmen ticaret ve hizmet) paralel olarak 2000'li yıllara kadar nüfusunda artışlar, 2007'den itibaren ise azalışın yoğunlukta olduğu dalgalanmalar meydana gelmiştir. İlk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılında 2883 olan nüfus, günümüze değin yükselerek 2016'da 10979 kişiye ulaşmış ve ilçe çeşitli işlevler edinerek şehir statüsü kazanmıştır (Tablo 2.9).

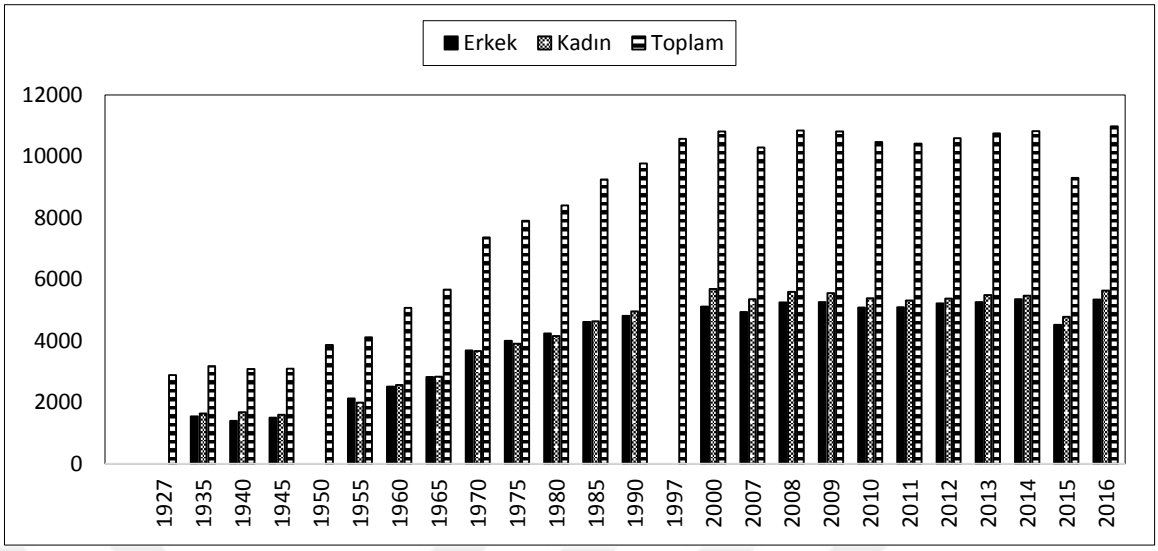
[218] Zeki Koday, Kübra Erhan, Ferdi Akbaş, Manisa İlinin İdari Coğrafya Analizi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 20 (2), 2016, 547.

Bir sonraki sayım döneminde (1935) toplam nüfus, yıllık % 1.2 oranında artış göstererek 3175'e yükselmiştir. 1940 yılında 96 kişi azalan nüfus 3079'a gerilemiştir. Bu devredeki düşüşte savaş ortamının ortaya çıkardığı durum etkili olmuştur. 1945'teki sayımda erkek nüfusun artması muhabere durumunun sona erdiğinin ve asker nüfusun terhis edilmeye başlandığının göstergesidir. Yıllık % 0.5'lik artış değeriyle 1945 yılında toplam nüfus 3095'e çıkmıştır. Aynı dönem içerisinde kadın nüfusta % -1.0'lık bir düşüş yaşanmıştır (Tablo 2.9). II. Dünya savaşının etkisi henüz bitmemişken 23 Ocak 1940 tarihinde ilçe merkezinde meydana gelen doğal afet (toprak kayması) sonucunda evleri yıkılanlar ile oturulamayacak durumu gelenlerin yakın çevredeki yerleşmelere doğru göç etmeye başlamaları ilçe merkezinin nüfus seyrini negatif yönde etkilemiştir.

Tablo 2.9. 1927-2016 Yılları Arasında Gördes İlçe Merkezi Nüfusunun Gelişimi (%).

Sayım Yılları	Erkek	Yıllık Artış ve Azalış Oranı (%)	Kadın	Yıllık Artış ve Azalış Oranı (%)	Toplam	Yıllık Artış ve Azalış Oranı (%)
1927	-	-	-	-	2883	-
1935	1540	-	1635	-	3175	1.2
1940	1402	-1.8	1677	0.5	3079	-0.6
1945	1502	1.4	1593	-1.0	3095	0.5
1950	-	-	-	-	3870	5.0
1955	2124	4.1	1991	2.5	4115	1.3
1960	2512	3.7	2559	5.7	5071	4.6
1965	2827	2.5	2838	2.2	5665	2.3
1970	3692	6.1	3669	5.6	7361	6.0
1975	4003	1.7	3906	1.3	7909	1.5
1980	4243	1.2	4159	1.3	8402	1.2
1985	4613	1.7	4633	2.3	9246	2.0
1990	4813	0.9	4954	1.4	9767	1.1
1997	-	-	-	-	10573	1.8
2000	5119	0.6	5690	1.5	10809	0.7
2007	4936	-0.5	5359	-0.8	10295	-4.7
2008	5249	6.3	5596	4.4	10845	5.3
2009	5257	0.1	5555	-0.7	10812	-0.3
2010	5080	-3.4	5387	-3.0	10467	-3.2
2011	5095	0.3	5316	-1.3	10411	-0.5
2012	5218	2.4	5370	1.0	10588	1.7
2013	5260	0.8	5486	2.2	10746	1.5
2014	5351	1.7	5470	-0.3	10821	0.7
2015	4516	-15.6	4781	-12.6	9297	-14.1
2016	5346	18.4	5633	17.8	10979	18.1

Kaynak: Genel Nüfus Sayım Sonuçları ve ADNKS Verilerinden Derlenmiştir.

Şekil 2.4. 1927-2016 Yılları Arasında İlçe Merkezi Nüfusunun Gelişimi.

1950 yılı, birçok bakımdan dönüm noktasıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen olumlu gelişmeler, Türkiye'nin çok partili demokratik hayata geçişi ve Amerikan yardımı, ülke ekonomisinde canlanmaya yol açmış ve bunun etkileri demografik yapıda derhal ortaya çıkmıştır. 1950 yılına kadar düşük oranlarda artan şehir nüfusu, bu tarihten sonraki süreçte hızlı artışlar kaydetmiştir[219].

1950 sayım döneminde % 5'lik bir artış yakalayan nüfus 3870'e yükselmiştir. Bir sonraki sayım devresi olan 1955'te erkek nüfus % 4.1, kadın nüfus ise % 2.5 oranında artış göstermiştir. Sonraki sayım periyotlarında nüfus artışı devam etmiş olup, bu durum Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine geçilen 2007 yılına kadar sürmüştür. 2007'den önceki sayım devrelerinde en yüksek nüfus değerine 2000 yılına ulaşılmıştır. Bu sürece kadar devam eden artışta rol oynayan temel faktörü ilçe merkezinin çeşitli nedenlerle kırsal kesimden göç alması oluşturmaktadır. Bilhassa 1970 ve 1980 arasındaki dönemde erkek nüfusun fazla çıkması bu durumu kanıtlamaktadır (Tablo 2.9, Şekil 2.4). Erkek nüfusun bu dönemlerdeki üstünlüğü, sanayi, ticaret ve hizmet gibi faaliyet kollarında iş bulmak için ilçe merkezine doğru yer değiştirmesinden kaynaklanmaktadır.

İlçe merkezi genel itibariyle kırsal kesim için çekim merkezi statüsündedir. Bu durum köylerde sosyo-ekonomik zorluklarla karşılaşanların ilçe merkezine doğru göç etmesini kolaylaştırmıştır.

[219] Alaettin Tandoğan, *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu*, Eser Ofset, Trabzon 1998, 130.

İlk sayım dönemlerinde köy nüfusunun ilçe merkezinden oldukça fazla olmasında, buralarda ikamet edenlerin ihtiyaçlarını karşılayabildiklerini göstermektedir. Tarım ve hayvanlık faaliyetlerinin devam ettirilmesi halkı bulunduğu yerde tutabilmek için gerekli iken, zaman içerisinde tarımdan istenilen verimin alınamaması, hayvancılığın giderek önemini kaybetmesi, halkı topraktan kopma noktasına getirmiştir. Topraktan kopmanın diğer nedenleri ise, makineleşme, toprak mülkiyetindeki kutuplaşma ve entansif tarıma geçiştir. Ya da daha kısa bir ifadeyle, tarımsal yapıdaki değişme ile beraber tarım alanlarından optimum seviyede faydalanılmasının engellenmesidir[220,221]. Bunun yanında daha iyi yaşam koşullarına sahip olma arzusu kırsal ve kentsel yapıda meydana gelen değişimlerin sebebini oluşturmaktadır.

1997 nüfus sayım döneminde % 1.8 oranında yükselerek 10573 olan toplam nüfus, bir sonraki periyotta 236 kişi artarak % 0.7'lik bir artış meydana getirmiştir (Tablo 2.9). 1997 nüfus tespiti, genel bir ifade ile tam bir nüfus sayımı niteliği taşımasa da, yerleşmelerin nüfus miktarlarını belirleyerek, bu konuda mevcut olan büyük bir boşluğu doldurmuştur[222]. 25.01.2014 tarihinde ilçede Celal Bayar Üniversitesi'ne bağlı bir yüksekokulun açılması ile kamu kurum ve kuruluşlarındaki değişim süreci, nüfusun artmasında etkili olmuştur. 1997 yılında bir önceki döneme oranla ilçe merkezi nüfusunda meydana gelen % 1.8'lik artışın büyük bir kısmında bir önceki cümlede yer alan ifadelerin payı oldukça fazladır.

Nüfus sayımlarının daha doğru sonuçlar göstermeye başladığı 2007 yılından itibaren ilçe merkezinin nüfusunda dalgalanmalar olmuştur. Bu süreçte, nüfustaki artış ve azalışlar, ilçeye gelen kamu personelleri, askerler, öğrenciler ve devam eden göçlerle açılanabilmektedir. 2008 yılından sonraki dönemde meydana gelen nüfus hareketleri ile 2016'da ilçe merkezinin nüfus miktarı 10979 kişi olarak tespit edilmiştir (Tablo 2.9).

Sayım dönemleri içerisinde cinsiyetler arasındaki durum göze çarpmaktadır. 1935-1945 arasındaki dönemde kadın nüfus, 1955'te ise erkek nüfus fazladır. 1960-1965 arasında kadın nüfus, 1970-1980 arasında ise üstünlük yeniden erkek nüfusa

---

[220] Mustafa Öztürk, Nihat Altuntepe, "Türkiye'de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması", *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, 3 (11), 2008, 1590.

[221] Barış Taş, Tarım Alanlarının Planlaması Sürecinde SWOT Analizi Kullanımına Bir Örnek: Sandıklı İlçesi, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 9 (2), 2011, 189-207.

[222] Şevket Işık, "1997 Nüfus Tespiti ve Türkiye Nüfusu Üzerine Bazı Yeni Gözlemler", *Ege Coğrafya Dergisi,* Cilt 10, Sayı 1, 1999, 157-158.

geçmiştir. 1985'ten sonraki sayım devrelerinde erkek nüfusun çeşitli nedenlerle azalması neticesinde kadın nüfusun üstünlüğü dikkat çekmektedir. Bütün sayım devrelerinde kadın ve erkek nüfusun birbirine yakın değerlerde olduğu da göze çarpan bir diğer nokta olarak ortaya çıkmaktadır (Tablo 2.9). İlçe merkezindeki erkek nüfusun kadın nüfustan düşük değerde olmasına daha önce ifade edildiği üzere göçler neden olmuştur.

2.1.4. Nüfus Hareketleri

Nüfus gerek miktar gerekse yapı itibariyle sürekli bir değişime uğramaktadır. Mevcuda yeni fertler ilave olması ya da mevcuda dâhil olanlardan bazılarının eksilmesi, hem nüfusun miktarında, hem de yapısında bazı değişikliklere yol açmaktadır. Nüfusun gerek miktarında gerekse yapısında değişikliklere yol açan olaylar, *"hayati olaylar"* adı altında incelemektedir. Aynı nüfus içerisindeki bir kısım fertlerin bir kategoriden diğerine geçmesiyle oluşan göç, evlenme, boşanma gibi olaylar "nüfus hareketleri" olarak adlandırılmaktadır[223]. Araştırma sahasının nüfus gelişiminde doğal süreçler ile birlikte yer değiştirme (göç) olayları da etkili olmuştur.

2.1.4.1. Doğumlar ve Ölümler

Nüfus sürekli devinim halinde, her an değişen bir olaydır. Doğum, ölüm ve göç gibi olaylar neticesinde dünyada yaşayan insanların sayısının her an değiştiği, azalıp çoğaldığı gibi, bu insanların yeryüzünde dağılışı da durmadan değişmektedir[224]. Nüfus hareketleri de, nüfus miktarında meydana gelen değişiklikleri kapsamaktadır[225].

Doğumların ölümlerden fazla olmasıyla meydana gelen değişime doğal artış denilmektedir[226]. Türkiye'de hem doğum hem ölüm oranı hızları giderek düşmektedir[227]. İnceleme sahasında Türkiye İstatistik Kurumu'ndan edinilen bilgilere

---

[223] Alaettin Tandoğan, *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu,* Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon 1998, 4.
[224] Ali Tanoğlu, *Beşeri Coğrafya Nüfus ve Yerleşme,* İkinci Baskı, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1103, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Neşriyatı No: 45, Taş Matbaası, İstanbul 1969, 31.
[225] Zeki Koday, "Gümüşhane İlinde Nüfus Hareketleri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 5 (1), 2005, 57.
[226] Erol Tümertekin, Nazmiye Özgüç, *Beşeri Coğrafya (İnsan, Kültür, Mekân),* 15. Baskı, Çantay Kitabevi, İstanbul 2015, 230.
[227] Hayati Doğanay, Fatih Orhan, *Türkiye Beşeri Coğrafyası,* 5. Baskı, Pegem Akademi, Ankara 2016, 180.

göre; 2016 yılında doğum sayısı 249, ölüm ise 322 olmuştur. İlçedeki toplam doğum sayısı 15-49 yaş aralığındaki kadın nüfusa (6518) oranlandığında genel doğurganlık hızı ‰ 38.2 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 2.10).

Tablo 2.10. Gördes'te Doğum, Ölüm Oranları ve Doğal Nüfus Artış Hızı (2016).

Doğum Sayısı	Doğum Oranı (‰)	Ölüm Sayısı	Ölüm Oranı (‰)	Genel Doğurganlık Hızı (‰)	Doğal Nüfus Artış Hızı (‰)
249	8.6	322	11.1	38.2	-2.5

Kaynak: TÜİK.

Doğal nüfus artışının parametrelerinden biri de ölümlerdir. Araştırma sahasında 2016 yılında toplam ölüm değeri 322 olup, bunun genel nüfusa oranlanması neticesinde ölüm nispetinin ‰ 11.1 olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu rakamsal değerler, ilçedeki yıllık doğal nüfus artış hızının ‰ -2.5 olduğunu ifade etmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde; araştırma sahasında ölüm oranlarının doğum oranlarından yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Nüfus yapısının parametrelerinden olan ölüm değerlerinin yüksek olması ilçe nüfusunun büyüme eğiliminden uzaklaştığını ifade etmektedir[228]. Nitekim doğal nüfus artış hızının sahip olduğu değer de bu ifadeyi doğrulamaktadır.

2.1.4.2. Göçler

Göç, bir idari sınırı geçerek oturma yerini devamlı ya da uzun süreli olarak değiştirme olayını ifade edilmekte olup, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Bu değişim kıtalararası, uluslararası, bölgelerarası, kırdan şehre ya da şimdi görüldüğü gibi şehirden kıra doğru herhangi bir ölçek ya da yönde meydana gelebilmektedir[229].

Geçmişten günümüze kadar kır ve şehir yerleşmeleri arasındaki iktisadi, sosyal, kültürel gelişmişlik farkı göçlerin en temel ve en gerçekçi nedenlerini oluşturmaktadır. İki yerleşim birimi arasındaki bu fark içinde bulunduğumuz çağın getirdiği imkanlarla birleşince kırsal kesim nüfus çekme açısından dezavantajlı duruma gelmektedir.

---

[228] Hayati Doğanay, *Demografya, (Nüfus Bilimi),* İkinci Basım, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Ofset Tesisleri, Erzurum 1992, 82.

[229] Erol Tümertekin, Nazmiye Özgüç, *Beşeri Coğrafya (İnsan, Kültür, Mekân),* 15. Baskı, Çantay Kitabevi, İstanbul 2015, 289.

Araştırma sahasındaki nüfus hareketliliğinde göçler önemli bir yer tutmaktadır. İlçenin, metropol olarak adlandırılan illere yakın mesafede yer alması göçün en belirgin sebebini teşkil etmektedir. Çalışma alanındaki göçlerin temelinde daha iyi bir iş ve kazanca sahip arzusu yatmaktadır. Bunların yanında evlilik, eğitim, atama gibi nedenlerle de göç olayı gerçekleşebilmektedir.

Araştırma sahasının nüfus yapısı üzerinde göç hareketlerinin etkisi hissedilmektedir. Bilhassa ortalama aile büyüklüğünün 2.1 gibi düşük bir değer göstermesi, ilçedeki nüfus hareketlerinin bir neticesidir[230].

Gördes ilçesindeki hemen hemen bütün yerleşmelerde göç olayı mevcuttur. Özellikle sahanın kuzey ve güneybatısında yer alan kırsal kesimdeki dağlık sahalarda tarım alanlarının küçük, eğimin fazla olması ile hayvancılığın giderek önemini kaybetmesi göçü meydana getiren faktörlerin başında gelmektedir.

1950 yılına kadar il içi göç ve mevsimlik işgücü göçünün olduğu Türkiye'de, bu yıllarda başlayan iktisadi hareketlilik ile bölge içi ve bölgelerarası göçler meydana gelmiştir. 1950'den sonra tarım alanındaki teknolojik gelişmelerle birlikte karayolu, liman ve hidroelektrik santralleri inşa edilmiş ve sanayi bölgeleri oluşturulmuştur. Söz konusu ilerlemeler iç ve dış göç oranlarında artış meydana getirmiştir[231]. Çalışma sahasındaki göç olayları erken dönemlerde başlamış, bazı devrelerde hızlanarak bazı dönemlerde ise yavaşlayarak günümüze kadar ulaşmıştır. Sahanın, ekonomik seviyesi yüksek ve büyük kentlerin yakınında kurulmuş olması göçü teşvik eden önemli bir unsur olmuştur. Bunun yanında fiziki ve beşeri coğrafya özelliklerinden kaynaklanan durumlar da göç olayının meydana gelmesini hızlandırmıştır.

Araştırma sahasında göçe katılanların katılmayanlara oranla iktisadi bakımdan daha iyi bir seviyeye gelmesi göç alan ve göç veren yerleşmelerdeki nüfusun durumunu büyük ölçüde değişikliğe uğratmaktadır. Bu durumda göç veren konumunda yer alan Gördes nitelikli nüfusunu kaybederken göç alan yerleşmeler bünyesine kattığı bu nüfus kitlesiyle gelişme potansiyelini arttırmaktadır. Gördes ilçesi çeşitli nedenlerle kaybettiği

---

[230] Halil Hadimli, Zerrin Karakuzulu, Salih Birinci, Akseki İlçesi'ndeki Göçebe Hareketler, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 3 (10), 2010, 350.

[231] Nermin Çelik, Güven Murat, Türkiye'de İç Göç Sorununa Yeni Bir Yaklaşım: Stratejik İç Göç Yönetimi, *İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü Dergisi,* 76, 2013, 45-61.

nitelikli nüfus grubu sonucunda ekonomik gelişme düzeyini yükseltemediği gibi göç verdiği merkezlerle mecburen birtakım ilişkiler kurmak zorunda kalmaktadır.

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Gördes'in nüfusunda çeşitli değişiklikler olmuştur. Araştırma sahasındaki nüfus değişimlerinde göçler önemli bir paya sahiptir. Sahada göç olaylarının yoğun bir şekilde yaşandığı bazı durumlar söz konusudur. Bunun en önemlilerinden biri Demirköprü barajının yapılmasıyla meydana gelmiştir. Baraj yapılınca baraj sahası içerisinde kalan yerleşmelerin yerleri değiştirilmiş ve burada yaşayanlar göç etmek zorunda kalmıştır. Gördes ilçesinde benzer bir durumda 1969 ve 1970 yıllarında meydana gelen depremler neticesinde yaşanmıştır. İlçede merkez üssü Demirci olan 28.03.1969 (5.9) ve 28.04.1970 (5.6) tarihlerinde iki büyük deprem olmuş ve bundan bazı yerleşmeler büyük ölçüde etkilenmiştir. Etkisini daha çok kırsal kesimde hissettiren depremde, evlerin % 90'a yakını yıkılmış, geri kalanlar ise oturulamayacak düzeye gelmiştir. Depremlerden zarar gören köylerin (Begel, Malaz, Dutluca, Çiçekli, Kayacık, Günkonak gibi) yerleri değiştirilmiştir[232]. Depremler neticesinde göçler zorunla hale gelmiş, köylerden ilçe merkezine ya da çevredeki il ve ilçelere göçler gerçekleşmiştir. Örneğin Günkonak köyünün sakinleri ilçe merkezine yerleştirilmiş ve bundan sonraki süreçte ilçe merkezi nüfusuna dâhil edilmişlerdir. Aynı dönemde gerek ilçe merkezinden gerekse kırsal kesimden özellikle yakın çevredeki il ve ilçe merkezilerine göçler olmuştur. Gördes halkını göçe sürükleyen olaylar, ilçenin nüfus gelişim grafiğinde de birtakım değişimler meydana getirmiştir. 1955 yılında % 1.9 olan yıllık nüfus artışı, 1960'ta Demirköprü barajının tamamlanması ile % 0.07'ye düşmüştür. 1970'te meydana gelen depremlerde ise ilçenin yıllık nüfus artışı bir önceki döneme göre % 0.3 oranında gerilemiştir. 1970'li yıllarda yurtdışına göçlerin başladığı ilçede, ekonomik kaynakların nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyden uzak olması ve yükselen hayat standartlarının etkisiyle ilk olarak bulunduğu bölgede yer alan gelişmiş merkezlere daha sonraki süreçte ise sanayi ve ticaret alanların yoğunluk kazandığı bölgelere doğru göç akımı başlamıştır. Araştırma sahasını teşkil eden Gördes ilçesindeki göç olaylarının analizlerini coğrafi olarak sınıflandırabilmek mümkündür. Şöyle ki inceleme alanının kuzeyindeki yerleşmeler Balıkesir, Bursa, İstanbul'a, güneyindekiler Aydın, Muğla, Denizli'ye, batısındakiler Manisa il merkezi, İzmir'e, doğusunda yer alanlar ise Uşak, Afyonkarahisar, Ankara, Eskişehir illerine göç

[232] Tekdemir, *Bilinmeyen Yönleriyle Gördes,* 1974, 105-112.

vermişlerdir. Göç veren yerleşim birimlerinde devlet tarafından yapılmış olan eğitim, sağlık kurumları ile tarım alanları kullanılamaz duruma gelmiş ve bunun sonucunda da ekonomik düzen bozulmuştur. Tüm bunların yanında göçler yalnızca nüfusun miktarında değil aynı zamanda sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel dokusunda da birtakım değişimlere yol açmaktadır.

Nüfusun hareketliliği kapsamında değerlendirilen göçün saptanması oldukça zor bir durumdur. Göçe ait istatistikler; nüfus sayımları ve bu konuda hazırlanan raporlarda olmasına rağmen ülkemizde bu konudaki bütün bilgiler genel nüfus sayımlarından sağlanmaktadır. Bu sayımlar göz önüne alındığında göçün tespit edilmesinde iki kıstas kullanılmaktadır. Bunlar; doğum yeri ve bu yerin dışında yaşayan nüfusun kitlesinin saptanmasıdır.

Çalışma sahasında doğum yeri Gördes olan nüfusun ülke bütünündeki dağılışlarının tespit edilmesinde 2016 yılında Türkiye İstatistik Kurumu tarafından tutulan istatistikler, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Verileri ile sahada yapılan mülakatlardan faydalanılmıştır. Buna göre Gördes haricinde yaşayıp Gördes doğumlu olanların rakamsal değeri 52904'tür (Tablo 2.11). 2016 yılı itibariyle Gördes ilçesinin toplam nüfusu 28833 kişidir. İlçenin 2016 yılındaki nüfusu, dışarıdaki nüfusun % 54.5'ine tekabül etmektedir. Yalın bir ifade ile ilçe haricinde ikamet eden nüfusun oranı % 45.5 olup, bu değer de ilçe nüfusunun yaklaşık yarısına denk gelmektedir.

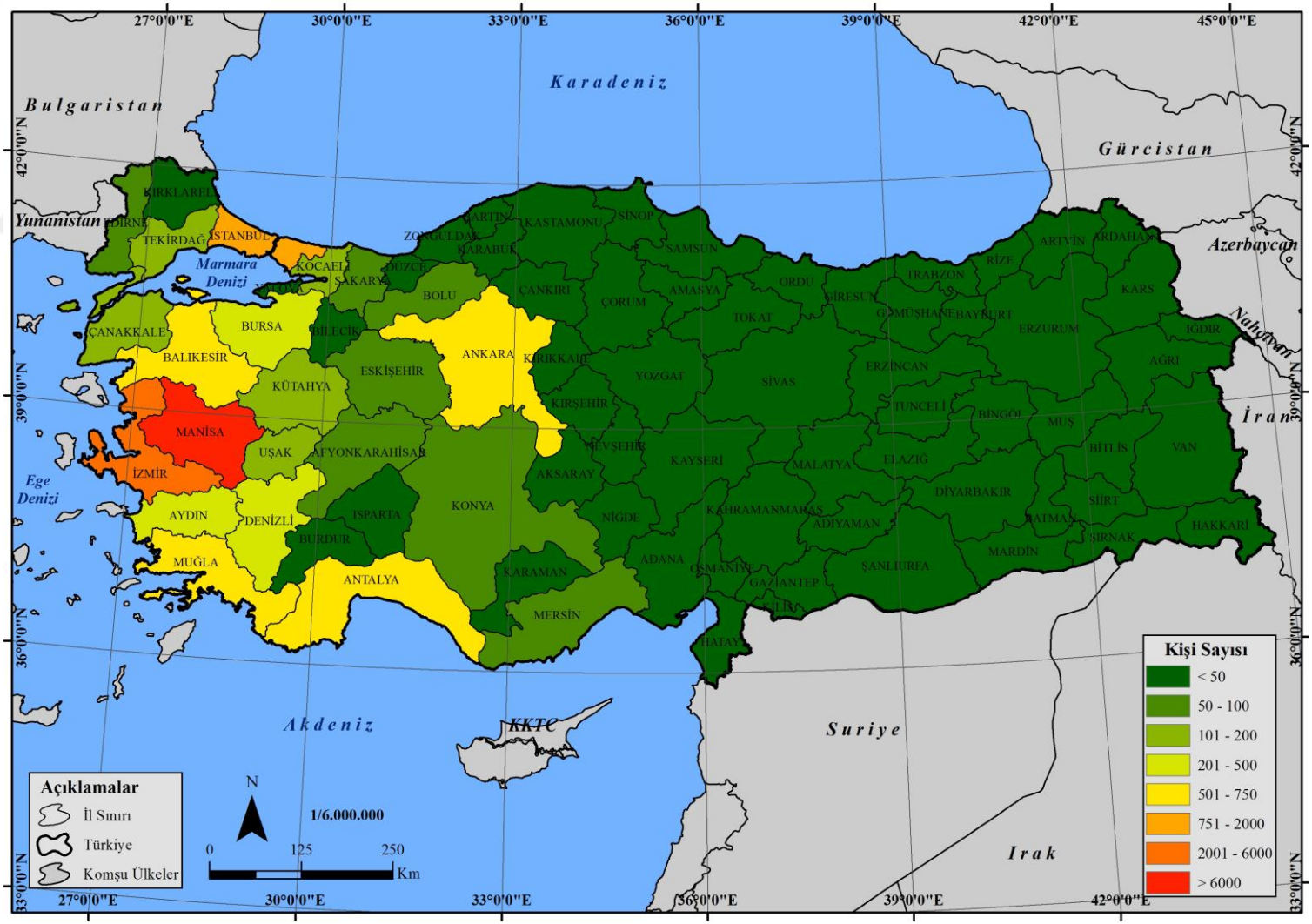
Doğum yeri Gördes olan nüfusun ülkemiz bütününe dağılışı tetkik edildiğinde eşitsiz bir dağılımın söz konusu olduğu göze çarpmaktadır. Bazı illerde Gördesli olan nüfusun fazla olması dikkat çekmektedir (Harita 2.1). Bu durumun nedeni ise genellikle mesafe ile izah edilmektedir. Başta Manisa olmak üzere, İzmir, İstanbul, Balıkesir, Muğla, Ankara, Antalya, Bursa, Aydın ve Denizli nüfusun toplandığı illerdir. Bu illerde ikamet eden Gördes doğumlu nüfusun toplam değeri 50504 olup, bu merkezler Gördes haricinde yaşayan yekûn nüfusun % 95.4'ünü oluşturmaktadır. geri kalan % 4.6'lık kısım ise ülkemizdeki diğer illere eşitsiz bir biçimde dağılmıştır (Tablo 2.11).

Tablo 2.11. Doğum Yeri Gördes Olan Nüfusun Göç Edilen İllere Göre Dağılımı (2016).

Sıra No	İlin Adı	Kadın	Erkek	Toplam
1	Adana	10	19	29
2	Adıyaman	2	3	5
3	Afyonkarahisar	28	50	78
4	Ağrı	12	17	29
5	Aksaray	3	7	10
6	Amasya	11	15	26
7	Ankara	223	302	525
8	Antalya	138	328	466
9	Ardahan	-	2	2
10	Artvin	2	3	5
11	Aydın	134	197	331
12	Balıkesir	245	441	686
13	Bartın	2	5	7
14	Batman	5	8	13
15	Bayburt	6	9	15
16	Bilecik	12	16	28
17	Bingöl	6	4	10
18	Bitlis	5	12	17
19	Bolu	17	34	51
20	Burdur	14	24	38
21	Bursa	216	248	464
22	Çanakkale	66	52	118
23	Çankırı	4	5	9
24	Çorum	1	2	3
25	Denizli	108	111	219
26	Diyarbakır	10	21	31
27	Düzce	7	6	13
28	Edirne	22	34	56
29	Elazığ	14	20	34
30	Erzincan	6	8	14
31	Erzurum	23	35	58
32	Eskişehir	44	37	81
33	Gaziantep	14	9	23
34	Giresun	5	2	7
35	Gümüşhane	8	4	12
36	Hakkâri	9	13	22
37	Hatay	28	13	41
38	Iğdır	19	11	30
39	Isparta	19	20	39
40	İstanbul	644	923	1567
41	İzmir	2365	3439	5804
42	Kahramanmaraş	16	9	25
43	Karabük	6	15	21
44	Karaman	8	5	13
45	Kars	21	9	30
46	Kastamonu	13	8	21

47	Kayseri	8	10	18
48	Kilis	2	4	6
49	Kırıkkale	6	3	9
50	Kırklareli	18	13	31
51	Kırşehir	2	7	9
52	Kocaeli	92	117	209
53	Konya	28	51	79
54	Kütahya	63	119	182
55	Malatya	4	3	7
56	Manisa	16013	23752	39765
57	Mardin	11	6	17
58	Mersin	23	34	57
59	Muğla	215	462	677
60	Muş	3	6	9
61	Nevşehir	14	22	36
62	Niğde	9	5	14
63	Ordu	2	1	3
64	Osmaniye	1	3	4
65	Rize	7	2	9
66	Sakarya	33	46	79
67	Samsun	9	13	22
68	Şanlıurfa	15	19	34
69	Siirt	5	9	14
70	Sinop	3	5	8
71	Şırnak	13	19	32
72	Sivas	4	6	10
73	Tekirdağ	48	97	145
74	Tokat	11	6	17
75	Trabzon	13	6	19
76	Tunceli	6	8	14
77	Uşak	67	58	125
78	Van	11	21	32
79	Yalova	16	25	41
80	Yozgat	2	4	6
81	Zonguldak	17	22	39
Genel Toplam		**21365**	**31539**	**52904**

Kaynak: TUİK Göç İstatistikleri, ADNKS Sonuçları ile Sahada Yapılan Mülakatlardan Derlenmiştir.

Harita 2.1. Doğum Yeri Gördes Olan Nüfusun Türkiye İllerine Dağılımı (2016).
(TUİK Göç İstatistikleri, ADNKS Verileri ile Sahada Yapılan Mülakatlar Esas Alınarak Hazırlanmıştır).

Manisa il merkezinde Gördesli nüfusun % 75.1'i (39765 kişi) ikamet etmektedir. Bu nüfusun küçük bir bölümü Manisa merkezde yaşamasına rağmen hafta sonları ya da ayın belli günlerinde Gördes'e gidip gelmektedir. Tablo 2.11'de de görüldüğü üzere Gördes doğumlu nüfusun büyük bir kesiminin Manisa il merkezinde yaşamasında, burada iş, sağlık ve eğitim imkanlarının fazla olması etkili olmuştur.

Araştırma sahası için İzmir de Manisa kadar çekim merkezi konumundadır. Ülkemizin sosyo-ekonomik gelişmişlik bakımından 3. kenti olan İzmir, Ege Bölgesi'nin merkezi konumundadır. Ticaret, sanayi, tarım ve turizm bakımından gelişmiş ve çok yönlü bir ekonomiye sahip olan İzmir'e göç kaçınılmaz bir hal almıştır.

Gördes halkıyla yapılan mülakatlarda Manisa dışında en fazla göçün İzmir'e yapıldığı tespit edilmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu'ndan edinilen rakamsal ifadeler de bu durumu teyit etmektedir. Buna göre Gördes doğumlu nüfusun % 11'i (5804 kişi) İzmir'de ikamet etmektedir. Bilhassa 1980'lerden itibaren İzmir, ilçe halkı için göç merkezi olmaya başlamıştır. İzmir, liman kenti olmasının yanında gelişmiş ulaşım ağı, ticaret ve sanayi altyapısı nedeniyle iktisadi süreçlerin hızlı gelişme gösterdiği bir kenttir. Bu alanlarda (sanayi, ticaret ve tarım) mesleklerini doğdukları yerde öğrenme ve geliştirme imkânı bulan Gördesli nüfusun bir kısmı, ekonomik kaygılarla göç ettikleri İzmir'de kendi mesleklerini icra etme imkânı bulmuştur. Zaman içerisinde iktisadi yönden ilerleme kaydedenler kendi işletmelerini kurarak, faaliyet gösterdikleri alanları genişletmişlerdir. İş ve alışveriş merkezlerinin etrafındaki alanlara yerleşen Gördesliler, zamanla Gördes'te olan eş, dost ve akrabalarına da yanlarında iş vererek, onların çeşitli iş kollarına katılmalarını sağlayarak ya da kendi mesleklerini yapmalarına destek olarak İzmir'deki Gördesli nüfusun artmasını sağlamışlardır. Ekonomik etkenlerin yanında iyi bir eğitim düzeyine ulaşma isteği de göçü teşvik eden bir diğer faktördür.

Araştırma sahasının en fazla göç verdiği bir diğer il ise İstanbul'dur. 2016 yılı istatistiki verilerine göre 1567 kişi (% 3) İstanbul'da ikamet etmektedir. İstanbul, ülkemizin en büyük sanayi ve ticaret merkezi olmasının yanında tarihi ve turistik potansiyelinin de yüksek olması göç almasında etkili olmuştur. Ayrıca İstanbul'da eğitim, sağlık gibi alanlarda önde gelen kurum ve kuruluşların da bulunması ülkemizin birçok yerinden insanları buraya çekmiştir. Gördes'in büyük metropol kentlere (Manisa, İzmir, İstanbul) yakın mesafede bulunmasının avantajları olduğu gibi dezavantajları da

bulunmaktadır. Bu durumun en büyük dezavantajı ilçenin gelişme potansiyelini yavaşlatmasıdır. Araştırma sahası yıllarca bu illerin duldasında kalmış ve hedeflediği ilerlemeyi gösterememiştir. Bu kentlerdeki hayat standartlarının yüksek, iş olanaklarının fazla, sağlık, eğitim gibi alanlardaki gelişim süreçlerinin hızlı olması, günümüze değin Gördes'ten bu merkezlere doğru göçlerin devam etmesine yol açmıştır.

Gördes'ten olan göçlerin yoğunlaştığı diğer iller Balıkesir (686 kişi), Muğla (677 kişi) ve Ankara (525 kişi), Antalya (466 kişi), Bursa (464 kişi), Aydın (331 kişi), Denizli (219 kişi), Kocaeli (219 kişi), Kütahya (182 kişi)'dır (Tablo 2.11). Gördes doğumlu nüfusun % 1.3'ü Balıkesir ve Muğla, % 1'i Ankara'da, % 0.9'u Antalya ve Bursa'da, % 0.6'sı Aydın'da, % 0.4'ü ise Denizli ve Kütahya'da yaşamaktadır. Antalya, Aydın, Balıkesir ve Muğla'ya olan göçleri, genellikle turizm merkezlerinde çalışmak için giden nüfus oluşturmaktadır. Bursa, Denizli ve Kütahya'ya ise genel itibariyle işçi göçleri olmaktadır. Göç eden nüfusun yaklaşık % 96'lık kısmının adı geçen 12 ilde yoğunlaşmasının temelinde ekonomik nedenler ve erişim kolaylığı bulunmaktadır. Bu illerin bazılarında (Örneğin İzmir) hemşehrileri bir araya getirerek, dayanışmalarını sağlamak amacıyla dernekler kurulmuştur. Günümüzde de faaliyetlerini sürdüren bu dernekler, Gördes haricinde yaşayanlar arasındaki maddi-manevi bağların devam ettirilmesine katkı sağlamaktadır.

Doğum yeri esas alınarak yapılan göç tahlillerinde birtakım sorunlarla karşılaşılmaktadır. Bunlar; göçün ne zaman yapıldığın bilinmemesi, kişinin doğum ile en son sayım arasında ve sonrasında yer değişikliğinin olup olmadığının anlaşılamaması ile kişinin doğum yerinin mutlak ikametgâhı olmayacağıdır[233]. Bu gibi durumlar göç analizinde yanlış hesaplamaların yapılmasına neden olabileceğinden hareketle, göçü tespit ederken mutlak yerleşim yeri esas alınmıştır. Bu metotla Gördes'in aldığı ve verdiği göç miktarı, net göç miktarı, göçün sebepleri incelenmeye çalışılmıştır.

Araştırma sahasının cinsiyetler bazında aldığı ve verdiği göç miktarları analiz edildiğinde; 313 kadın ve 495 erkek olmak üzere toplamda 808 kişinin Gördes ilçesi'ne göç ettiği, 869 kadın ve 1567 erkek nüfusun ise ilçeden aynı yol ile ayrıldığı ortaya çıkmaktadır (Tablo 2.12). Bu değerlere göre ilçeden ayrılan nüfusun gelen nüfustan fazla olması ve aradaki 1628 kişilik fark net göç miktarının negatif değer göstermesine

[233] Erhan, *Gerede İlçesinin Coğrafyası,* 148-149.

neden olmuştur. Bu durum eğitim, asker, memur atamaları ile emeklilik hakkı kazananlarından memleketlerine dönenlerin oranının özellikle iktisadi sebeplerle ayrılanlardan ciddi miktarda düşük olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Netice itibariyle bu değerler araştırma sahası göç alan değil göç veren bir yapı sergilediğini kanıtlar niteliktedir.

Tablo 2.12. Gördes İlçesi'nin Cinsiyete Göre Aldığı ve Verdiği Göç Miktarları (2016)

Göç Miktarı	Kadın	Erkek	Toplam
Aldığı Göç Miktarı	313	495	808
Verdiği Göç Miktarı	869	1567	2436
Net Göç Miktarı	-556	-1072	-1628

Kaynak: TUİK Göç İstatistikleri ile ADNKS Sonuçları ile Sahada Yapılan Mülakatlardan Derlenmiştir

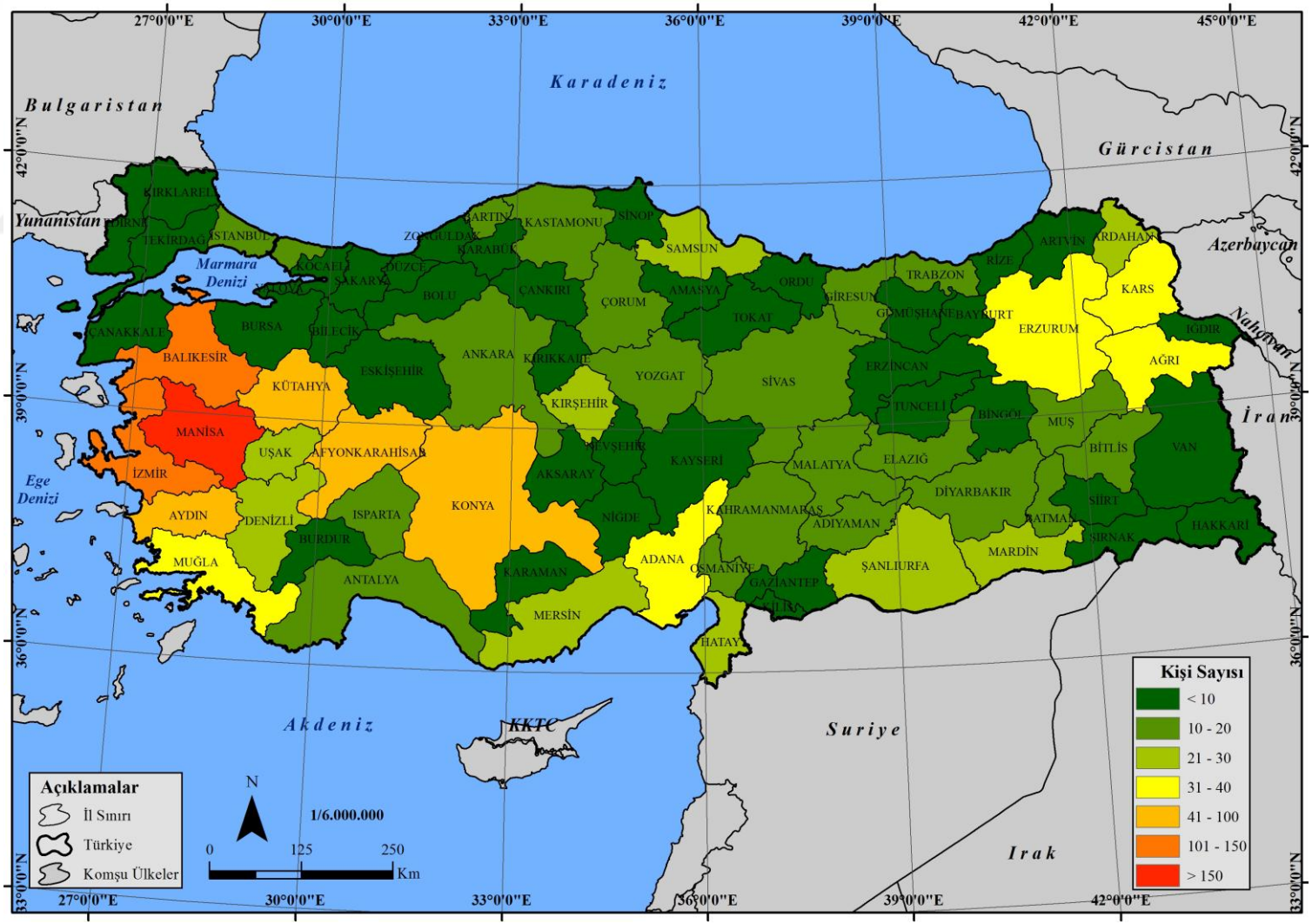
Gördes ilçesine göç eden nüfusun illere göre dağılımı göz önüne alındığında; göç eden nüfusun büyük bir bölümünün yakın çevredeki illere ait olduğu ve ilk sırayı İzmir ilinin (200 kişi) aldığı görülmektedir. İlçeye olan göçlerin büyük bir kısmı öğrenci, asker ve memurlara aittir. Bunun yanında az da olsa gerek yurt içi gerekse yurtdışında emekli olanların memleket hasretiyle doğdukları yere dönmelerinin payı bulunmaktadır. İzmir'i, Antalya ve İstanbul illeri izlemektedir. İzmir gelen nüfusun % 24.7'sine, Antalya % 17.6'sına, İstanbul ise % 8.1'ine sahiptir. Adı geçen bu üç il, ilçeye göç eden nüfusun yaklaşık % 50.4'ünü oluşturmaktadır (Tablo 2.13, Harita 2.2).

Tablo 2.13. Gördes İlçesi'ne Göç Eden Nüfusun Geldikleri İllere Göre Dağılımı (2016).

Sıra No	Göç Aldığı İl	Kadın	Erkek	Toplam
1	Adana	2	12	14
2	Adıyaman	-	-	-
3	Afyonkarahisar	3	4	7
4	Ağrı	-	-	-
5	Amasya	-	-	-
6	Ankara	17	16	33
7	Antalya	48	95	143
8	Artvin	-	-	-
9	Aydın	7	11	18
10	Balıkesir	19	21	40
11	Bilecik	1	3	4
12	Bingöl	2	2	4
13	Bitlis	3	5	8
14	Bolu	2	1	3
15	Burdur	2	1	3
16	Bursa	5	17	22
17	Çanakkale	6	9	15
18	Çankırı	-	-	-
19	Çorum	1	4	5
20	Denizli	6	15	21
21	Diyarbakır	2	3	5
22	Edirne	3	-	3
23	Elazığ	1	5	6

24	Erzincan	-	-	-
25	Erzurum	1	3	4
26	Eskişehir	3	2	5
27	Gaziantep	2	8	10
28	Giresun	-	-	-
29	Gümüşhane	-	-	-
30	Hakkâri	-	-	-
31	Hatay	-	5	5
32	Isparta	4	1	5
33	Mersin	2	2	4
34	İstanbul	23	43	66
35	İzmir	49	151	200
36	Kars	1	3	4
37	Kastamonu	-	-	-
38	Kayseri	-	-	-
39	Kırklareli	4	1	5
40	Kırşehir	-	-	-
41	Kocaeli	2	7	9
42	Konya	7	4	11
43	Kütahya	11	20	31
44	Malatya	-	-	-
45	Manisa	-	-	-
46	Kahramanmaraş	-	-	-
47	Mardin	1	3	4
48	Muğla	9	15	24
49	Muş	-	-	-
50	Nevşehir	-	-	-
51	Niğde	-	-	-
52	Ordu	-	-	-
53	Rize	-	-	-
54	Sakarya	-	-	-
55	Samsun	2	6	8
56	Siirt	-	-	-
57	Sinop	-	-	-
58	Sivas	2	4	6
59	Tekirdağ	2	1	3
60	Tokat	-	-	-
61	Trabzon	1	2	3
62	Tunceli	-	-	-
63	Şanlıurfa	3	6	9
64	Uşak	1	7	8
65	Van	4	5	9
66	Yozgat	1	2	3
67	Zonguldak	1	3	4
68	Aksaray	-	-	-
69	Bayburt	-	-	-
70	Karaman	3	1	4
71	Kırıkkale	-	-	-
72	Batman	1	3	4
73	Şırnak	-	-	-
74	Bartın	1	2	3
75	Ardahan	-	-	-
76	Iğdır	-	-	-
77	Yalova	-	-	-
78	Karabük	-	-	-
79	Kilis	-	-	-
80	Osmaniye	3	-	3
81	Düzce	-	-	-
Genel Toplam		**274**	**534**	**808**

Kaynak: TUİK Göç İstatistikleri ile ADNKS Sonuçları ile Sahada Yapılan Mülakatlardan Derlenmiştir.

Harita 2.2. Gördes İlçesi'ne Göç Eden Nüfusun Geldikleri İllere Göre Dağılımı (2016).

(TUİK Göç İstatistikleri ile ADNKS Verileri Esas Alınarak Hazırlanmıştır).

Araştırma sahasına göç eden nüfusun ülkemiz genelindeki durumu analiz edildiğinde yüksek miktarda göç veren diğer iller Balıkesir (40 kişi), Ankara (33 kişi), Kütahya (31 kişi), Muğla (24 kişi), Bursa (22 kişi), Denizli (21 kişi) ve Çanakkale (15 kişi) şeklinde sıralanmaktadır (Tablo 2.13). Bu iller göç eden nüfusun % 23'lük kısmını oluşturmakta ve aynı zamanda ilçeden kopan nüfusun göç ettiği illerin sıralandığı listede de yer almaktadır. Bu durum çeşitli nedenlerle ilçeden ayrılan nüfusun bir kısmının yeniden ilçeye döndüğünü ortaya çıkartmaktadır. Diğer iller ilçeye göç eden toplam nüfusun dörtte birinden fazlasını (% 26.5) oluşturmaktadır. Nüfusun bu bölümü, tayin, eğitim, asker olan kesimden ibarettir.

Çalışma sahasından göç ile ayrılan nüfus, gelen nüfustan yaklaşık ¼ oranında daha azdır. Bu nüfus grubunun ülkemiz bütününe dağılımı tetkik edildiğinde; bazı illerin yoğunluk kazandığı göze çarpmaktadır (Tablo 2.14, Harita 2.3). Tıpkı ülkemiz genelinde olduğu gibi çalışma sahasında da göç ile ayrılan nüfus genel itibariyle sanayi, ticaret ve turizm faaliyetlerin yoğunluk kazandığı kentlere doğru akış göstermiştir.

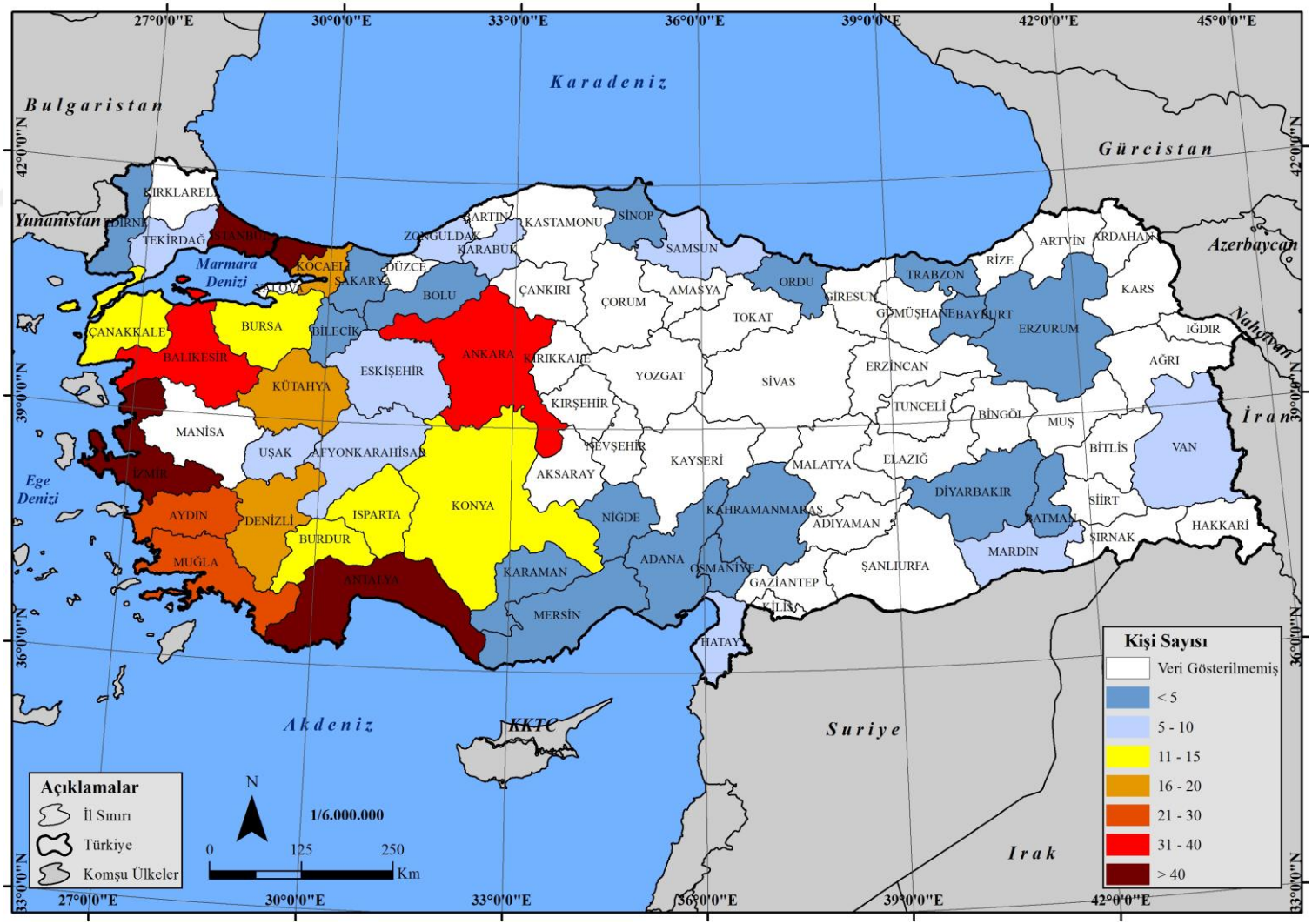
Araştırma sahasına yakın mesafede bulunmasının da etkisiyle göç eden nüfus % 26.9'u İzmir'i, % 6.8'i İstanbul ve Antalya, % 5.3'ü Ankara, % 5.1'i ise Balıkesir'i göç merkezi olarak seçmiştir. İlçeden bu illere giden nüfusun bir kısmını öğrenci, asker ve memurlar oluşturmaktadır. Bu illeri Aydın (24 kişi), Muğla (22 kişi), Kütahya (20 kişi), Denizli (19 kişi), Kocaeli (18 kişi) takip etmektedir (Tablo 2.14, Harita 2.3). İlçeden olan göçler genel olarak ekonomik düzeyin yetersiz olmasından kaynaklanmaktadır. Daha iyi yaşam standardına ulaşma isteği ve gelir seviyesi yüksek işlerde çalışma arzusu insanları başta metropol olarak nitelendirilen kentlere (İzmir, İstanbul) doğru yöneltmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde göçleri etkileyen unsurlardan biri de mesafedir. Bu durumu göçlerin ¼'ünden fazlasının İzmir'e olması kanıtlamaktadır. Mesafe arttıkça göç miktarı azalmaktadır. Mesafenin nispeten fazla olduğu illere yapılan göçlerin büyük bir bölümü, tayin, eğitim ve askerlik hizmetini gerçekleştirmek için yapılmıştır.

Tablo 2.14. Gördes İlçesi'nden Göç Eden Nüfusun İllere Göre Dağılımı (2016).

Sıra No	Göç Verdiği İl	Kadın	Erkek	Toplam
1	Adana	1	2	3
2	Adıyaman	-	-	-
3	Afyonkarahisar	3	5	8
4	Ağrı	-	-	-
5	Amasya	-	-	-
6	Ankara	14	19	33
7	Antalya	11	31	42
8	Artvin	-	-	-
9	Aydın	9	15	24
10	Balıkesir	13	19	32
11	Bilecik	2	3	5
12	Bingöl	-	-	-
13	Bitlis	-	-	-
14	Bolu	2	1	3
15	Burdur	2	9	11
16	Bursa	3	10	13
17	Çanakkale	5	9	14
18	Çankırı	-	-	-
19	Çorum	-	-	-
20	Denizli	7	12	19
21	Diyarbakır	1	4	5
22	Edirne	2	1	3
23	Elazığ	-	-	-
24	Erzincan	-	-	-
25	Erzurum	1	2	3
26	Eskişehir	2	4	6
27	Gaziantep	-	-	-
28	Giresun	-	-	-
29	Gümüşhane	-	-	-
30	Hakkâri	-	-	-
31	Hatay	2	5	7
32	Isparta	3	8	11
33	Mersin	1	4	5
34	İstanbul	14	28	42
35	İzmir	39	127	166
36	Kars	-	-	-
37	Kastamonu	-	-	-
38	Kayseri	-	-	-
39	Kırklareli	-	-	-
40	Kırşehir	-	-	-
41	Kocaeli	7	11	18
42	Konya	6	5	11
43	Kütahya	8	12	20
44	Malatya	-	-	-
45	Manisa	-	-	-

46	Kahramanmaraş	2	3	5
47	Mardin	3	5	8
48	Muğla	7	15	22
49	Muş	-	-	-
50	Nevşehir	-	-	-
51	Niğde	2	1	3
52	Ordu	2	1	3
53	Rize	-	-	-
54	Sakarya	3	-	3
55	Samsun	2	5	7
56	Siirt	-	-	-
57	Sinop	3	-	3
58	Sivas	-	-	-
59	Tekirdağ	2	4	6
60	Tokat	-	-	-
61	Trabzon	2	3	5
62	Tunceli	-	-	-
63	Şanlıurfa	-	-	-
64	Uşak	2	7	9
65	Van	3	5	8
66	Yozgat	-	-	-
67	Zonguldak	3	6	9
68	Aksaray	-	-	-
69	Bayburt	2	1	3
70	Karaman	-	3	3
71	Kırıkkale	-	-	-
72	Batman	1	3	4
73	Şırnak	-	-	-
74	Bartın	-	-	-
75	Ardahan	-	-	-
76	Iğdır	-	-	-
77	Yalova	-	-	-
78	Karabük	3	5	8
79	Kilis	-	-	-
80	Osmaniye	2	2	4
81	Düzce	-	-	-
Genel Toplam		**202**	**415**	**617**

Kaynak: TUİK Göç İstatistikleri, ADNKS Verileri ile Sahada Yapılan Mülakatlardan Derlenmiştir.

Harita 2.3. Gördes İlçesi'nden Göç İle Ayrılan Nüfusun Ülke Geneline Dağılımı (2016).
(TUİK Göç İstatistikleri, ADNKS Verileri ile Sahada Yapılan Mülakatlar Esas Alınarak Hazırlanmıştır).

Çalışma sahasında göçlerin büyük bir bölümü iş aramak/bulmak için yapılmaktadır. Göçün oluşmasına neden olan olgular esas itibariyle iktisadi temellere dayanırken sebeplerine göre analiz edilen göçlerin muhtevasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Çalışma sahasına göç yoluyla gelen nüfusun (808 kişi) % 44.3'ünü eğitim amaçlı göçler teşkil etmektedir. İlçede Manisa Celal Bayar Üniversitesi'ne bağlı Gördes Meslek Yüksekokulunun bulunması yapılan eğitim nedeniyle göçlerin yükseköğrenime yönelik olduğunu ortaya çıkarmaktadır. İlçeye yapılan göçlerde ikinci sırayı % 21.5'lik (174 kişi) oran ile hane fertlerinden birine bağımlı olan nüfusun yaptığı göçler almaktadır. Tayin/atama sonucu ilçeye gelen 123 kişi (% 15.2) üçüncü sırada yer almakta olup, bu grubu genellikle kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapanlar oluşturmaktadır (Tablo 2.15).

Tablo 2.15. Göç Nedenlerine Göre Gördes İlçesi'nin Aldığı ve Verdiği Göç (2016).

Göç Nedenleri	Aldığı Göç		Toplam	Verdiği Göç		Toplam
	Kadın	Erkek		Kadın	Erkek	
İş Arama/Bulma	35	33	68	312	628	940
Tayin/Atama	57	66	123	62	71	133
Hanedeki Fertlerden Birine Bağımlı	62	112	174	95	287	382
Eğitim	109	249	358	293	528	821
Evlilik	32	13	45	97	33	130
Diğer	18	22	40	10	20	30
Toplam	**313**	**495**	**808**	**869**	**1567**	**2436**

Kaynak: TUİK Göç İstatistikleri, ADNKS Verileri ile Sahada Yapılan Mülakatlar Esas Alınarak Hazırlanmıştır.

İş arama/bulma amacı taşıyan göçler 4. sırada yer almaktadır. İlçede tarımsal faaliyetlerin yoğun olarak yapılmasından dolayı küçük ölçekli (daha çok aile işletmesi şeklinde) gıda üretim işletmeleri ile yem bitkileri tesisleri bulunmaktadır. Bu durum da dışarıdan ilçeye göç yaşanmasında etkili olmuştur. Evlilik yoluyla yapılan göçlerde, göç eden nüfusun % 71'lik kesimini kadın nüfus oluşturmaktadır.

Çalışma sahasının dışarıya göç vermesinin en önemli nedeni ekonomik faktörlere dayanmaktadır. İş arama/bulma gayesiyle yapılan göçler % 38.5'lik bir oranla ilk sırada yer almaktadır. Aslında bu değer ilçeden verilen göçlerin temel nedenini teşkil etmektedir. Bu faktör cinsiyet bazlı değerlendirildiğinde erkek nüfusun % 66.8 gibi büyük bir orana sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu grupta ikinci sırayı sahip olduğu % 33.7'lik (821 kişi) değer ile eğitim amaçlı göçler almaktadır. Üçüncü sırada gittiği yerde iş bulan/kuran nüfusun bir süre sonra eşini de yanına çekmesiyle oluşan aile fertlerinden birine bağımlı olarak yapılan göçler bulunmaktadır. Bu grupta 382 kişi bulunmakta ve bu göçlerin % 75.1'i erkeğe bağlı olarak meydana gelmektedir. Tayin/atama ile ilçeye gelen kamu kurum ve kuruluşlarında görevli olanlar 62 kadın ve 71 erkek ile toplamda edindiği 133 kişilik değer (% 5.4) ile dördüncü sırada yer almaktadır. Sahadan göç eden 130 kişilik nüfusun sebebi ise evliliktir. Bu kitlenin % 74.6'sını kadınların oluşturduğu görülmektedir (Tablo 2.15).

Göç olgusuyla ilgili analizler göçün seçici bir süreç olduğunu ifade etmektedir. Bir yer/topluluktan göç etmiş ve etmemiş bireyler arasında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Göç eden kişilerin seçiciliği, öncelikle göç olgusunun fırsatlar sağlamasının yanısıra önemli belirsizliklerle karşı karşıya olması ve göç edene bazı pahalar yüklemesi dolayısıyla ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle göç eden kişi önce bu riski almaya istekli bir kişi olmalıdır. Ayrıca göç edebilmesi için göç edeceği yerde kendisinden yerine getirmesi istenilen işlevleri görebilecek bir kapasiteye sahip olmalıdır. Göç eden kişinin yaşam döngüsü (life cycle) içindeki yeri çok önemlidir. Genç ve iş kurma aşamasında kişiler risk almaya açıktır. Önlerinde değerlendirebilecekleri uzun bir yaşam süresi bulunmaktadır. Bu nüfus kitlesinin göç etme olasılığı yüksek olacaktır. Yaşam döngüsünün sonuna gelmiş emeklilik aşamasına girmiş kişilerin güdüleri ve gerçekleştirmeye çalıştığı şeyler ise değişecektir[234]. Bu grup tarafından yapılan göçler, iş fırsatlarının yoğun olduğu yerlerden çok, iklimi ve doğal koşulları iyi olan yerlere doğru olacaktır. Bazı hallerde de geriye dönüş göçleri ortaya çıkacaktır[235].

Araştırma sahasındaki göç olgusunun yaş ve cinsiyete göre durumunu gösteren tablo 2.16 analiz edildiğinde ilçenin hem aldığı hem de verdiği göçte 15-29 yaş aralığındaki nüfus kitlesinin payı oldukça büyüktür (Şekil 2.5, 2.6). Gördes ilçesine göç edenlerin yarıdan fazlasını (% 59.8) bu grubun içerisinde yer almaktadır (Tablo 2.16). Sahadan ayrılan nüfusun da % 45.7'sini oluşturan 15-29 yaş grubunda iş bulma, eğitim

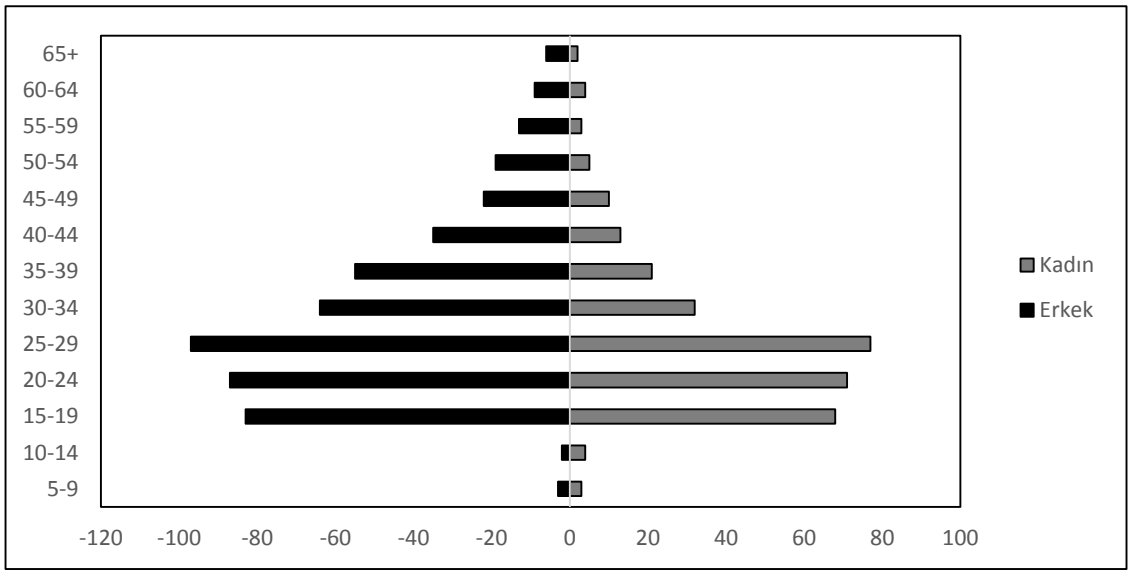
[234] Ruşen Keleş, "Kentleşme, Nüfus ve Çevre", *Nüfus ve Çevre Konferansı,* Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara 1983, 212-245.
[235] İlhan Tekeli, "Türkiye'de İç Göç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi", *Türkiye'de İç Göç Konferansı (6-8 Haziran 1997, Bolu/Gerede),* Numune Matbaacılık, İstanbul 1998, 7-15.

ve tayin/atama temel sebepleri teşki etmektedir. Bu durum genç nüfusun göçe daha yatkın olduğunu ortaya koymaktadır. 50 yaş ve üzerindeki nüfus kitlesinde ise alınandan öte verilen göç dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır. Çünkü ilçenin verdiği göçün 50 ve üzerindeki yaş grubu içindeki değeri sahaya gelenlerin 3 katı kadardır. Bu durum emeklilik hakkı kazananların memleketlerine dönme oranlarının düşük olduğunu göstermektedir.

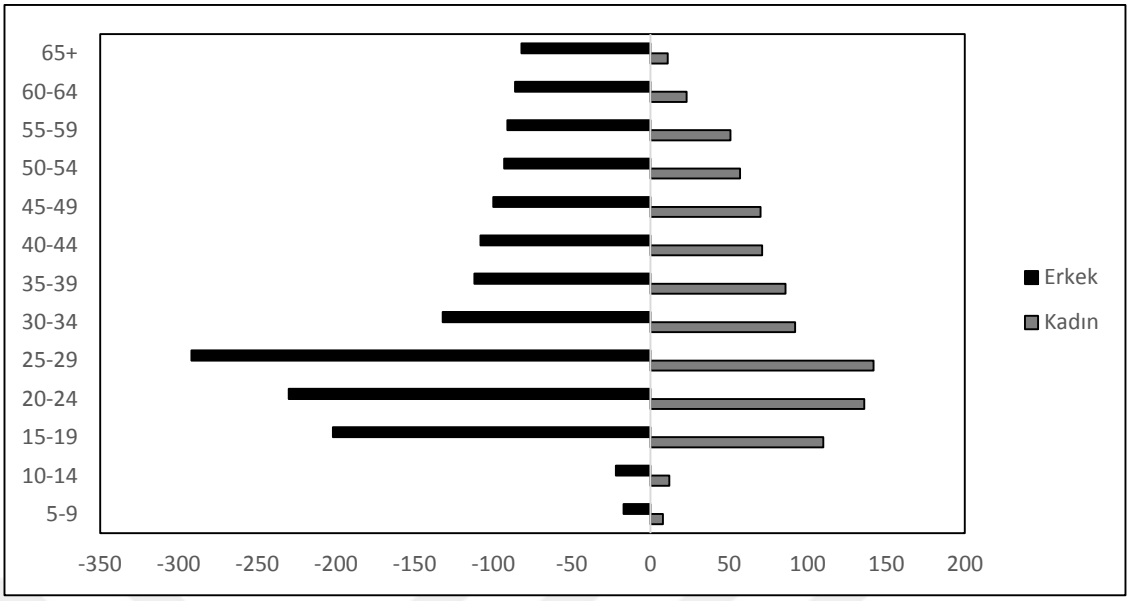
Tablo 2.16. Araştırma Sahasında Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Alınan ve Verilen Göç (2016).

Yaş Grubu	Aldığı Göç				Yaş Grubu	Verdiği Göç			
	Kadın	Erkek	Toplam	%'si		Kadın	Erkek	Toplam	%'si
5-9	3	3	6	0.7	**5-9**	8	17	25	1
10-14	4	2	6	0.7	**10-14**	12	22	34	1.4
15-19	68	83	151	18.7	**15-19**	110	202	312	12.9
20-24	71	87	158	19.6	**20-24**	136	230	366	15
25-29	77	97	174	21.5	**25-29**	142	292	434	17.8
30-34	32	64	96	11.9	**30-34**	92	132	224	9.2
35-39	21	55	76	9.4	**35-39**	86	112	198	8.1
40-44	13	35	48	6	**40-44**	71	108	179	7.3
45-49	10	22	32	4	**45-49**	70	100	170	7
50-54	5	19	24	3	**50-54**	57	93	150	6.2
55-59	3	13	16	1.9	**55-59**	51	91	142	5.8
60-64	4	9	13	1.6	**60-64**	23	86	109	4.5
65+	2	6	8	1	**65+**	11	82	93	3.8
Toplam	**313**	**495**	**808**	**100**	**Toplam**	**869**	**1567**	**2436**	**100**

Kaynak: TUİK Göç İstatistikleri, ADNKS Verileri ile Sahada Yapılan Mülakatlar Esas Alınarak Hazırlanmıştır.

Şekil 2.5. Araştırma Sahasına Göç ile Gelen Nüfusun Dar Aralıklı Nüfus Piramidi (2016).

Şekil 2.6. Araştırma Sahasından Göç ile Ayrılan Nüfusun Dar Aralıklı Nüfus Piramidi (2016).

Kırsal kesimden ilçe merkezine doğru yapılan göçlerde ilk sırayı toplam 67 kişi ile Güneşli alırken, bunu sırasıyla Çiçekli (60 kişi), Kayacık (48 kişi), Doğanpınar (40 kişi) takip etmektedir. İlçe merkezine doğru yapılan göçlerde en düşük değer 2 kadın ve 7 erkek ile Bayat'a aittir (Tablo 2.17). Bu göçlerin altında yatan temel nedenler iş arama/bulma ve eğitimdir. İlçe merkezindeki ticari hayatın kırsal kesime göre daha canlı bir yapıda ve buradaki eğitim koşulları bireylerin ilk, orta ve hatta yüksek öğrenim düzeyinde beklentilerini karşılayacak seviyede olması buranın çekiciliğini arttırmaktadır. Böylece özellikle genç nüfus olarak tabir edilen kesim ilçe merkezine doğru göç etmektedir.

Tablo 2.17. İlçe Merkezi'nin Köylerden Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Aldığı Göç Miktarı (2016).

Yerleşme	Kadın	Erkek	Toplam
Akpınar	5	11	16
Balıklı	7	13	20
Bayat	2	5	7
Beğel	9	14	23
Beğenler	6	13	19
Benlieli	2	10	12
Boyalı	8	9	17
Börez	6	12	18
Çağlayan	12	15	27
Çatalarmut	9	3	12
Çiçekli	23	37	60
Çiğiller	15	18	33
Dalkara	11	8	19
Dargıl	4	6	10

Deliçoban	12	11	23
Dereçiftlik	10	13	23
Dikilitaş	8	11	19
Doğanpınar	19	21	40
Dutluca	13	19	32
Efendili	7	15	22
Evciler	11	10	21
Fundacık	8	16	24
Gülpınar	3	8	11
Güneşli	29	38	67
Kabaköz	17	19	36
Kalemoğlu	11	20	31
Karaağaç	8	13	21
Karakeçili	3	7	10
Karayağcı	16	18	34
Karayakup	9	21	30
Kaşıkçı	10	18	28
Kayacık	21	27	48
Kılcanlar	7	17	24
Kıranköy	3	8	11
Kıymık	17	13	30
Kızıldam	11	13	24
Kobaklar	5	9	14
Korubaşı	13	17	30
Köseler	7	10	17
Kuşlukköy	5	9	14
Kuyucakkarapınar	5	6	11
Kürekçi	9	15	24
Malaz	16	19	35
Malkoca	10	11	21
Merkez Tepe	12	9	21
Oğulduruk	4	7	11
Pınarbaşı	7	8	15
Salur	9	11	20
Sarıaliler	11	10	21
Şahinkaya	8	6	14
Şeyhyayla	13	18	31
Tüpüler	10	11	21
Ulgar	5	9	14
Yakaköy	9	15	24
Yeniköy	13	17	30
Yeşilköy	11	13	24
Yeşilyurt	8	16	24
Toplam	**562**	**776**	**1338**

Kaynak: Köylerde Muhtarlarla Yapılan Anket ve Mülakatlardan Faydalanılarak Hazırlanmıştır.

İlçede göç olayları kapsamında değerlendirilen iç ve dış göçler dışında geçici (mevsimlik) göçler de bulunmaktadır. Geçici göçlerin önemli kısmını çalışmak, para kazanmak için giden ve gelen işçiler oluşturmaktadır. Çalışmaya yönelik göçler, yılın belli dönemlerinde özellikle yaz mevsiminde inşaat işleri başta olmak üzere, turizm sektöründe çalışmak amacı ile gerek yakın çevreye ve gerekse de turistik bölgelere işin türüne göre belli bir süreliğine ayrılıp sezon bitince tekrar asıl ikamet yerine dönmek şeklinde gerçekleşmektedir. Özellikle inşaat sezonu başladığı dönemde çevre illere giden erkek nüfus duvarcı, yağlı boyacı, inşaat kalıpçılığı, soğuk demirci ve

marangozluk gibi işlerde faaliyet göstermektedir. Bu kitle, inşaat sezonunun bitmesi ile tekrar memleketlerine dönmektedir. Bu göçün sahadaki toplam nüfusa etkisi özellikle bazı sayım yıllarının yaz dönemine yani belli bir nüfusun ilçeden ayrıldığı döneme denk gelmesi ile toplam nüfusta yer almamaları şeklinde olmuştur.

Dönemlik göçlerin bir diğer türü olan tarla göçleri de çalışma sahasında görülmektedir. Sahada tütün tarımının yapılması dönemlik olarak bu göç türünü ortaya çıkarmıştır. Genel itibariyle haziran ayının başlarında tarlaya göçen halk eylülde evlerine dönmektedir. Tarlaya göçen çiftçiler yaz devresini bağ-bahçe evlerinde ya da dönemlik yapılan çadırlarda geçirmektedir.

Tablo 2.18. Gördes İlçesi'nden Yurtdışına Olan Göçlerin Dağılımı.

Göç Edilen Ülke	Göç Eden Nüfus	%'si
Almanya	652	43,3
Fransa	368	24,4
Belçika	205	13,6
Hollanda	124	8,2
İngiltere	94	6,2
ABD	65	4,3
Diğer	0	0
Toplam	**1508**	**100**

Kaynak: Arazi Çalışmaları Esnasında Yapılan Mülakatlar ile Nüfus Müdürlüğü'nden Alınan Verilerden Derlenmiştir.

Gördes'de iç göçlerden sonra dış göçler de ilçenin nüfus gelişiminde önemli bir pay sahibidir. İlk başlarda işçi göçleri ile başlayan dış göçler, ilerleyen süreçte göç edenlerin ailelerini de götürmek istemeleri nedeniyle artarak günümüze kadar ulaşmıştır. Esas olarak ekonomik imkansızlıklara bağlı olarak ortaya çıkan dış göçlere katılan nüfusun temel gayesini emekli olup memleketlerine dönme arzusu oluşturmaktadır. Arazi çalışmaları esnasında yöre halkıyla yapılan mülakatlarda dış göçlerde ilk sırada Avrupa ülkelerinin yer aldığı bilgisi edinilmiştir (Harita 2.4). Yurtdışı göçlerde ilk sırayı % 43,3'lük oranla Almanya alırken bunu % 24,4 ile Fransa izlemektedir. Çalışma sahasından Avrupa Kıtası dışında yalnızca Amerika Kıtası'na göç olayı gerçekleşmiştir. Genellikle Amerika'ya gidenlerin ailelerini de yanlarına almak istemeleri neticesinde gelişen göç hareketi % 4,3'lük orana sahip olmuştur. (Tablo 2.18). Yurtdışına giden nüfus emekli olup memleketlerine dönmüşse de genç nüfus eğitim, yaşam standartlarının yüksek olması, meslek konusundaki avantajlardan dolayı

orada kalmayı tercih etmiştir. Tatillerde memleketlerine dönenler, burada kendi isteklerine uygun meskenler inşa ettirmişler ve tatil zamanlarının büyük kısmını burada değerlendirmektedirler.

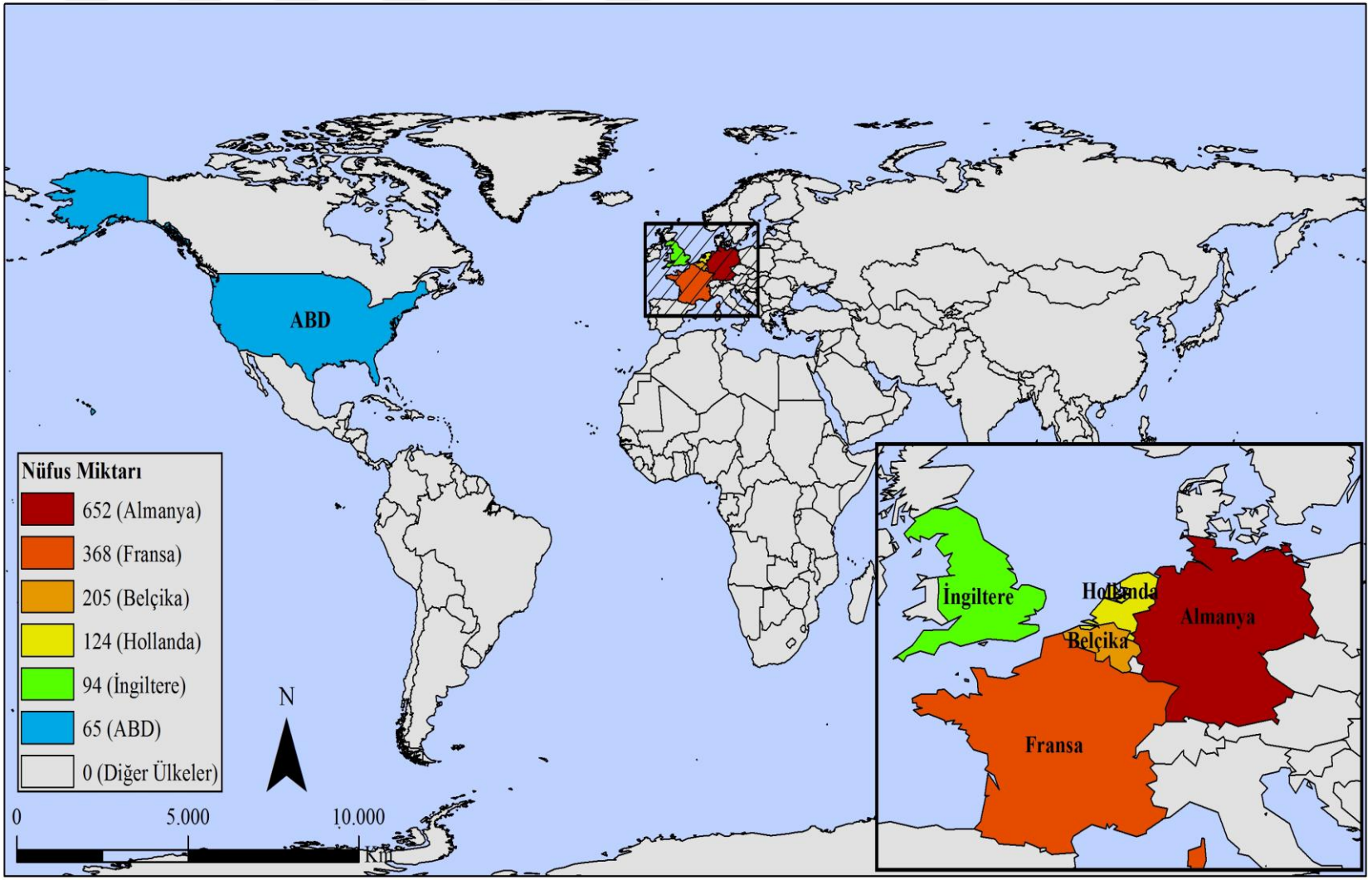
Ülkemizdeki göç hareketlerinin durumu çalışma sahasını da etkilemiştir. Bu durum kısaca şöyle ifade edilebilir; Türkiye'de ilk resmi kitlesel işgücü göçü 31 Ekim 1961 tarihinde Almanya Federal Cumhuriyeti Devleti ile *"İkili İşgücü Anlaşması"*nın imzalanmasıyla başlamıştır. 1960'lı yıllarda başlayan ve günümüze kadar devam eden işgücü göçünden çalışma sahası da etkilenmiştir. Gördes'ten en fazla göçün Almanya'ya olması bir önceki ifadeyi doğrulamaktadır. Bunun yanında göç etmek için en fazla tercih edilen ülkenin Almanya olmasında akraba ilişkileri de etkili olmuştur[236]. Yine 1960'lı yıllarda askeri müdahale ve nüfus artışına paralel olarak artan işsizlik ve döviz darlığı gibi ekonomik sorunlara kalıcı çözümler aranmaya başlanmıştır. 30 Eylül 1960 tarihinde Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuş ve Birinci Beş yıllık Kalkınma Planında (1962-1967) işgücü ihracı bir hedef olarak belirlenmiştir.*"İstihdam politikasının bir başka yönü de işgücü fazlasının işgücü kıtlığı çeken Batı Avrupa ülkelerine ihracıdır. Ancak, Türkiye işgücü fazlalığı olan, fakat niteliği yüksek işgücü konusunda kıtlık çeken bir ülkedir. İşgücü ihracının niteliği yüksek işgücü halinde olması bu kıtlığı arttırabilir, bu sakıncanın önlenebilmesi için tedbirlerin alınması şarttır"* denilmiştir. 01.01.1961'de İngiltere, 16.07.1964'de Belçika, 19.08.1964'te Hollanda ve 08.05.1965'te Fransa ile yapılan işgücü anlaşmaları kapsamında ülkemiz nüfusunun bir kısmı bu ülkelere göç etmiştir. Sanayileşme alanında önemli gelişmeler kaydeden Avrupa ülkelerinin gelecek olan işçilere sağlık, emeklilik, iş kazaları, ölüm sigortası, doğum ve çocuk yardımı gibi çeşitli konularda haklar tanımaları bu ülkelere olan göçleri arttırmıştır[237]. Gördes ilçesinden yurtdışına olan göçlerin büyük bir kısmı da işgücü göçüne aittir. İlk başlarda bu göçlere yoğun olarak erkekler katılmış ve daha sonraki süreçte ise kadınlar hatta aileler dahil olmuştur[238].

---

[236] Mehmet Gürbüz, Murat Karabulut, Ersin Kaya Sandal, "Türkiye'den Yurtdışına Yasadışı Göçler: Pazarcık (Kahramanmaraş) Örneği", *Marmara Coğrafya Dergisi,* 8, 2003, 48.

[237] Tuğçe Elif Nakhoul, *Uluslararası İşgücü Göçü ve Türkiye,* (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2014, 80-101.

[238] Hakan Yıldırımoğlu, "Uluslararası Emek Göçü-Almanya'ya Türk Emek Göçü", *Kamu-İş Hukuku ve İktisat Dergisi,* 8 (1), 2005, 129-153.

Harita 2.4. Araştırma Sahasından Yurtdışına Olan Göçlerin Dağılımı.
(Araştırma Sahasında Yapılan Anket ve Mülakatlardan Edinilen Verilerle Hazırlanmıştır).

2.1.5. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri

2.1.5.1. Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı

Bir yerleşmedeki nüfusun cinsiyet özelliklerinin incelenmesi, nüfusun sosyal kimliğinin ortaya çıkması ve aynı sahadaki beşeri ve iktisadi özelliklere ışık tutması açısından önem taşımaktadır[239]. Ayrıca nüfusun cinse ve yaş gruplarına göre incelenmesi, bilhassa araştırma sahası nüfusunun hem sosyo-ekonomik niteliklerini açıklayabilmek, hem de potansiyel insan gücünü ortaya çıkarabilmek açısından gereklidir[240].

Önemli nüfus parametrelerinden birisi de, nüfusun yaş ve cins bileşimleridir. Yaş yapısından maksat nüfus kitlesinin belirli yaşlar veya yaş grupları itibariyle gösterdiği dağılım şeklidir. Yaş yapısının demografik, askeri, sosyal ve iktisadi bakımlardan büyük önemi vardır[241]. Farklı tanımları olmasına karşın, bir nüfus kitlesinde 100 kadın başına düşen erkek nüfus sayısı, nüfusun cins yapısı diye tanımlanır[242]. Nüfusta cinsiyetin dağılımı, ölümler bakımından da önem arz etmektedir. Bilindiği gibi erkeklerde hemen her yaşta ölüm oranı aynı yaşlardaki kadınlara göre daha yüksektir. Bir başka ifade ile erkeklerde ortalama ömür, kadınlara nazaran daha kısadır. Bunun sonucu olarak nüfusta erkek nüfusun oranına paralel olarak genel ölüm seviyesinin de yükseleceği öngörülmektedir[243].

Çalışma sahasının cinsiyet oranı incelendiğinde; hem ilçe merkezi hem de köylerde cinsiyet oranlarının birbirine yakın değerlerde ve nispeten dengeli bir dağılışın olduğu göze çarpmaktadır (Tablo 2.19). Bu durum kadın-erkek nüfus arasındaki doğru orantının, özellikle doğum yapabilecek yaşlardaki kadın sayısının ve doğum oranlarının dengeli olduğunu göstermektedir.

---

[239] Murat Yüceşahin, "Türkiye'de İllere Göre Cinsiyet Oranları", *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 5, 1996, 267.
[240] Özlem Sertkaya Doğan, "Soma Şehrinin Fonksiyonel Gelişimi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 23, 2011, 10.
[241] Alaettin Tandoğan, *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu*, Eser Ofset, Trabzon 1998, 115.
[242] Doğanay ve Orhan, *Türkiye Beşeri Coğrafyası,* 183.
[243] Alaettin Tandoğan, *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu*, Eser Ofset, Trabzon 1998, 110-111.

Tablo 2.19. Araştırma Sahasında Nüfusun Cinsiyet Yapısı (2016).

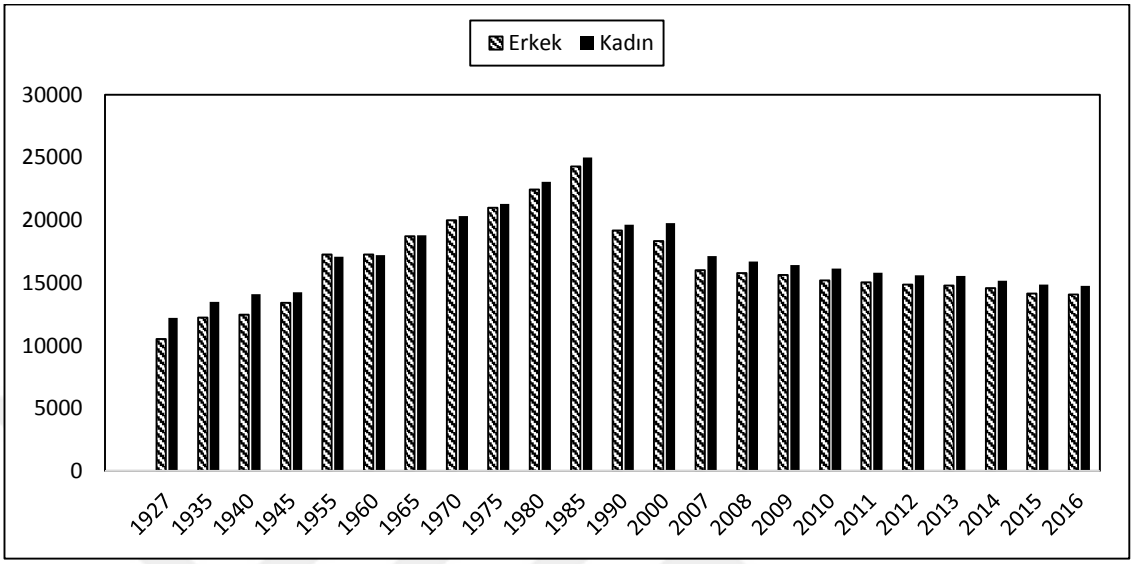
Yıllar	İlçe Merkezi				Köyler				Toplam			
	Erkek	Kadın	Toplam	Cinsiyet Oranı	Erkek	Kadın	Toplam	Cinsiyet Oranı	Erkek	Kadın	Toplam	Cinsiyet Oranı
1927	-	-	2883	-	9175	10706	19881	85.6	10538	12225	22763	86.2
1935	1540	1635	3175	94.1	10702	11859	22561	90.2	12242	13494	25736	90.7
1940	1402	1677	3079	83.6	11063	12441	23504	88.9	12465	14118	26583	88.2
1945	1502	1593	3095	94.2	11913	12659	24572	94.1	13415	14252	27667	94.1
1955	2124	1991	4115	106.6	15141	15101	30242	100.2	17265	17092	34357	101.0
1960	2512	2559	5071	98.1	14751	14656	29407	100.6	17263	17215	34478	100.2
1965	2827	2838	5665	99.6	15900	15959	31859	99.6	18727	18797	37524	99.6
1970	3692	3669	7361	100.6	16313	16663	32976	97.8	20005	20332	40337	98.3
1975	4003	3906	7909	102.4	17000	17405	34405	97.6	21003	21311	42314	98.5
1980	4243	4159	8402	102.0	18222	18902	37124	96.4	22465	23061	45526	97.4
1985	4613	4633	9246	99.5	19689	20379	40068	96.6	24302	25012	49314	97.1
1990	4813	4954	9767	97.1	14382	14704	29086	97.8	19195	19658	38853	97.6
2000	5119	5690	10809	89.9	13220	14081	27301	93.8	18339	19771	38110	92.7
2007	4936	5359	10295	92.1	11097	11779	22876	94.2	16033	17138	33171	93.5
2008	5249	5596	10845	93.7	10533	11122	21655	94.8	15782	16718	32500	94.4
2009	5257	5555	10812	94.6	10375	10883	21258	95.3	15632	16438	32070	95.1
2010	5080	5387	10467	94.3	10119	10759	20878	94.1	15199	16146	31345	94.1
2011	5095	5316	10411	95.8	9944	10502	20446	94.6	15039	15818	30857	95.1
2012	5218	5370	10588	97.1	9659	10244	19903	94.2	14877	15614	30491	95.2
2013	5260	5486	10746	95.8	9530	10065	19595	94.6	14790	15551	30341	95.1
2014	5351	5470	10821	97.8	9448	9607	19055	98.3	14598	15170	29768	96.2
2015	4516	4781	9297	94.4	8921	9272	18193	96.2	14165	14879	29044	95.2
2016	5346	5633	10979	94.9	8727	9127	17854	95.6	14073	14760	28833	95.3

Kaynak: TUİK Verilerinden Faydalanılmıştır.

Gördes ilçe merkezinin yıllar itibariyle cinsiyet oranları[244] değerlendirildiğinde; 1935-1945 arasındaki dönemde muharebe döneminin de etkisiyle kadın nüfusun erkek nüfustan fazla, 1955-1960 devrelerinde ise üstünlüğün erkek nüfusa geçtiği göze çarpmaktadır. 1965 yılında kadın nüfus küçük bir artışla erkek nüfusun önüne geçmiş ise de sonraki sayım dönemlerinde (1970-1980) bu durum erkek nüfusun lehine dönmüştür (Şekil 2.7). Savaş yıllarının bitmesiyle artmaya başlayan erkek nüfus ile birlikte cinsiyet oranı ilk kez 1955 yılında % 100'ün üzerine çıkmıştır. İlçe merkezindeki cinsiyet oranı % 100'ün üzerine 1970-1980 arasında tekrar yükselmiş sonraki süreçte ise bu değerin altında kalmıştır. 1985 ve sonrasındaki sayım dönemlerinde kadın nüfus daima erkek nüfustan fazla bir değere sahiptir. Bu durumun ortaya çıkmasında ilçe merkezindeki özellikle iktisadi faktörlere bağlı olarak meydana gelen göçler etkili olmuştur. İlçe merkezindeki cinsiyet oranları incelendiğinde; nüfus

[244] **Cinsiyet Oranı:** Bir yerleşim biriminde 100 erkeğe karşılık gelen kadın ya da 100 kadına karşılık gelen erkek sayısıdır. Araştırma sahasında bu oran 100 erkeğe karşılık gelen kadın sayısı olarak kullanılmıştır. Tablo 2.19'da ifade edilen değerlerden bazılarının % 100'ün üzerine çıkması durumu, erkek nüfusun kadın nüfustan fazla olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. % 100'ün altındaki değerler ise erkek nüfusun kadın nüfustan az olduğu ve cinsiyetler arasında eşitliğin olmadığı anlamı taşımaktadır.

sayımında daha doğru sonuçların elde edilmeye başlandığı 2007 yılında cinsiyet oranı % 92.1 olarak tespit edilmiştir. Sonraki sayım dönemlerinde artış ve azalışlar gösteren cinsiyet oranı 2016 yılında % 94.9'a ulaşmıştır (Tablo 2.19, Şekil 2.7).

Şekil 2.7. Araştırma Sahasının Sayım Dönemlerine Göre Cinsiyet Yapısının Gelişimi.

Araştırma sahası sınırları içerisinde yer alan köylerin cinsiyet değerleri tetkik edildiğinde; cinsiyet oranının 1955-1960 dönemleri dışında 100'ün üzerine çıkamadığı ortaya çıkmaktadır. Cinsiyet oranlarının en düşük olduğu devreler ülkemizin zor süreçlerden geçtiği dönemlere denk gelmektedir. Bu dönemlerde savaş yıllarının yaşattığı ekonomik zorluklar nüfusun gelişim potansiyelini etkilemiştir. Savaşın etkilerinin yavaş yavaş silinmeye başladığı 1950'li yıllardan itibaren nüfus miktarında artışlar meydana gelmiştir. Öyle ki 1955-1960 dönemlerinde ilçeye bağlı köylerdeki cinsiyet oranı 100'ün üzerine çıkmıştır. Sonraki sayım yıllarında çeşitli nedenlerle artış ve azalışların görüldüğü cinsiyet oranları hiçbir dönemde % 85'in altına düşmemiştir. 2000 yıllında % 93.8 olan cinsiyet oranı 2007 yılında ADNKS'ye geçilmesiyle % 0.4 oranında artarak % 94.2'ye çıkmıştır. Günümüze kadar köylerdeki cinsiyet oranının sahip olduğu değerler sürekli değişerek 2016 yılında % 95.6 olmuştur. Bu oran, geçmiş dönemlerde köylerden ayrılan nüfusun emekli olduktan sonra geri dönmeleri neticesinde nüfusun dengede kaldığını ifade etmektedir (Tablo 2.19).

Toplam ilçe nüfusunun cinsiyet durumları analiz edildiğinde; 1955-1960 dönemleri haricindeki yıllarda cinsiyet oranının 100'ün altında kaldığı ortaya çıkmaktadır. En düşük değer Cumhuriyetin yeni kurulduğu 1927 ile yeniden bir savaş

ortamının belirdiği 1940 yılında görülmektedir. Bu dönemlerde cinsiyet oranındaki düşüşe, erkek nüfusun silah altına alınması neden olmuştur. Böylece bu devrelerde üstünlük kadın nüfusa geçmiştir. 1955-1960 dönemlerinde erkek nüfusun yakaladığı artış sürekli olmamış, 1965'ten itibaren yeniden kadın nüfus üstün duruma geçmiştir. 1965'ten sonraki sayım yıllarının hepsinde kadın nüfusun erkek nüfustan fazla olmasının en önemli nedeni göçlerdir. İş bulma, daha yüksek ve sürekli gelir elde etme çabası gibi ekonomik nedenlerle ilçeyi terk eden erkek nüfus, kadın nüfusun fazla olmasına neden olmuştur. Toplam nüfustaki durumun aynısının kırsal kesimde de görülmesi, göçün yoğun olarak köylerden yapıldığını ortaya çıkarmaktadır. Köylerde tarım arazilerinin parçalı olması, hayvancılıktan yeterli kazancın sağlanamaması, iş imkânlarının kısıtlı olması gibi nedenlerle gerçekleşen göç olayları, ilçe nüfusunu olumsuz olarak etkilemiş ve etkilemeye de devam etmektedir. 1965 yılından itibaren toplam nüfusun cinsiyet oranı % 95'in altına düşmemiştir. 2007 yılında bir önceki sayım dönemine göre cinsiyet oranı % 0.8'lik bir artış göstererek % 93.5'e yükselmiştir. Bundan sonraki yıllarda cinsiyet oranındaki artış ve azalışlar devam etmiş ve 2016 yılında % 95.3'te olmuştur (Tablo 2.19, Şekil 2.7).

Erkekler iktisadi hayatta, kadınlara nazaran daha büyük ölçüde görev yüklendikleri için araştırma sahasında cinsiyetler arasındaki oransal dağılış da buna göre şekillenmiştir. İlçedeki nüfus değerlerinde genel itibariyle kadın nüfusun üstün olan taraf olması göç olayını doğrulmaktadır. Çünkü göç veren yerleşmelerin nüfusunda kadın nüfus, göç alan yerleşmelerde ise erkek nüfus fazladır. Erkek nüfusun fazla olması cinsiyet oranının da yüksek olmasına neden olmaktadır. Günümüzde değişen sosyo-ekonomik yapı itibariyle kadının gerek iş gerekse toplumsal hayattaki rolünün artmış olması, ailenin kazanç kaynağı olarak erkeğin görüldüğü bakış açısını değiştirmemiştir. Bu nedenle, yurt içi ya da yurtdışı göçlerin altında yatan temel faktörün ekonomiye dayanması, erkek nüfustaki hareketliliğin sürekli olmasına yol açmaktadır.

İlçe merkezi ve köylerde rakamsal değer bakımından kadın nüfusun erkek nüfusun üzerinde olması göç olgusunu kanıtlamaktadır. Her ne kadar göç olayı çalışma sahasının eskiden beri değişmeyen nüfus hareketlerinden birini oluşturmaktaysa da, gerek ilçe merkezi gerekse kırsal kesimde bilhassa son dönem sayımlarında cinsiyet değerlerinin birbirine yakın düzeylerde olması da dikkat çeken bir diğer husustur. Bu

durumun ortaya çıkmasında yalnızca erkek nüfusun değil aynı zamanda kadın, hatta genç nüfusun da göç olayına katılması etkili olmuştur. Diğer bir ifade ile aile göçleri cinsiyet değerlerinin birbirine yaklaşmasını sağlamıştır.

Araştırma sahasındaki köylerin cinsiyet yapısı ayrıntılı olarak incelendiğinde; cinsiyet oranının 100 ve üzerinde olduğu köy sayısının 19 olduğu ortaya çıkmaktadır. 37 köy ise bu değerin altında kalmıştır. Genel cinsiyet oranı en düşük olan köy % 73.9 ile Malaz'dır. En yüksek oran ise % 124.1 ile Karayakup köyüne aittir. Sahadaki köylerin % 26.7'sinde (15 köy) erkek nüfus fazla olup, bunların hepsinde cinsiyet oranı 100'ün üzerindedir. Geri kalan 41 köyde ise kadın nüfusun üstün olması dikkat çekmektedir. Yalnızca iki köyde (Korubaşı ve Tüpüler) cinsiyet değerleri birbirine eşittir (Tablo 2.20). Köylerde göçün yoğun olarak hissedildiği cinsiyet oranlarına bakılarak anlaşılmaktadır. Ekonomik kaygılarla köylerini terk eden nüfus kitlesi, yaz dönemi ve belli durumlar (düğün, nişan, cenaze, asker) olmadan buralara gelmemektedir. Yaz mevsiminde köylere gelenlerin de % 50'den fazlasını orta yaş ve üzerindeki nüfus oluşturmaktadır. Göç olayları neticesinde köylerdeki meskenlerin bir kısmı yıkılmaya yüz tutmuş, tarım arazileri üretim yapılamayacak duruma gelmiştir.

Tablo 2.20. Araştırma Sahasında Köylerin Cinsiyet Yapısı (2016 ADNKS).

Yerleşme Adı	Erkek	Kadın	Fark	Cinsiyet Oranı
Akpınar	92	80	12	115.0
Balıklı	125	145	20	86.2
Bayat	42	46	4	91.3
Beğel	174	167	7	104.1
Beğenler	164	188	24	87.2
Benlieli	119	139	20	85.6
Boyalı	205	224	19	91.5
Börez	168	200	32	84.0
Çağlayan	38	41	3	92.6
Çatalarmut	125	123	2	101.6
Çiçekli	473	526	53	89.9
Çiğiller	221	251	30	88.0
Dalkara	22	25	3	88.0
Dargıl	173	182	9	95.0
Deliçoban	186	194	8	95.8
Dereçiftlik	99	91	8	108.7
Dikilitaş	64	84	20	76.1
Doğanpınar	118	130	12	90.7
Dutluca	98	111	13	88.2
Efendili	99	105	6	94.2
Evciler	266	282	16	94.3
Fundacık	163	164	1	99.3
Gülpınar	39	35	4	111.4
Güneşli	802	825	23	97.2
Kabakoz	58	59	1	98.3
Kalemoğlu	180	199	19	90.4

Karaağaç	73	59	14	123.7
Karakeçili	47	48	1	97.9
Karayağcı	242	265	23	91.3
Karayakup	67	54	13	124.1
Kaşıkçı	237	243	6	97.5
Kayacık	424	433	9	97.9
Kılcanlar	96	81	15	118.5
Kıran	209	216	7	96.7
Kıymık	102	116	14	87.9
Kızıldam	186	163	23	114.1
Kobaklar	234	241	7	97.1
Korubaşı	120	120	0	100
Köseler	312	327	15	95.4
Kuşluk	94	85	9	110.5
Kuyucakkarapınar	39	52	13	75
Kürekçi	77	67	10	114.9
Malaz	68	92	24	73.9
Malkoca	85	101	16	84.1
Merkez Tepe	213	222	9	95.9
Oğulduruk	200	197	3	101.5
Pınarbaşı	54	52	2	103.8
Salur	211	219	8	96.3
Sarıaliler	80	90	10	88.8
Şahinkaya	36	35	1	102.8
Şeyhyayla	238	262	24	90.8
Tüpüler	94	94	0	100
Ulgar	138	147	9	93.8
Yakaköy	304	297	7	102.3
Yeniköy	81	81	0	100
Yeşilyurt	53	52	1	101.9

Kaynak: TÜİK Verilerinden Faydalanılarak Hazırlanmıştır.

Nüfusun yaş yapısının, demografik, askeri, siyasi, sosyal ve iktisadi bakımlardan büyük önemi vardır. Ayrıca yaş yapısından maksat, "*nüfus kitlesinin belirli yaşlar veya yaş grupları itibariyle gösterdiği dağılım şekli'*dir[245]. Gördes ilçesi nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı analiz edildiğinde; 0-4 yaş grubundan 10-14 aralığına kadar, artışın sürekli olduğu göze çarpmaktadır. Ancak ilçe toplam nüfusunda % olarak en fazla değer 45-49 ile 50-54 (% 8) yaş gruplarına aittir. 35-39 ile 50-54 yaş aralığına kadar gruplardaki nüfus, toplam nüfus içerisinde en fazla pay (% 30.6) sahibi kesimi oluşturmaktadır. Bu durum ilçede daha çok orta yaş olarak tabir edilen kesimin yaşadığını göstermektedir. Genç nüfus en yüksek değere 10-14 yaş grubunda % 7'lik oran ile ulaşmıştır. Gerek bundan önce gerekse sonraki yaş aralığında yer alan genç nüfus daima bu değerin altında kalmıştır. Diğer yaş grupları içerisinde en fazla değer % 7.8 ile 60-64 yaş grubuna aitken, bunu % 7.4 ile 35-39 yaş aralığındaki kitle izlemektedir. 15-19 ile 30-34 yaş grupları iş bulma, eğitim, askerlik, memuriyet, evlilik

[245] Alaettin Tandoğan, *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu,* Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon 1998, 115.

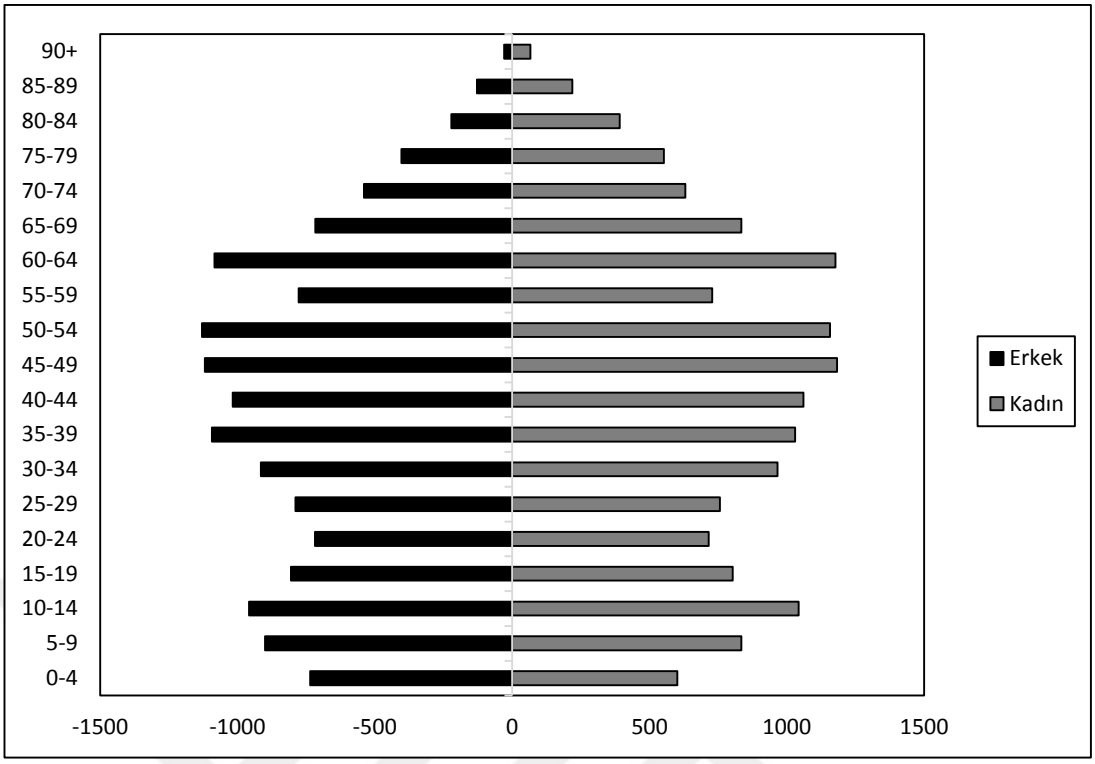
gibi nedenlerle ilçeyi terk ettiği için bunların toplam nüfus içerisindeki payları düşüktür (Tablo 2.21). Sahada genel itibariyle kadın nüfus erkek nüfustan fazladır. Bu durumun nedeni diğer bölümlerde açıklandığı üzere göçlerle ilgilidir.

Tablo 2.21. Gördes İlçesi Nüfusunun Dar Aralıklı Gruplandırmaya Göre Dağılımı (2016).

Yaş Grubu	Erkek	%'si	Kadın	%'si	Toplam	%'si
0-4	735	2.5	602	2.1	1337	4.6
5-9	900	3.1	835	2.9	1735	6.0
10-14	958	3.4	1043	3.6	2001	7.0
15-19	805	2.8	803	2.8	1608	5.6
20-24	718	2.5	716	2.5	1434	5.0
25-29	789	2.7	757	2.6	1546	5.4
30-34	915	3.2	967	3.3	1882	6.5
35-39	1093	3.9	1031	3.5	2124	7.4
40-44	1017	3.5	1061	3.7	2078	7.2
45-49	1118	3.9	1183	4.1	2301	8.0
50-54	1129	4.0	1158	4.0	2287	8.0
55-59	777	2.7	729	2.5	1506	5.2
60-64	1083	3.7	1178	4.1	2261	7.8
65-69	716	2.4	835	2.9	1551	5.3
70-74	539	1.9	631	2.2	1170	4.1
75-79	403	1.4	553	1.9	956	3.3
80-84	221	0.8	392	1.3	613	2.1
85-89	128	0.4	219	0.8	347	1.2
90+	29	0.09	67	0.2	96	0.3
Toplam	**14073**	**48.9**	**14760**	**51.1**	**28833**	**100**

Kaynak: TÜİK Verilerinden Derlenerek Hazırlanmıştır.

Araştırma sahasının nüfus yapısını detaylı inceleyebilmek maksadıyla hazırlanan nüfus piramidi de nüfusta meydana gelen değişimlerin ortaya konulması açısından büyük önem taşımaktadır. Nüfus piramidi tetkik edildiğinde; taban kesimde nispeten daralma mevcutken, orta bölümlere doğru genişleme ve üst taraflarda ise yeniden daralma olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 2.8). Eğitim, askerlik, memuriyet ve evlilik gibi nedenlerle ilçeye gelen genç nüfusa rağmen ilçedeki bu nüfus grubunun düşük değerlere sahip olması bu grupta verilen göç miktarının yüksek olmasıyla ilgilidir.

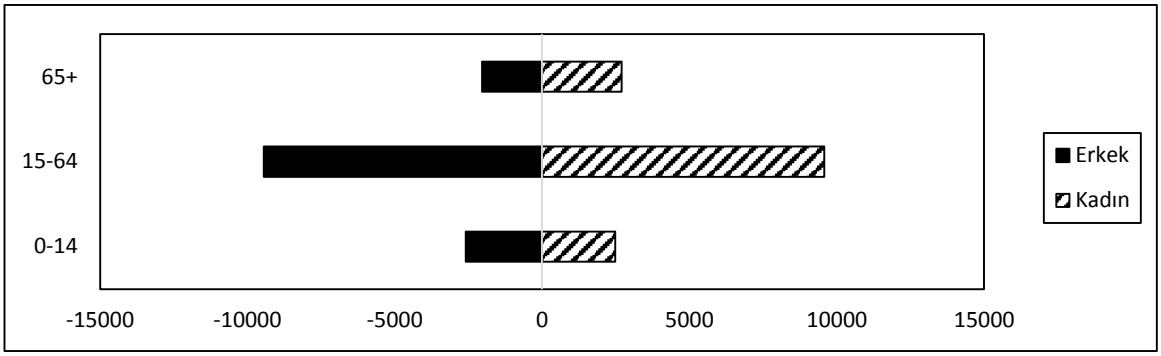
Şekil 2.8. Gördes İlçesi Nüfusunun Dar Aralıklı Nüfus Piramidi (2016).

Araştırma sahasının nüfusu geniş aralıklı kümelenmeye göre değerlendirildiğinde; nüfusun 15-64 yaş aralığındaki grupta yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Toplam nüfusun % 66'sını (19027 kişi) oluşturan bu nüfus grubunda cinsiyetler arasındaki fark oldukça azdır. Toplam nüfus içerisinde ikinci en yüksek değer sahip olduğu 5073 (% 17.6) kişi ile 0-14 yaş aralığındaki gruba aittir. 65 yaş ve üzerindeki grup ise % 16.4 (4733) son sırada yer almaktadır (Tablo 2.22, Şekil 2.9). 0-14 yaş grubunda erkek nüfus 15-64 ile 65 yaş ve yukarısındaki gupta ise kadın nüfus fazladır. Çocuk nüfusun nispeten düşük oranda olması, 15-64 yaş grubundaki kitlenin oranını yükseltmiştir.

Tablo 2.22. Gördes İlçesi Nüfusunun Geniş Aralıklı Gruplandırmaya Göre Dağılım (2016).

Yaş Grubu	Erkek	%'si	Kadın	%'si	Toplam	%'si
0-14	2593	9.0	2480	8.6	5073	17.6
15-64	9444	32.8	9583	33.2	19027	66.0
65+	2036	7.1	2697	9.3	4733	16.4
Toplam	**14073**	**48.9**	**14760**	**51.1**	**28833**	**100.0**

Kaynak: TÜİK Verilerinden Derlenerek Hazırlanmıştır.

Şekil 2.9. Gördes İlçesi Nüfusunun Geniş Aralıklı Nüfus Piramidi (2016).

Çalışma sahasının geniş aralıklı gruplandırmaya tabi tutulan nüfusu, Manisa ili ve ülkemiz ile karşılaştırıldığında; 0-14 yaş grubunda Gördes, ülkemiz (% 15.8) ve Manisa ilinden (% 13.7) daha yüksek değerlere sahiptir. 15-64 yaş grubunda ilçenin nüfusu Manisa ili ile ülkemiz değerlerinden daha düşük düzeyde kalmıştır. Bu durum iktisadi sektörlerde aktif rol alan bireylerin başta iş merkezlerinin yoğunluk kazandığı iller olmak üzere çevre il ve ilçelere doğru hareket ettiğini göstermektedir. 65 yaş ve yukarısındaki grupta yer alanların sahip oldupu değerler, ilçeden ayrılan nüfustan emeklilik durumuna gelenlerin dönüş yaptığını izah etmektedir. Sahadaki kırsal yerleşmelerin bir kısmında bu nüfusun ağırlıklı grubu oluşturması bu ifadeyi doğrulamaktadır.

Toplumdaki üretim faaliyetlerine iştirak etmediği varsayılan 0-14 yaş grubu ile 65 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun toplamına, faal nüfus olarak adlandırılan 15-64 yaş grubundaki nüfusun üretimine ortak olduğu için bağımlı nüfus adı verilmektedir[246]. Bağımlı nüfus; 0-14 ile 65 yaş ve yukarısındaki nüfusun toplamının faal nüfus olarak tabir edilen 15-64 yaş aralığındaki nüfusa bölünüp elde edilen değerin 100 ile çarpılmasıyla tespit edilmektedir[247]. Araştırma sahasının bağımlı nüfus oranı % 51.5'tir. Aynı yıl (2016) Türkiye bağımlılık oranı % 48.2 iken, bu değer Manisa ilinde % 31.7 olarak gerçekleşmiştir. Bu değerlendirmeler göstermektedir ki ilçe bağımlılık oranı Ülkemiz ve Manisa ili bağımlılık oranından fazla olup, bu artışta 65 yaş ve üzerindeki nüfus etkin rol oynamıştır. Ancak belirtilmesi gereken bir durum da aktif nüfus içerisinde çeşitli sebeplerle henüz üretime katılmayan belli bir nüfus grubu bulunmakla

[246] Alaettin Tandoğan, *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu,* Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon 1998, 119.
[247] Doğanay ve Orhan, *Türkiye Beşeri Coğrafyası,* 186-187.

beraber, 0-14 yaş grubunda ise çalışma hayatına erken dönemlerde atılan belli bir nüfusun yer almasıdır.

2.1.5.2. Aile Büyüklüğü (Hane Halkı)

Aralarında akrabalık bağı bulunsun ya da bulunmasın, aynı evde veya evin bir bölümünde yaşayan aynı kazandan yemek yiyen, gelir ve giderini ayırmayan, o evin hizmet ve yönetimine katılan bir veya birkaç kişinin oluşturduğu topluluğa hanehalkı denilmektedir[248]. Bir hanede ortalama kaç kişi yaşadığını ortaya koymaya yarayan ortalama aile büyüklüğü, nüfusun üretkenlik durumu ve yapısı hakkında da fikir edinmeye yardımcı olmaktadır. Ayrıca bir yerleşmenin demografik gelişmişlik elemanları arasındaki değişkenlerden biri de o yerin ortalama aile büyüklüğüdür[249].

Nüfusun sosyo-ekonomik niteliklerinin belirlenmesinde kullanılan kriterlerden biri olan aile büyüklüğü, hane halkı ile nüfus arasındaki bağı ortaya çıkarmanın yanında nüfusun dinamik ve iskanın yapısı hakkında bilgi vermektedir[250]. Ülkemizde ortalama olarak bir hane halkı içerisinde 4-5 kişi yaşamaktadır. Bu miktar her yerde aynı olmayıp, coğrafi bölgelerimize ve illerimize göre değişiklik göstermektedir[251]. Araştırma sahasında hane halkı büyüklüğünün hesaplanmasında Türkiye İstatistik Kurumu'nun Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemindeki verileri ile arazi çalışmaları sırasında muhtarlarla yapılan mülakatlardan faydalanılmıştır.

Hane halkı kompozisyonlarının incelenmesi bir toplumdaki aile yapısının açıklanması ve bu yapının değişim karakteristiklerinin anlaşılması bakımından önem taşımaktadır. Diğer yandan bu bilgi, başka toplumsal olayların da daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Örneğin, bireylerin yaşadıkları hane halkı ve aile yapıları ile doğum, ölüm ve göç şeklindeki demografik olaylar arasında güçlü ilişkilerle karşılaşılmaktadır. Nitekim bir toplumdaki konut talebi, iş gücüne katılım, ulaşım, sağlık ve eğitim hizmetlerine olan talep, yoksulluk ve gelir dağılımı gibi ekonomiyi

---

[248] Ali Özçağlar, Rüya Kasarcı, "Türkiye'de Hanehalkı Sayılarının Coğrafi Dağılışı ve Kır Kesimi Hanehalkı Sayısının Ekonomik Faaliyete Göre Ayrımı", *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 5, 1996, 1.

[249] Şaban Çelikoğlu, *Çerkeş İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası,* Fenomen Yayınları, Erzurum 2013, 171.

[250] Ogün Coşkun, *İkizdere İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası,* Bizim Büro Basımevi, Ankara 2010, 108.

[251] Özçağlar ve Kasarcı, "Türkiye'de Hanehalkı Sayılarının Coğrafi Dağılışı ve Kır Kesimi Hanehalkı Sayısının Ekonomik Faaliyete Göre Ayrımı", 1

ilgilendiren pek çok konu hane halkları ve ailelerin demografik davranışlarıyla yakından ilintilidir[252]. Ailelerin gelir seviyesi, ikâmet edilen konutun nitelikleri ve mülkiyet durumu da hanehalkının büyüklüğü ile birlikte aile bireylerinin yaşam kalitesi üzerinde etkili olan unsurlardandır[253].

TÜİK tarafından 2011 yılında yapılan araştırmaya göre ülkemizde ortalama hane halkı büyüklüğü 3.8, Ege Bölgesi'nde ve Manisa'da ise 3,3'tür. İnceleme sahasındaki ortalama hane halkı büyüklüğü 2.1'dir (Tablo 2.23). Çalışma sahasındaki hane halkı büyüklüklerinin ülkemiz, Ege Bölgesi ve Manisa ilinden düşük olmasında sosyo-ekonomik faktörler etkili olmuştur. Bunun yanında hane halkı büyüklüğü ve kompozisyonu, hanedeki parasal ve diğer kaynakların dağılımı, dolayısı ile de hane halkı üyelerinin genel refah seviyesini etkileyebilmektedir[254]. Araştırma sahasında kırsal kesimdeki yerleşmelerde hane halkı büyüklüğü genel itibariyle ilçe merkezinden daha fazladır. Örneğin ilçe merkezinde ortalama hane halkı büyüklüğü 2.2 iken bu oranın köylerde ortalaması 2.3'tür.

Aile büyüklüklerinin yerleşmeler arasında değişkenlik göstermesi, bazı sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel etkenlere bağlıdır. Şüphesiz inceleme sahasında en etkili etmen göçlerdir. Nitekim göçün fazla olduğu yerleşmelerde aile büyüklüklerinin az olduğu bilinmektedir[255]. İnceleme sahasının hane halkı büyüklüğü detaylı olarak analiz edildiğinde; köy yerleşmelerinin % 48.2'sinde (27 köy) ortalama hane halkı büyüklüğünün ilçe merkezinden fazla olduğu ortaya çıkmaktadır. Bayat, Çatalarmut, Kabakoz, Karayakup, Kızıldam, Kuşluk, Malkoca, Salur, Şahinkaya ve Yeniköy kırsal yerleşmelerinin hane halkı büyüklüğü 3'ten yüksektir.

---

[252] Sutay Yavuz, Murat Yüceşahin, "Türkiye'de Hanehalkı Kompozisyonlarında Değişimler ve Bölgesel Farklılaşmalar", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi,* 15 (1), 2012, 79.

[253] Adem Başıbüyük, Doğu Anadolu Bölgesinde Ortalama Hane Halkı Büyüklüklerinin Dağılışı, *Doğu Coğrafya Dergisi,* 10 (13), 273-290.

[254] İsmet Koç, Attila Hancıoğlu, *Hane Halkı Nüfusu ve Konut Özellikleri,* 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Elma Teknik Matbaacılık, Ankara 2014, 19-20.

[255] Saliha Tüzemen, *Olur'un Beşeri ve İktisadi Coğrafyası,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1991, 70.

Tablo 2.23. Araştırma Sahası Nüfusu, Hane Sayısı ve Aile Büyüklüğü.

Yerleşme Adı	Hane Sayısı	Nüfusu	Aile Büyüklüğü
Çiçekli	700	999	1.4
Güneşli	700	1627	2.3
Kayacık	500	857	1.7
Akpınar	57	172	3.0
Balıklı	300	270	0.9
Bayat	25	88	3.5
Beğel	150	341	2.2
Beğenler	180	352	1.9
Benlieli	180	258	1.4
Boyalı	230	429	1.9
Börez	141	368	2.6
Çağlayan	42	79	1.9
Çatalarmut	80	248	3.1
Çiğiller	173	472	2.7
Dalkara	25	47	1.9
Dargıl	163	355	2.1
Deliçoban	210	380	1.8
Dereçiftlik	150	190	1.3
Dikilitaş	55	148	2.7
Doğanpınar	120	248	2.1
Dutluca	80	209	2.6
Efendili	114	204	1.8
Evciler	270	548	2.0
Fundacık	120	327	2.7
Gülpınar	54	74	1.3
Kabakoz	35	117	3.3
Kalemoğlu	160	379	2.3
Karaağaç	45	132	2.9
Karakeçili	60	95	1.6
Karayağcı	170	507	3.0
Karayakup	35	121	3.4
Kaşıkçı	200	480	2.4
Kılcanlar	110	177	1.6
Kıran	150	425	2.8
Kıymık	125	218	1.7
Kızıldam	100	349	3.5
Kobaklar	230	475	2.1
Korubaşı	120	240	2.0
Köseler	265	639	2.4
Kuşluk	50	179	3.6
Kuyucak Karapınar	74	91	1.2
Kürekçi	120	144	1.2
Malaz	80	160	2.0
Malkoca	110	186	1.7
Oğulduruk	120	397	3.3
Pınarbaşı	53	106	2.0
Salur	100	430	4.3
Sarıaliler	80	170	2.1
Şahinkaya	62	71	1.1

Şeyhyayla	120	500	4.1
Merkez Tepe	170	435	2.6
Tüpüler	150	188	1.2
Ulgar	120	285	2.3
Yakaköy	500	601	1.2
Yeniköy	50	162	3.2
Yeşilyurt	40	105	2.6
İlçe Merkezi	5094	10979	2.2
Toplam	**13717**	**28833**	**2.1**

Kaynak: Arazi Çalışmaları Sırasında Muhtarlarla Yapılan Mülakatlar ile Gördes Kaymakamlığı, Gördes Belediyesi, TÜİK'ten Alınan Bilgilerden Derlenmiştir.

Kırsal yerleşmelerin 29'unda (% 51.8) hane halkının sahip olduğu değer ilçe merkezinden düşük düzeydedir. Bu durum hane halkı oransal dağılımı bakımından kır-kent arasında fark olduğunu göstermektedir. İlçede hane halklarının yapısal düzeninde köylerden gerek ilçe merkezi gerekse çevre il ve ilçelere olan nüfus hareketinin belirleyici bir rolü bulunmaktadır. Göç olgusu en fazla kırsal kesimi etkileyerek buralarda yaşlı nüfus ve tarımsal faaliyetlerden kopmak istemeyenlerin kalmasına neden olmuştur. Bunun yanında kırsal kesimden ayrılmış olan nüfus kitlesinin eş, dost ve akrabaları, yılın belli dönemlerini (bilhassa kış mevsimi) göç edenlerle beraber geçirmektedir. Bu nedenle araştırma sahasına bağlı köylerdeki hane sayısı azalmakla birlikte bunların ikamet ettiği meskenler de geçici bir süreliğine gidenlerin dönmemeleri nedeniyle harabeye dönüşmüştür.

İdari işlevi dolayısıyla kırsal kesimde yaşayanlar için çekim merkezi olan ilçe merkezi bu özelliğini günümüzde de korumaktadır. Ancak burada da hane halkı büyüklüğünün 2.2 olması göç verdiğinin en önemli göstergelerinden biridir. Bunun yanında aile yapısı da zaman içerisinde değişikliğe uğramıştır. İlçenin ilk kurulduğu dönemlerdeki meskenler daha çok erkek egemen düzene göre inşa edilmiş fakat bu durum günümüzde yerini çekirdek ailelerin yaşayabileceği daha ziyade katlı yapılara bırakmıştır. Hane sayısı ile birlikte aile yapısının da değiştiğinin en önemli göstergelerinden biri olan bu duruma göç olgusunun da eklenmesi ilçe merkezinin günümüzdeki durumunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

2.1.5.3. Nüfusun Eğitim ve Kültür Özellikleri

Dünyada yaşam mücadelesi veren toplumların, tarih sahnesinden silinmemeleri, onların varlıklarını ilelebet devam ettirebilmeleri, her şeyden önce o toplumun nüfus

miktarı ve kalitesi başta olmak üzere, nüfusun yapısına bağlıdır. Nüfus miktarı, dünya milletleri arasında sürdürülen amansız yaşam mücadelesinde küçümsenmeyecek bir ağırlığa sahiptir[256].

Nüfusun kalitesini belirleyen nitelikler, sağlık standartları, bedeni ve zihni sağlamlık, fikri kabiliyet, ve bunları geliştiren tahsil derecesi, iş ve meslek bilgi ve tecrübesidir. Toplumun eğitim düzeyi de nüfusun kalitesini belirleyen en temel gösterge olması itibariyle büyük önem taşımaktadır[257].

Bir yerleşmenin eğitim yapısının şekillenmesinde fiziki ve beşeri coğrafya faktörleri önemli rol oynamaktadır. Nitekim araştırma sahasının yüksek ve engebeli bir topografyaya sahip olması, arazinin önemli bir kısmının ormanlarla kaplı olması neticesinde ortaya çıkan kısıtlı tarım ve hayvancılık imkanları ile genç nüfusa istihdam oluşturabilecek sanayi tesislerinin bulunmaması, yöre insanını ya göç etmeye ya da okumaya sevk etmiştir[258]. Ayrıca araştırma sahasını teşkil eden Gördes ilçesinin temel ekonomik kaynaklarını oluşturan faaliyetlerin giderek geçim için yeterli geliri sağlamaması, yine insanları çevre il ve ilçelere doğru göçe zorlamıştır. İlçede iş imkânlarının kısıtlı olması, ticaret ve hizmetler sektöründe faaliyet gösterenlerin de rakamsal değerinin düşük olmasına neden olmuştur. Bu durumdan dolayı ilçe halkı, çocuklarının iyi bir alması için uğraş vermektedir. Gelişen ve değişen dünyada da eğitime verilen değerin üst basamaklara doğru çıkması neticesinde, ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora programlarından mezun olan nüfusun gerek kamu kurum ve kuruluşları gerekse özel sektörde çalışma imkânı bulması, eğitim amaçlı yapılan göçleri teşvik etmektedir.

Nüfusun eğitim durumu deyimi ile çoğu kez okur-yazar olan ve olmayan nüfus anlaşılmaktadır. Gerçekten de bir nüfus kitlesinde okuma çağı, nüfusun eğitim düzeyi konusunda, temel göstergelerden ilkidir[259]. Belli bir potansiyelle kültür içine doğan insanoğlunu, içine doğduğu kültürle uyumlu bir birey haline getiren formal eğitim

---

[256] Saliha Koday, "Gümüşhane İlinin Eğitim Coğrafyası", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (1), 2005, 45-56.
[257] Alaettin Tandoğan, *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu*, Eser Ofset, Trabzon 1998, 138-139.
[258] Erdal Akpınar, "Kelkit İlçesinde Coğrafi Faktörlerin Örgün Eğitim Üzerindeki Etkileri", *Doğu Coğrafya Dergisi,* 10, 2003, 171.
[259] Hayati Doğanay, *Türkiye Beşeri Coğrafyası,* 5. Baskı, Pegem Akademi, Ankara 2016, 191.

süreci Gördes'te muntazam şekilde devam etmektedir[260]. 2015-2016 yılı öğretim yılında TÜİK tarafından tutulan istatistiklere göre 6 yaş ve üzerindeki nüfus kitlesinin % 97.2'sini okuma-yazma bilen nüfus oluşturmaktadır. İlçe nüfusunda % 2.7 oranında okuma-yazma bilmeyen ve % 0.10 oranında ise bilinmeyen bir grup yer almaktadır. Aynı dönemde ülkemizde okuma yazma oranı % 95.4, Manisa'da ise % 89.2 olarak tespit edilmiş ve böylece bu değerlere göre Gördes'in okur-yazar oranının hem ülkemiz hem de Manisa ilinden yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İlçedeki eğitim durumu cinsiyetler bazında incelendiğinde; 6 yaş ve yukarısındaki 14080 kadından 13518'i okuryazar olup, kadın nüfusun okuma-yazma oranı % 96'dır. Erkek nüfusta ise 13234 kişiden 13029'u okuma yazmak bilmekte, bu oran kadın nüfusun % 2.4 üzerine çıkıp % 98.4'e ulaşmaktadır (Tablo 2.24).

Tablo 2.24. Gördes İlçesi'nde Altı Yaş ve Üzeri Nüfusun Cinsiyete Göre Okuma Yazma Durumu.

Okuma-Yazma Durumu	Erkek	Kadın	Toplam	%'si
Okuma-Yazma Bilmeyen	190	554	744	2.7
Okuma-Yazma Bilen	13029	13518	26547	97.2
Bilinmeyen	15	8	23	0.10
Genel Toplam	**13234**	**14080**	**27314**	**100**

Kaynak: TÜİK Verilerinden Derlenerek Hazırlanmıştır.

Günümüzde eğitime büyük önem verilmesi, ilköğretim çağındaki çocuk nüfusun zorunlu eğitime tabi tutulması, baba mesleğini sürdürmek isteyenlerin dahi iş imkânı bulunmasına rağmen herhangi bir yükseköğretim kurumunu bitirmek istemesi, kadın ve erkek nüfus arasındaki eşitsizliğin azalması, ailelerin çocuklarını okutma konusunda daha bilinçli olmaları, özelikle kız çocuklarının okula gönderilmesi konusunda izlenen politikalar, yaş grupları ve cinsiyetler arasındaki farklılıkları giderek azaltmıştır[261]. 2015-2016 öğretim yılında Gördes'e ait cinsiyet ve yaş durumlarına göre okuma-yazma oranları genel itibariyle analiz edildiğinde; nüfusun yaş değerleri küçüldükçe okur-yazar olmayan nüfusun azaldığı ve bu kitlenin 14-17 yaş grubunda bulunmadığı göze çarpmaktadır (Tablo 2.25).

[260] Yüksel Kırımlı, "Türkiye'de Kadın ve Erkeğin Kırda ve Kentte Ulaştığı Eğitim Seviyesi", *Türk Coğrafya Dergisi,* 31, 1996, 343-386.
[261] Kübra Erhan, *Gerede İlçesinin Coğrafyası,* (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2013, 170.

Tablo 2.25. Gördes İlçesi'nde Nüfusun Cinsiyete ve Yaş Grubuna Göre Okuma-Yazma Durumu (6 Yaş ve Üzeri).

Yaş Grubu	Cinsiyet	Okuma-Yazma Bilmeyen	Okuma-Yazma Bilen	Bilinmeyen	Toplam	%'si
6-13	Erkek	7	1364	2	1373	99.2
	Kadın	10	1260	2	1272	
14-17	Erkek	-	811	-	811	100
	Kadın	-	816	-	816	
18-21	Erkek	1	641	-	642	99.8
	Kadın	1	761	-	762	
22-24	Erkek	4	464	1	469	99.0
	Kadın	4	430	-	434	
25-29	Erkek	9	725	1	735	99.1
	Kadın	3	728	-	731	
30-34	Erkek	10	842	1	853	98.7
	Kadın	9	786	1	796	
35-39	Erkek	6	939	3	948	99.0
	Kadın	10	974	-	984	
40-44	Erkek	4	1055	2	1061	99.1
	Kadın	11	1038	1	1050	
45-49	Erkek	9	999	-	1008	98.9
	Kadın	9	1042	3	1054	
50-54	Erkek	7	1138	2	1147	99.0
	Kadın	14	1187	-	1201	
55-59	Erkek	11	1146	2	1159	97.6
	Kadın	42	1140	1	1183	
60-64	Erkek	12	970	1	983	99.3
	Kadın	42	1063	-	1105	
65+	Erkek	110	1935	-	2045	89.2
	Kadın	399	2293	-	2692	
Genel Toplam		**744**	**26547**	**23**	**27314**	**97.1**

Kaynak: TÜİK Verilerinden Derlenerek Hazırlanmıştır.

İlçede 50-54 yaş grubuna kadar olan nüfus kitlesinde okuma-yazma bilmeyen kadın ve erkek nüfus arasındaki fark oldukça düşük ve hatta bazı yaş gruplarında (18-21, 22-24) görülen değerler birbirine eşittir. Yaş grubu büyüdükçe cinsiyetler arasındaki okuma-yazma değerleri kadınların aleyhine doğru değişiklik göstermektedir. Örneğin; 25-29 yaş aralığındaki grupta okur-yazar olmayan 9 erkek ve 3 kadın bulunmaktadır. 65 yaş ve yukarısına gelindiğinde ise okuma-yazma bilmeyen erkek ve kadın nüfus arasındaki fark kadınların aleyhine 289 kişiye yükselmektedir (Tablo 2.25). İlçede göçe katılan nüfusun büyük bir kısmını erkek nüfus oluşturmaktadır. Erkeklerin iş, eğitim, tayin, askerlik gibi nedenlerle ilçeyi terk etmesi nüfus sayımlarında kadın nüfusun üstün hale gelmesini sağlamıştır. Bu durumdan dolayı ilçede okuma-yazma bilen nüfus kitlesinin % 51'ini kadınlar, % 49'unu ise erkekler oluşturmaktadır.

Oransal olarak değerlendirildiğinde; 65 yaş ve üzerindeki grup dışındaki bütün yaş gruplarında okuma-yazma oranı ilçe ortalamasının (% 97.2) üzerindedir. Bilhassa eğitim grupları içerisinde ilköğretim, ortaöğretim, lise ve üniversite seviyesindeki yaş gruplarında % 99 ve üzerinde bir değer görülmektedir. İlçede en düşük değer ise (% 89.2) ile 65 yaş yukarısındaki nüfusa aittir. 65 ve üzeri yaştaki nüfusun hem diğer yaş gruplarından hem de ilçe ortalamasından düşük olmasını; Cumhuriyetin ilk kurulduğu yıllarda okuma yazma oranının düşük olması ve ülke geneline yaygınlaşmamış olması ile açıklamak mümkündür[262].

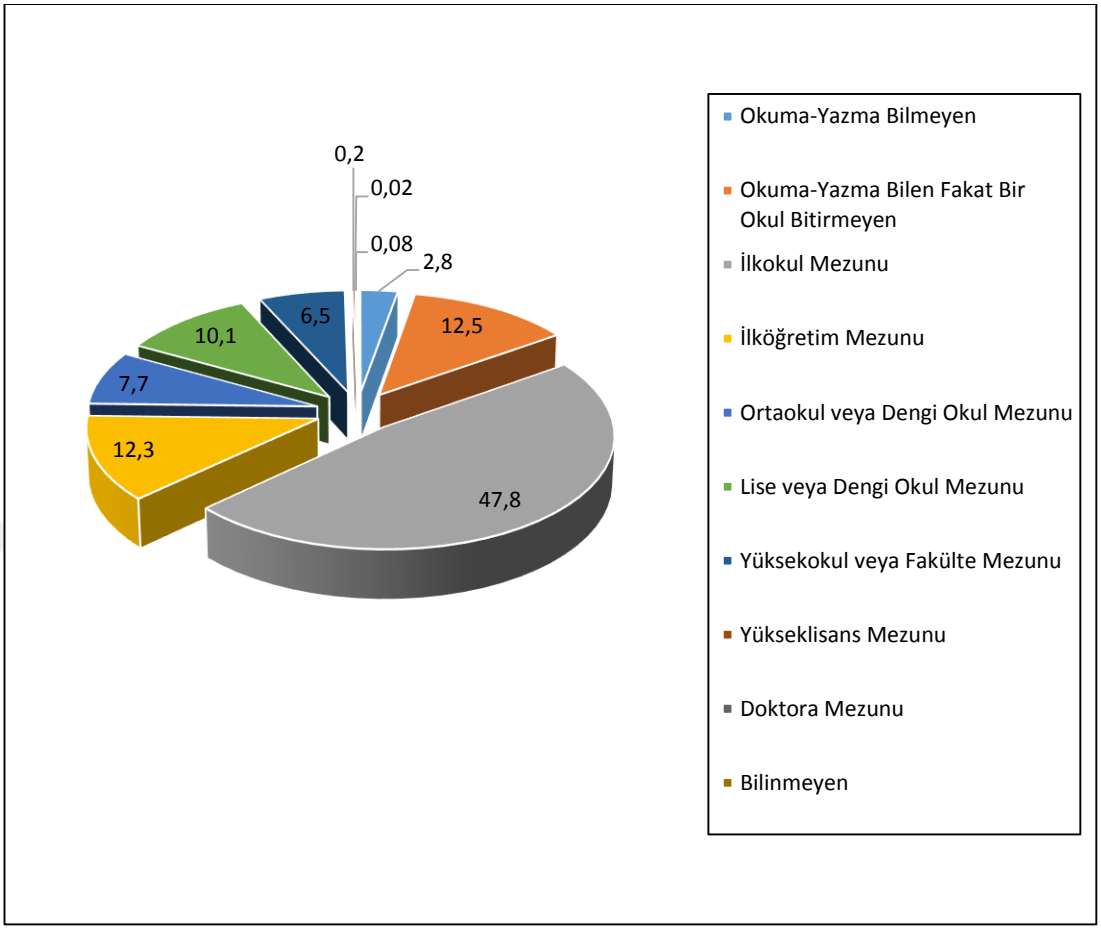
İlçede 6 yaş ve üzerindeki nüfus kitlesinin eğitim durumu incelendiğinde; ilkokul mezunlarının % 47.8'lik değer ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Ülkemiz nüfusunun belli bir kesiminde kız çocuklarının okula gitmelerine sıcak bakılmamakta ya da ilkokul düzeyini bitirdikten sonra okula devam ettirilmemekte, erken yaşta evlendirilmekte, bağ, bahçe, tarla işlerinde çalıştırılmakta, erkekler ise genel itibariyle tarım, sanayi, ticaret sektörüne ait işlere gönderilmektedir. Ancak çalışma sahasında bu ve benzer durumların oldukça az olduğu, ilkokulu bitiren nüfusun % 50'ye yaklaşan değerinden anlaşılmaktadır. Bu durumdan dolayı ilkokul mezunları yüksek değere sahiptir. Ancak aynı durum ortaokul mezunları için geçerli değildir. İlçede ortaokul mezunlarının oranı % 7.7 olup, bu değer ilkokul mezunu olan nüfustan % 40.1 düşüktür (Tablo 2.26, Şekil 2.10).

Tablo 2.26. Gördes İlçesi'nde Altı Yaş ve Üzeri Nüfusun Cinsiyete Göre Eğitim Düzeyi ve Oranları.

Bitirilen Eğitim Düzeyi	Erkek	Kadın	Toplam	%'si
Okuma-Yazma Bilmeyen	190	554	744	2,8
Okuma-Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	630	2674	3304	12,5
İlkokul Mezunu	5873	6742	12615	47,8
İlköğretim Mezunu	1729	1522	3251	12,3
Ortaokul veya Dengi Okul Mezunu	1231	796	2027	7,7
Lise veya Dengi Okul Mezunu	1616	1063	2679	10,1
Yüksekokul veya Fakülte Mezunu	1024	690	1714	6,5
Yüksek lisans Mezunu	36	28	64	0,2
Doktora Mezunu	7	3	10	0,02
Bilinmeyen	15	8	23	0,08
Toplam	**12351**	**14080**	**26431**	**100**

Kaynak: TÜİK ve İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Verilerinden Derlenerek Hazırlanmıştır.

[262] Saliha Koday , "Gümüşhane İlinin Eğitim Coğrafyası", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 1(5), Erzurum 2005, 49.

Şekil 2.10. Gördes İlçesi'nin Eğitim Düzeyi Oransal Dağılımı (%).

Araştırma sahasında ikinci sırayı okuma-yazma bilen ancak bir okul bitirmeyen nüfus almaktadır. Toplam değer içerisinde % 12.5'lik bir orana sahip oran bu grup, ilçedeki okur-yazar oranının yükselmesini sağlamıştır. Bunda Manisa Büyükşehir Belediyesi ile Gördes Belediyesinin açmış olduğu okuma-yazma kurslarının büyük etkisi olmuştur. İlköğretim mezunları % 12.3 ile üçüncü sırada yer almaktadır. Eğitim sisteminde yapılan değişiklikler ilerleyen süreçte başta ilköğretim olmak üzere bütün eğitim kategorilerindeki nüfusun artmasını sağlayacaktır. Dördüncü sırada yer alan lise ve dengi okul mezunlarının oranı % 10.1'dir. İlçede bitirilen eğitim düzeyleri cinsiyetler açısından değerlendirildiğinde; okuma-yazma bilmeyen, okuma-yazma bilen ancak bir okul bitirmeyen ve ilkokul mezunu olan nüfus gruplarında kadınların, ilköğretimden başlayıp doktora düzeyine olan kesimde ise erkeklerin üstün olduğu göze çarpmaktadır. Cinsiyetler arasındaki fark en fazla okuma-yazma bilen ancak bir okul bitirmeyen nüfusta, en az ise doktora mezunu olan grupta görülmektedir (Tablo 2.26, Şekil 2.10).

Gördes'te ilköğretimden yükseköğretime kadar hemen hemen bütün eğitim kurumları bulunmaktadır. İlçede 29 ilkokul, 9 ortaokul, 5 lise ve 1 meslek yüksek okulu yer almaktadır. Bunlara ek olarak ilçede okulöncesi eğitim kategorisinde, ilkokul bünyesinde olmayan ve 3-6 yaş arasındaki çocuklara yönelik 2 anaokulu bulunmaktadır. Bu grupta toplam 403 öğrenciye eğitim verilmektedir. Araştırma sahasında 5'i müstakil, 5'i birlikte eğitim verilen, 19'u ise birleştirilmiş sınıflı olmak üzere toplam 29 ilkokul bulunmaktadır. Eğitim-öğretimin birleştirilmiş sınıflarda yapılmasında derslik ve öğretmen sayılarının yetersiz olması etkili olmuştur. İlköğretim grubunda toplam 124 derslikte 1377 öğrenciye 109 öğretmen eğitim vermektedir[263] (Tablo 2.27, Fotoğraf 2.1, 2.2, 2.3).

Fotoğraf 2.1. Ramazan Tevfik Demirağ Anaokulu İlçe Merkezi'nde Yer Almaktadır.

Fotoğraf 2.2. Araştırma Sahasındaki Oğulduruk Jandarma Er Ruşen Ulu İlkokulundan Bir Görünüm (Oğulduruk Köyü).

[263] Gördes İlçe Brifingi ile Manisa İl Milli Eğitim Müdürlüğü Verilerinden Faydalanılmıştır.

Fotoğraf 2.3. Araştırma Sahasındaki Börez İlkokulundan Bir Görünüm (Börez Köyü).

Tablo 2.27. Gördes İlçesi'nde İlköğretim I. Kademe Eğitim Kurumları (2016).

Okulun Adı	Derslik Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
Atatürk İlkokulu	9	8	98
Beğel İlkokulu	-	2	37
Beğenler İlkokulu	1	1	10
Beşeylül İlkokulu	14	17	255
Boyalı İlkokulu	2	1	20
Börez İlkokulu	2	2	19
Çiçekli İlkokulu	11	5	52
Çiğiller 75.Yıl İlkokulu	9	6	69
Dalkır İlkokulu	1	1	10
Deliçoban İlkokulu	4	1	10
Doğanpınar İlkokulu	1	1	9
Güneşli Atatürk İlkokulu	9	10	114
Güneşli Evciler İlkokulu	3	2	20
Kalemoğlu İlkokulu	2	2	26
Karayağcı İlkokulu	3	3	32
Kaşıkçı İlkokulu	2	1	17
Kayacık İlkokulu	9	4	51
Kıranköy İlkokulu	2	1	12
Kızıldam İlkokulu	1	1	12
Kobaklar İlkokulu	3	3	35
Köseler Şehit Er Sezai Özdemir İlkokulu	4	4	55
Mehmet Akif Ersoy İlkokulu	14	14	146
Oğulduruk Jandarma Er Ruşen Ulu İlkokulu	2	2	23
Salur İlkokulu	3	3	38
Seyhyayla İlkokulu	3	3	32
Şehit Makbule Hanım İlkokulu	8	6	86
Ulgar İlkokulu	1	1	14
Yakaköy İlkokulu	-	3	58
Yenitepeköy İlkokulu	1	1	17
Toplam	**124**	**109**	**1377**

Kaynak: Manisa İl Milli Eğitim Müdürlüğü Verilerinden Derlenerek Hazırlanmıştır.

İlköğretim I. kademede en fazla öğrenci, öğretmen ve dersliği olan okul Beş Eylül İlköğretim Okulu olup, bunu 14 öğretmen, 14 derslik ve 146 öğrenci ile Mehmet Akif Ersoy İlköğretim Okulu izlemektedir (Tablo 2.27). İlçedeki köylerin yarısından fazlasında eğitim-öğretim taşımalı olarak devam etmektedir. Sahada eğitim-öğretim faaliyetlerin taşımalı olarak yürütülmesindeki nedenler gerek il ve ilçe milli eğitim müdürlüğünden edinilen bilgiler ile ilçede yapılan mülakatlar sonucunda tespit edilmiştir. Bunlar; yerleşim yerinde ilgili türde eğitim kurumu bulunmaması veya bu kurumların kapalı olması, doğal afetler, salgın hastalıklar, vb. nedenlerle okul/kurumun taşıma kapsamında olmaması ya da yönetmeliğin 22. maddesine göre taşınması, göçler ve mevsimlik işçi hareketleridir[264]. Araştırma sahasındaki 57 yerleşmede 434 erkek ve 431 kız olmak üzere toplam 865 öğrenci taşımalı eğitime tabidir (Tablo 2.28).

Tablo 2.28. Taşımalı Eğitime Tabi Köyler ve Taşındıkları İlköğretim Okulları (2016-2017).

Okulun Adı	Taşınan Köyler (Mahalleler)	Taşınan Öğrenci Sayısı		
		Erkek	Kız	Toplam
Mehmet Akif Ersoy İlkokulu	Akpınar, Kaşıkçı, Fundacık, Karayağcı, Kıymık, Yeşilyurt, Karakeçili, Pınarbaşı, Kuyucak Karapınar, Kürekçi, Kuşluk, Kıran, Gülpınar, Salur, Çatalarmut, Kızıldam, Kılcanlar, Oğulduruk, Kabakoz, Kalemoğlu, Mustafa Zeybek, Cabar Damları, Osmanlar	165	184	349
Güneşli Atatürk İlkokulu	Benlieli, Kurtoğlu, Beğenler, Doğanpınar, Ulgar, Deliçoan, Köseler, Şeyhyayla, Dalkır, Kobaklar, Kelekuyusu	116	109	225
Çiçekli İlkokulu	Eskiciler, Sindel	15	19	34
Çiğiller 75. Yıl İlkokulu	Sarıaliler, Korubaşı, Dereçiftlik, Bayat, Balıklı, Balık	36	40	76
Kayacık İlkokulu	Karaağaç, Tüpüler	15	10	25
Yakaköy İlkokulu	Karayakup, Yeniköy, Yeni, Dalkara, Malkoca, Yenitepe, Şahinkaya, Boyalı	55	36	91
Begel Ortaokulu	Börez, Efendili, Dutluca, Malaz	32	33	65
Toplam		**434**	**431**	**865**

Kaynak: Manisa İl Milli Eğitim Müdürlüğü.

[264] Manisa İl Milli Eğitim Müdürlüğü Verileri, Manisa 2017.

Tablo 2.29. Gördes İlçesi'nde İlköğretim II. Kademe Eğitim Kurumları (2016).

Okulun Adı	Öğretmen Sayısı	Derslik Sayısı	Öğrenci Sayısı
Beğel Ortaokulu	8	9	48
Çiçekli Ortaokulu	7	6	56
Çiğiller 75.Yıl Ortaokulu	7	-	60
Fatih Ortaokulu	32	21	411
Gördes Cumhuriyet Ortaokulu	33	22	383
Gördes İmam Hatip Ortaokulu	12	-	165
Güneşli Ortaokulu	18	12	279
Kayacık Ortaokulu	7	-	47
Yakaköy Ortaokulu	8	11	76
Toplam	**132**	**81**	**1525**

Kaynak: Manisa İl Milli Eğitim Müdürlüğü.

Araştırma sahasındaki ilköğretim II. Kademe eğitim kurumlarında 1525 öğrenci, 81 derslikte 132 öğretmen ile eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu kurumlar içerisinde en fazla öğretmen ve derslik Gördes Cumhuriyet Ortaokulunda yer alırken, en fazla öğrenci ise Fatih Ortaokulu'nda bulunmaktadır. İlçede Kayacık, Çiçekli ve Çiğiller 75. Yıl Ortaokulları en az öğretmene sahip okulları oluşturmaktadırlar. Öğrenci sayıları bakımından Fatih Ortaokulu'ndan sonra Gördes Cumhuriyet Ortaokulu ikinci sırayı alırken bunu Güneşli Ortaokulu izlemektedir (Tablo 2.29).

Tablo 2.30. Gördes İlçesi'nde Ortaöğretim Kurumları (2016).

Okulun Adı	Öğretmen Sayısı	Derslik Sayısı	Öğrenci Sayısı
Gördes Anadolu İmam Hatip Lisesi	21	16	229
Gördes Anadolu Lisesi	32	24	414
Gördes İbn-i Sina Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	22	12	360
Güneşli Anadolu Lisesi	6	6	53
Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi	33	18	338
Toplam	**114**	**76**	**1394**

Kaynak: Manisa İl Milli Eğitim Müdürlüğü.

İlçede toplam 5 ortaöğretim kurumu yer almaktadır. 2016-2017 döneminde bu kurumlarda 1394 öğrenci, 76 derslikte 114 öğretmen ile eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu kurumlar öğretmen, öğrenci ve derslik sayısı açısından değerlendirildiğinde; en fazla öğretmenin Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi ile Gördes Cumhuriyet Ortaokulu'nda, en fazla derslik ve öğrencinin ise Gördes Anadolu Lisesinde olduğu ortaya çıkmaktadır (Tablo 2.30, Fotoğraf 2.4, 2.5, 2.6). Sahada erkek

nüfusun çeşitli nedenlerle azalması nedeniyle üstünlüğün kadın nüfusa ait olması, okur-yazar nüfustaki kadınların payını arttırmıştır. Süreç, afaki durumlar söz konusu olmadığı taktirde kadınların lehine işlemeye devam edecektir. Gerek eğitim sisteminde yapılan yenilikler gerekse kamu-özel kurum ve kuruluşlarının başlattığı projeler kadınların eğitim kademelerinde daha fazla yer edinmesini sağlamıştır. İlçede her ne kadar bitirilen eğitim düzeyini ifade eden tablo ve grafiklerde genel itibariyle erkek nüfus fazla bir rakamsal değere sahip olsa da kadınların da erkeklere yakın değerlerde olması, ilçede kadın eğitimine verilen önemin göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fotoğraf 2.4. İlçe Merkezi'nde Yer Alan Fatih Ortaokulu.

Fotoğraf 2.5. Gördes Anadolu Lisesi.

Fotoğraf 2.6. Gördes İbn-i Sina Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi.

Tablo 2.31. CBÜ Gördes Meslek Yüksekokulu Bünyesindeki Programlar ve Öğrenci Sayıları (2016).

Bölümler	Programlar	Öğrenci Sayısı
Büro Yönetimi ve Sekreterlik	Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı	276
Muhasebe ve Vergi	Muhasebe ve Vergi Uygulamaları	168
Pazarlama ve Dış Ticaret	Pazarlama	10
	Halkla İlişkiler ve Tanıtım	206
Finans-Bankacılık ve Sigortacılık	Maliye	325
Hukuk	Sosyal Güvenlik (Aktif Değil)	-
Toplam		**985**

Kaynak: Gördes Kaymakamlığı İlçe Brifing Raporu (2017).

Gördes ilçesinde Celal Bayar Üniversitesine bağlı 1 yükseköğretim kurumu bulunmaktadır. Meslek Yüksek Okulu statüsünde olup, 2 yıllık programların yer aldığı bu kurum, 25.01.1994 tarihinde kurulmuştur. 1994-1995 öğretim yılında muhasebe programında 24 öğrenci ile akademik hayata geçen yüksekokulda, 1997-1998 öğretim yılında büro yönetimi ve sekreterlik programı, 2011-2012 öğretim yılında maliye programı, 2014-2015 öğretim yılında halkla ilişkiler programı açılmıştır. Bunların yanında yüksekokulda sosyal güvenlik programı da açılmış olup, yakın zamanda öğrenci alımına başlanacaktır. Günümüz itibariyle tüm programlarında ikinci öğretim bulunan okulda 985 öğrenci bulunmaktadır. Kurulduğu yıllarda farklı binalarda eğitim öğretim faaliyetlerine devam eden yüksekokul, 2008 yılından bu yana; Gördesli hayırseverlerin katkılarıyla yapılan yeni binasında eğitim-öğretim faaliyetini sürdürmektedir[265] (Tablo 2.31, Fotoğraf 2.7).

[265] Gördes Kaymakamlığı, *Gördes İlçe Brifingi*, Gördes 2017, 4-5.

Fotoğraf 2.7. Manisa Celal Bayar Üniversitesine Bağlı Gördes Meslek Yüksekokulu İlçedeki Tek Yükseköğretim Kurumudur.

Çalışma sahası sınırları içerisindeki meslek yüksekokulu ilçe için oldukça önemli bir kazanımdır. Kamu ve özel sektörün işgücü ihtiyacını karşılamaya yönelik bölümlere sahip olan okulda, 12 akademik 18 idari personel görev yapmaktadır. Meslek yüksekokulu sayesinde Gördes'e gelen öğrenci ve memurlar ilçeye yalnızca iktisadi manada değil sosyo-kültürel açıdan da yarar sağlamaktadır.

Araştırma sahasında yükseköğrenim öğrencilerinin kalabileceği yükseköğrenim kredi ve yurtlar kurumuna bağlı yurtlar 2013-2014 akademik döneminde faaliyete geçmiştir (Fotoğraf 2.8, 2.9). Yüksekokulun yanında yer alan yurdun kapasitesi 2014-2015 döneminde 327'ye, 2016-2017 döneminde 433'e yükseltilmiştir. 2016-2017 yılı itibariyle 87 erkek ve 279 kızın kaldığı yurdun doluluk oranı % 84.5'e ulaşmıştır. Meslek yüksekokulu bünyesindeki programların ikinci öğretimlerinin de aktif hale gelmesi, yeni bölüm/bölümlerin açılmasının planlanması yurt ihtiyacının artmasına ve mevcut durumun yetersiz kalmasına neden olmuştur (Tablo 2.32).

Tablo 2.32. Gördes İlçesi'nde Pansiyonlu Okullar ve Öğrenci Yurtlarının Öğrenci Kapasiteleri ve Doluluk Oranları (%) (2016-2017).

Pansiyonlu Okullar ve Yurtlar	Öğrenci Kapasitesi	Öğrenci Sayısı			Doluluk Oranı
		Erkek	Kız	Toplam	
Anadolu Lisesi	300	140	164	304	101.3
Metem	123	63	60	123	100.0
Anadolu Sağlık Meslek Lisesi	180	-	180	180	100.0
Anadolu İmam Hatip Lisesi	216	120	96	216	100.0
Kredi Yurtlar Kurumu Gördes Yurdu	433	87	279	366	84.5

Kaynak: Gördes Kaymakamlığı İlçe Brifingi (2017).

İlçede Anadolu Lisesi, Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi, Anadolu Sağlık Meslek Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi olmak üzere toplam 4 pansiyonlu okul bulunmaktadır. Pansiyonların toplam öğrenci kapasitesi 823 kişidir. Pansiyonlardan üçündeki doluluk oranı % 100, birinde ise bu değer % 1.3 oranında aşılmıştır.

Fotoğraf 2.8. Gördes İlçesindeki Kredi Yurtlar Kurumuna ait Yurtların Şehrin Girişinde Yer Alan Bölümü.

Fotoğraf 2.9. İlçe Merkezi'ndeki Kredi Yurtlar Kurumuna Ait Molla Gürani Yurdu.

Bireyin örgün eğitim sonrasındaki yaşantısında ya da örgün eğitimden yararlanamayan bireylerin meslek hayatının gerektirdiği bilgi ve becerileri edinebilmesi ancak eğitimle olanaklıdır. Bu nedenle halk eğitiminin eğitim sistemi içerisindeki önemi artmıştır. Son yıllarda halk eğitimi, okuma-yazma bilmeyenleri okur-yazar yapmaya, mesleki ve teknik kurslarıyla istihdam alanı oluşturmaya başlamıştır. Bu özelliklerin

yanı sıra halk eğitimi kapsamında işletmelerin ihtiyacı olan ara elemanların yetiştirilmesine yönelik programlar da düzenlenmektedir[266].

Gördes halk eğitim merkezi 4/12/1976 tarihinde hizmet vermeye başlamıştır. Merkez, altı aya kadar ilköğretim müdürlüğü bünyesinde faaliyetlerini sürdürmüştür. 1977 yılında Mehmet YÜCESOY'un müdürlük göreve atanmasıyla Özel İdare Müdürlüğünün kullanmadığı Yıldız Sinemasında hizmet vermeye başlamıştır. 1982 yılında belediyeye ait 100. Yıl Pasajına taşınmıştır. 1982 yılından 1991 yılına kadar burada faaliyetlerine devam edem kurum, 1991-1992 yıllarında garaj yakınındaki belediye barakalarında geçici olarak hizmet vermiştir. 1992-1998 yılları arasında şuanki öğretmenler lokalinin bulunduğu yerde çalışmalarını sürdürmüştür. 1998 yılında mevcut binasının inşaatı tamamlanmış ve kurum bu yıl içerisinde şuanki yerine taşınmıştır[267].

Gördes Halk Eğitim Merkezinde okuma-yazma, bilgisayar kullanımı, lise ve üniversiteye hazırlık programlarının yanında mesleki-teknik bilgi ve beceri kazandıran ve ustalık gerektiren kurslar da düzenlenmektedir. 2016-2017 yılı itibariyle toplam 60 kurs açılmış olup, bu kurslarda 1646 kişi eğitim görmüştür (Tablo 2.33). Düzenlenen kursların % 38.3'ü genel amaçlı, % 61.4'ü ise mesleki-teknik bilgi ve becerileri kazandırmaya yöneliktir.

Tablo 2.33. Halk Eğitimi ve ASO Müdürlüğü Bünyesinde Açılan Kurs ve Kursiyer Sayıları (2016-2017).

Kursun Tipi	Kurs Programının Adı	Açılan Kurs Sayısı	Kursiyer Sayısı
Genel	Aile Eğitimi Kurs Programı 3-6 Yaş	1	23
Genel	Anadolu ve Türk Kültürü	1	27
Mesleki ve Teknik	Arı Kovanı ve Bal Çıtası Yapımı	1	19
Genel	Atletizm	1	18
Genel	Avcı Eğitimi	1	21
Mesleki ve Teknik	Bilgisayar Kullanımı	3	82
Mesleki ve Teknik	Butik Çikolata Hazırlama	1	15
Mesleki ve Teknik	Canlı Çiçek Tanzimi	1	17
Mesleki ve Teknik	Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği	1	23
Mesleki ve Teknik	Dış/İç Cephe Kaplama ve Yalıtım	1	100
Mesleki ve Teknik	Drapaj Tekniği ile Kadın Gelinlik Dikimi	1	16
Mesleki ve Teknik	Ebru	1	15
Genel	Etkili ve Hızlı Okuma	1	22
Mesleki ve Teknik	Gıda ve Su Sektöründe Çalışanlar İçin Hijyen Eğitimi	2	152
Genel	Girişimcilik	1	27
Mesleki ve Teknik	Hasta Kabul İşlemleri	1	54

[266] Adil Türkoğlu, Sanem Uça, Türkiye'de Halk Eğitimi: Tarihsel Gelişimi, Sorunları ve Çözüm Önerileri, *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi,* 2 (2), 2011, 48-62.
[267] Gördes Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü, http://gordeshem.meb.k12.tr, (Erişim Tarihi: 07.04.2017).

Mesleki ve Teknik	İğne Oyası	1	24
Genel	İlkyardım	1	22
Genel	İlkyardım	1	22
Genel	İş Güvenliği ve İşçi Sağlığı	2	56
Genel	İş Hayatında İletişim	1	22
Mesleki ve Teknik	Kadın Model Uygulamalı Etek Dikimi	1	19
Mesleki ve Teknik	Kadın Üst Giysileri Dikimi	1	12
Mesleki ve Teknik	Katı Yakıtlı Kalorifer Ateşçisi	2	140
Mesleki ve Teknik	Keçe Aksesuarları Yapımı	1	13
Genel	Keman Eğitimi (Batı Müziği)	1	38
Genel	Kur'an-ı Kerim (Elifba) Okuma	1	16
Mesleki ve Teknik	Küçük ve Büyükbaş Hayvan Kesimi	1	14
Mesleki ve Teknik	Makinede Dantel Sarma ve Piko Yapma	1	15
Genel	Merkezi Sistem Devlet Memurluğu Sınavlarına Hazırlık	1	16
Mesleki ve Teknik	Mis Sabun Üretimi	1	39
Mesleki ve Teknik	Mutfak Takımları Hazırlama	1	14
Genel	Ofis Programları Kullanımı	4	76
Genel	Okullar Hayat Olsun Projesi Etkinlikleri	1	14
Genel	Okuma-Yazma I. Kademe	1	15
Genel	Ortaöğretim Mezunlarına Yönelik Destekleyici Kurslar	2	32
Genel	Osmanlı Türkçesi İmlası	1	12
Mesleki ve Teknik	Pastacı Çırağı	1	19
Mesleki ve Teknik	Salon Takımları Dikimi	1	20
Mesleki ve Teknik	Sanayi Nakışı Desenleri Hazırlama	1	29
Genel	Satranç	2	43
Genel	Step-Aerobik	1	12
Mesleki ve Teknik	Stilist Eğitimi	1	27
Genel	Temel Bilgisayar Okur-Yazarlığı	2	108
Mesleki ve Teknik	Türk Bayrağı Dikimi	1	15
Genel	Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitimi	2	56
Mesleki ve Teknik	Yatak Odası Tekstili Hazırlama	1	35
Genel	Destekleme Yetiştirme Kursu (Üniversiteye Hazırlık Kursları)	1	20
Genel Toplam		**60**	**1646**

Kaynak: Halk Eğitimi ve ASO Müdürlüğü.

Bir toplumun eğitim düzeyini incelerken bütün bir yaşam şekli olan kültürel özelliklerine temas etmeden geçmek mümkün değildir. Bilindiği üzere eğitim ve kültür, birbirini etkileyen iki kavramdır. Toplumun eğitim düzeyini rakamlarla ifade etmek mümkündür. Oysa, bir toplumun geçmişini ve bugününü içine alan değerler sistemi: düşünüş ve yaşayış tarzı olarak ifade edilen kültürü, rakamlara dönüştürmenin imkanı yoktur[268]. Tüm bunların yanında geçmişten bu yana devam ettirilen geleneklerin ve göreneklerin günümüzdeki durumlarını halkın yaşayış tarzlarında görmek mümkündür. Bu bakımdan araştırma sahasındaki örf ve adetlerin bazıları unutulmaya başlansa da yine de sosyo-kültürel yaşamın bir parçası olan nişan, düğün, kız isteme ve asker uğurlamalarında yaşatılmaktadır. Kültürel dokudan uzaklaşmak daha çok genç nesilde

[268] Alaettin Tandoğan, *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu*, Eser Ofset Matbaası, Trabzon 1998, 145.

görülmektedir. Genç nesil içerisinde de bir sınıflandırma yapılırsa özellikle ilçeden göç etmiş ve sadece yılın belli zamanlarında ya da özel bir durum olduğunda (düğün, nişan, cenaze vb) gelenlerde bu durumun dikkat çekici seviyededir. İlçede ikamet eden genç nüfus kitlesinde ise bu değerlere yabancılaşmak diğer gruba göre daha yavaştır.

Gördes ilçesinin sahip olduğu kültürel doku incelendiğinde; ilk başta halıcılık göze çarpmaktadır. 16. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmaya başlayan bu faaliyet, Gördes düğümü tekniğiyle dokunmuş ipleri kök boyalarla bezenmiş çeşitli desenlere sahip halıların üretimiyle, günümüze kadar ulaşmıştır. Gördes'in Saruhanoğulları idaresine girdiği 14. yüzyılın başlarından itibaren Türkmen ve Yörük aşiretleri yöreye yerleşmeye başlamışlardır[269]. Halıcılığı iyi bilen ve geleneksel olarak devam ettiren Türklerin buraya yerleşmesi, Gördes halıcılığının başlamasını sağlamıştır[270]. 17. ve 18. yüzyıllarda Batı Anadolu'daki halı dokuma merkezlerinden biri olan Gördes, bu dönemde seccadeleriyle ünlenmiştir[271]. Halı dokuma tekniğine Gördes düğümünü kazandıran yöre, cuinet'in eserlerinde de yer almıştır. Cuinet: *"Gördes halıcılığın başlıca merkezidir. Namaz için yapılan seccadeleri çok zarif olup kadifeyi andırırlar. Sarayın ihtiyacı buradan temin edilir. İran halılarında olduğu gibi çözgüsü pamuk, atkısı yündür ve bu yünlerin kalitesi İran'ınkinden çok üstündür"* diyerek Gördes halıları hakkındaki düşüncesini ifade etmiştir[272,273]. Bunun yanında seyyah Charles Texier eserinde Gördes halılarının Uşak halılarından daha güzel olduğuna dikkat çekerek[274], fiyatlarının dört-beş kat daha yüksek olduğunu belirtmiştir[275]. Gördes halıları zaman içerisinde motiflerine göre Kız Gördes, Elmalı Gördes, Mihraplı Gördes, Göbekli Gördes, Mecid Gördes, Manzaralı Gördes, Keyif Gördes, Çilli Gördes, Muskalı Gördes, Direkli Namazgâh, Şamdanlı Gördes, Basra Gördes, Sinekli Gördes, Marpuçlu Gördes, Taraklı Gördes, Kandilli (İbrikli) Gördes, Çakıro Gördes, Nevresim Gördes, İbrikli Gördes, Avizeli Gördes, Asmalı Gördes adlarını almıştır. Gördes halıları, 16. yüzyıl saray halılarının süsleyici karaktere sahip kemer şekilleri, ince kıvrık hatlı bahar

[269] Ülkü Bilgin, *"Saf Seccadeler"*, Kültür Bakanlığı Sanat, Yıl 3, Sayı 6, 1977, 47-57.
[270] Ülkü Bilgin, *"Eski Gördes Seccadeleri"* Manisa Turizm Derneği, Sayı 4, 1983, 66-79.
[271] Bekir Deniz, *"Gördes Halıları"* Bilim Birlik Başarı, Sayı. 45, Yıl 1986, 13-19.
[272] Vital Cuinet, *La TurquieD'asie I*, Paris 1892, 613-654.
[273] Vital Cuinet, *La TurquieD'asie* III, Paris 1894, 618-676.
[274] Charles Texier, Asie Mineure, Description Géographique, Historique et Archéologique des Provinces et des Villes de la Chersonnése d'Asie, Firmin Didot Frères, Fils et C, Editeurs de Imprimeurs de L'Institut de France, Paris 1862, 251-277.
[275] Charles Texier, *Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi,* (çev.Ali Suat) Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2002, Il, 366.

dalları, top çiçekler, lale, karanfil gibi bitkisel motifleri, kırmızı, kahverengi, yeşil renkleri başlangıçta çok tutulmuş ve günümüze kadar ulaşmıştır[276] (Fotoğraf 2.10, 2.11, 2.12).

Fotoğraf 2.10. Geçmiş Dönemlerde Gördes'te Halı Dokuyan Kadınlar (Gördes Belediyesi Kültür Envanterinden Alınmıştır).

Fotoğraf 2.11. Günümüzde Gördes'te Halı Dokuyan Kadınlar.
(Fotoğrafta Yer Alan İnsanlardan İzin Alınmıştır).

[276] Bayram, 345-382.

Fotoğraf 2.12. Gördes Halıları Zengin Bir Tarihi ve Kültürel Değere Sahiptir (a) (b).

Gördes şivesi geçmişten günümüze birtakım değişikliklere uğrasa da esas olarak temelini korumaktadır. Feridun Bayram tarafından hazırlanan çalışmada Gördes şivesine örnekler verilmiştir. Bunlardan bazıları; ece (abla), sırt (elbise), sıylan (dün), ede (büyük kardeş), aazını (ağzını), gine (yine)'dir. Yine aynı eserde sahada kullanılan çeşitli kelimelere ve anlamlarına da değinilmiştir. Bunlardan bazıları; alaf-alev, galang-artık, yumak-yıkamak, acıkdan-birazdan gibi kelimeler olup, hala kullanılmaktadırlar[277].

Araştırma sahasında düğünler genellikle cumartesi ve pazar günleri yapılmaktadır. Konuklar hane hane dolaşılarak dağıtılan davetiyelerle ya da hediyelerle (okuntu) düğüne çağrılmaktadır. Genellikle yemekli olan düğünler, erkek ailesi tarafından yapılmaktadır. Kız tarafı da isterse gelen konuklara çeşitli ikramlarda bulunabilmektedir. Düğün yemekleri genellikle çorba, nohut, keşkek, hoşaf vb. yiyeceklerden oluşmaktadır. Keşkek, Gördes düğünlerinin neredeyse vazgeçilmezlerinden birini oluşturmaktadır. Geçmiş yıllarda keşkek kız evinin önünde damadın arkadaşları tarafından hazırlanmaktaydı. Kına gecesi kız tarafında, düğün ise ortak bir yerde genellikle düğün salonları, okul bahçesi gibi alanlarda yapılmaktadır. Kına gecesi erkek tarafı kına getirip geline kına yakıldıktan sonra erkek tarafı kına gecesinden ayrılmaktadır. Erkek tarafı ayrıldıktan sonra kız evinde eğlenceler

[277] Bayram, 478-494.

başlamaktadır. Pazar günü ise damat tarafı kız evine çeyiz almaya gelmektedir. Kız tarafı ile birlikte damat evine gidilip gelin odası ve çeyiz sergisi hazırlandıktan sonra damat tarafında olan düğüne gidilmektedir. Kırsal kesimde yapılan bazı düğünlerde düğün başlamadan önce cirit gösterileri yapılmaktadır. Düğün olan köyde cirit oyunu için yeterli sayıda atın bulunmadığı durumlarda, çevre köylerden traktör, kamyonet gibi araçlarla at getirilerek gösterinin yapılması sağlanmaktadır. Eğlenceli ve bir o kadar da zor olan cirit oyunu için genellikle boş olan tarım arazileri seçilmektedir (Fotoğraf 2.13, 2.14, 2.15).

Fotoğraf 2.13. Gördes Düğünleri Genellikle Haftasonları Yapılmaktadır (a) (b). (Fotoğraflarda Yer Alan İnsanlardan İzin Alınmıştır).

Fotoğraf 2.14. Cirit Gösterilerinde Kullanılan Atlardan ve Atların Gösteriye Getirilişleri (a) (b).
(Fotoğraflarda Yer Alan İnsanlardan İzin Alınmıştır).

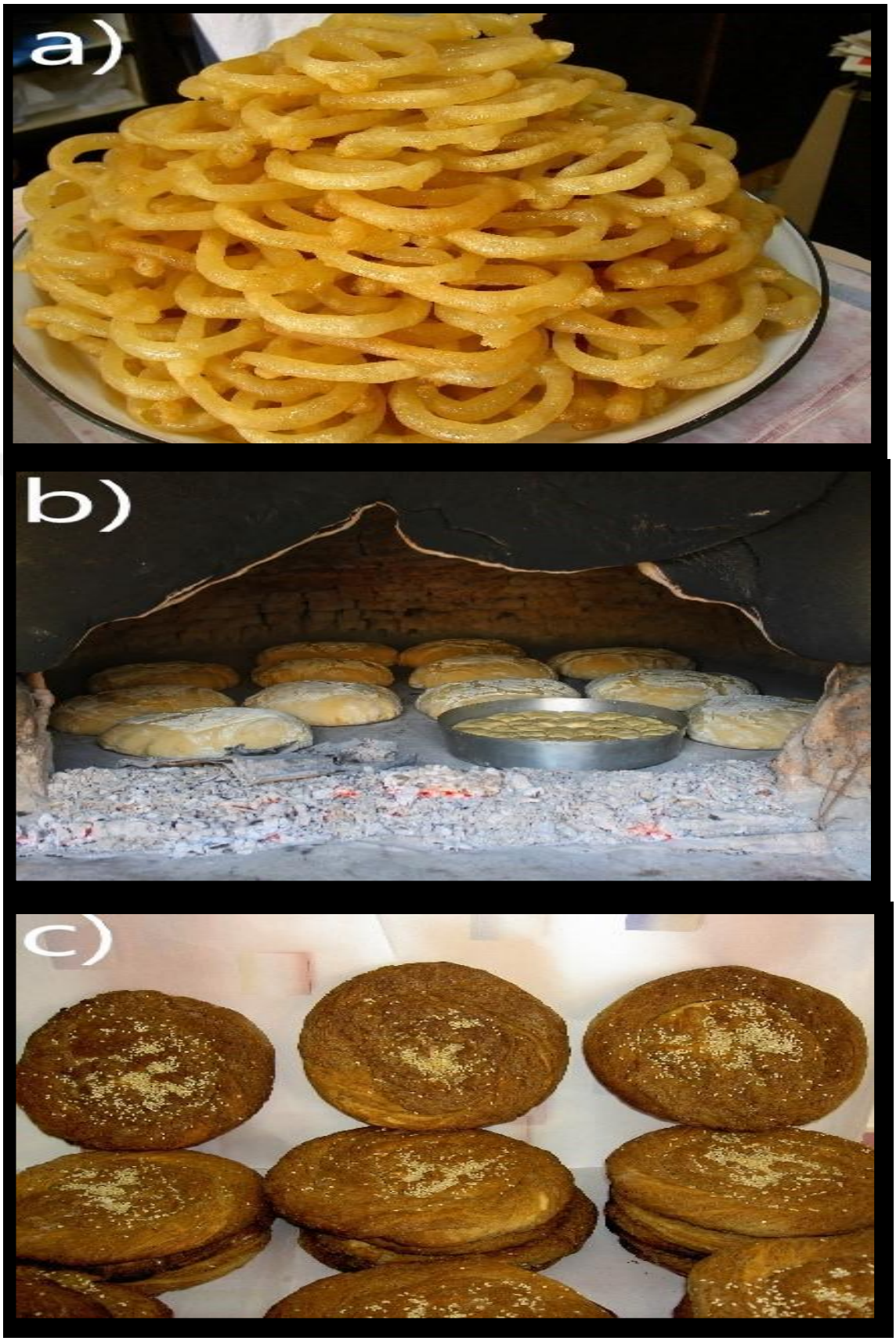
Fotoğraf 2.15. Cirit Gösterileri İçin Genelde Boş Olan Tarım Arazileri Seçilmektedir (a) (b)
(Çiçekli Mevkii).
(Fotoğraflarda Yer Alan İnsanlardan İzin Alınmıştır).

Gördes'te şenlik olarak kutlanan tek etkinlik Hıdırellez olarak adlandırılan kutlamalardır. Gördes'te Hıdırellez (Hızır İlyas) hazırlıkları bir gün önce başlamaktadır. Evler, dükkanlar, sokaklar, caddeler temizlenir ve Hıdırellez günü hiçbir iş yapılmamaktadır. Geçmiş dönemlerde Gördesliler 6 mayıs sabahı akarsu kenarına giderek burada dileklerde bulunup evlerine dönerlerdi. Hıdırellez günü, hazırladıkları yiyeceklerle pikniğe gitmekteydiler. Ancak günümüzde bu etkinlikler Manisa Valiliği, Manisa Büyükşehir Belediyesi ya da Gördes Belediyesi tarafından belirlenen alanlarda kutlanmaktadır. Gördesliler bu kutlamalarda keşkek hazırlayıp gelenlere ikram etmektedirler.

Gördes ilçesinde geçmiş dönemlerde genellikle milli bayramlarda seymen ve kılıç kalkan oyunları oynanmaktaydı. Başta Karakeçili ve Karayağcı olmak üzere köylerden bayramlara iştirak etmek amacıyla seymenler gelmekteydi. Seymenler cepkenli ve poturlu milli efe kıyafeti içerisinde, ellerinde bir metre uzunluğunda pala ile davul zurna eşliğinde gösteri yapmaktaydı. Kılıç kalkan oyunu ise ekip halinde ikişerli eşler şeklinde oynanmaktaydı. Oyuncuların bir ellerinde kalkan diğerinde ise kılıç benzeri uzun bıçak bulunmaktaydı[278]. Genel olarak günümüzde bu oyunlar etkinliğini kaybetmiş olup, yalnızca düğün, sünnet vb. törenlerde belli bir ücret karşılığında bu gösteriler yapılmaktadır. Ne yazık ki bu durum Manisa'nın hemen hemen bütün ilçeleri için de söz konusudur. Günümüz itibariyle Gördes ilçesinde zeybek, harman dalı, ankara havasıgibi oyunlar oynanmaktadır.

Bir toplumun sahip olduğu kültürel değerler, toplumların yaşam biçimleri, yeme-içme alışkanlıkları üzerinde etkilidir[279]. Ekonomisi primer sektörlere dayanan araştırma sahasında adı geçen değerler gastronomi kültürünü de etkilemiştir. İlçede küçükbaş hayvancılığın yapılması, güveç, kağıt kebabı, sura, keşkek gibi yemekler ile tahıl ürünlerinden buğdayın yetiştirilmesi ise tahinli pide, mantı, gelinkız helvası, erişte ve köy ekmeğine önem verilmesini sağlamıştır (Fotoğraf 2.16).

[278] İlker vd.,217-218.
[279] Sibel Güler, "Türk Mutfak Kültürü ve Yeme İçme Alışkanlıkları", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26, 2010, 24.

Fotoğraf 2.16. Gelinkız Helvası (a), Köy Ekmeği (b) ve Tahinli Pide (c) Gördes'in Vazgeçilmezleri Arasında Yer Almaktadır.

Kültürel dokunun etkisi meskenler üzerinde de görülmektedir. Doğal coğrafi etkenlere göre şekillenen konutlar bulundukları sahanın gerek fiziki gerekse beşeri özelliklerini yansıtmaktadırlar. Sahada genellikle taş, toprak, tuğla mesken inşasında kullanılan temel yapı malzemelerini oluşturmaktadır. Taş meskenlerde yapıştırıcı unsur topraktan, tuğlanın kullanıldığı konutlarda ise çimentodan elde edilmektedir. Klimatolojik şartlar meskenlerin çatı örtüsü için kiremitin kullanılmasını nispeten zorunlu hale getirmiştir. Güneş ışığından daha fazla istifade etmek amacıyla özellikle kırsal kesimde konutlar güney yönlü ve rüzgarların duldasında kalacak şekilde yapılmaktadır.

Gelişen teknolojik ve iktisadi süreçler köy meskenlerinin yerini modern yapıların almasını sağlamıştır. Göç olgusu neticesinde terk edilen konutlar zaman içerisinde harabeye dönüşmüştür. Çeşitli nedenlerle doğdukları yere dönenler, edindikleri bilgi birikimleriyle bıraktıkları meskenlerde yaşamak yerine modern mimarinin eseri olan konutlar inşa ettirmiş ya da böyle konutlarda yaşamayı tercih etmişlerdir. Böylece şehir hayatını yansıtan unsurlardan biri olan modern meskenler kırsal kesimde de yaygınlaşmaya başlamıştır.

2.1.5.4. Nüfusun Sağlık Durumu

İnsanlar, dünyanın hemen her tarafında çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması için sosyal hizmetlere başvurmaktadırlar. Sosyal hizmetlerden biri olan sağlık hizmetleri de, aslında belki de tüm hizmetler içerisinde en temel ve gerekli hizmet olarak kabul edilmektedir. Bu hizmetlerden olan talep bilhassa hastalık, kaza gibi durumlarda olanca belirginliğiyle ortaya çıkmakta, hatta yoksul ülkelerin yanısıra zengin ülkelerin yoksul kesimlerinde de insanların yaşama şansı temel sağlık hizmetlerinin elde edilebilirliğiyle sınırlı olmaktadır[280].

Sağlık hizmetlerindeki gelişmelerden dolayı yaşam sürelerinin uzaması, bebek ölüm oranlarının azalması, salgın hastalıkların önlenmesi gibi gelişmeler nüfus artışını

[280] Ayşe Nur Timor, Tıbbi Coğrafya: Kapsamı ve Amacı, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 4, 1996, 315.

olumlu yönde desteklemektedir. Bu nedenle bir yerin nüfusu incelenirken, sağlık koşullarının da dikkate alınması yararlı olacaktır[281].

Gördes Devlet Hastanesinin yeni hizmet binası inşaatı 2012 yılında tamamlanmıştır. Hastane, donanımının yapılması, bağlantı yolları ve bazı imalat eksikliklerinin tamamlanması sonrasında 2013 yılı sonlarında yeni hizmet binasına taşınmıştır. Gördes Devlet Hastanesi yeni binasında 4500 m² kapalı alanda, 35 yatak kapasitesi ile hizmet vermektedir. Yeni hizmet binasında hasta odaları koğuş tipi yerine, içerisinde banyo ve tuvaletleri bulunan 1 ve 2 kişilik nitelikli odalar şeklindedir. Gördes devlet hastanesi Dahiliye, Kardiyoloji ve Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları branşlarında 3 Uzman Doktor, 1 Pratisyen Doktor ve 2 Diş Hekimiyle hizmet vermektedir. 2 haftada 1 gün de Göz Hastalıkları Uzmanı (Manisa'dan), Radyoloji Uzmanı (Akhisar'dan), Kadın Hastalıkları ve Doğum Uzmanı (Akhisar'dan) ayda 2 gün Diyetisyen ve diyaliz için Diyaliz Sertifikalı Dahiliye Uzmanı diyaliz biriminde geçici görevle hizmet vermektedir. Hastanede 03.02.2014 tarihi itibariyle 5+1 kapasiteli Diyaliz Ünitesi hizmete başlamış olup, halen 16 hastaya hizmet vermektedir. Hastalar hasta servis aracı ile evlerinden alınmakta ve tedavi sonrası evlerine yine hasta servisi ile bırakılmaktadır[282] (Fotoğraf 2.17).

Fotoğraf 2.17. Gördes Devlet Hastanesi 2013 Yılının Sonunda Hizmete Girmiştir.

[281] Şaban Çelikoğlu, *Çerkeş İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası,* Fenomen Yayıncılık, Erzurum 2013, 173-174.
[282] Gördes İlçe Brifing Raporu, 2017, 2-3.

İlçede 5 Aile Sağlığı Merkezi bulunmaktadır. İlçe merkezinde bulunan 1 Aile Sağlığı Merkezi'nde 5 aile hekimi ve 4 mahallede (Güneşli, Kayacık, Beğel, Yakaköy) bulunan 4 Aile Sağlığı Merkezi'nde de 5 olmak üzere toplamda 10 aile hekimi görev yapmaktadır. Ayrıca 4 mahallede de (Kobaklar, Salur, Çiğiller ve Çiçekli) Sağlık Evi bulunmaktadır. Boyalı ve Kaşıkçı Mahallesindeki Sağlık Evleri'ne de personel ataması beklenmektedir. Araştırma sahasında 112 Acil Sağlık Hizmetleri İstasyonu halen kiralık bir binada, toplam 4 Acil Tıp Teknisyeni ve 1 tam donanımlı ambulansla çalışmalarını sürdürmektedir. Ayrıca gerektiğinde Gördes Devlet Hastanesinin 1 tam donanımlı ambulansı ve Gördes Belediyesinin 1 Hasta Nakil Ambulansı da çalışmalara destek vermektedir. Toplum Sağlığı Merkezi binasının yetersiz olmasından ve 112 Acil Sağlık Hizmetleri İstasyonunun kiralık bir yerde faaliyetini sürdürüyor olmasından dolayı, Belediye Başkanlığı tarafından bağışlanan bir arsa üzerine 112 Acil Sağlık Hizmetleri İstasyonu ve Toplum Sağlığı Merkezi'nin birlikte bulunacağı yeni bir bina yapımı tamamlanma aşamasında olup, İl Sağlık Müdürlüğünce 2017 yılı mart ayı içerisinde geçici kabulünün gerçekleşeceği bildirilmiştir. İlçe merkezinde, Gördes Hastane Yaptırma ve Yaşatma Derneği tarafından arsası bağışlanan ve kat karşılığı yapılan 550 m² kapalı alana sahip, yeni bir Aile Sağlığı Merkezi binasının inşaat çalışmaları bitmiş olup, 2014 yılı ekim ayında ilçe merkezindeki 5 aile hekimiyle beraber halkın hizmetine sunulmuştur. İlçede özel sağlık kuruluşu olarak 1 özel diş hekimi muayenehanesi ve 6 eczane mevcuttur[283].

2.1.6. Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu

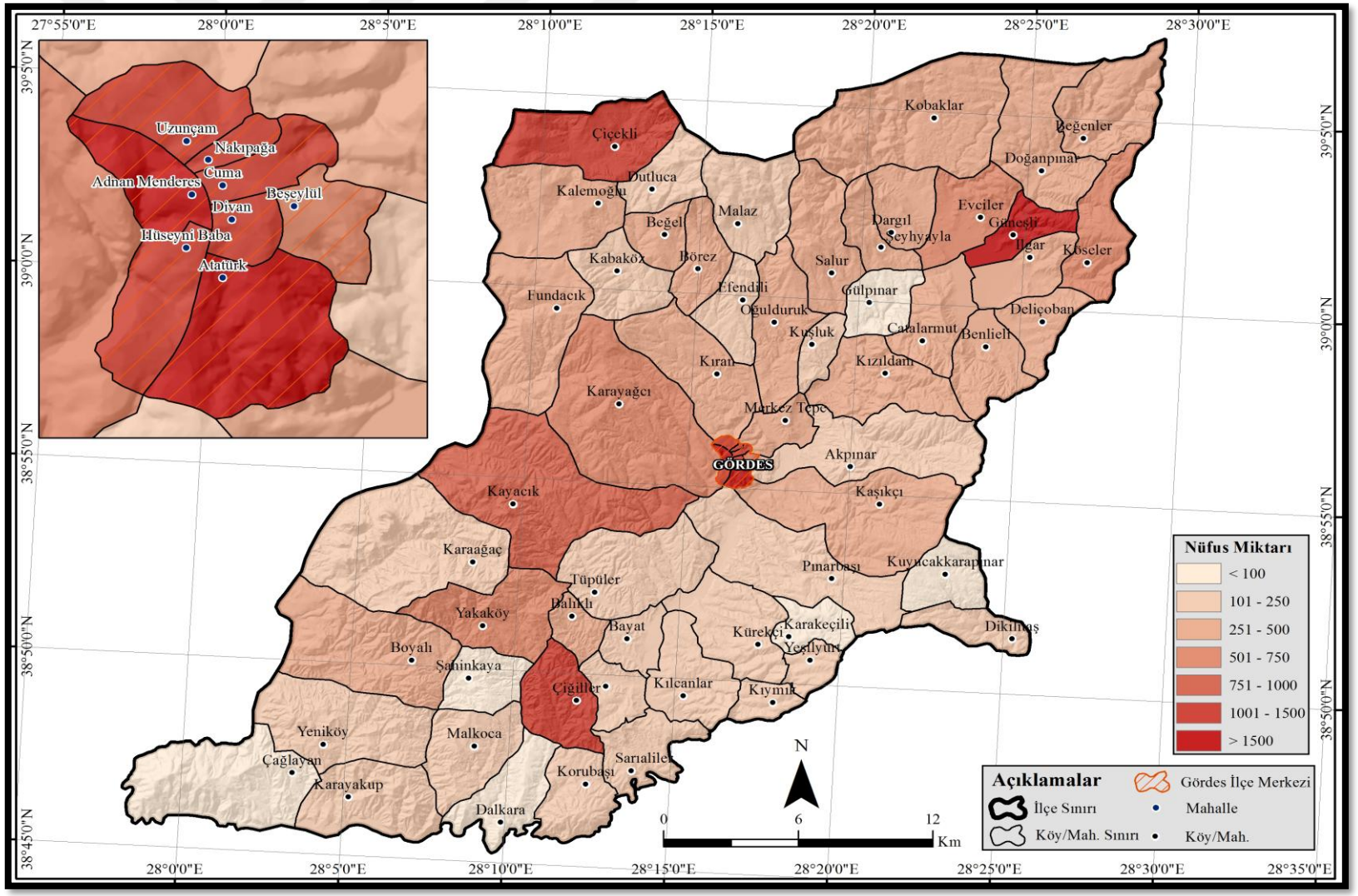
İnsanların doğal ortamda sürekli hareket halinde bulunmaları yeryüzündeki dağılışları ve dağılışa etki eden faktörler bir yerin nüfus dağılışı ve nüfus yoğunluğunu ortaya çıkarmıştır[284]. İnceleme sahası nüfusu 2016 ADNKS kayıtlarına göre 28833 olup, nüfusun yaklaşık % 38'i ilçe merkezinde % 62'si ise köylerde ikamet etmektedir. Bu değerler nüfusun eşitsiz bir dağılış gösterdiğini ifade etmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasının temelinde fiziki ve beşeri coğrafya koşulları yatmaktadır.

[283] Araştırma Sahasında Yapılan Gözlem ve Mülakatlardan Faydalanılmıştır.
[284] Saliha Koday, Kübra Erhan, "Çoruh Vadisinde Nüfusun Dağılışı", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 14 (2), 2010, 2.

İlçe merkezi idari işlevi ile beraber eğitim, sağlık, ticaret, hizmet alanlarına ait fonksiyonları bünyesinde bulundurması sonucunda kırsal kesimdeki nüfusu kendine çekmiştir. Ekonomisi primer faaliyet kollarına dayanan köyler ise nüfus kaybetmeye devam etmektedir. Bilhassa 1990-1997 nüfus sayımları neticesinde elde edilen sonuçlar göç olayının yaşandığını kanıtlamaktadır. 1990 sayımında köy nüfusu 29086 kişi iken, ilçe merkezi 9767 kişi olarak tespit edilmiştir. Bir sonraki sayım dönemi olan 1997'de köy nüfusu 27335'e düşerken, ilçe merkezi nüfusu ise 10573'e yükselmiştir. Sahadaki göç olayı, göç konusunda söz edildiği üzere ilçe merkezi dışına da yapılmıştır.

Gördes ilçesinde nüfusun dağılışında belirgin farklılıklar dikkat çekmektedir. Harita 2.5'in incelenmesi ile de görülebileceği gibi yoğun ve seyrek nüfuslu yerler belirgin bir şekilde ayırt edilebilmektedir. Bu durum temelde fiziki ve beşeri çevre koşulları ile ilgilidir. Nitekim su kaynakları, bitki örtüsü, yeryüzü şekilleri, ve yükselti gibi doğal çevre faktörlerinin yanı sıra idari yapı ile bizzat insan ve onun eseri olan beşeri ve ekonomik faaliyetler nüfusun dağılışı üzerinde etkilidir[285]. Araştırma sahasında genel itibariyle yükseltinin fazla olduğu dağlık kesimlere doğru gidildikçe nüfus azalmaktadır. Orman örtüsünün yoğunluk kazandığı bu alanlar, nispeten düşük sıcaklık değerleri ve ulaşım imkanlarının sınırlı olması nedeniyle az nüfuslanmışlardır. Ulaşımın daha kolay sağlanması, iklimin yüksek kesimlere nazaran daha elverişli olması, tarım arazilerinde ekip-dikme-biçme faaliyetlerinin daha rahat koşullarda yapılması nedeniyle nüfus daha çok ilçe merkezi ile akarsu yakınlarında toplanmıştır (Harita 2.5).

[285] Hayati Doğanay, Fatih Orhan, "Artvin İlinde Nüfusun Başlıca Özellikleri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 19 (31), 2014, 6-7.

Harita 2.5. Araştırma Sahasında Nüfusun Dağılış Haritası (2016).
(Manisa Valiliği, Gördes Kaymakamlığı, TÜİK ve Gördes Nüfus Müdürlüğü'nün Verilerinin Kullanılmasıyla Elde Edilmiştir).

Herhangi bir yerin nüfus yoğunluğu denilince o yerde yaşayan nüfus miktarının o yerin alanına bölünmesiyle elde edilen değer akla gelmektedir. Başka bir ifadeyle birim alana düşen insan sayısına, o yerin nüfus yoğunluğu denilmektedir[286]. 2016 yılı Türkiye geneli aritmetik nüfus yaklaşık 102 kişi/km^2 iken, bu değer Manisa ilinde yaklaşık 105 kişi/km^2'dir. Bu değerler Manisa'nın nüfus yoğunluğunun ülkemiz ortalamasından yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak aynı durum araştırma alanı için söz konusu değildir. Km^2'ye 32 kişi ile Gördes'in nüfus yoğunluğu hem ülkemiz hem de Manisa ilinin ortalama değerinden oldukça düşüktür. Şehzadeler, Yunus Emre, Alaşehir, Salihli, Soma ve Turgutlu ilçeleri ülkemiz ortalamasının üzerinde nüfus yoğunluğuna sahiptirler. İlçeler arasında en küçük yüzölçüme sahip Ahmetli'nin nüfus değerlerinin yüzölçümü, ile kıyaslandığında yüksek olması, nüfus yoğunluğunun Gördes'ten fazla olmasını sağlamıştır.

Büyükşehirlerin yakınında yer alan araştırma sahası, nüfusunun önemli bir bölümünü iş bulma, eğitim gibi amaçlarla metropol kentlere göç vererek kaybetmiştir. Bunun yanında ilçenin idari sınırlarını genel itibariyle orman alanları belirlemektedir. Nüfus yoğunluğu hesaplamalarında iskana uygun olmayan bu alanların da dahil edilmesi nüfus yoğunluğunun düşük olmasında etkili olmuştur. Manisa ili ilçelere göre nüfus yoğunluğunu gösteren tablo 2.30 incelendiğinde; Gördes'in en düşük nüfus yoğunluğuna sahip 4. ilçe olduğu ortaya çıkmaktadır. Bir önceki paragrafta söz ediilen ilçelerin dışındakiler, nüfus yoğunluğu bakımından il ortalamasının altında değerlere sahipken, il ortalamasına en yakın değer Alaşehir ilçesine aittir (Tablo 2.34).

[286] Zeki Koday, Hopa İlçesinin Coğrafyası, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1995, 193.

Tablo 2.34. Manisa İli'nde İlçelere Göre Nüfus Miktarları ve Yoğunlukları (2016).

İlçeler	Yüzölçüm (km^2)	Nüfus	Aritmetik Nüfus Yoğunluğu
Şehzadeler	515	169800	330
Yunus Emre	823	220382	268
Ahmetli	227	16314	72
Akhisar	1645	166129	101
Alaşehir	971	101313	104.3
Demirci	1321	41679	31.5
Gölmarmara	310	15225	49.1
Gördes	902	28833	32
Kırkağaç	541	43436	80.2
Köprübaşı	447	13526	30.2
Kula	981	44951	46
Salihli	1359	159951	118
Sarıgöl	432	35987	83.3
Saruhanlı	771	53921	70
Selendi	726	20718	28.5
Soma	820	108213	132
Turgutlu	549	156567	285.1
Toplam	**13340**	**1396945**	**105**

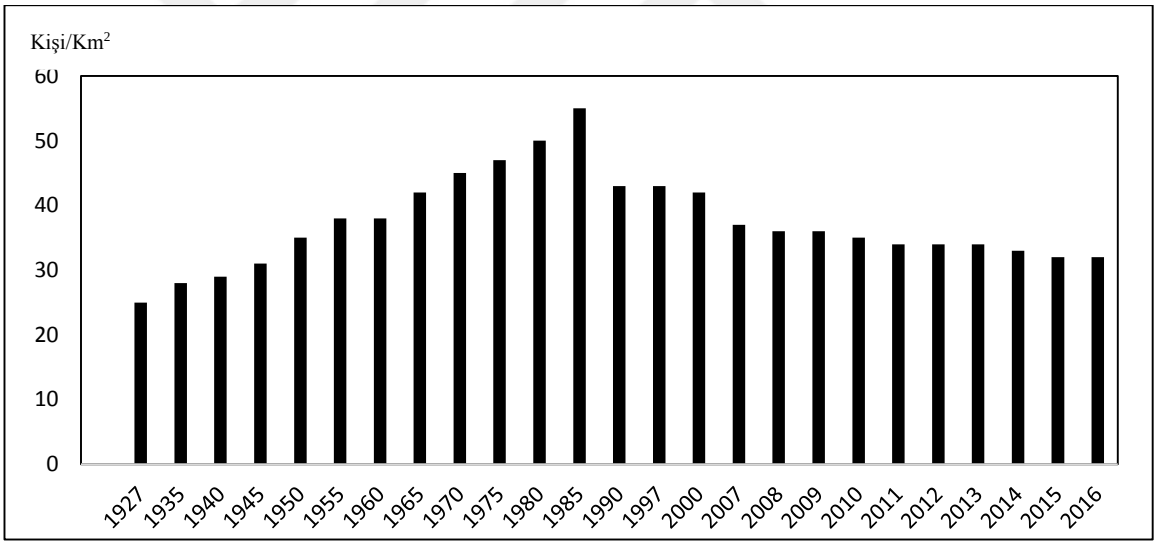
Kaynak: TUİK, ADNKS (2016), HGK İl ve İlçe Yüzölçümlerinden Faydalanılarak Hesaplanmıştır.

Araştırma sahasının sayım yıllarına göre aritmetik nüfus yoğunluğu analiz edildiğinde; nüfusun artışına paralel olarak nüfus yoğunluğunun yükseldiği dikkat çekmektedir. Nüfusun tarihi gelişim süreci içerisinde 1985'e kadar olan dönemde nüfus yoğunluğunda genel olarak sürekli bir artış gözlenmektedir. 1990 sayım döneminden itibaren azalan nüfusa paralel olarak nüfus yoğunluğu da düşüşe geçmiştir. Nüfus yoğunluğu sürekli artış ve azalış eğilimi içerisinde olmamış bazı yıllarda durağan bir seyir izlemiştir.

Tablo 2.35. Araştırma Sahasının Sayım Yıllarına Göre Aritmetik Nüfus Yoğunluğu.

Yıllar	Nüfus	Aritmetik Nüfus Yoğunluğu	Yıllar	Nüfus	Aritmetik Nüfus Yoğunluğu
1927	22763	25	1997	38516	43
1935	25736	28	2000	38110	42
1940	26583	29	2007	33171	37
1945	27667	31	2008	32500	36
1950	31302	35	2009	32070	36
1955	34357	38	2010	31345	35
1960	34478	38	2011	30857	34
1965	37524	42	2012	30491	34
1970	40337	45	2013	30341	34
1975	42314	47	2014	29768	33
1980	45526	50	2015	29044	32
1985	49314	55	2016	28833	32
1990	38853	43	-		

Kaynak: TUİK ve HGK Verilerinden Yararlanarak Hazırlanmıştır.

Şekil 2.11. Gördes İlçesi'nin Sayım Yıllarına Göre Aritmetik Nüfus Yoğunluğunun Durumu.

Gördes ilçesinde aritmetik nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu dönem nüfusun en yüksek değere sahip olduğu 1985 sayım devresine denk gelmektedir. En düşük değer ise 1927 yılında görülmektedir. 1935 yılından itibaren yükselişe geçen nüfus yoğunluğu, 1990-1997 arasında durağan bir devre geçirdikten sonra 2000'den itibaren düşüşe geçerek ve son yıllarda ise km^2'ye 32 ile yeniden durağan hale gelmiştir (Tablo 2.35, Şekil 2.11).

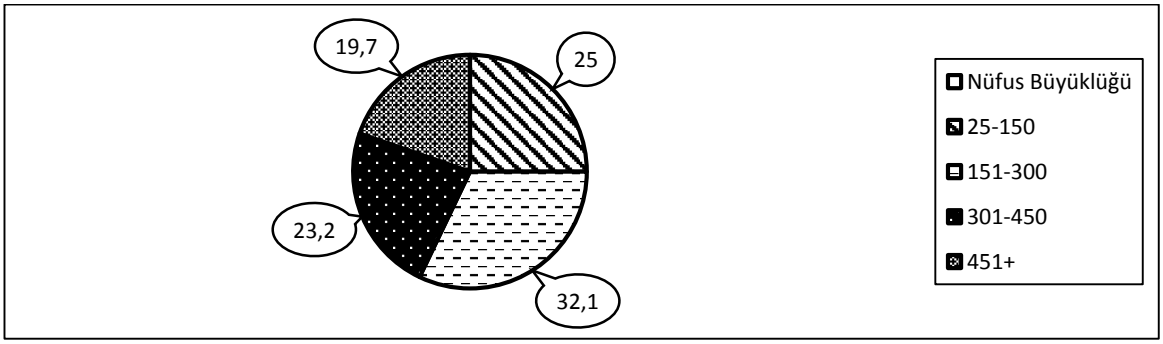
Araştırma sahasında nüfus yoğunluğunun düşük değerlere sahip olmasında verdiği göçler etkilidir. Tarım arazilerin parçalı olması, ekilebilir alanların azlığı, iktisadi iş kolları, eğitim, sağlık gibi hizmetlerin sınırlı olması nüfus yoğunluğunun düşük olmasına neden olmuştur.

Kırsal yerleşmeler nüfus büyüklüklerine göre gruplandırıldığında 25-150 kişi aralığında 14 köy bulunmakta ve bu köyler kırsal nüfusun dörtte birine sahip durumdadır. Nüfusları 151-300 arasında değişen ve kırsal nüfusun % 21.1'ini 18 köy yerleşmesi bulundurmaktadır. İlçede 451 ve üzerinde nüfusu olan kırsal yerleşme sayısı 11 olmasına rağmen bunların sahip olduğu nüfus miktarı diğer gruplardan fazla olup, toplam kırsal nüfusun yaklaşık yarısını (% 43.1) bu grup oluşturmaktadır (Harita 2.6, Tablo 2.36, Şekil 2.12).

Tablo 2.36. Gördes'te Kırsal Yerleşmelerin Nüfus Büyüklüklerine Göre Gruplandırılması.

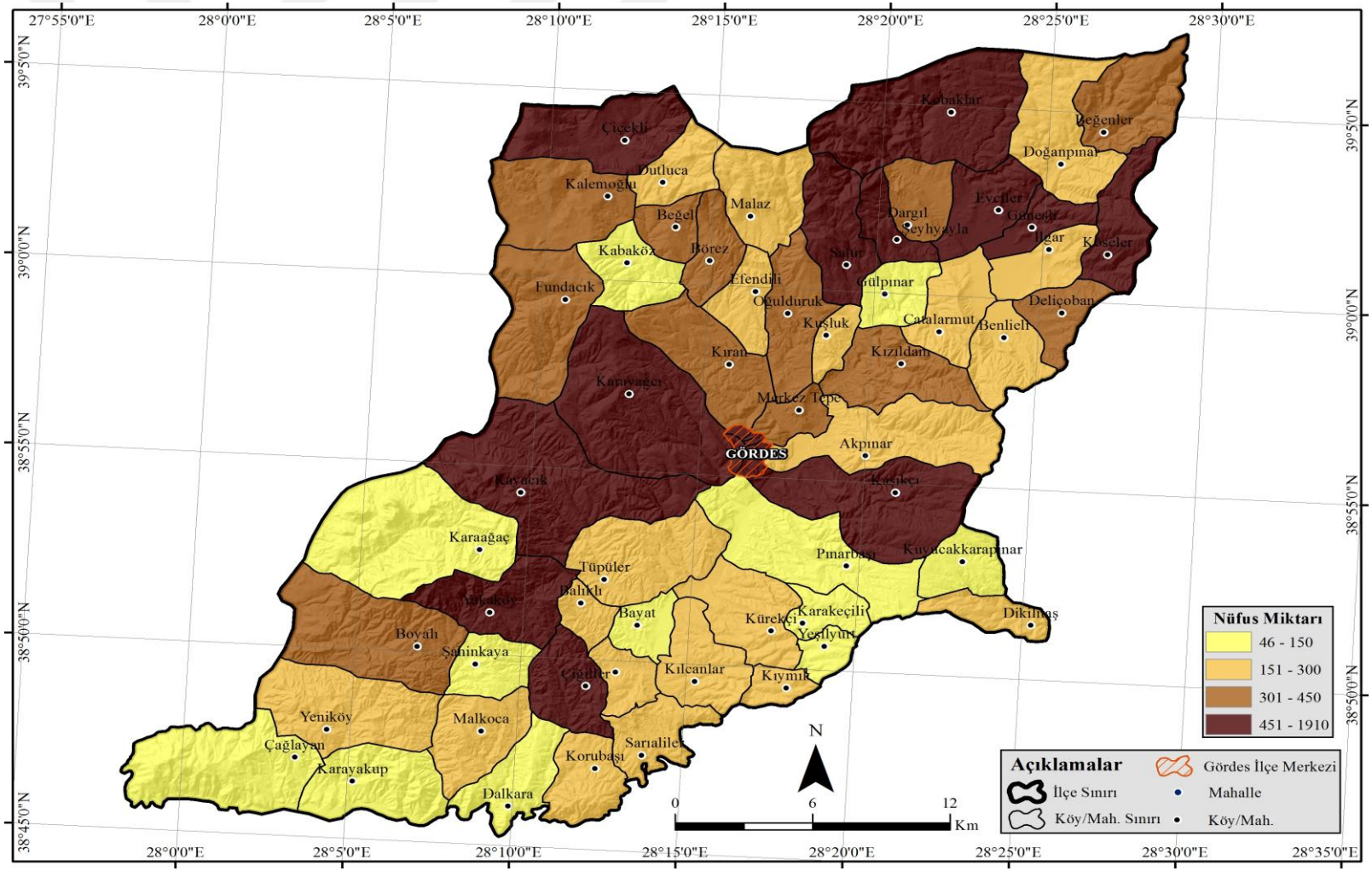
Nüfus Büyüklüğü (Kişi)	Yerleşme Sayısı	%'si	Toplam Nüfus	%'si
25-150	14	25	1418	8.0
151-300	18	32.1	3764	21.1
301-450	13	23.2	4967	27.8
451+	11	19.7	7705	43.1
Toplam	**56**	**100**	**17854**	**100**

Kaynak: TUİK (ADNKS) Verilerinden Yararlanarak Hazırlanmıştır.

Şekil 2.12. Gördes'te Kırsal Yerleşmelerin Nüfus Büyüklüklerine Göre Gruplandırılması.

Araştırma sahası nüfusunun yaklaşık % 62'sini barındıran kırsal kesimin ortalama nüfus büyüklüğü 319 kişi olup, kırsal kesimdeki yerleşmelerin % 57'sinin nüfusu ortalamanın altındadır. İlçede nüfus büyüklüğü ortalama değerin üzerinde yer alan 24 kırsal yerleşme bulunmaktadır.

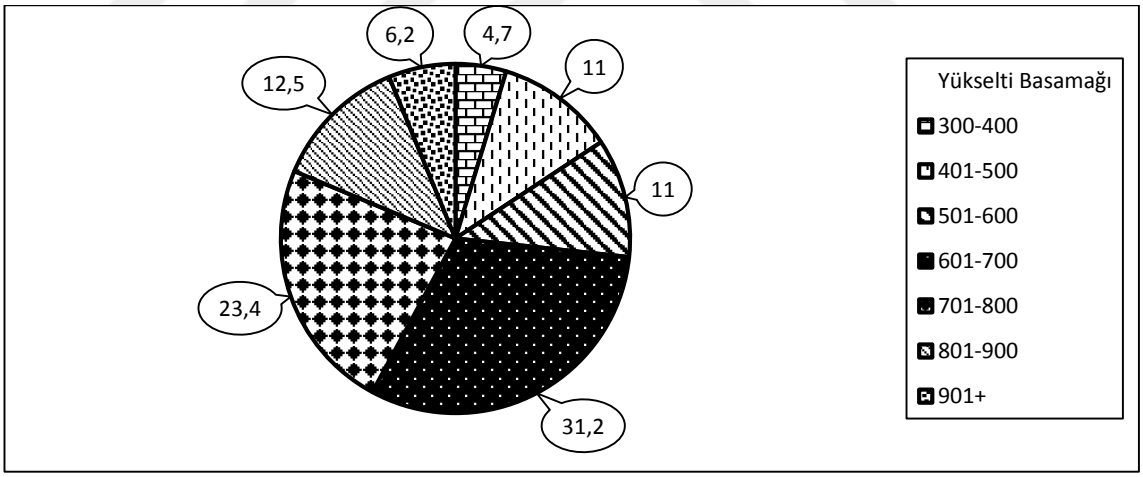
Harita 2.6. Gördes'te Kırsal Yerleşmelerin Nüfus Büyüklükleri Haritası.
(TÜİK Verilerinden Yararlanılarak Hazırlanmıştır).

Araştırma sahası nüfusunun yükselti basamaklarına göre dağılışını gösteren tablo 2.37 ve şekil 2.13 incelendiğinde; nüfusun 300-1000 metreler arasında eşitsiz bir dağılışa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasına bazı yerleşmelerde nüfusun yoğunlaşması neden olmaktadır. 2016 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre; ilçe nüfusunun % 55.4'ü 601-700 metre aralığında toplanmıştır. Bu aralık, en fazla nüfusu barındırdığı için yerleşmenin de yoğun olduğu kuşağı teşkil etmektedir.

Tablo 2.37. Gördes İlçesi'nde Nüfusun Yükselti Basamaklarına Göre Dağılımı (2016).

Yükselti Basamağı	Yerleşme Sayısı	%'si	Nüfusu	%'si
300-400	3	4.7	247	1.0
401-500	7	11	1215	4.2
501-600	7	11	2001	7.0
601-700	20	31.2	15988	55.4
701-800	15	23.4	4535	15.7
801-900	8	12.5	3841	13.3
901+	4	6.2	1006	3.4
Toplam	**64**	**100**	**28833**	**100**

Kaynak: TUİK (ADNKS) Verilerinden Yararlanarak Hazırlanmıştır.

Şekil 2.13. Gördes İlçesi'nde Nüfusun Yükselti Basamaklarına Göre Dağılımı (2016).

İlçe nüfusunun % 15.7'sini barındıran 15 yerleşme 701-800 metre aralığındaki yükselti kuşağında yer almaktadır. En fazla nüfusun bulunduğu ikinci yükselti aralığı olan kuşakta 4535 kişi yaşamaktadır. Bunu 8 yerleşmede 3841 kişinin yaşadığı 801-900 metre arasındaki kuşak izlemektedir. İlçenin en alt ve en üst kuşaklarını temsil eden 300-400 ile 900 metre üzerindeki yükselti aralıklarında nüfusun % 10.9'u yaşamaktadır

(Tablo 2.37, Şekil 2.13). İlçenin en yüksek kesimini oluşturan 900 metre ve üzerindeki alanların az nüfuslanmasının sebebi hayat koşullarının zorlayıcı olmasıdır. 601-700 ile 701-800 metre arasındaki kuşakların yoğun nüfuslanmasının temelinde ulaşımın kolay olması, nüfusun geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılığın yapılması için uygun şartların bulunması, kısacası iktisadi şartların daha elverişli olması gibi etkenler yatmaktadır.

Toplam nüfusun yüzölçüme bölünmesiyle elde edilen aritmetik nüfus yoğunluğu, şüphesiz nüfusun hangi alanlarda yoğunlaştığı konusunda yeterli bilgi vermediği gibi yanıltıcı bir görüşün ortaya çıkmasına da sebep olabilmektedir. Tarım dışı çeşitli faaliyetlere sahne olan ve dar alanda yoğun bir nüfus birikiminin görüldüğü alanlardaki nüfusun, dağlık, ormanlık sahaları da içine alacak şekilde tüm il ya da ilçe yüzölçümüne dağıtılması ile gerçek nüfus dağılışını ve nüfus yoğunluğunu ifade etmek mümkün değildir. Aritmetik nüfus yoğunluğunda ortaya çıkan bu sakıncalı durumu bir ölçüde giderebilen bir diğer nüfus yoğunluğu kavramı *"fizyolojik nüfus yoğunluğu"*dur. Bu nüfus yoğunluğu tarım alanlarının üzerindeki yükü, beslemek zorunda olduğu nüfus miktarını göstermesi bakımından bir anlam taşımaktadır[287].

Aritmetik nüfus yoğunluğuna göre daha doğru ve güvenilir veriler elde edilmesini sağlayan fizyolojik nüfus yoğunluğunun da birtakım sakıncaları bulunmaktadır. Bu ve benzeri durumları ortadan kaldırmanın ya da minimuma indirmek maksadıyla tarımla uğraşan nüfus kitlesinin ekili-dikili alanlara bölünmesi ile elde edilen *tarımsal nüfus yoğunluğu* nüfus ve toprak arasında gerçekçi neticeler sunmaktadır[288]. İnceleme sahasında aritmetik nüfus yoğunluğu 2016 yılı verilerine göre km$^{2'}$ye 32 kişi iken, fizyolojik yoğunluk 88 kişi/km^2 ve tarımsal nüfus yoğunluğu 58 kişi/km^{2,}dir. Araştırma sahasında genel itibariyle tarım alanlarının dar ve parçalı olması fizyolojik nüfus yoğunluğunun fazla olmasına neden olmaktadır[289]. Tarımsal nüfus yoğunluğunun yüksek çıkmasının nedenlerini ise fiziki ve beşeri coğrafya faktörleri ile fizyolojik nüfus yoğunluğunda bahsi geçen tarım alanlarının dar ve parçalı olması oluşturmaktadır.

---

[287] Alaettin Tandoğan, *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu,* Eser Ofset Matbaası, Trabzon 1998, 65-66.
[288] Hayati Doğanay, *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, Gazi Büro Kitabevi, Ankara 1994, 208.
[289] Kenan Arıbaş, Tülay Öcal, "Bucak İlçesinin Nüfus Coğrafyası", *Doğu Coğrafya Dergisi,* 12 (17), 2007, 339.

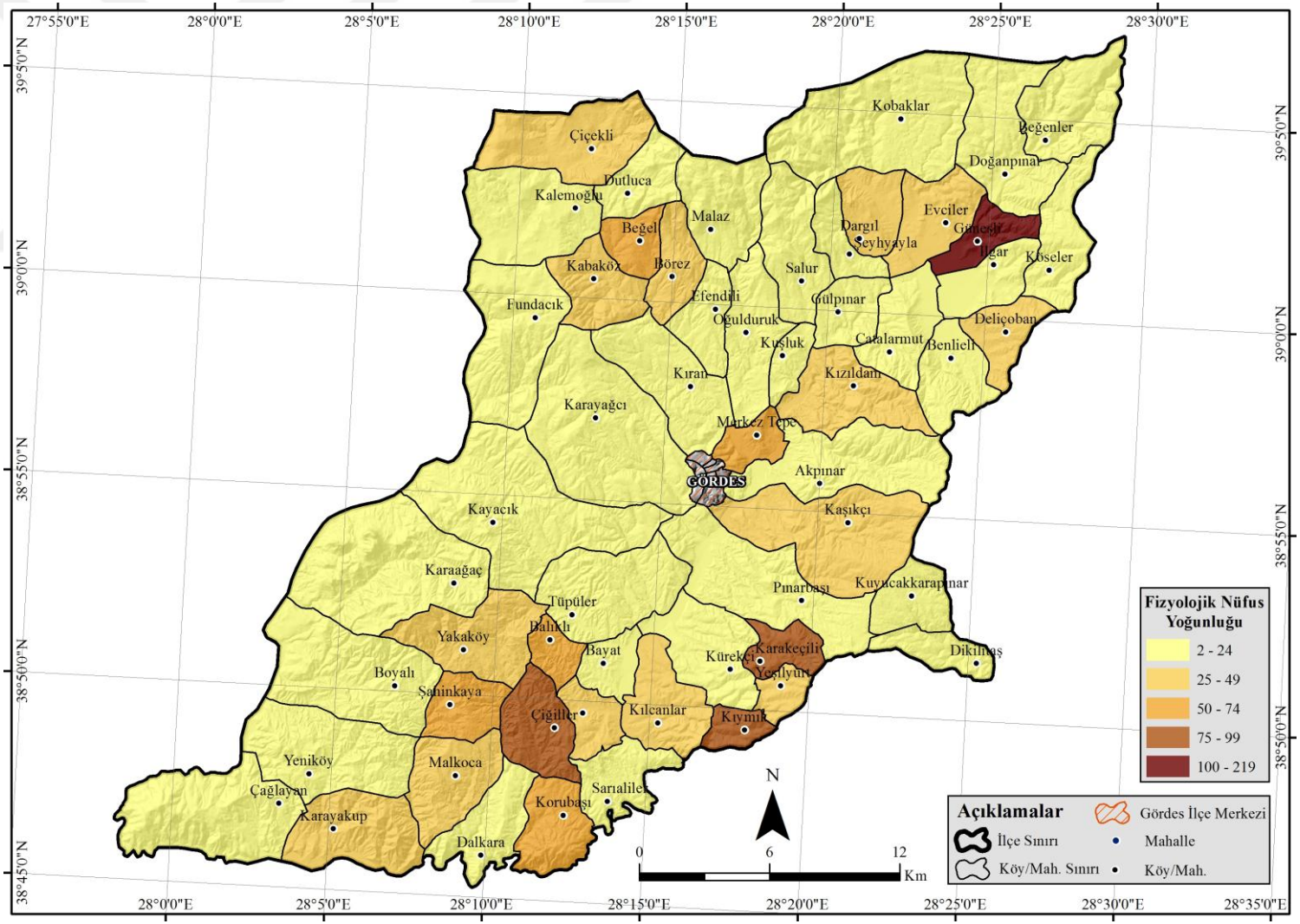
Kırsal kesimdeki tarımsal nüfus yoğunluğunda en fazla değer Güneşli'ye (4495 kişi) aitken bunu Evciler (2169 kişi), Çiçekli (2057 kişi) ve Karayakup (2009 kişi) takip etmektedir. Tarımsal nüfus yoğunluğunun en az olduğu köyler; Kayacık (105 kişi), Karayağcı (162 kişi), Dalkara (196 kişi) ile Kürekçi (197 kişi)'dir (Tablo 2.38, Harita 2.8). Araştırma sahasında tarımsal nüfus yoğunluğunun fazla çıkmasının nedeni çiftçi başına düşen tarım arazisi miktarının az olmasıdır. Bunda tarım alanlarının parçalı bir yapıya sahip olmasının etkisi büyüktür. Bu arazilerinin parçalı dokuda olmalarının en büyük nedeni de miras yoluyla devredilmeleridir.

Tarımı esas alan ve nüfusun tarımsal faaliyetlere imkan veren alanlara bölünmesini öngören fizyolojik nüfus yoğunluğu kavramına göre araştırma sahasındaki kırsal kesimin en fazla değerin Güneşli'de (219 kişi) olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunu sırasıyla Çiğiller (99 kişi), Kıymık (78 kişi), Karakeçili (77 kişi) izlemektedir. Gördes ilçesindeki kırsal yerleşim birimleri içindeki en düşük değerler ise Karağaç (2 kişi), Karayağcı (3 kişi), Çağlayan (3 kişi), Dalkara (4 kişi), Kayacık (4 kişi)'ta görülmektedir (Tablo 2.38, Harita 2.7). Bu yerleşmelerde fizyolojik nüfus yoğunluğunun az olmasının esas sebebi ziraat yapılan arazilerin az olmasıdır. Genel bir değerlendirme yapılacak olunursa bu değerler tarım topraklarının az olduğu yerleşim birimlerinde yoğunluğun arttığını, nispeten fazla olanlarda ise azaldığını ortaya çıkarmaktadır.

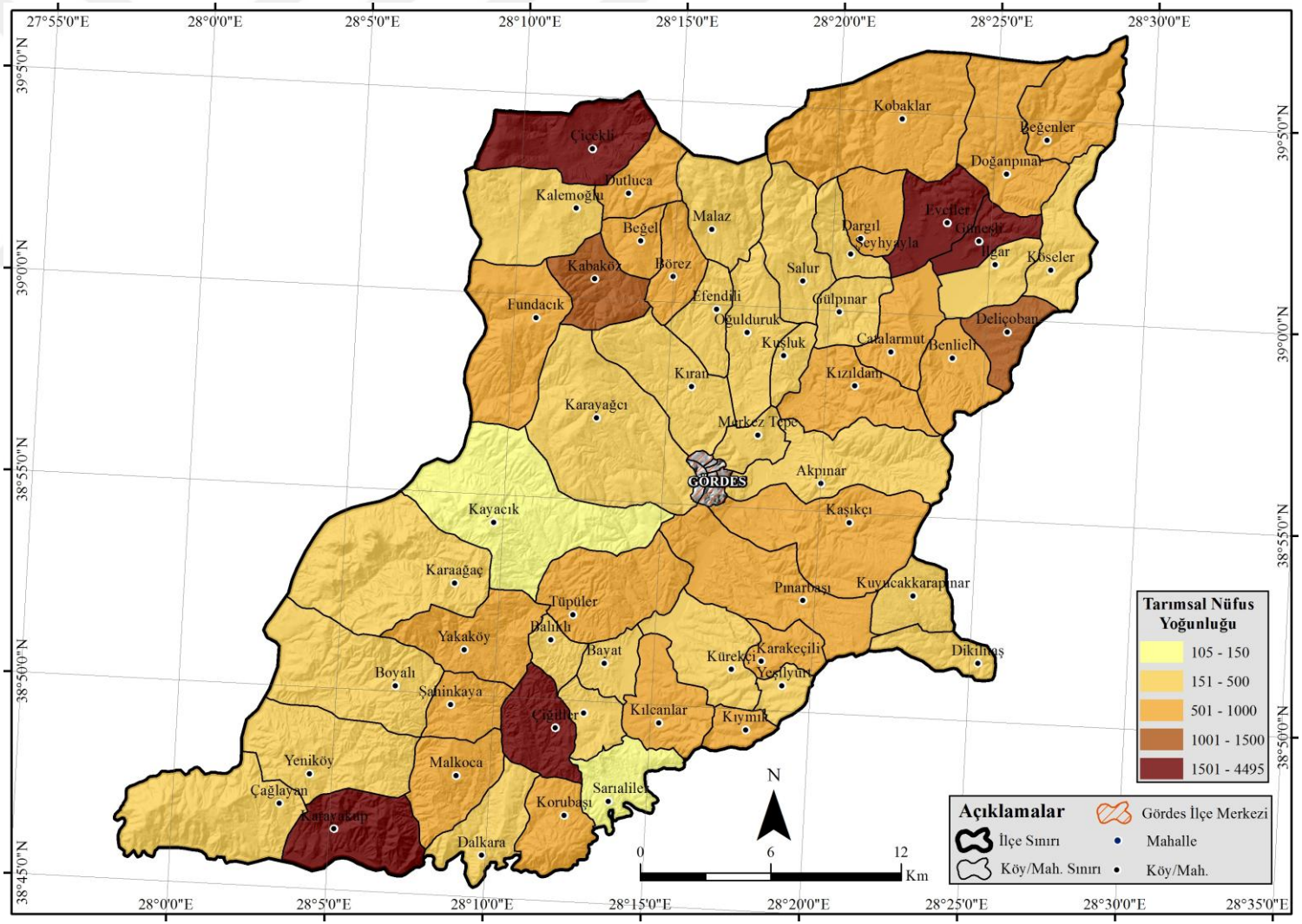
Tablo 2.38. Araştırma Sahasındaki Köylerin Tarımsal ve Fizyolojik Nüfus Yoğunlukları(2016).

Köyler	Tarımsal Nüfus Yoğunluğu	Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu
Akpınar	223	7
Balıklı	430	51
Bayat	151	15
Beğel	915	50
Beğenler	962	20
Benlieli	830	21
Boyalı	454	14
Börez	960	40
Çağlayan	242	3
Çatalarmut	891	19
Çiçekli	2057	47
Çiğiller	1530	99
Dalkara	196	4
Dargıl	826	35
Deliçoban	1013	43
Dereçiftlik	397	27
Dikilitaş	327	21
Doğanpınar	754	11
Dutluca	587	22
Efendili	411	22
Evciler	2169	41
Fundacık	552	13
Gülpınar	228	8
Güneşli	4495	219
Kabaköz	1414	32
Kalemoğlu	271	6
Karaağaç	299	2
Karakeçili	841	77
Karayağcı	162	3
Karayakup	2009	26
Kaşıkçı	703	28
Kayacık	105	4
Kılcanlar	545	30
Kıranköy	375	11
Kıymık	918	78
Kızıldam	951	27
Kobaklar	738	6
Korubaşı	884	55
Köseler	238	14
Kuşlukkköy	216	17
Kuyucakkarapınar	265	16
Kürekçi	197	10
Malaz	499	12
Malkoca	680	28
Merkez Tepe	453	67
Oğulduruk	265	7
Pınarbaşı	887	15
Salur	379	11
Sarıaliler	148	6
Şahinkaya	938	52
Şeyhyayla	278	23
Tüpüler	547	12
Ulgar	486	12
Yakaköy	619	33
Yeniköy	366	7
Yeşilyurt	237	25

Kaynak: Gördes İlçe Tarım Müdürlüğü ile Gördes Ziraat Odası Verilerinden Faydalanılmıştır.

Harita 2.7. Araştırma Sahasındaki Köylerin Fizyolojik Nüfus Yoğunlukları (2016).
(Gördes İlçe Tarım Müdürlüğü ile Gördes Ziraat Odası Verilerinin Arcgis Ortamına Aktarılması Sonucu Hazırlanmıştır).

Harita 2.8. Araştırma Sahasındaki Köylerin Tarımsal Nüfus Yoğunlukları (2016).
(Gördes İlçe Tarım Müdürlüğü ile Gördes Ziraat Odası Verilerinin Arcgis Ortamına Aktarılması Sonucu Hazırlanmıştır).

2.2. YERLEŞME

Yerleşme olayı çok geniş bir anlam taşımaktadır. Av peşinde dolaşan yahut meyve toplamakla geçinen ilkel gezici insanların topladıklarını yemek, dinlenmek ve bilhassa gece vakti sığınmak üzere ya da bir gece için de olsa, tabii halde buldukları yahut yaptıkları barınaklar gibi, göçebe çoban kavimlerinin daha uzun zaman bir yerde kalan çadır toplulukları, mevsimlerin seyrine uyarak yer değiştiren, yazın yaylaya, dağa çıkan, kışın ovaya inen yarı göçebelerin yılın bir kısmında oturdukları ve çeşitli isimlerle adlandırdıkları ova, yayla ve dağ yerleşmeleri; nihayet münferit mesken, çiftlik, küçük köy, köy, kasaba ve şehir, geçici yahut devamlı, toplu ya da dağınık, büyük yada küçük bütün bu yerleşmeler, yerleşme tesisleri; münferit ev ve ev toplulukları yerleşme olayı kavramına girmektedir[290].

Yerleşmeler coğrafi mekanla sürekli ve sıkı bir etkileşim içerisindedir. Doğal coğrafi ortam özellikle kırsal kesimdeki yerleşmeleri etkilemektedir. Çünkü bu kesimin geçim kaynağı primer sektörlere dayanmaktadır. Geçimini tarımdan sağlayan nüfus kitlesi, kırsal kesimde bu potansiyelin yüksek olduğu yerleri kendine yurt edinmektedir. Bundan dolayı tarım arazilerin geniş yer kapladığı, birim başına alınan verimin yüksek olduğu sahalarda yerleşmeler birarada olup, bu alanların nüfus yoğunluğu da fazladır. Bunun tam aksi şekilde ziraat sahalarının parçalı ve verim değerlerinin düşük olduğu alanlarda nüfus miktarı az ve yerleşme yoğunluğu da düşüktür.

2.2.1. Yerleşmenin Tarihi Gelişimi

Gördes'in ilk adının Gordium olduğu bir süre sonra Gordium Yoliya Polis adıyla bilindiği ifade edilmektedir. Lidya tarihine ait bazı haritalarda ise Gördes'in adı Julia Gordos olarak tabir edilmektedir. Bu isim Bergama krallığı ve Roma dönemi haritalarında da geçmektedir[291]. İlçenin adı Bizans döneminde Gördes Guardez olarak değiştirilmiştir. Saruhan beyliği döneminde Koritöz adıyla anılan Gördes, 18. ve 19. yüzyıllarda ise Gördus ve Gördüz olarak değişikliklere uğrayarak 1930'lu yıllardan

[290] Tanoğlu, *Beşeri Coğrafya Nüfus ve Yerleşme*, 211.
[291] Charles Texier, Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi, (çev.Aii Suat) Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2002, Il, s.366.

itibaren bugünkü ismiyle anılmaya başlanmıştır[292]. Manisa Vilayeti hakkında çıkan 1932 yılına ait bir mecmuada; Gördes'in Yunanca Kordiyos ve Gordiyon isimlerini aldığından bahsedildiğini fakat bunun doğruluğunu kanıtlayacak hiçbir tarihi belgenin olmadığını, hatta Anadolu'yu ve bu çevreyi de inceleyen Şarl Buton'un Gördes'i incelemeyişinden, geçmişte de Anadolu istilalarında Gördes'in adının geçmemesi önemli askeri bir konumda olmadığına delalet edebileceğinden bahsetmekte, dolayısıyla Gördes'in eski önemli bir tarihi olmayabileceğini ifade etmektedir[293]. Gördes ilkçağlardan beri var olan eski bir yerleşim alanıdır. Tarih boyunca çeşitli devletlerin hakimiyetinde kalan sahada, Türklerden önce sırasıyla Frigyalılar, Lidyalılar, Persler, Büyük İskender, Bergama Krallığı, Romalılar ve Bizanslılar hakimiyet kurmuşlardır. Gördes'te ilk Frigyalılar hüküm sürmüştür. Frigyalılar tarafından kurulan Gördes'in tarihi geçmişi M.Ö. 1200'lü yıllara kadar uzanmaktadır. Frigya devletinin ilçe üzerindeki hükümranlığı M.Ö 665 yılına kadar devam etmiştir[294]. Araştırma sahasının M.Ö 1450 yılında Etiler tarafından kurulduğunu ve yöreye Etilerden sonra İyonyalıların egemen olduğunu öne süren kaynaklar da bulunmaktadır. Ancak bu kaynaklar ileri sürdükleri iddiaları kanıtlayacak delillere sahip değillerdir. Yalnızca Manisa ve Gediz çevresinde bulunmuş olan bu iki milletin Gördes'e de gelmiş olabilecekleri tahminini ileri sürmekten öteye gidememişlerdir. Frigya devletinin bütün topraklarını ele geçiren Lidyalılar, Gördes hakim olmuşlardır. M.Ö 665 yılında kurulan Lidya devletinin sınırları içerisinde yer alan Gördes'in kendi adına bastırılmış Julia Gordos damgalı paraları mevcut olup, bu dönemde Gördes, Lidya şehirleri arasında 8. sırada yer alan bir eyalet merkezidir[295]. Lidyalılardan sonra bölgeye yaklaşık iki asır Persler hakim olmuşlardır. Büyük İskender, kurduğu imparatorluğunun sınırlarını genişleterek, Perslerden aldığı Anadolu topraklarını imparatorluğunun sınırlarına dahil etmiştir. İskender'in vefatından sonra imparatorluk dağılmış ve çeşitli krallıklar ortaya çıkmıştır. Bunların en önemlilerinden olan Bergama krallığı, Batı Anadolu'yu ve Gördes'i idaresi altına almıştır. Bergama krallığından sonra M.Ö 130 yıllarında Gördes'te Roma dönemi başlamıştır. Roma döneminde Gördes'e ait madeni paralar basılmış ve Romanın ikiye

---

[292] Manisa Vilayeti, *Meclisi Umumisi 1934 Senesi Müzakere ve Zabıtnamesi,* Marifet Basımevi, İzmir 1934, 1-17.
[293] Biçici, "Gördes Mezar Taşlarındaki Yazılı Bezemeler ve Mezar Taşı Kitabelerine Göre Gördes'teki Sosyal ve Dini Yaşama Ait Bazı Bilgiler", 224.
[294] Evliya Çelebi, Seyahatname (çev. Mehmet Zillioğlu), Üçdal Neşriyat, VIII, İstanbul 1993, 517.
[295] Evliya Çelebi, Seyahatname, Milli Eğitim, İstanbul Devlet Matbaası, IX, İstanbul 1935, 55-56.

ayrılmasından sonra Gördes'te yaklaşık 9 asır sürecek olan Bizans hakimiyeti başlamıştır[296].

XI. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya başlayan Türk akınları, Çağrı Bey'in kurduğu Büyük Selçuklu İmparatorluğu döneminde de devam etmistir. Selçuklu hükümdarı Alparslan'ın Bizanslılara karsı yaptığı Malazgirt savaşını kazanmasından sonra Anadolu'ya yapılan akınlar yerleşme seklinde kendini göstermeye başlamıştır. Büyük Selçukluların egemenliği altında Orta Anadolu'da hakimiyet kuran Süleyman Şah, Bizans İmparatorluğu içindeki saltanat mücadelelerinden faydalanarak sınırlarını, Marmara ve Ege Denizi kıyılarına kadar genişleterek, devletin merkezini İznik'e nakletmiştir. Böylece, Gördes ve çevresi Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu Süleyman Şah tarafından 1076 tarihinde fethedilmesine rağmen birinci haçlı seferinin Selçuklulara vurduğu darbeden faydalanan Bizanslılar, şehri ve çevresini geri almışlardır. Anadolu'daki Moğol istilası, sayısız Türkmen boylarının Batı Anadolu bölgesine göç etmelerine neden olmuştur. Dolayısıyla bu uç bölgelerdeki Bizans şehir ve kasabaları Türklerin eline geçmeye baslamıstır[297]. Nitekim, Anadolu Selçuklu hükümdarı Kıyaseddin Keyhüsrev'in ölümü (ölüm-1246) üzerine İzzeddin Rükneddin Alaadin'in, o dönemlerde Gördes'e bağlı bir bucak olan Burglu (Borlu)'dan getirilip hükümdar ilan edilmesi, yine Gördes'in Kayacık bucağında, 24 ağustos 1237 tarihli bir minare ile 22 Eylül 1267 tarihli bir mezar taşının bulunması, Gördes'in XIII. yüzyıl ortalarında Anadolu Selçuklu egemenliği altında bulunduğunu göstermektedir. Bu belgelere göre Manisa'nın fethinden önce Gördes ve çevresinin Saruhanoğullarının ilk yerleşim yerlerinden birisi olduğu belirtilebilir. Bölgede, 1300 yılına gelinceye kadar, Türk akınlarına direnebilen Manisa gibi birkaç şehir kalmıştır[298]. Türk akınları karşısında çaresiz kalan Bizanslılar, Sicilya kralı Frederike'den yardım isteyerek Katalan askerlerini Manisa'ya getirtmiş ve Katalanların bu bölgeden çekilmeleri ile 1305 tarihinden itibaren Manisa'ya kadar olan bölgeleri fethettikten sonra 1313 yılında Manisa'yı ele geçiren Saruhan Bey, Manisa merkezli Saruhan Beyliğini kurmuştur.

---

[296] Bozkurt, 1-4.

[297] Karaşahin, 69-71.

[298] Gördes'in Tarihsel İsimleri ve Kurulusu Hakkındaki Tartışmalar İçin Bk. Darkot, "Gördes", IV, İstanbul, 1964, 815; Evliya Celebi, *Seyahatname*, C.IX, İstanbul, 1935, 55; W.M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (çev. Mihri Pektaş), İstanbul, 1961, 131; Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, İzmir, 1932, 237; İbrahim Çiçek, *Gördesli Mücahide Makbule ve Silah Arkadaşları*, 10-11; Zekeriya Yurtoğlu, Gördes Tarihi, İzmir, 1993, 21-22.

Saruhan Beyliğinin ilk kurulduğu dönemde Gördes'in de beyliğe bağlı kasabalardan biri olduğu anlaşılmaktadır. Saruhanoğulları beyliği döneminde Gördes, Saruhan Bey'in oğulları Bekçe Bey ve ondan sonra Devlethan tarafından yönetilmiştir[299].

Yıldırım Beyazıt, Kosova Savaşı'ndan döndükten sonra Saruhan Beyliği'ni ele geçirmiştir. 1390 yılında Orhan Gazi, Germiyan, Aydın ve Menteşe beylikleri ile Saruhan Beyliği'nin tamamını Osmanlı topraklarına katmıştır. Bu nedenle Gördes'in Osmanlı toprağı haline gelmesi 1390 yılına rastlamaktadır. Ancak, 1402'deki Ankara Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin Fetret Devri'ne girmesiyle Saruhan Beyliği yeniden kurulmuş, Gördes de beyliğin eline geçmiştir[300]. Osmanlı Devleti'nin yeniden toparlanmasının ardından Mehmet Çelebi 1412'de Saruhan Beyliği'ne kesin olarak son vermiştir. Bu tarihten sonra Gördes, artık tamamen Osmanlı toprağı haline gelmiştir. Osmanlı idaresinden önce birçok siyasi oluşum arasında Saruhan Beyliği'nin mücadeleleri nedeniyle bölgede ekonomik ve sosyal hayatta bir takım karışıklıklar yaşanmıştır[301]. Ancak Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti Gördes'e belli bir istikrar kazandırmıştır. Manisa'nın Osmanlı şehzadelerinin yetiştirildiği siyasi bir merkez olarak seçilmesi, bölge ekonomisini geliştirmiş, kentleşme, nüfus, kültür ve sanat alanlarında hızla gelişmesini sağlamıştır. Ticarette de önemli bir merkez olan bölge, İzmir gibi büyük ve önemli bir limanın en önemli üreticisi konumunda olmuştur[302]. Ticaretin dünyada duraklama dönemi olan 16. yüzyılda bile bölge ticareti canlılığını ve önemini korumuştur. Dokuma tezgâhlarında üretilen yelken ve çadır bezleri, Osmanlı donanması için olduğu kadar ihracat için de önemli bir maldır[303]. Ancak, 17. yüzyıldan itibaren bölgede eşkıyalık ve halk hareketleri yoğunlaşmış, bu nedenle Osmanlı Devleti bölgede çeşitli tedbirler almaya başlamıştır[304]. Gerçi, bu halk hareketleri, Kurtuluş Savaşı zamanında Kuvayı Milliye için oldukça önemli temel oluşturmuştur. Gördes, Kurtuluş Savaşı sırasında sürekli savaş sahası olmuştur[305]. İlçe 5 Eylül 1922'de ise düşman işgalinden kurtarılmıştır. Dört kez işgal edilen kazanın işgal tarihleri şöyledir;

---

[299] Feridun Emecen, XVI. Asırda Manisa Kazası, Ankara, 1989, 15-16; Darkot, "Manisa", VII, 288-290.
[300] Teoman Ergül, Kurtulus Savasi'nda Manisa 1919–1922, Manisa Kültür Sanat Yayinevi, Kasim 1991, Manisa.
[301] Hammer Joseph Osmanlı Tarihi 2 çev. Mehmet Ata, özet. Abdülkadir Karahan, İstanbul, 1991, 213–214
[302] Cevat Korkut, "İzmir Şehrinin Coğrafi Özellikleri", *Türk Coğrafya Dergisi,* 26, 1974, 87-105.
[303] Temel Britannica, "Manisa maddesi", 12. cilt, Ana Yayincilik A.S., Nisan 1993, Istanbul, 44.
[304] Hrand Andreasyan, *Polonyalı Simeon'un Seyahatnamesi,* 1608–1619, İstanbul, 1964, 18–19
[305] Ersal Yavi, Necla Yazicioglu Yavi, Manisa, Manisa Valiligi Kültür Dayinlari, Manisa, 1995, 37.

1. 15 Temmuz 1920 tarihli ilk işgal, dört ay beş gün sürmüş, 20 Kasım 1920'de Yunanlılar Gördes'i tahliye etmiştir.
2. 9 Aralık 1920'deki ikinci işgal, dört gün sürmüştür.
3. 21 Mayıs 1921'deki üçüncü işgal, Gördes'in düşman tarafından tamamen yakılmasıyla neticelenmiş ve bir gün sürmüştür.
4. 1 Temmuz 1921'deki son işgal, en uzun sürenidir. On dört ay, dört gün sürmüştür.

Gördes, Yunanlılar tarafından yakılmadan önce 3.000 haneden oluşuyordu. Bunun 500'ü Rum'dur[306]. 12 Yunan işgali sırasında Gördes'te bulunan Rumlar, sevinç gösterileri yapmış, işgalcilere yardım etmişlerdir. Yunanlılar, kenti yakmadan önce Rum halkı boşaltılmış ve Yunanistan'a taşınmıştır[307]. Bu nedenle, Rum mahallesinde bulunan 500'e yakın Rum evi boş kalmıştır (sonradan mahallenin adı "Kurtuluş Mahallesi" olarak değiştirilecektir). Ardından bir günde, Gördes'teki tüm evler teker teker yakılmıştır[308]. Kurtuluş Savaşı tarihinde adından en çok söz edilen kişilerden biri Gördesli Makbule Hanım (Şehit Makbule Hanım) ile Ege'de Kuvayı Milliye Teşkilatı'nı kuran Hacı Ethem (Büke) Bey'dir[309]. Bu kişiler, Gördes'in yetiştirdiği iki önemli isimdir. 23 Ocak 1940 tarihinde eski (aşağı) Gördes'te şiddetli bir toprak kayması olmuş, yabancı uzmanlarca yapılan çalışmalar sonucu 1948 yılında bugünkü yerleşim yerinde, yeni ilçenin kurulması çalışmalarına başlanmıştır[310]. Gördes'in yeni yerleşim yerine nakli ile ilgili olarak, 09.01.1950 tarihli 5511 sayılı, 06.06.1952 tarihli ve 5948 sayılı yasalar çıkarılmıştır[311] (Her iki yasa 27.10.1988 tarih ve 3488 sayılı kanunla yürürlükten kaldırılmıştır). Yapım çalışmaları aşamalı bir şekilde sürdürülmüş, en son 101 evler yapılarak 1966 yılında tamamlanmıştır[312] (Fotoğraf 2.18, 2.19).

---

[306] Epigraphia Anatolica Dergisi, TTK Yayinlari, H. Malay ve G. Petzl, 1984, 3. sayı, Istanbul.
[307] Ömer Lütfi Barkan, "Türkiye'de Imparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus Istatistik Defterleri (I)", Osmanli Devleti'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Tetkikler – Makaleler Cilt 1, Yayina Hazirlayan Prof. Dr. Hüseyin Özdeger, Istanbul, Dilek Ofset Matbaacilik, 2000, s.175-189.
[308] Mehmet Öz, "Tahrir Defterlerindeki Sayisal Veriler", Osmanli Devleti'nde Bilgi ve Istatistik , Derleyenler: Prof. Halil Inalcik, Prof. Sevket Pamuk, T.C. Basbakanlik Devlet Istatistik Enstitüsü, Ankara, Aralik 2000, s. 75-83.
[309] Feridun M. Emecen, XVI. Asirda Manisa Kazasi, TTK Yayinlari, Ankara, 1989, 15–16
[310] Murat Ertan, *19. Yüzyılda Gördes Kazasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006, 1-8.
[311] Yurdoğlu, 22.
[312] Tekdemir, *Bilinmeyen Yönleriyle Gördes,* 1974, 75-102.

Fotoğraf 2.18. Toprak Kaymasından Önce Gördes'in Bulunduğu Yerleşim Alanı (Gördes Belediyesi Kültür Envanterinden Alınmıştır).

Fotoğraf 2.19. Eski Gördes Günümüzde Terk Edilmiş Bir Vaziyettedir (Eylül 2017).

2.2.2. Yerleşme (Köy) Adları

İnsanoğlu, varoluşundan beri yaşadığı toplumsal çevre içerisinde, şehir, ilçe, kasaba, köy, mezra gibi yerleşim sahalarını, dağ, tepe, plato gibi kara parçalarını, deniz,

göl, ırmak, çay, dere gibi suları, cadde, sokak, yol, patika, geçit, köprü ve bunlar gibi yerleri adlandırmak ve birini diğerinden ayırt etmek zorunluluğu hissetmiştir[313]. Milli kültür mirasımızdan anlıyoruz ki, göçebe, yarı göçebe ve yerleşik Türk toplulukları en eski dönemlerden bu yana, arazi parçalarını adlandırıp belirtmede, adete bir coğrafyacı özeni ile davranmışlardır[314]. Dağlara, yaylalara, göllere, ırmaklara, geçitlere, küçük arazi parçalarına, köy ve kentlere anlamlı isimler vermişlerdir[315].

Yer adları gerek yerleşmenin tarihi safahatı gerekse coğrafi muhitinin eski durumu hakkında bilgi edinilebilen kaynakları içerisinde bulundurmaktadır. Araştırma sahasının tarihi geçmişi ilkçağlara kadar uzanmaktadır. Yerleşmenin kurulmaya başladığı dönemlerden bu yana çeşitli uygarlıkların hakimiyet kurduğu Gördes'teki yerleşme adlarında fiziki ve beşeri coğrafya koşulları etkisini ciddi oranda hissettirmektedir.

Ülkemiz yer adları bakımından yeni keşfedilen ülkelerden farklıdır. Bütün Avrupa ülkeleri Asya ve kısmen Afrika, tarihinin çok eski çağlarından beri, sulh veya harp yoluyla çeşitli kavimlerin yaşama sahaları olmuşlardır. Rusya dahil, Almanya, İngiltere, Fransa, İspanya, Yunanistan, kavimlerin veya milletlerin yer değiştirmelerine, hareketlerine örnek olarak gösterilebilir. Yer değiştirmeler, kuzeyden güneye, güneyden kuzeye, doğudan batıya, batıdan doğuya doğru meydana gelmiştir. Bu nedenle sözü edilen memleketlerde en eski yerleşmelerden başlamak suretiyle tarihi devirler veya zamanlar içinde yer adları değişmelere maruz kalmıştır. Ülkemizde ilk çağdan kalma isimler olduğu gibi, daha sonra verilmiş yer adları da vardır[316].

Tarihi gelişim kısmında Gördes'in ilk adının Gordium olduğu ancak sonraki süreçte birtakım değişiklikler geçirdiğinden bahsedilmiştir. Özellikle Lidyalılara ait haritalarda Julia Gordos olarak anılmaya başlayan araştırma sahasının adı, Bergama krallığı döneminde Gördes Guardez olarak değiştirilmiştir. Saha, Türklerin eline

---

[313] Habib Karaçetin, "Antik Çağ'da Anadolu'da Tarihi Yer Adları", *Türkiye Yer Adları Sempozyumu Bildirileri, (11-13 Eylül 1984),* Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 60, Seminer Kongre Bildirileri Dizisi: 17, Ankara 1984, 219.

[314] Mehmet Eröz, "Sosyolojik Yönden Türk Yer Adları", T*ürkiye Yer Adları Bildirileri Sempozyumu (11-13 Eylül 1984),* Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Araştırma Dairesi, Yay. No:60, Seminer-Kongre Bildirileri Dizisi No:17, Ankara 1984, 43.

[315] Şaban Çelikoğlu, *Çerkeş İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, Fenomen Yayıncılık, Erzurum 2013, 199.

[316] Saliha Koday, "Trakya'da Köy Adlarında Coğrafyanın Etkisi", *Geçmişte, Günümüzde ve Gelecekte Trakya, 28. Coğrafya Meslek Haftaları Serisi:* 2 (10-12 Haziran 1998) Bildiriler, Türk Coğrafya Kurumu, Edirne 2000, 221-253.

geçtikten sonra 18-19. yüzyıllara kadar Koritöz olarak adlandırılmıştır. Sonraki süreçte Gördus, Gördüz olarak anılmaya başlayan çalışma sahası bugünkü adına 1930'lu yıllarda yapılan değişikliklerle kavuşmuştur[317].

Gördes'te köy adları ilçenin tarihi ve coğrafi yapısını yansıtmaktadır. Yerleşme isimlerinde kabile ve boy isimlerinin görülmesi mümkündür. Bayat, Karakeçili, Çiğiller, Devlethan gibi… Tarihi unsurlarla beraber köy isimleri, köyün doğal ve beşeri coğrafya koşullarını yansıtmaktadır[318]. Türk boy ve kabilelerinden adlarını alan yerleşmeler yanında doğal coğrafi özelliklerden ismini alan yerleşmeler de bulunmaktadır. Bu durum iskanın kurulmuş olduğu yer hakkında bilgi edinilmesini sağlamaktadır[319]. Örneğin topografik ve bakı koşullarından adını alan Dalkara, Tepeköy gibi yerleşmelerin yanında litolojik koşullardan adını alan Kayacık, Kızıldam[320], Malaz[321] gibi iskanlar da görülmektedir (Tablo 2.39).

Tablo 2.39. Gördes'te Köy Adlarında Etkili olan Faktörler.

<table>
<tr><td colspan="4">Adlarını Fiziki Coğrafya Özelliklerinden Alan Yerleşmeler</td><td colspan="4">Adlarını Beşeri Coğrafya Özelliklerinden Alan Yerleşmeler</td></tr>
<tr><td colspan="4">Adlarını Topografik ve Bakı Özelliklerinden Alanlar</td><td colspan="4">Adını Türk Boy, Kabile ve Geldikleri Yerlerden Alanlar</td></tr>
<tr><td>Tepeköy</td><td>Yakaköy</td><td>Kıranköy</td><td>Dalkara</td><td>Çiğiller</td><td>Bayat</td><td>Kalemoğlu</td><td>Kürekçi</td></tr>
<tr><td colspan="4" rowspan="2">Adını Litolojik Özelliklerden Alanlar</td><td>Devlethan</td><td>Evciler</td><td>Karakeçili</td><td>Kuşluk</td></tr>
<tr><td>Gülpınar</td><td>Köseler</td><td>Salur</td><td>Karayağcı</td></tr>
<tr><td colspan="2">Kayacık</td><td colspan="2">Şahinkaya</td><td colspan="4">Yeniköy</td></tr>
<tr><td colspan="2">Kızıldam</td><td colspan="2">Malaz</td><td colspan="4">Adını Soy, Cemaat, Şahıs İsimlerinden Alanlar</td></tr>
<tr><td colspan="4">Adını Hidrografik Özelliklerden Alanlar</td><td colspan="4">Beğel</td></tr>
<tr><td colspan="2">Akpınar</td><td colspan="2">Dereçiftlik</td><td>Benlieli</td><td colspan="3">Kobaklar</td></tr>
<tr><td colspan="2">Balıklı</td><td colspan="2">Doğanpınar</td><td>Boyalı</td><td colspan="3">Malkoca</td></tr>
<tr><td colspan="2">Kuyucak Karapınar</td><td colspan="2">Pınarbaşı</td><td>Beğenler</td><td colspan="3">Ulgar</td></tr>
<tr><td colspan="4" rowspan="2">Adını Bitkilerden Alanlar</td><td>Çağlayan</td><td colspan="3">Oğulduruk</td></tr>
<tr><td>Efendili</td><td colspan="3">Sarıaliler</td></tr>
<tr><td colspan="2">Çatalarmut</td><td colspan="2">Kabaköz</td><td>Karayakup</td><td colspan="3">Şeyhyayla</td></tr>
<tr><td colspan="2">Dutluca</td><td colspan="2">Kılcanlar</td><td>Kaşıkçı</td><td colspan="3">Çiçekli</td></tr>
<tr><td colspan="2">Fundacık</td><td colspan="2">Kıymık</td><td>Güneşli</td><td colspan="3">Deliçoban</td></tr>
<tr><td colspan="2">Karaağaç</td><td colspan="2">Korubaşı</td><td colspan="4" rowspan="2">Adını Hayvanlarla İlgili Özelliklerden Alanlar</td></tr>
<tr><td colspan="4" rowspan="2">Yeşilyurt</td></tr>
<tr><td colspan="4">Dargıl</td></tr>
</table>

[317] Bozkurt, 1-4.
[318] Saliha Koday, "Trakya'da Köy Adlarında Coğrafyanın Etkisi", Geçmişte, Günümüzde ve Gelecekte Trakya, 28. Coğrafya Meslek Haftaları Serisi: 2 (10-12 Haziran 1998) Bildiriler, Türk Coğrafya Kurumu, Edirne 2000, 221-223.
[319] H. Hilmi Karaboran, "Türkiye'de Mevkii Adları Üzerine Bir Araştırma", *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984),* Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları No: 60, Seminer Kongre Bildirileri Dizisi: 17, Ankara 1984, 108.
[320] Damların kızıl renkli topraktan inşa edilmesi sonucu yerleşme bu ismi almıştır.
[321] Sulak Toprak anlamına gelmektedir.

İlçede hidrografik unsurlar da yerleşmelerin adlandırılmasında etkili olmuştur. Canlıların hayati faaliyetlerini sürdürebilmeleri için gerekli olan suyun bulunduğu yerler genel anlamda yerleşmelerin toplandığı alanlar olarak belirmektedir. Bundan dolayı bazı yerleşmelerin isimlendirilmelerinde hidrografik etmenler pay sahibidir. Akpınar, Dereçiftlik, Pınarbaşı bu tür yerleşmelere örnek olarak gösterilebilir. Gördes'te geçmişten günümüze kadar soy, cemaat ve önemli şahsiyetlere değer verilmiş ve bunların adlarının yerleşmelere verilmesi uygun görülmüştür. Karayakup, Sarıaliler yerleşmeleri bu şekilde adlandırılmıştır. İlçede dini unsurlar da yerleşme adlarına verilmiştir. Şeyhyayla (Şıh yayla), Malkoca (Molla Hoca) köyleri buna örnek olarak gösterilebilir. Ekonomisi genel itibariyle primer sektörlere dayan ilçede hayvancılıkla ilgili unsurlar yerleşmelerin adlandırılmasında etkili olmuştur. Dargıl (Dar Ağıl) köyü ismini bu ögelerden almışlardır (Tablo 2.39).

2.2.3. Yerleşme Şekilleri

Her tarihsel dönem içerisinde üretim, bölüşüm, tüketim şekilleri, toplumsal münasebetlerin ya da zihinsel hareketlerin birbiriyle olan ilişkilerini ortaya çıkartmak söz konusu olduğunda, şehirsel ve kırsal yerleşim düzenleri arasındaki temasın biçimini çok yakından gözlemlemek ve bu yerleşimlerin şekil-düzen bağıntılarını incelemek gerekli olarak görülmüştür[322].

Barınmak ya da belirli bir faaliyeti sürdürmek amacıyla bir saha üzerine inşa edilmiş bir ya da birden fazla sayıda meskenden oluşan kümeye yerleşme adı verilmektedir. Yerleşmeler çeşitli kriterler göz önünde bulundurularak gruplandırılmaktadır. Bu ölçütler; bulundukları jeomorfolojik üniteler, dış görünüm/şekil (fizyonomi) özellikleri ve sahip oldukları fonksiyonlardır. Fonksiyon özelliklerine göre yerleşmeler sürekli ve dönemlik olarak sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmada temel olarak ekonomik faaliyetler rol oynamaktadır. Sosyolojik ortam bakımından ülkemiz insanlarının yaşadıkları yerler söz konusu olduğunda kır ve kent ortamı şeklinde genel bir ayrım yapılmaktadır. Burada vurgulanan kent kavramı

[322] Mustafa Murat Yüceşahin, "Şehirleşme Süreci Bakımından İnegöl İlçesi Şehirsel Yerleşmeleri", *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 1 (1), 2003, 76.

içerisinde hem kasabalar hem de şehirler yer almaktadır[323]. Şehir ve kasaba yerleşmeleri devamlı yerleşme grubuna dahildir. Bunun yanında ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanan kırsal yerleşmeler ise kendi arasında sürekli ve dönemlik yerleşmeler şeklinde sınıflandırılmaktadır[324].

Sürekli kırsal yerleşmeler statüsünde olan köyler, yer aldıkları jeomorfolojik ünitelere göre plato, ova, dağ eteği, vadi içi, yamaç, fay basamağı, birikinti düzlüğü yerleşmeleri şeklinde gruplandırılmaktadır[325].

Şekil ve tip olarak yerleşmeler farklı ifadelere sahipse de bunlar birbiri yerine kullanılabilmektedir[326]. Bir yerleşmeye kuş bakışı bakıldığında o yerleşmenin şekil özellikleri hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Yerleşmenin şekil özelliklerini meskenlerin arazi üzerindeki dağılışı belirlemektedir[327]. Doğal ve beşeri coğrafya etmenlerinin etkisi sonucunda meydana gelen bu dağılış ile birlikte yerleşmeler toplu ve dağınık dokulu olarak iki gruba ayrılmaktadır.

İnceleme sahasında sürekli yerleşmeleri teşkil eden 1 şehir ve 56 adet de köy yerleşmesi bulunmaktadır. İlçede dönemlik yerleşmeler yaygın olmayıp, bu gruba girenler özellikle kırsal kesimde ikamet edenlerin bir kısmının hasat zamanında bağ, bahçe ve tarla yakınlarına inşa ettikleri meskenlerden oluşmaktadır.

2.2.3.1. Köy Yerleşmeleri

Türkiye'nin idari bölünüş sistematiği içinde tabanı oluşturan muhtarlar ve ihtiyar heyetleri tarafından yönetilen köy idari alanları, "*Belirli bir idarî sınırı bulunan ve bu sınırlar içerisinde yer alan sürekli ve dönemlik kır yerleşmeleriyle ekonomik faaliyet sahalarından oluşan, hammadde üretimi (tarım, hayvancılık, ormancılık, avcılık, toplayıcılık) ve evsel sanayi ile ilgili faaliyetlerin egemen olduğu ülkemizin kırsal kesimini oluşturan en küçük idarî sahaları"* durumundadırlar[328]. 18.03.1924 tarih ve 442

---

[323] Ali Özçağlar, *Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler (Kasabalar-Şehirler),* Ekol Yayınevi, Ankara 1997, 1-8.
[324] Hayati Doğanay, *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, Gazi Büro Kitabevi, Ankara 1994, 245.
[325] Özçağlar, *Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler (Kasabalar-Şehirler),* 3.
[326] Zeki Koday, Hopa İlçesinin Coğrafyası, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1995, 118.
[327] Ali Özçağlar, *Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler (Kasabalar-Şehirler),* Ekol Yayınevi, Ankara 1997, 4.
[328] Ali Özçağlar, "Türkiye de Mülki İdari Bölümlerinin İdari Coğrafya Analizi", *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, Coğrafi Bilimler Dergisi*, 3 (1), Ankara 2005, 6.

sayılı Köy Kanunu ile 03.04.1930 tarih ve 1580 sayılı eski Belediye Kanunu'nda nüfus miktarı için 2000 rakamı sınır kabul edildiğinden, eskiden yapılan köy tanımlarında "nüfusu 2000'den az olan yurtlara köy denir" şeklinde yuvarlak bir ifade kullanılmıştır. 24 Aralık 2004 tarihinde yürürlüğe giren 5272 sayılı yeni Belediye Kanunun 4. maddesine göre bundan böyle nüfusu 5.000 ve üzerinde olan yerleşim birimlerinde belediye kurulabilecektir. Bir yerleşim alanında belediye kurulması için 5000 nüfusun üzerine çıkılması koşulu getirildiğine göre, köy tanımında kullanılan 2000 rakamı yerine 5000 rakamının genel anlamda ortalama sınır kabul edilmesi zorunluluğu belirmiştir. Ülkemizde nüfusu 5000'i aştığı halde belediye teşkilatı kurulmayan çok sayıda köyün bulunduğunun bilinmesi ve bu bağlamda tek başına nüfus miktarını esas alarak köy tanımı yapılmaması gerekmektedir. Ülkemizdeki köy idari alanlarını, bünyelerinde yer alan kırsal yerleşim ünitelerinin nicelik ve niteliklerine göre tek yerleşmeli, mahalleli ve çok yerleşmeli olmak üzere üç grupta toplamak mümkündür[329]. Araştırma sahasındaki kırsal yerleşmelerin hepsi mahalleli köylerden oluşmaktadır.

Gördes ilçesinde 2016 yılı itibariyle 56 köy yerleşmesi bulunmaktadır. İlçede geçmişten günümüze köylerin nüfusunda olduğu gibi sayılarında da değişiklikler meydana gelmiştir. 1960'ta Çiçekli, 1985'te Fundacık, 1990'da Dalkara, 1997'de Pınarbaşı ve Yeşilyurt, 2000'de Şahinkaya, 2010 yılında ise Kuyucakkarapınar ile Dikilitaş'ın ilçeye katılması neticesinde köy sayısı 56'ya ulaşmıştır.

İnsanların bütün vücut fonksiyonları ile birlikte rahat bir şekilde yaşayabileceği ve yürüttükleri ekonomik faaaliyetleri rantabl olarak sürdürebileceği alanlar daima çekici özelliğe sahip olmuştur. Araştırma sahasında temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olduğu için yerleşmeler genel itibariyle Gördes çayı ve Akhisar deresi ile bunların kolları etrafında toplanmıştır[330]. Genel bir oranlama ile köylerin yaklaşık % 90'ından fazlası akarsu kenarında ya da yakınında yer almaktadır (Harita 2.9).

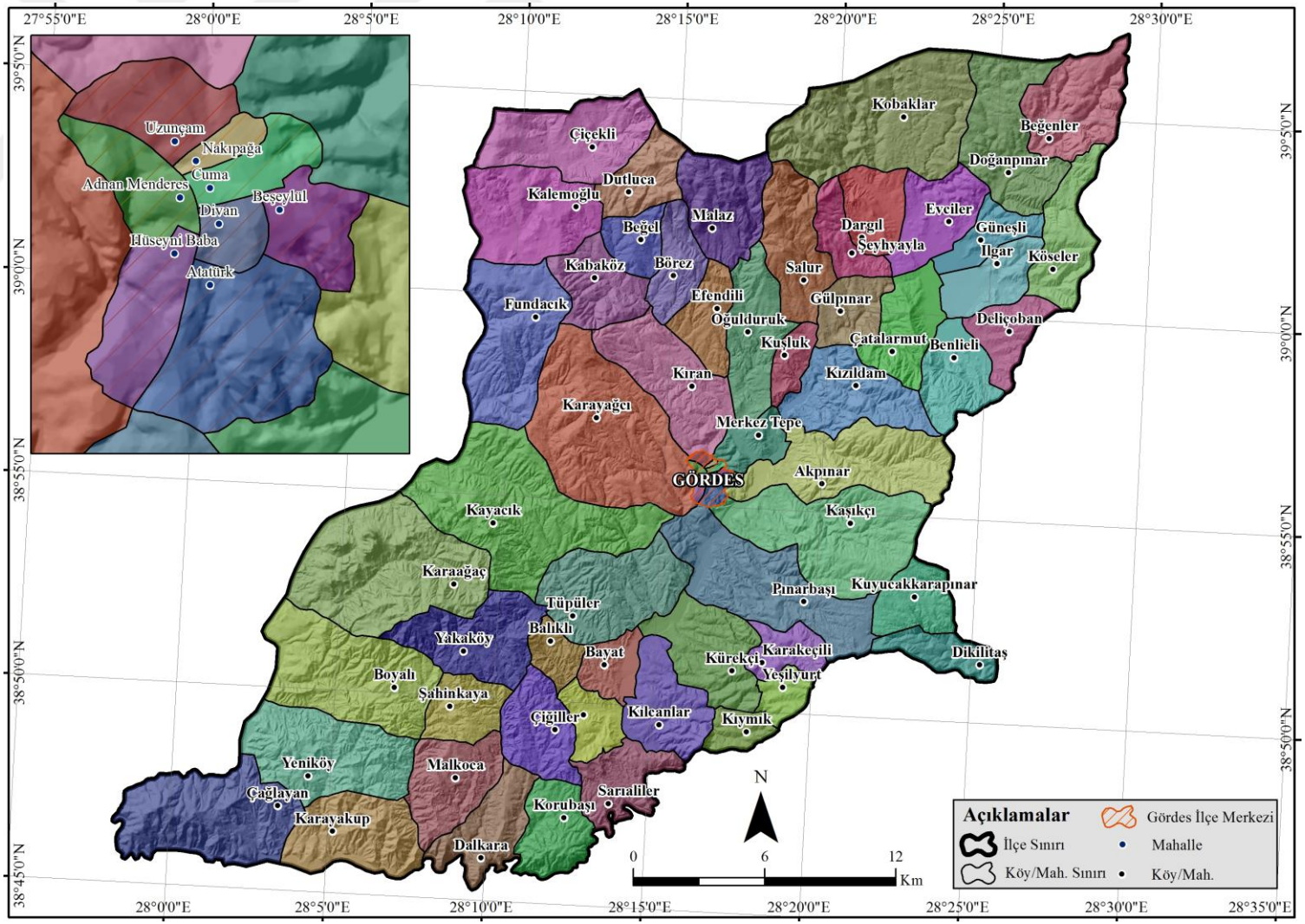
Yerleşmeler çeşitli özellikler göz önünde bulundurularak sınıflandırılabilmektedir. Konumlarına göre yerleşmeleri yerine göre dağ, ova, vadi, yamaç, plato yerleşmesi şeklinde sınıflandırmak mümkündür[331]. Araştırma alanının jeomorfolojik

---

[329] Ali Özçağlar, "Türkiye de Mülki İdari Bölümlerinin İdari Coğrafya Analizi, Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 3 (1), Ankara 2005, 6.
[330] Ersin Kaya Sandal, Mehmet Gürbüz, "Mersin Şehrinin Mekansal Gelişimi ve Çevresindeki Tarım Alanlarının Amaç Dışı Kullanımı", *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 1 (1), 2003, 122.
[331] Servet Karabağ, Salih Şahin, *Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, Gazi Kitabevi, Ankara 2011,

özelliklerindeki farklılıklar yerleşmelerin kuruluş yerlerini belirlediği gibi aynı zamanda bu yerleşimlerin sahip olduğu özellikler üzerinde de etkili olmuştur.

Gördes ilçesinin morfolojik yapısını temelde yüksek kesimler meydana getirmektedir. İlçenin dört bir yanında uzanış gösteren yüksek kütleler (dağlar, tepeler) ile bunların arasında akış gösteren akarsular ve kolları tarafından parçalanarak oluşturulmuş, düz ve düze yakın hafif dalgalı düzlükler yer almaktadır. Bunun yanında ana akarsuyu oluşturan Gördes çayı ile Akhisar deresinin ilçenin ortasından geçmesi tarım alanlarının sulanabilmesini mümkün kılarak nüfusun burada yoğunluk kazanmasını sağlamıştır. Buradan özetle; araştırma sahasında yerleşmelerin kuruluş yeri üzerinde morfolojik ve hidrografik özellikler diğer etmenlere göre daha fazla etkiye sahiptir.

Harita 2.9. Araştırma Sahasında Yerleşmelerin Dağılış Haritası.

Genel olarak değerlendirildiğinde çalışma sahasındaki köyler, eğimli yapıya sahip aşınım yüzeylerinde kurulanlar ile düz ve düze yakın alanlara sahip aşınım yüzeyleri üzerinde kurulanlar şeklinde gruplandırılabilir. Çalışma sahasında düz ve düze yakın alanlarda (aşınım yüzeyi) tarım arazilerinin daha kolay işlenebilmesi, erişim kolaylığı, iklim koşullarının nispeten daha elverişli olması gibi nedenlerle köylerin % 79'u buralarda yer alırken, % 21'i ise eğimli yüzeylerde kurulmuştur. Düz ve düze yakın alanlarda kurulan köylerin tamamı aşınım yüzeyleri üzerinde yer almaktadır. Karayakup, Çağlayan, Korubaşı, Yeniköy, Sarıaliler, Dereçiftlik, Malkoca, Dikilitaş, Çiğiller, Kıran, Oğulduruk, Bayat, Kılcanlar, Merkez Tepe, Dalkara aşınım yüzeyleri üzerinde kurulmuş olan köylerden bazılarıdır (Fotoğraf 2.20).

Fotoğraf 2.20. Oğulduruk Köyü Aşınım Yüzeyleri Üzerinde Kurulmuştur.

Çalışma sahasındaki eğimli alanlar tarım faaliyetleri ve ulaşımı sınırlamaktadır. Eğimli yüzeylerde yer alan köyler yamaçlarda kurulmuş olup, genel itibariyle insanlar tarafından fazla tercih edilmemiştir. Bu köylere Börez, Malaz, Dutluca, Kobaklar ve Kalemoğlu köyleri örnek olarak verilebilir. Morfolojik koşullar altında incelenen yükselti durumu da yerleşmelerin kuruluşunda etkilidir. Türkiye coğrafyasında irtifanın yeri pek büyüktür; denilebilir ki memleketimizde başta iklim olmak üzere bütün coğrafi olaylar, her çeşit hayat ve iktisadi faaliyet, her şeyden önce irtifanın tesiri altındadır. Türkiye'de nüfusun şehir, kasaba ve köylerde dağılışında geniş ölçüde yükselti etkilidir.

Ülkemizin büyük bir kısmında ziraatın ve daimi yerleşmenin sınırı 1500 metre ve altındaki yükseltilerde yer almaktadır[332]. Araştırma sahasını oluşturan Gördes ilçesinde iskanın sınırını belirleyen yükselti faktörü, yerleşmelerin 303 ile 936 metreler arasında toplanmasını sağlamıştır (Fotoğraf 2.21).

Fotoğraf 2.21. Börez Köyü Eğim ve Yükselti Değerinin Fazla Olduğu Mevkide Kurulmuştur.

Yükselti, coğrafi koşulların şekillenmesinde önemli etkenlerden biridir. Doğal olarak yerleşmeler de yükselti faktöründen etkilenmektedir. İlçedeki köy yerleşmeleri belirli yerlerde değil, tam aksine relief üzerinde hemen her yere dağılmış olarak bulunmaktadır[333]. Araştırma sahasındaki köylerin yükselti değerleri, morfolojik açıdan yüksek birimlerin bulunduğu alanlara doğru artmakta, ilçe merkezi ve akarsu kenarlarına doğru ise azalmaktadır. Özellikle kuzey, kuzeybatı, güneybatı, ve doğuda yer alan dağlık kütlelere doğru yerleşmelerin yükseltileri fazla, kuzeydoğu, güneybatı istikametinde ise yerleşme hududunu belirleyen irtifa kuşakları daha düşük seviyededir. İlçede yer alan köylerin yükselti değerleri analiz edildiğinde; en düşük yükselti değeri güneybatıda yer alan Karayakup Köyü'nde (303 metre), en yüksek değer ise kuzeybatıdaki Fundacık Köyü'nde (936 metre) görülmektedir (Tablo 2.40).

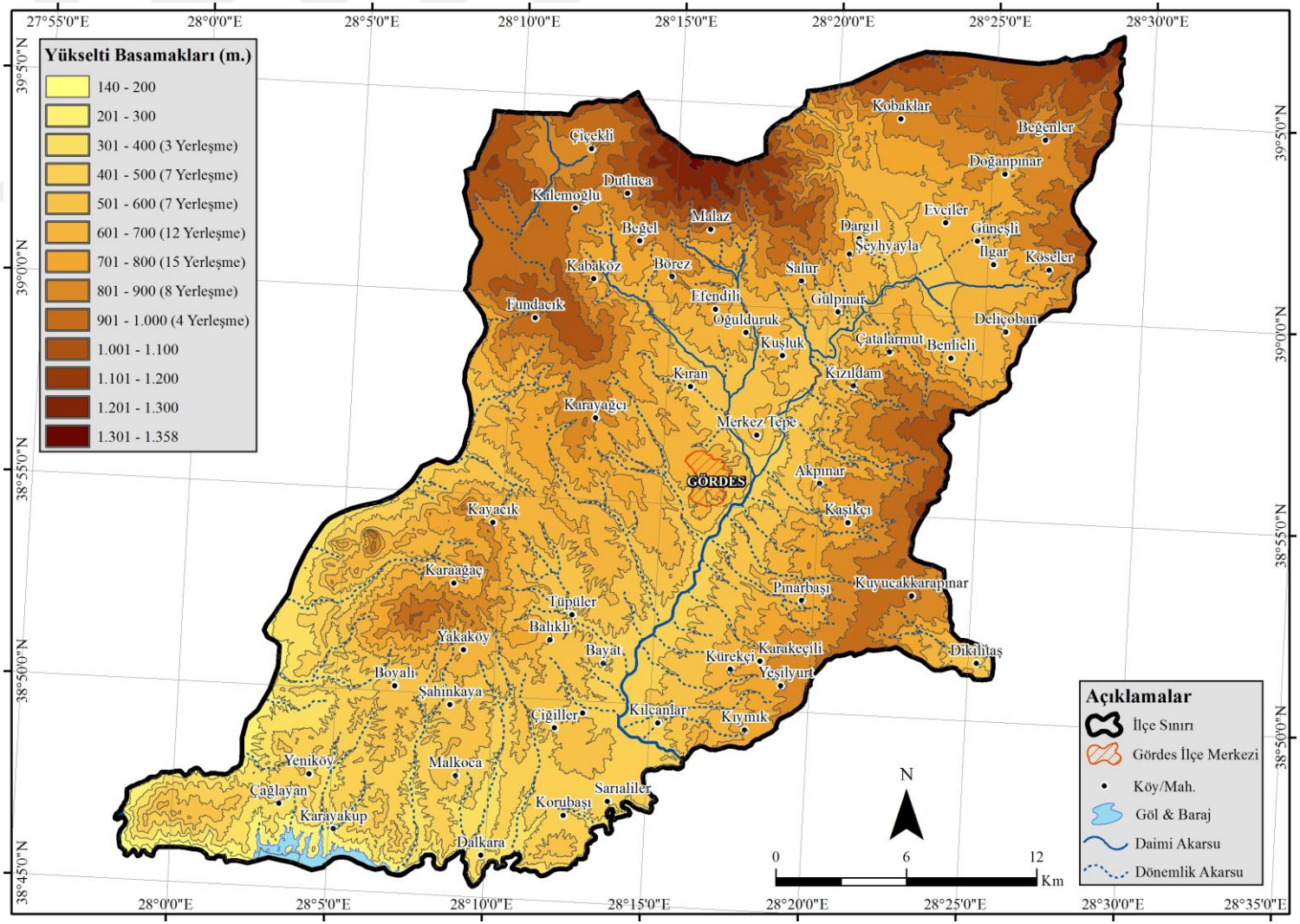
[332] Ali Tanoğlu, "Türkiye'nin İrtifa Kuşakları" *Türk Coğrafya Dergisi*, 1947, Sayı: 9-10, 39-48.
[333] Barış Taş, Mustafa Yakar, "Afyonkarahisar İlinde Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı", *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 7 (2), 2009, 149-161.

İlçede kırsal yerleşmeler 301-1000 metre aralığındaki yükselti basamağında toplanmıştır. Nüfusun yaklaşık yarısı 301-800 metre aralığında toplanmıştır. İlçede en fazla kırsal yerleşme 701-800 metre aralığında (15 yerleşme) yer alırken, bunu sahip olduğu 12 adet kırsal yerleşim birimiyle 601-700 metre yükselti aralığı izlemektedir. Nüfusun bu yükselti aralığında toplanmasının nedenlerini ulaşım imkanlarının elverişli ve tarım yapılabilecek arazilerin fazla olması oluşturmaktadır. Bu yükseltinin yukarısında olan kırsal yerleşmelerde tarım faaliyetlerinin nispeten kısıtlı alanlarda yapılması ve hasat süresinin kısalması hem yerleşme sayısını hem de nüfusu etkilemiştir. Araştırma sahasında 801-100 metre aralığında 12 kırsal yerleşme (kırsal mahalle-köy) bulunmaktadır (Harita 2.10). İlçenin idari sınırları nispeten orman arazilerine göre belirlendiği için yükselti arttıkça bu alanların geniş yer tutması yerleşme miktarını etkilemiştir.

Tablo 2.40. Gördes İlçesi'nde Yer Alan Köy Yerleşmelerinin Ortalama Yükselti Değerleri.

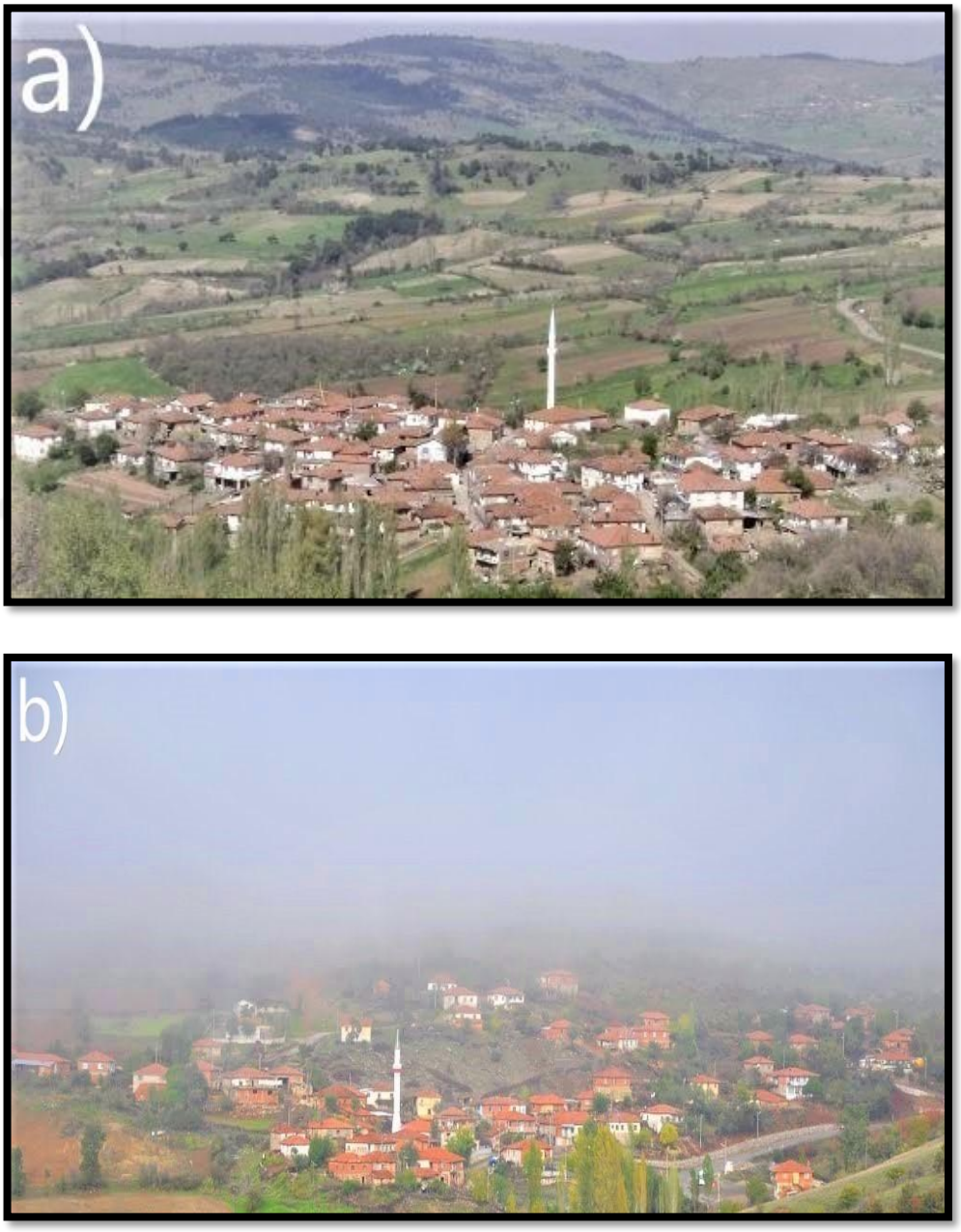
Yerleşmeler	Yükselti	Yerleşmeler	Yükselti
Akpınar	721	Karayağcı	821
Balıklı	596	Karayakup	303
Bayat	492	Kaşıkçı	743
Beğel	852	Kayacık	748
Beğenler	884	Kılcanlar	460
Benlieli	650	Kıran	558
Boyalı	579	Kıymık	710
Börez	818	Kızıldam	710
Çağlayan	390	Kobaklar	862
Çatalarmut	715	Korubaşı	420
Çiçekli	890	Köseler	817
Çiğiller	530	Kuşluk	640
Dalkara	390	Kuyucakkarapınar	917
Dargıl	630	Kürekçi	674
Deliçoban	703	Malaz	875
Dereçiftlik	470	Malkoca	506
Dikilitaş	525	Merkez Tepe	620
Doğanpınar	783	Oğulduruk	643
Dutluca	933	Pınarbaşı	685
Efendili	750	Salur	730
Evciler	651	Sarıaliler	455
Fundacık	936	Şahinkaya	561
Gülpınar	612	Şeyhyayla	716
Güneşli	632	Tüpüler	484
Kabaköz	756	Ulgar	668
Kalemoğlu	928	Yakaköy	687
Karaağaç	720	Yeniköy	449
Karakeçili	766	Yeşilyurt	770

Kaynak: 1/ 100 000, 1/25 000 Ölçekli Topoğrafya Haritaları, Google Earth ve Arcgisden Faydalanılarak Hazırlanmıştır.

Harita 2.10. Gördes İlçesi'nde Yer Alan Köy Yerleşmelerinin Ortalama Yükselti Değerleri.
(1/ 100 000 ile 1/25 000 Ölçekli Topoğrafya Haritaları, Google Earth ve Arcgisden Faydalanılarak Hazırlanmıştır).

İlçede yükselti değeri en fazla olan köyler Dutluca (933 metre) ve Fundacık (936 metre)'tır. Dutluca Köyü ilçe merkezine 23 km, Fundacık ise 14 km uzaklıkta yer almasına rağmen köy halkı, kamu kurum ve kuruluşlarındaki işleri ile bazı çarşı alışverişleri dışındaki hemen hemen bütün faaliyetleri için Akhisar'a gitmektedir. Yükseltilerinin fazla, tarım arazilerinin parçalı dokuda olması tarımsal faaliyetlerin sınırlı alanda yapılmasına neden olmaktadır. Bu durumda da göç olgusunun ortaya çıkışını hızlandırmaktadır.

Fotoğraf 2.22. Araştırma Sahasında Yükselti Değeri Bakımından İlk Sırada Yer Alan Dutluca (a) ile İkinci Sıradaki Funcadık Köyleri (b).

Yerleşmelerin şekil özellikleri, yerleşmenin ana unsurunu oluşturan konutların arazi (yerleşim/sit alanı) üzerindeki dağılım düzeniyle ilişkilidir. Relief (yer şekilleri, eğim, yükselti, toprak), su, iklim ve doğal bitki örtüsü koşulları; araziden faydalanma ve ulaşım durumu, o yerleşmede yaşayan insanların birbirleriyle olan münasebetleri ile uygulanan yerleşim planları (imar planları) yerleşmelerin şekil özellikleri üzerinde etkili olmaktadır. Bu faktörlerin tümünün ya da birkaçının etkisiyle konutların arazi üzerindeki dağılım düzeni sıklık-seyreklik ve dizilişle ilgili olarak farklı özellikler göstermektedir. Konutların arazi üzerindeki dağılım düzeniyle ilgili olarak ortaya çıkan dokusal biçim, yerleşmelerin dokusal şekil özelliğini yansıtmaktadır[334]. Toprak mahsulleri yetiştiren ve bununla geçinen, üzerinde yaşadığı toprak parçası, bağ, bahçe, tarla ve merası ile organik bir alan olan kır iskanı, toplu ve dağınık yerleşme şeklinde görülmektedir. Gördes ilçesindeki kır yerleşmeleri tür bakımından tekdüze bir haldedir. İlçede kırsal yerleşmeler genel itibariyle toplu yerleşme şeklindedir. Sahada bazı köyler ise dağınık dokulu yapıya sahiptir.

Araştırma sahasındaki yerleşme ünitelerinin toplu, dağınık ve gevşek dokulu olmalarında, toprakların verimi, nüfus miktarı, mülkiyet durumu ve ekonomik faaliyetin şekli gibi beşeri faktörler de etkili olmuştur[335]. Ayrıca toplumun hayat tarzı ve oluşturduğu sosyal organizasyon şeklindeki beşeri ve iktisadi coğrafya özellikleri de yerleşmelerin dokusunda etkili olmaktadır[336].

Araştırma sahasındaki köylerin büyük bir kısmı hayvancılıkla geçinen göçebe oymak ve aşiretlerin iskan ettirilmesi neticesinde kurulmuştur. Bu nedenle aynı oymak ve aşiret mensuplarının dayanışmak için konutlarını bir arada inşa etmeleri sonucunda toplu dokulu yerleşmeler ortaya çıkmıştır. İlçede toplu doku özelliği gösteren kırsal yerleşme sayısı 41'dir. Bu da sahadaki kırsal yerleşmelerin % 73.2'sini oluşturmaktadır. İlçede yerleşmelerin toplu dokuya sahip olmasında su kaynaklarının azlığı da etkili olmuştur. Sahada kırsal yerleşmelerin bir kısmının dağlık mevkilere yakın alanlarda kurulması mahallelerin birbirinden uzak ve dağınık olmasına neden olmuştur. Gördes ilçesinde dağınık yerleşme özelliği gösteren yerleşme sayısı 15'tir. Bu özelliğe sahip

---

[334] Ali Özçağlar, *Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler (Kasabalar-Şehirler),* Ekol Yayınevi, Ankara 1997, 4.

[335] Hayati Doğanay, *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları No: 2982, 1997, 265-267.

[336] Süha Göney, *Büyük Menderes Bölgesi,* İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1895, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 88, 1975, 303-304.

köyler (Karakeçili, Yeşilyurt, Doğanpınar, Köseler, Börez, Karayağcı vs.) ilçede eğim değeri yüksek olan kesimlerde yer almakta ve bu nedenle meskenler arasındaki mesafe artmaktadır. Gevşek doku özelliğinde ara bir forma sahip olan bu köylerin geçim kaynaklarını sınırlı alanlarda yapılan tarım ve küçükbaş hayvancılık oluşturmaktadır. İlçedeki yüksek kesimlerin alçak sırtlarında yer alan dağınık dokulu köylerin büyük bir kısmında yerleşme planı yoktur.

Yerleşmeleri, yerleşim alanlarının dış sınırları itibariyle aldıkları geometrik biçimlere ve yerleşim alanlarının büyüklük-küçüklüklerine göre sınıflandırmak mümkündür. Yerleşmelerin sahip oldukları bu özellikler, doğrudan yerleşme şekli ile ilgilidir. Bunların dokusal veya plansal şekil özellikleri sonuçta dış görünüm olarak geometrik biçimlerini tayin etmektedir[337]. Araştırma sahasındaki kırsal yerleşmelerin biçimleri herhangi bir plan dahilinde olmadığı için bunlar doğal coğrafi faktörlerin kontrolünde birtakım şekillere bürünmüşlerdir. Sahadaki köyler genel itibariyle üçgen ya da dairesel tarzda, akarsu veya yol kenarlarında ise bunları takip eden çizgisel bir görünüşe sahiptirler. Morfolojik yapının iç ve dış güçler tarafından aşındırıldığı mevkilerin eğim değerlerinin düşük düzeyde olduğu düz ve düze yakın yerlerinde yerleşmelerin dairesel formda olduğu göze çarpmaktadır.

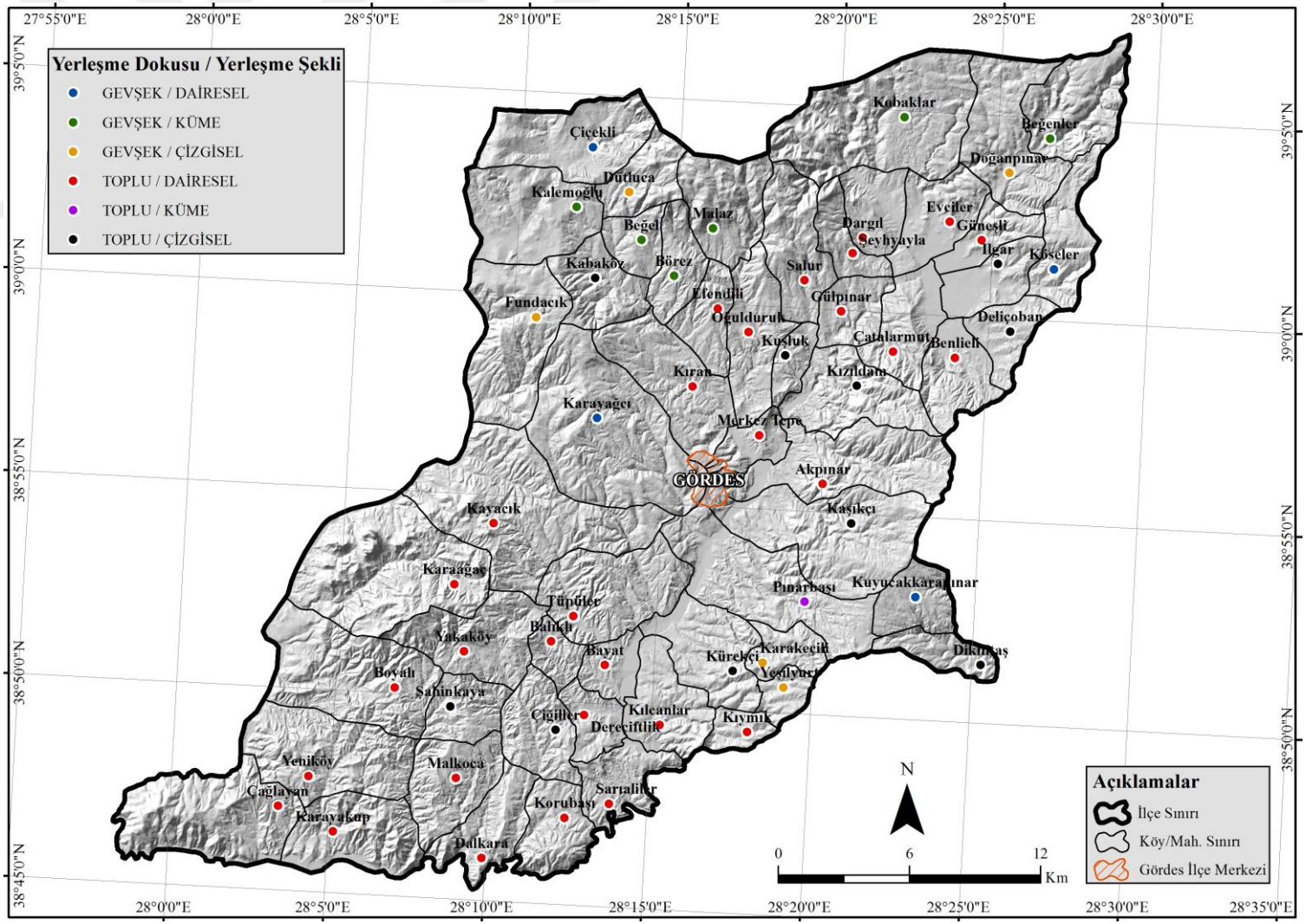
Gördes ilçesinde halkın geçim kaynaklarını oluşturan tarım ve hayvancılık faaliyetleri, arazi durumu bakımından ilçenin orta kesimine denk gelen alanlarda daha elverişli şartlarda yapılmaktadır. Bahsi geçen özellikler nüfusun böyle alanlarda toplanmasını ve yerleşme planlarının da daireye yakın bir form almasını sağlamıştır. Karayakup, Çağlayan, Dalkara, Korubaşı, Yeniköy, Sarıaliler, Kılcanlar, Dereçiftlik, Malkoca, Bayat dairesel şekle sahip köylerden bazılarıdır.

Araştırma sahasındaki köylerin bir kısmı çizgisel bir forma sahiptir. Dikilitaş, Çiğiller, Şahinkaya, Kuşluk köyleri çizgisel şekle sahip köyler grubunda yer almaktadır. Çalışma sahasında düzensiz ya da düzenli bir şekilde ekseriya birbirine bitişik, sıkışık, bazen de az çok aralıklı evleriyle uzaktan bir küme ya da yığın halinde görünen küme ya da yığın köy olarak adlandırılan köy türü de görülmektedir[338]. İlçede bu yerleşme türünün en belirgin örneği Pınarbaşı köyüdür (Harita 2.11).

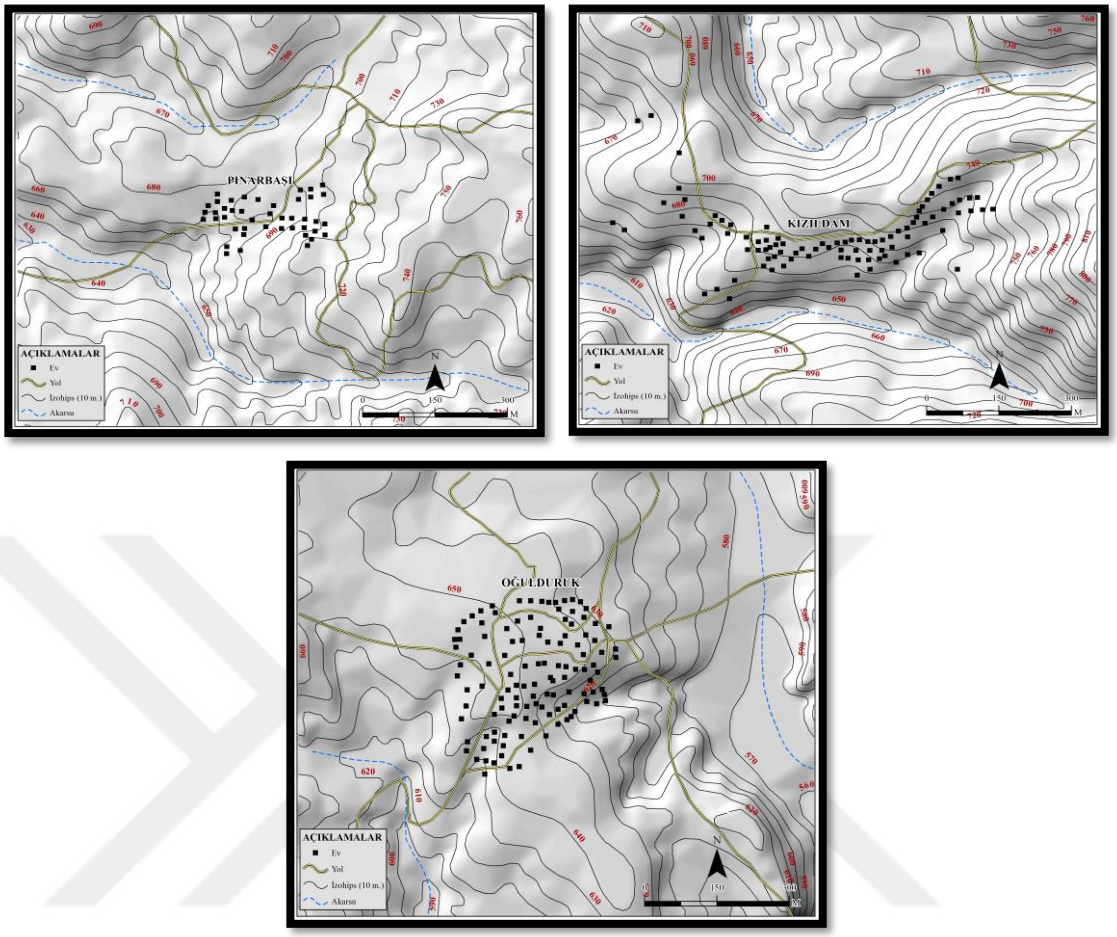
---

[337] Ali Özçağlar, *İdari Coğrafya*, (I. Baskı), Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara 2011, 39.
[338] Tanoğlu, *Nüfus ve Yerleşme,* 275.

Gördes ilçesindeki köyleri değerlendirmenin bir yolu da onları yüzölçümlerine göre sınıflandırmaktan geçmektedir. İlçedeki köylerin yüzölçümleri analiz edildiğinde; eşitsiz bir dağılımın olduğu ancak değerlerin nispeten birbirine yakın olduğu göze çarpmaktadır. Yüzölçüm bakımından en büyük köy Kayacık (44.3 km^2), en küçük ise 4.6 km^2 ile Yeşilyurt'tur. Ortalama büyüklüğün 16.4 km^2 olduğu ilçede, 33 köy (% 58.9) bu değerin altında kalmaktadır (Tablo 2.41).

Harita 2.11. Araştırma Sahasında Morfolojik Yapı ile Köy Planları Arasındaki İlişki.
(Araştırma Sahasında Yapılan Gözlemler ile Uydu Fotoğaflarından Faydalanılarak Hazırlanmıştır).

Harita 2.12. Yeryüzü Şekilleri ile Köy Planları Arasındaki İlişkinin Örneklerle Detaylı Analizi.

Tablo 2.41. Gördes İlçesi'nde Yer Alan Köylerin Yüzölçümü Büyüklükleri (km^2).

Köyün Adı	Yüzölçümü (km^2)	Köyün Adı	Yüzölçümü (km^2)
Akpınar	25	Karayağcı	41
Balıklı	5	Karayakup	18
Bayat	6	Kaşıkçı	31
Beğel	6	Kayacık	44
Beğenler	18	Kılcanlar	14
Benlieli	12	Kıran	20
Boyalı	31	Kıymık	4
Börez	9	Kızıldam	17
Çağlayan	29	Kobaklar	39
Çatalarmut	13	Korubaşı	12
Çiçekli	22	Köseler	13
Çiğiller	13	Kuşluk	4
Dalkara	13	Kuyucakkarapınar	9
Dargıl	10	Kürekçi	17
Deliçoban	8	Malaz	16

Dereçiftlik	7	Malkoca	15
Dikilitaş	7	Merkez Tepe	6
Doğanpınar	22	Oğulduruk	15
Dutluca	9	Pınarbaşı	29
Efendili	9	Salur	16
Evciler	13	Sarıaliler	11
Fundacık	26	Şahinkaya	9
Gülpınar	8	Şeyhyayla	7
Güneşli	7	Tüpüler	23
Kabaköz	12	Ulgar	10
Kalemoğlu	22	Yakaköy	18
Karaağaç	39	Yeniköy	25
Karakeçili	6	Yeşilyurt	4

Kaynak: Arcgis, İlçe Tarım Müdürlüğü Verilerinden Faydalanılarak Hazırlanmıştır.

Köyler yüzölçümlerine göre gruplandırıldığında; en fazla köy 4-10 km^2 arasında (21 köy) bulunmaktadır. İlk sırada yer alan ve % 37.5 orana sahip olan bu grubu 11-15 km^2 aralığındaki köyler izlemektedir. Genel bir değerlendirme yapıldığında; köylerin büyüklükleri arttıkça köy sayılarının azaldığı göze çarpmaktadır. 16-20 km^2 aralığında 8, 21-25 km^2 arasında 6, 26-30 km^2 arasında 3, 31-35, 36-40, 41-45 km^2'ler arasında ise 2'şer köy bulunmaktadır (Tablo 2.42).

Tablo 2.42. Gördes İlçesi'nde Yer Alan Köylerin Yüzölçümü Büyüklüklerine Göre Dağılımı.

Yüzölçümü (km^2)	**Köy Sayısı**	**%'si**
4-10	21	37,5
11-15	12	21,4
16-20	8	14,2
21-25	6	11
26-30	3	5,3
31-35	2	3,6
36-40	2	3,5
41-45	2	3,5
Toplam	**56**	**100**

Kaynak: Arcgis, İlçe Tarım Müdürlüğü Verilerinden Faydalanılarak Hazırlanmıştır.

İlçedeki kırsal yerleşmelerin tamamına yakınını çok yerleşmeli ve mahalleli köyler oluşturmaktadır. Akhisar ile sınırı bulunan Kayacık (44.3 km^2), Karaağaç (39.7 km^2), Boyalı (31.08 km^2), Sındırgı (Balıkesir) ile sınırı olan Kobaklar (39.4 km^2), Demirci ile sınırı olan Kaşıkçı (31.8 km^2) ve Köprübaşı ile sınırı olan Pınarbaşı (29.5

km^2) yüzölçümü en büyük köyler arasında yer almaktadır. Buna karşın çevresi diğer köylerle çevrili olan köylerin arazisi daha azdır. Yüzölçümü 20 km^2'den büyük köylerin nüfus yoğunlukları mukayese edildiğinde; en yüksek yoğunluğun Çiçekli 'de (45.2 kişi/km^2) olduğu, bunu 20.6 kişi/km^2 ile Kıran ve 19.3 kişi/km^2 ile Kayacık'ın izlediği ortaya çıkmaktadır. 20 km^2'den fazla yüzölçüme sahip olan diğer yerleşmelerde nüfus yoğunlukları 2.7-16.6 kişi/km^2 arasında değişmektedir. Bu değerler yalnızca yüzölçümün büyük olmasının nüfusun artması için yeterli olmadığını göstermektedir. İlçe merkezinden uzaklaştıkça tarım yapılabilecek toprakların niteliği, suya erişebilme imkanı, ulaşım bakımından elverişlilik ve uygun eğim koşullarında meydana gelen farklılıklar nüfus miktarını da önemli ölçüde etkilemektedir.

Yüzölçüm bakımından büyük olan köylerde yerleşimler arasındaki ulaşım süresi nispeten uzamaktadır. Morfolojik koşulların düz ve düze yakın, yükselti değerlerinin de uygun olduğu yerleşmelerde ulaşım rahat bir şekilde yapılmaktadır.

Kırsal yerleşmeleri değerlendirme yöntemlerinden biri de ormana göre durumlarıdır. Ormanlarla olan mesafe ilişkisi açısından köy yerleşmeleri, orman içi, orman kenarı, orman uzağı şeklinde sınıflandırılmaktadır[339]. Gördes orman alanları 53.935,10 hektar olup, bunun 9.125,30'u Gökseki, 13.526,50'si Güneşli'de, 14.549,60'ı Şahinkaya'da, 16.733,70'i ise Gördes orman işletme şefliği sınırları içerisinde yer almaktadır.

Ormanlar, orman köyleri ile bu köylerde ikamet edenlerin, iktisadi ve sosyal yönden gelişmelerine katkıda bulunmak ve orman- orman köylüsü ilişkilerinin olumlu yönde ilerlemesini sağlamak, ormanları korumak ve üzerindeki olumsuz etkileri ortadan kaldırmak ya da minimuma indirmek maksadıyla görevlendirilmiş olan merkez ve taşra kuruluşlarının kısa adı olan Orköy uygulamalarından yararlanabilmeleri için orman köylerinin tayin ve tespitinin doğru şekilde yapılması gerekmektedir. Orköy genel mevzuatlarına göre "orman içi" ve "orman bitişiği" olarak sınıflandırılan köyler, Orman Genel Müdürlüğü Mevzuatlarına göre de (6831 Sayılı Orman Kanunu) 31. ve 32. madde köyleri olarak tespitini yapar ve yaptırır[340]. Orman köyünün, 31.12.2005 tarihli ve 26040 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Orman Köyleri Kalkındırma

[339] Mecdi Emiroğlu, "Türkiye'de Orman İçi Yerleşmeler ve Bolu Örneği", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 1-2, 1972, 139-174.

[340] Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Yönetmelik: Erişim Tarihi: 10.08.2017, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.979637.pdf.

Hizmetlerine İlişkin Esas ve Usuller" tebliğinin 4. maddesinde, mülki sınırlar içerisinde devlet ormanı olan köyler "orman içi" ve "orman bitişiği", mülki sınırlar içerisinde devlet ormanı olmayanlar ise "orman dışı köy" şeklinde tanımlamaları yapılmıştır[341].

Çalışma sahasındaki köylerin ormana göre durumlarının belirlenmesinde Orman İşletme Müdürlüğü, Arcgis, arazi izlenimleri ile mülakat sonuçlarından faydalanılmıştır. Sahadaki kırsal yerleşmelerin ormanla ilişkileri birbirinden farklıdır. Bu durumdan hareketle yerleşmeler ormanla ilişkilerine göre orman içi, orman kenarı, orman yakını, ve orman uzağı şeklinde sınıflandırmaya tabi tutulmuştur[342]. Ormanlar, araştırma sahasının her yerinde yer yer kesintiye uğramakla birlikte yayılış göstermektedir. Gördes ilçesinde kırsal yerleşmelerin büyük bir bölümü orman örtüsünün yakınında yer almaktadır. Ancak en fazla orman alanı ilçenin kuzey, güney ve doğusundaki yüksek kesimlerde bulunmaktadır.

Gördes ilçesinde 12 köy orman içinde (Akpınar, Begel, Börez, Çağlayan, Dalkara, Efendili, Karaağaç, Kızıldam, Köseler, Kürekçi, Merkez Tepe, Pınarbaşı), 30 köy orman kenarında (Balıklı, Beğenler, Benlieli, Boyalı, Çatalarmut, Çiçekli, Çiğiller, Deliçoban, Dikilitaş, Doğanpınar, Dutluca, Evciler, Fundacık, Gülpınar, Kabaköz, Kalemoğlu, Karakeçili, Karayağcı, Karayakup, Kaşıkçı, Kobaklar, Korubaşı, Kuşluk, Kuyucakkarapınar, Malaz, Malkoca, Oğulduruk, Sarıaliler, Yakaköy, Yeniköy), 11 köy orman yakınında (Bayat, Dereçiftlik, Güneşli, Kayacık, Kılcanlar, Kıymık, Salur, Şahinkaya, Tüpüler, Ulgar, Yeşilyurt), 3 köy ise orman uzağında (Dargıl, Kıran, Şeyhyayla) yer almaktadır (Tablo 2.43). Bu değerler ilçedeki kırsal yerleşmelerden orman içi, kenarı ve yakınında bulunanlar ile ormanlar arasında sıkı bir ilişki olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 2.43. Gördes İlçesi'nde Köylerin Ormana Göre Durumları.

Köyün Adı	Konumu	Köyün Adı	Konumu
Akpınar	Orman İçi	Karayağcı	Orman Kenarı
Balıklı	Orman Kenarı	Karayakup	Orman Kenarı
Bayat	Orman Yakını	Kaşıkçı	Orman Kenarı
Beğel	Orman İçi	Kayacık	Orman Yakını

[341] Orman Köyleri Kalkındırma Hizmetlerine İlişkin Esas ve Usuller: Erişim Tarihi: 17.10.2017, http://www.giresun-cevreorman.gov.tr.
[342] Mecdi Emiroğlu, "Türkiye Orman İçi Kırsal Yerleşmeleri ve Bolu Örneği", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 1-2, 1972, 158.

Beğenler	Orman Kenarı	Kılcanlar	Orman Yakını
Benlieli	Orman Kenarı	Kıran	Orman Uzağı
Boyalı	Orman Kenarı	Kıymık	Orman Yakını
Börez	Orman İçi	Kızıldam	Orman İçi
Çağlayan	Orman İçi	Kobaklar	Orman Kenarı
Çatalarmut	Orman Kenarı	Korubaşı	Orman Kenarı
Çiçekli	Orman Kenarı	Köseler	Orman İçi
Çiğiller	Orman Kenarı	Kuşluk	Orman Kenarı
Dalkara	Orman İçi	Kuyucakkarapınar	Orman Kenarı
Dargıl	Orman Uzağı	Kürekçi	Orman İçi
Deliçoban	Orman Kenarı	Malaz	Orman Kenarı
Dereçiftlik	Orman Yakını	Malkoca	Orman Kenarı
Dikilitaş	Orman Kenarı	Merkez Tepe	Orman İçi
Doğanpınar	Orman Kenarı	Oğulduruk	Orman Kenarı
Dutluca	Orman Kenarı	Pınarbaşı	Orman İçi
Efendili	Orman İçi	Salur	Orman Yakını
Evciler	Orman Kenarı	Sarıaliler	Orman Kenarı
Fundacık	Orman Kenarı	Şahinkaya	Orman Yakını
Gülpınar	Orman Kenarı	Şeyhyayla	Orman Uzağı
Güneşli	Orman Yakını	Tüpüler	Orman Yakını
Kabaköz	Orman Kenarı	Ulgar	Orman Yakını
Kalemoğlu	Orman Kenarı	Yakaköy	Orman Kenarı
Karaağaç	Orman İçi	Yeniköy	Orman Kenarı
Karakeçili	Orman Kenarı	Yeşilyurt	Orman Yakını

Kaynak: Arcgis 10.2 ve Arazi Gözlemleri Sırasında Tespit Edilmişlerdir.

Araştırma sahasındaki kırsal yerleşmeler genellikle 2 ile 4 mahalleden meydana gelmektedir. İlçede kırsal kesimin alt ve üst yapı ihtiyaçları giderilerek özellikle ormanların yakınında ya da kenarında yer alan köylerin niteliği yükseltilmiştir. Sahada orman köylerine ulaşımın çağın gereklerine uygun olarak motorlu araçlarla yapılmasından sonra köylerin mesken yapılarında birtakım değişikler olmuştur. Bunlardan en önemlisi geçmişte bulunulan mevkide yakın çevreden temin edilen malzemelerle inşa edilen konutların yerini modern tarzda ve insanların istek ve beklentilerine göre yapılanlar almaya başlamıştır.

Kırsal yerleşmelerde hayatın devamı, yakın çevreden elde edilecek iktisadi kaynaklara bağlıdır. Araştırma sahasında orman alanları kırsal yerleşmeyi, dolayısıyla iktisadi faaliyetleri kısıtlayan bir faktör olarak kabul edilmektedir. İlçede yapılan mülakatlar orman içi, kenarı ve yakınında yer alan köylerin temel geçim kaynaklarının ormancılık faaliyetleri olmadığı neticesini ortaya çıkarmıştır. Asıl geçim kaynakları

tarım ve hayvancılık olan bu köyler eğim fazlalığı, toprak sığlığı ile karşı karşıya kalmaktadır. Geleneksel tarzda yapılan hayvancılık çoğunlukla geçim düzeyinin üzerinde gelir getirmekten uzaktır. Sahadaki orman köylerinde tarımsal faaliyetler tarım yapılabilecek alanların yetersiz olması ve fiziki coğrafya faktörlerinin kısıtlayıcı etkisi nedeniyle yetersiz düzeydedir. Söz konusu yerleşmelerde tarım arazileri küçük parçalar halinde olup, meyil gibi koşulların etkisi altındadır. Yerleşmelerin bulunduğu sahada, kadastro eksikliği, orman sınırlarının belirsizliği, daha çok orman alanlarının tahrip edilmesiyle açılmış topraklarda güvenli ve verimli bir tarım faaliyetini engellemektedir[343]. Sonuç itibariyle toprağın miktar olarak azlığının yanı sıra yükseltiye bağlı olarak değişen fiziki koşullar ile toprak örtüsünün sahip olduğu nitelik nedeniyle tarımın belli ürünlerde sınırlı kalması ve verim düşüklüğü, toprak yetmezliğini bir kat daha arttırmaktadır. Topraklar üzerindeki nüfusun da baskısıyla orman tahribi artmaktadır[344].

Sahip oldukları mera alanları orman köylerini hayvancılık faaliyetleri bakımından avantajlı duruma getirmiştir. Buradaki hayvancılık faaliyetlerinde büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık birlikte yürütülmesine rağmen küçükbaş hayvanların sayıca üstünlüğü bulunmaktadır. İlçedeki genel hayvancılık faaliyeti hayvanların otlatılmasına ve elde edilen ürünlerin değerlendirilmesine dayanmaktadır. Bunların yanı sıra kışın hayvanların beslenebilmeleri için yem bitkileri yetiştirilmektedir. Orman köylerinde hayvancılık faaliyetleri genellikle ekstansif koşullar altında yapıldığı için getirisi yüksek değildir. Köylülerin kendi ihtiyaçlarını karşılaması ve fazla ürünlerinde pazarda satışa sunulması ailelerin temel geçim kaynaklarından birisini oluşturmasını sağlamıştır.

İlçede tarımsal faaliyetlerin birinci sırada olduğu yerleşmeler genellikle sahanın düz ve düze yakın alanlarında kurulmuşlardır. Tarım arazilerinin geniş yer tuttuğu bu yerleşmelerde, tarım aletlerinin kullanımını da kolaydır. Dargıl, Kıran, Şeyhyayla, Kılcanlar, Kıymık, Yeşilyurt, Bayat, Kayacık tarımın ilk sırada yer aldığı köylerden bazılarıdır (Tablo 2.44).

---

[343] Ümit Sergün, *Beşeri ve İktisadi Coğrafya Açısından Bir İnceleme: Uluova*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2029, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 82, İstanbul 1975, 75.

[344] Ali Yılmaz, "Orman İçi Kır Yerleşmelerinde Ekonomik Yapı", *Türk Coğrafya Dergisi, 31*, 1996, 139-146.

Tablo 2.44. Gördes İlçesi'nde Köylerin Ekonomik Faaliyet Türüne Göre Dağılımı.

Köyün Adı	Ekonomik Faaliyet Türü	Köyün Adı	Ekonomik Faaliyet Türü
Akpınar	Hayvancılık+Tarım	Karayağcı	Tarım+Hayvancılık
Balıklı	Tarım+Hayvancılık	Karayakup	Hayvancılık+Tarım
Bayat	Tarım+Hayvancılık	Kaşıkçı	Hayvancılık+Tarım
Beğel	Hayvancılık+Tarım	Kayacık	Tarım+Hayvancılık
Beğenler	Tarım+Hayvancılık	Kılcanlar	Tarım+Hayvancılık
Benlieli	Hayvancılık+Tarım	Kıran	Tarım+Hayvancılık
Boyalı	Hayvancılık+Tarım	Kıymık	Tarım+Hayvancılık
Börez	Hayvancılık+Tarım	Kızıldam	Hayvancılık+Tarım
Çağlayan	Hayvancılık+Tarım	Kobaklar	Hayvancılık+Tarım
Çatalarmut	Hayvancılık+Tarım	Korubaşı	Hayvancılık+Tarım
Çiçekli	Tarım+Hayvancılık	Köseler	Hayvancılık+Tarım
Çiğiller	Tarım+Hayvancılık	Kuşluk	Tarım+Hayvancılık
Dalkara	Hayvancılık+Tarım	Kuyucakkarapınar	Hayvancılık+Tarım
Dargıl	Tarım+Hayvancılık	Kürekçi	Hayvancılık+Tarım
Deliçoban	Hayvancılık+Tarım	Malaz	Hayvancılık+Tarım
Dereçiftlik	Tarım+Hayvancılık	Malkoca	Hayvancılık+Tarım
Dikilitaş	Hayvancılık+Tarım	Merkez Tepe	Hayvancılık+Tarım
Doğanpınar	Hayvancılık+Tarım	Oğulduruk	Tarım+Hayvancılık
Dutluca	Hayvancılık+Tarım	Pınarbaşı	Hayvancılık+Tarım
Efendili	Hayvancılık+Tarım	Salur	Tarım+Hayvancılık
Evciler	Hayvancılık+Tarım	Sarıaliler	Hayvancılık+Tarım
Fundacık	Hayvancılık+Tarım	Şahinkaya	Tarım+Hayvancılık
Gülpınar	Tarım+Hayvancılık	Şeyhyayla	Tarım+Hayvancılık
Güneşli	Tarım+Hayvancılık	Tüpüler	Tarım+Hayvancılık
Kabaköz	Hayvancılık+Tarım	Ulgar	Tarım+Hayvancılık
Kalemoğlu	Hayvancılık+Tarım	Yakaköy	Hayvancılık+Tarım
Karaağaç	Hayvancılık+Tarım	Yeniköy	Hayvancılık+Tarım
Karakeçili	Hayvancılık+Tarım	Yeşilyurt	Tarım+Hayvancılık

Kaynak: Arcgis 10.2 ve Arazi Gözlemleri Sırasında Tespit Edilmişlerdir.

Tarımla beraber bütün kırsal yerleşmelerde hayvancılık da yapılmaktadır. Araştırma sahasındaki hayvancılık faaliyetleri küçükbaş hayvancılığa yöneliktir. Çünkü sahanın topografik yapısı ve iklim özellikleri bu tür hayvanların yetiştirilmesine olanak vermektedir. İlçedeki hayvancılık faaliyetlerinin ticari amaçlarla yapıldığı kırsal yerleşmeler bulunmaktadır. Güneşli, Çiçekli, Kayacık, Köseler, Yakaköy bunlara örnek olarak verilebilir.

İlçedeki seraların büyük bir kısmı Manisa Büyükşehir Belediyesi'nin hibe desteğiyle kurulmuştur. Büyükşehir belediyesinin desteğiyle kurulan seralar, Dereçiftlik 6, Merkez Tepe'de 3 ve Ulgar 'da 1 olmak üzere toplam 10 adettir. Bunun yanında

ilçede kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla halk tarafından yapılan seralarda bulunmaktadır. Bunlarda ise salatalık, çilek gibi ürünler yetiştirilmektedir (Fotoğraf 2.23).

Pahalı bir yapı elemanı olan seralarda ısıtma, soğutma, havalandırma ve drenaj gibi birtakım çalışmaların yapılması, ürünün yetişebilmesi ve kaliteli olması için kaçınılmazdır. Ancak üzerinde durulması gereken konu seracılık faaliyetleriyle birim alandan daha fazla ürün alınması üreticinin daha küçük alandan geçimini sağlayabilmesi ve üretimin, tarımda işin oldukça az olduğu, kış dönemlerinde yapılabilmesidir. Zirai faaliyetlere oranla sürekli ve yoğun bir çaba gerektiren seracılık faaliyetlerinde seraların dikkatle ve çağın koşullarına uygun teknolojiyle projelendirilmesi gerekmektedir. Araştırma sahasındaki seracılık faaliyetlerinde modern teknolojinin tam olarak uygulanamaması ya da yanlış uygulanması neticesinde konstrüksiyon, havalandırma, ısıtma, soğutma, gölgeleme ve sera içerisindeki hava şartları ile ilgili bazı sorunlarla karşılaşılmaktadır[345]. Yine de özkaynağı kısıtlı olan üretici birtakım sorunlarla karşılaşmasına rağmen, açıkta yetiştiriciliğe oranla riski daha az olan seracılıktan memnun görünmektedir[346].

Fotoğraf 2.23. Doğanpınar Köyünde Kurulmuş Olan Salatalık Seraları.

[345] Gözde Emekli, "Urla-Seferihisar Çevresinde Seracılık Etkinlikleri", *Ege Coğrafya Dergisi,* Cilt 6, Sayı 1, 1992, 179-198.
[346] Mesut Doğan, "Türkiye Ziraatinde Seracılık Faaliyetlerine Bir Örnek: Fethiye Ovasında Seracılık ve Önemi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 12, 2004, 85-95.

Netice itibariyle, araştırma sahasında köy yerleşmelerini tek bir ürün ya da iktisadi faaliyet kolu ile sınırlamak oldukça güçtür. Herşeyden önce kırsal kesimde kendi kendine yetebilme düşüncesi, ailelerin birden fazla ekonomik faaliyetle uğraşmalarına yol açmıştır. Bu durumdan dolayı hayvancılıkla ilgilenen bir aile, küçük ölçekli de olsa tarla-bağ-bahçe ziraati, arıcılık faaliyetlerinde de bulunmakta, hatta bunu emekli maaşıyla desteklemektedir. Nitekim Selen, köylerimizin en temel özelliğinin kendine yetebilmek olduğunu ifade etmiş ve çalışmalarında yapmış olduğu sınıflandırmada ürettiği ürünleri pazara sunmayan köyleri kapalı köyler, üretim fazlası ürünleri pazara sevk edip ticari faaliyetlere katılan ve gereksinimlerini şehirden sağlayan köyleri de yarı kapalı köyler olarak belirtmiştir. Bu değerlendirmelere göre, ilçedeki köylerin büyük bir bölümü kapalı ya da yarı kapalı köyler[347] olarak nitelendirilebilir.

2.2.3.2. Mahalle Yerleşmeleri

Bir köyün yönetim alanı içerisinde birden fazla bulunan devamlı yerleşim ünitelerinden her birine mahalle adı verilmektedir[348]. Bunlara göre köy idari alanlarını bünyelerinde barındırdıkları kırsal yerleşim ünitelerinin nicelik ve niteliklerine göre tek yerleşmeli, mahalleli ve çok yerleşmeli şeklinde üç grupta toplamak mümkündür[349]. Kırsal mahalle olarak adlandırılması uygun olan köy yerel yönetim alanı içerisindeki mahallelerin, şehirlerdeki mahallelerden ve mahalle unvanı verilerek büyükşehir belediyelerinin hizmet alanına dahil edilen köy yerleşmelerinden ayrı tutulması gerekmektedir[350]. Çünkü köylere bağlı bulunan mahalle yerleşmeleri devamlı kırsal yerleşme statüsünde olup, idari bakımdan köy yönetim alanı sınırları içerisinde bulunurken, şehirlere bağlı mahallelerin hem ekonomik hem de idari işlevleri farklıdır. Bununla birlikte özellikle son dönemlerde büyükşehir belediyelerinin sınırları genişletilerek bunlara mahalle olarak eklenen köylerin fonksiyonel açıdan köy yerleşmelerinden bir farkı bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu tür mahalle yerleşmelerinin

---

[347] Hamit Sadi Selen, "Türkiye'de Köy Yerleşmeleri ve Şehirleşme Hareketleri", *Türk Coğrafya Dergisi*, 7-8, 1944, 100-101.

[348] Ali Özçağlar, "Türkiye'nin İdari Coğrafyası Bakımından Köy, Bucak, İlçe, İl ve Belde Kavramları Üzerine Düşünceler", A.*Ü.D.T.C.F. Coğrafya Araştırmaları Dergisi, 12*, 1996, 11.

[349] Ali Özçağlar, Türkiye'de Mülki İdare Bölümlerinin İdari Coğrafya Analizi" *Ankara Üniversitesi Coğrafî Bilimler Dergisi*, Cilt:3,Sayı:1,Sayfa:1-25, Ankara Üniversitesi, Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2005, 6.

[350] Ali Özçağlar, *İdari Coğrafya*, 1. Baskı, Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara 2011, 45.

yerleşme coğrafyası adı altında devamlı kırsal yerleşme olarak değerlendirilmesi daha uygundur [351].

Gördes ilçesinde devamlı iskan şekillerinden mahalle yerleşmelerinin tamamını mahalleli köyler oluşturmaktadır. İlçedeki bütün köylerin mahalleli yapıda olmasından dolayı çalışma sahasının köylerini mahalleli köyler olarak ifade etmek mümkündür. İlçedeki köylerin idari alanlarının içinde birden fazla sayıda devamlı oturulan yerleşim birimi bulunduğu için bu özelliğe sahip köy idari alanları "mahalleli köy idari alanı" [352] şeklinde adlandırılmaktadır. Mahallelerin köy idari alanları içerisindeki dağılış düzenleri çeşitli faktörlere bağlıdır. Köy arazisinin topografik özellikleri, hidrografik şartlar, tarım, orman, otlak alanlarının dağılımı ve bunlardan yararlanma durumu, köy sınırları içerisinde yaşayan insanların birbiriyle olan münasebetleri, işlek yollara yakın olma isteği vb. faktörler mahalle yerleşmelerinin köy idari alanı içerisindeki dağılım düzenini etkilemektedir. Özellikle, engebeli yüzey şekillerine sahip olan dağlık sahalardaki köylerde, mahallelerin birbirinden oldukça uzak mesafelerde bulunmasına rağmen, sade bir jeomorfolojik yapı üzerinde yer tutan mahalleli köylerde, mahalleler arasındaki uzaklıklar oldukça azalmaktadır.

Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü sınırları içerisinde yer alan araştırma sahasında yer yer yükseltinin mevcudiyeti, eğimli yüzeylerin oransal olarak fazlalığı, yerleşme ve tarım alanlarının parçalanmasına neden olmuştur. Kırsal yerleşmeler mahallelere ayrılmak suretiyle varlıklarını koruyup morfolojik yapıya uymuşlardır. İlçedeki köyler bazen birbirinden uzakta kurulmuş mahallelerden meydana gelmiştir. Bunların mahalle sayılarının ekserisi 2-4 arasında değişmektedir. Araştırma sahasında mahallelerin oluşmasında fiziki coğrafya koşulları belirleyici olmuştur. Morfolojik yapı ile vejetasyon örtüsünün olanak verdiği iskan alanları ile hidrografik kaynaklar arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır.

---

[351] Besim Darkot, "Şehir Ayrımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriterleri", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, 16,* 1967, 3-8.

[352] Ali Özçağlar, "Türkiye'de Mülki İdare Bölümlerinin İdari Coğrafya Analizi", *Ankara Üniversitesi Coğrafi Bilimler Dergisi*, Cilt:3,Sayı:1,Sayfa:1-25, Ankara Üniversitesi, Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2005, 6.

2.2.3.3. Gördes Şehri

Bir yerleşmenin kırsal ve kentsel olarak nitelendirilmesinde çeşitli kriterler dikkate alınmaktadır. Bunların en belirgin olanı nüfus ölçütüdür. 24 Aralık 2004 tarihinde yürürlüğe giren 5272 sayılı yeni Belediye Kanunun 4. maddesine göre bundan böyle nüfusu 5.000 ve üzerinde olan yerleşim birimlerinde belediye kurulabilecektir. Bir yerleşim alanında belediye kurulması için 5000 nüfusun üzerine çıkılması koşulu getirildiğine göre, köy tanımında kullanılan 2000 rakamı yerine 5000 rakamının genel anlamda ortalama sınır kabul edilmesi zorunluluğu belirmiştir. Ülkemizde nüfusu 5000'i aştığı halde belediye teşkilatı kurulmayan çok sayıda köyün bulunduğunun bilinmesi ve bu bağlamda tek başına nüfus miktarını esas alarak köy tanımı yapılmaması doğru bir öneri olacaktır[353].

Ülkemizin ekonomik yapısında etkili olan nüfus, bilindiği üzere kır ve şehir nüfusu olarak iki gruba ayrılmaktadır. Bu ayrımda beşeri ve iktisadi coğrafyacılar ile çeşitli bilim alanlarındaki araştırmacılar birden fazla ölçüt kullanmaktadırlar. Nüfusun temel alınması ile yerleşmeleri nüfuslarına göre kategorize etmek, belli bir nüfus değerinin üzerindekileri şehir, diğerlerine kır yerleşmesi adını vermek kabul görmüş olmakla beraber nüfus sayısına göre yapılan değerlendirmeler de çeşitli araştırmacılar tarafından benimsenmektedir[354]. Nüfus sayısını esas alan kriter kır ve şehir yerleşmesi arasında sınırı tam olarak ayırmak için yeterli değildir. Bu ölçüt kafi olmadığı için coğrafyacılar başka kriterler aramışlar ve başka ölçütler üzerinde durmuşlardır. Bu kıstaslar; hayat tarzı, merkezi konum, nüfus ve konut yoğunluğudur[355,356]. Ord. Prof. Dr. Besim Darkot Türkiye İktisadi Coğrafyası adlı eserinde (1963) kır ve şehir iskanları arasındaki nüfus ölçütünü belirlemiş ve 3000-10000 arasındaki yerleşmeleri kasaba, 10000 üzerindeki yerleşmeleri ise şehir olarak nitelendirmiştir[357]. Prof. Dr. Erol Tümertekin de 10000 nüfus sayısının bir yerleşmenin kır ya da şehir olarak

---

353 Ali Özçağlar, "Türkiye'de Mülki İdare Bölümlerinin İdari Coğrafya Analizi", *Ankara Üniversitesi Coğrafi Bilimler Dergisi,* Cilt:3,Sayı:1,Sayfa:1-25, Ankara Üniversitesi, Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2005, 6.

354 Nurten Günal, "Marmara ve Ege Bölgesinde Kır Yerleşmelerinin Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı", *Türk Coğrafya Dergisi,* 28, 1993, 143-154.

355 Süha Göney, *Şehir Coğrafyası*, (3. Baskı), İstanbul Üniversitesi Yay. No: 3908, Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2274, Coğrafya Bölümü Yayınları No: 91, İstanbul 1977, 7-14.

356 Ahmet Necdet Sözer, Türkiye'nin Kırsal Yerleşim Coğrafyasına İlişkin Terminolojik Sorunlar ve Tipolojik Yaklaşımlar, *Ege Coğrafya Dergisi,* Cilt 1, Sayı 1, 1983, 7.

357 Besim Darkot, *Türkiye İktisadi Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Yayınları İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1001, İktisat Fakültesi Yayın No:139, İstanbul 1963, 59.

nitelendirilmesinde belirleyici olduğunu ifade etmektedir[358]. Prof. Dr. Mecdi Emiroğlu 1975 yılındaki makalesinde; yerli ve yabancı birçok coğrafyacının benimsediği gibi kır ve şehir yerleşmelerinin ayrımında 10000 kişilik nüfus kriterini kabul etmenin ülkemiz özelliklerine uyan birçok yönünün bulunduğunu izah etmektedir. Diğer bir deyimle kır ve şehir yerleşmelerini birbirlerinden ayırma amacıyla kullanılan ayıraçlar içerisinde en az yanılma payının bulunduğu 10000 kişilik nüfus ölçüsünün ülkemiz gerçeklerine fazlasıyla uyarlı olduğu kanısını belirtmiştir[359].

Ülkemizde bir yerleşmenin şehir olarak kabul edilebilmesi için o günkü (1997) şartlara göre en az 20000 nüfusa sahip olması gerekmekteydi[360]. Bu değer günümüz koşulları dikkate alındığında 30000'e yükselmiştir[361]. Bu ifadeler nüfusun çeşitli kriterler göz önüne alındığında değişken bir unsur olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Araştırma sahasını teşkil eden Gördes ilçesi de nüfus ölçütüne göre değerlendirildiğinde şehirsel özellikler bakımından gelişme göstermiş şehir yerleşmeleri arasında yer almaktadır.

Şehir yerleşmeleri, yalnızca barındırdıkları nüfusa değil, yakın ve uzak çevresindeki nüfusa da hizmet götürecek, fonksiyonel etki bölgelerine sahiptir. Bu ise şehirleri kırsal yerleşmelerden ayıran temel özelliklerden biridir[362]. Çünkü şehir yerleşmeleri bünyelerinde birden çok fonksiyon barındırırken, kırsal kesimde bu özellikler oldukça sınırlıdır. Bu durumdan dolayı şehirler daha fazla gelişme imkanı bulmaktadır. Aynı zamanda şehir yerleşmeleri özellikle yakın çevresiyle sıkı bir ilişki içerisinde olduğundan dolayı gelişim ve değişime daha açıktır.

Gördes de nispeten şehirsel fonksiyonların öne çıktığı ve gelişen, şehirleşme aşamasına girmiş yerleşmelerden biridir. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 2004 yılında yapılan ilçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırmasında

---

[358] Erol Tümertekin, *Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:1840, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 72, İstanbul 1973, 27.

[359] Mecdi Emiroğlu, "Türkiye Coğrafi Bölgelerine Göre Şehir Yerleşmeleri ve Şehirli Nüfus", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 7, 1975, 127-128

[360] Ali Özçağlar, *Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler (Kasabalar-Şehirler),* Ekol Yayınevi, Ankara 1997, 1-56.

[361] Ali Özçağlar, *İdari Coğrafya*, (I. Baskı), Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara 2011, 64.

[362] Hakkı Yazıcı, "Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Bayburt", *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 30, 1995, 200.

şehirleşme oranı % 28.36 olarak tespit edilmiştir[363]. 2016 yılına gelindiğinde bu değer % 38.07'ye yükselmiştir. Bu süreçte kırsal kesimden ilçe merkezine doğru olan göçler ile eğitim, askerlik ve memuriyet için gelenlerin yerleşim alanı olarak ilçe merkezini seçmeleri, şehirleşme oranının yükselmesini sağlamıştır.

Gördes'te yerleşmenin tarihi ile ilgili kesin bilgiler bulunmamakla beraber, ilk yerleşim alanının Kepez dağının doğu yamaçlarında kuzeyden güneye doğru uzandığı yönünde bilgiler mevcuttur[364]. Gördes, M.Ö. 6. yüzyılda Lidya'nın Kral yoluyla bağlantılı sekiz büyük kentinden biri ve eyalet merkezidir. Homeros ünlü İlyada Destanında Troya savaşını anlatırken Gördes'in Gördes çayı yakınında olduğundan bahsetmiştir. Oxford Üniversitesi tarih profesörü M. Ramsay, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası adlı kitabında Gördes'in adının Julia Gordos olduğunu ve bu dönemde Gördes'in kendi adına basılmış Julia Gordos damgalı parasının olduğunu ifade etmiştir. Gördes M.Ö. 130'dan M.S. 395 yılına kadar Roma yönetiminde kalmıştır[365]. 14. Yüzyılın başlarından itibaren ise Saruhan Beyliği'nin egemenliğine girmiştir. Bu dönemde Gördes'in köyleri, Beylüili, Biğler, Çiğiller, Çeteli, Emrutlu, Esen, Kademşah, Kıraçlar, Kıran, Kıranvirancık, Köçekler, Malkoç ve Yancıbedir'dir. Gördes 1413'ten itibaren ise Saruhan Sancağı'nın bir kazası konumuna gelmiştir. Yine bu dönemde Borlu bucağı Gördes'e bağlanmıştır. Evliya Çelebi 1671 yılında Gördes'in bir dağ eteğinde kurulduğunu ve evlerin alt kısmının taş, üst tarafının ise kerpiçlerden yapıldığını ifade etmiştir[366]. Bu dönemde ilçede 2200 ev olduğunu belirten Evliya Çelebi, bunların Türkistan tarzında inşa edildiğini belirtmiştir. Gördes'in 78 köyü olduğunu evlerin kat kat yapıldığını, sokakların ise inişli çıkışlı olduğunu ifade eden Evliya Çelebi, çarşıdaki Ulu caminin de toprak örtülü ve süslü olduğuna değinmiştir. Caminin minaresinin ince uzun ve avlusunda büyük çınarlar bulunduğunu da belirtmiştir[367]. Gördes'in yeri 1950 yılında çıkarılan kanunla değiştirilmiştir. Kütle hareketleri nedeniyle 5 km. kuzeye taşınan ilçenin yerinin değiştirilmesine Neojen serileri neden olmuştur[368]. Formasyon üstte boz renkli kireçtaşları ile bunların altında

[363] Bülent Dinçer, Metin Özaslan, *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2004),* Devlet Planlama Teşkilatı, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara 2004, 188.
[364] İlker vd., 23.
[365] Evliya Çelebi, Seyehatname, Cilt 9, Üç Dal Yayınları, 28.
[366] 1967 Manisa İl Yıllığı, 255-291.
[367] 1973 Manisa İl Yıllığı, 45-51.
[368] Bayram, 1-134.

heterojen milli, marnlı, kumlu seviyelerden oluşmaktadır. Üstte geçirimli altta ise geçirimsiz kayaların varlığı eskiden beri toprak kayması ve heyelan tehlikesini doğurmaktadır[369]. Araştırma sahasında meydana gelen heyelan neticesinde evleri oturulamayacak düzeyde zarar görenler, idari birimler tarafından yapılan plan ve programlara uygun olarak belli aralıklarla uygun olan başka yerlere taşınmışlardır.

Araştırma sahası kuruluş yeri itibariyle eski ve yeni Gördes olarak nitelendirilmektedir. Eski Gördes 470 metrede Kumçayı vadisinde kurulmuş bir yerleşmedir (Fotoğraf 2.25). Yeni Gördes ise 650 metre yüksekliğindeki plato yüzeyinde kurulmuştur. Eski Gördes, Gördes çayı ile Kepez dağı arasındaki yamaçlarda kurulmuştur. Gördes çayının talveg çizgisi olan 470 metreden sonra 60º'yi bulan 10-15 metre yüksekliğindeki dik yamaçların üzerinde 500 metre seviyesinden itibaren yerleşme başlamaktadır. Yaklaşık 50 metrelik (500-550 metre) bu yükselti basamağındaki topografik koşullar yerleşme için elverişsizdir. Böyle bir alanda yerleşmenin kurulması ancak güvenlik sebebine bağlanabilir. Gördes'in antik bir yerleşme olması da bu durumu açıklamaktadır. Antik çağda kırk Lidya şehrinden biri ve eyalet merkezi olan Gördes, 120 yıl kadar bu özelliğini muhafaza etmiştir. Yerleşmenin tarihi gelişimi ve doğal çevre faktörleri incelendiğinde, Gördes şehrinin kuruluş yeri ve planlamasına ilişkin sorunların 17. yüzyılın sonlarından itibaren ortaya çıktığı kayıt edilmiştir. Kayıtlarda ifade edildiğine göre bu dönemdeki şehir mimarlığı görevi, meslekten olmayan kişilerin eline geçmiştir[370]. Bu nedenle Gördes'in 17. yüzyılda planlaması yapılırken zamanın planlama esaslarına uyulmadığı anlaşılmaktadır. Doğal çevre faktörlerinin etkileri büyük olmakla beraber her dönemde ortaya çıkabilen kuruluş yeri seçiminde karşılaşılan güçlükler yeterince etüt edilmeden alınan kararlarla, daha büyük sorular doğurmuştur. Yerleşmelerin kuruluş yeri seçiminde bağlı kalınacak ölçütler, her şeyden önce; altyapı, ulaşım, su kaynaklarına yakınlık, güvenlik gibi çok sayıda faktörden oluşmaktadır. Fakat, Gördes'in coğrafi konumu, yerleşmenin alanı değerlendirilirse, sözü edilen kriterlerden sadece birkaçının etkisi görülmektedir. Yamaç eğimlerinin inşaat giderlerini arttırması, zemin özelliklerinin gevşek ve heyelana müsait olması kuruluş yerini değiştirememiştir[371]. Morfolojik yapı ve formasyonların cinsi

[369] Girgin, "Kütle Hareketleri Nedeniyle Yeri Değiştirilen Yerleşmelere Bir Örnek: Gördes (Manisa)", 157-160.
[370] Bayram, 1-98.
[371] Yurdoğlu, 2-28.

şehrin gelişmesini güçlendiren iki önemli faktördür. İlçenin yerinin değiştirilmesi konusu ilk defa 1921 yılındaki yangından sonra gündeme gelmiştir. Fakat imkansızlıklar nedeniyle mümkün olmamıştır[372]. Eski Gördes 1930 yılına kadar, sahanın şartları doğrultusunda yeniden inşa edilmiştir. Yine de bu aşama ilçenin eski durumunu değiştirememiştir. Yarıya kadar tas duvarlı, kerpiç ve ahşap malzemeden oluşan 600 hanenin tamamı, morfolojik yapının etkisi altında kalmıştır. 1932'den itibaren toprak kayması başlamış, konutlarda çatlaklar ortaya çıkmıştır. Zaten en fazla iki katlı olan bu konutlarda, ilk tadilat çalışmaları da bu tarihlere rastlamaktadır. Evlerin duvarlarındaki çatlaklar önce, Gördes çayı kenarındaki konutlarda görülmüştür. Bu sırada, yerleşme sahasının etüdünü yapan teknisyenler, heyelan tehlikesini tespit etmişlerdir. Hatta, zaman geçirmeden, yer değiştirmenin şart olduğu ileri sürülmüştür. Bununla birlikte, ilçenin nereye taşınabileceği hususunda, farklı öneriler getirilmiştir. Bu öneriler; yerleşmenin bulunduğu yerin güneydoğusundaki az eğimli yamaçlara, kuzeyde Kepez dağı sırtlarındaki Kocamurtluk mevkiine ya da Balıkesir-Ayvalık yakınlarındaki bir alana taşınmasıdır. 1950 yılına Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde alınan bir kararla ilçenin Kocamurtluk mevkiine taşınmasına karar verilmiştir[373, 374].

Fotoğraf 2.24. Eski Gördes 470 Metre Yükseklikte Kurulmuştur (Gördes Belediyesi Kültür Envanterinden Alınmıştır).

[372] Güvenen, 1-25.
[373] Girgin, "Kütle Hareketleri Nedeniyle Yeri Değiştirilen Yerleşmelere Bir Örnek: Gördes (Manisa)", 155-164.
[374] Gördes İlçesi'nin Yerinin Değiştirilmesiyle İlgili Kanun Hakkında Detaylı Bilgiye 130 Ocak 1950 Tarihli Resmi Gazete'den Ulaşılabilir (http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7405.pdf), (Erişim Tarihi: 09.03.2019).

TBMM'de alınan bir kararla Kocamurtluk mevkiine taşınması uygun görülen Gördes, aşamalı olarak yeni yerine taşınmıştır[375]. Başlangıç esnasında kamu kurum ve kuruluşlarına ait binalar ile pazaryerleri inşa edilerek, halkın yeni Gördes'e bağlanması sağlanmıştır. Meskenlerin inşa edileceği arsalar hazırlanarak yeni Gördes'e göç hareketinin hızlanması amaçlanmıştır. Akhisar yolunun doğusunda gelişen mahalleler, zaman içerisinde batıya doğru yayılmış ve bu şekilde sık dokulu bir şehir gelişmeye başlamıştır[376]. İlçenin yeni taşındığı Kocamurtluk mevkii olarak bilinen sahanın başlıca jeolojik birimlerini volkano-sedimanter kayalar oluşturduğu için alan kütle hareketlerine karşı dayanıklı bir yapıya sahiptir. Yerleşmenin gelişme gösterebilmesi için fiziki çevre unsurlarının kısıtlayıcı olmaması gerekmektedir. Ancak yeni Gördes'in muhtemel yayılma yönleri doğal çevre şartlarının engeline takılmıştır. Kepez dağının en yüksek yerinden doğu yamacına doğru eğim artmaktadır. Yüksek eğim ve kil taşı gibi problemler, yerleşmeyi bu noktada sınırlamıştır. Kuzey ve batıdaki sahalar ise orman alanı olması sebebiyle iskan alanı dışında bırakılmıştır. Sıkı kontrollerle yerleşmenin bu yönde yayılması engellenmiştir. Geriye kalan güney tarafta ise fiziki çevre koşullarından doğan bir sorun bulunmamaktadır. Son dönemlerde hazırlanan imar planı yerleşmenin bu yönde geliştiğini izah etmektedir. Gördes'in büyük kısmıyla yeni yerine taşındığı 1950'li yıllardan itibaren yapılan etütler şehrin göç ile nüfus kaybetmesini önlemeye yöneliktir. Ekonomik yapının değişen koşullardan olumlu yönde etkilenmesi için alınan tedbirler, önemli oranda başarılı olmuştur. Kısaca ifade edilecek olursa; Yeni Gördes, eski Gördes'ten 100-150 metre daha yüksekte kurulmuştur[377]. Topografik bakımdan daha elverişli bir mevki seçilmiştir. Yeni Gördes'in alt ve üst yapı çalışmalarının tamamlanması biraz zaman almasına rağmen inşa aşamasında herhangi bir olumsuzlukla karşılaşılmamıştır. Ulaşım bakımından eski Gördes'in kullandığı tüm yollar yeni Gördes'te de kullanıarak yeni yolların yapımına gerek duyulmamıştır. Yeni Gördes'te temiz su kaynaklarına ulaşmakta sorun yaşanmadığı gibi eski yerleşim alanının yakınında kurulduğu içim ziraat sahalarından çok fazla uzaklaşılmamıştır. Netice itibariyle; yerleşmenin yeni yerleşim alanının seçiminde doğal coğrafi faktörleri daha etkin bir rol oynamıştır.

---

[375] Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayınlar Genel Müdürlüğü 1989 Kanunlar Kulliyatı, Ankara 1989.

[376] C, Orhonlu, Osmanh İmparatorluğunda Şehircilik ve Ulaşım Üzerlne Araştırmalar Ege Üniversitesi Yayınları No. 31, İzmir 1984, 23-25.

[377] Girgin, 166-167.

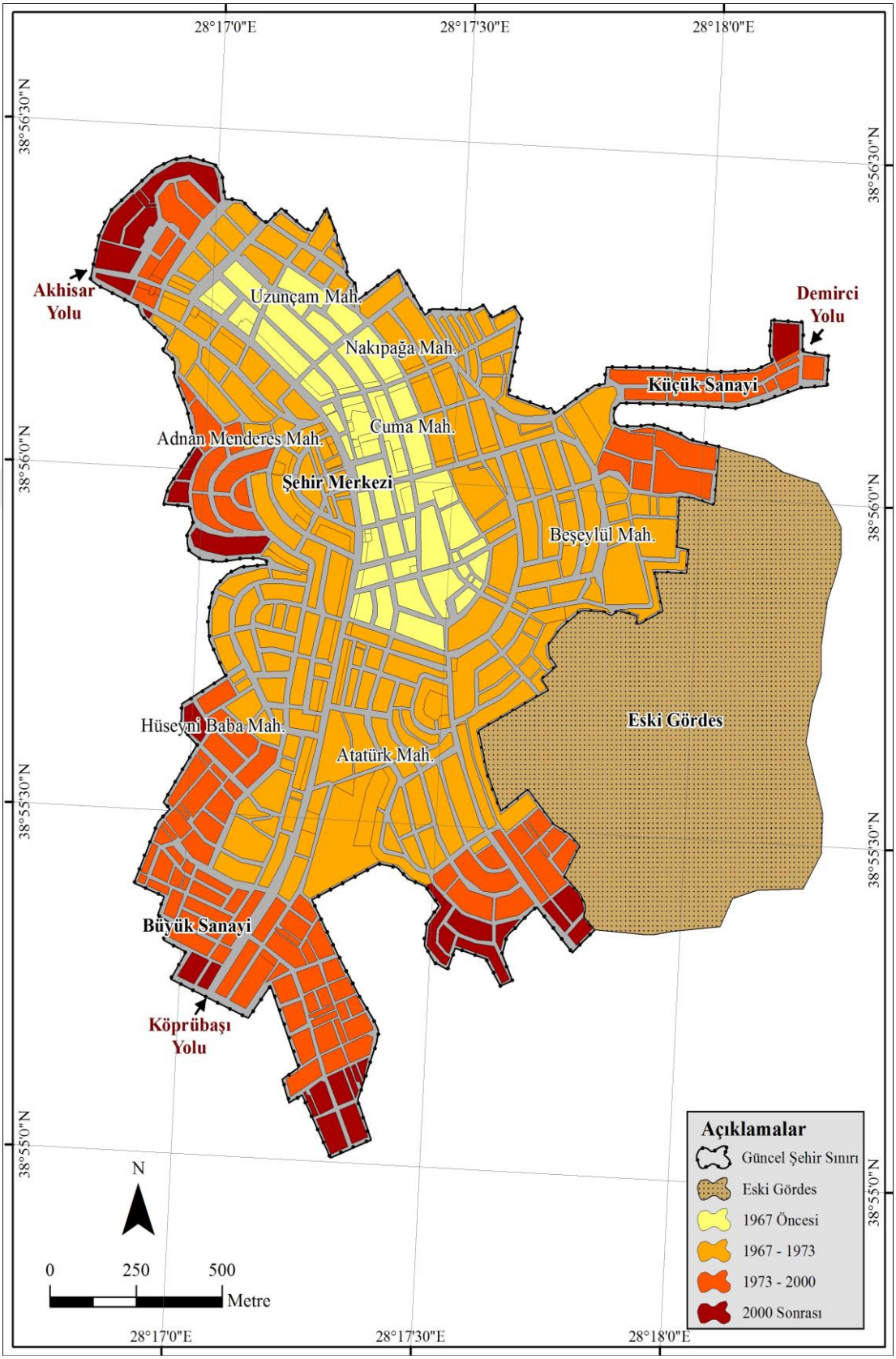
Yerleşmenin kuruluş yeri seçiminde rol oynayan içme ve kullanma suyu temininde herhangi bir sorun yaşanmamıştır. Eski Gördes'ten fazla uzaklaşılmadığı için tarım alanları el değiştirmemiştir

Bu dönemde İmar-İskan Bakanlığı ve Emlak Kredi Bankası tarafından Ali Cumalı evleri olarak adlandırılan 96 ev yaptırılıp düşük fiyata ve taksitle dağıtılmıştır. Bu evlerin 19'u belediyeye lojmanı olarak tahsis edilmiştir. 1954-1956 arasındaki dönemde 200 banka evi, 130'a yakın işyeri Emlak Kredi Bankası tarafından yaptırılmıştır. Bunlar önceki dönemde inşa edilen Ali Cumalı evlerine göre pahalı olup, genel itibariyle 2 yada 3 odalı olarak yapılmışlardır. 100'e yakın aile, evlerini kendi imkanlarıyla inşa etmişlerdir. İmar ve İskan Bakanlığı tarafından 50 adet göçmen evi ile 100 adet iskan evi yaptırılmıştır. İlçenin taşınma işlemleri 1950'den 1957 yılına kadar sürmüş ve bu dönemde eski Gördes ile yeni Gördes arasında belediye otobüsleri çalıştırılmıştır. Bu süreçte eğitim-öğretim faaliyetlerinin aksamaması için 1954'ten itibaren öğrenci taşımacılığı da yapılmıştır. 1957'de taşınma olayının büyük bir bölümü gerçekleşmiş olmasına rağmen bazı ailelerin banka tarafından sağlanan olanaklardan yararlanamadığı tespit edilmiş ve bu aileler için sonraki süreçte (1965-1966) 101 evler inşa ettirilmiştir[378]. Yeni Gördes tek katlı, bahçeli evleri ve çevresini saran ormanlarıyla planlı bir kent görünümüne sahiptir. Ancak son zamanlarda ve özellikle günümüzde plansız bir kentleşmeyle bu yapı bozulmaya başlamıştır. İlçe 1967-1973 yıllarında 5 mahalleye sahiptir. 1973 yılından sonraki süreçte yeni Gördes'e eski Gördes'ten eklenen Uzunçam, Cuma, Nakıpağa, Divan mahallerine bu dönemde Atatürk, Beşeylül, Hüseyni Baba, Adnan Menderes mahalleleri de katılmıştır[379] (Fotoğraf 2.25).

Yerleşmenin öncelikle güneydoğuda (Eski Gördes) oluşmaya başladığı, sonraki süreçte ise yavaş yavaş kuzeye doğru ilerlediği söylenilebilir. 1950'li yıllarda meydana gelen yer değiştirme neticesinde kuzeye doğru kayan yerleşmeler sonraki dönemlerde yeniden güney kesime yönelmişlerdir (Harita 2.12). Doğal coğrafi faktörler göz önünde bulundurulduğunda yeni yerleşme alanlarının daha çok güney ve güneybatıya doğru ilerleyebileceği düşünülebilir. Çünkü bu kesimlerde orman örtüsünün yerleşmeyi sınırlayıcı etkisi minimum düzeydedir.

[378] Bayram, 72-134.
[379] Araştırma Sahasında Yapılan Mülakatlardan Faydalanılmıştır.

Kuruluşu eskiye dayanan mahalleler, dar bir bünyeye sahip ve geleneksel meskenlerin yoğunluk kazandığı yerleşmeler olup, konutlar genel itibariyle bitişik bir konumda yer almaktadır. Ancak modern yapının hakim olduğu mahallelerde gevşek dokulu yerleşimden söz edilebilir. Bunun yanında yakın zamanda inşa edilen modern yapılı konutlarla beraber site içerisinde bulunan yerleşimlerden ya da bahçe içinde yer alan villa tarzı evlerden ve mahallelerin geniş olmasından bahsedilebilir (Fotoğraf 2.26, 2.27)

Harita 2.12. Gördes Şehri'nin Yatay Gelişimi.
(Araştırma Sahasında Yapılan Mülakatlar ile Gördes Belediyesi İmar Planından Faydalanılarak Hazırlanmıştır)

Fotoğraf 2.25. Gördes İlçesi'nin Günümüz İtibariyle Bulunduğu Konumdan Bir Görünüm.

Fotoğraf 2.26. Beşeylül Mahallesinde Gevşek Bir Yapılaşma Görülmektedir.

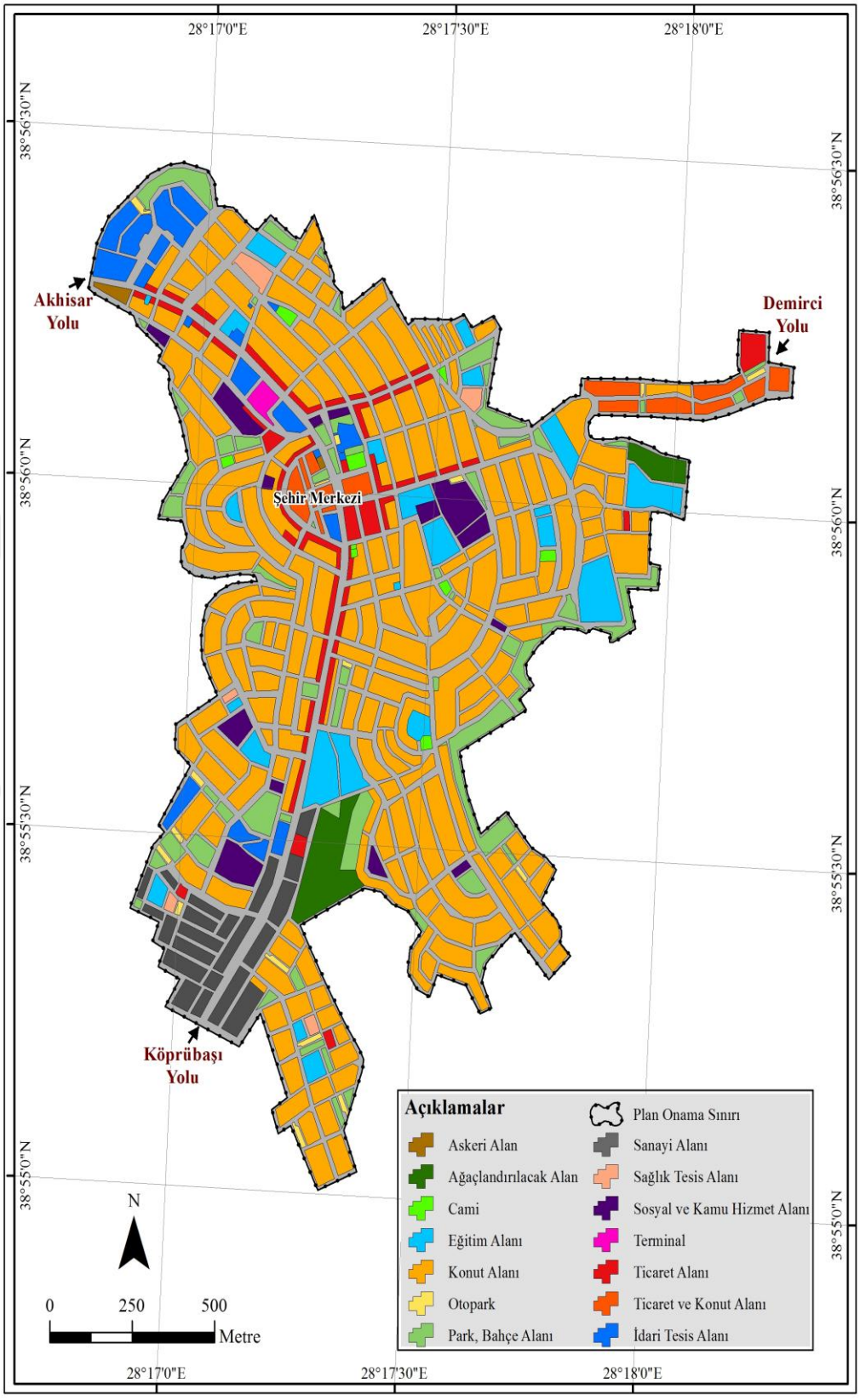
Fotoğraf 2.27. Hüseyni Baba Mahallesinde Genellikle Müstakil Konutlar Yayılış Göstermektedir.

2.2.3.3.1. Gördes Şehrinin Fonksiyon Alanları

Gördes konumu itibariyle Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu eşiğinde yer almaktadır. İlçe önemli karayolu bağlantıları üzerinde bulunmamaktadır. Saha, ulaşım faaliyetlerinin hayvanlarla yapıldığı tarihi dönemlerde hareketli ve canlı bir ulaşım ağına sahipken, bunların yerini kara ve demiryollarının almasıyla beraber bu durumunu muhafaza edememiştir. İlçede havayolu, denizyolu ve demiryolu ağları bulunmadığı için ulaşımın tüm yükünü karayolları taşımaktadır[380]. Araştırma sahasını teşkil eden Gördes, İzmir ve Manisa illerinin yakınında yer almasına rağmen gelişme açısından bunların gölgesinde kalmıştır. İlçe nüfusunun büyük bir kısmı iş olanaklarının fazla olduğu çevre il ve ilçelere doğru göç etmiştir.

İlçe nüfusu sayım dönemlerine göre incelendiğinde; 1927 yılında 2883 iken, 1940 dönemi dışında 2000 sayım dönemine kadar sürekli artış göstermiştir. Muharebe devrelerine denk gelen bu dönemlerde ilçe merkezinin nüfusu doğal olarak düşmüştür. Nüfusun 1997 ve 2000 dönemlerinde sahip olduğu bu değerlerde abartılı göstermenin de büyük payı bulunmaktadır. Nüfus konusunda gerçek değerleri yansıtan adrese dayalı nüfus kayıt sistemine geçildiği zaman ilçe merkezinin nüfusu 10295 olarak tespit edilmiştir.

[380] Bayram, 165.

Harita 2.13. Gördes Şehri'nin Fonksiyon Alanları.
(Gördes Belediyesi'nin 1/5.000 Ölçekli Nazım İmar Planlarının Altlık Olarak Kullanılmasıyla Hazırlanmıştır).

Gördes yerleşim yapısı olarak genel itibariyle toplu dokulu bir yapıya sahiptir. İlçenin geçmiş dönemlerden bu yana önemli ticaret yollarının nispeten uzağında yer alması gelişme potansiyelini ve nüfus yapısını önemli ölçüde etkilemiştir. Korunaklı ve yüksek mevki üzerinde yer alan araştırma sahasında günümüze kadar birçok uygarlık hakimiyet kurmuştur.

A. Konut Alanları

Gördes ilçe merkezinde günümüz itibariyle Adnan Menderes, Atatürk, Beşeylül, Cuma, Divan, Hüseyni Baba, Nakıpağa ve Uzunçam olmak üzere toplam 8 mahalle bulunmaktadır. İlçe merkezinden geçen Gördes-Demirci, Gördes-Akhisar ve Gördes-Köprübaşı yolları yerleşim alanının çevre il ve ilçelerle olan bağlantısını sağlamaktadır. Bunun yanında adı geçen bu yollar ilçenin sosyo-ekonomik açıdan gelişmesine de katkı sağlamaktadır.

Araştırma sahasının sahip olduğu coğrafi özellikler, iskanın mekansal gelişim sürecini ve yönünü etkilemiş ve etkilemeye de devam etmektedir[381]. İlk olarak yüksek kesimlerde kurulan yerleşmeler, morfolojik yapının imkan tanıdığı ölçüde güney ve güneybatıya doğru gelişme göstermiştir. İlçe genelinde toplu dokulu yerleşim yapısı hakimdir. Gelişme eğiliminde olan şehirlerde olduğu gibi Gördes'te de ilçe merkezinde çok katlı konutlar yayılış gösterirken, merkezden uzaklaştıkça kat sayısı azalmaktadır. Şehrin kenar bölümlerindeki evler genelikle bahçe içerisinde yer almaktadır. Mahallelerin kullanım sahaları değerlendirildiğinde; 109 ha alanı ile Atatürk mahallesinin ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bunu 53 ha ile Hüseyni Baba mahallesi izlerken, üçüncü sırada ise 50 ha alanı ile Uzunçam mahallesi bulunmaktadır (Tablo 2.43). Bu yerleşmelerin geniş alana sahip olmasında sahanın morfolojik yapısı etkili olmuştur. İlçenin vejetasyon örtüsü yerleşmelerin yatay yönde gelişmesini büyük oranda engellemiştir. Güney kesimde yer alan Atatürk, Hüseyni Baba ve Beşeylül mahalleleri önü açık ve düze yakın bir alanda yer almaktadır. Bu durumdan dolayı şehir genel itibariyle yatay yönde gelişim göstermiştir. Şehirde diğer mahallelere oranla dar alana sahip olan Cuma ve Nakıpağa mahallelerini doğusunda yer alan orman örtüsü sınırlandırmaktadır. Divan mahallesi ise diğer mahallelerin orta kısmında bulunduğu için genişleme imkanı yoktur.

[381] İbrahim Aydın, Sevil Yılmazoğlu, "Bigadiç Şehri'nin (Balıkesir) Mekansal Gelişimi", *Marmara Coğrafya Dergisi,* 27, 2013, 596.

Tablo 2.45. Gördes İlçe Merkezi'nin Mahalleleri ve Kullanım Alanları (2017).

Mahalle Adı	Kullanım Alanı (ha)	Nüfusu	Konut
Adnan Menderes	40.2694	1997	666
Atatürk	109.1359	1773	591
Beşeylül	40.2618	718	239
Cuma	29.4757	1272	424
Divan	20.8252	1268	423
Hüseyni Baba	53.5669	1504	501
Nakıpağa	12.7027	1222	407
Uzunçam	50.237	1225	408
Toplam	**356.4746**	**10979**	**3659**

Kaynak: Gördes Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü (2017), TUİK ADNKS 2017, İlçede Yapılan Mülakat ve Gözlemlerden Faydalanılmıştır.

Araştırma sahasındaki konut sayıları incelendiğinde; toplamda 3659 konut bulunmaktadır. Konut sayısı bakımından ilk sırada 666 konutla Adnan Menderes mahallesi bulunmaktadır. Adnan Menderes'i ise 591 konutla Atatürk, 501 konutla da Hüseyni Baba mahalleleri izlemektedir (Tablo 2.45). Sahada en az konut ise Nakıpağa mahallesindedir. Konut sayısının düşük olduğu Divan mahallesi ise dört bir yanından diğer mahallelerle çevrili olup, kapladığı alan en az olan mahallelerden biridir. Yatay yönde gelişme potansiyelinin oldukça düşük olduğu şehirde, Uzunçam gibi kuruluşu eskiye dönemlere uzanan mahallelerde konut miktarında değişiklik olmayacağını morfolojik yapı ifade etmektedir. Ancak büyümeye ve gelişmeye açık olan yeni mahallelerde gerekli yatırımların yapılması neticesinde konut ve nüfus miktarında artışlar yaşanması muhtemeldir. Şehirde yapılan mülakat ve gözlemler neticesinde edinilen bilgiler gerek inşaat halinde gerekse proje aşamasında olan konutların oldukça fazla olması bu durumu desteklemektedir.

B. Sanayi Alanları

Araştırma sahasında sanayi faaliyetleri gelişmiş düzeyde değildir. Şehirde 1970'li yıllarda orman ürünleri, tuğla, kireç ve kiremit ocaklarının sayıları fazla iken, günümüz itibariyle ise bu faaliyetlerin tamamına yakını son bulmuştur. Gördes şehri sınırları dahilinde yalnızca küçük sanayi sitesi olarak adlandırılan bir sanayi alanı bulunmaktadır. Bu tesis Köprübaşı yolu üzerinde yer almaktadır. Şehirde yer alan küçük

sanayi sitesinde oto tamir, oto boya, oto bakım, tornacı, oto yedek parça, oto motor tamirciliği gibi atölyeler bulunmaktadır[382].

İlçede sanayinin gelişmemesi temelde coğrafi faktörlere dayanmaktadır. Manisa il haritasına bakıldığında ilin gelişmiş ilçelerinin (Akhisar, Salihli, Turgutlu gibi) önemli kara ve demiryolları üzerinde ya da yakınında yer aldığı, verimli tarım arazilerinde yer almaları ile morfolojik açıdan engebe ve yükselti düzeyinin düşük olduğu, iklim koşulları açısından ise ulaşımı etkileyecek bir durumun yaşanmadığı yerlerde olduğu görülmektedir. Gördes'te ise bir önceki cümlede ifade edilenlerin nispeten tam tersi bir durum söz konusudur. İlçenin önemli kara ve demiryollarından uzak istikamette bulunması, yükselti ve engebe seviyesinin yüksek olması, sahanın sürekli göç vermesine neden olmakta ve bu durum nüfusu ilçede tutacak olan sanayi faaliyetlerinin gelişmesini engellemektedir. Tüm bunlar sonucunda ilçeden işgücü talebinin yüksek olduğu il ve ilçelere doğru göç kaçınılmaz bir durum haline gelmektedir.

C. Eğitim ve Kültür Alanları

İlçe merkezinde 2 anaokulu, 4 ilköğretim, 6 ortaöğretim, 1 halk eğitim merkezi, 1 mesleki ve teknik eğitim merkezi, 2 dershane, ön lisans eğitimi veren 1 meslek yüksekokulu, 1 sürücü kursu olmak üzere toplam 18 eğitim kurumu bulunmaktadır. Şehrin bütününe yayılan eğitim kurumları genel itibariyle Beşeylül ve Divan mahallelerinde toplanmıştır. Gördes Anadolu Lisesi, Mehmet Akif Ersoy İlkokulu, Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi Beşeylül mahallesinde, Gördes Anadolu İmam Hatip Lisesi, Gördes Cumhuriyet Ortaokulu, Gördes Meslek Yüksekokulu Divan mahallesinde bulunmaktadır. Bu mahalleler kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektöre ait kuruluşları bünyesinde topladığı için ilçenin merkezi özellik taşıyan yerleşimleri statüsündedirler.

Eğitim kurumlarının yoğunlaştığı diğer yerleşmeler ise Adnan Menderes ve Uzunçam mahalleleridir. Ramazan Tevfik Demirağ anaokulu, Şehit Makbule Hanım İlkokulu Adnan Menderes mahallesinde, Beşeylül İlkokulu, Gördes Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ise Uzunçam mahallesinde yer almaktadır. İlçe merkezinde hemen her mahalle kendi bünyesinde bir eğitim kurumuna sahipken, Nakıpağa mahallesinde ise henüz bir eğitim kurumu bulunmamaktadır. Şehrin gelişmesine önemli oranda katkı

[382] Gördes Kaymakamlığı, *Gördes İlçe Brifingi*, Gördes 2017, 1-16.

sağlayan Celal Bayar Üniversitesine bağlı Gördes Meslek Yüksekokulu Divan mahallesinde, Gördes Kredi ve Yurtlar Kurumu Yurdu Atatürk Mahallesinde bulunmaktadır.

Yükseköğretim kurumlarının bilinen çeşitli işlevlerinin yanında bulundukları yerleşmelerin de kalkınıp gelişmelerinde önemli rolleri bulunmaktadır. Öncelikle sanayileşememiş ve tarıma dayalı bir ekonominin hüküm sürdüğü araştırma sahasında, üniversitenin rolü daha da artmaktadır. Üniversitenin şehrin kalkınmasına olan etkileri çok farklı açıdan ortaya çıkmakta ve önem taşımaktadır. Bu katkılar arasında yer alan ekonomik katkı, gerek meslek yüksek okulunda çalışan personelin gerekse öğrencilerin sosyal yaşantılarını devam ettirebilmeleri açısından yapmış oldukları harcamalar ile söz konusu kurumların bütçe harcamaları olarak değerlendirilebilir. Sosyo kültürel katkılar ise sahanın refah düzeyinin arttırılmasına yönelik hususları içermektedir. Bu bağlamda ekonomik ve sosyo kültürel katkılar birbirini destekleyen unsurlar olarak değerlendirilmelidir. İlçenin sosyo-kültürel gelişimi, gelir sahiplerinin bu alanlarda yapacakları harcamaları arttırarak, kalkınmanın ekonomik yönünü geliştirecektir[383]. İlçe merkezinde yer alan üniversite, son yıllarda gelişmenin önemli bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Bu kurum ilçenin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan gelişmesini sağladığı için özellikle ilçe dışına olan göçlerin azalması gibi demografik kaynaklardaki negatif durumun ortadan kalmasına destek olmaktadır.

Araştırma sahasının kültürel özelliklerini yansıtan unsurların başında camiler gelmektedir. Gördes'teki camiler ile ilgili en eski bilgiler Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde; ''*Gördes'te altı mahalle ve namaz kılınacak on bir mihraplı cami ve mescit bulunmaktadır. Çarşı içinde minareleri süslü şirin bir ulu cami bulunmaktadır. Bu cami eski tarz olup toprak örtülüdür. İçinde çınarlar bulunmakta olup bir mesiregah gibidir. Caminin kapısı üzerinde tarih bulunmamaktadır Yukarı mahallede Hacı Ramazan Camii bulunmaktadır. Cami 1041 senesinde tamamlanmıştır. Kazadaki cami sayısı üç olup geri kalanı mescittir, dört tane de kargir minare bulunmaktadır*'' şeklinde yer almaktadır[384] (Fotoğraf 2.28).

[383] Hüseyin Dalğar, Hakan Tunç, Murat Kaya, "Bölgesel Kalkınmada Yükseköğretim Kurumlarının Rolü ve Bucak Örneği", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 1 (1), 39-50.
[384] Ertan Gökmen, *Osmanlı Dönemi Gördes Halıcılığı*, Celal Bayar Üniversitesi Yayın Yayınları Yayın No: 0013, Celal Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarih ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Manisa 2014, 6-7.

Gördes'te günümüz itibariyle her mahallede bir cami bulunmaktadır. Bu camilerden, Adnan Menderes Camii Adnan Menderes Mahallesinde, Çamlı Camii Nakıpağa Mahallesinde, Eski Gördes Pazar Camii Atatürk Mahallesinde, Fatih Camii Beşeylül Mahallesinde, Hicret Camii Hüseyni Baba Mahallesinde, İhl Tatbikat Mescidi Divan Mahallesinde, Kabasakal Camii Atatürk Mahallesinde, Köreke Damları Camii Nakıpağa Mahallesinde, Sanayi Camii Hüseyni Baba Mahallesinde, Softa Damları Camii Adnan Menderes Mahallesinde, Ulu Camii Cuma Mahallesinde, Yağcıemir Camii Uzunçam Mahallesinde, Yeşiltepe Camii ise Divan Mahallesinde bulunmaktadır.

Fotoğraf 2.28. Ulu Cami Cuma Mahallesinde Yer Almaktadır.

D. Sağlık Alanları

İlçe merkezinde sağlık faaliyetleri 1 devlet hastanesi, 1 aile sağlığı merkezi, 1 toplum sağlığı merkezi, 1 özel diş hekimi muayenehanesi ve 6 eczane ile sürdürülmektedir. Gördes devlet hastanesinin yeni hizmet binası inşaatı 2012 yılında tamamlanmıştır. Hastane, donanımının yapılması, bağlantı yolları ve bazı imalat eksikliklerinin tamamlanması sonrasında 2013 yılı sonlarında yeni hizmet binasına taşınmıştır. Gördes devlet hastanesi yeni binasında 4500 m² kapalı alanda, 35 yatak kapasitesi ile hizmet vermektedir. Yeni hizmet binasında hasta odaları koğuş tipi yerine, içerisinde banyo ve tuvaletleri bulunan 1 ve 2 kişilik nitelikli odalar şeklindedir. Gördes devlet hastanesi dahiliye, kardiyoloji ve çocuk sağlığı ve hastalıkları branşlarında 3

uzman doktor, 1 pratisyen doktor ve 2 diş hekimiyle hizmet vermektedir. 2 haftada 1 gün göz hastalıkları uzmanı (Manisa'dan), radyoloji uzmanı (Akhisar'dan), kadın hastalıkları ve doğum uzmanı (Akhisar'dan) ayda 2 gün diyetisyen ve diyaliz için diyaliz sertifikalı dahiliye uzmanı diyaliz biriminde geçici görevle hizmet vermektedir. Hastanede 03.02.2014 tarihi itibariyle 5+1 kapasiteli diyaliz ünitesi hizmete başlamış olup, halen 16 hastaya hizmet vermektedir. Hastalar, hasta servis aracı ile evlerinden alınmakta ve tedavi sonrası evlerine yine hasta servisi ile bırakılmaktadır. Şehirde 112 acil sağlık hizmetleri istasyonu halen kiralık bir binada, toplam 4 acil tıp teknisyeni ve 1 tam donanımlı ambulansla çalışmalarını sürdürmektedir. Ayrıca gerektiğinde Gördes devlet hastanesinin 1 tam donanımlı ambulansı ve gördes belediyesinin 1 hasta nakil ambulansı da çalışmalara destek vermektedir. Toplum sağlığı merkezi binasının yetersiz durumundan ve 112 acil sağlık hizmetleri istasyonunun kiralık bir yerde faaliyetini sürdürüyor olmasından dolayı, belediye başkanlığı tarafından bağışlanan bir arsa üzerine 112 acil sağlık hizmetleri istasyonu ve toplum sağlığı merkezinin birlikte bulunacağı yeni bir bina yapımı tamamlanma aşamasında olup, İl Sağlık Müdürlüğünce 2017 mart ayı içerisinde geçici hasta kabulünün gerçekleşeceği bildirilmiştir. İlçe merkezindeki aile sağlığı merkezinin arsası, Gördes Hastane Yaptırma ve Yaşatma Derneği tarafından arsası bağışlanmış ve merkez ve kat karşılığı yapılan 550 m² kapalı alanda, 2014 yılı ekim ayında ilçe merkezindeki 5 aile hekimiyle beraber halkın hizmetine sunulmuştur[385].

E. İş ve Ticaret Alanları

Gördes'te iş ve ticaret alanları genel itibariyle Adnan Menderes, Divan ve Cuma mahalleleri ve bunların çevrelerinde yoğunluk kazanmıştır. Bunun yanında bu mahalleler kamu kurum ve kuruluşlarının varlığı ile merkezi konumda olmalarından dolayı çeşitli fonksiyonlara sahiptir. İş ve ticaret alanlarının özellikle Jandarma Astsubay Özgür Artunç Bulvarı, Şehit Pilot Bahri Önser Caddesi, Atatürk Caddesi, Cumhuriyet Caddesi, Cengiz Topel Caddesi ve 23 Nisan Caddesinde toplanmasında, bunların diğer mahalleleri birbirine bağlayan merkezi konumda yer almaları etkili olmuştur. Kıraathaneler, lokantalar, kırtasiyeler, eczaneler, kafeler, fırınlar, marketler gibi ticarethaneler bu caddeler ve çevrelerinde toplanmıştır (Fotoğraf 2.29).

[385] Gördes Kaymakamlığı, *Gördes İlçe Brifing Raporu*, Gördes 2017, 2-3.

Fotoğraf 2.29. Atatürk Caddesi İş ve Ticaret Alanların Yoğunluk Kazandığı Caddelerden Birini Oluşturmaktadır.

Araştırma sahasında kamu binaları genellikle Cuma ve Divan mahallelerinde toplanmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında adı geçen mahallelerin konumları ve şehrin en faal kesimlerini içlerinde bulundurmaları etkili olmuştur. Aynı zamanda ticarethanelerin de yoğunlaştığı alanların Cuma ve Divan mahalleleri ve çevrelerinde yer alması bu mahallelerin hem merkezi hem de yerel yönetim adına üstlendiği, malî, sosyal, politik ve yönetsel sorumlulukları yerine getirme işlevine sahip olduğunu göstermektedir. Bunun yanında adı geçen mahalleler ilçedeki beledî fonksiyonların, toplumsal işbölümü, dayanışma ve ortak sorumluluk içinde yerine getirilmesinde önemli ve etkin bir konum üstlenmekle birlikte, sistemin daha genel, yönetsel ve politik amaçlarını gerçekleştirmekte de taşıyıcı bir unsur olarak görülmektedir[386].

Gördes'te meslek dalları tam anlamıyla organize yapıda değildir. Esnaf ve sanaatkarlar sayıca fazla olmalarına rağmen aynı tür meslek dalları, meslek birlikleri altında toplanamamıştır. İlçede yalnızca Esnaf ve Sanaatkarlar Odası ile Şoförler Odası bulunmakta olup, tüm meslekler bu birimler altında yer almaktadır. Manisa ve Gördes Esnaf ve Sanatkarlar Odalarından alınan bilgilere göre ilçede bu birliklere kayıtlı 848 esnaf bulunmaktadır. Bunlar içerisinde en büyük grubu 147 üyesi bulunan minibüsçüler

[386] Adalet Alada, "Kentsel Yönetime Katılımda Mahalle, Dosya 08, Yerel Yönetimlerde Katılım", TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, cilt.64, 2008, 66-70.

oluşturmaktadır. Şehirde gıda ile ilgili iş kolları önemli bir yere sahiptir. Market, bakkal, bayi ve büfeciler 110 işyeri ile ikinci sırada, 99 esnafın bulunduğu kahvehane, kıraathane, çay ocağı ve internet cafe işletmecilikleri ise üçüncü sırada yer almaktadır. İlçede gıda konusunda faaliyet gösteren diğer meslek kolları fırıncılar, çikolata ve şeker imalatçıları, dondurmacılar, hamburger işletmecileri, kantinciler, mandıracılar, lokantalar, şarküteriler ve pastaneciler olup, bunların rakamsal değeri 60'tır (Tablo 2.46).

Tablo 2.46. Gördes'te İş Kollarının Dağılımı.

İş Kolu	Sayısı
Anahtarcılık, Çilingirlik	1
Araç alım, satım ve kiralama hizmetleri	3
Ayakkabı imalatı, onarımı ve ticareti	3
Marketçilik, Bakkallık, Bayilik, Büfecilik	110
Biçerdöver İşletmeciliği	2
Bilgisayar, ses ve görüntü ürünleri ticareti	2
Bisiklet ve Motosiklet İmal, Satış ve Tamirciliği	1
Camcılık ve Aynacılık	1
Çelik kapı ve kasalarının imalatı ve ticareti	1
Çiçek, bitki ve tohum ticareti	1
Çikolata ve şeker imalatı ve ticareti	1
Dekorasyonculuk ve Kartonpiyercilik	1
Demir ve çelik ürünleri ile ferro alaşımların imalatı	1
Demircilik (sıcak ve soğuk demircilik)	18
Dondurma imalatı ve ticareti	2
Döşemecilik (Marley, Fayans, Seramik, Karo, Mermer, Granit vb.)	1
Elektrik motoru, jeneratör ve transformatörlerin imal, onarım ve kurulumu	2
Elektrik tesisatçılığı	14
Elektrik tesisatı ve aydınlatma malzemeleri ticareti	2
Elektronik Cihazlar Araç Gereçler Satış, Bakımı ve Tamirciliği	3
Erkek berber ve kuaför İşletmeciliği	22
Ev tekstil ürünleri imalatı ve ticareti	4
Evden eve taşımacılık hizmetleri	3
Fırıncılık ve unlu mamuller imalatı ve ticareti	10
Fotoğrafçılık ve fotoğraf malzemeleri ticareti	4
Gazete Bayiliği ve Dağıtımı	1
Giyim eşyası imalatı ve ticareti (konfeksiyonculuk)	2
Halı yıkama hizmetleri	1
Halı, Kilim Dokumacılığı, Satış ve Tamirciliği	7
Halı, kilim imalatı ve ticareti	10
Hamburger, Pizza, Tost, Kumpir vb. İşletmeciliği	5
Hayvan besiciliği ve ticareti	5
Hayvanlara ve bitkilere yönelik ilaçların ticareti	1
Hediyelik eşya imalatı ve ticareti	1
Her Çeşit Yemek Hazırlama, Pişirme ve Servisi	1
Her Türlü Müzik Aleti İmal, Satış ve Tamirciliği	1
Hurdacılık ve Geri Dönüşümcülük (Metal, Kağıt, Cam, Plastik vb.)	2

Itriyat, Parfümeri ve Bijuteri Satıcılığı	4
İkinci el ev eşyası ticareti	1
İnşaat malzemeleri imalatı ve ticareti	7
İnternet kafe ve eğlence amaçlı oyun salonu işletmeciliği	2
Kablolu Yayın, Sayısal TV, FM-TV Vericileri, Uydu Cihazları, Anten Kuruculuğu Bakım, Satış ve Tamirciliği	1
Kadın kuaför işletmeciliği	5
Kafe, Kafeterya, Kahvaltı Salonu İşletmeciliği	1
Kahvehane, kıraathane, çay ocağı ve internet cafe işletmeciliği	99
Kameramanlık ve Video Çekimciliği	1
Kantincilik	3
Kereste İmal ve Satıcılığı	1
Kır Kahvesi, Çay Bahçesi, Çay Ocağı, Piknik ve Dinlenme Yeri İşletmeciliği	1
Kitap ve kırtasiyecilik	2
Konfeksiyon İmal ve Satıcılığı	1
Kurs ve etüt merkezi işletmeciliği	1
Kuyu ve Sondajcılık	1
Lastik Kaplamacılığı ve Tamirciliği	2
Lokantacılık, yemek ve içecek sunumu faaliyetleri	21
Madeni Oyuncak İmal ve Satıcılığı	1
Manavlık	10
Mandıracılık (Et, Süt, Yoğurt ve Mamulleri İmal ve Satıcılığı)	1
Manifaturacılık	1
Marangozluk	19
Matbaacılık faaliyetleri	1
Mermercilik	4
Metallerin işlenmesi, kaplanması ve şekil verilmesi faaliyetleri	5
Minibüs işletmeciliği	147
Motorlu kara taşıtları karoser, kaporta imal ve onarımı	14
Motorlu kara taşıtlarının parça ve aksesuarlarının imalatı ve ticareti	5
Motosiklet ve motorsuz taşıtların imalatı, onarımı ve ticareti	6
Nakliyecilik ve Nakliyat Komisyonculuğu	2
Oto bakım servisçiliği	7
Oto Boyacılığı	1
Oto elektrikçiliği	12
Oto Galericiliği (Oto Alım-Satım)	1
Oto lastik tamir ve ticareti	5
Oto Motor Tamirciliği	22
Oto Şase, Kaporta Tamirciliği	1
Oto Yedek Parça İmal ve Satıcılığı	4
Oto yıkama ve kuaförlüğü	2
Otobüsçülük	4
Oyuncak imalatı ve ticareti	2
Pastanecilik (Pasta, Börek, Tatlı vb. İmal ve Satıcılığı)	1
Pazarcılık	9
Perde (Stor, Jaluzi, vb.) ve Mefruşat İmal ve Satıcılığı	2
Plastik Doğrama İmal ve Satıcılığı	1
Profil ve tellerin imalatı ve ticareti	1
Saat ve hassas aletlerin imalatı, tamiri ve ticareti	1
Ses ve sahne sanatçılığı	1

Sıhhi tesisat, ısıtma ve iklimlendirme tesisatı	3
Şans Oyunları (Milli Piyango, Loto, Toto, Ganyan Bayii vb.)	1
Şarkütericilik	16
Şehir içi yük taşımacılığı	6
Şehirlerarası yolcu taşımacılığı	12
Şehirlerarası yük taşımacılığı	33
Tahıl ürünleri imalatı ve ticareti	3
Taksi işletmeciliği	5
Tarım, ormancılık makine ve donanımlarının imalatı, onarımı, kurulumu ve ticareti	1
Tekstil Malzemeleri İmal ve Satıcılığı	1
Telekomünikasyon cihazlarının kurulum, onarım ve ticareti	4
Tenekecilik	5
Terzilik	12
Tezgâhlar ve pazar yerleri vasıtasıyla yapılan ticaret	3
Tıbbi ve sıhhi malzeme imalatı, onarımı, bakımı ve ticareti	1
Tiftikçilik, Yüncülük	1
Torna ve Tesviyecilik (Frezecilik, Vargel, Planyacılık, Taşlama, Alet Bilemeciliği)	1
Traktör Bakım ve Onarımı	4
Tuhafiyecilik ve tuhafiye ürünleri imalatı	14
Tüketici elektroniği ürünleri imalatı, bakımı ve onarımı	1
Un Değirmenciliği	1
Un, Kepek, Yem ve Zahire Satıcılığı	3
Yapıların inşaatı ve inşaata hazırlanması	2
Yorgancılık ve Hallaçlık	1
Zeytin, Zeytinyağı İmal (Yağhane İşletmeciliği) ve Satıcılığı	14
Zirai Alet İmal, Satış ve Tamirciliği	1
Züccaciye ürünleri ticareti	2
Toplam	**848**

Kaynak: Manisa ve Gördes Esnaf ve Sanaatkarlar Odaları (2017) Verilerinden Faydalanılmıştır.

Gördes'te geçmiş dönemlerde büyük önem taşıyan ancak günümüzde sayıları oldukça azalan meslek grupları da bulunmaktadır. Bunlar demirciler, yüncüler, tenekeciler, değirmenciler, keresteciler, saat tamirciliği, halı-kilim dokumacıları, boyahanecilik, mühür kazıcılığı, testicilik (bardakçılık), bakırcılık, kalaycılık, kahve dibekçiliği (dövücülük), tüfekçilik, kundakçılık, yağcılık, hallaçlık, mutaflık, semercilik, nalbantlık, saraçlık, dericilik, keçecilik, helvacılık, leblebiciliktir. Sanayi ve teknolojinin giderek gelişmesi, insanların ihtiyaçlarını büyük oranda değiştirmiş ve bu durum bazı meslek gruplarının sayılarının azalmasına hatta ortadan kalkmasına yol açmıştır.

Araştırma sahasında ekonomik hareketlilik hayvan pazarı ve halk pazarı günlerinde yaşanmaktadır. Kurban bayramından önce kurulan hayvan pazarında genel itibariyle küçükbaş hayvan ticareti yapılmaktadır. Şehirde meslek yüksekokulunun bulunduğu alan geçmiş dönemlerde hayvan pazarı olarak kullanılmıştır. Günümüz

itibariyle bu durum değişmiş olup, hayvan pazarı Gördes meslek yüksekokulunun karşısındaki alanda kurulmaktadır. Genellikle pazartesi günleri faaliyet gösteren pazarda, kurban bayramı dışında birkaç kişi hayvanlarını meydana getirip satmaktadır. Bunun yanında Akhisar şehrinde kurulan hayvan pazarıyla da Gördes halkı karşılıklı ilişki içerisindedir. Hayvancılıkla ilgilenenlerin bir kısmı gerek pazarın kurulduğu günlerde gerekse kurban bayramında Akhisar'a hayvanlarını götürerek buradaki ticari hayatın canlanmasına katkıda bulunmaktadır. Gördes'te ticari faaliyetlerin hareketlilik gösterdiği dönemlerden diğeri ise halk pazarı günlerine denk gelmektedir. Pazartesi günleri kurulan pazarda gıda-giyim üzerine alışveriş yapılmaktadır. Halk pazarı yalnızca kurulduğu ilçe merkezinin değil, aynı zamanda kırsal kesimin de ihtiyaçlarını karşıladığı için yoğun ilgi görmektedir (Fotoğraf 2.30).

Fotoğraf 2.30. Kapalı Pazar Yerinden Bir Görünüm.

Halk pazarının kapalı bir alanda kurulması olumsuz iklim koşullarının yaşandığı yerleşmelerde zorunlu bir hal almaktadır. İnsanların klimatolojik şartlardan çok fazla etkilenmeden alışveriş yapabilmeleri şehirdeki ticari hareketliği etkilemektedir. Bu

bakımdan mevcut pazarın ihtiyaçlara tam anlamıyla cevap verememesi nedeniyle Manisa Büyükşehir Belediyesi tarafından Gördes'in Kurtuluş mahallesi 446 ada 3 parsel, 447 ada 1 parsel, 252 ada 6 parsellerde yapılması planlanan 1/5000 ölçekli nazım imar ve 1/1000 ölçekli uygulama imar planı değişikliği esas alınarak kapalı pazaryeri ve otopark projesi için çalışmalar başlamıştır[387]. 7 bin 551 metrekare alana sahip olan projede arazinin uzun ve eğimli şeklinden yararlanılarak 2 bodrum ile zemin kat ve kentsel teras katı oluşturulmuştur. Projenin 2'nci bodrum katında 133 araçlık otopark bulunmaktadır. Yine 1'inci bodrum katta da 180 araçlık otopark ile 42 adet dükkan yer almaktadır. Projenin zemin katı ise pazaryeri ve otopark olarak ayrı şekillerde kullanılabilmektedir. Zemin kat pazaryeri olarak kullanıldığında 255 adet tezgah, otopark olarak kullanıldığında ise 168 araçlık otopark olarak kullanılabilmektedir. Bunların dışında kentsel teras alanı da pazaryeri olarak kullanıldığında 252 adet tezgah yer almaktadır. Proje, pazaryeri olarak kullanımda toplam 507 tezgah, otopark olarak kullanımda ise toplamda 481 araçlık otoparkı içinde barındırmaktadır[388].

İlçe merkezinin idari işlevi ağır basmakta ve idari fonksiyonu bulunan kurumlar Cuma ve Divan mahallelerinde yoğunluk kazanmıştır. Gördes'te iş ve ticaret alanları genel itibariyle Adnan Menderes, Divan ve Cuma mahalleleri ve bunların çevrelerinde toplanmıştır. Gördes Kaymakamlığı, Gördes Belediyesi, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Cuma mahallesinde, İlçe Jandarma Komutanlığı ile Gördes Meslek Yüksekokulu Divan mahallesinde yer almakta olup, iş ve ticaret alanları ise Fatih Bulvarı (Jandarma Astsubay Özgür Artunç Bulvarı), Şehit Pilot Bahri Önser Caddesi, Atatürk Caddesi, Cumhuriyet Caddesi, Cengiz Topel Caddesi, 23 Nisan Caddesi ve bunların çevresinde toplanmıştır (Fotoğraf 2.31).

Gördes'te kamu kurumlarında çalışan nüfusun sayısı toplamda 984 kişi olup, en fazla çalışan (412 kişi) İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne aittir. Bu dağılımda ikinci sırayı 280 çalışanıyla Gördes Belediyesi, onu 85 kişilik kadrosuyla İlçe Müftülüğü izlemektedir (Tablo 2.47). Adı geçen kurumlar % 79'luk oran ile yüzdelik dağılışta büyük bir paya sahiptir. İlçede köy okullarının önemli bir bölümünün taşımalı eğitime tabi olması ve okulların genel itibariyle ilçe merkezinde toplanması, mevcut Kur'an

[387] http://www.haberturk.com/yerel-haberler/haber/49686409-gordesin-pazar-yeri-sorununa-cozum. (Erişim: 01.06.2017).
[388] http://www.manisa.bel.tr/Haberler/11735_gordesin-otopark-ve-pazaryeri-projesi-hazir.aspx, (Erişim: 01.06.2017).

kurslarının ve camilerin eğitimci ve din adamı ihtiyacı, çevresine hizmet veren belediyenin etki alanının fazla olması, söz konusu kurumların personel sayılarının fazla olmasını sağlamıştır. Personel sayısının fazla olduğu diğer kurum ve kuruluşlar ise devlet hastanesi (65 kişi), İlçe Emniyet Müdürlüğü (33 kişi), Orman İşletme Müdürlüğü (25 kişi), İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü (23 kişi) ve Adliye (16 kişi)'dir.

Tablo 2.47. Gördes'te Kamu Kurumlarında Çalışanların Kurumlara Göre Dağılımı.

Kamu Kurumu	Çalışan Sayısı	%'si
Kaymakamlık	3	0,3
Belediye	280	28,5
Adliye	16	1,6
İlçe Seçim Kurulu	2	0,2
İlçe Nüfus Müdürlüğü	5	0,5
İlçe Emniyet Müdürlüğü	33	3,4
Mal Müdürlüğü	6	0,6
İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	412	42
Devlet Hastanesi	65	6,6
Halk Kütüphanesi	2	0,2
Huzurevi Müdürlüğü	3	0,3
Tapu Müdürlüğü	4	0,4
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	23	2,3
Postane	8	0,8
Orman İşletme Müdürlüğü	25	2,5
Ziraat Bankası	12	1,2
Müftülük	85	8,6
Toplam	**984**	**100**

Kaynak: Gördes Mal Müdürlüğü Verileri ile Kurumlardan ve Yerinde Yapılan Gözlemlerden Derlenmiştir (2017).

Gördes'te 1878 yılında kurulan belediye teşkilatının ilçenin imar ve yapılaşmasında büyük etkisi olmuştur. Özellikle 1950'li yıllardan itibaren mahalle sayılarında meydana gelen artışlar, ilçenin gelişmeye başladığının göstergesi olarak kabul edilmektedir. Sahanın mevcut durumu ile zaman içerisinde göstermiş olduğu sosyo-ekonomik gelişme, geçmiş ile günümüz arasındaki farklılıkların ortaya konulmasını ve kat edilen mesafenin gelişmişliğe olan katkısının belirlenmesini sağlamıştır. Şehrin günümüzdeki duruma gelmesinde; yerel potansiyeller, kamu kaynakları, planlama kararlarının mekana ve zamana yayılması, teşvik ve kamu yardımı politikaları, kamuda personel durumu ve rotasyonu etkili olmuştur. Bütün bunların yanında ülkemizde planlı dönemden önce planlama süreçleri bir imar aracı olarak ele

alınmış ve fiziki yerleşme planı yapımı olarak tanımlanmıştır. 1960 yılından günümüze uzanan planlı dönemde ise planlama imar planlamasının dar kapsamından çıkarılarak; fiziksel, sosyal ve ekonomik boyutların da içerildiği bütüncül bir yaklaşım çerçevesinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Araştırma sahası da bu gelişmelerden üzerine düşen payı almıştır. Şöyle ki; planlı dönemde ilçenin gelişmesini hızlandıracak kaynak tahsisleri yapılmıştır. Şehirdeki kamu kurum ve kuruluşları, bu dönemlerde bütçe gelirinin çok üzerinde yatırım ve harcama yaparak hem ilçenin iktisadi açıdan gelişmesini hem de imar edilmesini sağlamışlardır. Genel bir değerlendirme yapılacak olunursa; Gördes ilçesi belediye teşkilatının kurulduğu dönemden günümüze kadar yapısal dönüşüm ile iktisadi faaliyetlerle bütün olarak ilerleyen bir gelişme planı izlemeye çalışmıştır. Ancak ilçenin kaydettiği ekonomik büyüme performansı iktisadi kararsızlığın giderilmesini sağlayamamıştır. Süreç içerisinde ekonomik istikrarsızlığın giderilmesi için plan ve projeler hazırlanmış ancak belirtilen ve istenilen hedeflere genel itibariyle ulaşılamamıştır. Bu durum yalnızca mevcut şartlar karşısında yetersiz kalan iktisadi programların, hızla değişen ekonomik dinamiklere uyum sağlayacak şekilde düzenlenmesiyle giderilebilir.

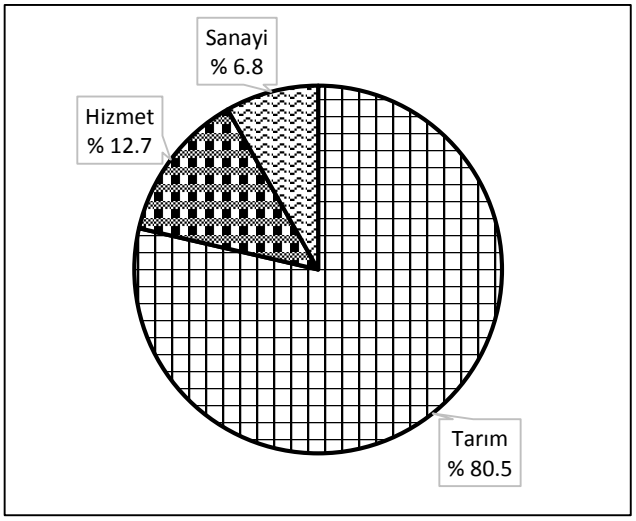
İlçe merkezinde aktif nüfusun sektörel dağılımı analiz edildiğinde; ilk sırada % 80.5 oranına sahip tarım sektörünün yer aldığı ortaya çıkmaktadır. Bunu % 12.7 ile hizmetler ve % 6.8 ile de sanayi sektörü izlemektedir (Tablo 2.48, Şekil 2.14). Bu sınıflandırmaya göre araştırma sahası tamımıyla tarımsal karakterli bir yapı sergilemektedir. Bu durumda şehir, gerek sosyal gerekse ekonomik açıdan kır ile şehir arasında geçiş süreci yaşayan aynı zamanda da sahip olduğu coğrafi potansiyelleri yansıtan yerleşmeler arasına girmektedir[389].

Tablo 2.48. Gördes İlçe Merkezi'nde Faal Nüfusun Sektörel Dağılımı (2017).

Ekonomik Faaliyet	Çalışan Nüfus	%'si
Tarım	7674	80.5
Hizmet	1214	12.7
Sanayi	644	6.8
Toplam	**9532**	**100**

Kaynak: İlçede Yapılan Mülakat ve Görüşmeler ile Kamu Kurumlarından Edinilen Verilerden Derlenerek Hazırlanmıştır.

[389] Ertuğrul Murat Özgür, İl ve İlçe Merkezlerimizin Faal Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı Bakımından Sınıflandırılması. *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 5, 1996, 57.

Şekil 2.14. Gördes İlçe Merkezi'nde Faal Nüfusun Sektörel Dağılımı (2017).

İlçe merkezinin mülki idare merkezi olması nedeniyle tarımsal özelliği yanında yönetim, yargı ve askerlik gibi halk ile devlet arasındaki resmi ilişkilerin düzenlenmesi ile ona bağlı bulunan kırsal yerleşmelerdeki ürün fazlasının mübadelesi, zaman içinde değişen ve artan çeşitli ihtiyaçların karşılanması gibi etmenler burada hizmet ögelerinin gelişmesini sağlamıştır[390].

Şehirsel fonksiyonların gelişmeye devam ettiği Gördes'te ekonomik faaliyetler genel itibariyle primer sektörlere dayanmaktadır. Sanayi faaliyetleri ise henüz gelişme potansiyeli yakalayamamıştır. Şehirdeki sanayi alanlarında genellikle küçük çaplı iş kollarıyla, belli bir konuda uzmanlaşan bireyler bulunmaktadır. Şehirdeki sanayi faaliyetleri, üretimin değişen yapısı, artan ihtiyaçlar ve nüfusun gereksinimlerine yeterince cevap veremediği için, halk genellikle çevre il ve ilçelerdeki sanayi bölgelerine gitmektedir.

Gördes'te öğrenci sayısı da sürekli artış göstermektedir. Yaklaşık 1000 öğrencisi bulunan meslek yüksekokuluna yeni açılan bölüm ve programlar neticesinde daha fazla öğrencinin eklenmesi sonucunda bu değer giderek artış gösterecektir. Bunun yanında sosyal ve kültürel faaliyetlerin artması, yeni konutların inşa edilmesi, yeni işyerleri ve işkollarının ortaya çıkması, şehir dokusunun gelişmesini sağlayacaktır.

[390] Ertuğrul Murat Özgür, İl ve İlçe Merkezlerimizin, Faal Nüfuusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı Bakımından Sınıflandırılması, *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 1996, 5, 57.

Fotoğraf 2.31. Fatih Bulvarı İş ve Ticaret Merkezlerinin Yoğunlaştığı Alanlardan Birini Teşkil Etmektedir.

2.2.3.4. Dönemlik Yerleşmeler

Yerleşmeler hemen ve kendiliğinden meydana gelen coğrafi bir olgu değildir. Zaman sürecine bağlı olarak, günün koşullarına uygun biçimde oluşan ve şekillenen yerleşmeler, bu süreçte düzenli ya da düzensiz gelişme göstermişlerdir. Dönemlik yerleşmeler birkaç üniteden oluştuğu gibi çoğunlukla tek ünitelidir. Bunlar kullanımın bitişine bağlı olarak sökülüp oradan kaldırılarak başka yere götürüldüğü gibi çoğu zaman ve yerde olduğu gibi tamamen yok edilmektedirler[391].

Gördes ilçesinde dönemlik yerleşmelerin ayrı bir değeri vardır. Bunların en önemlisi dam yerleşmeleridir. Araştırma sahasındaki damların tarihi geçmişi 1300'lü yıllara kadar dayanmaktadır. Konar-göçer olarak hayatlarını devam ettiren Yörük ve Türkmen aşiretleri için ilk yerleşik hayata geçiş, Selçuklular ve Saruhanoğullarına devrine kadar uzanmaktadır. Saruhanoğulları zamanında göçebe Türkmen ve Yörük aşiretleri için ilk iskan 1395 tarihinde başlamış, 1875 yılına kadar sürmüştür.

[391] Mesut Elibüyük, "Malatya İli Yerleşmelerinin Tarihsel Dönemlere Göre Coğrafi Dağılışı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,* 53 (1), 2013, 183-220.

Bizanslılardan alınan harabe halindeki köy ve kasabaların imarı için geniş araziler aşiretlere dağıtılarak yeni yerleşmelerin kurulması sağlanmıştır[392].

İlçede görülen dönemlik yerleşme türlerinden biri olan damların sakinleri tarım ve hayvancılıkla iktisadi faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu yerleşme tiplerinden bazıları zaman içerisinde gelişerek devamlı yerleşme şekli haline gelmiştir. Kızıldam, Boyalı, Yeşilyurt dam yerleşmesi iken tütün tarımının etkisiyle zaman içerisinde köy konumuna gelmiştir. Bazı dam yerleşmelerinin adı köye dönüştükten sonra değiştirilmiştir. Örneğin Karaağaç damı, köy statüsü aldıktan sonra Yeşilyurt olarak adlandırılmıştır (Fotoğraf 2.32). Damları dönemlik (geçici) yerleşme olarak kullananlar genellikle nisan ayının başında tütün tarımının başlamasıyla taşındıkları damlardan ekim ayının sonlarına doğru ayrılmaktadırlar. Çiftçiler burada ağırlıklı olarak tütün, buğday, arpa tarımı ve az da olsa hayvancılık yapılmaktadırlar. Köyden küçük birçok yerleşmede olduğu gibi damlar bir yerleşme şekli olarak ulaşım bakımından sapa olan yerlerde ortaya çıkmış, köy topraklarının bir tarafta köy ya da mahallenin de diğer tarafta olması dam yerleşmelerini ikiye ayırmıştır. Özellikle bu tespit araştırma sahasındaki damlara oldukça yakın bir gözlem olarak kabul edilebilir. Burada görülen damlar, hem gözden uzak bir konumda hem de hayvancılık için uygun bir coğrafi ortamda tütün tarımı başlayıncaya kadar dikkati çekmemiştir[393]. Damlarda ikamet edenlerin esas özellikleri benzemekle beraber aralarında küçük de olsa farklar bulunmaktadır. Araştırma sahasındaki damların önemli bir bölümü fonksiyonlarını zaman içerisinde kaybetmişlerdir. Değişen ekonomik koşullara bağlı olarak gelişen bu durum, damları daimi statülü yerleşme konumuna getirerek buralarda alt ve üst yapı çalışmalarının tamamlanmasını hızlandırmış ve damlar mevcut dokusunu yitirmiştir.

İnceleme sahasındaki dam yerleşmelerinin yapımında fiziki ve beşeri coğrafya koşulları etkili olmuştur. İlçedeki damların konutları yakın çevreden edinilen yapı unsurlarıyla inşa edilmektedir. Meskenlerde genel itibariyle taş, toprak, ahşap, tuğla, briket kullanılmaktadır (Fotoğraf 2.32, 2.33). Tarım arazisi kiralayıp tütün üretimi yapanlar yaz döneminde geçici olarak meşe dalları ile naylon kullanarak çardak inşa etmektedir. Yangın tehlikesi olmasına rağmen bu malzemelerin seçilmesinde ulaşılabilir

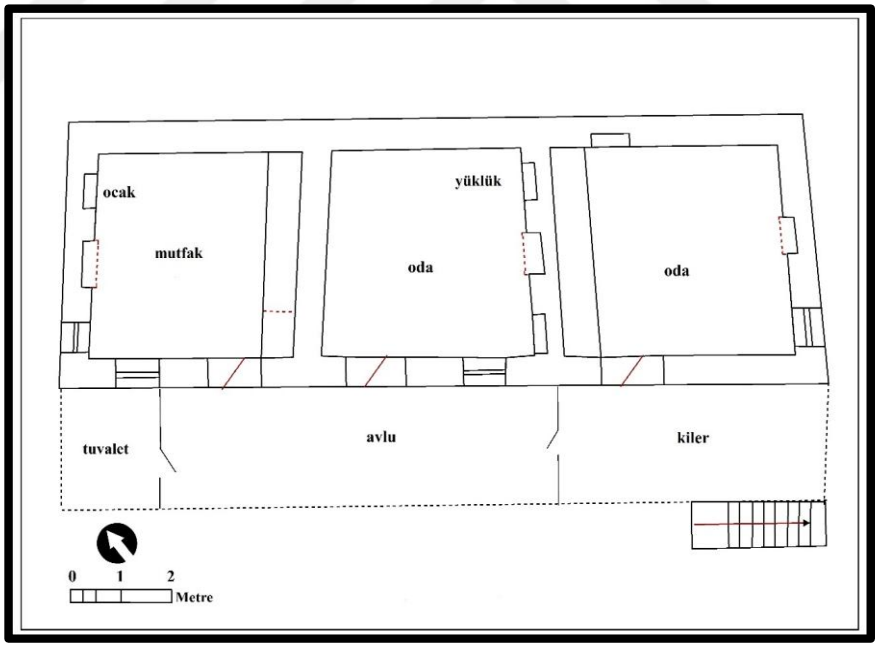
[392] Mustafa Girgin, İbrahim Güner, "Salihli-Gördes Arasındaki Dam Yerleşmelerinde Fonksiyon Değişimi", *Doğu Coğrafya Dergisi,* 7 (7), 2002, 55.
[393] Girgin ve Güner, "Salihli-Gördes Arasındaki Dam Yerleşmelerinde Fonksiyon Değişimi", 47-65.

olması ve bunun karşılığında bedel ödenmemesi etkili olmuştur. İlçede dam yerleşmeleri ağırlıklı olarak su kaynaklarına yakın sahalarda kurulmuşlardır. Dam yerleşmeleri için hayati öneme sahip durumlardan ilki 18. yüzyılın başlarındaki iskan politikası, ikincisi ise Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanan kriz ile 1940 yılından sonraki süreçte tütün üretiminin başlamasıdır. İlçede damlar, tarım ve hayvancılık faaliyetlerine dayalı olarak kurulmuş ve bu yönde gelişme göstermişlerdir. Halkın bu faaliyetleri terk etmesi ile bazı dam yerleşmeleri kaderine terk edilmiştir. 1929-1930 döneminde meydana gelen dünya ekonomik krizinden sonraki süreçte Gördes-İzmir bağlantılı halı ticaretindeki düşüşler, ilçe halkını farklı ekonomik faaliyetlere yönlendirmiştir. 1940'tan sonra tütün üretimine verilen desteklerle tarım sektörü canlandırılmaya çalışılmıştır. Tütün üretiminin yoğun olarak yapıldığı dönemlerde bu ürünle ilgili alınan ani kararların alınma anına kadar damlar nicelik ve niteliğini devam ettirmiştir[394]. Bu kararlar tütün tarımıyla uğraşan çiftçiler için tatmin edici sonuçlar doğurmayacağı için damlarda ikamet edenler idari birimlerdeki yöneticilerle görüşerek yetiştirdikleri tütün için desteklerin verilmesini ve ekonomik şartlarının iyi duruma getirilmesini istemişlerdir. Çünkü bu kesimde ikamet edenlerin tarım ve hayvancılıktan başka geçim kaynağı bulunmamaktadır. Çiftçiler tarım ürünleri içerisinde nispeten en fazla geliri tütün tarımından elde etmektedir. Bu durumdan dolayı var olan gelir kaynaklarını kaybetmek istemeyenler bu karara itiraz etmişler ve gereken tedbirlerin alınması için kendi hazırladıkları plan ve programları ilgili birimlerle paylaşmışlardır. Bu ürünün üretiminin çiftçiler için cazibesini kaybetmesi dam yerleşmelerinin de terkedilmesine hatta bir süre sonra ortadan kalkmasına yol açacaktır. Bir an önce gerekli önlemlerin alınarak hem çiftçilerin hem de dam yerleşmelerinin korunması gerekmektedir.

[394] Girgin ve Güner, "Salihli-Gördes Arasındaki Dam Yerleşmelerinde Fonksiyon Değişimi", 47-67.

Fotoğraf 2.32. Konutlarının Büyük Bir Bölümünde Tuğla ve Briket Kullanılan ve Tütün Tarımı Nedeniyle Dam Yerleşmesi İken Köy Konumuna Gelen Yeşilyurt Devamlı Yerleşme Konumuna Gelmiştir.

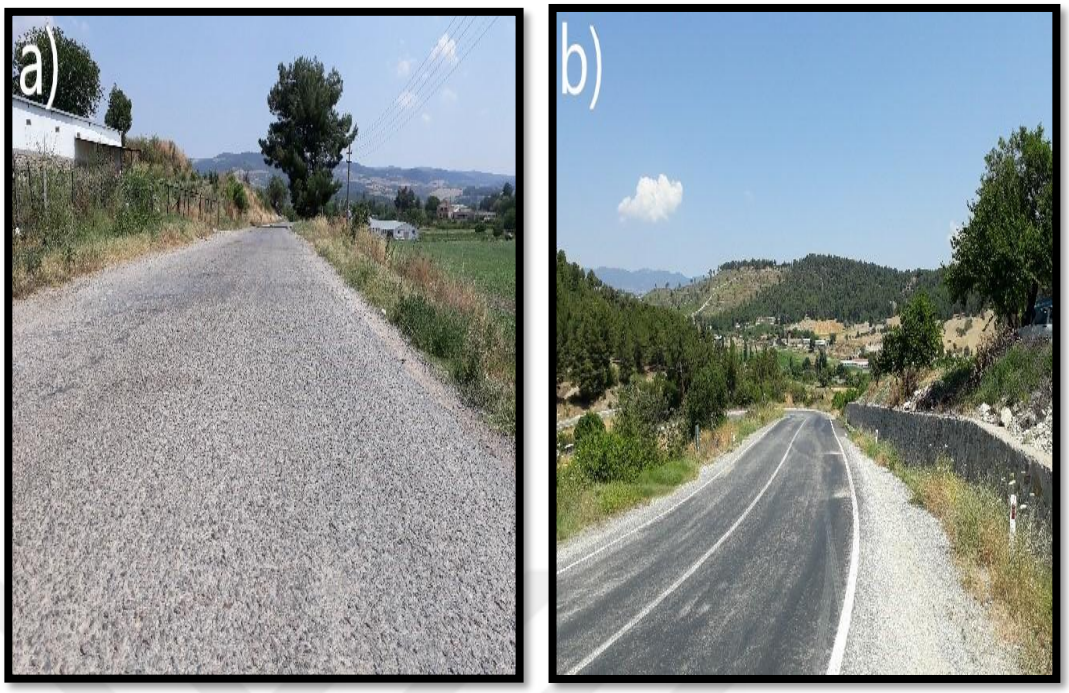
Şekil 2.15. Araştırma Sahasındaki Dam Yerleşmeleri Planına Bir Örnek (Arazide Yapılan Gözlemler ile Deniz, 1992'den Faydalanılarak ve Değiştirilerek Yeniden Çizilmiştir).

İlçede dam yerleşmelerinin yanında genellikle ilçe dışındakilerin inşa ettirdikleri konutlar (yazlık) ile tarım ve hayvancılıkla uğraşanların tarım arazilerinde yılın belli dönemlerinde konakladıkları meskenlerden oluşan bağ-bahçe evleri de bu dönemlik

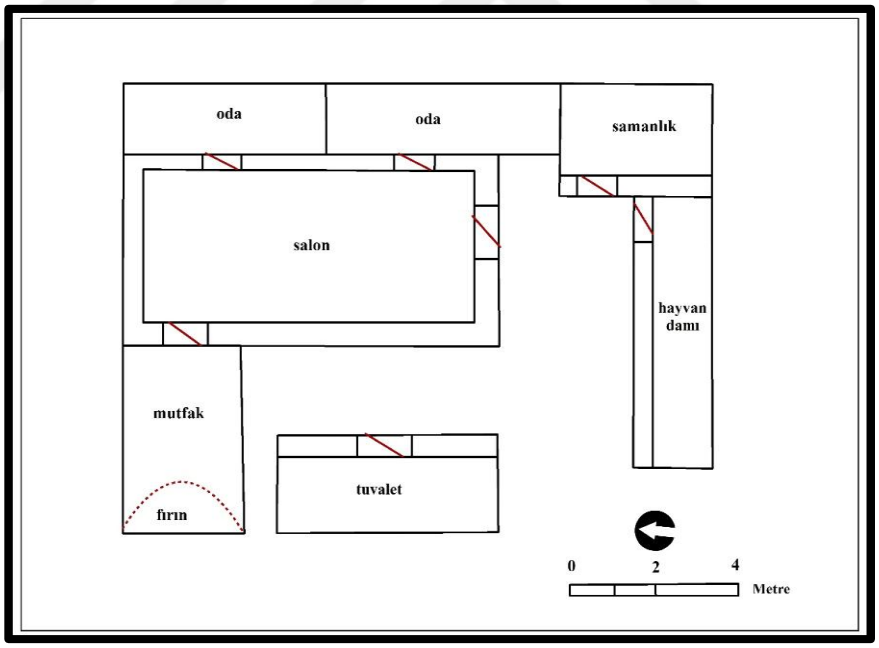
yerleşme kategorisinde yer almaktadır (Fotoğraf 2.32). Ülkemizdeki mevcut geçici yerleşme şekillerinden birini oluşturan bu yerleşmeler refah seviyesine göre yapım, amaç, şekil ve fonksiyonları bakımından farklılıklar göstermektedirler. Bir tür münferit yerleşme olan bu meskenlerden tarım alanlarında bulunanlar kır ekonomisine uygun tarzda inşa edilmiş olup, ilçe halkı bir yandan tarımsal faaliyetlerini yürütürken diğer yandan da hayvancılıkla ilgilenmektedir. Tarım döneminin sona ermesi ve havanın soğumasıyla beraber bu yerleşmeler terk edilmektedir. Genel itibariyle sonbahar dönemi boyunca devamlı yerleşmelere dönüş yapılmaktadır. Geçmiş dönemlerde tarım arazilerinin periyodik olarak yapılması gereken işlerinden dolayı zorunlu olarak inşa edilen bu meskenlerin günümüz itibariyle kullanım amaçlarının değiştiği görülmektedir. Kır şartlarına uygun olarak yapılan bu konutlardan özellikle fazla bir nüfus ve dolayısıyla ekonomik potansiyele sahip olan Gördes şehri yakınında olanları, düzgün yolları ve motorlu taşıtlarla günün her saatinde kolaylıkla ilçe merkezine bağlanmaları nedeniyle şehir hayatından kaçmak isteyen şehirli nüfus tarafından yaz dönemlerinde sayfiye, dinlenmek ve hava değişimi amacıyla kullanılmaktadır.

Fotoğraf 2.33. Tarım Amacıyla Kullanılan Dönemlik Yerleşmelerin Bir Kısmı (Bağ-Bahçe Evleri) Briket ve Taş kullanılarak İnşa Edilmişlerdir (a) (b).

Fotoğraf 2.34. Köy Yolları İlçe Merkezi ile Kırsal Kesim Arasındaki Bağlantıyı Sağlamaktadır (a) (b).

Şekil 2.16. Gördes'teki Bağ-Bahçe Evleri Planına Bir Örnek (Arazide Yapılan Gözlemler ile Girgin, Güner, 2002'den Faydalanılarak ve Değiştirilerek Yeniden Çizilmiştir).

Şekil 2.17. İlçede Modern Koşullara Göre İnşa Edilmiş Yazlık Konutların Planına Bir Örnek. (Arazide Yapılan Gözlemler Sonucu Hazırlanmıştır).

2.2.4. Konut Tipleri

Mesken, yerleşmenin çekirdeğini ve bulunduğu yerin coğrafi olgularından birini oluşturan en küçük ögedir. Meskenler, insanların çeşitli gereksinimlerini karşılayan tesisler olup, kullanılan malzeme, biçim ve çeşitli kısımların düzeni bakımından çok farklı görünümlere sahip olmaktadır[395].

Meskenler; insanların dış etkilerden korunması, dinlenmesi ve bir takım ihtiyaçların karşılanması gibi aynı amaçlara hizmet etmesine rağmen şekil ve tarz bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Bunda meskenin bulunduğu coğrafi çevrenin rolü büyüktür[396].

2.2.4.1. Köy Konutları

Kırsal meskenler, yapı malzemesi, şekli ve muhtelif kısımlarının tertip tarzı ile içinde bulunduğu coğrafi şartların etkisini taşıyan ve bu etkiyi aksettiren evlerdir[397].

---

[395] Bedriye Tolun Denker, *Yerleşme Coğrafyası (Kır Yerleşmeleri),* İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2275, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 93, Edebiyat Fakültesi Matbaası, 59-60.
[396] Saliha Koday, Dadaşköy Meskenlerinin Coğrafi Şartlarla İlişkisi, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi,* 21, 1995, 29.
[397] Tanoğlu, *Beşeri Coğrafya Nüfus ve Yerleşme,* 214.

Gerçekten de, doğal ortamın meskenler üzerindeki baskısı, yapı veya inşaa gereçleri bakımından, özellikle kırsal yerleşmelerde göze çarpmaktadır[398]. Şüphesiz meskenlerin yapım şekli ve fonksiyonları, sadece yapı gereci temini sorunuyla ilgili değildir. Bunda, uğraşılan ekonomik faaliyet kolunun, ailelerin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel seviyeleri ile tarihi sebepler ve gelenek-görenekler gibi birçok faktörün rolü bulunmaktadır[399].

Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü sınırları içerisinde yer alan araştırma sahasındaki köy meskenlerinde taş, kerpiç ve ahşap malzemeler yoğun olarak kullanılmaktadır. İlçedeki hemen hemen bütün kırsal evler, 50-60 cm ile 50-80 cm arasında değişen genişlikteki temel üzerine inşa edilmiştir. Büyük taşlarla örülen temel toprak dolgu malzemeleriyle doldurulmuştur. Evlerin beden duvarları yapıldıktan sonra odaların duvarlarının üstüne ahşaptan yapılan hatıllar yerleştirilmiştir. Böylece her odaya bir ya da iki adet gelecek şekilde enine doğru döver olarak adlandırılan kirişler, ters istikamete ise mertekler uzatılmıştır. Üzeri tahta ile kapatılan merteklerin üstü de pınarlarla (maki) örtülmüştür. Bütün bu işlemlerden sonra büyük bölümü tamamlanan konutların üzeri ailelerin ekonomik gücüne bağlı olarak tavanla kaplanmıştır. Tek katlı konutlara ev, iki katlılara ise haney ev denilmektedir. Meskenlerin alt katlarında genellikle pencere sayısı az ve küçüktür. Yapılan mülakatlar geçmiş dönemlerde Yunan işgaline karşı koymak için pencerelerin küçük yapıldığını ortaya çıkarmıştır[400]. Ancak günümüz itibariyle yapılan konutlarda güneşten daha fazla yararlanabilmek için pencereler büyük ve geniş yapılmaktadır. Önceki dönemlerde inşa edilen köy meskenleri genel itibariyle en fazla iki katlıyken, son zamanlarda yapılanlar kat sayısı ikiden fazla ve daha geniştir.

Araştırma sahasında coğrafi ortamın meskenler üzerindeki etkisini çevreden elde edilip, konutların yapımında kullanılan malzemeler olarak görmek mümkündür. Kırsal kesimde inşa edilen konutlarda çoğunlukla yakın çevreden kolaylıkla temin edilebilen ve genellikle maddi bir karşılığı olmayan malzemeler kullanılmaktadır. İnceleme sahasının büyük bir bölümünü orman örtüsünün oluşturmasına rağmen ahşap mesken yapımında kullanım açısından son sırada bulunmaktadır. Bu durumu insanların değişen

[398] Alperen Kayserili, Namık Tanfer Altaş, Horasan İlçesi'ndeki Kır Meskenlerinin Kültürel Coğrafya Bakış Açısıyla İncelenmesi, *Doğu Coğrafya Dergisi,* 23, 2010, 81-102.
[399] Doğanay ve Orhan, *Türkiye Beşeri Coğrafyası,* 436.
[400] Deniz, 17-46.

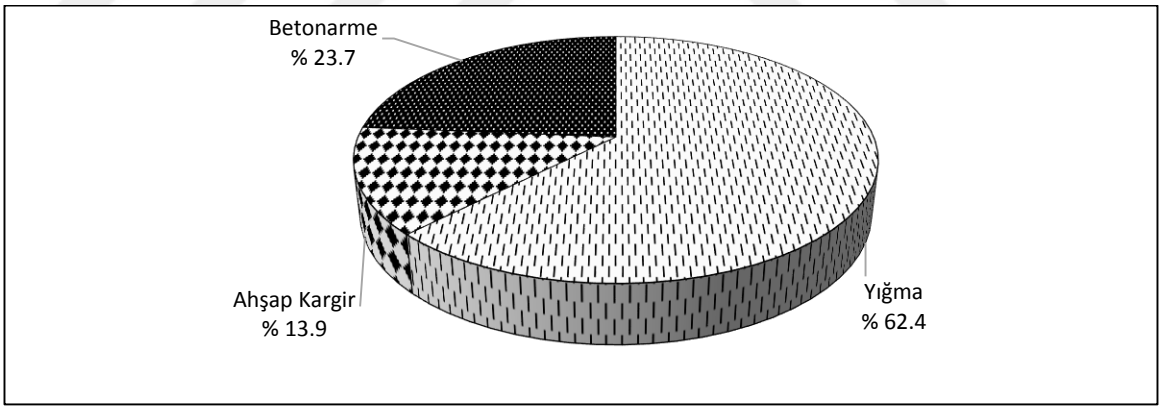
ihtiyaçları neticesinde artık daha sağlam ve uzun ömürlü yapma isteği net bir şekilde açıklamaktadır.

Devlet İstatistik Enstitüsünün 1997 yılında yayınlamış olduğu Köy Envanteri Etütleri verilerine göre araştırma sahasının kırsal kesiminde 5291 konut amaçlı bina, 771 konut dışı bina bulunmaktadır. Bu konutların % 62.4'ünü yığma binalar, % 23.7'sini betonarme, % 13.9'unu ise ahşap kargir binalar teşkil etmektedir (Fotoğraf 2.36). Konut yapı malzemelerinde meydana gelen değişimler ve modern yapı tekniklerinin gelişmesi betonarme binaların değerini yükseltmiştir (Tablo 2.49, Şekil 2.18).

Tablo 2.49. Araştırma Sahasında Taşıyıcı Yapı Malzemesine Göre Köy Konutları.

Mesken Tarzı	Konut Sayısı	%'si
Yığma	3784	62.4
Ahşap Kargir	842	13.9
Betonarme	1436	23.7
Diğer	-	-
Toplam	**6062**	**100**

Kaynak: Manisa Köy Envanteri (1997).

Şekil 2.18. Gördes'te Taşıyıcı Yapı Malzemesine Göre Köy Konutları.

Fotoğraf 2.35. Toprak (a) ve Taş (b) (c) Kullanılarak Yapılan Konutlar Yakın Çevreden Temin Edilen Malzemelerle İnşa Edilmiştir.

Köylerde evlerin önemli bir kısmı iki katlıdır. Bunun yanında iki katlı meskenlerin birinci katında taş, ikinci katında ise taş ve tuğlaya ek olarak ahşap malzemelerde kullanılmıştır. Ancak günümüz itibariyle inşa edilen konutlarda ahşap kullanımı yok denecek kadar azdır. Köylerdeki evler güneşten daha fazla yararlanabilmek maksadıyla genelikle güney cepheli olarak inşa edilmiştir. Bu evlerin oda sayısı inşa ettirenlerin ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmektedir. Çoğunlukla 2 ya da 3 odalı olarak yapılan meskenlerde büyük ve geniş bir salon ile mutfaktan oluşmaktadır (Fotoğraf 2.35).

Fotoğraf 2.36. İki Katlı Köy Konutları Genelde Güney Cepheli İnşa Edilmişlerdir (a) (b).

Araştırma sahasındaki yığma evler, malzeme temini ve yapım kolaylığı, yalıtımının iyi derecede olması gibi kolaylıkları bulunan tuğla ve taş yığma yapı çeşitlerinin, belli bir dengeyi sağlamak amacıyla duvarları kalın olarak inşa edilmiştir[401] (Fotoğraf 2.36). Bu evler, zemin katında yer alan taş duvarları, iç ortamı dışarı yansıtan ahşap kesitleri ve kiremit kaplı tavan çatılarıyla içe dönük yapılar olarak adlandırılmaktadır[402]. Sahanın tarihi dokusunu yansıtması açısından da büyük önem taşıyan bu meskenlerin sayısı gün geçtikte azalmaya başlamıştır. Bunun altında yatan en önemli etken de inşa süreçlerinde yaşanan gelişmelerdir. Bu gelişmeler artık insanları

[401] http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/3609.pdf, (Erişim Tarihi: 13.06.2017).
[402] Özgül Yılmaz Karaman, Mine Tanaç Zeren, "Geleneksel Türk Konutunda Kullanılan ve Kâgir Sistemi Destekleyen Ahşap Yapısal Elemanların Önemi Ve Bozulma Nedenleri", *Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 12 (2), 2010, 75-87.

daha modern tarzda konutlar yapmaya yöneltmiş, ihtiyaçların beklentilerle aynı anda karşılanması sağlanmıştır.

İlçede köy meskenlerini karakterize eden mesken tipi karkastır. Karkas, ahşap çıtalar arasında çimento veya toprak (kerpiç toprağı) harcı kullanılarak tuğla veya taş duvarlar örülmek suretiyle inşa edilen evlerdir. Bu tip konutların temelleri 60 cm ya da 100 cm kadar taş duvarlarla örülmüştür. Temel, toprak yüzeyine çıkınca ilk olarak ağaçlarla evin iskeleti yapılmıştır. Payanda olarak adlandırılan yatay ağaçların arası çimento harcı kullanılarak tuğla ile doldurulmuştur[403]. Kırsal meskenlerin ilk örneklerinde harç olarak kerpiç kullanılmasına rağmen süreç içerisinde bu malzeme yerini daha sağlam ve yalıtım düzeyi daha iyi olan çimentoya bırakmıştır.

Coğrafi ortamla ve klimataolojik süreçlerle ilişkili olarak meyil ve yükselti değerlerinin arttığı mevkilerde köy meskenlerinin inşasında taş daha çok tercih edilmiştir. Genellikle evlerin avlu, eklenti olarak adlandırılan bölümlerinde yapı ögesi olarak taş kullanılmıştır.

Konutların yapımında kullanılan ahşap malzemelerin kaynağını ilçenin dört bir yanında yer alan ormanlar oluşturmaktadır. Kullanılan ağaç türüne göre değişmekle beraber, ahşap evler taş ve betonarme evlere göre kısa ömürlü olmaktadır. İlçede ahşap evler, arazinin eğim durumu, zeminin litolojik ve jeolojik özelliğine göre farklılık göstermekle birlikte, konutun her bir köşesine ortalama bir metre derinliğinde açılan temellere büyük taşlar koyularak stabilite sağlanmıştır. Bu temeller üstünde ahşap yapı malzemesi ile konut yapımının sürdürülebileceği gibi, genellikle ahşabın zarar görüp erken çürümesinin önüne geçmek maksadıyla 1 metre yüksekliğe kadar taş döşenmiştir[404]. Bunlar genel itibariyle çamur harcı kullanılarak kalın duvarlar halinde inşa edilmişlerdir. Fakat eklentilerin temelleri özensiz ve düzensiz bir şekilde açılarak, konutun desteklenmesi sağlanmıştır[405]. Kırsal kesimde ikamet edenlerin ihtiyaçlarının önemli bir kısmını karşılayan eklentilerin özensiz bir şekilde yapılması, bir süre sonra

---

[403] Saliha Koday, *Murgul Çayı Havzasının Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Yayın No:912, Fen-Edebiyat Fakültesi. Yayın No:98, Araştırma Serisi No:69, Erzurum 2000, 134-135.

[404] Zeki Koday, *Arhavi Çayı Havzasının Coğrafyası,* Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 934, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 100, Araştırma Serisi No: 71, Erzurum 2003, 94.

[405] Hayati Doğanay, Fatih Orhan, "Şavşat'ta Geleneksel Köy Meskenleri ve Başlıca Sorunları", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (1), 2014, 273-297.

bunların klimatolojik süreçlerle yıpranıp yıkılmasına neden olmaktadır. Bunların yıpranması ya da yıkılması bağlı olduğu konutun da zarar görmesine yol açmaktadır.

Konutlar, kültürel yapının peyzajdaki konumunu aksettirmektedir. İnsanın hayat alanının odak noktası durumundaki ev, bu yapısından ötürü onu inşa edenin, kullananın, düşünce, inanış, gelenek ve göreneklerini, sosyo-kültürel yapısı ve değerlerini, iktisadi faaliyet biçimlerini, yani bütün olarak kültürel ögeleri özenle işlediği ve maddi hale getirebildiği ortamı meydana getirmektedir[406]. Araştırma sahasındaki kırsal yerleşmelerde meskenler çoğunlukla avlu ya da bahçe içerisinde inşa edilmişlerdir. Bu yapılar daha çok evlerin ön bölümlerine bulunmaktadır. Köy hayatının vazgeçilmezleri konumunda bu iki yapı aynı zamanda sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yaşamın da belirleyici unsurlarını oluşturmaktadır. Köylüler için oldukça önemli olan bu alanlar fiziki ve beşeri olarak birçok işleve sahiptir. Bu yapılar, ilk olarak insanların dinlenme ve sohbet etme mekanlarıdır. Dış mekandan meskeni yalıtan bir özelliği sahiptirler. Yazın hasat edilen ve kışa hazırlanacak olan ürünlerin kurutulduğu yerlerdir. Dini yapıların imkanlarının kısıtlı olduğu alanlarda cenazelerin yıkandığı, bayram ya da cuma namazlarının kılındığı mekanlardır (Fotoğraf 2.37).

Fotoğraf 2.37. İlçede Avlular ve Avlu İlçerisindeki Konutlar Geleneksel Yaşamın Önemli Bir Parçasıdır (a) (b).

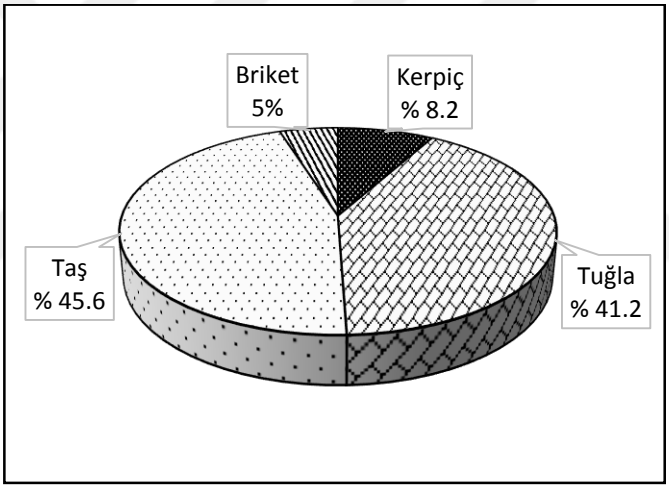
[406] Abdullah Köse, "Balıkesir Çevresinde Geleneksel Kırsal Avlu Peyzajı ve Değişimi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 12 (18), 2007, 7-38.

Köy konutlarında yapı unsuru olarak taşın kullanım açısından ilk sırada yer almasında kolay ve ucuz temin edilebilmesi etkili olmuştur. Taş malzemenin ağırlıkla zeminde ve duvarlarda kullanılması ile beraber değişen miktarlarda kerpiç ve briket gibi yapı elemanları da kullanılmıştır (Tablo 2.50, Şekil 2.19). Briketten daha çok eklentilerin inşasında yararlanılmıştır.

Tablo 2.50. Gördes'te Yapı Malzemesine Göre Köy Konutları.

Yapı Malzemesi	Konut Sayısı	%'si
Kerpiç	499	8,2
Tuğla	2498	41,2
Taş	2763	45,6
Briket	302	5
Toplam	**6062**	**100**

Kaynak: Manisa Köy Envanteri (1997).

Şekil 2.19. Araştırma Sahasında Yapı Malzemesine Göre Köy Konutları.

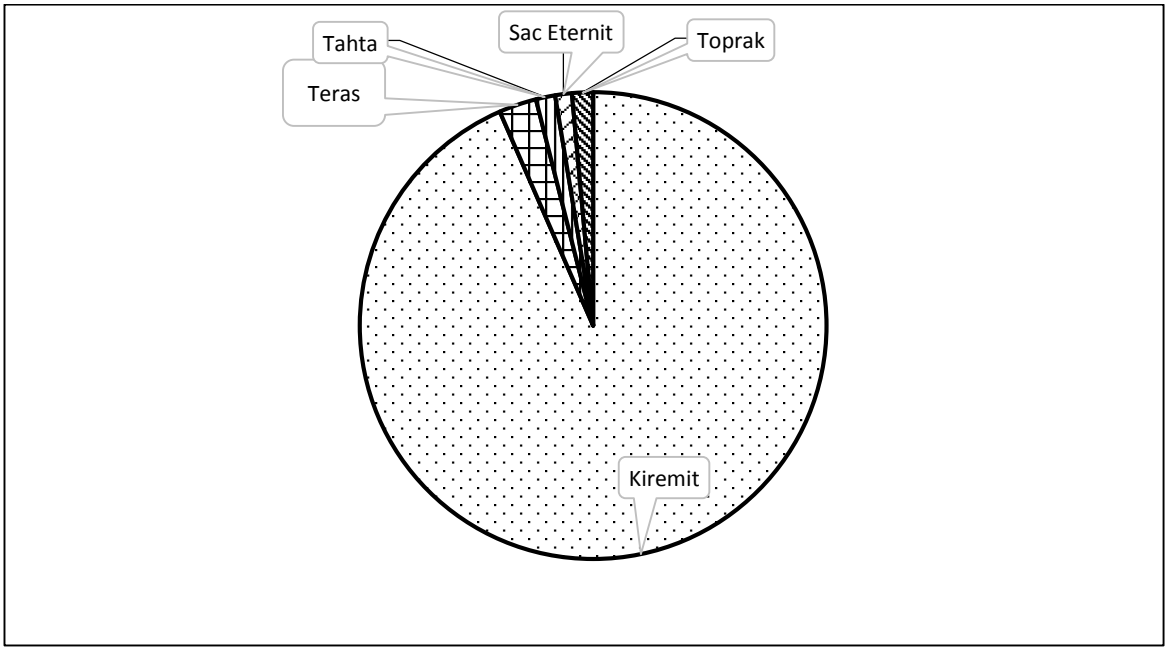
Gördes ilçesi'nin mevcut klimatolojik koşulları çatıların inşa tarzını etkilemiştir. Özellikle yağış şartları çatıların dört yana meyilli olarak yapılmasına neden olmuştur. Bunun yanında iki yana eğimli çatılara da rastlanmaktadır. Çatıların eğim derecesi iklim şartlarından; yağış türü, miktarı ve şiddetine bağlıdır. Bunlara ek olarak kullanılan malzemenin türü de meyile göre belirlenmektedir. Evler çoğunlukla iki yada dört yana eğimli çatılara sahipken, avlu ya da bahçede yer alan ev eklentileri ise genellikle basit bir şekilde inşa edilmiş tek yöne doğru eğimli çatılara sahiptir. Konutlarda çatıların eğim derecesi çok fazla olmayıp, çatılar yoğunlukla kiremitlerle örtülmüştür. Evlerin

saçakları ise yağıştan korunmak maksadıyla geniş yapılmıştır[407]. Çatı örtü malzemesi olarak oluklu kiremitler çoğunlukla kırsal yerleşmelerde kullanılmıştır. Ekonomik seviyesinin yükselmesi ve inşaat sektöründe meydana gelen gelişmelerin yeni yapıların binaların çatı örtülerinin Marsilya kiremitlerden oluşmasını sağlamıştır (Fotoğraf 2.38). Böylece çatı malzemelerinde kiremit % 93.4 ile ilk sırada yer alırken bunu % 2.6 ile teras izlemektedir. Düz damlı meskenlerde genellikle çatı örtüsü bulunmamaktadır. Çünkü insanlar kışlık olarak adlandırılan ürünlerini yaz sıcağında terasta kurutmak istemektedirler. Fakat son yıllarda yapılan evlerde çatı kullanımı yaygındır. Çünkü kış döneminde yağışın toplanması meskene zarar vermektedir (Tablo 2.51, Şekil 2.20).

Tablo 2.51. Araştırma Sahasında Çatı Malzemesine Göre Köy Konutlarının Dağılımı.

Çatı Örtü Malzemesi	Konut Sayısı	%'si
Kiremit	5665	93.4
Teras	158	2.6
Tahta	81	1.3
Sac Eternit	70	1.2
Toprak	88	1.5
Toplam	**6062**	**100**

Kaynak: Manisa Köy Envanteri (1997).

Şekil 2.20. Gördes'te Çatı Malzemesine Göre Köy Konutlarının Dağılımı.

[407] Mehmet Üzülmez, Ali Yılmaz, "Çıkrıkçı Köyü'nde (Manisa) Meskenler ve Çevre İlişkisi", *Studies of The Ottoman Domain,* 7 (12), 2017, 247.

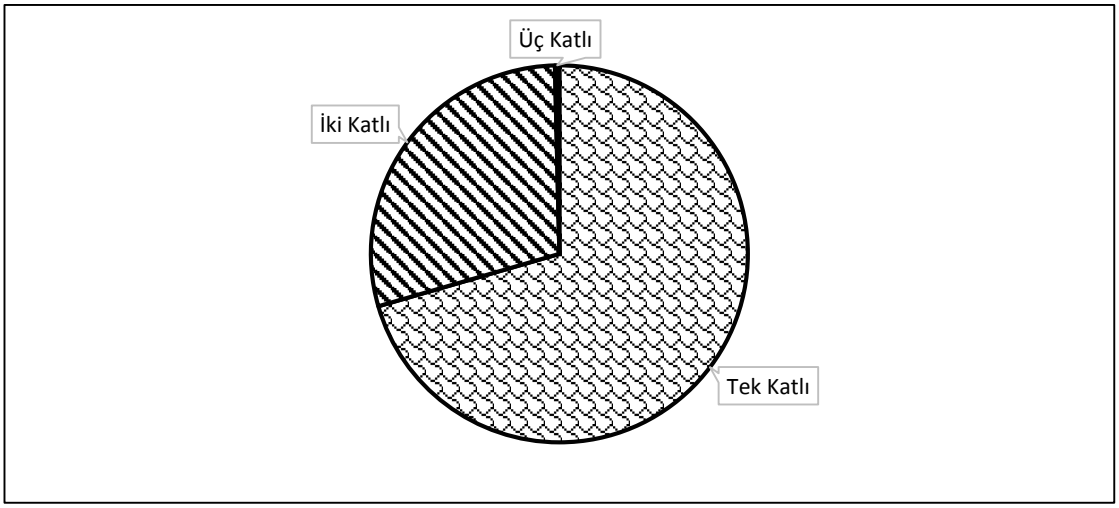
Fotoğraf 2.38. Araştırma Sahasında Günümüz İtibariyle Oluklu Kiremitin Yerini Marsilya Kiremit Almaya Başlamıştır (a) (b).

Araştırma sahasında geçim kaynaklarını ev ve eklentileri kısıtlamaktadır. Araziden daha fazla faydalanabilmek amacıyla konutların önemli bir kısmı morfolojik yapının elverdiği ölçüde katlı olarak inşa edilmiştir. Kat sayılarına göre konut miktarları analiz edildiğinde; tek katlı konutların % 70.5 ile en yüksek değere sahip olduğu görülmektedir. Sahada iki katlı konutlar da geniş bir yayılış alanına sahip olup oranı % 29.1'dir (Tablo 2.52, Şekil 2.21).

Tablo 2.52. Gördes'te Kat Sayılarına Göre Köy Konutlarının Dağılımı.

Kat Sayısı	Konut Sayısı	%'si
Tek Katlı	3731	70.5
İki Katlı	1540	29.1
Üç Katlı	20	0.4
Toplam	**5291**	**100**

Kaynak: Manisa Köy Envanteri (1997).

Şekil 2.21. Araştırma Sahasında Kat Sayılarına Göre Köy Konutlarının Dağılımı.

Genellikle tek katlı olarak yapılan konutların yanında ya da altındaki bölüm tarım alet ve ürünleri ile hayvanlara ayrılmıştır. İki katlı konutlarda alt kat, ahır, samanlık veya kiler olarak ayrılmıştır (Fotoğraf 2.39). Bu tür meskenlerde asıl kullanım alanı üst kısım olup, oturma, misafir ve yatak odaları burada yer almaktadır. Mutfak odaların bitişiğinde veya oda içerisinde kaldırım, dolap, çanaklık olarak adlandırılan tahtadan yapılmış bölümlerde bulunmaktadır. Evlerin genelinde odalardan en az birinde giriş kapısının arkasında dolap, yüklük denilen bölüm yer almaktadır. Yüklüğün kenarında da banyo, gusülhane bulunmaktadır. Evlerin durumuna göre giriş kapısının karşısı ile kapının yer aldığı duvarlardan birinin üzerinde günümüz şöminelerini andıran ocaklar yer almaktadır. Ocaklar genellikle dikdörtgen ya da kare olarak yapılmakta olup, derinlikleri genellikle 100×80 cm. ölçülerinde ve 40 cm. kalınlığındadır. Odaların bazılarında ocak duvarı üzerinde mutfak malzemelerinin dizildiği çanaklık, gaş, sergen olarak isimlendirilen raflar bulunmaktadır[408]. Yeni koşullara göre inşa edilen konutların hemen hemen hepsinde ocak kısmı avlu, bahçe ya da eklentilerin olduğu bölümde yer almaktadır. Böylece bazı kırsal konutlarda mutfak olarak adlandırılan bölüm ise genellikle bu unsurların olduğu yerlere taşınmıştır. Meskenlerde süsleme çoğunlukla evin giriş bölümüne doğru ya da duvarlardan birinin dış yüzüne geometrik şekilde yapılmıştır.

[408] Deniz, 17-31.

Fotoğraf 2.39. Araştırma Sahasında Alt Katı Tarım Alet ve Ürünleri ile Hayvanlara Ayrılan Çok Sayıda Konut Bulunmaktadır.

Gördes ilçesinde geleneksel köy meskenlerinin yapılış tarzı ve kullanılan inşa malzemeleri coğrafyanın etkisi altında kalmıştır. Sahanın sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yaşam şekli, evlerin planlarının yapılmasında ve eklentilerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Yığma konutların yaygın olduğu sahada, ekonomik gücün yükselmesi, ulaşım ağının iyileşmesi, inşaat malzemelerinin gelişmesi yeni konutların yaygınlık kazanmasını sağlamıştır[409]. Hem ülkemiz genelinde hem de yurtdışında ikamet eden Gördeslilerden köy ile ilişkisini kesmeyenler, modern tarzda konutlar inşa ettirmektedirler. Özellikle yurtdışından gelenlerin yaptırmış oldukları modern tarzdaki konutlar göze çarpmaktadır.

Gurbetçilerin inşa ettirdikleri müstakil, apartman ve villa tarzı konutlar, onların sosyo-kültürel yapılarını yansıtmaktadır. Bunun yanında emekli olduktan sonra köylerine gelenlerin inşa ettirdikleri konutlar da modern yapıların artmasını sağlamıştır. Bu yapılar, coğrafi koşullara bağlı kalınmaksızın, dönemin tarzına uygun ve yaygınlık kazanmış, birçok yerde karşılaşılabilecek planlara sahip konutlar olduklarından dolayı coğrafi anlamda bir değer ifade etmemektedirler (Fotoğraf 2.40).

[409] Nazmiye Özgüç, "Sayfiye Yerleşmeleri: Gelişme ve Başlıca Özellikler", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, 22,* 1977, 150.

Fotoğraf 2.40. Araştırma Sahasında Modern Konutlar Giderek Yaygınlık Kazanmaktadır (a) (b).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

Araştırma sahasında temel ekonomik faaliyetleri tarım ve hayvancılık oluştursa da, bu bakımdan şehir ve kır yerleşmeleri arasında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. İdari işlevinin yanı sıra hizmet ve ticari faaliyetlerin de gelişme gösterdiği şehir merkezi, kırsal kesim için cazibe merkezi olma özelliğine sahiptir. Bu durumun en net göstergesi, köylerin nüfusu son dönemde azalırken, ilçe merkezinin nüfusunun ise artmasıdır. Köyden şehre göç eden nüfusun çeşitli iş kollarında (özellikle hizmetler sektörü) istihdam edilmesi yeni iş alanlarının açılmasını sağlamıştır. Ancak şehir merkezine göç edenler köyleriyle ilişkilerini tamamıyla sonlandırmamış, tarım ve hayvancılık faaliyetleriyle bu bağlarını sürdürmektedirler.

İlçenin en önemli sanayi tesislerini zeolit, nikel ve kömür üretimi yapan kuruluşlar oluşturmaktadır. Bu sektörler yakın köylerde yaşayanlar için önemli istihdam olanağıdır. Yeni teşvik kanunu kapsamında verilen imkanlar neticesinde ilçede sanayi tesislerinin sayılarının artacağı öngörülmektedir. Söz konusu tesisler dışında ticari alandaki canlılık atölye tipi sanayi kollarını da etkileyecektir. Önemli kara ve demiryollarının yakınında yer almayan araştırma sahasında, ticari hareketliliği pazartesi günleri kurulan halk pazarı arttırmaktadır. Bunun yanında kurban bayramı öncesinde kurulan hayvan pazarı da bu hareketliliğe katkıda bulunmaktadır. Öncelikle kırsal kesimi çeken bu pazarlara bilhassa hayvan ticareti için yakın ilçelerden de katılım olmaktadır. Haftalık pazarlar ticari hareketliliği sağlarken asker, öğrenci, memur gibi nüfus kitlesi de perakende ticaretin gelişmesine zemin hazırlamaktadır. İlçelerin sosyo-ekonomik yönden gelişmişlik sıralamasının yapıldığı 2004 yılındaki çalışmada 872 ilçe arasında gelişmişlik bakımından 594. sırada yer alan Gördes, -0,49382 ekonomik gelişmişlik değeri ile 4. derece gelişmişlik grubuna dahil olmuştur[410]. Araştırmanın yapıldığı tarihten günümüze kadar geçen süre zarfında ilçenin iktisadi yapısında büyük değişimler olmamıştır. Ancak şehir, eğitim, ticaret gibi alanlarda plan ve projeler hazırlanıp uygulamaya konuldukça ümit verici gelişmelerden söz etmek mümkün olacaktır.

---

[410] Bülent Dinçer, Metin Özaslan, *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması,* Devlet Planlama Teşkilatı, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara 2004, 97.

İnceleme sahasının kırsal kesimindeki iktisadi faaliyetleri tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır. İlçenin fiziki coğrafya özellikleri gerek tarım alanlarını gerekse zirai faaliyetleri sınırlandırdığı gibi ürün çeşitliliğini de etkilemiştir. Bu durum hayvancılığın önünü açmış olup, özellikle küçükbaş hayvancılığın gelişmesini sağlamıştır.

İlçede turizm aktivitesi yok denecek kadar azdır. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri sahanın sahip olduğu morfolojik yapıdır. Diğerleri ise işlek yol güzergahlarının uzağında bulunması, mevcut turizm kaynaklarının ortaya çıkarılmaması ve tanıtımlarının yapılmamasıdır.

İlçedeki turistik faaliyetlerin en önemlisi halı üretimi olup, bunun da tanıtımı yeterince yapılmamıştır. Araştırma sahasında turistik değer taşıyan unsurlar; Julia Gordos Antik Kenti, Karakeçili ve Kıran köylerindeki asırlık çınar ağaçları, Kızılcık Şelalesi, Şarlak Çağlayanı, Evciler Köyü Sarnıçları, Şahinkaya ve Kayacık Tepeleri, Tarihi Çeşme, Tarihi Pazar Camii, Hacıhıdır Köprüsü, Eski Gördes Köprüsü, Çırpılı Köprüsü, Serdimen Köprüsü, Kharakipolis Antik Kenti, Begel Tarihi Su Değirmeni, Evciler Köyü Mağaralarıdır.

3.1. GENEL ARAZİ KULLANILIŞI

Bir alandaki araziden faydalanma durumu, genellikle arazinin verim derecesine bağlı bulunmaktadır. Arazi şartlarının iktisadi faaliyetleri şekillendirmesi ve bu faaliyetler sonucunda verimin düşmemesi için, arazinin kullanım alanları tayin edilmektedir. Bu konudaki çalışmalarda arazinin kullanım alanlarının verimlilik esasına göre saptanması, uygun tarım tekniklerinin kullanılmasının önünün açılması ve toprak strüktürünün zarar görmemesi bakımından önem taşımaktadır.

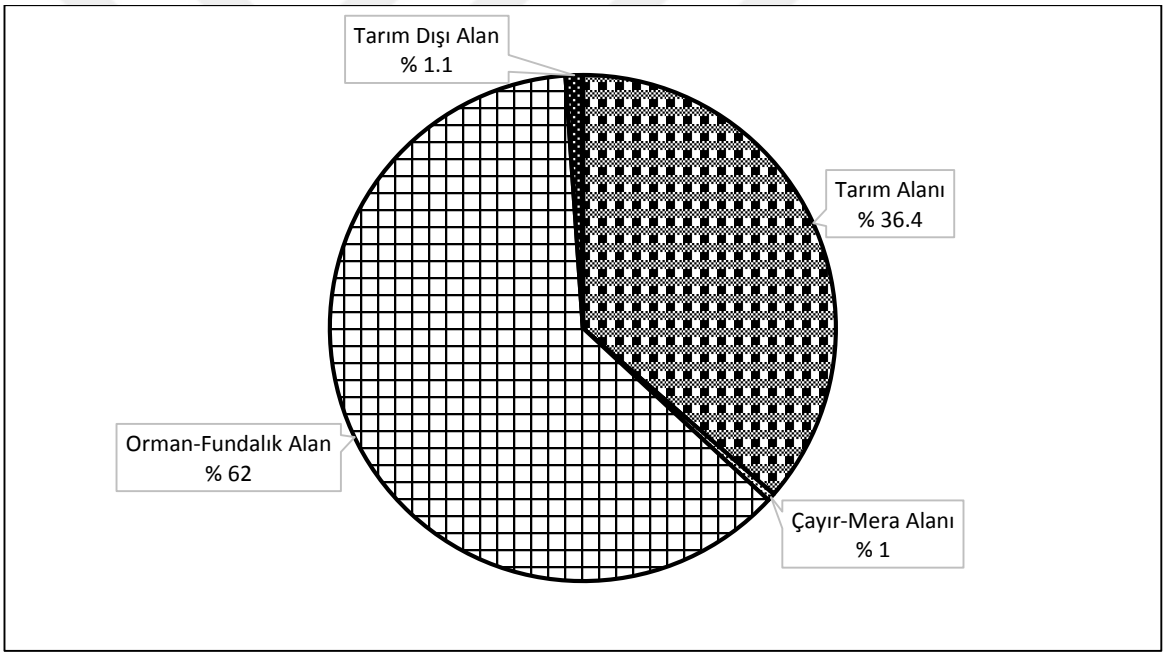
Araştırma sahasının genel arazi kullanış durumu analiz edildiğinde; orman alanlarının büyük bir değere sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. İlçenin dört bir yanında yoğunluk kazanan orman alanları 53.935 hektar olup, bunun 9.125'i Gökseki, 13.526'sı Güneşli'de, 14.549'u Şahinkaya'da, 16.733'ü ise Gördes orman işletme şefliği sınırları içerisinde yer almaktadır (Tablo 3.1, Şekil 3.1, Harita 3.1). Dağlık araziyi kaplayan orman vejetasyonu, yerleşim, tarım alanları neticesinde yer yer kesintiye uğramaktadır. İlçenin kuzeyindeki Kepez dağı, Kocadağ ile güney kesimdeki Azim dağı ve çevresindeki alanlar orman örtüsünün yoğunlaştığı alanlardır. Sahada geniş orman

arazisinin olması, bunların yakınında kurulan yerleşmeler için nispeten önem arz etmektedir. İlçe sınırları dahilindeki 56 kırsal yerleşimin tamamına yakını ormanlarla iç içedir. Böylece bu köyler az da olsa ormanlardan çeşitli şekillerde faydalanmaktadır.

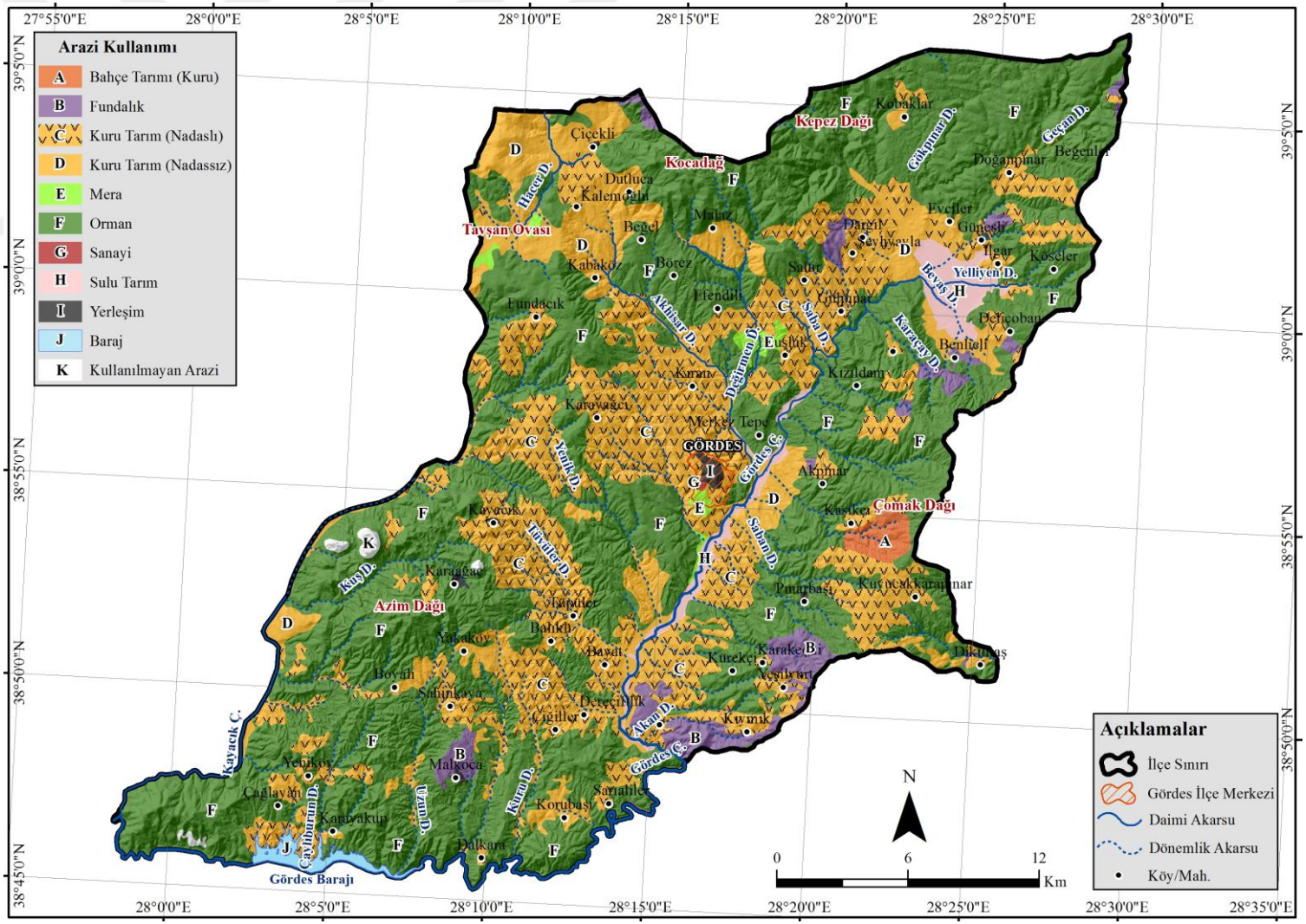
Tablo 3.1. Gördes İlçesi'nde Genel Arazi Kullanış Durumu.

Kullanım Şekli	**Yüzölçümü (da)**	%'si
Tarım Alanı	32810	36,4
Çayır-Mera Alanı	470	1.0
Orman-Fundalık Alan	55935	62
Tarım Dışı Alan	985	1.1
Toplam	**90200**	**100**

Kaynak: Arcgis 10.2 Programı Analizi, Uydu Görüntü Analizleri, Tüik, Harita Genel Komutanlığı, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Manisa İl Müdürlüğü, Gördes İlçe Müdürlüğü, Gördes Orman İşletme Müdürlüğü, İlçe Brifing Raporundan Derlenerek Hazırlanmıştır.

Şekil 3.1. Gördes İlçesi'nde Genel Arazi Kullanış Durumu.

Harita 3.1. Gördes İlçesi'nin Genel Arazi Kullanım Haritası**.**
(Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na Bağlı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'nden Elde Edilen 1/25.000 Ölçekli Ulusal Arazi Örtüsü Verilerinin Analiz Edilmesiyle Hazırlanmıştır).

İlçenin toplam alanı içerisinde tarım arazileri 32.810 da (% 36) ile ilk sırada yer almaktadır (Tablo 3.1, Şekil 3.1). Tarım alanları genellikle düz ve düze yakın mevkilerde ve özellikle akarsuların yakın kenarlarında yayılış göstermektedir. Bu alanlar I. ve II. sınıf tarım alanları kapsamı dahilindedir. I. sınıf araziler geleneksel tarım yöntemleri uygulanabilen, derin, verimli ve kolayca işlenebilen toprakları içermektedir. Bu mevkide rüzgar ve su erozyonu da minimum düzeydedir. II. sınıf grubundaki alanlarda ise zirai faaliyette bulunabilmek için birtakım özel önlemler alınması gerekmektedir. Hafif meyilli ve orta derecede toprak kalınlığına sahip olan II. sınıf araziler, optimum seviyede ıslaklık ihtiva etmektedirler. İlçenin yüksek ve eğimli kesimlerine doğru gidildikçe tarım arazileri mevcut coğrafi yapıdan dolayı parçalı ve dağınık bir dokuya sahip olmaktadır. Morfolojik yapıya bağlı olarak yükselti ve meylin arttığı yerlerde zirai faaliyetler, yerleşmelerin yakınında düz ve düze yakın sahalarda yapılmaktadır.

İlçe arazisi içerisinde orman-fundalık alanlar önemli bir değere sahiptir. Bu sahalar 55935 ha ile tarım alanlarının yaklaşık iki katına yakın bir alan kaplamaktadır. Bu değer, araştırma sahasının büyük bir bölümünün orman örtüsü ile kaplı olduğu göstermektedir. Orman alanları özellikle yükselti ve eğim koşullarının arttığı yerlerde bulunmaktadır (Harita 3.1). Orman alanları, tarım ve yerleşme sahalarını sınırlamaktadır. Yine de halk ormanların kenarında ya da yakınında meskenler inşa ederek, zirai faaliyetlerde bulunmaktadır. Sahada ormanların büyük bölümü, çevrede yer alan yüksek kütleler üzerinde yer almaktadır.

İlçede çayır-mera alanları oldukça düşük değerlere sahiptir. Toplam yüzölçüm içerisinde % 1'lik bir orana sahip olan bu alanlar, genellikle yüksek kesimlerin yakınında yer almaktadır. Bu durum ilçede özellikle büyükbaş hayvancılık için olumsuz bir durum ortaya çıkarmaktadır. Genel bir tabirle çayır-mera alanları, tarım arazilerinin daraldığı, eğim ve yükseltinin arttığı mevkilerde, yani orman vejetasyonunun yakınında yayılış göstermektedir. Mera alanları, yüksek kesimler üzerinde yoğunluk kazanmakta olup, çevrede ani yükseliş gösteren dağlık kütleler bu alanların genişlemesinin önüne set çekmiş ve mevcut düzlükler tarım arazisi olarak değerlendirilmiştir. İlçede yaklaşık 70 bin civarında küçük ve büyükbaş hayvan varlığı göz önünde bulundurulduğunda; çayır-mera alanlarının önemi ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında genel itibariyle geleneksel

yöntemlerle sürdürülen hayvancılık faaliyetleri de çayır ve meralara olan gereksinimi arttırmaktadır.

Araştırma sahasında tarım dışı alan olarak belirtilen yerleşim alanları, akarsular, göller, barajlar, kayalık alanlar iktisadi değere sahip olmayıp % 1.1'lik bir yer kaplamaktadır. Yerleşimler, morfolojik yapının imkan tanıdığı ölçüde gelişme gösterebilmiştir. İlçe nüfusunun önemli bir kısmını barındıran Gördes şehri, ilçenin en büyük ve gelişmiş iskan alanını teşkil etmektedir . Genel bir ifade ile kuzeydeki dağlık saha yerleşimi kısıtlamış olsa da güneyde fiziki bir engel olmadığı için şehir bu yönde gelişme göstermiştir. Ayrıca ilçenin düzlük alanları da güney kesime doğru artmakta ve buradaki yerleşimler uygun olan fiziki ve beşeri coğrafya koşullarına bağlı olarak yüksek ve meyil derecesinin fazla olduğu sahalarda kurulan yerleşmelere göre daha avantajlı bir durumda yer almaktadır.

3.2. TARIMSAL FAALİYETLER

3.2.1. Tarım Ürünlerinin Ekiliş Alanları ve Üretimi

Doğal kaynakların en önemli ve en güvenilir olanı, hiç kuşku yok ki, tarım toprakları olup, insanın varlığı ve devamlılığı, bu kaynağın işletilmesine dayanmaktadır. Çünkü, hayvan yetiştiriciliği ve su ürünleri avcılığı da dahil, insan nüfusunun varlığı ve soyunun devamlılığı, tarımsal faaliyetler sonucu elde edilen gıda maddelerinin tüketimiyle olanaklıdır[411].

Dar anlamıyla tarım, bitkisel üretim etkinliklerini içermektedir. Küçük arazi ünitelerinden yüksek verim alınabilmesi, yani entansif tarım yöntem ve tekniklerinin gerektirdiği mekanik, genetik ve kimyasal yöntemlerin tarıma uygulanması bu tanımın içerisinde kalmaktadır. Geniş anlamda ise araziden her türlü ürün elde edilmesi anlamına gelmekte ve arazide yapılacak her türlü etkinliği içermektedir. Bunlar, ekonomide birincil etkinlikler olup, ekip-biçme, ekip-dikme, hayvancılık ile hayvansal üretim etkinlik ve alanlarını kapsamaktadır[412]. Zirai faaliyetler, fiziki coğrafya koşullarının (iklim, yükselti, toprak) etkisi altında şekillenmektedir. Bu etkenler içerisinde Gördes'te tarımsal faaliyetler, sıcaklık koşullarının imkan tanıdığı, yaklaşık

[411] Hayati Doğanay, Namık Tanfer Altaş, *Doğal Kaynaklar,* Güncellenmiş 5. Baskı, Pegem Akademi, Erzurum 2013, s. 319.
[412] Hayati Doğanay, Ahmet Çavuş, *Türkiye Ekonomik Coğrafyası*, (Güncellenmiş ve Genişletilmiş 6. Baskı), Pegem Akademi, Ankara 2013, 33-34.

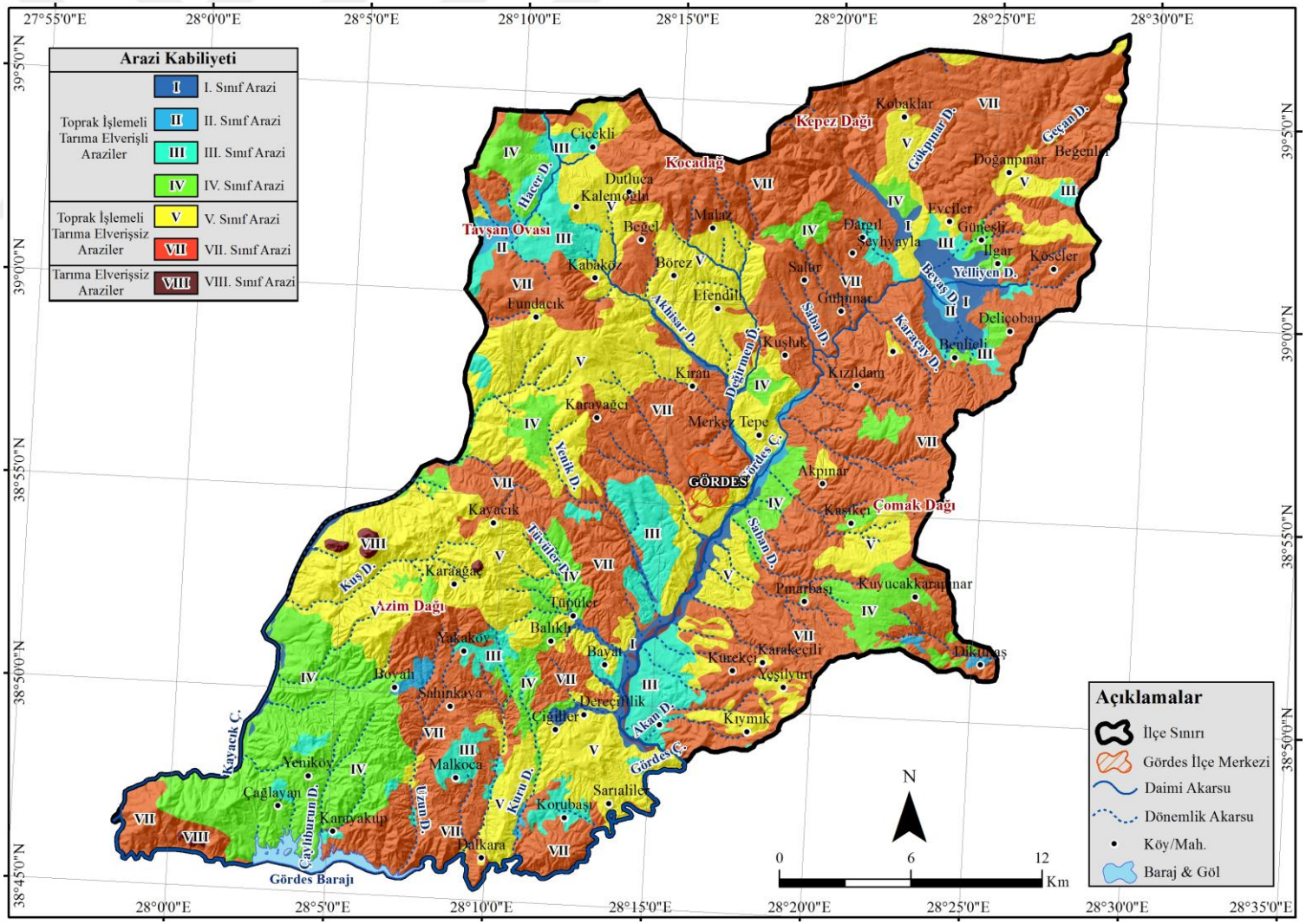
300-1000 metre yükselti aralığında, Gördes çayı ve Akhisar (Bodamas) deresi ile bunlara katılan akarsuların çevresindeki topraklar üzerinde yapılmaktadır.

Araştırma sahasında tarım alanları genel itibariyle parçalı bir görünüme sahiptir. Morfolojik yapının etkisinden kaynaklanan bu durum, tarım arazilerinden elde edilen verim-gelir ilişkisini önemli ölçüde etkilemektedir. İlçenin tarım arazileri çoğunlukla akarsular çevresindeki alanlarda toplanmıştır. Özellikle sahayı kuzey-güney istikametinde kateden Akhisar deresinin akış gösterdiği mecralar tarım alanlarının genişlediği mevkileri oluşturmaktadırlar. Sahada kuzey-güney yönünde ilerleyince tarım arazilerinden uzaklaşılarak orman-mera sahalarına geçilmektedir. İlçenin büyük bir kısmında tarım arazileri ilçenin dört bir yanında yayılış gösteren orman-mera alanları arasına girmiştir (Fotoğraf 3.1). Ziraat sahaları, yerleşmelerin çevresinde yükselti ve eğimin elverdiği ölçüde gelişme göstermiştir. Sahadaki tarım alanlarından özellikle akarsular kenarında ya da yakın çevresinde yer alanlar, ilçedeki birinci ve ikinci sınıf tarım arazilerini oluşturmaktadır. Buralarda yer alan yerleşmelerin (Kıran, Karayağcı, Bayat, Tüpüler, Dereçiftlik gibi) arazi kullanımında tarım topraklarının oranı yüksektir.

Arazi kabiliyeti haritasına göre, ilçede genel itibariyle V ve VII. sınıf tarım arazileri geniş bir yayılış göstermektedir. Akarsuların çevrelerindeki alanların önemli bir kısmı I. sınıf arazileri teşkil etmektedir. Alüvyal topraklar I. sınıf arazilerine tekabül etmektedir. İlçede I. ve II. sınıf arazilerin payı fazla değildir. Araştırma sahasındaki bu araziler, iskana açılmış olmakla beraber yoğun bir biçimde zirai faaliyetlere de sahne olmaktadır (Harita 3.2).

Fotoğraf 3.1. Alüvyal Topraklar I. Sınıf Tarım Alanlarını Oluşturmaktadır.

Harita 3.2. Gördes İlçesi'nin Arazi Kabiliyeti Haritası.
(Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na Bağlı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'nden Elde Edilen 1/25.000 Ölçekli Ulusal Arazi Örtüsü Verilerinin Analiz Edilmesiyle Hazırlanmıştır).

Araştırma sahasındaki zirai faaliyetler daha çok geçime yöneliktir. İlçede tahıl ziraatinin yanında hayvancılığı destekleyecek yem bitkileri tarımı da yaygın bir şekilde yapılmaktadır. Sahada ihtiyaç fazlası üretim, aileler tarafından veya tüccarlar aracılığıyla pazarlanmaktadır.

Klimatolojik şartlar tarımsal faaliyetlerini belirleyen ve sınırlayan en temel özelliktir. Yıllık yağış ve sıcaklık değerlerinin çok yüksek olmaması yetiştirilen ürün çeşidini azaltmakla birlikte daha çok kuru tarım yönteminin uygulanmasına neden olmaktadır. Tarım topraklarının önemli bir kısmı nadasa bırakılarak dinlendirilmektedir. Ekili alanlarda ise iklim ve toprak gereksinimi fazla olmayan buğday, arpa gibi tahıllarla beraber, yem bitkileri üretimi yapılmaktadır ve Bu ürünler tarım alanlarının yaklaşık yarısını kaplamaktadır.

Araştırma sahasında özellikle Akhisar deresi ile Gördes çayı ve bunların kollarının akış gösterdiği alanlar makinalı tarıma uygun olduğu için bu arazilerde makina kullanımı kolaylaşmaktadır. Tarımda makinalaşmanın yaygınlaşmasıyla beraber insan gücüne duyulan ihtiyaç önemli oranda azalmış olmakla birlikte sahada yük ve çeki hayvanlarının miktarında da düşüşler meydana gelmiştir.

İlçede tarımda kullanılan alet ve makinalar Tablo 3.2'de gösterilmiştir. Tarımda makine kullanımının en temel göstergelerinden biri traktör sayısıdır. İlçede 2016 yılı verilerine göre 2857 adet traktör bulunmakta olup traktör başına yaklaşık 12 hektar alan düşmektedir (Tablo 3.2). Araştırma sahası için traktör, işlevi ve yardımı sayesinde gerek tarımda gerekse ulaşımda oldukça büyük önem arz etmektedir. Dağınık tarım alanları ve birbirinden uzak alanlarda çiftçiler toprağın işlenmesinden hasat dönemine kadar geçen süreçteki işlerinin % 90'ına yakınını traktör aracılığıyla yapmaktadırlar. Yani toprağın işlenme derecesinin ayarlanması, havalandırılması, yabancı ot ve cisimlerinden temizlenmesi, sürülmesi, organik minerallerin toprağa karıştırılması, tarım alet ve makinalarının kullanılarak ekip-dikme, ekip-biçme faaliyetlerinin sorunsuz sürdürülmesi ile işçilerin ve eşyaların taşınmasında traktör hayati öneme sahiptir[413]. Bu işlevleri göz önüne alınırsa traktörün tarımsal faaliyetlerde ne kadar büyük önem taşıdığı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla ilçedeki mevcut traktör sayısı bu kıstaslara göre ihtiyaçları giderecek rakamsal değere sahiptir.

---

[413] Mesut Doğan, "Türkiye Ziraatinde Makineleşme: Traktör ve Biçerdöverlerin Etkileri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi, 14*, 2005, 66-75.

Tablo 3.2. Gördes İlçesi'nde Tarımsal Alet ve Makine Sayıları (2016).

Tarımsal Alet ve Makinaların Cinsi	Sayısı	Tarımsal Alet ve Makinaların Cinsi	Sayısı
Traktör	2857	Motorlu Pülverizatör	25
Karasaban	220	Atomizör	107
Hayvan Pulluğu	750	Santrifüj Pompa	150
Kulaklı Traktör Pulluğu	1657	Elektropomp	145
Ark Açma Pulluğu	32	Motopomp (Termik)	365
Diskli Traktör Pulluğu	37	Derin Kuyu Pompa	145
Toprak Frezesi (Rotovatör)	14	Yağmurlama Tesisi	285
Kültivatör	175	Krema Makinesi	70
Diskli Tırmık (Diskarolar)	40	Süt Sağım Tesisi	13
Dişli Tırmık	52	Süt Sağım Makinesi (Seyyar)	265
Ot Tırmığı	16	Römork (Tarım Arabası)	1055
Patates Dikim Makinesi	32	Su Tankeri (Tarımda Kullanılan)	1055
Çiftlik Gübresi Dağıtma Makinesi	133	Dip Kazan (Subsoiler)	6
Kimyevi Gübre Dağıtma Makinesi	24	Rototiller	15
Orak Makinesi	52	Toprak Tesviye Makinesi	2
Biçer Bağlar Makinesi	44	Set Yapma Makinesi	2
Balya Makinesi	11	Toprak Burgusu	10
Patates Sökme Makinesi	23	Hayvanla ve Traktörle Çekilen Ara Çapa Makinesi	2
Traktörle Çekilen Çayır Biçme Makinesi	23	Pnömatik Ekim Makinesi	4
Ot Silaj Makinesi	15	Fide Dikim Makinesi	170
Mısır Silaj Makinesi	21	Sap Döver ve Harman Makinesi (Batöz)	270
Selektör (Sabit Veya Seyyar)	1	Sap Toplamalı Saman Yapma Makinesi	3
Yem Hazırlama Makinesi	46	Motorlu Tırpan	7
Sırt Pülverizatörü	4865	Damla Sulama Tesisi	215
Kuyruk Milinden Hareketli Pülverizatör	135	Yayık	1150

Kaynak: Gördes İlçe Tarım Müdürlüğü Verileri.

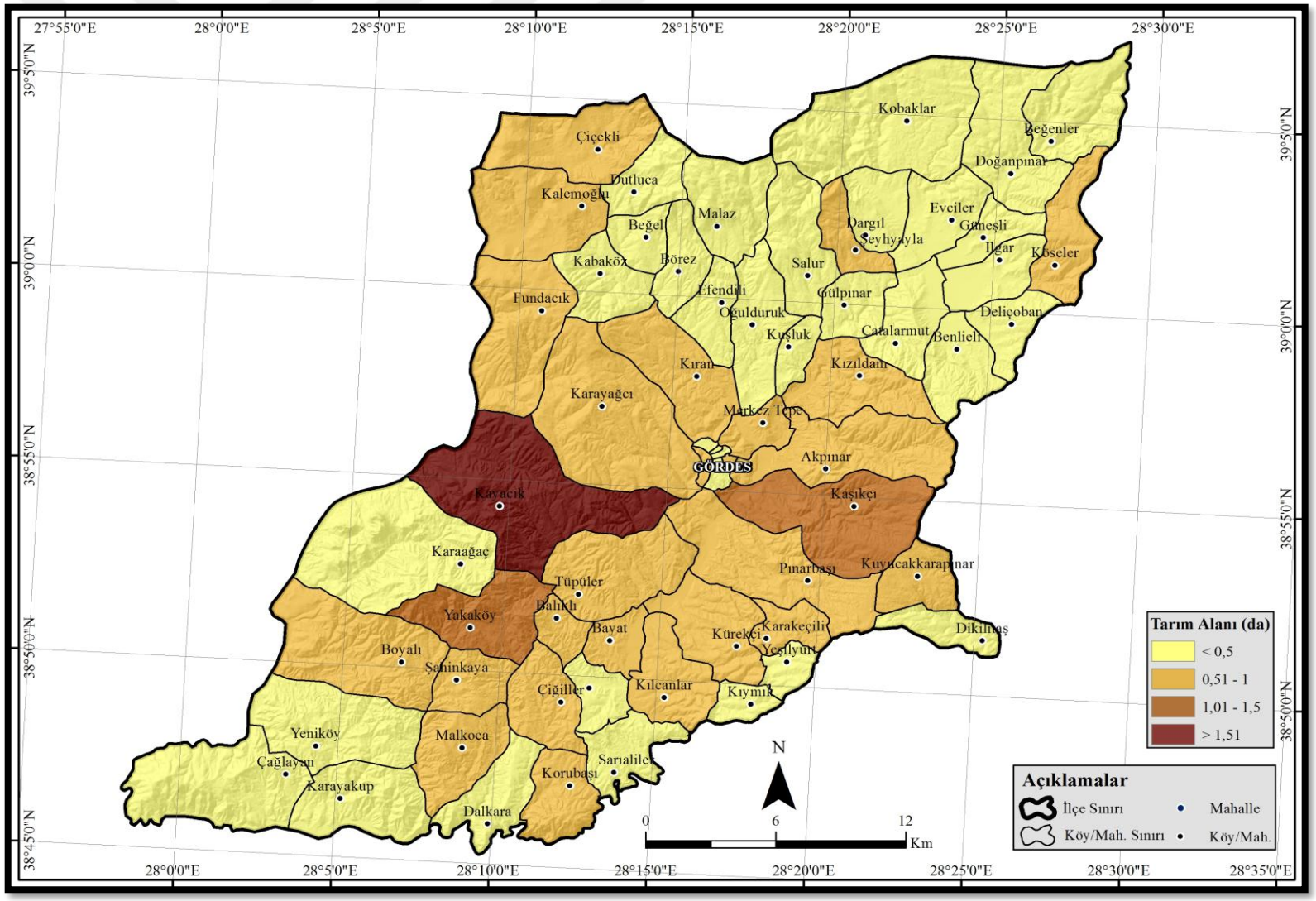
Araştırma sahasının düşük yağış değerleri ile sulamalı tarım yapılabilecek alanın kısıtlı olmasıyla beraber tarım arazilerinin çeşitli nedenlerle (miras vb.) bölünmesi hem verimi hem de geliri düşürmektedir. Bu durumdan dolayı ziraat sahalarından elde edilen verim nüfusa yetmemektedir.

Tablo 3.3. Gördes İlçesi'ndeki Yerleşim Birimlerinde Tarım Arazilerinin Büyüklükleri ve Bu Arazilerde En Çok Üretilen Tarım Ürünleri (Da).

En Çok Yetiştirilen Tarım Ürünü	Köy Adı	Tarım Alanı Büyüklüğü
Buğday	Akpınar	0.780047
Ceviz	Balıklı	0.628143
Ceviz	Bayat	0.677476
Buğday	Beğel	0.382609
Buğday	Beğenler	0.389906
Hıyar	Benlieli	0.314485
Haşhaş	Boyalı	0.973019
Tütün	Börez	0.384465
Zeytin	Çağlayan	0.330579
Tütün	Çatalarmut	0.284005
Buğday	Çiçekli	0.505008
Buğday	Çiğiller	0.856211
Tütün	Dalkara	0.23425
Buğday	Dargıl	0.429715

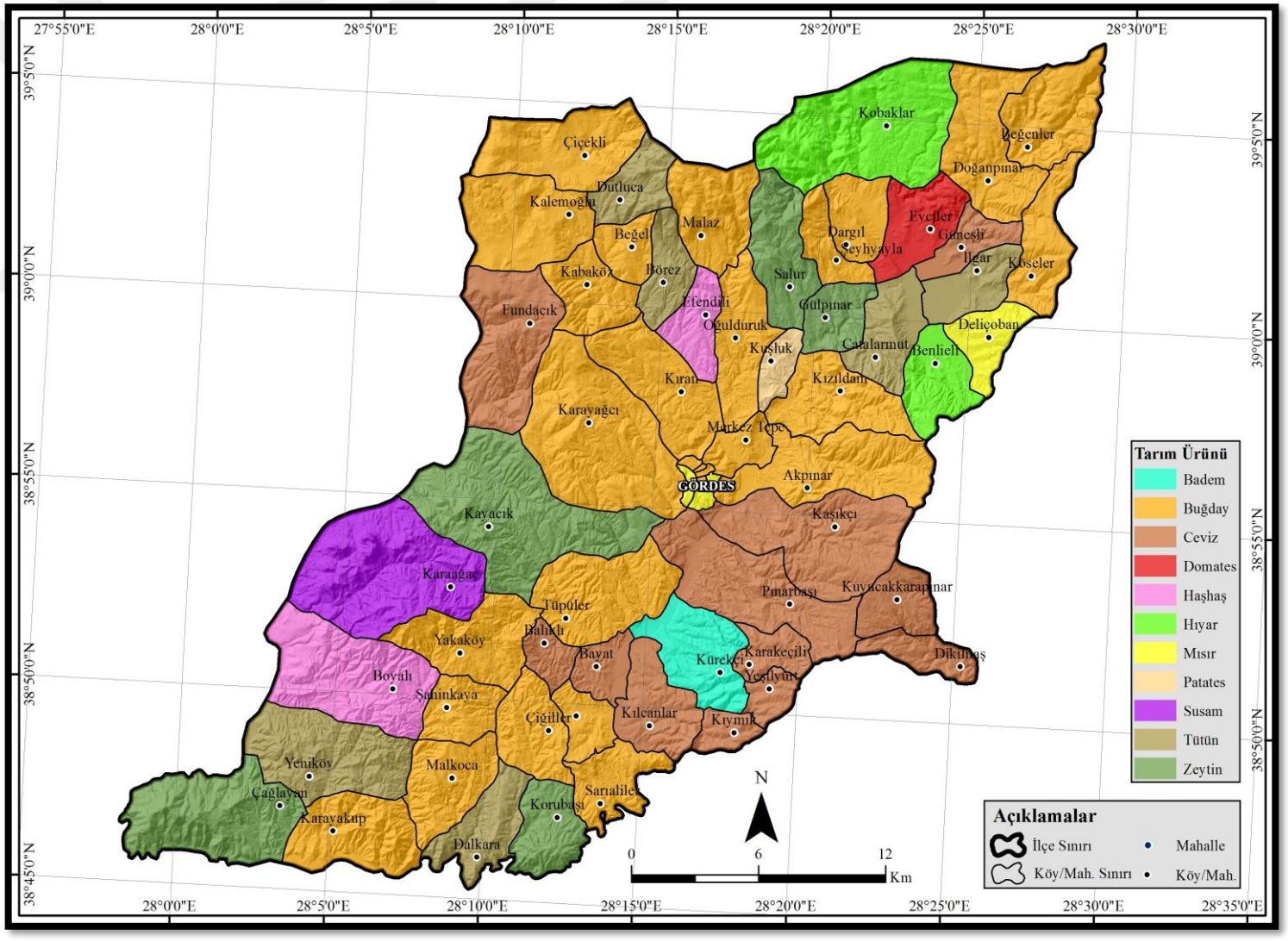
Mısır	Deliçoban	0.374216
Buğday	Dereçiftlik	0.478995
Ceviz	Dikilitaş	0.471405
Buğday	Doğanpınar	0.337042
Tütün	Dutluca	0.373319
Haşhaş	Efendili	0.484328
Domates	Evciler	0.25312
Ceviz	Fundacık	0.617896
Zeytin	Gülpınar	0.329492
Ceviz	Güneşli	0.368396
Buğday	Kabaköz	0.277227
Buğday	Kalemoğlu	0.534224
Susam	Karaağaç	0.317463
Ceviz	Karakeçili	0.633628
Buğday	Karayağcı	0.771178
Buğday	Karayakup	0.243458
Ceviz	Kaşıkçı	1.262527
Zeytin	Kayacık	1.756748
Ceviz	Kılcanlar	0.796024
Buğday	Kıranköy	0.587138
Ceviz	Kıymık	0.399585
Buğday	Kızıldam	0.506806
Hıyar	Kobaklar	0.336013
Zeytin	Korubaşı	0.741744
Buğday	Köseler	0.776121
Patates	Kuşlukkköy	0.397734
Ceviz	Kuyucakkarapınar	0.57359
Badem	Kürekçi	0.85938
Buğday	Malaz	0.392449
Buğday	Malkoca	0.637103
Buğday	Merkez Tepe	0.898653
Buğday	Oğulduruk	0.419033
Ceviz	Pınarbaşı	0.511632
Zeytin	Salur	0.485357
Buğday	Sarıaliler	0.498785
Buğday	Şahinkaya	0.527853
Buğday	Şeyhyayla	0.60795
Buğday	Tüpüler	0.515953
Tütün	Ulgar	0.251277
Buğday	Yakaköy	1.012642
Tütün	Yeniköy	0.469315
Ceviz	Yeşilköy	0.489153
Mısır	İlçe Merkezi	2.065
TOPLAM		**32.810**

Kaynak: Gördes Ziraat Odası, Gördes İlçe Tarım Müdürlüğü, Arcgis ve Uydu Fotoğaflarından Yapılan Analizlerle Elde Edilmiştir.

Harita 3.3. Gördes İlçesi'ndeki Yerleşim Birimlerinin Tarım Alanı Büyüklüğü.

(Gördes İlçe Tarım Müdürlüğü, Gördes İlçe Ziraat Odası Verileri ile Uydu Fotoğraflarının Arcgis ile Analiz Edilmesiyle Yapılmıştır.)

Harita 3.4. Gördes İlçesi'ndeki Yerleşim Birimlerinde En Fazla Yetiştirilen Tarım Ürünleri.
(Gördes İlçe Tarım Müdürlüğü, Gördes İlçe Ziraat Odası Verileri ile Uydu Fotoğraflarının Arcgis ile Analiz Edilmesiyle Yapılmıştır.)

Yerleşim birimlerinin tarım alanı büyüklükleri fiziki ve beşeri coğrafya faktörlerinin etkisi ile farklılıklar göstermektedir. Morfolojik etkenler neticesinde bilhassa eğimin arttığı kuzey ve kuzeydoğu kesiminde ziraat alanlarının parçalı dokuya sahip olması verimli bir şekilde faydalanmanın önüne geçmektedir. İlçenin tarım arazilerinin yoğunluk kazandığı düzlük mevkilerde yer alan köylerin ziraat sahaları nispeten daha fazladır. Büyüklük bakımından Kayacık köyü 1.75 dekar ile ilk sırada yer alırken, bunu 1.2 dekar ile Kaşıkçı köyü izlemektedir. Engebe düzeyinin yükselmeye başladığı özellikle kuzey ve kuzeydoğu kesimde yer alan yerleşmelerde tarım alanı büyüklüğü 0.5 dekarın altına düşmektedir. Börez 0.3 da, Malaz 0.3 da, Begel 0.3 da, Efendili 0.4 da, Oğulduruk 0.4 da, Kuşluk 0.3 dekar büyüklüğe sahip yerleşmelere örnek olarak gösterilebilir. Araştırma sahasının güney, güneydoğu ve güneybatısında da 0.5 dekardan daha küçük alana sahip tarım arazilerine sahip yerleşim birimleri bulunmaktadır. Bunlara Dalkara 0.2 da, Kıymık 0.3, Çağlayan 0.3 da, Yeniköy 0.4 da gibi köyler örnek olarak verilebilir. Adı geçen köylerin büyük bir bölümü buğday tarımı ile ön plana çıkmalarına rağmen tütün ve zeytin tarımının da ilk sırada yer aldığı yerleşmeler bulunmaktadır. Detaya inilecek olunursa Akpınar, Karayağcı, Kıran, Kabaköz, Çiçekli, Begel, Malaz Kızıldam, Merkeztepe, Yakaköy, Malkoca gibi köylerde buğday tarımı öncelikli ve en fazla yetiştirilen ürün iken, Evciler (Domates), Çağlayan (Zeytin) gibi yerleşim birimlerinde ise buğdayın yerini diğer tarım ürünleri almaktadır (Tablo 3.3, Harita 3.3, Harita 3.4).

Rantabl olmaktan çıkan tarım alanları, genel olarak çiftçi ailelerin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaklaşmış ve bu topraklar üzerinde dengeli ve verimli tarım yapabilme imkanı oldukça azalmıştır. Ziraat sahalarının küçük ve parçalı oluşu makina kullanımına ve birim alandan daha fazla verim alınmasına engel olmaktadır[414]. İlçede kırsal yerleşmelerin büyüklükleri de fiziki ve beşeri coğrafya faktörlerinin etkisi altındadır. Morfolojik etmenlere bağlı olarak bilhassa engebe ve eğimin arttığı kesimlerde tarım alanlarının parçalı yapıya sahip olması bunlardan verimli bir şekilde faydalanmayı engellemektedir. İlçenin tarım arazilerinin yoğunluk kazandığı düzlük alanlarda kurulmuş olan yerleşmeler nispeten daha geniş ve büyük alanlara sahiptir.

[414] Süha Göney, *Türkiye Ziraatinin Coğrafi Esasları I,* İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2600, Coğrafya Bölümü Yayınları No: 110, İstanbul 1987, 103.

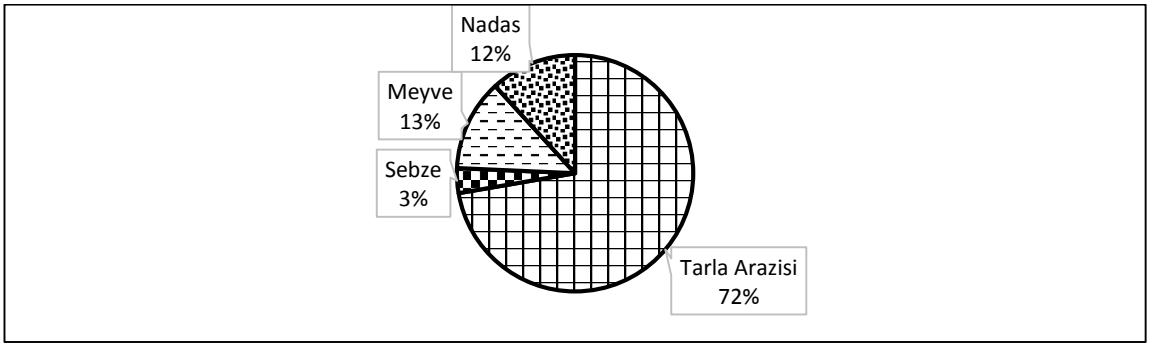
İlçedeki tarım alanlarının çeşitli nedenlerden dolayı bölünmüş olması üretim-verim ilişkisini olumsuz yönde etkilediği gibi ziraat sahalarının da bütün olarak kullanılmasını engellemektedir. Bu durum da tarım arazilerinin bir araya getirilerek toplulaştırma çalışmalarının yapılmasını mecburi kılmaktadır.

İlçe arazisinin % 36'lık kısmını oluşturan tarım topraklarının yaklaşık ¾'ü tarla bitkileri üretimine ayrılmıştır. Sebze tarımına ayrılan arazi miktarı oldukça düşük olup, bu grup, tarım alanlarının yalnızca % 3.4'ünü oluşturmaktadır. Meyve tarımı için ayrılan alan ise (4.1 ha) sebzeye oranla 3 ha. daha fazladır. Sahada nadas yöntemi oldukça yaygın olup, toprağın kaybettiği suyu yeniden kazanması amacıyla dönem dönem değişmekle beraber ziraat sahalarının önemli bir kısmı nadasa bırakılmaktadır. 2016 yılı verilerine göz önüne alındığında tarım toprakların % 11.8'i nadasa ayrılmıştır. İlçe tarım toprakları içerisinde ekime müsait olup da zirai faaliyetlerin yapılmadığı bir alan bulunmamaktadır (Tablo 3.4, Şekil 3.2). İlçede kırsal kesimde yaşanan göç olayları, genç nüfusunun tarım dışı işlerde çalışmak istemesiyle yeni ve farklı alanlara doğru eğilim göstermesi, emeklilikten sonra doğdukları yerlere gelenlerin ziraatle uğraşmak istememeleri, hem tarımdan elde edilen gelirin düşmesine hem de tarım alanlarının boş kalmasına neden olmaktadır.

Tablo 3.4. Gördes İlçesi'nde Tarım Arazilerinden Yararlanma Durumu (2016).

Kullanım Şekli	Yüzölçümü (Ha)	%'Si
Tarla Arazisi	23.7	72.3
Sebze	1.1	3.4
Meyve	4.1	12.5
Nadas	3.9	11.8
Toplam	**32.8**	**100**

Kaynak: Arcgis 10.2 Programı Analizi, Uydu Görüntüleri Analizi, Tüik, Harita Genel Komutanlığı, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Manisa İl Müdürlüğü, Gördes İlçe Müdürlüğü, Gördes Orman İşletme Müdürlüğü, İlçe Brifing Raporundan Derlenerek Hazırlanmıştır.

Şekil 3.2. Gördes İlçesi'nde Tarım Arazilerinden Yararlanma Durumu (2016).

Araştırma sahasında sulanan tarım toprakların oranı oldukça düşük seviyededir. 2016 yılı verilerine göre; ilçede sulanan tarım alanı 1.5 ha olup, bu da toplam ekili-dikili alanların % 5.1'ine tekabül etmektedir. Ekili-dikili toprakların % 94.9'unda kuru tarım yapılmaktadır (Tablo 3.5). Sahada sulamalı tarım için genellikle akarsular ve barajlardan faydalanılmaktadır. Tarımda verim-gelir ilişkisinin doğru orantılı olarak ilerleyebilmesini sağlamak için ürünlerin su gereksinimin giderilmesi gerekmektedir. Sulama amaçlı yeni göletlerin inşa edilmesi, tarım topraklarının mevcut sahasını arttıracağı gibi verimin de yükselmesini sağlayacaktır.

Tablo 3.5. Gördes İlçesi'nde Sulu ve Kuru Tarım Alanlarının Durumu (ha) (2016).

Ekili-Dikili Alan	Sulanan Tarım Alanı (ha)	Kuru Tarım Alanı (ha)	Toplam (ha)
Tarla Bitkileri Alanı	0.7	23	23.7
Sebze Alanı	0.7	0.4	1.1
Meyve Alanı	0.1	4.0	4.1
Toplam	**1.5**	**27.4**	**28.9**

Kaynak: Arcgis 10.2 Programı Analizi, Uydu Görüntü Analizleri, Tüik, Harita Genel Komutanlığı, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Manisa İl Müdürlüğü, Gördes İlçe Müdürlüğü, Gördes Orman İşletme Müdürlüğü, İlçe Brifing Raporundan Derlenerek Hazırlanmıştır.

Tarımsal etkinlik alanlarında, ekip dikme ve bağ-bahçe tarımı için değerlendirilen alanlara tarla adı verilmektedir. Terim, dar anlamıyla ekilen sahalar, geniş anlamıyla her türlü bitkinin yetiştirildiği ve hayvancılık etkinliği yapılan sahalar anlamına gelmektedir. Bu geniş tanıma göre, ağaç türleri yetiştirme sahaları ve koruluklar ile çayır yetiştirilen sahalar da tarla teriminin sınırları içinde kalmaktadır. Böyle olmakla beraber, tarla tarımı terimi; tahıl ekimi, endüstri bitkileri ekimi ve dikimi ile sebze yetiştirilen arazileri de kapsamaktadır[415]. Araştırma sahasında kuru tarımın yapıldığı toprakların büyük bölümü tahıl tarımına ayrılmıştır. Tarım alanları çoğunlukla açık araziler biçiminde ve ilçenin kuzey ve güney kesimlerinde devamlılık göstermektedir. Düz ve düze yakın alanlar üzerindeki ziraat sahalarında tarım alet ve makinalarının kullanımı oldukça kolaydır. Ancak klimatolojik şartların ürün yelpazesini sınırlandırması çiftçileri daha çok tahıl tarımına yöneltmiştir.

Tarla ürünleri içerisinde başta buğday olmak üzere, tahıllar en büyük ekim alanına sahip türlerdir. Ekim alanı itibariyle buğday % 27'lik değer ile ilk sırada bulunmaktadır. Buğdayı % 24 ile tütün ve % 10.1 ile arpa ekim alanları takip etmektedir (Tablo 3.5, Fotoğraf 3.2). Buğday ve arpa sahanın klimatolojik koşullarına en fazla uyum sağlamış

[415] Hayati Doğanay, Ogün Coşkun, *Tarım Coğrafyası,* Güncellenmiş 2. Baskı, Pegem Akademi, Ankara 2012, 91.

ürünler olmasının yanında hayvancılık faaliyetlerini de desteklemeleri ilçenin zirai hayatını için büyük önem taşımaktadır. Buğdayın çok farklı klimatolojik koşullara kolayca uyum sağlayabilmesi ve tür çeşitliliğinin fazla olması, temel besin ögelerinden birini oluşturulması, hayvan besin maddesi olarak da kullanılabilmesi, ekim alanlarının genişleyerek üretiminin artmasını sağlamıştır. Sahadaki yerleşmelerin yaklaşık % 80'ninde buğday tarımı yapılmaktadır.

Fotoğraf 3.2. Tarla Bitkilerinin Ekim Alanları Klimatolojik Şartların Etkisi Altındadır (a) (b) (c) (d).

Buğdayın kış dönemi için ekildiği yerlerde hasat devresi temmuz ayına rastlamaktadır. Tarım alanlarının büyük bir bölümünden yılda yalnızca bir kez ürün alınabilmektedir. 2016 yılı verilerine göre yılda 15360 ton buğday üretimi yapılmıştır.

Birim alana düşen verim düşük olup, üretim 240 kg/da olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıl ülkemizde buğday üretiminden 266 kg/da verim elde edilmiştir. Araştırma sahasının buğday üretim miktarı ülkemiz değerlerinin altında kalmasında işlenebilen arazilerin çok parçalı olması, teknik bilgi yetersizliği ile iklim ve topografik koşullar etkili olmaktadır.

Tahıllarda birim alandaki başak sayısı, başakta tane miktarı ile verimi gibi etkenleri birim alandan alınan verim üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Bundan dolayı çevreye ve çeşide göre en uygun bitki sıklığının belirlenmesi hayati önem taşımaktadır. Fakat birim alana serpilecek tohumların miktarı ve tarlaya atılış tarzı da önemlidir. Tahıllar için eşit büyüme sahasının bulunması, bitkinin büyüme ve gelişmesiyle birim alandan alınan verimin yükseltilmesi açısından önemlidir. Tane verimini ve kaliteyi arttırarak ekonomik kayıpları minimuma indirmek amacıyla yabancı otlarla mücadele etmek de gerekmektedir[416].

Yükselti arttıkça sıcaklık değerlerinin düşmesi, vejetasyon süresinin kısalması, soğuk iklim şartlarına dayanıklı ve kısa bir yetişme dönemine sahip olan arpa, ilçede ekiliş alanı buğday kadar fazla olmamasına rağmen onunla aynı verim değerine sahip olmuştur. Bu durumun ortaya çıkmasına temel olarak arpanın coğrafi isteklerinin buğdaya oranla daha az olması ve fazla seçici özelliğinin olmaması zemin hazırlamıştır. Bilhassa yükseltinin fazla ve hayvancılığın önemli olduğu yerleşmelerde arpa tarımı öne çıkmaktadır[417]. 2016 yılı verileri göz önüne alındığında; 24 dekar ekim alanına sahip arpanın üretim miktarı 5760 ton olarak gerçekleşmiştir. İlçe tarım alanları içerisinde az miktarda da olsa nohut ekimi yapılmaktadır.

Buğdaydan sonra tütün ilçede en fazla ekim alanına sahip üründür. Tütünün vejetasyon süresi 80-120 gün arasında değişmektedir. İlçede genel itibariyle sık dokulu, kurak şartlara entegre olmuş tütünler yetiştirilmektedir. Ürünün su ihtiyacı ekimden hasat devresine kadar farklılık göstermektedir. Tohum ekimi, çimlenme ve fidelerin yetiştirilmesinde su gereksinimi fazla olup, bu dönemde bitkinin susuzluğa dayanma gücü bulunmamaktadır. Tütünde yoğunlukla ekim nöbeti uygulanmamakta ve üst üste dikimi yapılmaktadır. Tütünde hasat devresi sararmaya başlayan yaprakların

[416] Diğdem Kaydan, Işık Tepe, Mehmet Yağmur, Reyyan Yergin, "Ekim Yöntemi ve Sıklığının Buğdayda Tane Verimi, Bazı Verim Öğeleri ve Yabancı Otlar Üzerine Etkileri", *Tarım Bilimleri Dergisi,* 17, 2011, 311.
[417] Zeki Koday, "Türkiye'nin Tahıl Üretimi", *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 35, İstanbul 2000, 315.

kırılmasıyla başlamaktadır. Alttan üste doğru gelişen tütün yaprakları 2-4 ara ile her bitkiden 3-5 yaprak hasat edilmektedir. Hasat edilen tütün yapraklarında yaklaşık % 80-85 oranında su bulunmaktadır. Bu değerin % 10-25'e indirilmesi için çeşitli usullerde (çardak, ızgara, güneşte kurutma) kurutma işlemi yapılmaktadır. 2016 yılı itibariyle 57 dekarlık ekim alanına sahip tütünden 71 kg/da verim alınmıştır. İlçedeki tarla arazilerinin % 24'ünü teşkil eden tütün bitkisi, çiftçiler için oldukça önemli gelir kaynağıdır (Tablo 3.6).

Devletin alım garantisinin bulunması, tütün için elverişli olmayan sahalarda da tütün ekimi ile zararlılarla mücadelede zirai ilaçların yanlış kullanılması tütünde verimi ve kaliteyi etkilemektedir[418]. İlçedeki tütün üretiminde meydana gelen değişmeler, ekim alanına ve genel konjonktüre bağlı olmakla birlikte bilhassa tütün fiyatlarına, ihracat hacmine, dış talebe ve iklim şartlarına bağlıdır[419]. Yurtdışına gönderilecek olan tütünlerin birim başına verimi insan faktörüyle beraber iklim koşullarına bağlıdır. Çünkü ilçedeki tütünlerin sulanma imkanı oldukça düşük olup, gübre kullanımı da çoğunlukla yapılmamaktadır. Makineleşmenin etkisinin en az hissedildiği ürünlerden biri olan tütün tarımında insan gücünden faydalanılmakta ve böylece birçok aile bu üründen geçimini sağlamaktadır.

İlaç ve endüstri bitkisi olan haşhaş, tek yıllık bir bitki olup, sahada her iki dönemde de yetiştirilebilmektedir. Vejetasyon süresi dönemlere göre değişmekle beraber 110-280 gün arasındadır. İlçede 2016 yılında 14 dekar alanda ekilen haşhaştan 40 kg/da verim alınmıştır. İlçedeki tarla bitkileri alanlarının % 6'sında yetiştirilen haşhaşın toprağı yormayan ve yarı nadas yerine geçen niteliği bulunmaktadır (Tablo 3.6).

Araştırma sahasında hakim ekonomik faaliyetlerden biri de hayvancılık olduğu için yem bitkileri yetiştiriciliği de önem kazanmaktadır. Yem bitkileri tarımı özellikle hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı yerleşmelerde yaygın olup, bu grup, tarla bitkileri arazisi içerisinde % 17.8'lik bir orana sahiptir. 2016 yılında toplam 48540 ton yem bitkisi üretimi gerçekleştirilmiştir. Yem olarak nitelendirilen tritikale de bu ürün sınıfı

---

[418] Semra Günay Ergün, Kaan Erkan Uğurlu, "1935 Yılından Günümüze Türkiye'de Tütün Ekimi ve Üretiminde Bölgesel Değişimler ile Alternatif Ürün Projesinin Etkileri", Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi *IV. Ulusal Coğrafya Sempozyumu,* Ankara 2006, 115-134.

[419] İdris Özkul, Yaşar Sarı, "Türkiye'de Tütün Sektörünün Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri", *2. Ulusal İktisat Kongresi, 20-22 Şubat,* Dokuz Eylül Üniversitesi İktisat Bölümü, İzmir 2008, 1-22.

içerisine alınmıştır. 2016 yılında tritikale 3 dekar alanda ekilmiş olup 240 ton üretim değerine sahiptir. Yem bitkileri buğday ve arpa veriminin azaldığı yükselti değerinin fazla olduğu alanlarda yetiştirilmektedir (Tablo 3.6).

İlçedeki tarımsal faaliyetler içerisinde önemli bir yere sahip olan yem bitkileri tarımı, bitkisel ve hayvansal üretimin sigortası durumundadır. Tarım alanlarında yetiştirilen otlar, öncelikle hayvanlar tarafından tüketilerek et, süt gibi ürünlere dönüştürülmekte ve bu ürünlerden insanların faydalanması sağlanmaktadır. Yem bitkileri tarımı, çayır-mera alanlarının üzerindeki aşırı otlatmayı azaltmakta ve tahıl-nadas döngüsünde münavebeye girerek nadas alanlarının daralmasını sağlamaktadır. Araştırma sahasında yem bitkileri tarımına önem verilmesinin nedenleri; devletib destekleme alımlarından faydalanmak, toprağın organik madde yönünden balansını sağlamak, birim başına alının verim miktarını arttırmak ve toprağı nadasa bırakmadan dinlenmesini sağlamaktır.

Tablo 3.6. Gördes İlçesi'nde Tarla Bitkileri Ekim Alanları ve Üretimi (2016).

Ürün Türü	Alanı (da)	%'si	Verim (kg/da)	Üretim Ton
Buğday	64	27.0	240	15360
Arpa	24	10.1	240	5760
Tütün	57	24.0	71	4047
Nohut	4	1.7	100	400
Kırmızı Mercimek	6	2.5	90	540
Börülce	4	1.7	100	400
Burçak	10	4.2	70	700
Tritikale	3	1.3	80	240
Fiğ	21	9.0	1200	25200
Yonca	4	1.7	2250	9000
Korunga	1	0.4	1400	1400
Silajlık Mısır	3	1.2	4000	12000
Susam	2	0.8	50	100
Kuru Soğan	6	2.5	1500	9000
Yeşil Mercimek	4	1.7	90	360
Çavdar	7	2.9	300	2100
Patates	3	1.3	3000	9000
Haşhaş	14	6.0	40	560
Toplam	**237**	**100**	-	**96167**

Kaynak: Arcgis 10.2 Programı Analizi, Uydu Görüntü Analizleri, Tüik, Harita Genel Komutanlığı, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Manisa İl Müdürlüğü, Gördes İlçe Müdürlüğü, Gördes Orman İşletme Müdürlüğü, İlçe Brifing Raporundan Derlenerek Hazırlanmıştır.

Araştırma sahasında sebze ve meyve tarımı klimatolojik şartların elverdiği ölçüde gelişme göstermiştir. İlçede toplam 5.2 hektar alanda sebze-meyve üretimi yapılmaktadır. Bu ürünlerin ziraati sıcaklık koşulların elverişli olduğu Gördes çayı ile Akhisar deresi ve bunların dönemlik kollarının yakın çevrelerinde sürdürülmektedir. Kapladığı alan ve üretim değerleri itibariyle salatalık, domates, biber yetiştirilmektedir

(Fotoğraf 3.3). Ziraat sahaları yakın çevredeki akarsular, sondaj suları ile zaman zaman da içme-kullanma sularıyla sulanmaktadır. Sahada meyve bahçelerinin bir kısmının içerisinde yer yer sebze de yetiştirilmektedir. Ticari olarak da tarımı yapılan domatesin 2016 yılı itibariyle üretim miktarı 15500 ton, salatalığın ise 270 tondur (Tablo 3.7).

Tablo 3.7. Gördes İlçesi'nde Sebze Ekim Alanları ve Üretimi (2016).

Ürün Türü	Alanı (da)	Verim (kg/da)	Üretim (Ton)
Sarımsak	0.5	1000	500
Salatalık	0.2	1350	270
Biber	1.1	1000	1100
Biber (Salçalık)	1.0	2000	2000
Taze Fasulye	2.0	800	1600
Patlıcan	1.0	2000	2000
Domates	4.2	2500	10500
Domates (Salçalık)	1.0	5000	5000
Toplam	**11**	**-**	**22970**

Kaynak: Arcgis 10.2 Programı Analizi, Uydu Görüntü Analizleri, Tüik, Harita Genel Komutanlığı, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Manisa İl Müdürlüğü, Gördes İlçe Müdürlüğü, Gördes Orman İşletme Müdürlüğü, İlçe Brifing Raporundan Derlenerek Hazırlanmıştır.

Fotoğraf 3.3. Sebze Tarımı Akarsuların Yakın Kesimlerinde Yapılmaktadır (a) (b).

Araştırma sahasındaki bazı kırsal yerleşmelerde domates, biber, salatalık gibi ürünler seralarda üretilmektedir (Fotoğraf 3.4). İlçe genelinde yaygın olmamakla beraber seracılık faaliyetleri daha çok Çiçekli, Güneşli, Doğanpınar, Ulgar, Salur, Çatalarmut, Evciler, Beğenler, Malaz, Akpınar, Dutluca, Kalemoğlu gibi yerleşmelerde

sürdürülmektedir. Bu yerleşim alanlarında seralar büyük ölçekli olmayıp bütünü itibariyle ticari kaygıdan uzak ihtiyacı karşılamaya yöneliktir. Çoğunlukla ihtiyacı karşılama niteliğinde olan bu faaliyetler, ağırlıklı olarak evlerin bahçelerinde ya da sebze-meyve tarlalarında görülmektedir. Sera içerisinde ürünler bir arada yetiştirilmektedir.

Fotoğraf 3.4. Doğanpınar Köyündeki Salatalık (a) ve Biber Seraları (b).

İlçedeki meyve türlerini ve üretim alanlarının sınırlarını morfografya, ana materyal ve klimatolojik koşullar belirlemiştir[420]. Sahada meyve veren ve vermeyenlerle beraber toplam 1.077.550 meyve ağacı yer almaktadır. Toplu meyve alanlarında meyve veren ağaç sayısı 603.035 olup, meyve vermeyen yaştaki ağaç sayısı ise 474.515'tir. Sahadaki meyvelik alanların tamamı toplu karakterdedir. Araştırma sahasındaki en fazla üretilen meyveler zeytin (sofralık-yağlık) ve üzüm (sofralık-çekirdekli)'dür. Bunları kiraz, elma ve ceviz izlemektedir. İğde, elma (Amasya), nar, zerdali ve muşmula ise en az üretimi yapılan meyvelerdir. Araştırma sahasında 2016 yılında toplam 41 dekar alanda 9370 ton meyve üretimi yapılmıştır (Tablo 3.8).

Çalışma sahasındaki meyvecilik faaliyetleri nispeten modern (entansif) tarım yöntemleri kullanılarak yapılmaktadır. Böylece birim alandan en yüksek verimin alınması amaçlanmaktadır. Üretilen meyveler pazara ulaşıncaya kadar soğuk zincirde bekletilmekte ve böylece ürünlerin bozulmasının önüne geçilmektedir.

[420] Mustafa Mutluer, "Orta Gediz Havzasında Yerşekilleri ve Toprak Anamateryalinin Tarım Faaliyetleri Üzerine Etkisi", *Ege Coğrafya Dergisi,* 9, 1996, 268.

Farklı klimatolojik koşullara uyum yeteneği yüksek olmakla beraber ılıman iklim kuşağının, karasal iklime sahip olan kesimlerinde daha çok serin ve nemli yerlerde yetişme imkanı bulan cevizi[421], çalışma sahasında olumsuz etkileyen en önemli faktör kış döneminde yaşanan soğuklardır. Buna rağmen meyve üretimi değerleri analiz edildiğinde ceviz oldukça önemli bir paya sahiptir. Diğer meyve türlerinden farklı bir yapıya sahip olan cevizler, ilkbahar sürgünlerinin uç kesiminde meyve vermektedir. Bu durumdan dolayı ceviz yetiştirilirken klimatolojik koşullar büyük önem taşımaktadır. İlçedeki ceviz üretim alanları, genellikle toprak yapısının ve rüzgar şartlarının elverişli olduğu mevkilerde bulunmaktadır.

İlçedeki meyve alanlarının büyük bir bölümünü klimatik, edafik ve topografik faktörlerin etkisi altındaki zeytinlikler oluşturmaktadır. Sahadaki zeytin ağacı sayısı ve üretim alanı, verilen desteklerle geçmişe oranla büyük bir ilerleme kaydetmiştir. İlçedeki zeytin üretimi önemli ölçüde piyasa şartları doğrultusunda oluşan taleplere ve rasyonel üretim tercihlerine göre şekillenmektedir. Bu bağlamda ilgili zirai kurum ve kuruluşların teşviki, yönlendirmesi ve planlaması önemli bir faktör olmuştur. Araştırma sahasında 2 tür zeytin yetiştirilmektedir. Bunlar 13 dekar ekim alanına sahip sofralık zeytin ile 7 dekar alanda ekilen yağlık zeytindir. Sofralık zeytin ekim alanı ve üretim miktarı bakımından yağlık olan türden daha fazladır. Bu durumun ortaya çıkmasını o günün koşulları ve ihtiyaçları belirmektedir. Çalışma sahasında zeytinden sonra üzüm ve kiraz gibi meyveler de yoğun üretim alanlarına sahiptirler (Fotoğraf 3.5). Tıpkı zeytin gibi üzümün de iki türü yetiştirilmektedir. 2016 yılında 11 dekar ziraat sahasına sahip olan üzümden ağaç başı 894 kg verim alınmıştır. Aynı yıl 3 dekar kirazdan dekar başına 1182 kg verim alınmıştır (Tablo 3.8). İlçede antep fıstığı, kestane, muşmula, şeftali ve erik gibi küçük rakamlarla ifade edilen ekim alanı bulunan meyve türlerinin de tarımı yapılmaktadır. İlçenin toplam meyve üretiminin küçük bir kısmını teşkil eden bu ürünlerin ziraati genellikle bireysel isteklere bağlı olarak yapılmaktadır.

Tablo 3.8. Araştırma Sahasında Meyve Üretimi ve Ağaç Sayısı (2016).

Ürün Türü	Alanı (da)	Toplu Meyvelikler		Ortalama Verim (ağaç başı / kg)	Üretim (Ton)
		Meyve Veren	Meyve Vermeyen		
Zeytin (Sofralık)	13	164000	218500	7	1122

[421] Esen Durmuş, Ali Yiğit, Türkiye'nin Meyve Üretim Yöreleri, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 13 (2), Elazığ 2003, 36.

Zeytin (Yağlık)	7	124600	103000	8	1009
Badem	5	36000	10600	7	252
Ceviz	0.5	17400	60900	17	303
Kestane	-	2225	75	17	37
Antep Fıstığı	-	53500	18500	5	256
Üzüm (Sofralık-Çekirdekli)	11	4250	-	894	3800
Elma (Golden)	1.4	2500	300	19	48
Elma (Starking)	1.6	2700	500	16	44
Elma (Amasya)	2.0	400	-	13	5
Elma (Diğer)	0.8	26660	2640	13	336
Armut	0.7	31250	2100	10	299
Ayva	-	15000	1250	12	186
Muşmula	-	1100	200	15	17
Şeftali	-	6750	600	11	74
Erik	-	15000	2500	11	163
Kayısı	-	9500	500	10	99
Zerdali	-	1250	-	11	14
Kiraz	3	84000	52000	14	1182
Vişne	-	4050	100	12	48
İğde	-	100	-	10	1
Çilek	2	50	-	1360	68
Nar	-	750	250	9	7
Toplam	**41**	**603035**	**474515**	**-**	**9370**

Kaynak: Arcgis 10.2 Programı Analizi, Uydu Görüntü Analizleri, Tüik, Harita Genel Komutanlığı, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Manisa İl Müdürlüğü, Gördes İlçe Müdürlüğü, Gördes Orman İşletme Müdürlüğü, İlçe Brifing Raporundan Derlenerek Hazırlanmıştır.

Fotoğraf 3.5. Araştırma Sahasında Zeytin (a) ve Üzüm (b) En Fazla Yetiştirilen Meyvelerdir.

Tarımda verim artışını sağlayan etkenlerden biri de gübre kullanımıdır. Bu bakımdan araştırma sahasındaki gözlemlerimizde hem kimyasal hem de çiftlik gübresinin kullanımının yaygın olduğu görülmektedir. Gübrenin, toprağın yapısı ve yetiştirilmek istenen bitkilerin istekleri dikkate alınarak kullanılması, verim artışını etkilemektedir. Toprağın dokusunun kaybedilmemesi için çiftçiler kimyasal gübre kullanımı konusunda periyodik olarak bilgilendirilmelidirler.

3.2.2. Hayvancılık

Zirai faaliyetin alt dallarından birini hayvancılık teşkil etmektedir[422]. Araştırma sahasının hayvancılık potansiyeli, fiziki çevrenin hayvan taşıyabilme özelliğinden çok, tarıma elverişli düz ve düze yakın alanların nispeten kısıtlı oluşuyla birlikte kırsal ekonomide iktisadi kaynakların sınırlı olmasından dolayı hayvancılığın mecburi olarak yer almasına bağlıdır[423]. İlçenin klimatolojik karakteri, yükselti, eğim, morfolojik etkenler gibi fiziki coğrafya şartlarının zirai faaliyetleri kısıtlaması ve ürün yelpazesini daraltması, hayvancılığın önemli bir ekonomik faaliyet alanı olmasını sağlamıştır. Ancak ilçede çayır-mera alanlarının % 1'lik bir değere sahip olması, hayvancılığın genel itibariyle geçime yönelik yapılmasına neden olmakta ve ticari anlamda gelişip canlanmasını olumsuz yönde etkilemektedir.

Gördes'te tarım yapılabilecek arazilerin küçük, parçalı, engebeli ve yükseltilerinin de fazla olması gibi faktörlerin etkisiyle belirli kesimlerde tarımsal faaliyetler oldukça sınırlanmaktadır. Bu noktada tarımla beraber yürütülen hayvancılık faaliyetleri ön plana çıkmaktadır. İlçenin bazı kırsal yerleşmelerinde (Kobaklar ve Köseler) bu durum açıkça görülmektedir. Bununla birlikte yalnızca hayvancılıkla geçimini sağlayan köy bulunmamaktadır[424]. Sahada hayvancılık faaliyetleri geleneksel usul ve esaslara göre yapılmaktadır. Morfolojik şartların uygun olduğu alanlarda mera hayvancılığı, diğer mevkilerde ise bu faaliyet için inşa edilmiş ahırlardan faydalanılmaktadır (Fotoğraf 3.6).

Ülkemiz bütününde olduğu gibi, mera alanlarından istifade etme genellikle iki şekilde olmaktadır. Bunlardan ilki, yerleşmelerin yakınında yer alan ve hayvanların gün

---

[422] Saliha Koday, *Doğu Anadolu Bölgesinde Hayvancılık,* (I. Baskı), Atatürk Üniversitesi Yay. No.949, Fen-Edebiyat Fak. Yay., No:104, Araştırmalar Serisi, No:74, Erzurum 2005, 3.
[423] Mecdi Emiroğlu, *Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık,* Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1977, 150.
[424] Bayram, 153-154.

içerisinde götürüldüğü meralar, ikincisi ise dönemlik kullanılan meralardır ki buralar yoğunlukla bağ-bahçe evlerinin yer aldığı alanlardır[425]. Sahadaki dönemlik yerleşmelerden bazılarında tarım ve hayvancılık faaliyetleri birlikte sürdürülmektedir. Çalışma alanında bazen büyükbaş hayvanlarda birtakım hastalıklar görülmektedir. En fazla görülen hastalıklardan biri olan şap hastalığı nedeniyle 2016 yılının ilkbahar döneminde büyükbaş hayvanların tamamına yakın kısmına şap aşısı yapılmıştır[426].

Kırsal kesim nüfusunun göçlerle azalması, tarım arazilerinin boş kalmasına ve hayvan sayılarının azalmasına yol açmaktadır. İlçede toplam büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığı 15915 olup, bu değerin % 83'ünü (13172) küçükbaş, % 17'sini (2743) ise büyükbaş hayvanlar teşkil etmektedir (Tablo 3.9).

Tablo 3.9. Gördes İlçesi'nde Büyükbaş, Küçükbaş, Yük-Çeki Hayvanları, Kümes Hayvanları ile Kovan Sayıları.

Yerleşme	Büyükbaş Hayvan Sayısı	Küçükbaş Hayvan Sayısı	Yük ve Çeki Hayvan Sayısı	Kovan Sayısı	Kümes Hayvanları
Akpınar	16	449	3	12	8453
Balıklı	26	110	7	24	6320
Bayat	11	148	9	11	6973
Beğel	31	-	1	5	3069
Beğenler	15	-	2	9	3021
Benlieli	15	-	6	13	5247
Boyalı	29	255	4	27	4563
Börez	12	447	7	24	11576
Çağlayan	18	-	5	13	7438
Çatalarmut	31	285	6	6	1674
Çiçekli	189	4274	4	15	36871
Çiğiller	137	-	9	9	3287
Dalkara	-	-	8	4	4596
Dargıl	115	-	6	7	6354
Deliçoban	30	360	3	12	2154
Dereçiftlik	14	-	7	19	5632
Dikilitaş	-	-	2	13	5478
Doğanpınar	9	-	8	22	2576
Dutluca	9	-	3	31	8596
Efendili	9	1	6	17	1203
Evciler	9	-	4	11	6528
Fundacık	50	60	8	8	5678
Gülpınar	24	74	5	9	2796

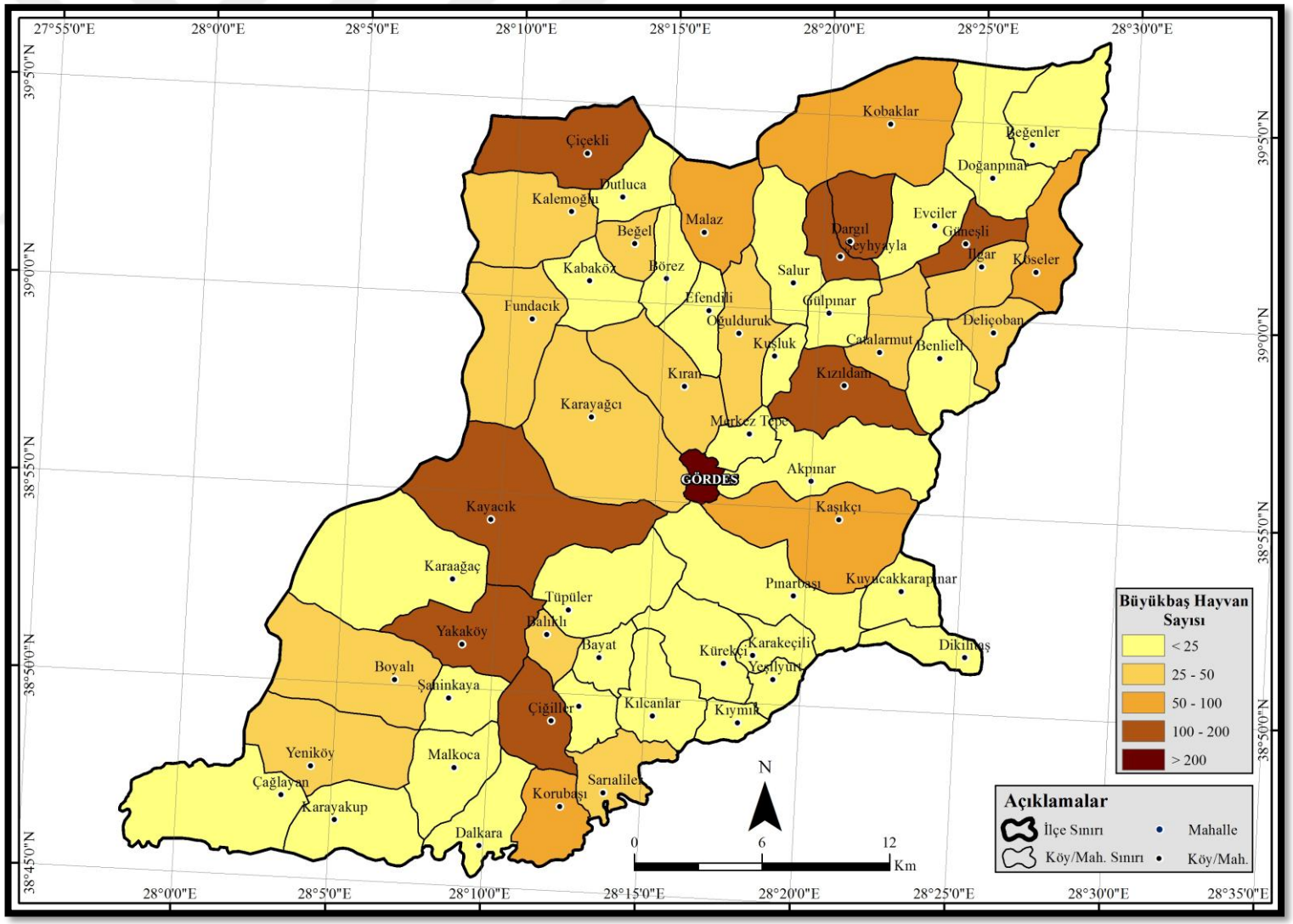
[425] Saliha Koday, *Doğu Anadolu Bölgesinde Hayvancılık,* (I. Baskı), Atatürk Üniversitesi Yay. No.949, Fen-Edebiyat Fak. Yay., No:104, Araştırmalar Serisi, No:74, Erzurum 2005, 18.
[426] Gördes 2016 Yılı Brifing Raporu, Gördes Gıda Tarım ve Hayvancılık İlçe Müdürlüğü, Gördes 2016, 7.

Güneşli	161	737	7	14	39720
Kabaköz	12	188	9	10	18327
Kalemoğlu	27	53	5	11	8967
Karaağaç	4	-	9	13	2549
Karakeçili	-	-	4	15	3687
Karayağcı	27	1	3	15	9641
Karayakup	12	56	8	8	7420
Kaşıkçı	69	1	2	4	2365
Kayacık	138	-	3	9	5269
Kılcanlar	2	112	3	7	10934
Kıranköy	49	61	4	19	11463
Kıymık	13	-	2	12	980
Kızıldam	116	190	6	11	28423
Kobaklar	91	212	4	18	39782
Korubaşı	64	44	8	24	13579
Köseler	90	484	10	29	41025
Kuşlukköy	-	-	6	27	248
Kuyucakkarapınar	23	-	3	6	851
Kürekçi	19	-	3	9	917
Malaz	66	457	5	14	12367
Malkoca	23	-	8	8	135
Merkez Tepe	17	60	1	6	8543
Oğulduruk	43	94	3	12	9483
Pınarbaşı	11	-	7	29	967
Salur	11	165	6	14	3647
Sarıaliler	40	-	6	9	7531
Şahinkaya	13	-	9	4	8136
Şeyhyayla	168	381	2	20	17846
Tüpüler	11	-	6	5	1203
Ulgar	48	1414	2	6	42397
Yakaköy	125	370	11	21	43976
Yeniköy	26	-	12	8	1478
Yeşilköy	-	-	3	6	2141
Yeşilyurt	2	193	4	9	8964
İlçe Merkezi	423	1436	13	15	348088
Toplam	**2743**	**13172**	**320**	**768**	**913132**

Kaynak: Gördes İlçe Tarım Müdürlüğü, Gördes Ziraat Odası Verilerinden Faydalanılarak Hazırlanmıştır.

Fotoğraf 3.6. İlçede Büyükbaş Hayvancılık Mera Alanlarının Yakın Kesiminde Yapılmaktadır.

Harita 3.5. Gördes İlçesi'ndeki Yerleşim Birimlerinde Büyükbaş Hayvanların Dağılışı.
(Gördes İlçe Tarım Müdürlüğü ve Gördes İlçe Ziraat Odası Verilerinin Arcgis Ortamına Aktarılmasıyla Elde Edilmiştir)

Büyükbaş hayvan varlığının ilçe geneline dağılışı analiz edildiğinde 423 hayvan sayısı ile ilçe merkezinin ilk sırada yer aldığı ortaya çıkmaktadır. Onu Çiçekli (189 büyükbaş hayvan), Şeyhyayla (168 büyükbaş hayvan), Güneşli (161 büyükbaş hayvan), Kayacık (138 büyükbaş hayvan), Çiğiller (137 büyükbaş hayvan), Yakaköy (125 büyükbaş hayvan), Kızıldam (116 büyükbaş hayvan), Dargıl (115 büyükbaş hayvan) izlemektedir (Tablo 3.9). Bu yerleşim birimlerinin ortak noktası hayvancılık faaliyetlerini ticari amaçlı yapmalarıdır. Büyükbaş hayvanın en az bulunduğu köyler ise Kılcanlar (2 büyükbaş hayvan), Yeşilyurt (2 büyükbaş hayvan), Karaağaç (4 büyükbaş hayvan) köyleridir. Bunların dışında Fundacık, Kaşıkçı, Kobaklar, Korubaşı, Köseler, Malaz dışındaki köylerin tamamında büyükbaş hayvan varlığı 50'nin altındadır (Tablo 3.9, Harita 3.5). Nüfusunun önemli bir bölümünü kaybetmiş olan bu köylerin sakinlerini genellikle ziraat dışındaki işlerden emekli olmuş yaşlı nüfus oluşturmaktadır.

Tarımsal faaliyetlerin hayvancılığı desteklemesi, ilçedeki hayvan sayısının artmasını sağlamıştır. Sahada zaman zaman hayvancılığı teşvik etmek maksadıyla yapılan plan ve projeler kapsamında çiftçilere büyükbaş ve küçükbaş hayvan desteği verilmektedir. Kaymakamlık ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfının ortaklaşa yaptığı gelir getirici projeler kapsamında yapılan hayvan destekler, çiftçi ailelere ve zirai faaliyetlere katkı sağlamaktadır.

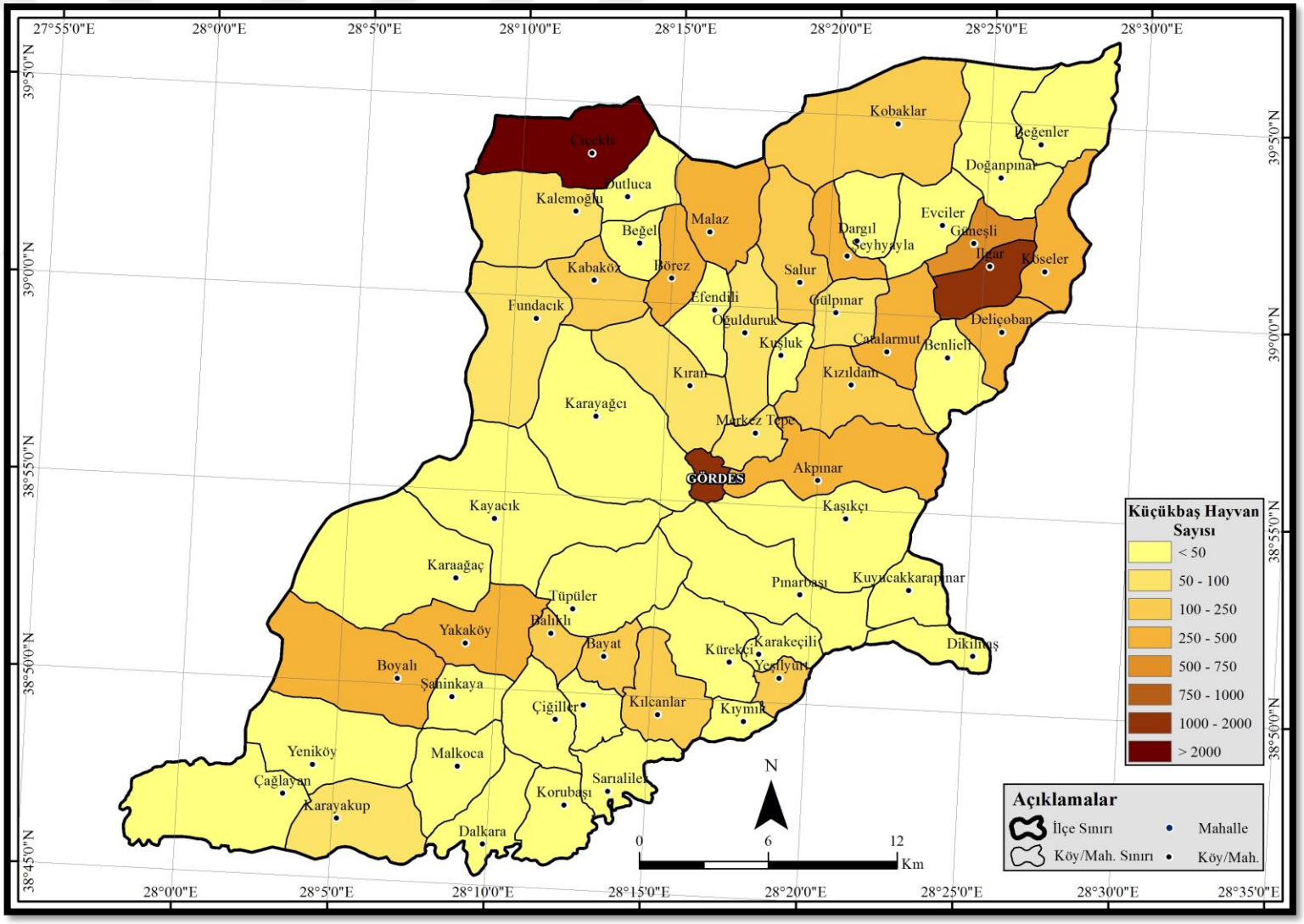
Büyükbaş hayvanlar arasında süt ırkı olarak tabir edilen holştein ırkı, süt veriminde yıllık 6000 litreye kadar olan değeri ile ilk sırada yer almaktadır. İlçedeki büyükbaş hayvanların büyük bir bölümünü kültür ve melez ırklar oluşturmakta ve süt verimi yüksek olan holştein ve holştein melezleri de verilen desteklerle artmaktadır. Montofon ve simental ırkları ile bunların melezleri, yetiştirilen diğer kültür ırkları arasında bulunmaktadır. Gördes İlçe Tarım Müdürlüğü'nün 2016 yılı verilerine göre; ilçede toplam 15.583,49 litre süt üretimi gerçekleştirilmiş ve bunun % 87'si büyükbaş hayvanlardan elde edilmiştir. Üretilen sütler, ilk başta ailelerin kendi ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde değerlendirilerek, peynir, yoğurt, tereyağına dönüştürülmekte, ihtiyaç fazlası olanlar ise halk pazarında satılmaktadır.

Kış döneminden sonraki süreçte özellikle büyükbaş hayvanların meralara çıkartılması, zaten yetersiz olan bu alanların daha da azalmasına neden olmaktadır. Daha çok ahır hayvancılığın sürdürüldüğü sahada, meralarda hayvanların uzun süre

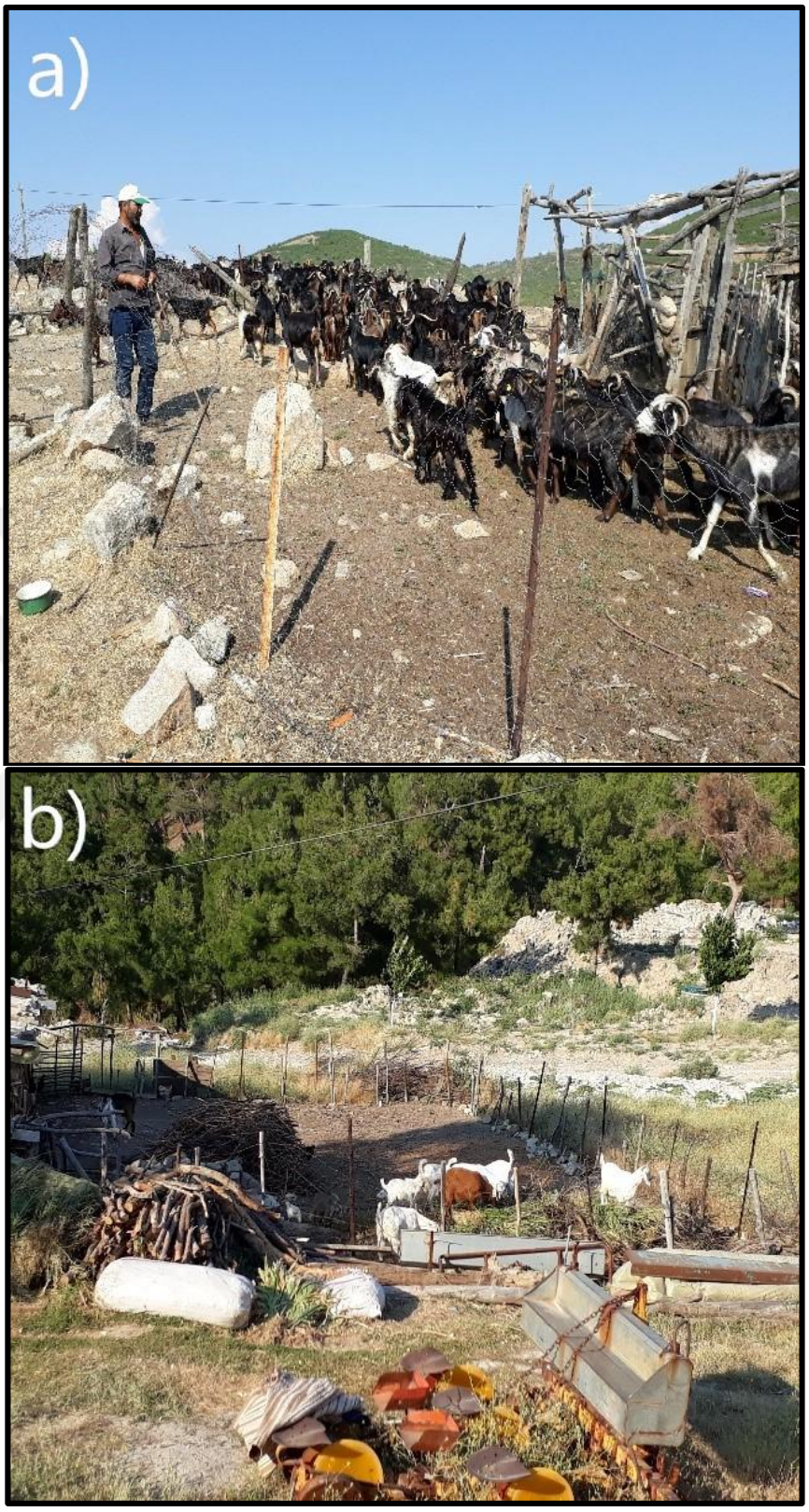
bekletilmesi bu mevkilerde ıslah çalışmalarının yapılmasını zorunlu hale getirmektedir. Bu nedenle, meraların aşırı ve düzensiz kullanılmasının ve hayvanların meralara erken çıkartılmasının önüne geçilerek ailelerin bu konuda eğitime tabi tutulmaları gerekmektedir.

Koyun ve keçi yetiştiriciliğinin ilçe ekonomisinde geleneksel olarak özel bir yeri bulunmaktadır (Fotoğraf 3.7). Bu değer, adı geçen hayvan türlerinin genel itibariyle kısa boylu ve verim miktarı düşük beslenme alanları ile nadas, anız ve bitkisel üretime elverişli olmayan alanları değerlendirerek et, süt, kıl ve deri gibi ürünlere dönüştürebilme kabiliyetinden kaynaklanmaktadır[427]. Araştırma sahasının önemli bir kısmında küçükbaş hayvancılık yapılırken, büyükbaş hayvanlar ise yalnızca mera alanlarının yakınında ya da çevresinde yer alan yerleşmelerde beslenmektedir. İlçedeki toplam 13.172 küçükbaş hayvan varlığının % 89'unu (11.724) koyun (çoğunlukla yerli ırk), % 11'ini ise (1448) keçi (kıl keçisi) oluşturmaktadır. İlçede keçi varlığı yalnızca Akpınar (89 baş), Balıklı (110 baş), Boyalı (206 baş), Güneşli (313 baş), Kabakoz (188 baş), Kıranköy (1 baş), Yakaköy (181 baş), Malaz (2 baş) köylerinde bulunmaktadır. Küçükbaş hayvan varlığının ilçe bütününe dağılışı incelendiğinde; Çiçekli (4274 baş), İlçe merkezi (1436 baş), Ulgar (1414 baş) ve Güneşli (737 baş) ilk sırada yer almaktadır. Küçükbaş hayvan sayısının en az olduğu yerleşmeler ise Karayağcı, Efendili ve Kaşıkçı'dır (Tablo 3.9, Harita 3.6). Cumhuriyet döneminde orman sahalarının muhafaza edilmesine yönelik olarak alınan kararlar neticesinde bu alanlarda keçi beslenmesinin yasaklanması, ilçedeki keçi sayısında düşüşlere neden olmuştur. Ancak özellikle son yıllarda çıkarılan kanunlarla keçi yetiştiriciliğinin desteklenmesi bu türün artışını hızlandıracaktır.

[427] Mustafa Kaymakçı, Türkiye Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği Üzerine Teknik ve Ekonomik Yaklaşımlar, http://www.ziraat.ege.edu.tr/~kaymakci/hayvancilik/1.pdf, 1, (Erişim Tarihi: 08.07.2017).

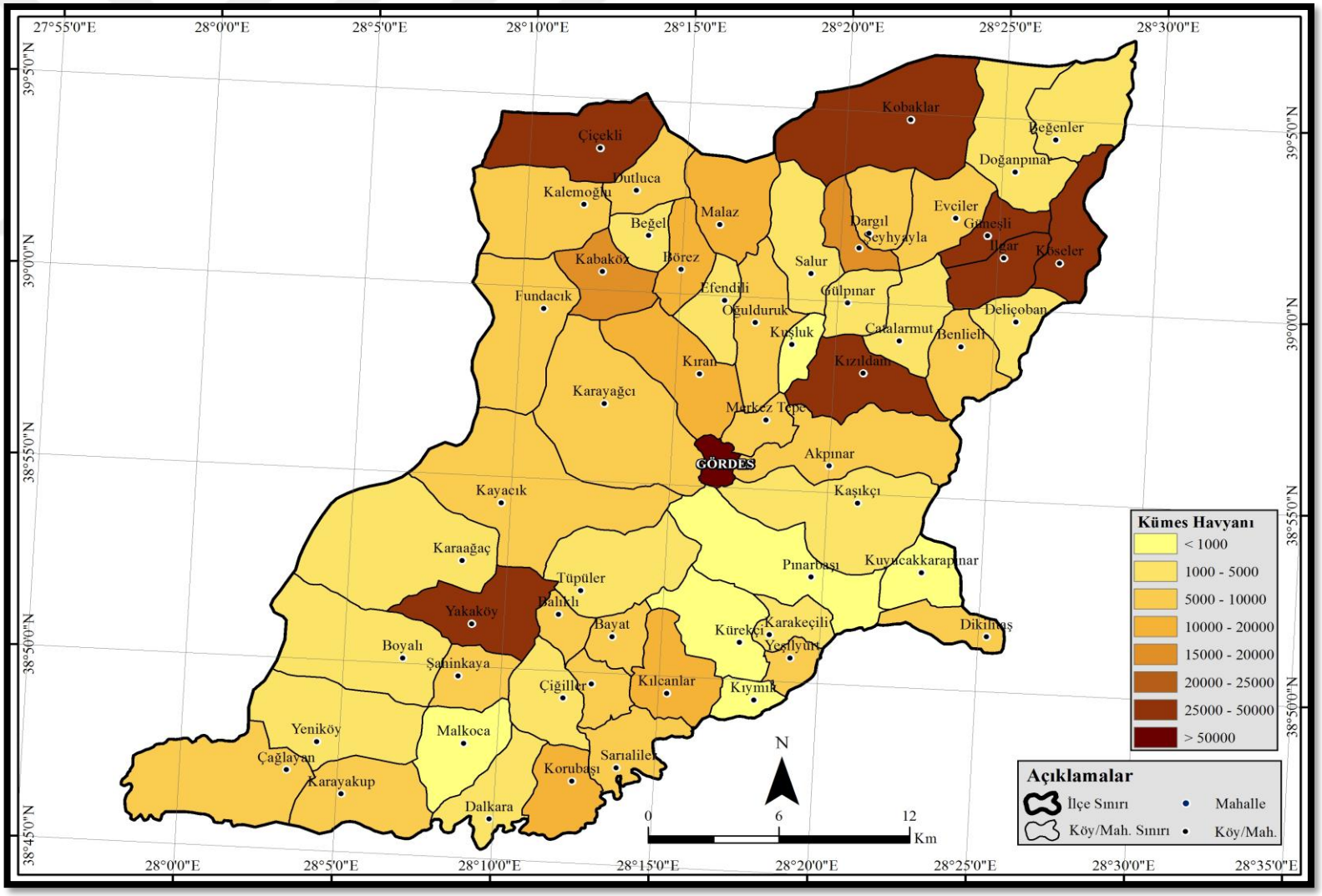
Harita 3.6. Gördes İlçesi'ndeki Yerleşim Birimlerinde Küçükbaş Hayvanların Dağılışı.
(Gördes İlçe Tarım Müdürlüğü ve Gördes İlçe Ziraat Odası Verilerinin Arcgis Ortamına Aktarılmasıyla Elde Edilmiştir)

Fotoğraf 3.7. Koyun ve Keçi Yetiştiriciliğinin İlçe Ekonomisinde Geleneksel Olarak Ayrı Bir Yeri Vardır (a) (b).
(Fotoğraftaki Kişiden İzin Alınmıştır).

Gördes'te kanatlı hayvan sayısı da oldukça fazladır. İlçede 900.000'in üzerinde kanatlı kümes hayvanı bulunmaktadır. İlçedeki kümes hayvanı varlığının büyük bölümü ilçe merkezi (348.088 adet), Yakaköy (43.976 adet), Ulgar (42.397 adet), Köseler (41.025 adet), Kobaklar (39.782 adet), Çiçekli'de (36.871 adet) bulunmaktadır. Sahadaki kümes hayvanı sayısının en az olduğu yerleşmeler ise Malkoca (135 adet), Kuşlukköy (248 adet), Kuyucakkarapınar (851 adet), Kürekçi (917 adet), Pınarbaşı (967 adet), Kıymık (980 adet)'tır (Tablo 3.9, Harita 3.7). Bunların % 99'unu (912.297) tavuk oluşturmaktadır. Yaklaşık % 1'lik kısımda ise 380 adet ördek, 350 adet hindi, 105 adet kaz yer almaktadır. İlçedeki 380 adet ördeğin 109'u Güneşli'de, 135'i Çiçekli'de, 45'i Ulgar'da, 39'u Malaz'da, 52'si de ilçe merkezinde yer almaktadır. Sahadaki hindilerin 142'si ilçe merkezinde, 68'i Çiçekli'de, 73'ü Güneşli'de, 42'si Börez'de, 25'i Oğulduruk'ta bulunurken kazların 53'ü Köseler'de, 38'i Şeyhyayla'da, 14'ü ise ilçe merkezinde dağılış göstermektedir. Kırsal kesimde ikamet eden ailelerin büyük bir bölümü tavuk beslemektedir. İlçede tavukçuluk iki gruba ayrılmaktadır. Bunlar; çiftlik tavukçuluğu ve ev tavukçuluklarıdır. Ev tavukçuluğu ilkel kümeslerde ve ahırlarda yapılırken, çiftlik tavukçuluğu modern tarzda, ilgili yönetmelik ve kanunlara göre inşa edilen yapılar içerisinde sürdürülmektedir. Genel itibariyle ailelerin kendi gereksinimlerini karşılamaya yönelik olan ev tavukçuluğu, daha çok kırsal kesimde yaygındır. Ev tavukları zaman zaman salgın hastalıklarla gelen toplu ölümlerle karşılaştıkları için sayıları azalmaktadır. Böylece üretim de düşmektedir. Ev tavukları bazı köylerde ahırlarda beslenmektedir. Bu duruma kış döneminde yaşanan soğuklar neden olmaktadır. Özellikle son dönemlerde gelişmeye başlayan çiftlik tavukçuluğunda amaç yumurtadan ziyade et üretimidir[428]. Günümüz itibariyle araştırma sahasında 64 adet tavuk çiftliği (Şeyhyayla 15, Güneşli 12, İlçe Merkezi 12, Efendili 5, Doğanpınar 4, Fundacık 3, Tepeköy 3, Kayacık 2, Kıranköy 2, Tüpüler 1, Bayat 1, Balıklı 1, Oğulduruk 1, Akpınar 1, Çiğiller 1) bulunmaktadır. Bunların 57'sinde etlik tavuk yetiştirilirken 7'sinde de yumurta tavuğu üretilmektedir (Fotoğraf 3.8). 2015 yılında alınan bir kararla ilçede, tavuk organize sanayi bölgesinin kurulması için çalışmalar başlatılmıştır. Manisa Valiliği, Gördes Kaymakamlığı ve Gördes Belediye Başkanlığı'nın kararıyla başlatılan proje günümüz itibariyle devam etmektedir[429].

[428] Bayram, 156-157.
[429] http://www.manisa.gov.tr/gordese-tavukculuk-organize-sanayi-bolgesi, (Erişim Tarihi: 10.07.2017).

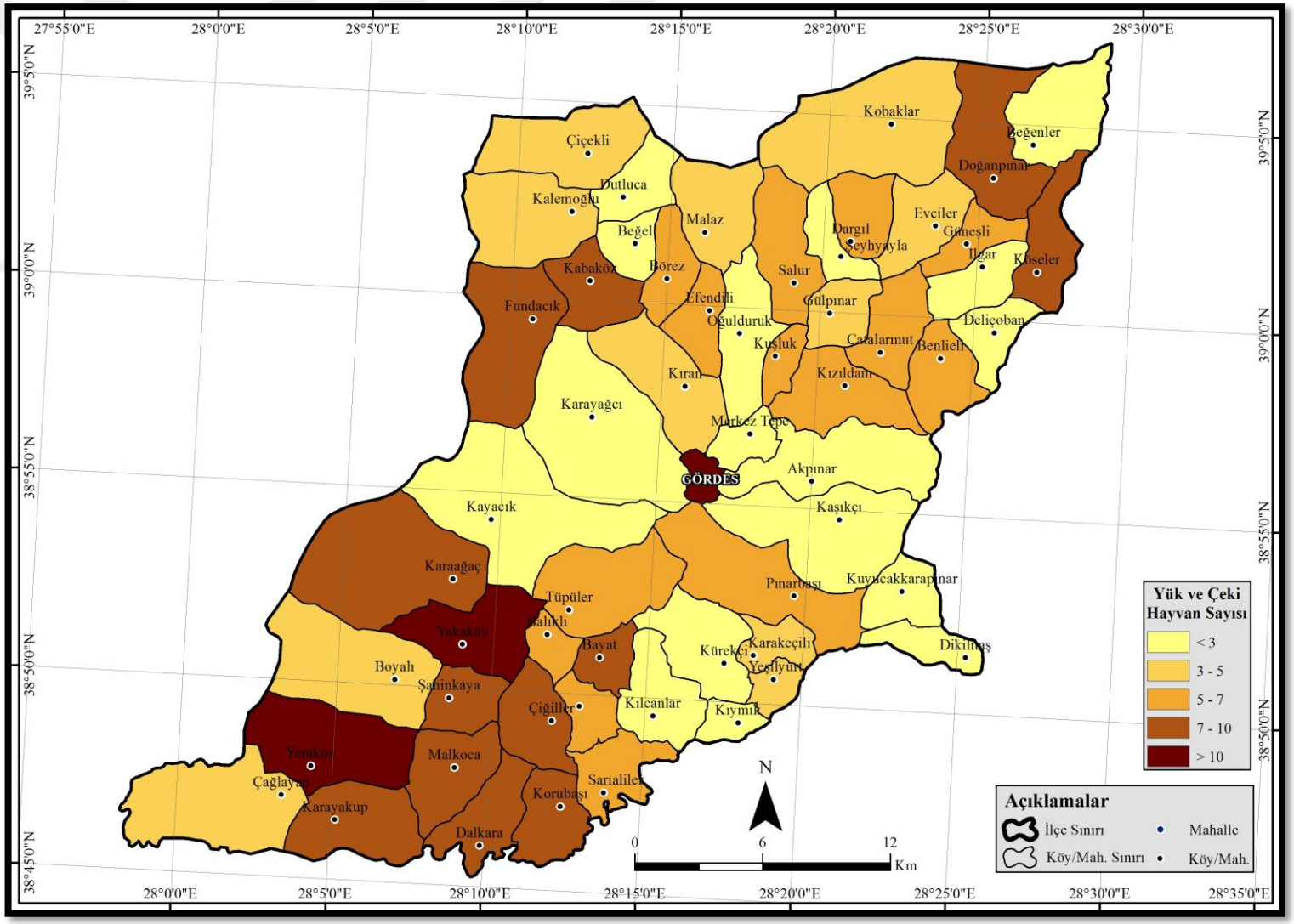

Harita 3.7. Gördes İlçesi'ndeki Yerleşim Birimlerinde Kümes Hayvanlarının Dağılışı.
(Gördes İlçe Tarım Müdürlüğü ve Gördes İlçe Ziraat Odası Verilerinin Arcgis Ortamına Aktarılmasıyla Elde Edilmiştir)

Fotoğraf 3.8. Günümüz İtibariyle Araştırma Sahasında 64 Adet Tavuk Çiftliği Yer Almaktadır (a) (b) (c) (d).

Motorlu araçların günümüzün vazgeçilmez unsurları arasındaki yerini almasıyla yük ve çeki hayvanlarına duyulan ihtiyaç minimum düzeye inmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre araştırma alanında yük ve çeki grubunda yer alan 250 eşek ile 70 adet at bulunmaktadır. Bu gruptaki hayvanların en fazla değere ulaştığı yerleşim birimlerini ilçe merkezi (13 adet), Yeniköy (12 adet), Yakaköy (11 adet), Köseler (10 adet)'dir. En az değere sahip yerleşmeler ise Begel (1 adet), Merkez Tepe (1 adet)'dir (Tablo 3.9, Harita 3.8). Bu hayvanların önemli bir bölümü ulaşım koşullarının nispeten zor olduğu dağlık ve engebeli alanlarda yer almaktadır.

Harita 3.8. Gördes İlçesi'ndeki Yerleşim Birimlerinde Yük ve Çeki Hayvanlarının Dağılışı.
(Gördes İlçe Tarım Müdürlüğü ve Gördes İlçe Ziraat Odası Verilerinin Arcgis Ortamına Aktarılmasıyla Elde Edilmiştir)

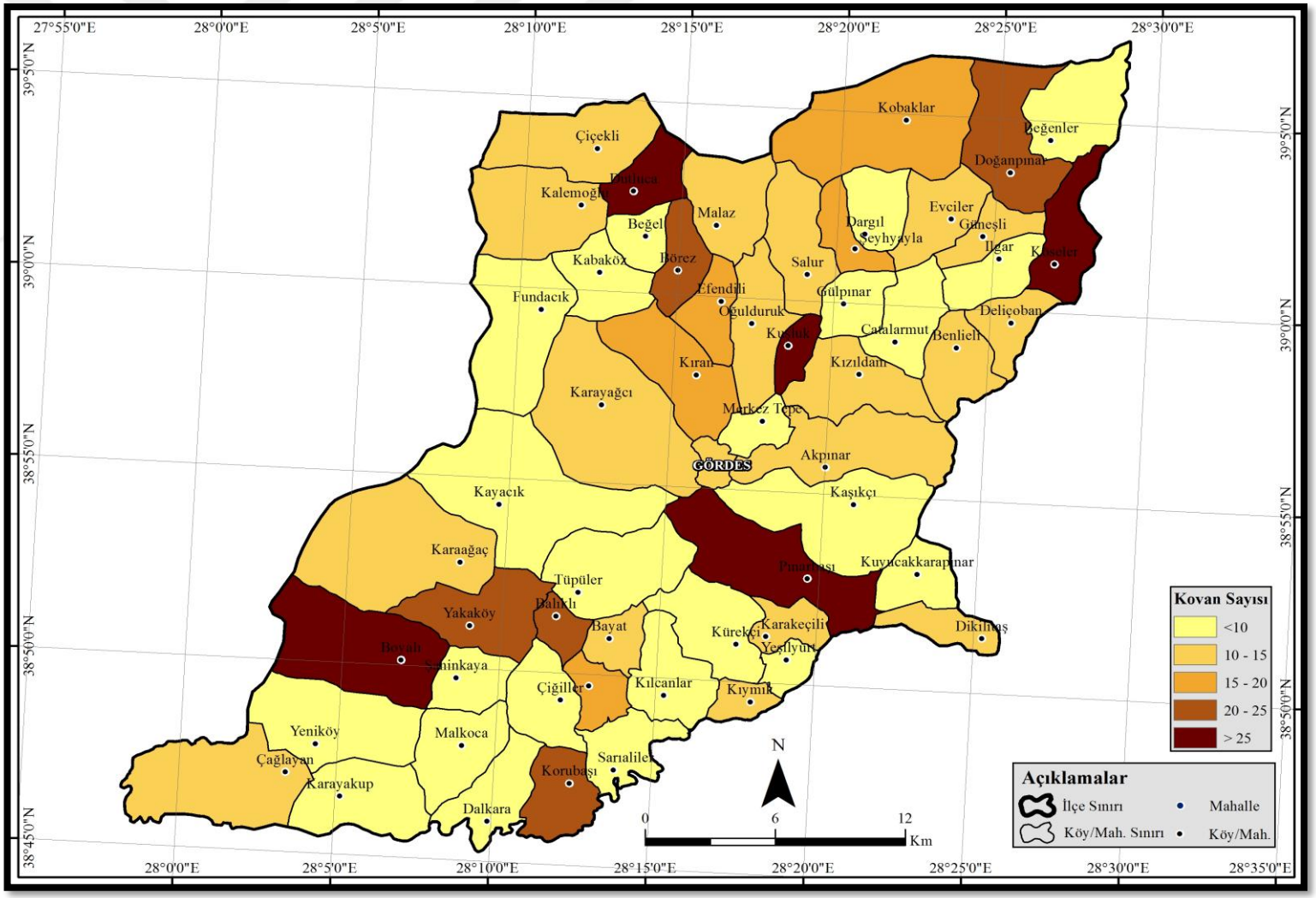
Yurdumuzda farklı iklim tiplerinin görülmesi, vejetasyon türünün de çok çeşitli ve zengin olmasını sağlamıştır. Bu özellikler ülkemizi, arıcılık faaliyetleri ve bal üretimi bakımından elverişli duruma getirmektedir[430]. Bunun yanında arıcılığın bitkisel üretime katkısı, kısa bir sürede gelir getirmesi, az bir sermaye ile kurulabilmesi ve özellikle en önemli hususiyetinin ise belli bir arazi varlığına ihtiyaç duyulmadan yapılabilmesi gibi özellikler, bu iktisadi faaliyet dalının en belirgin nitelikleridir. Aynı zamanda arıcılık, fiziki ortama zarar vermeden sürdürülebilirlik kapsamındaki nadir faaliyetlerden biridir[431]. Araştırma sahasının sahip olduğu vejetatif örtü arıcılık faaliyetinin gelişmesi için temel etkeni oluşturmaktadır. Sahadaki fundalıklar, meşelik alanlar, kızılçam ve meşe ormanları, kocayemiş, orman gülü, sütleğen, geven, kekik, defne, kuzu kulağı gibi bitkiler arıcılık için önem arz eden türleri oluşturmaktadır. Bunun yanında modern kovanlar, balmumu üretimini arttıran ve kaliteli bal üretimi sağlayan önlemlerin alınmasını sağlayan plan ve projeler, arıcılığın gelişimi için büyük önem taşımaktadır.

Arıcılık, esas olarak teknik ve biyolojik bilgi gerektirse de, yine de coğrafi ortam ile sıkı bir ilişki içerisinde bulunmaktadır. Morfoloji, iklim, bitki örtüsü ve hidrografya unsurları ile arıcılık faaliyetleri arasında doğrudan bir ilişki mevcuttur Arıcılık topraktan bağımsız olduğu için toprağı olmayan çiftçiler için bile geçim kaynağı olabilmektedir. Düşük miktarda sermaye ile yapılabilmesi, fazla uğraştırmaması, kısa sürede gelir getirmesi, kolayca alıcı bulması ve kovan yapımı için malzemenin yakın çevreden temin edilebilir olması[432] gibi durumlar ile devlet tarafından arıcılığı canlandırmak ve özendirmek amacıyla arıcılıkla uğraşanlara destek verilmesi bu faaliyet kolunun mevcut konuma gelmesini sağlamıştır.

Araştırma sahasında arıcılık, geçmişten bu yana devam ettirilen iktisadi faaliyet kolları arasında yerini almıştır (Fotoğraf 3.9). İlçe sınırları içerisinde oldukça geniş yer tutan çam ormanları, arıcılık açısından büyük bir potansiyel teşkil etmektedir. Fakat mevcut potansiyele rağmen sahada arıcılığın gelişmesi üzerinde birtakım engeller bulunmaktadır. Bunlar; tütün ve meyve yetiştirilmesi amacıyla kullanılan zirai ilaçlardır. Bu ilaçlar arılara zarar vermekte ve bal üretimini olumsuz yönde etkilemektedir[433].

---

[430] İhsan Bulut, Mehmet Zaman, Erzurum'da Arıcılığın Coğrafi Esasları ve Türkiye Arıcılığındaki Yeri, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 3 (31), 2003, 141-157.
[431] Fatih Orhan, *Şavşatın Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası,* 248-249.
[432] İbrahim Fevzi Şahin, Yaşar Gök, "Erzincan İlinde Arıcılık", *Doğu Coğrafya Dergisi,* 9 (11), 2004, 12.
[433] Bayram, 157-158.

Harita 3.9. Gördes İlçesi'ndeki Yerleşim Birimlerinde Arı Kovanlarının Dağılışı.
(Gördes İlçe Tarım Müdürlüğü ve Gördes İlçe Ziraat Odası Verilerinin Arcgis Ortamına Aktarılmasıyla Elde Edilmiştir)

İlçede, 2016 yılında TÜİK tarafından açıklanan verilere göre, 755 adet yeni kovan 13 adet de eski kovan bulunmaktadır. Sahanın toplam bal üretimi 12.390 ton, balmumu ise 0.360 tondur. Bunların yanında araştırma sahası sınırları dahilinde 18 tane arıcılık yapan işletme yer almaktadır.

Araştırma sahasında arıcılık faaliyeti bütün yerleşmelerde yapılmaktadır. Bu yerleşmeler içerisinde en fazla kovan Dutluca (31 kovan), Pınarbaşı (29 kovan), Köseler (29 kovan), Boyalı (27 kovan), Kuşlukköy (27 kovan), Börez (24 kovan), Balıklı (24 kovan) köylerinde bulunmaktadır. İlçede en az kovan ise Dalkara (4 kovan), Kaşıkçı (4 kovan), Begel (5 kovan), Tüpüler (5 kovan) köylerinde yer almaktadır (Tablo 3.9, Harita 3.9).

Fotoğraf 3.9. Oğulduruk Köyünde Arı Kovanları Bahçe İçerisinde Yer Almaktadır (a) (b).

3.3. ORMANCILIK

Ormancılık, toplumun orman ürünlerine ve hizmetlerine olan ihtiyaçlarını düzenli ve yeterli bir şekilde gidermek maksadıyla iktisadi, teknik, sosyo-kültürel ve idari etkinliklerin bütününü içerisine alan çok taraflı sürdürülebilir bir faaliyet alanı olarak ifade edilmektedir. Başka bir deyişle orman ürünlerinin toplumun refahı için kullanılmasıdır[434,435]. Ormanlar çok çeşitli amaçlar doğrultusunda kullanılabilen

[434] Orman. ve Su işleri Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, Ormancılık, Erişim Tarihi: 10.07.2017, http://web.ogm.gov.tr.
[435] DPT, Ormanlar ve Ormanlarımız, Yayın No: 2630, Ankara 2001, 3.

kaynaklar içerisinde ilk sıralarda yer almaktadır. Söz konusu bu alanlar, hayvanların beslenmesini sağlayan doğal hayatın bir parçasıdır. Ormanlardan kazanılan ürünler, inşaat malzemesi, yakıt, elektrik, maden direkleri, mobilya ve kağıt gibi oldukça geniş bir yelpazede kullanılırken, ormanlardan tatil, dinlenme, turizm, rekreasyon alanı olarak da faydalanılmaktadır[436].

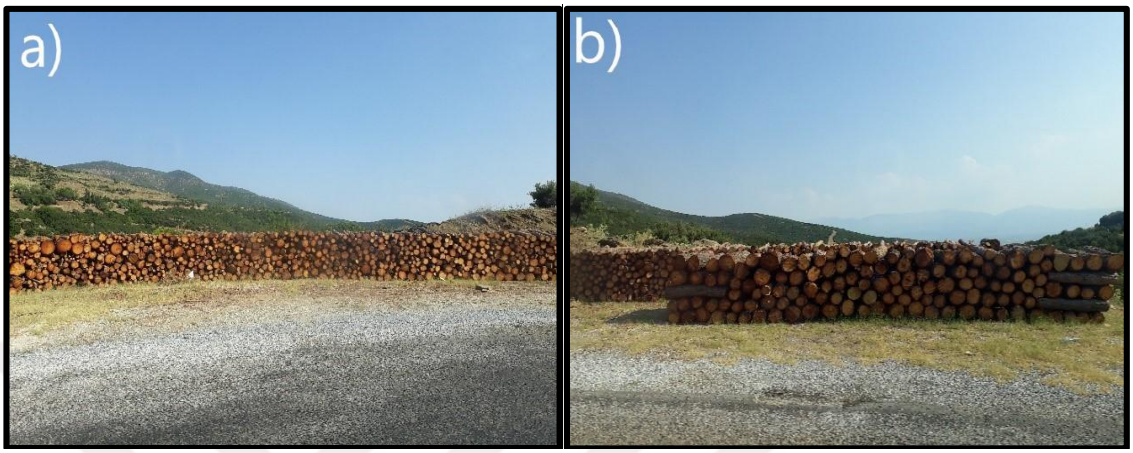
Gördes'te orman sahaları geniş alanları yayılmış olup, ilçenin toplam orman varlığı 55.935,10 hektardır. Toplam orman varlığının 9.125,30 Hektarı Gökseki İşletme Şefliğine, 16.733,70 hektarı Gördes İşletme Şefliğine, 13.526,50 hektarı Güneşli İşletme Şefliğine ve 14.549,60 hektarı da Şahinkaya İşletme Şefliğine ayrılmıştır.

Araştırma sahasının orman örtüsü içerisinde geniş yapraklı, karışık ve iğne yapraklı ağaçlar yer almaktadır. Ormanlarda geniş yapraklılardan meşe, iğne yapraklılardan kızılçam ve karaçam türlerinde ağaçlar yayılış göstermektedir. İlçedeki orman vejetasyonu içinde yer yer meşe-karaçam, kızılçam-karaçam, kızılçam-meşe-karaçam şeklindeki gruplar bulunmaktadır. Ormandan faydalanma belli durumlar haricinde (mantar-kozalak toplayıcılığı gibi) çeşitli kanunlarla yasaklanmıştır. Bunlar; Anayasanın 169 ve 170. maddeleri, 6831 sayılı Orman Kanunu, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, 5326 sayılı Kabahatler Kanunu, 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkındaki Kanun ile 3234 sayılı Orman Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun ve bu kanunlara paralel düzenlenen diğer alt mevzuat hükümlerine göre orman örtüsünün korunması sağlanmıştır[437]. Zaten kırsal kesimin geçim kaynaklarının tarım ve hayvancılığa dayanması, insanların orman işlerine yönelmelerini engellemiştir.

Araştırma sahasındaki ormanlardan yalnızca Orman İşletme Müdürlüğü'nün çalışmaları neticesinde belirlenen kesime uygun ağaçlar kesilip, soyulup istiflenerek araçlarla orman işletmesinin deposuna taşınmaktadır (Fotoğraf 3.10). Türüne ve niteliğine göre tasnif edilen bu ağaçlar, yalnızca Orman İşletme Müdürlüğü'nün uygun görmesi neticesinde satın alınabilmektedir. Gördes'te ormanlardan yalnızca mantar ve kozalak toplayıcılığı yapılmaktadır. Orman örtüsünün yerleşim sahalarına yakın

[436] Erol Tümertekin, Nazmiye Özgüç, *Ekonomik Coğrafya*, Çantay Kitabevi, İstanbul 1999, 270.
[437] Ormanların Kanun Dışı Müdahalelerden Korunması Esasları, Tebliğ No: 293, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü, Orman Zararlılarıyla Mücadele Dairesi Başkanlığı, Ankara 2011, 7.

mesafede olması mantar toplayıcılığını kolaylaştırmakta ve halkın küçük bir kısmı topladığı ihtiyaç fazlası mantarları satarak gelir elde etmektedir. Yakacak için toplanan kozalaklarla birlikte, sağlık amacıyla çeşitli bitkilerin yapraklarından faydalanılmaktadır.

Fotoğraf 3.10. Türüne ve Niteliğine Göre Kesilip İstiflenmiş Kızılçam Odunları Gördes Orman İşletme Müdürlüğü'nün Uygun Görmesiyle Satın Alınabilmektedir (a) (b).

3.4. MADENCİLİK

Araştırma sahasını teşkil eden Gördes ilçesinde H. 1323 (M. 1907) yılında İngiliz Madam Kristin Wilson'a Deliler, Deliçoban, Araplı, Söğerler mevkilerinde maden araştırma yapma ruhsatnamesi verilmiştir. M.T.A Genel Müdürlüğü tarafından yapılan çalışmalarda sahada kömür, nikel, kaolen, demir, zeolit yataklarının varlığından söz edilmiştir. Bunların yanında mermer, krom, bor da ilçedeki diğer madenleri teşkil etmektedir[438].

İlçede kömür yatakları ve işletmesi Kalemoğlu köyü yakınında bulunmaktadır. Maden işletmeye açılmadan önceki dönemlerde hazırlanan raporlarda buranın açık işletme şekline uygun olmadığı belirlendiği için rezerv kapalı olarak çıkarılmaktadır. Sahada kömür çıkarılmasında karşılaşılan en kalın damar 2.8 metre olarak kayıtlara geçmiştir. Rezervler arasındaki killi-milli formasyonlar kömür çıkarımını zaman zaman zorlaştırmakta ve kesintiye uğratmaktadır. Araştırma sahasındaki kömür rezervleri ile ilgili yapılan araştırmalar neticesinde kesin olmayan bulgulara ulaşılmıştır. Bu değerlendirmelere göre ilçedeki madenin ortalama derinliği 45 metre, rezerv de

[438] Bayram, 162.

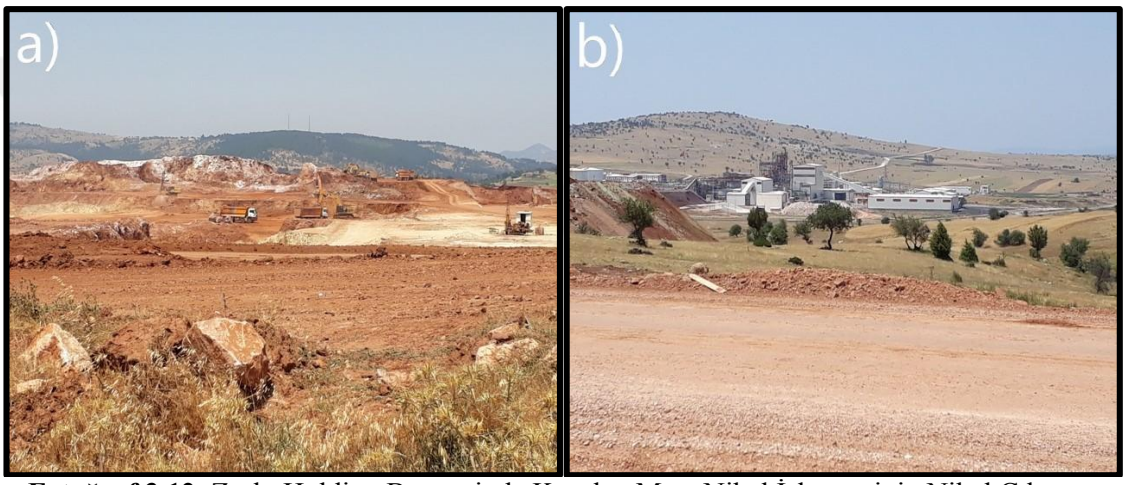
1.350.000 ton olarak ifade edilmiştir. Araştırma sahasındaki bir diğer maden zeolit[439] yataklarıdır. Yapılan çalışmalarda ilçenin zeolit yatakları bakımından dünyanın en kaliteli rezervine sahip olduğu belirtilmiştir. İlçedeki zeolitlerden kuzey kesimde yer alanlar potasyum klinoptilolit, güney kısımdakiler ise kalsiyum klinoptilolit türüne aittirler. Sahadaki zeolit rezervi Kıran, Oğulduruk, Kuşluk, Güneşli, Fundacık kırsal yerleşmeleri civarında toplanmıştır. Bu yataklarda yapılan rezerv belirleme çalışmaları neticesinde 63.331.375 ton görünür rezerv, 307.574.000 ton mümkün rezerv tespit edilmiştir. Ancak bu alan ile ilgili sonraki süreçte yapılan çalışmalarda Gördes'teki görünür zeolit rezervinin bir milyar tonun, örtülü rezervin ise 10 milyar tonun üzerinde olduğu ifade edilmiştir. Sahada zeolit yatakları 4 adet şirket tarafından işletilmektedir. Bunlar; Mec Enerji, Rota Madencilik, Gördes Zeolit ve Ökten Madenciliktir (Fotoğraf 3.11, 3.12). Zeolit işletmeleri Bayat, Gördes çayı çevresi, Oğulduruk köyü, Kıran mevkilerinde yer almaktadır. Araştırma sahası sınırları içerisinde nikel ve feldspat rezervleri de bulunmaktadır. İlçedeki Çiçekli, Kalemoğlu, Fundacık, Kabakoz köyleri arasındaki sahada 68.5 milyon ton nikel oranlı mümkün rezerv bulunmaktadır[440]. İlçedeki nikel rezervleri Zorlu Holding bünyesinde kurulan Meta Madencilik tarafından işletilmektedir. Sahadaki maden işletmelerinde Gördes ve yakın çevresinden yaklaşık 1000 kişi çalışmaktadır. Tüm bunların yanında araştırma sahasında Salur köyü civarında titanyum, Güneşli, Doğanpınar, Kobaklar çevresinde kaolen, Çomak dağı yakınında ise mermer yatakları bulunmaktadır.

[439] **Zeolit Kullanım Alanları** : Zeolitlerin başlıca fiziksel ve kimyasal özellikleri olan; iyon değişikliği yapabilme adsorpsiyon ve buna bağlı moleküler elek yapısı, silis içeriği, ayrıca tortul zeolitlerde açık renkli olma, hafiflik, küçük kristallerin gözenek yapısı zeolitlerin çok çeşitli endüstriyel alanlarda kullanılmalarına neden olmuştur. Son yıllarda önemli bir endüstriyel hammadde durumuna gelen doğal zeolitlerin bu özelliklerinden biri veya birinden fazlasının istediği kullanım alanları: kirlilik kontrolü, enerji, tarım-hayvancılık, maden-metalürji ve diğer alanlar olmak üzere 5 ana bölümde toplanmaktadır. (MTA; http://www.mta.gov.tr/v3.0/bilgi-merkezi/zeolit; Erişim Tarihi: 03.03.2017).

[440] Bayram, 162-164.

Fotoğraf 3.11. Rota Madencilik Zeolit İşletmesi Salihli Yolu Üzerinde Yer Almaktadır (a) (b).

Fotoğraf 3.12. Zorlu Holding Bünyesinde Kurulan Meta Nikel İşletmesinin Nikel Çıkarım Alanları (a) (b).

3.5. SANAYİ

İnsanların temel iktisadi faaliyet alanlarından birini çok taraflı, karmaşık bir süreç olan küreselleşme ve kalkınmanın motoru olan sanayi oluşturmaktadır. Bu metotla hammaddelerin şekilleri değiştirilir, kullanılabilir hale getirilir ve değerlendirilmesi sağlanır. Günümüzde sanayi, yapısını değiştirmekle kalmamış aynı zamanda hızlı bir yayılış da göstermiştir. Bu yayılma süreci, eskiden beri sanayi faaliyetlerinin yer aldığı ülkelerde yeni alanlar ile tarımsal yapıda gelişme gösteren ülkelere doğru olmaktadır[441]. Eski sanayi bölgeleri ve memleketleri dışında sanayi faaliyetlerinin gelişmesini sağlayan faktörleri *"sanayi faaliyetlerinin tesis yerini belirleyen etkenlerde meydana gelen değişiklikler"* olarak ifade edilebilmektedir. Bu değişiklikler ise sanayi üretim

[441] Erol Tümertekin, Nazmiye Özgüç, *Ekonomik Coğrafya (Küreselleşme ve Kalkınma),* 14. Baskı, Çantay Kitabevi, İstanbul 2015, 399.

tekniğinde ulaşım, sermaye ve pazar şartlarında meydana gelen değişimler olarak gruplandırabilmektedir[442].

Ülkemizde sanayileşme hareketlerinin başladığı devre olarak I. Dünya Savaşı sonrasındaki süreç gösterilmektedir. Cumhuriyetin ilanından sonraki dönemlerde sanayi faaliyetlerinin geliştirilip yaygınlaştırılması maksadı ile birden fazla tedbir alınmıştır. Bunların ilkini 1927 yılında çıkarılan teşvik kanunları oluşturmaktadır[443].

Gördes'te sanayi faaliyetleri kapsamında ele alınması gereken modern sanayi yeterince gelişme gösterememiştir. İlçe sınırları dahilinde büyük bir sanayi kuruluşu bulunmamaktadır. Sahada, 1969 yılında 7 kereste atölyesi, 7 halı ilmesi boya evi, 1 testi yapım tesisi, 5 tuğla ocağı ve 2 kireç ocağı bulunmaktaydı. Ancak günümüze kadar olan süreçte bunların büyük bir bölümü kapanmıştır. İlçede 2006 yılında faaliyete geçen bir adet yün eğirme ve halı fabrikası, bir un fabrikası ile zeytinyağı işletmesi, 2 taş ve kum ocağı ile 1 beton işletmesi yer almaktadır[444](Fotoğraf 3.13, 3.14). Sanayinin gelişmediği Gördes'te 1991 yılında açılan Gör-Koop. Adlı süt işleme fabrikası 1995'te kapanmıştır[445].

Fotoğraf 3.13. Taş Ocaklarından Bir Görünüm (a) (b).

[442] Erol Tümertekin, "Türkiye Sanayiinin Bünyesi ve Dağılışı", *Türk Coğrafya Dergisi,* 17, 1957, 20-50.
[443] Erol Tümertekin, "Türkiye Sanayiinin Coğrafi Temelleri", *Türk Coğrafya Dergisi,* Sayı 17, 1959, 18-19.
[444] Tekdemir, *Bilinmeyen Yönleriyle Gördes,* 2016, 139.
[445] Bayram, 166.

Fotoğraf 3.14. Beton (a) ve Zeytinyağı İşletmelerinden (b) Bir Görünüm.

Araştırma sahasını teşkil eden Gördes ilçesinde sanayi faaaliyetlerinin gelişmemesinde birtakım etkenler rol oynamaktadır. Bunlar; ilçenin önemli kara ve demiryollarının uzağında yer alması, engebeli ve yüksek bir topografik yapıya sahip olması, pazar ve ulaşım imkanlarının yeterince gelişmemiş olması, sermaye birikiminin yetersiz oluşu, özel sektörün çeşitli nedenlerle yatırım yapmaya başlayamamış olmasıdır.

İnceleme sahasında atölye tipi sanayi gelişme göstermiştir. Bu tür sanayiye ait meslek grupları içerisinde değerlendirilen ve geçmişi oldukça eskiye dayanan demircilik, kunduracılık, tenekecilik, yorgancılık ve hallaçlık gibi meslekleri icra ettirenlerin sayısı gittikçe azalsa da halen varlıklarını sürdürebilmektedirler. Seri üretimin gelişmediği dönemlerde, imalat özellikle bayram dönemlerine doğru arttırılıp, satış ilçeyle sınırlı kalmayıp, çevre yerleşmelerin pazarlarında da yapılmıştır.

Atölye tipi sanayinin geliştiği yerlerden biri sanayi sitesidir. Geçmiş dönemlerde ilçe merkezi içerisinde dağınık dükkanlar halinde yayılış gösteren sanayi sitesi günümüz itibariyle ilçenin çıkışına doğru taşınarak toplu ve düzenli bir hale getirilmiştir. Sanayi sitesinde 18 demir atölyesi, 19 marangoz atölyesi, 12 oto elektrik bakım ve tamir atölyesi, 22 motor bakım ve tamir atölyesi bu sanayi dalında faaliyet gösteren başlıca işletmelerdir. Bu işletmelerde çalışan sayısı 2 ile 4 arasında değişmektedir (Fotoğraf 3.15).

Fotoğraf 3.15. Gördes Sanayi Sitesinden Bir Görünüm (a) (b).

Şehrin çeşitli yerlerinde bulunan 14 zeytin ve zeytin yağı satıcısı ile 17 halı, kilim dokuma ve ticaretini yapan atölyeler faal durumdadır. Gördes'te halı ve kilim imalatı özellikle geçmiş dönemlerde oldukça önemli bir meslek grubunu teşkil etse de bu durum günümüz itibariyle değişmeye başlamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında halı işçilerinde 30'lu yaşlardan sonra görülmeye başlayan solunum yolları ve akciğer hastalıkları etkili olmuştur[446]. İşçilerde görülen ve gün geçtikçe artmaya başlayan hastalıklar halı imalatının azalmasına hatta bazı işletmelerin kapanmasına yol açmıştır.

Gördes'te halıcılık yerleşmenin kuruluşu kadar eskiye dayanmaktadır. Avrupa ve Amerika'da Gördes adı seccade ile birlikte anılmaktadır. Bunun yanında Türklere has halı dokuma metotlarından olan çift düğüm olarak adlandırılan ilme türü, halıcıkla ilgili bütün akademik çalışmalarda ¨Gördes Düğümü¨ olarak geçmektedir. Yapılan çalışmalar, Gördes'te halıcılığın 16. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmaya başladığını göstermektedir. Ancak 16. yüzyılda başladığı ifade edilen Gördes halıcılığının, bu dönemdeki durumuna dair herhangi bir eser bulunamamıştır. Müzeler ve koleksiyonlarda, 17. yüzyıla atfedilen halıların genellikle seccade türünde olduğu belirtilmektedir. Türk düğümü (Gördes düğümü) kullanılarak yünden dokunan halılarda doğal boyalı iplikler kullanılmıştır. 18. yüzyılda Gördes'te üretildiği ele geçen

[446] Tekdemir, *Bilinmeyen Yönleriyle Gördes,* 2016, 145.

örneklerle tespit edilen halılarda, yoğunlukla Osmanlı saray üslubu ağır basmaktadır. Pretextar Lecomte'nin Türkiye'de Sanatlar ve Zenaatlar 19. Yüzyılın sonu adlı eserinde Gördes halıcılığı hakkında belli başlı birtakım bilgiler vermiştir. Bunlar; *''Gördes de Kula gibi yapılmasına rağmen daha zengindir. Bilhassa eskilerin daha fazla üzerinde durulmakta ve çok aranmaktadır. Bunlar ipek ve gün yün ile yapılmakta olup, sanaatkarlar ağırlıkla Türk ya da Rumdur. Bu üretim dalında kadınlar erkeklerden sayıca üstündür*''. 300 yıllık bir geçmişe sahip olan Gördes halılarının günümüze kadar ulaşmasını müze ve özel koleksiyonlar sağlamıştır[447]. Dokuma tekniğine adını veren Gördes'te, halıcılığın 17. yüzyılda başladığı düşünülemez, kaldı ki sahada halıcılığı çok iyi bilen aşiretler Selçuklularla birlikte yerleşmişlerdir[448]. Kesin menşei bilinmemekle birlikte müzelerde 17. yüzyıl öncesi Batı Anadolu halılarının belli bir bölümünün Gördes'te dokunduğu ifade edilmektedir[449].

Araştırma sahasında ev tipi sanayi içerisinde özellikle kırsal kesimdeki yerleşmelerin ekonomik gelir kaynakları arasında pekmez, kurutulmuş bamya, biber, patlıcan, tereyağı, peynir, köy ekmeği, kırma zeytin gibi ürünler yer almaktadır. Kırsal kesimdeki insanlar tarafından üretilen bu ürünler, halk pazarında satışa sunulmaktadır. Önceleri insanların kendi kışlık ihtiyaçları için ürettiği bu ürünler, günümüz itibariyle aile bütçesine katkı sağlamak maksadıyla ticarette kullanılmaktadır. İmalat, pazar imkanının da olması ve gelir elde edilmesi ile hemen hemen her evin bahçesinde yapılmaktadır. Günlük ve haftalık üretimin olduğu bu ürünler genellikle kadınlar tarafından üretilmekte ve yine aynı nüfus kitlesi tarafından satılmaktadır.

3.6. ULAŞIM

Küreselleşme ve kalkınmanın gerçekleşmesinde en önemli etkenlerden birisi, belki de birincisi, ulaşım ve iletişimde meydana gelen teknolojik değişimler ve mekansal etkilenmeyi attıran ulaşım ağlarının gelişmesidir[450]. Çünkü ulaşıma uygun

---

[447] Bilgin, "Eski Gördes Seccadeleri", 66.
[448] İsmail Öztürk, Öznur Aydın, "Türk Halıcılığının Tarihsel Gelişimi ve Gördes Halıları", *Türkiyemiz Dergisi,* 24. Yıl, Sayı 72, 1994, 29.
[449] Öztürk, 33-34.
[450] Erol Tümertekin, Nazmiye Özgüç, *Ekonomik Coğrafya (Küreselleşme ve Kalkınma),* Çantay Kitabevi, İstanbul 2012, 495.

coğrafi mevkiler, iskana açılmaları ve nüfuslarının giderek büyümesi bakımından büyük avantajlara sahiptir[451].

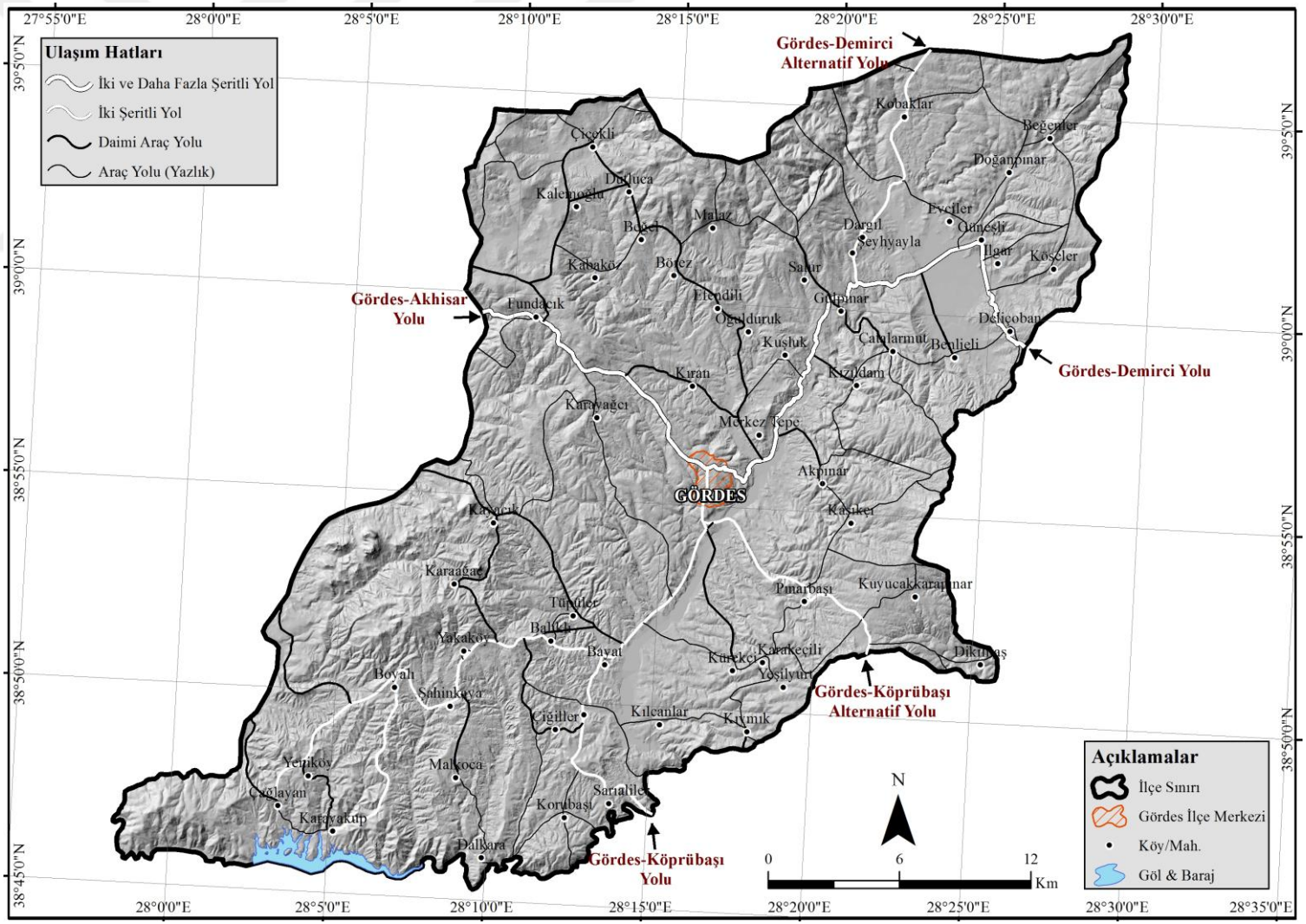
Gördes konumu itibariyle önemli kara ve demiryollarının uzağında yer almaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasına coğrafi konum ve topografya koşulları neden olmuştur. İlçede geçmiş dönemlerde ulaşımda katır ve deve gibi çeki hayvanları kullanılmıştır. Bu hayvanlardan genel itibariyle kısa mesafeli yerler arasında yararlanılmıştır. Bunun yanında kızaklardan da faydalanılmıştır. Kızaklar tarlalara insan götürülmesi ve hasadı yapılan ürünlerin taşınmasında kullanılmıştır. İlçede 1927 yılına kadar motorlu taşıt bulunmamaktadır. Bu sürece kadar insan ve eşyalar katarlarla taşınmıştır. Sahanın önemli yollarından birini oluşturan Salihli yolu II. Abdülhamit Han döneminde yapılmıştır. 1950'li yılların ortalarına doğru Akhisar yolunun hizmete açılmasıyla ilçenin ticari ilişkileri bu yol üzerinden yapılmaya başlanmıştır[452]. Manisa, İzmir, Balıkesir gibi önemli kentlerin yakınında yer alan ilçede, ulaşım ağları istenilen düzeyde gelişme gösterememiştir. Bunda karayollarının morfolojik yapının etkisi altında kalmasının payı büyüktür. Sahanın eğim ve yükselti değerlerinin düşük, düz ve düze yakın mevkilerinde ulaşımı zorlaştıracak herhangi bir engel bulunmazken, yükselti ve eğim derecelerinin artmaya başladığı alanlarda özellikle tali yolların vadileri izlediği göze çarpmaktadır.

Ana ulaşım ağlarının uzağında yer alan araştırma sahasını Akhisar, Salihli ve Demirci ilçelerine bağlayan birer yol bulunmaktadır. İlçe merkezini Akhisar'a bağlayan yol, iki şeritli ve asfalt dolguludur. Bu yol Akhisar yakınlarında Sudeliği olarak adlandırılan mevkide E-881 Manisa-Balıkesir karayolu ile birleşmekte ve sonraki kesimde Akhisar'a kadar uzanarak Gördes-Akhisar yolunu teşkil etmektedir. İlçe merkezini Salihli'ye bağlayan yol da iki şeritli ve asfalt dolguludur. Bu yol, Salihli yakınlarında E-96 İzmir-Ankara karayoluyla birleşerek Salihli'ye kadar devam etmektedir (Harita 3.10, Fotoğraf 3.16). Bunların yanında Gördes'i Demirci, Akhisar ve Salihli'ye bağlayan iki şeritli asfalt dolgulu alternatif yollar bulunmaktadır. Bu yolların tamamı 1940 yılından sonra yapılmış olup, 1950 yılında Gördes-Demirci ve

[451] Hayati Doğanay, Halil Koca, "Ulaşımın Yerleşmeye Etkilerine İki Tipik Örnek: Fevzipaşa ve Nurdağı Kasabaları", *Türk Coğrafya Dergisi,* 33, 1998, 23.
[452] İlker vd., 219-225.

Gördes-Salihli yolları şose olarak, Gördes-Akhisar yolu da yazın geçit veren yol olarak Karayolları Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir[453].

[453] Tekdemir, *Bilinmeyen Yönleriyle Gördes,* 1974, 147.

Harita 3.10. Gördes İlçesi'nin Ulaşım Haritası.
(Open Street Map'in (OPS) Verileri Kullanılarak Hazırlanmıştır).

İlçe merkezindeki 8 mahallenin dışındaki 56 mahalleden 48'inin yolu Manisa Büyükşehir Belediyesi yol ağında, 8'inin yolu ise Karayolları Genel Müdürlüğü yol ağında yer almaktadır. Mahalle yerleşmelerini birbirine ve çevresine bağlayan yolların (köylerde de dahil) toplam uzunluğu 401 km olup, bunun 232.5 km'si asfalt kaplamalıdır. Bütün mahallelerin ana bağlantı yolları asfalt ile örtülüdür[454].

Fotoğraf 3.16. Gördes'i Akhisar (a) ve Salihli'ye (b) Bağlayan Yollar Asfalt Kaplamalıdır.

Araştırma sahasındaki karayolu sistemleri birçok faktörün etkisi altında şekillenmektedir. Bunlar, jeomorfolojik, jeolojik, klimatik, hidrografik ve vejetasyon örtüsü özellikleridir[455]. Araştırma sahasında karayolları genel itibariyle morfolojik yapının etkisi altında kalmaktadır. Bununla beraber sahanın düz ve düze yakın kesimlerinde ulaşımı zorlaştıracak engeller görülmezken, yükselti ve eğimin arttığı özellikle kuzey kısımlara doğru tali yolların topografyanın imkan verdiği ölçüde gelişme gösterdiği görülmektedir. Sahada kuzeydoğu-güneybatı istikametinde uzanan Gördes-Demirci ve Gördes-Köprübaşı yolları ile kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan Gördes-Akhisar yolları mevcut akarsuları takip etmektedir.

---

[454] Gördes Kaymakamlığı, *Gördes İlçe Brifing Raporu*, Gördes 2017, 7-8.

[455] Hakkı Yazıcı, "Sansa Boğazı'nın (Erzincan) Kara ve Demiryolu Ulaşımındaki Önemi", Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Bölümü, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 1(1), 1995, 458.

Araştırma sahası sınırları içerisinde ve sahanın çevresiyle olan bağlantısında minibüs taşımacılığı ayrı bir öneme sahiptir. Özellikle Manisa, İzmir ve Balıkesir illeri ile Akhisar ve Salihli ilçeleri ile gerek resmi gerekse özel işler sebebiyle güçlü ve aktif bir bağlantının varlığından söz edilebilir. Kamu ve özel sektörde çalışan nüfusun bir kısmı Manisa ve İzmir'de ikamet etmektedir. Bu yerleşmeler arasındaki ulaşım kolaylığının neden olduğu bu durum, özel araçları olanlar haricinde minibüs taşımacılığının hareketlenmesini sağlamıştır.

İlçenin büyük bir metropol olan İzmir ve Manisa'ya yakın olması bu kentler ile bağlantıyı güçlendirmiştir. Bu büyük kentlerin sahip olduğu imkanlara ilçeden de kayıtsız kalınamamış ve göçler geçmişten günümüze kadar devam etmiştir. Bu durumdan dolayı Gördes halkının deyim yerindeyse bir ayağı İzmir ve Manisa'dadır. Göçlere katılanların önemli bir bölümü memleketleri ile ilişkisini kesmemiş, hem günübirlik hem de tatil dönemlerinde yapılan gidiş-dönüşler yolcu hareketliliğini arttırmıştır. Otobüs terminalinde büyük otobüs firmaları bulunmamaktadır. İlçenin yolcu yükünü Gördes seyahat ve Manisa Büyükşehir Belediyesinin araçları taşımaktadır. İlçeden Manisa ve İzmir'e günde 4 sefer, Akhisar'a 8, Salihli'ye 2 sefer düzenlenmektedir. Bu firmalar aynı zamanda güzergahları üzerindeki köylere de yolcu taşımacılığı yapmaktadır. Sefer sayısı yolcu kapasitesine değişmekle beraber, Gördes'ten çıkış yapan günlük yolcu sayısı 100 civarındadır.

Fotoğraf 3.17. Gördes Terminali (a) ve Yolcu Taşımacılığının Yapıldığı Otobüs ve Minibüsler (b).

İlçenin köylerle bağlantısını sağlayacak sürekli sefer yapan araçlar bulunmamaktadır. Gördes halkı bu durumda kendi özel vasıtaları ile tanıdıklarının araçlarını ilçe merkezine gelmek için kullanmaktadır. İlçe merkezine en yakın köyler 5 km ile Kıran, 7 km ile Akpınar köyleridir (Tablo 3.10). İlçe merkezine en uzak köyler ise ilçenin güneybatısında Köprübaşı sınırının yakınında yer alan Karayakup, Çağlayan ve Yeniköy'dür. Bu köylerin resmi işler dışında Gördes ile bağlantıları zayıftır.

Tablo 3.10. Gördes İlçesi'ndeki Köylerin İlçe Merkezine Uzaklığı (Km).

Köyün Adı	İlçe Merkezine Uzaklık	Köyün Adı	İlçe Merkezine Uzaklık
Akpınar	7	Karayağcı	12
Balıklı	16	Karayakup	40
Bayat	12	Kaşıkçı	12
Beğel	20	Kayacık	10
Beğenler	27	Kılcanlar	17
Benlieli	24	Kıran	5
Boyalı	30	Kıymık	25
Börez	17	Kızıldam	17
Çağlayan	37	Kobaklar	30
Çatalarmut	16	Korubaşı	22
Çiçekli	16	Köseler	28
Çiğiller	16	Kuşluk	10
Dalkara	26	Kuyucakkarapınar	19
Dargıl	20	Kürekçi	18
Deliçoban	25	Malaz	11
Dereçiftlik	20	Malkoca	27
Dikilitaş	21	Merkez Tepe	16
Doğanpınar	23	Oğulduruk	10
Dutluca	23	Pınarbaşı	9
Efendili	12	Salur	10
Evciler	13	Sarıaliler	22
Fundacık	14	Şahinkaya	18
Gülpınar	10	Şeyhyayla	20
Güneşli	15	Tüpüler	15
Kabaköz	12	Ulgar	24
Kalemoğlu	16	Yakaköy	18
Karaağaç	25	Yeniköy	33
Karakeçili	15	Yeşilyurt	18

Kaynak: Arcgis 10.2 Programı ile Yapılan Analizler, Yerel Net, Gördes İlçe Nüfus Müdürlüğü, Gördes Belediyesi ile TÜİK Verilerinden Derlenerek Hazırlanmıştır.

Araştırma sahasında iletişim ve haberleşme ağı oldukça gelişmiş olup, köylerin hemen hemen tamamında kablolu telefon bulunmaktadır. İlçede Gördes Müstakil Bölge Gazetesi ile Gazete Gördes adlı iki adet günlük çıkan gazete yer almaktadır. Bunlar aynı zamanda elektronik ortamda da yayın yapmaktadırlar. Gördes'in kendine ait yerel bir radyo kanalı bulunmamaktadır.

3.7. TİCARET

Araştırma sahasında ticari faaliyetler genel itibariyle ilçe merkezinde toplanmıştır. Önemli kara ve demiryollarının uzağında kurulmuş olan Gördes, Batı Anadolu'nun en eski halı dokuma merkezlerinden birini oluşturmaktadır. Evliya Çelebi Gördes'in ticaret hayatı ile ilgili şu cümleleri kurmuştur: ''*Şehrin pazarı günü şaşılacak derecede büyük bir topluluk olup, nice bin kişi toplanmaktadır, her taraf bağdır, kuru üzümü meşhurdur, etraf şehirlerden buğday getirilip kuru üzüm alınmaktadır*''[456]. Ancak bu durum günümüz itibariyle değişikliğe uğramıştır. İlçenin önemli ulaşım ağlarından uzakta olması gün geçtikçe ticari ilişkilerin zayıflamasına yol açmıştır. Günümüz itibariyle ilçede hububat, sebze ve meyve ürünlerinin yanında el dokuması halılar da pazartesi ve cuma günleri kurulan pazarda satılmaktadır. İlçede yetişme imkanı bulamayan sanayi, tekstil ve gıda ürünleri Akhisar, Salihli, İzmir, Manisa gibi büyük kentlerden temin edilmektedir.

İlçede ticari ilişkiler genellikle komşu il ve ilçelerle kurulmuştur. Gördes'teki esnaflar mallarını çoğunlukla İzmir, Manisa ve Akhisar'dan almaktadır. İlçenin kuzeyindeki köylerin ilişkileri Akhisar, güneyindekilerin ise daha çok Salihli iledir. Gördes'i Demirci'ye bağlayan yol üzerindeki köyler de ticari ilişkilerini Demirci ilçesi ile sürdürmektedir. İlçe merkezinde pazartesi günleri kurulan pazarda mevsimine göre yetiştirilen ürünlerin satışı yapılmaktadır. Önceki yıllarda her pazartesi kurulan hayvan pazarı günümüz itibariyle kurban bayramına yakın kurulmaktadır. Yine de az da olsa hayvanlarını satmak isteyen köylüler halk pazarının kurulduğu günlerde halk arasında değnek pazarı olarak adlandırılan hayvan pazarında ticari faaliyetlerini yürütmektedir. Geçmiş dönemlerde ilçe için oldukça büyük önem arz eden hayvan pazarının bu etkinliği günümüze değin azalmıştır. Artık birkaç köylü az miktarda hayvanını satmak için getirerek ilçedeki ticari hayata katkıda bulunmaktadır. Her yıl 23 ile 30 ağustos tarihleri arasında Köprübaşı ilçesinde kurulan hayvan ve emtia[457] panayırı Gördes ilçesini en başta iktisadi anlamda etkilemektedir. Bu tarihler arasında çevre ilçelerden olduğu gibi Gördes'ten de panayıra katılanlar olmaktadır. Panayıra katılanlar arasında

[456] Bayram, 166-168.
[457] Emtia: Ticarete Konu Olan Mallar Anlamına Gelmektedir. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=112377, Erişim Tarihi: 17.10.2017).

sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik ilişkiler kurulmakta, bu durum Gördes'in gelişim sürecinde etkili olmaktadır

Gördes'te iş ve ticaret alanları genel itibariyle Adnan Menderes, Divan ve Cuma Mahalleleri ve bunların çevrelerinde toplanmıştır. Ticari işyerlerinin özellikle Jandarma Astsubay Özgür Artunç Bulvarı, Şehit Pilot Bahri Önser Caddesi, Atatürk Caddesi, Cumhuriyet Caddesi, Cengiz Topel Caddesi ve 23 Nisan Caddesi'nde toplanmasında, bunların diğer mahalleleri birbirine bağlayan merkezi konumda yer almaları etkili olmuştur. Ticari işyerleri içerisinde ulaşıma dayalı ticaret önemli bir yere sahiptir. Özellikle yolcu ve yük taşımacılığı yaygın olup, Esnaf ve Sanatkarlar Odasına kayıtlı 207 nakliyeci ve şoför bulunmaktadır. İlçede bu grubu 110 işyeri sayısıyla marketçilik, bakkallık, 99 işyeri sayısıyla da kıraathane ve kahvehane işletmeciliği izlemektedir.

İlçenin çıkışında yer alan oto bakım ve tamirciler sitesinde bulunan 76 işyeri, ticari işyerleri arasında önemli bir değere sahiptir. Ticari hayat ilçe merkezi ile sınırlı değildir. Köylerde yapılan gözlemlere göre köylerin büyük bir bölümünde en az bir bakkal ve kahvehane tespit edilmiştir. Sahada bakkal bulunmayan köylerde ise haftada bir temel ihtiyaç malzemeleri, temizlik ve kırtasiye ürünlerinin satışının araç içerisinde yapıldığı seyyar satıcılar bulunmaktadır.

3.8. TURİZM

Bugün dünyada ve ülkemizde turizmin önemi ve ona verilen değer her geçen gün artmaktadır. Bu durumun birçok sebebi bulunmaktadır. Ulaşım imkanlarında meydana gelen iyileştirmeler, mevcut kaynak ve değerlerin daha iyi tanıtılması, eğitim düzeyinin yükselmesi, refah seviyesinin artması, izinlerin çoğalması vb. gelişmeler turizmin gün geçtikçe daha da önem kazanmasını sağlamaktadır[458]. Turizm ekonomik yönü ağır basan ekonomik faaliyet alanıdır. Ancak, turizm yalnızca ekonomik yönleriyle açıklanamayacak kadar çok yönlü bir olaylar ve ilişkiler bütünüdür[459]. Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi'nin (WTTC) dünyanın en büyük endüstrisi, refah ve istihdam oluşturan en büyük işvereni' şeklinde tanımladığı turizm, bir hesaba göre, her üç

[458] Yaşar Gök, *Horasan İlçesi'nin Coğrafyası,* Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 965, Kazım Karabekir Yayınları No: 124, Araştırmalar Serisi No: 49, Erzurum 2007, 249.
[459] Hayati Doğanay, Serhat Zaman, *Türkiye Turizm Coğrafyası,* Güncellenmiş 4. Baskı, Pegem Akademi, Erzurum 2013, 2.

saniyede yeni bir iş olanağı oluşturmaktadır. Herhangi bir yerin turist çekebilme potansiyeli üç şeye bağlıdır. Turizmin temel unsurları ya da turizmin arz kaynakları denilen bu üç şey çekicilikler, erişim ve konaklamadır[460].

Araştırma sahasının sahip olduğu özellikler turizmin gelişmesini sağlayacak potansiyeli bünyesinde bulundurmaktadır. Ancak bu turistik potansiyelin tam anlamıyla farkına varılamamış olması, tanıtım ve yatırım eksikliği, konaklama tesislerinin eksikliği ile ulaşım ve erişilebilirlik olanaklarındaki yetersizlik gibi etkenlere bağlı olarak turizm henüz istenen gelişmeyi gösterememiştir.

Turizmin gelişebilmesi ve çekiciliklerin değerlendirilebilmesi için öncelikle insanları seyehat etmeye özendirebilmek amacıyla doğal, kültürel, sanatsal ve teknolojik imkanların organize bir biçimde harekete geçirilmesi gerekmektedir. Bunu gerçekleştirebilmek için ilk olarak ulaşım imkanlarının geliştirilmiş olmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Önemli yol güzergahları üzerinde olmamasına rağmen İzmir, Manisa gibi metropollere yakın olan çalışma sahasına, yalnızca karayoluyla ulaşım olanağı bulunmaktadır.

Gördes ilçesinde turizmin geliştirilmesinde doğal ve beşeri çekiciliklerin belirlenmesi, otel, motel gibi konaklama tesislerinin inşa edilmesi ve bunların görsel ya da yazılı basın aracılığıyla tanıtımlarının yapılması gerekmektedir. Bunların yanında geliştirilecek olan turizmin sürdürülebilir olması için plan ve programlar akademisyen, yerel halk, sivil toplum temsilcileri, idari yöneticilerden oluşacak çalışma gruplarının gözetiminde hazırlanmalıdır.

3.8.1. Doğal Turistik Çekicilikler

Turizm alanlarının yer seçiminde coğrafi görünüm büyük önem taşımaktadır. Coğrafi görünümün başlıca turistik elemanları, yerşekilleri, su kaynakları ve vejetasyon örtüsüdür[461]. Doğal coğrafi çekicilikler turizm olayının ortaya çıkmasını ve gelişmesini sağlamakla kalmaz aynı zamanda turizm olayı boyunca da etkisini sürdürür. Turizmle ilgili plan ve projeler hazırlanırken turizm bakımından değer taşıyan doğal çekicilikler dikkate alınmaktadır. Bu unsurlar o mevkiinin turistik özelliklerinin başında

[460] Nazmiye Özgüç, *Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler,* 4. Baskı, Çantay Kitabevi, İstanbul 2003, 1-47.
[461] Suna Doğaner, *Türkiye Turizm Coğrafyası,* Çantay Kitabevi, İstanbul 2001, 107.

gelmektedir[462]. Turizm ile doğal ortam arasında sıkı bir ilişki vardır. Yani çevresel etkenler turizm olayını belirlerken, gelişen turistik faaliyetler de çevresel aktörler üzerinde söz sahibidir. İyi muhafaza edilmiş, plan ve projesi özenli bir şekilde hazırlanmış çevreler turizme kaynaklık ederken, aksi bir durum söz konusu olduğunda da turistik değerler ortadan kalkmaktadır[463].

Araştırma sahasının doğal turistik çekiciklerinden birini etrafındaki dağlık sahalar teşkil etmektedir. Çevresine göre zengin doğal özelliklere sahip olan alanlardan özellikle ilçenin güneydoğusundaki Çomak dağı, kuzeydoğusundaki Kepez dağı ve güneybatısında yer alan Azim dağı gibi yüksek mevkiler, yerşekilleri, zengin orman örtüsü ve ormanaltı florası, faunası, temiz havası ve su kaynakları vb. özellikleri ile ekoturizm bakımından büyük bir potansiyele sahiptir. Dağlık sahalar, macera, heyecan ve değişiklik arayanlar için çok farklı rekreasyonel aktiviteler ve çeşitli spor faaliyetleri için olanak sunmaktadır. Rekreasyonel aktivitelerden birkaç günlük doğa yürüyüşleri (trekking), günlük doğa yürüyüşleri (hiking), dağ bisikletleriyle geziler ve orienteering (yön tayini) bu alanlarda yapılması mümkün olan aktiviteleri oluşturmaktadır. Bu tür faaliyetler için ilçenin uygun olan yerlerinde güzergahlar belirlenip, insanlar bu alanlara doğru yönlendirilebilir. Ormanlar içerisinde uygun mevkiler kamp alanı olarak düzenlenebilir. Bu alanlarda yapılacak olan sportif faaliyetler, kuşkusuz özellikle kırsal kesimde yaşayanlar için gelir kaynağı olacaktır. Ancak bu mevkilerdeki turistik çekiciliklerin gelecek nesillere aktarılmaları ve zarar görmemeleri açısından doğru ve planlı kullanılmaları gerekmektedir (Fotoğraf 3.18).

[462] Suna Doğaner, "Turizmde Doğanın Önemi ve Türkiye'de Doğayı Koruma Çalışmaları", *İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri Enstitüsü Bülten Dergisi,* Sayı 2, İstanbul 1985, 117.
[463] Serhat Zaman, *Kemer'in Turizm Coğrafyası*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2005, 230.

Fotoğraf 3.18. İlçenin Kuzey Kesiminde Yer Alan Dağlık Sahalar Değerlendirildiği Taktirde Turizm Kaynağı Olarak Kullanılabilir.

Araştırma sahasında görülmeye değer vejetasyon yapısına dair çekiciliklerden biri Kıran ile Karakeçili köylerinde yer alan asırlık çınar ağaçlarıdır. Yaprakları avuç içi büyüklüğünde olup doğu çınarı türünde olan ağaçların gövdelerinin iç kısmı boşalmaya başlamıştır. İlçenin önemli simgelerinden birini oluşturan bu ağaçlar, kırsal kesimde yer alması ve tam anlamıyla bilinmemesi nedeniyle turist çekememektedir. Sahada yaşayanlar tarafından asırlık çınar olarak adlandırılan ağaçlar hakkında net bir bilgiye ulaşılamamıştır (Fotoğraf 3.19, 3.20).

İlçenin fauna özellikleri de doğal çekicilikler arasında bulunmaktadır. Sansar, tilki, tavşan, keklik, leylek, bıldırcın gibi hayvan türleri ilçenin zengin bir faunaya sahip olduğunu göstermektedir. Bu hayvanlar av turizminin yanında bilhassa son dönemlerde ilgi çekmeye başlayan foto safari bakımından da büyük bir potansiyel teşkil etmektedir. Sahanın dağlık ve yüksek kesimlerinde görülen bu hayvanların, özellikle sabah saatlerinde verdiği pozlar bu alan için oldukça önemlidir. İlçedeki hayvan topluluğunun önemli üyelerinden olan leylekler, halk arasında baharın müjdecisi olarak adlandırılmaktadır. Bu sebeple kırsal kesimde insanlarla beraber yaşama imkanına sahip olmuşlardır. Köylerin çok farklı mevkilerinde, çoğunlukla da direk tepelerinde leylekleri ve yuvalarını görebilmek mümkündür.

Fotoğraf 3.19. Karakeçili Köyündeki Asırlık Çınar Ağacı İlçenin Önemli Simgelerinden Biridir.

Fotoğraf 3.20. Kıran Köyünde Yer Alan Asırlık Çınar Ağacı Pek Bilinmemesi Nedeniyle Turist Çekememektedir.

Araştırma sahası sınırları içerisinde doğal turistik kaynaklar bakımından değer taşıyan bir şelale bir de çağlayan yer almaktadır. Kızılcık şelalesi ve Şarlak çağlayanı olarak adlandırılan bu unsurlar, ülkemiz genelinde az bilinen pek çok doğal turistik zenginlik gibi bilinmeyen ve az önem verilen turistik değerlerden bazılarıdır. İlçedeki

bu şekillerin doğal dokusu bozulmamış olup, saha akarsu tarafından çok fazla aşındırılamamış ve sular tabaka başlarından düşmektedir. Kızılcık şelalesinde suyun vurduğu kesimlerde hidrolik etkiye bağlı olarak küçük dev kazanı oluşmuştur. Bu unsurlar jeolojik yapı olarak Orta Miyosen devrine ait dasit, riyolit ve riyodasit tabakaları ile Prekambriyen döneminde oluşan migmatit ve gnays içeren seriler üzerinde gelişme göstermişlerdir.

Fotoğraf 3.21. Doğal Dokusu Bozulmamış Olan Kızılcık Şelalesi Miyosen ve Prekambriyen Tabakaları Üzerinde Gelişme Göstermiştir.

Şarlak çağlayanında su, yükseltisi az olan eğim diklikleri üzerinden akmaktadır. Suyun düşüş yerlerinde eğim kesikliği bulunduğu için düşüş yüzeyinin yüksekliği 20 metre civarındadır. Kızılcık şelalesinde ise eğim kesikliği yüksek olup, şelalenin ortalama yükseltisi yaklaşık 50 metredir (Fotoğraf 3.21, 3.22).

Fotoğraf 3.22. Şarlak Çağlayanı İlçedeki Sıradışı Doğa Harikalarından Biridir (a) (b).

İlçedeki önemli ve sıradışı doğa harikaları olan bu şekiller, yer aldıkları çevrenin doğal güzelliğini yansıtan hidro-jeomorfolojik birimlerdir. Birer manzara güzelliği harikaları olarak göze çarpan bu değerler, doğa turizmi elemanı olarak zaman içerisinde turistik çekim merkezi durumuna gelebilirler. Bunda esas rolü, başlı başına birer doğa harikası oluşturmaları oynamaktadır. Ancak, şelale ve çağlayan alanlarının turistik çekim merkezleri durumuna gelmelerinde, başka bir takım faktörlerin de rolü vardır. Bunların başında, su çağıltılarının yaydığı güçlü doğa sesleri olup, insan bu mevkilerde doğayla baş başa kalmaktadır. Ruhsal açıdan dinlenip, sinirsel gerginliklerden yani stresten arınmaktadır. Bu alanlar, temiz havası ve serin sularıyla, aynı zamanda da birer sağlık turizmi merkezleri olarak önem taşımaktadırlar. Bu önemli potansiyelin turistik amaçlı yararlanmaya açılması, bir takım beşeri önlemler alınmasına bağlıdır. Bunlar, ulaşım, konaklama tesisleri ve kamp kurma yerleri düzenlenmesi gibi altyapı yatırımlarının yapılmış olması ve tanıtım hizmetine önem verilmesine dayanmaktadır[464].

İlçede turistik açıdan değerlendirilmesi gereken bir diğer unsur Evciler köyü yakınlarında yer alan sarnıçlardır. Alt-Orta Miyosen devrine ait piroklastik malzeme üzerinde gelişen bu yerşekilleri, volkanik faaliyetin sona ermesinden sonra yağışlarla birlikte büyük oranda aşınma sonucu oluşmuş ve gelişmişlerdir. Değerlendirildiğinde ilçenin turizmine önemli katkılar sağlayacak olan sarnıçların, biçim, renk, yoğunluk ve boyutları bakımından yüksek değere sahip çekim gücü oluşturmaları mümkündür. Doğal görünüm içerisinde sarnıçların göstermiş oldukları biçimsel farklılıklar görsel açıdan önem arz etmektedir. Gövdeleri geometrik olarak koni ya da silindirik biçimde, simetrik veya asimeterik, tek veya ikili üçlü birleşik gövdeli, geneli başlıksız şekilde oluşmuşlardır[465]. İlçede doğal turizm ögelerinden olan sarnıçların coğrafi ortamla iç içe bir görünüm içerisinde olması, sahaya gelecek olan turistin burayla bütünleşerek benimsemesini ve bunun sonucunda da kırsal hayatı daha yakından tanımasını sağlayacaktır. Ayrıca turizm elemanlarının benimsenmesi aynı zamanda koruma duygusunu da geliştirecektir (Fotoğraf 3.23).

[464] Hayati Doğanay, Serhat Zaman, *Türkiye Turizm Coğrafyası,* Güncellenmiş 4. Baskı, Pegem Akademi, Erzurum 2013, 310.
[465] Suna Doğaner, "Peri Bacalarının Turizm Bakımından Önemi", *Türk Coğrafya Dergisi,* Sayı 30, 1995, 25-39.

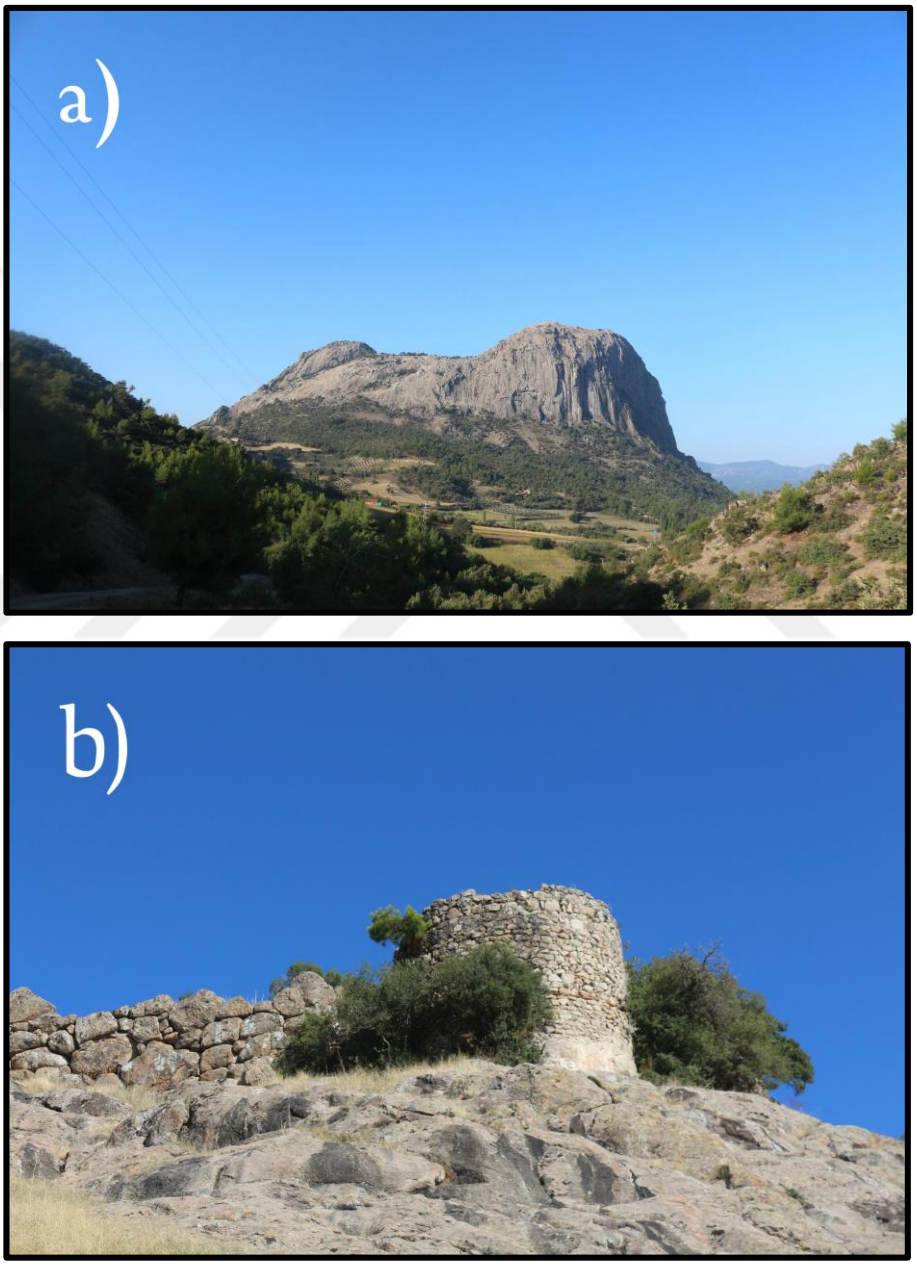

Fotoğraf 3.23. Evciler Köyü Sınırları İçerisinde Yer Alan Sarnıçlar Aşınma Sonucu Oluşmuşlardır.

Şahin kayası turizme kazandırıldığında turist çekme potansiyeli yüksek olan doğal alanlardan birini oluşturacaktır. Bu alan, sarp arazide kalmasından dolayı ilçenin en az araştırılan mevkilerinden biridir. Orta Miyosen devrinde oluşmuş olan Şahin kayası dasit, riyolit ve riyodasit gibi volkanik tabakalardan meydana gelmiştir. Gördes halkının pek çok masal ve hikayeye konu ettiği Şahin kayayı, bilimsel açıdan değerli kılan durum, üzerinde yer alan arkeolojik kalıntılardır. Buradaki kalıntılar, çift konili tepenin konileri arasındaki düze yakın saha ile konilerin yakın çevresinde yer almaktadır. Yerleşime ulaşmak maksadıyla kayalar oyulmuş ya da taşlarla örtülen çok basamaklı merdiven, yerleşimin yüksek ve sarp bir araziye inşa edildiğini göstermektedir. Yerleşim için bu sarp arazinin seçilmesinin altında savunma amacı yatmaktadır. Günümüz itibariyle çoğu ortadan kalkmış ve kalanlarında büyük bölümünün bozulmuş olduğu sur duvarları, kuleler, bina temelleri, buranın kale olarak nitelendirilmesini sağlamıştır. Yüzeydeki kalıntıların bir bölümünün Orta Bizans Dönemine ait olmasına rağmen az miktardaki ögeler Pers kültürünün ve Hellenistlik dönemin izlerini de taşıdığı, yapılan çalışmalarla ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle sahip olunan bilgiler ışığında Şahin kayanın M.Ö 6. yüzyıldan başlanarak iskan edildiğini ve kalıntılar göz önüne alınarak önemli bir Pers yerleşim alanı olduğu ifade etmektedir[466,]. Kayacık

[466] Prof. Dr. Engin Akdeniz, http://aktuelarkeoloji.com.tr/sahin-kayasi-, (Erişim Tarihi: 21.09.2017).

tepesi de tıpkı Şahin kaya gibi ilçe için turizm potansiyeli oluşturacak mevkilerden biridir. Geçmiş dönemlerde yamaç paraşütü de yapılmış olan tepe, volkanizma sonucu oluştuğu için sert bir yapıya sahiptir. Bu mevkiler kaya tırmanışı açısından uygun olmasına rağmen ulaşım imkanlarının oldukça kısıtlı olması tepenin turizm açısından değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır (Fotoğraf 3.24, 3.25).

Fotoğraf 3.24. Şahinkaya Tepesi Sarp Arazide Yer Almasından Dolayı İlçenin Az Bilinen Turistik Kaynaklarından Biridir (a) (b).

Fotoğraf 3.25. Kayacık Tepesi Volkanizma Sonucu Oluştuğu İçin Sert Bir Yüzeye Sahiptir.

3.8.2. Beşeri Turistik Çekicilikler

Beşeri turistik çekicilikler kapsamında incelenecek olan değerlerin önemli bir kısmını tarihi eserler oluşturmaktadır. Tarihi eserler sosyo-kültürel miras kapsamında değerlendirilmekte olup, kültür turizminin alt grubu olan miras turizmini açısından kaynak değer olarak belirtilmektedirler[467,468]. Sahadaki söz konusu eserlerin de bu bağlamda ele alınması gerekmektedir.

Araştırma sahasındaki beşeri turistik değerler olarak eski Gördes Yerleşimi (Julıa Gordos), Tarihi Çeşme, Tarihi Pazar Camii, Hacıhıdır Köprüsü, Eskigördes Köprüsü, Gördes Köprüsü, Çırpılı Köprüsü, Serdimen Köprüsü, Kharakipolis Antik Kenti (Harabeleri), Begel Tarihi Su Değirmeni ile Evciler köyünde yer alan mağaralar gösterilebilir.

Julia Gordos, bugünkü Gördes yerleşmesinin hemen yakınında yer alan ve günümüzde birkaç aile dışında büyük bir bölümü terk edilmiş bir vaziyette olan Eski Gördes şehrinin bulunduğu alandır. Yüzey kesimdeki tarihi kalıntıların önemli bir kısmı tahribata uğramış olan Eski Gördes'ten, ilkçağ dönemine ait birçok yazıt ve sikke

[467] Suna Doğaner, Türkiye Kültür Turizmi, Doğu Kitabevi, İstanbul 2013, 13.
[468] Orhan, *Şavşatın Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, 319.

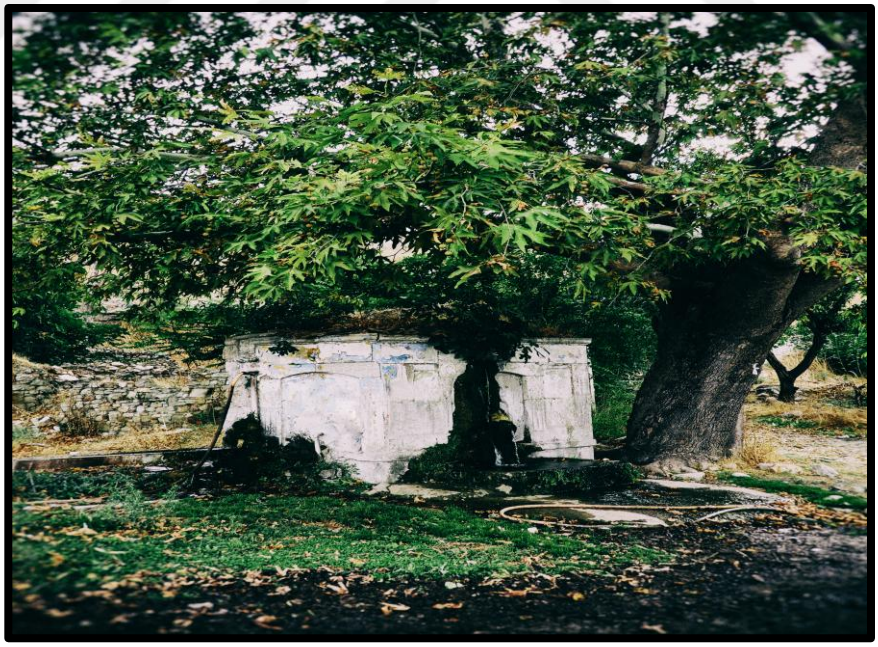
çıkarılmıştır. Eski Gördes'e ait çalışmalarda geçmiş dönemlerde Julıa Gordos'tan Sardes'e kadar uzanan antik bir yolun olduğu yapılan çalışmalar neticesinde tespit edilmiştir. Ayrıca bu yolun tam orta bölümünde Daldis Kalesinin olduğundan söz edilmiştir. Antiokhos II ve Eumenes II zamanının yazıtları bu yerleşmenin Seleukhoslar'dan Pergamon Attaloslar hanedanına geçtiğinden bahsedilmiştir. Bu eserlerde kentin sonraki süreçte Roma hakimeyeti altına girdiğinden ve Geç Antik çağda piskoposluk merkezi olduğu ifade edilmiştir (Fotoğraf 3.26). Kharakipolis harabeleri, Gördes'in 35 km güneyinde yer alan Çağlayan ile Karayakup köyleri arasında Kaletepe olarak adlandırılan mevkide bulunmaktadır. Kaletepe Phryios (Hyllos) günümüzdeki adı ile Gördes çayının kenarında yer almaktadır. Güneyinde Marmara Gölü bulunmaktadır. Oldukça küçük bir alanda görülen tarihi kalıntılar, yazıtların bulunması ve Roma döneminin kentlerine ait bir listede adının görülmesiyle ortaya çıkmıştır. Yapılan kazılar Kharaks denilen bu alanda Hellenistlik dönemde iskan edildiğini ortaya çıkarmıştır. M.S 2. yüzyıla gelinceye kadar kentin *'site'* statüsü kazanamadığı belirtilmektedir. Kharakipolis'ten bahseden en son yazıt M.S 3. ait olup, bu dönemden sonrası hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır[469].

Fotoğraf 3.26. Julıa Gordos'taki Tarihi Kalıntıların Önemli Bir Bölümü Tahribata Uğramıştır.

[469] Bayram, 169-170.

Çeşmeler, Osmanlı kentlerinde mahalle dokusunun oluşum ve gelişiminde belirleyici temel etkenlerden biridir. Şehrin en elverişli yerlerinde yapılan ve halkın su gereksinimini karşılayan çeşmelerde, faydalı olma özelliği ile beraber sanatsal değerlerde göz önünde bulundurulmuştur[470]. Eski Gördes'te yer alan tarihi çeşme ile pazar camii beşeri turistik değerler olarak göze çarpmaktadır. Eski Gördes için çeşmeler ayrı bir değere sahiptir. Bu yapılar özellikle şehir merkezinde mahalle ve sokakların oluşmasında belirleyici rol oynamışlardır. Tarihi çeşmenin en belirgin özelliği sade görünümlü yapıda olmasıdır. Çeşme cephesinin üst kesiminde kemer uygulması bulunmaktadır. Müstakil olarak inşa edilen çeşme çok fazla derin olmayan süslemelerle bezenmiştir. Bunun en önemli nedeni duvarların taşıyıcı olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu yapıların duvarlarının kalın olmasına rağmen duvarların içine açılacak derin işlemeler bu duvarların taşıyıcı işlevini kaybetmesine yol açacaktır. Çeşmenin başlıca bölümlerine stilize motifler işlenmiştir[471]. Günümüz itibariyle çeşmenin önemli bir kısmı tahrip olmuş, önündeki su yalağı ve suyun akış gösterdiği ağız kısmı yosun tutmuş, buradaki süslemeler zarar görmüştür (Fotoğraf 3.27).

Fotoğraf 3.27. Eski Gördes'teki Tarihi Çeşme Derin Olmayan Süslemelerle Bezenmiştir.

[470] Mehmet Zaman, *Trabzon İlinin Turizm Coğrafyası,* Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 999, Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 137, Araştırmalar Serisi No: 113, Erzurum 2012, 277.
[471] Murat Karademir, *Edirne Çeşmeleri,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007, 39-47.

Bir başka tarihi değer olan Pazar Camii kareye yakın dikdörtgen plan üzerine moloz taşlarla yapılmıştır. Güneye doğru eğimden dolayı kazanılan zemin kat üstündeki caminin üzeri kirpi saçaklı, kırma çatılı ve ahşap tavanlı bir örtü sistemi ile kapatılmıştır. Ahşap sütunlu ve iki yuvarlak kemer arası ikiz kemer görünümle süslenmiş olup, son cemaat yerinin biçimi değiştirilmiştir[472]. Uzun yıllar yıkık bir halde bulunan Pazar Cami'sinin bakım ve onarımını uzun yıllar merhum halıcı İsmail Efendi yaptırmıştır. Gördes halkı, cami yıkılmaya yüz tutmaya başlayıncaya kadar her cuma ve Ramazan ayında namaz kılmaya devam etmiştir. Caminin kurtarılması için başlatılan çalışmalar neticesinde, Vakıflar Genel Müdürlüğü bu çalışmalar için ödenek ayırmıştır. Caminin yeniden ibadete açılması için başlatılan restorasyon çalışmaları 2014 yılında son bulmuştur[473] (Fotoğraf 3.28).

Fotoğraf 3.28. Tarihi Pazar Camii Dikdörtgen Plan Üzerine Moloz Taşlarla Yapılmıştır (a) (b).

Hacıhıdır Köprüsü, Gördes'in kültürel tarihinde önemli bir yere sahiptir. Köprü, Gördes çayı üzerinde inşa edilmiştir. Köprünün yapımında genellikle yakın çevrede bulunan taş malzemeler kullanılmıştır. Gediz Nehri'nin orta ve nispeten yukarı kesimleri Menderes Masifi'nin yayılış alanıyla örtüşmektedir. Masifi oluşturan metamorfik kayaçlardan özellikle şist, mikaşist ve gnayslardan köprünün yapımında büyük orana faydalanılmıştır. Köprünün inşasında bu malzemelerin çok kullanılmasının

[472] http://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/manisa/kulturenvanteri/pazar-cam-esk-cam, (Erişim Tarihi: 24.09.2017).
[473] http://www.gazetegordes.com/haber/eski-gordes-pazar-camii-ramazanda-acilsin-193.html, (Erişim Tarihi: 25.09.2017).

nedenlerini, bu malzemelerin kolay ulaşılabilir, dayanıklı ve maliyetlerinin düşük olması oluşturmaktadır (Fotoğraf 3.29).

Fotoğraf 3.29. Hacıhıdır Köprüsü Gördes Çayı Üzerinde İnşa Edilmiştir.

Eskigördes köprüsü, Gördes'in güneydoğu bölümünde bugünkü Atatürk mahallesinin sınırları dahilinde, Demirci'ye giden eski karayolu güzergahında, Gördes çayına dökülen Çaltılı deresi üzerinde yer almaktadır. Köprü taştan inşa edilmiş olup, tek kemerli yapıda, 17 metre uzunluğa ve 4 metre genişliğe sahiptir. Ortalama 6-7 metre yükseklikte olan köprüye daha sonraları beton korkuluklar eklenmiştir. Nispeten sağlam olan ve halen yaya ulaşımında kullanılan köprünün üzerinden arnavut kaldırımlı yol geçmektedir. Gördes çayının kuzey kesimine yakın mevkide yer alan köprü ve yakın çevresi, İzmir 2 nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 26.05.1999 tarih ve 8480 nolu karar ile 2. derece arkeolojik sit alanı olarak ilan edilerek koruma altına alınmıştır. İlçe sınırları dahilindeki bir başka köprü de Gördes köprüsüdür. Köprü, Gördes'in kuzeydoğu kesiminde yer almaktadır. Kepez dağının doğu eteklerinde, kuzey-güney doğrultusunda uzanan köprüde, asker ve hacı uğurlamaları yapılmıştır. Bunun yanında Gördes'ten Demirci ve Borlu'ya uzanan karayolunun başlangıcını oluşturmaktadır. Köprünün kim tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Ancak yapılan çalışmalar, Osmanlı ya da Saruhanoğulları döneminde inşa edildiğini göstermektedir. 1671 yılında Gördes'e uğrayan Evliya

Çelebi, Seyahatname'de *"Şehir içinden geçen Çomaklı deresi Gördes çayına karışır. Bu çay üzerinde bir güzel köprü vardır. Fevkalade sanatlıdır. Bunun benzeri yoktur. Yalnız Rumeli'de Drin Nehri Köprüsü bunun gibidir, ama bu daha enlidir. Uzunluğu 500 adımdır, 50 dükkan, bir hamam köprünün vakfıdır"* şeklinde köprüden bahsetmiştir. Gördes Köprüsünün ne zaman ve nasıl yıkıldığı konusunda da kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak 1960'lara kadar varlığı bilinen ve betonarme köprünün inşasından sonra bakımı yapılmayan ahşap köprünün Gördes çayının bir taşkını sırasında yıkılmış olması muhtemeldir[474] (Fotoğraf 3.30).

Fotoğraf 3.30. Gördes Çayı Üzerinde 1960'kadar Varlığını Sürdüren Gördes Köprüsü (a) (b) (Ceylan, 2013: 51-52'den Alınmıştır).

[474] Ceylan, "Manisa'da Tarihi Köprüler ve Fonksiyonel Özellikleri", 22-61.

Çırpılı Köprüsü, Sarıaliler ile Kılcanlar köyleri arasında Gördes çayı üzerinde bulunmaktadır. Kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan köprünün uzunluğu 45 metre, genişliği 3.5 metre ve yüksekliği de 7.5 metredir. Köprü değişik genişlikte beş gözlü olarak yapılmıştır. Orta kesimde sivri kemer şeklinde büyükce bir göz ve bunun iki yakasında hafifletme gözleri vardır. Köprü çayın akış yönüne doğru hafif kavisli olup, orta bölümden iki yana doğru hafifçe alçalmaktadır (Fotoğraf 3.31). Kitabesi bulunmayan köprünün kim tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Ancak köprü kullanılan malzeme ve mimari formu açısından Hacıhıdır köprüsü ile aynı dönemde yapıldığı söylenebilir. Serdimen köprüsü, Gördes çayı üzerinde yer almakta olup, yaklaşık 55 metre uzunluğunda, 3.5 metre genişliğindedir. Köprü bir gözü dışında yıkık durumdadır[475]. Üç gözlü olduğu tahmin edilen köprü, metamorfik kayaçlardan yapılmıştır. Köprünün yapıldığı yıl yaşanan büyük sel olayında R. 1332 (M. 1906)'de yıkıldığı Sarıaliler köylüleri tarafından rivayet edilmektedir. Kitabesi bulunmayan köprünün kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir[476]. Mevcut görünümü iyi durumda olan köprünün restorasyon çalışmaları ile herhangi bir plan ya da proje bulunmamaktadır.

Fotoğraf 3.31. Çırpılı Köprüsü Kuzeydoğu-Güneybatı İstikametinde Uzanmaktadır (Ceylan, 2013: 42'den Alınmıştır).

[475] Türkan Acar, "Uşak'ta Türk Dönemi Taş Köprüleri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 25, 2016, 23-45.
[476] Ceylan, "Manisa'da Tarihi Köprüler ve Fonksiyonel Özellikleri", 22-61.

Begel köyünde yer alan tarihi su değirmenin ilçenin bir başka beşeri turizm unsurunu teşkil etmektedir. Geçmiş dönemlerde temel besin kaynaklarından buğdayın, mısırın una dönüştürüldüğü önemli bir üretim yeri olan su değirmeni, günümüz itibariyle otantik yapısıyla toplum hayatında kültür mekanı olarak yaşamaya devam etmektedir. Değirmen taşı, çark, oluk ve tekne gibi çeşitli ögelerden meydana gelen su değirmeni kültürü içerisinde, kile (32 kilo ağırlığında), yarım (16 kilo ağırlığında), şinik (8 kilo ağırlığında), ölçek (4 kilo ağırlığında), hakla (1,5 kilo ağırlığında) gibi ölçü birimleri bulunmaktadır. Değirmen 5x10 metre boyunda diktörtgen şeklinde olup, taştan inşa edilmiştir. Çatısı beşik örtüsü şeklindedir[477]. Değirmenin yapısı genelde üç bölümden oluşmaktadır. Üst kesimde sepet, bu bölümden danelerin döküldüğü kaşık, kaşık kısmını hareket ettiren salınaç, danelerin düştüğü boğaz ile akışını kontrol eden regülatör yer almaktadır. Bu bölümün yamacında değirmen taşlarının temizliğini yapmak, hasar gören ya da dişlenmesi gereken taşlarını değiştirmek gibi işler için gerekli durumlarda taşların yerinden hareket ettirilerek kaldırılması için kaldıraçlar bulunmaktadır. Metal bir kolun uç kısmında yer alan düzenek, taşları kaldırmak için kullanılmaktadır. Değirmen yapısının orta bölümünde taşlar bulunmaktadır. Üstte yer alan taşa dönen taş, alttakine ise taban taşı denilmektedir[478]. Değirmen yoğun olarak kış döneminde çalışmıştır. Kasım ayında çalışmaya başlayan değirmen, bazen haziranın ortalarına kadar çalışmıştır. Halen çalışır vaziyette olan su değirmeni köy halkı tarafından yaptırılmıştır. Köylerin tüzel kişiliğinin kaldırılıp mahalle durumuna gelmeleriyle Gördes Belediye Başkanlığı'na devredilmiştir. Dönemlik Begel deresinden beslenen su değirmeni, ilçedeki çalışır durumdaki tek değirmen olması bakımından büyük bir öneme sahip olup, her ne kadar günümüzde eskisi gibi işlevsel şekilde kullanılmasa da, sahanın kültürel dokusunu zenginleştirmektedir (Fotoğraf 3.32).

[477] Reşide Gürses, "Banu Karababa Taşkın, Anadolu'da Kaybolmakta Olan Bir Maddi Kültür Unsuru: Su Değirmenleri (Beypazarı Örneği)", *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildirileri,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 2007, 645-667.

[478] Salih Ceylan, "Kaybolmakta Olan Bir Kırsal Maddi Kültür Örneği: Su Değirmenleri (Ağlasun Örneği)", *Doğu Coğrafya Dergisi, 31*, 2014, 65-82.

Fotoğraf 3.32. Begel Tarihi Su Değirmeni İlçenin Kültürel Dokusunu Zenginleştiren Unsulardan Birini Oluşturmaktadır (a) (b).

Araştırma sahasında turizm bakımından değer taşıyan bir başka oluşum ise, Oğulduruk köyünde yer alan mağaralardır. Mağaralar, yaklaşık olarak M.Ö. 800'lü yıllarda insanlar tarafından oyularak oluşturulmuştur. Frigya dönemine ait olan mağaralar 19 adettir. Oğulduruk köyünün doğusunda yer alan mağaralar, volkanik tüfler üzerinde yapılmıştır. Mağaralar genellikle küçük bir oda şeklinde olup, kapakları günümüze kadar ulaşamamıştır. İç kesimlerinde iki ya da üç tarafında taştan yapılmış oturaklar bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar mağaraların konut ve mezar olarak kullanıldığını ortaya çıkarmıştır[479]. Kaderine terk edilmiş olan mağaraların bir kısmı tarım arazileri içerisinde kalmıştır. Bakımsız ve koruma amaçlı hiçbir çalışmanın yapılmadığı mağaraların bazılarının içinde yabani bitkiler çıkarak bunları çatlatmaya

[479] Bayram, 170.

başlamıştır. Özellikle kış dönemlerinde su ile dolan mağaraların iç kısımlarında renk değiştirmeler ve dökülmeler başlamıştır (Fotoğraf 3.33).

Fotoğraf 3.33. Oğulduruk Köyünde Yer Alan Mağaralar Frigya Dönemine Aittir (a) (b).

Tarihi kaynaklar, geçmiş medeniyetlerin ve geçmiş çağların yaşayan fiziksel kalıntılarıdır. Bunlar arasında mimari, coğrafi görünüm ve arkeolojik özellikler kadar, geçmişten bugüne gelen, günlük yaşam için önemli olan unsurlarda yer almaktadır[480]. İlçenin geçirmiş olduğu tarihi sürecin belgeleri olarak sahada bulunan arkeolojik kalıntılarla beraber günümüze değin ulaşan tarihi eserler, ilçedeki turizm potansiyelinin ortaya çıkarılmasını sağlayacak kadar kuvvetli yapılardır. Bir bölümü şahıslara ait olan bu yapıların bazıları restorasyon dönemi geçirmiş, bazıları ise bu süreci beklemektedir. Gerekli çalışmaların yapılıp, ilgili plan ve projelerin hazırlanması, tarihi-kültürel değerlerin ilçenin tanıtım broşürleri ve programlarında yer alması, seyahat acentalarıyla işbirliği yapılarak, turların düzenlenmesi ve bu eserlerin günlük yaşam içerisine katılıp korunarak gelecek nesillere aktarılması sağlanmalıdır.

Gördes Belediyesi tarafından hemen her yıl düzenlenen *Hıdrellez ve Kültür Festivali*, kültürel turizmin bir ögesi olarak göze çarpmaktadır. Festival, ilçenin ticari hareketliliğinin yanında gurbette yaşayan Gördeslilerin de memleketlerini ziyaret etmeleri için sebep oluşturmaktadır. Çevresindeki yerleşimlerden de yoğun ilgi gören festival, sahne oyunları, çocuklar için ilizyon gösterileri gibi pek çok eğlenceye sahne olmaktadır.

[480] Nazmiye Özgüç, *Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler,* 4. Baskı, Çantay Kitabevi, İstanbul 2003, 76.

SONUÇ VE ÖNERİLER

- İlçede dağlık ve engebeli alanların geniş alanlar kaplaması, düz alanların az olması tarım topraklarının sınırlı olmasına neden olmuştur. Kısıtlı olan ziraat alanlarının miras yoluyla parçalanarak küçülmesi verimi olumsuz yönde etkilemektedir. Bunlara ek olarak sulamalı tarım alanlarının yetersiz olması ve sahanın klimatolojik koşulları, yetiştirilen ürün çeşitliliğini azaltmıştır. Sulama amaçlı göletlerin inşa edilmesi tarımda verimi arttıracağı gibi, iklim bakımından uygun yerlerde sebze ve meyve tarımının yapılmasını da sağlayacaktır. Ayrıca tarıma verilecek desteklerle ilçede yaygın olmayan seracılık faaliyetleri de desteklenerek, tarımsal üretimin artması sağlanabilir.
- Tarım arazilerinin sulanmasında en fazla yararlanılan kaynaklardan biri olan akarsuların, yaz döneminde kuruması, tarımdaki sulama imkanlarını sınırlamaktadır. Son dönemlerde yapılan ya da inşasına başlanan sulama göletlerinden yeterince faydalanılamaması, çiftçileri sondaj yaparak kendi sulamalarını yapmak zorunda bırakmaktadır. Bir an evvel yeni sulama kanallarının yapılması, sulama amacıyla inşa edilen göletlerden çiftçilerin büyük bir bölümünün faydalanması sağlanmalıdır.
- Hayvancılığı destekleyecek tarım ürünlerinin üretiminin arttırılarak, girdinin azaltılması, elde edilen süt ve süt ürünlerini değerlendirebilecek yatırımların gerçekleştirilerek ilçe ekonomisinin daha canlı bir dokuya sahip olması sağlanmalıdır.
- Hayvanların yem gereksiniminin karşılanabilmesi için kaliteli yem üretiminin gerçekleştirilmesi ve mevcut meraların ıslah çalışmalarının yapılması büyük önem arz etmektedir.
- Tarımda nadasın yerine nöbetleşe ekimi yaygınlaştırmak, ağaçlandırma çalışmaları yaparak toprağın verimli bölümünün taşınmasını engellemek ve tarım alanlarını eğime dik istikamette sürmek şeklinde önlemler alınabilir.
- Tarım ve hayvancılığın beraber sürdürüldüğü ilçede, hayvancılıkta giderleri azaltmak için yem bitkileri üretiminden elde edilen verimin arttırılması, uzun dönemli teşvik kredileriyle yem desteğinin sağlanması gerekmektedir.

Bunun yanında tarımsal üretimde sulama imkanlarının geliştirilmesi, birim alandan maksimum verim alınmasının sağlanması, kanatlı hayvan üretiminde bilhassa ilçede yaygın olan tavuk yetiştiriciliğinin geliştirilmesi faydalı olacaktır. Ayrıca ilçede kurulması planlanan tavukçuluk organize sanayi alanının bir an önce tamamlanarak yatırımcılara açılması, yeni iş imkanlarının oluşmasını sağlayarak göç ile kaybedilen nüfus miktarını azaltacaktır.

- İhtiyaç fazlası ürünlerin pazarlanmasında, kooperatiflerin kurulması pazarlama olanaklarını arttıracaktır.
- Taşımalı eğitime tabi olan öğrenciler için bir an önce okul ihtiyacı göz önünde bulundurularak yeni okulların yapım çalışmaları başlatılmalıdır. Bu okulların yeni planlamalarla derslik sayılarının arttırılması ve öğretmen eksiğinin giderilmesi gerekmektedir. İlçede Celal Bayar Üniversitesi'ne bağlı olan meslek yüksek okulu bünyesindeki programların ilçenin gelişimine katkı sağlayacak şekilde açılması, iktisadi gelişimi hızlandıracaktır.
- Araştırma sahasında sağlık konusundaki en büyük sorun uzman tabip eksikliğidir. Bunun haricinde aile hekimliği uygulamasıyla ilçe merkezinden uzakta olan köylerin sağlık hizmetlerinden faydalanmasının önü açılmıştır.
- İlçede 54 köyde kanalizasyon şebekesi mevcuttur. Yalnızca iki köyde (Kılcanlar ve Kürekçi) kanalizasyon şebekesi bulunmamaktadır. Bu durumun ortadan kalkması için ilçenin gelişim alanlarında da kanalizasyon çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Bunun yanında kırsal kesimde katı atık sorununun da bir an önce çözülmesi için çalışmalar başlatılmalıdır.
- Sahada turizmin geliştirilmesi için yapılacaklar listesi genel olarak şu şekilde sıralanabilir:
- İzmir karayoluna Salihli üzerinden, İstanbul karayoluna da Akhisar üzerinden erişim sağlayan ilçede, turistik çekiciliklerin tanıtımlarının yapılabilmesi için buralara seferler düzenlenebilir.

- İlçedeki doğal turistik alanlardan olan dağlık alanların turizm potansiyelinin keşfedilebilmesi için özellikle Akhisar, Salihli, Manisa, İzmir ve Balıkesir gibi kentlerden belli saatlerde turlar düzenlenebilir. Bunun yanında ekoturizm sahası olarak nitelendirilebilecek bu mevkilere kamp yerleri ile beraber trekking ve hiking gibi aktiviteler için doğal yapıyı bozmadan yollar yapılabilir.
- Gerek kamu kurumları gerekse özel kuruluşlar çalışmalar başlatarak İlçedeki turistik değerlerin ortaya çıkarılması için festival, panel, sempozyum, kongre gibi organizasyonlar düzenleyerek basın aracılığı ile tanıtım yapabilirler.
- Çevre il ve ilçelerden Gördes'e doğru uzanan karayollarının belirli noktalarına reklam panoları, tanıtım tabelaları yerleştirilebilir. Böylece ilçeye ulaşmak için bu yolları kullananların ilçede yer alan turistik değerler ilgilerini çekecektir.
- Orman örtüsünün geniş alanlar kapladığı sahanın oksijen miktarının fazla olması, spor-kamp turizmi açısından spor kulüplerinin ilgisini çekebilme ihtimali yüksektir. Bu durum için mevcut standartlarda kapalı ve açık spor merkezlerinin inşa edilmesi, çeşitli spor dallarıyla uğraşanların ilçeye gelmesini sağlayacaktır.
- Turimzde doğal etkenlerin elverişli olduğu sahada, beşeri faktörler açısından bazı eksiklikler yer almaktadır. Bunların belki de en önemlisini konaklama olanaklarının yetersiz olması oluşturmaktadır. Gördes Belediyesi tarafından yapılan ve işletilen otel şuanki durumu karşılasa da turizmin gelişmesiyle yetersiz kalacaktır.
- Doğal bitki örtüsünün ormanların teşkil ettiği sahada, orman içerisinde parkuların yapılması, sporcuların kross çalışmalarını kolaylaştıracağı gibi Gördes halkını da spor amaçlı faaliyetlere yönlendirecektir.
- İlçede konaklama olanaklarının arttırılmasının yanında antrenmanlar haricindeki vakitleri değerlendirebilmek amacıyla farklı faaliyetlerin

yapılabileceği ortamların planlanarak hayata geçirilmesi, sahanın tercih edilmesini kolaylaştıracaktır.

- Turizmde değer kazanarak markalaşmanın yollarından biri de yazılı ve görsel basın ile entegre çalışıp, yatırımların yapılmasını sağlamaktadır. Gerek ulusal gerekse uluslararası basın-yayın kuruluşları tarafından ilçenin sahip olduğu turistik çekiciliklerin tanıtımlarının yapılması büyük önem arz etmektedir. Bunlardan en önemli tanıtım aracı basın ile birlikte Gördes'te yöresel ve enternasyonel organizasyonların yapılmasıdır. Spor turnuvaları, doğa yürüyüşleri gibi aktivitelerin düzenlenerek, bunlara ilgisi olanların davet edilmesi, tanıtım çalışmalarının daha etkin yürütülmesini sağlayacaktır. Aynı şekilde gazete, dergi ve internet sayfalarında ilçede yapılmış ve yapılacak olan faaliyetlerle ilgili bilgi paylaşılabilir.
- Gördes'in iktisadi hayatına canlılık katacak olan bu unsurlar değerlendirilirken, sosyo-kültürel yapının muhafaza edilmesi ve kaybedilmemesi de oldukça önemlidir. Böylece ilçe halkını da bu duruma ortak ederek, turistik zenginliklerin tanıtılması turizmde elde edilecek olan başarıyı arttırabilir. Yerel unsurlar, insanlar için daima büyük bir çekime sahip olmuştur. Bu durum bilhassa turizmle beraber sunulduğu zaman ayırt edilecektir.
- Araştırma sahasında günümüze kadar varlığını korumuş tarihi yapılar yer almaktadır. Bu unsurların yok olmasının önüne geçebilmek için restorasyon ya da koruma çalışmalarının bir an once başlaması gerekmektedir. Eski Gördes olarak adlandırılan Gördes'in ilk yerleşim alanındaki yapıların bazılarında önemli ölçüde yıkılmalar meydana gelmiş ve bazıları bakımsızlıktan dolayı viran bir görünüme bürünmüştür. Özellikle Eski Gördes'te yer alan meskenlerin büyük bir bölümü tamamen yıkılmış, bir kısmının da günümüz itibariyle yalnızca küçük bir duvarı kalmıştır. Sürecin bu şekilde devam etmesi halinde, tarihi yapılara gereken önem verilmediği taktirde ilçenin kültürel mirasını oluşturan değerler yok olabilir. Tarihi ve kültürel turizm kapsamında değerlendirilebilecek olan bu ve benzeri yapıların tespit edilip kayıtlarının tutulması, restorasyon

çalışmalarıyla korunmaları ve turizme hizmet edecek düzeye getirilmeleri sağlanabilir.

Gördes İlçesi Güçlü-Zayıf Yönleri, Fırsatlar ve Tehditler (Swot Analizi)

Staretejik yönetimin en temel ögelerinden biri olan SWOT analizi iç ve dış ortamın değerlendirilmesine imkan veren analiz yöntemi olarak 1960'lı yıllarda geliştirilmiş olup, 1970'li yıllarda akademik anlamda kullanılmaya başlanmıştır. Takip eden süreçte SWOT analizi, planlama aracı ve analiz olarak kullanılmıştır. SWOT güçlü (strenghts), zayıf (weaknesses), fırsat (opportunites) ve tehdit (threats) sözcüklerinin ingilizce karşılıklarının baş harflerinden oluşmakta ve analizde, dış çevre analizi ile ortaya çıkarılan, belirlenen imkanlar ve tehditlerin iç çevre analizinde güçlü ve geliştirilmeye açık tarafları ile karşılaştırılmasının yapılması sağlanmaktadır. SWOT analizi stratejinin ve yol haritasının belirlenmesine yardımcı olabilmek için ele alınmaktadır. Analiz, araştırılan konunun güçlü ve zayıf yönleriyle amacın dış kesiminde oluşan fırsat ve tehditleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu ögelerin tanımlanmasıyla ilgili konunun güçlü taraflarını esas alan, zayıf yönleri ise minimuma indiren, çevredeki fırsatlardan yararlanırken veya tehtitlere karşı da önlem alırken stratejiler geliştirebilmeye imkan tanımaktadır[481].

Bu metotla, Gördes ilçesinin fiziki ve beşeri ortam şartları ve bunlara bağlı olarak şekillenen faaliyetlerin zayıf ve güçlü yönleri tespit edilmeye çalışılarak, sahip olduğu fırsatlar ve var olan tehditler tayin edilmiştir. Bu belirlemede, yapılan arazi gözlemleri ile beraber, Gördes'i direkt ya da endirekt konu edinen çalışmalardan faydalanılmıştır. Bunlardan bazıları, Manisa İl Çevre Durum Raporları, Gördes Brifing Raporu, TÜİK tarafından Manisa ili ilgili hazırlanmış raporlar ve SWOT analizi yapılan çalışmalardan yararlanılmıştır.

[481] Burcu Devrim, *Strateji Formülasyonu: Swot Analizi, Kurumsal Karne, Kalite Fonksiyon Yayılımı, Sun Tzu'nun İşletme Yönetimi Stratejilerinin Bütünleştirilmesi Üzerine Bir Çalışma,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2006, 1.

FİZİKİ ÇEVRE	
GÜÇLÜ YÖNLERİ	**ZAYIF YÖNLERİ**
• Sıcaklık değerlerinin optimum düzeyde olduğu mevkilerin yer alması.	• Klimatolojik özelliklerinin zirai üretimi ve çeşitliliği etkilemesi, • Yıllık yağış miktarının nispeten düşük olması, • Orman örtüsünün yeterince korunamaması.
FIRSATLAR	**TEHDİTLER**
• Vejetasyonunun zengin olması.	• İlçenin çevresine göre yüksek ve eğim değerlerinin fazla olduğu mevkide bulunması.

ZİRAAT SEKTÖRÜ	
GÜÇLÜ YÖNLERİ	**ZAYIF YÖNLERİ**
• Bitki örtüsünün arıcılık faaliyetlerini kolaylaştırması, • Metropol kentlere yakın olduğu için tarımsal talep olması.	• Tarım arazilerinin miras vb. nedenlerle parçalı bir dokuya sahip olması, • Zirai işletmelerin küçük ölçekli olması, • Ürün yelpazesinin dar olması, • Verimli tarım sahalarının dar ve ekilen tarım arazilerinin sınırlı olması, • Hayvancılığın istenilen düzeyde olmaması, • Tarımda sulamanın yetersiz olması.
FIRSATLAR	**TEHDİTLER**
• Yakın çevresinde metropol düzeyinde kentlerin yer alması ve özellikle kanatlı hayvan ticaretinin kolaylıkla yapılabilmesi, • Yakın çevresinde kurulan hayvan ve emtia pazarı adı altında büyük bir pazarın bulunması, • Arıcılık için bitki çeşitliliğinin fazla olması.	• Mera alanlarının yetersiz olması, • Primer faaliyetlerin egemen olduğu kırsal kesimde aktif genç nüfus kitlesinin göç ederek tarım ve hayvancılık dışındaki meslek dallarına yönelmesi, • Tarımda sulama sorununun bulunması ve bu maksatla kullanılan göletlerden tam anlamıyla faydalanılamaması.

ENDÜSTRİ SEKTÖRÜ	
GÜÇLÜ YÖNLERİ	**ZAYIF YÖNLERİ**
• Mesleki ve teknik eğitim veren okulların yer alması.	• Sanayi için gerekli altyapının kurulamamış olması, • Önemli kara ve demiryollarının uzağında yer alması, • Yükselti ve engebe düzeyinin fazla olması, • Yatırımcıları ilçeye çekebilecek gerekli tanıtım organizasyonların yapılmaması, • Göç ile sürekli genç nüfus kaybı • Planlama eksikliği.
FIRSATLAR	**TEHDİTLER**
• Yatırıma açık boş arazilerin bulunması, • Arsa fiyatlarının yatırımcılar için düşük değerlerde olması, • Yatırımcılara çeşitli kolaylıkları sağlayacak teşvik kanunlarının olması, • Hammaddeyi kolay edinme imkanlarının olması, • Üretilen mamül maddeyi kolay pazarlama olanağının bulunması, • İşgücünü oluşturacak kitlenin varlığı.	• İç pazarda daha çok ithal ürünlerin yer alması, • Bölgesel iktisadi girişimler neticesinde pazara giriş olanaklarının azalması.

TURİZM SEKTÖRÜ	
GÜÇLÜ YÖNLERİ	**ZAYIF YÖNLERİ**
• İlçenin alternatif turizm potansiyelinin fazla olması, • Turizmin geliştirilmesine yönelik isteklerin fazla olması, • Yapılan festival ve şenliklerle çevresine göre çekim merkezi konumuna yükselmesi, • Manzara izleme olanağı, • Önemli turizm mekanlarına yakın olması, • Günübirlik rekreasyonel aktivitelere uygun olması, • Organik tarım yapılması ve bu ürünlerin satışının mümkün olması, • Orman örtüsünün olduğu alanlarda spor-kamp turizmi için müsait sahaların bulunması, • Ekoturizm potansiyeli.	• Tanıtım eksikliği, • Yerleşim ve turizm mekanlarının plansız bir görünümde olması, • Yöresel organizasyon ve birlik eksikliği, • Turistik mekanların bilinmemesi ve çevre il ve ilçelerde yapılan tur güzergahlarına ilçedeki turistik çekiciliklerin dahil edilmemesi, • Turizm gelişmediği için rehberlerin olmaması, • Turizm alanlarının özensiz ve bakımsız halde olması, • Turizm altyapısının yetersiz olması, • Yatırımcı ve girişimcilerin teşvik edilmemesi, • Yakın çevredeki tur şirketlerinin ilçedeki doğal ve tarihi turistik unsurlar hakkında bilgi sahibi olmamaları, • Turistik ürün satışı yapacak olan dükkanların olmaması, • Arkeolojik eserlerin yeterince gün yüzüne çıkarılmamış olması.

FIRSATLAR	TEHDİTLER
• İnsanların turizme olumlu yönde bakışı, • Alternatif turizm kaynaklarının bulunması, • Erişebilir bir mevkide bulunması.	• Çevrede turizm konusunda popülarite kazanmış merkezlerin bulunması, • Rakiplerin ürün geliştirme, tanıtma ve organizasyon konusunda daha faal durumda olması, • Tarihi dokuyu yansıtan yapıların gerek fiziki gerekse beşeri çevre tarafından tahrip edilmesi.

KAYNAKLAR

Acar, T., "Uşak'ta Türk Dönemi Taş Köprüleri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25*, 2016, 23-45.

Acar Deniz, Z., "Türkiye'de Yaz Mevsimindeki Sıcak Günler ve Sıcak Günlerin Eğilimleri (1970-2006)", *Türk Coğrafya Dergisi, 61*, 2013, 1-10.

Ahipaşaoğlu, S., Çeltek, E., (Ed. İrfan Arıkan), *Sürdürülebilir Kırsal Turizm*, Gazi Kitabevi, Ankara 2006.

Akarsu, İ., "Ege Bölgesinin (Babadağ ve Civarı) Jeolojisi", *Türkiye Jeoloji Bülteni,* 12 (1-2), 1969, 1-9.

Akartuna, M., "İzmir Torbalı-Seferihisar-Urla Bölgesinin Jeolojisi Hakkında", *Maden Tetkik ve Arama Dergisi, 59,* 1962, 1-18.

Akbaş, A., "Türkiye'de Klimatolojik Kuraklık Olasılıklarının Dağılışı", *Türk Coğrafya Dergisi,* 63, 2014, 1-7.

Akbaş, A., "Türkiye Üzerindeki Önemli Kurak Yıllar", *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 12 (2), 2014, 101-118.

Akbulut, G., "Türkiye'de Yer Değiştiren Yerleşmelere Bir Örnek: Arguvan İlçe Merkezi (Malatya)", *Marmara Coğrafya Dergisi, 24*, 2011, 471-492.

Akdeniz, N., "Başlamış Formasyonu", *Jeoloji Mühendisliği Dergisi, 10*, 1980, 39-47.

Akgül, H., *Manisa Folkloru*, Manisa Turizm Derneği Yayınları, Manisa 1987.

Akıncı, R., *Eski Philadelphia Bugünkü Alaşehir*, Ticaret Basımevi, İzmir 1949.

Akkuş, M. F., "Kütahya - Gediz Arasındaki Sahanın Jeolojisi", *Maden Tetkik ve Arama Dergisi, 58,* 1962, 21-30.

Akkök, R., "Menderes Masifinin Gnayslarında ve Şistlerinde Metamorfizma Koşulları Alaşehir-Manisa", *Türkiye Jeoloji Bülteni, 24*, 1981, 11-20.

Akman, Y., Ketenoğlu, O., Güney, K., Kurt, L., Tuğ, M., *Bitki Ekolojisi*, Palme Yayıncılık, Ankara 2004.

Akova, İ., "Türkiye'de Turizmin Önemi ve Ekonomide Yeri", *Türk Coğrafya Dergisi, 32*, 1997, 263-280.

Akova, İ., "Alternatif Turizm Olanaklarımız", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 8, 2000, 71-84.

Akpınar, E., "Kelkit İlçesinde Coğrafi Faktörlerin Örgün Eğitim Üzerindeki Etkileri", *Doğu Coğrafya Dergisi, 10,* 2003, 169-188.

Akpınar, E., "2000 Genel Nüfus Sayımına Eleştirel Bir Bakış: Erzincan Örneği", *Doğu Coğrafya Dergisi, 14,* 2005, 31-46.

Aksakal, A. H., *Manisa'nın Bilinmeyen Değerleri*, Şafak Matbaası, Manisa 2003.

Aksever, F., Davraz, A., Karagüzel, R., "Sandıklı (Afyonkarahisar) Havzasında Yeraltı Suyu Seviye Değişimini Etkileyen Faktörler, Pamukkale Üniversitesi", *Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 22 (3), 2016, 226-232.

Akyol, İ. H., Türkiye'de Akarsu Sistemleri ve Rejimleri, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: IX-X, 1947, 1-51.

Akyol, İ. H., Türkiye'de Basınç, Rüzgarlar ve Yağış Rejimi, *Türk Coğrafya Dergisi*, 5-6, 1944, 1-34.

Akyol, İ. H., Atmosfer Sarsımları ve Türkiye'de Hava Tipleri, *Türk Coğrafya Dergisi*, 7-8, 1945, 1-36.

Alada, A., *Kentsel Yönetime Katılımda Mahalle*, Dosya 08, Yerel Yönetimlerde Katılım, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, cilt.64, 2008.

Alagöz, C. A., Türkiye'de Yer Adları Üzerine Bazı Düşünceler, *Türkiye Yer Adları Bildirileri Sempozyumu* (11-13 Eylül 1984), (11-23), Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Araştırma Dairesi, Yay. No:60, Seminer-Kongre Bildirileri Dizisi No:17, Ankara 1984.

Aliağaoğlu, A., Afyon'da Şehir Morfolojisinin İki Unsuru: Cadde-Sokak Sistemi ve Konutlar, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 1 (2), 2003, 63-83.

Aliağaoğlu, A., Sosyo-Kültürel Miras Turizmi ve Türkiye'den Örnekler, *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Coğrafi Bilimler Dergisi,* 2(2), 2004, 50-64.

Alkan, C., *Çandarlı Körfezi'nin Sismik Stratigrafisi ve Sediman Taşınımıyla Olan İlişkisi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İzmir 2012.

Alkan, S., Toksoy, D., Orman Köylerinde Sosyo-Ekonomik Yapı: Trabzon İli Örneği, *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 2008, 37-46.

Altun, N., *Urla-Seferihisar (İzmir) Bölgesinin Jeolojisi ve Toprak Özellikleri*, (Erişim Tarihi:17.10.2016).http://www.efri.gov.tr/yayinlar/Cesitili_Yayinlar/UzmanlikNuran.pdf).

Ardel, A., Kurter, A., Kütahya ve Civarında Coğrafi Müşahadeler, *Türk Coğrafya Dergisi, 18-19*, 1958-1959, 153-159.

Ardel, A., Anadolu Havzalarının Teşekkül ve Tekamülü, *Türk Coğrafya Dergisi*, 22-23, 1963-1964, 217-218.

Ardel, A., *Umumi Coğrafya Dersleri, Jeomorfolojinin Prensipleri,* Cilt 3, Fasikül I, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1336, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 53, Baha Matbaası, İstanbul 1968.

Ardos, M., *Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi*, Cilt 1, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 3321, Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 3215, Günay Matbaacılık, İstanbul 1985.

Ardos, M., *Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi*, Cilt 2, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 3321, Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 3215, Güryay Matbaacılık, İstanbul 1985.

Ardos, M., Türkiye'de Akarsu Şebekesinin Kuvaterner'deki oluşum ve Gelişimi, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, Sayı: 4, İstanbul 1993-1996, 1-6.

Ardos, M., Ardosindisi (Detritik Kayaçların Sertleşmesi İndisi), *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 4, 1993-1996, 17-21.

Ardos, M., *Jeolojik Temel Bilgiler*, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 3943, Edebiyat Fakültesi Yayın No: 3403, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1996.

Arıbaş, K., Öcal, T., Bucak İlçesinin Nüfus Coğrafyası, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 12 (17), 2007, 309-344.

Arınç, K., *Akdeniz ve Karadeniz Bölgeleri*, I. Baskı, Erzurum 2014.

Atabey, E., Göncüoğlu, M. C., Topal, Alptekin, T. C., Güney İlçesi (Denizli) Batısındaki Gölsel Kireçtaşının Fiziksel, Jeokimyasal ve Teknolojik Özellikleri, *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, 30 (1), 2006, 27-38.

Atalay, İ., *Uygulamalı Hidrografya*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları Yayın No:38, İzmir 1986.

Atalay, İ., *Türkiye Jeomorfolojisine Giriş*, (Genişletilmiş 2. Baskı), Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No:9, İzmir 1987.

Atalay, İ., Türkiye'de Kır Yerleşmelerinin Arazi Degredasyonu Üzerindeki Etkileri, Atatürk Kültür, *Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu Coğrafya Araştırmaları Dergisi, 1,* 1989, 91-101.

Atalay, İ., Sezer, L. İ., Temuçin, E., Şevket Işık, Mutluer, M., Ege Bölümü'nde Toprak Oluşumunu Etkileyen Faktörler, *Ege Coğrafya Dergisi, 5,* 1990, 32-43.

Atalay, İ., *Türkiye Vejetasyon Coğrafyası*, (I. Baskı), Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 1994.

Atalay, İ., *Genel Fiziki Coğrafya*, 6. Baskı, Meta Basım Matbaacılık, İzmir 2005.

Atalay, İ., *Ekosistem Ekolojisi ve Coğrafyası*, Cilt I, Meta Basım ve Matbaacılık, İzmir 2008.

Atalay, İ., *Toprak Oluşumu, Sınıflandırılması ve Coğrafyası*, (4. Baskı), Meta Basım Matbaacılık, İzmir 2011.

Atalay, İ., *Türkiye İklim Atlası,* İnkılap Kitabevi, İstanbul 2011.

Atalay, İ., *Uygulamalı Klimatoloji*, Meta Basım Matbaacılık, 2. Baskı, İzmir 2013.

Avcı, M., Göller Yöresi Batı Kesiminde Bitki Toplulukları ve Dağılışları, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 4, 1993-1996, 227-264.

Avcı, M., Türkiye'nin Flora Bölgeleri ve Anadolu Diagonaline Coğrafi Bir Yaklaşım, *Türk Coğrafya Dergisi,* 28, 1993, 225-248.

Avcı, M., Paleoklimatolojik Göstergelere Günümüz Florasından Bir Örnek, *Türk Coğrafya Dergisi,* 33, 1998, 437-446.

Avcı, M., Ilgaz Dağları ve Çevresinde Doğal Bitki Örtüsü Üzerinde İnsanın Etkisi, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, 1999, 209-228.

Avcı, M., Çeşitlilik ve Endemizm Açısından Türkiye'nin Bitki Örtüsü*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi, 13*, 2005, 27-55.

Avcı, S., Türkiye'de Şehir ve Şehirli Nüfusun Dağılışı (1927-1990), *Türk Coğrafya Dergisi, 28,* 1993, 249-269.

Avcı, S., Türkiye'nin Ekonomi Politikaları ve Coğrafi Sonuçları, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 8, 2000, 29-70.

Aybar, C., Türkiye'de Okur Yazarlık Gelişimi, *Türk Coğrafya Dergisi*, 3-4, 1943, 372-380.

Aybar, C., Türkiye'de Zeytincilik, *Türk Coğrafya Dergisi*, 5-6, 1944, 153-165.

Aydın, İ., Demirci Şehri'nin Mekansal Gelişimi ve Gelişimi Etkileyen Faktörler, *Marmara Coğrafya Dergisi,* 7, 2003, 19-44.

Aydın, İ., Yılmazoğlu, S., Bigadiç Şehri'nin (Balıkesir) Mekansal Gelişimi, *Marmara Coğrafya Dergisi,* 27, 2013, 592-609.

Aydın, O., Çiçek, İ., Ege Bölgesi'nde Yağışın Mekansal Dağılımı, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 11 (2), 2013, 101-120.

Aydınalp, C., Başar, H., Ege Havzasındaki Büyük Toprak Gruplarının Farklı Toprak Taksonomisi Sistemlerine Göre Karşılaştırılması, *Tarım Bilimleri Dergisi*, 6 (3), 2000, 49-53.

Aygün, S., *XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Gördes Tarihi Araştırması*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

Bakırcı, M., Kırsal Türkiye: Tarihsel Gelişim, Sorunlar ve Kırsal Kalkınma Yaklaşımları, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 11, 2003, s. 75-96.

Balabanlı, C., Türk, M., Yüksel, O., Erozyon ve Çayır-Mera İllişkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi,* Seri A, Sayı 2, 2005, 23-34.

Bahadır, M., Uzun, A., Zeybek, H. İ., Hatipoğlu, İ. K., Dinçer, H., Karacaören Şelalesi Salıpazarı (Samsun), *Ujes IV. Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu*, (640-650), Samsun 2015.

Başıbüyük, A., Doğu Anadolu Bölgesinde Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Yapısı, *Doğu Coğrafya Dergisi, 14, 2*005, 67-95.

Başıbüyük, A., Doğu Anadolu Bölgesinde Ortalama Hane Halkı Büyüklüklerinin Dağılışı, *Doğu Coğrafya Dergisi,* 10 (13), 273-290.

Batu, S., Türkiye'de Hayvancılık, *Türk Coğrafya Dergisi, 3-4,* 1943, 309-315.

Bayar, R., Arazi Kullanımı-Nüfus İlişkisi: Anamur Örneği, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 1 (1), 2003, 97-116.

Baykal, F., Koçman, A., Ege Bölgesinde Nüfusun Alansal Dağılışı ve Sorunları, *Ege Coğrafya Dergisi,* Cilt 1, Sayı 1, 1983, 100-107.

Bayram, F., *Geçmişten Geleceğe Gördes*, Bassaray Matbaası, İzmir 2008.

Baysan, S., Balıkesir Kırsal Kesiminde Süt Sığırcılığı-Yem İlişkisi, *Türk Coğrafya Dergisi,* 37, 2001, 195-219.

Baysan, S., Kara, A., Aydın'da Mahalle, Bulvar, Cadde ve Sokak Adları: Şehirsel Toponimik Özellikler, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 12 (1), 2014, 23-48.

Beaujeu-Garnier, J., Chabot, G., *Urban Geography,* Longman Group Ltd, London 1971.

Biçici, H. K., Gördes Mezar Taşlarındaki Yazılı Bezemeler ve Mezar Taşı Kitabelerine Göre Gördes'teki Sosyal ve Dini Yaşama Ait Bazı Bilgiler, *Ekev Akademi Dergisi, 27,* 2006, 223-242.

Biçici, H. K., Cumhuriyet Dönemi (1923-1961) Gördes'in Geleneksel Süslemeli Taşlarından Bazı Örnekler, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47 (1), 2007, 170-196.

Bilal, A., *Structural Analysıs Of The Menderes Metamorphıcs, Lycıan Nappes and Melange Rocks Of The İzmir-Ankara Zone İn Akhisar (Manisa),* (Unpublished

Master's Thesis), Dokuz Eylül Unıversıty, Graduate School Of Natural and Applıed Scıences, İzmir 2013.

Bilgi, N., Saruhan Sancağının 1842 Yılı Nüfusu, *Manisa Dergisi,* Sayı, 14, Manisa, 1997, 23-32.

Bilgi, N., 1842 Yılında Saruhan Sancağının Nüfusu ve İdari Bölünüşü, *ManisaAraştırmaları,* Cilt 1, 2001, 87-122.

Bilgi, N., Manisa'nın İdari Bölünüş Tarihçesi, *Manisa'ya Bakış Dergisi, 2,* 2003, 29-34.

Bilgin, F, Ü., *Eski Gördes Seccadeleri*, Manisa Turizm Derneği, 2. Yıl, Sayı 4, 1983, 66-79.

Bilgin, F, Ü., Ülkü Bilgin, *"Saf Seccadeler",* Kültür Bakanlığı Sanat, Yıl 3, Sayı 6, 1977, 47-57.

Bilgin, Ö., *Gördes Zeolitlerinin Hammaddesel Özelliklerinin İncelenmesi ve Değişik Sektörlerde Kullanılabilirliğinin Araştırılması*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2009.

Bingöl, E., Batı Anadolu'nun Jeotektonik Evrimi, *Maden Tetkik Arama Dergisi, 86,* 14-34.

Biricik, A. S., Gediz Havzasının Su Potansiyeli, *Türk Coğrafya Dergisi, 30,* 1995, 13-23.

Birinci, S., *Bayburt İlinin Coğrafyası*, (Basılmış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2013.

Bostancıoğlu, E., Düzgün Birer, E., Farklı Yapım Sistemleri ve Konut Maliyetleri, http://www.yapkat.com/images/Malzeme/Dosya/3044702410697783530831336 9.pdf, 1-12, (Erişim Tarihi: 17.10.2017).

Boyraz, U., Kazezyılmaz-Alhan, C. M., Hidrolojik Modellemede Yüzey Suyu-Yeraltı Suyu Etkileşimlerinin Önemi, *5. Ulusal Su Mühendisliği Sempozyumu*, 12-16 Eylül İstanbul 2011, 649-659.

Boyraz, Z., Güner, B., M, Çiftçi, D., Türkiye'nin Zeytin Ağacı Varlığı ve Zeytin Fidanı Üreticiliğine Bir Örnek Olarak Seyitoba Köyü (Saruhanlı/MANİSA), *Zeitschrift*

für die Welt der Türken Journal of World of Turks, Volume 2, No: 2, 2010, 67-85.

Boyraz, N., *Balat Çayı Havzası'nın (Balıkesir-Dursunbey), Bitki Coğrafyası*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 2004.

Bozkurt, Y., Türkiye'de Nüfus Hareketliliği ve Kütahya Örneği, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 30,* 2011, 291-300.

Bozkurt, F., *Maliye Nezareti Temettuat Defterlerine Göre Gördes Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2003.

Brinkmann, R., Feıst, R., Marr, W. U., Nickel, E., Schlımm W., ve Walter, H. R., Soma Dağlarının Jeolojisi, *Maden Tetkik ve Arama Dergisi*, sayı 74, Ankara 1970, 41-56.

Brinkmann, R., *Türkiye Jeolojisine Giriş*, Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Kitaplar Serisi No: 53, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir 1976.

Bulut, İ., Zaman, M., Erzurum'da Arıcılığın Coğrafi Esasları ve Türkiye Arıcılığındaki Yeri, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (31), 2003, 141-157.

Bulut, İ., *Genel Tarım Bilgileri ve Tarımın Coğrafi Esasları (Ziraat Coğrafyası),* Gündüz Eğitim Yayıncılık, Ankara 2006.

Bulut, İ., Aybastı (Ordu) Şelale ve Çağlayanları, *İstanbul üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* Sayı 20, 2010, 1-14.

Büyükoğlan, F., Honaz Dağı ve Çevresinin Bitki Örtüsü, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18 (2), 2010, 631-652.

Can, L., *Gediz (Kütahya) ve Çevresinin Genel Jeolojik Özellikleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale 2012.

Candan, O., Alaşehir Kuzeyinde (Menderes Masifi, Demirci–Gördes Asmasifi) Gözlenen Metagabroların Petrografisi ve Metamorfizması, *Türkiye Jeoloji Bülteni, 37*, 1994, 29-40.

Candan, O., Dora, Ö., Menderes Masifi'nde Granulit, Eklojit ve Mavi Şist Kalıntıları: Pan-Afrikan ve Tersiyer Metamorfîk Evrimine Bir Yaklaşım, *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 41 (1), 1998, 1-35.

Cavid, İ., *Aydın Vilayeti Salnamesi (R. 1307 / H. 1308)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010.

Câvid, İ., *Aydın Vilâyet Sâlnâmesi R.1307/H.1308*, (Haz. Murat Babuçoğlu vd.), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010.

Cavid, İ., *Aydın Vilayeti Salnamesi, H. 1308 (M.1890),* Türk Tarih Kurumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2010.

Cavid, İ., *Aydın Vilayeti Salnamesi, H. 1314 (M.1896/97),* Türk Tarih Kurumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2010.

Cebel, H., Akgül, S., Doğan, O., Elbaşı, F., Türkiye Büyük Toprak Gruplarının Erozyona Duyarlılık "K" Faktörleri, 2 (1), *Toprak Su Dergisi*, 2013, 30-45.

Ceylan, M. A., Manisa'da Tarihi Köprüler ve Fonksiyonel Özellikleri, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 11 (3), 2013, 22-61.

Ceylan, S., Kaybolmakta Olan Bir Kırsal Maddi Kültür Örneği: Su Değirmenleri (Ağlasun Örneği), *Doğu Coğrafya Dergisi, 31*, 2014, 65-82.

Coşkun, O., *İkizdere İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2010.

Cöntürk, H., Memleketimizde Akarsu Debi Bölgeleri, *Türk Coğrafya Dergisi,* 24-25, 1967, 255-262.

Cuinet, V., *La TurquieD'asie I*, Paris 1892.

Cuinet, V., *La TurquieD'asie I*, Paris 1894.

Cürebal, İ., Yer Değiştiren Yerleşmelere İki Örnek: Kıratlı ve Bahçeli Köyleri, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 12, 2004, 75-84.

Çabuk, D., *Hicri 1317 (Miladi 1899) Aydın Vilayet Salnamesi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İzmir 1993.

Çalış, N., *Manisa-Gördes Bölgesi Zeolitlerinin Zenginleştirilmesinde Yapısal Özelliklerin Etkisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2003.

Çalışkan, O., Türkoğlu, N., Türkiye'nin Biyoklimatik Koşullarının Analizi, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 10 (2), 2012, 151-164.

Çam Kaynar, S., *Akhisar-Gölmarmara-Gördes-Sındırgı Bölgesi Doğal Radyoaktivitesinin Jeolojik Yapı İle İlişkisinin İncelenmesi,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Manisa 2011.

Çağlayan, S., Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17,* 2006, 67-91.

Çelik, N., Murat, G., Türkiye'de İç Göç Sorununa Yeni Bir Yaklaşım: Stratejik İç Göç Yönetimi, *İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü Dergisi, 76,* 2013,45-61.

Çelikoğlu, Ş., *Çerkeş İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2013.

Çevik, M., *Evliya Çelebi, Seyahatname*, 9, Üç Dal Yayınları, 2012.

Çiçek, İ., Mut ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojisi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 11 (2), 2001, 1-20.

Çiçek, İ., Ataol, M., Türkiye'nin Su Potansiyelinin Belirlenmesinde Yeni Bir Yaklaşım, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 7 (1), 2009, 51-64.

Çiçek, İ., *Her Yönüyle İlçemiz Salihli,* Çiçek Matbaası, Salihli 1985.

Çiçek, İ., *Gördesli Mücahide Makbule ve Silah Arkadaşları*, Salihli Belediyesi Kültür Yayınları, Özer Ofset, Salihli 1997.

Çiçek, İ., *Borlu (Tarih, Coğrafya ve Kültür Hayatı),* Ay Yayınları, Salihli 1999.

Çölaşan, U., *Türkiye İklim Havuzu,* Ongun Kardeşler Matbaası, Ankara 1970.

Dağ N., Dora, O, Ö., Gördes (Menderes Masifi Kuzeyi) Pegmatoidleri, *Türkiye Jeoloji Bülteni,* Cilt 34, 1991, 1-8.

Dalğar, H., Tunç, H., Kaya, M., Bölgesel Kalkınmada Yükseköğretim Kurumlarının Rolü ve Bucak Örneği, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), 39-50.

Darkot, B., Türkiye'de Sıcaklık Derecesinin Dağılışı, *Türk Coğrafya Dergisi, 1*, 1943, 23-35.

Darkot, B., Türkiye'de Yağışların Dağılışı, *Türk Coğrafya Dergisi,* Yıl 1(2), 1943, 137-159.

Darkot, B., Memleketimizin Bazı Ziraat Problemleri, *Türk Coğrafya Dergisi*, *3-4*, 1943, 276-287.

Darkot, B., Türkiye'de Yağışların Dağılışı, *Türk Coğrafya Dergisi, 2*, 1943, 137-159.

Darkot, B., Gördes, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 4, İstanbul 1948.

Darkot, B., Türkiye'de Nüfus Hareketleri, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, 5-6,* 1953-1954, 3-22.

Darkot, B., Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri Hakkında, *Türk Coğrafya Dergisi, 13-14,* 1955, 141-150.

Darkot, B., Altıncı Genel Nüfus Sayımı, *Türk Coğrafya Dergisi, 15-16,* 1955, 85-104.

Darkot, B., Manisa (Coğrafya Kısmı), *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 7, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1957.

Darkot, B., Türkiye'nin Nüfus Hareketleri Üzerine Yeni Gözlemler, *Türk Coğrafya Dergisi, 21,* 1961, 1-14.

Darkot, B., *Türkiye İktisadi Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Yayınları İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1001, İktisat Fakültesi Yayın No:139, İstanbul 1963.

Darkot, B., Gördes*, İ.A,* C. IV, İstanbul 1964.

Darkot, B., Şehir Ayrımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriterleri, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, 16,* 1967, 229-247.

Darkot, B., Tuncel, M., *Ege Bölgesi Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2365, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 99, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1995.

Davraz, A., Şener, Ş., Şener, E., Su Kaynaklarının Kullanma ve Koruma Metodolojisinin Geliştirilmesi: Eğirdir Gölü Havzası Örneği, *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi,* 4 (3), 2016, 227-238.

Değirmenci, M., Kentsel Su Temininde Yeraltı Suyu Kaynaklarının Önemi, Kirlenme Riskleri ve Türkiye'deki Genel Durum, *Çevre Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 1 (1), 2000, 34-48.

Deniz, B., Manisa Yöresi Köy Ev Mimarisi, *Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi*, 6 (6), 1992, 17-46.

Deniz, B., Bekir Deniz, *"Gördes Halıları"* Bilim Birlik Başarı, Sayı. 45, 1986, 13-19.

Demirci, A., *Köyden Kente Göç ve Gerede Örneği, Geçmişten Günümüze Gerede Sempozyumu (20-21 Kasım 1999), (275-289),* Gerede Belediyesi Yayınları 1, Emin Ajans, Gerede 2000.

Demirel, E., Çaynak, N., Aydın, İ., Akım Gözlem İstasyonlarında Yatak Sürtünme Katsayısı ve Eğiminin Sayısal Yöntemle Bulunması, *İMO Teknik Dergi, 410,* 2013, 6575-6580.

Dinçer, B., Özaslan, M., *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2004),* Devlet Planlama Teşkilatı, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara 2004.

Dindi, F., *Soma Havzası ve Çevresindeki Neojen Yaşlı Volkanik Kayalarının Petrografisi ve Jeokimyası*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2011.

Doğan, M., Türkiye Ziraatinde Seracılık Faaliyetlerine Bir Örnek: Fethiye Ovasında Seracılık ve Önemi, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 12, 2004, 85-95.

Doğan, M., Türkiye Ziraatinde Makineleşme: Traktör ve Biçerdöverlerin Etkileri, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi, 14*, 2005, 66-75.

Doğan, M., Mengen Havzasında Nüfus Gelişimi ve Sorunları, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 23, 2011, 19-33.

Doğan, F., *1313 Aydın Vilayet Salnamesi,* (Yayımlanmamış Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü İzmir 1990.

Doğan, H. M., Kılıç, O. M., Yılmaz, D. S., Tokat İli Büyük Toprak Grupları, Erozyon Sınıfları ve Arazi Yetenek Sınıfları Tematik Harita Katmanlarının Cbs ile Hazırlanması ve Analizi, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi,* 30 (2), 2013, 18-29.

Doğan Sertkaya Ö., Dikili ve Çevresinde Turizm Faaliyetleri, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 14, 2005, 54-65.

Doğan Sertkaya, Ö., Soma Şehrinin Fonksiyonel Gelişimi, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 23, 2011, 1-18.

Doğanay, H., 1980 Genel Nüfus Sayımına Göre Türkiye'de Şehirli Nüfus ve Şehir Sayısındaki Artışlar (1960-1980), *Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, 15,* 1986, 1-22.

Doğanay, H., Türkiye'de İç Göçler ve Başlıca Sorunları, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 2,* 1991, 133-150.

Doğanay, H., *Demografya (Nüfus Bilimi),* İkinci Basım, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Ofset Matbaası, Erzurum 1991.

Doğanay, H., *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, Gazi Büro Kitabevi, Ankara 1994.

Doğanay, H., *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları No: 2982, İstanbul 1997.

Doğanay, H., *Coğrafyaya Giriş*, Çizgi Kitabevi, 4. Baskı, Konya 1998.

Doğanay, H., Koca, H., Ulaşımın Yerleşmeye Etkilerine İki Tipik Örnek: Fevzipaşa ve Nurdağı Kasabaları, *Türk Coğrafya Dergisi, 33,* 1998, 1-24.

Doğanay, H., Doğanay, S., Türkiye'de Orman Yangınları ve Alınması Gereken Önlemler, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 11, 2004, 31-48.

Doğanay, H., Özdemir, Ü., Şahin, İ. F., *Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2011.

Doğanay, H., Coşkun, O., *Tarım Coğrafyası*, Güncellenmiş 2. Baskı, Pegem Akademi, Ankara 2012.

Doğanay, H., Çavuş, A., *Türkiye Ekonomik Coğrafyası*, (Güncellenmiş ve Genişletilmiş 6. Baskı), Pegem Akademi, Ankara 2013.

Doğanay, H., Coşkun, O., *Enerji Kaynakları*, Pegem Akademi, Ankara 2013.

Doğanay, H., Altaş, N. T., Doğal Kaynaklar, Güncellenmiş 5. Baskı, Pegem Akademi, Erzurum 2013.

Doğanay, H., Zaman, S., *Türkiye Turizm Coğrafyası, Güncellenmiş* 4. Baskı, Pegem Akademi, Erzurum 2013.

Doğanay, H., Zaman, S., *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Güncellenmiş 4. Baskı, Pegem Akademi, Ankara 2013.

Doğanay, H., Orhan, F., Artvin İlinde Nüfusun Dağılışı, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 19 (31), 2014, 1-22.

Doğanay, H., Orhan, F., Şavşat'ta Geleneksel Köy Meskenleri ve Başlıca Sorunları, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (1), 2014, 273-297.

Doğanay, H., Orhan, F., *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, Geliştirilmiş ve Güncellenmiş 5. Baskı, Pegem Akademi, Ankara 2016.

Doğanay, H., *Coğrafya Bilim Alanları Sözlüğü*, Genişletilmiş 2. Basım, Pegem Akademi, Ankara 2017.

Doğaner, S., Turizmde Doğanın Önemi ve Türkiye'de Doğayı Koruma Çalışmaları, *İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri Enstitüsü Bülten Dergisi*, Sayı 2, İstanbul 1985, 117-124.

Doğaner, S., Dağ Turizmine Coğrafi Bir Yaklaşım: Uludağ'da Turizm, *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Araştırmaları Dergisi, 3,* 1991, 137-159.

Doğaner, S., Köyceğiz-Dalyan Çevresinde Coğrafi Özelliklerin Turizm Açısından Değerlendirilmesi*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 4, 1993-1996, 23-53.

Doğaner, S., Peri Bacalarının Turizm Bakımından Önemi, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı 30, 1995, 25-39.

Doğaner, S., *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Çantay Kitabevi, İstanbul 2001.

Doğaner, S., Miras Turizminin Coğrafi Kaynakları ve Korunması, *Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu Bildirileri,* (16-18 Nisan 2003), (1-8), Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 2003.

Doğaner, S., *Türkiye Kültür Turizmi*, Doğu Kitabevi, İstanbul 2013.

Dora, Ö., Kun, N., Candan, O., Menderes Masifinin Metamorfik Tarihçesi ve Jeotektonik Konumu, *Türkiye Jeoloji Bülteni, 35,* 1992, 1-14.

Dönmez, Y., Aydınözü, D., Bitki Örtüsü Özellikleri Açısından Türkiye, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 24, 2012, 1-17.

Dönmez, Y., Türkiye Bitki Coğrafyası Çalışmaları, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi, 29,* 2014, 1-27.

Durmuş, E., Yiğit, A., Türkiye'nin Meyve Üretim Yöreleri, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (2), Elazığ 2003, 23-54.

Efe, R., Yukarı Gediz Havzasında İklimin Doğal Bitki Örtüsü Dağılışına Etkisi, *Türk Coğrafya Dergisi, 33,* 1998, 79-99.

Efe, R., Sönmez, S., Ekolojik ve Floristik Özelliklerine göre Türkiye Orman Vejetasyonunun Bölgesel Dağılımı, *V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu (81-90),* Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Farklılıklar. A. Ü. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi. 25-26 Mayıs Ankara 2006.

Efe, R., *Biyocoğrafya*, Mkm Yayıncılık, İstanbul 2010.

Egemen, U., *Manisa'nın Salihli İlçesinin Jeotermal Kaynak Potansiyelinin Jeolojik ve Jeofizik Yöntemlerle İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana 2012.

Elibüyük, M., Yılmaz, E., Türkiye'nin Coğrafi Bölge ve Bölümlerine Göre Yükselti Basamakları ve Eğim Grupları, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 8 (1), 2010, 27-55.

Elibüyük, M., Yılmaz, E., Türkiye'de Sıcaklık Mevsimlerinin Ana Morfolojik Ünitelere Göre Değişimi 1: Ovalar ve Havzalar, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 10 (2), 2012, 165-193.

Elibüyük, M., Malatya İli Yerleşmelerinin Tarihsel Dönemlere Göre Coğrafi Dağılışı, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 53 (1), 2013, 183-220.

Elçi, H., *İzmir-Selçuk İlçesinin Mühendislik Jeolojisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2003.

Elçi, A., Gündüz, O., Şimşek, C., Torbalı Ovası Yüzeysel Akiferindeki Yeraltı Suyu Akımının Matematiksel Modelleme İle Tespiti, *V. Ulusal Hidroloji Kongresi*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 5-7 Eylül 2007, Ankara, 509-518

Elitez, İ., Yaltırak, C., Çameli Havzası'nın Miyosen-Kuvaterner Jeodinamiği, Burdur-Fethiye Makaslama Zonu (GB Türkiye), *Türkiye Jeoloji Bülteni,* 57, 3, 2014, 41-67.

Emecen, F, M., XVI. Asırda Manisa Esnafına Dair Bazı Mülahazalar, Türk Kültürü ve Ahilik*, XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri*, (203-210), 13-14 Eylül 1985 Kırşehir, İstanbul 1985.

Emecen, F. M., Evliya Çelebinin Manisa'ya Dair Verdiği Bilgilerin Değeri, *Türklük Araştırmaları Dergisi, 4,* 1982, 215-223.

Emecen, F., XVI. *Asırda Manisa Kazası,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.

Emecen, F. M., Manisa, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, 27*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2003.

Emecen, F. M., (2003) Manisa Maddesi, Ankara: *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 27, 577–588.

Emekli, G., Urla-Seferihisar Çevresinde Seracılık Etkinlikleri, *Ege Coğrafya Dergisi,* Cilt 6, Sayı 1, 1992, 179-198.

Emekli, G., Yararlanma Bakımından Türkiye Topraklarının Bölünüşü ve Zamanla Gösterdiği Değişmeler, *Ege Coğrafya Dergisi,* Cilt 8, Sayı 1, 1995, 225-236.

Emekli, G., Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm, *Ege Coğrafya Dergisi,* 15, 2006, 51-59.

Emekli, G., İbrahimov, A., Soykan, F., Turizmde Küreselleşmeye Coğrafi Yaklaşımlar ve Türkiye, *Ege Coğrafya Dergisi*, 15, 2006, 1-16.

Emiroğlu, M., Artan Nüfusumuz Karşısında Hayvancılığımızın Önemi, *Türk Coğrafya Dergisi,* 21, 1961, 75-96.

Emiroğlu, M., Zonguldak ve Batı Karadeniz Bölümünde Nüfus Hareketleri, *Türk Coğrafya Dergisi*, 18-19, (22-23), Ankara 1969, 149-167.

Emiroğlu, M., Türkiye'de Orman İçi Kırsal Yerleşmeler ve Bolu Örneği, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Araştırmaları Dergisi, 1-2,* 1972. 139-174.

Emiroğlu, M., Türkiye Coğrafi Bölgelerine Göre Şehir Yerleşmeleri ve Şehirli Nüfus, *Ankara Üniversitesi DTCF Coğrafya Araştırmaları Dergisi,* Sayı: 7, 1975, 125-157.

Emiroğlu, M., *Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1977.

Emiroğlu, M., Türkiye'de Son Sayımlar ve Kentleşme Olayının Boyutları, *Coğrafya Araştırmaları Dergisi, 10*, 1981, 43-82.

Emre, T., Gediz Grabeninin Tektonik Evrimi, *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 39 (2), 1996, 1-18.

Emre, Ö., Özalp, S., Doğan, A., Özaksoy, V., Yıldırım, C., Göktaş, F., İzmir Yakın Çevresinin Diri Fayları ve Deprem Potansiyelleri, *MTA Rapor* No: 10754, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Jeoloji Etütleri Dairesi, 2005.

Ercan, T., Günay, E., Savaşçın, M. Y., Simav ve Çevresindeki Senozoyik Yaşlı Volkanizmanın Bölgesel Yorumlanması, *Maden Tetkik ve Arama Dergisi, 97-98,* 1981-1982, 86-101.

Ercan, T., Türkecan, A., Dinçel, A., Günay, E., Kula-Selendi (Manisa) Dolaylarının Jeolojisi, *Jeoloji Mühendisliği Dergisi, 17*, 1983, 3-28.

Ercan, T., Türkecan, A., Can, B., Günay, E., Çevikbaş, A., Ateş, M., Batı Anadolu'da Manisa-Balıkesir Arasındaki Tersiyer Yaşlı Yalancı Bazaltların Özellikleri, *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, 30 (3), 1987, 31-42.

Ercan, T., Ergül, E., Akçören, F., Granit, A. S., Asutay, J., Balıkesir-Bandırma Arasının Jeolojisi, Tersiyer Volkanizmasının Petrolojisi ve Bölgesel Yayılımı, *Maden Tetkik Ve Arama Dergisi, 110, 1*990, 113-130.

Erdoğan, B., İzmir-Ankara Zonu ile Karaburun Kuşağının Tektonik İlişkisi, *Maden Tetkik ve Arama Dergisi, 110,* 1990, 1-15.

Erdoğan, N., *Çevre ve (Eko)turizm*, Erk Yayıncılık, Ankara 2003.

Erer, S., *Simav Depresyonu ve Çevresinin Jeomorfolojisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2028, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 86, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1977.

Erentöz, C., Türkiye Jeolojisine Üzerine Genel Bir Bakış, *MTA Dergisi, 48,* 1956, 37-52.

Ergene, A., *Toprak Biliminin Esasları*, Öz Eğitim Yayınları, Konya 1997.

Ergül, T., *Salihli Tarihi*, Tanık Matbaacılık, İzmir 1982.

Ergül, T., *Kurtuluş Savaşı'nda Manisa 1919–1922*, Manisa Kültür Sanat Yayınevi, Manisa 1991.

Ergün, S. G., Uğurlu, K. E., 1935 Yılından Günümüze Türkiye'de Tütün Ekimi ve Üretiminde Bölgesel Değişimler ile Alternatif Ürün Projesinin Etkileri, Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, *IV. Ulusal Coğrafya Sempozyumu,* (115-134), Ankara 2006.

Erhan, K., *Gerede İlçesinin Coğrafyası*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2013.

Erlat, E., Türkiye'de Günlük Yağışların Şiddeti Üzerine Bir İnceleme, *Ege Coğrafya Dergisi,* Cilt 9, Sayı 1, 1996, 159-184.

Erinç, S., Glasiyal ve Periglasiyal Morfoloji Bakımından Honaz ve Bozdağ, *Türk Coğrafya Dergisi,* 13-14, 1955, 25-43.

Erinç, S., Bilgin, T., Türkiye'de Drenaj Tipleri, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, Sayı:7, İstanbul 1956, 124-156.

Erinç, S., Türkiye'de Son Zirai Gelişmeler Hakkında, *Türk Coğrafya Dergisi,* 15-16, 1956, 47-63.

Erinç, S., Türkiye'de Akarsu Rejimlerine Toplu Bir Bakış, *Türk Coğrafya Dergisi, 17,* 1957, 93-117.

Erinç, S., Türkiye Toprak Çalışmaları ve Türkiye Toprak Coğrafyasının Ana Çizgileri, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, 15*, 1965, 1-39.

Erinç, S., *Vejetasyon Coğrafyası*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 2276, Coğrafya Enstitüsü Yayın No: 92, İstanbul 1972.

Erinç, S., *Klimatoloji ve Metodları,* İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 3278, Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 2, Gür-Ay Matbaası, İstanbul 1984.

Erinç, S., Türkiye'nin Şekillenmesinde Neotektoniğin Rolü ve Jeomorfoloji-Jeodinamik İlişkileri, *Jeomorfoloji Dergisi,* 5 (5), 11-25.

Erinç, S., *Jeomorfoloji I,* Der Yayınları, İstanbul 2012.

Erinç, S., *Jeomorfoloji II,* Der Yayınları, İstanbul 2012.

Erinç, S., Tümertekin E, Türkiye'de Yağış Oynaklığı, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 1(5-6), 205-209.

Erlat, E., Türkiye'de Günlük Yağışların Şiddeti Üzerine Bir İnceleme, *Ege Coğrafya Dergisi, 9,* 159-185.

Erlat, E., İzmir'de Maksimum Sıcaklıklar ve Sıcak Dalgaları, *Ege Coğrafya Dergisi,* Cilt 10, Sayı 1, 1999, 125-148.

Eroğlu, İ., *Yunt Dağı ve Çevresinin Coğrafi Etüdü*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2009.

Eroğlu, İ., Bozyiğit, R., Yunt Dağı ve Çevresinin Jeomorfolojik Özelliklerine Tektonik-Volkanik Unsurların Etkileri, *Marmara Coğrafya Dergisi, 25*, 2012, 32-59.

Erol, O., Türkiye'de Neojen ve Kuvaterner Aşınım Dönemleri, Bu Dönemlerin Aşınım Yüzeyleri İle Yaşıt (Korlan) Tortullara Göre Belirlenmesi, *Jeomorfoloji Dergisi, 8,* 1979, 1-40.

Erol, O., Türkiye'nin Genç Tektonik ve Jeomorfolojik Gelişimi, *Jeomorfoloji Dergisi*, Sayı: 11, 1983, 1-22.

Erol, O., Şencan, A., Çınarcık ve Güneyinin Jeomorfolojisi*, Coğrafya Araştırmaları Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu Yayını*, Cilt 4, Sayı 4, 1989, 71-81.

Erol, O., Şencan, A., Çınarcık ve Güneyinin Jeomorfolojisi, *Türk Tarih Kurumu Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 4, Ankara 1996, 71-80.

Erol, O., *Türkiye Jeomorfolojisi Ders Notu*, (Hazırlayan: D. Doğu Ateş), e-kitap, Ankara 2005.

Erol, O., *Genel Klimatoloji,* Çantay Kitabevi, İstanbul 2011.

Eröz, M., *Sosyolojik Yönden Türk Yer Adları, Türkiye Yer Adları Bildirileri Sempozyumu (11-13 Eylül 1984),* (43-53), Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Araştırma Dairesi, Yay. No:60, Seminer-Kongre Bildirileri Dizisi No:17, Ankara 1984.

Ersoy, E. Y., *Stratigraphy, Tectonic Evolution and Petrogenesis of the Volcanic Rocks İn The Gördes, Demirci And Emet Basins (Western Anatolia),* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2011.

Ertan, M., *19. Yüzyılda Gördes Kazasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006.

Ertekin, E., *Soma-Kınık-Erdelli Arasındaki Sahanın Doğal Bitki Örtüsü ve Değişimi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011.

Özgür, E. M., İl ve İlçe Merkezlerimizin Faal Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı Bakımından Sınıflandırılması. *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi,* 5, 1996, 53-71.

Esenli, F., Gördes Çevresindeki Zeolitli Tüflerde Hoylandit-Klinoptilolit Miktarlarının X – ışınları Difraksiyonu ile Kantitatif Tayini, *Jeoloji Mühendisliği Dergisi, 42,* 1993, 42-49.

Esenli, F., Gördes ve Zeolit (Klinoptilolit*), Düğüm Dergisi, 2,* 2005.

Evliya Çelebi, Seyahatname, C. IX, Üçdal Neşriyat İstanbul 1935.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C. 2, (Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı-Robert Dankoff) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, 9/32-33.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Cilt 9, Üç Dal Yayınları, 2012.

Garipağaoğlu, N., Türkiye'de Göç Eden Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı, *Türk Coğrafya Dergisi, 34*, 1996, 63-71.

Garipağaoğlu, N., Türkiye'de Göç Alan İllere Yönelen Nüfusun Eğitim Durumu, *Marmara Coğrafya Dergisi,* 2 (3), 2001, 1-86.

Girgin, M., Kütle Hareketleri Nedeniyle Yeri Değiştirilen Yerleşmelere Bir Örnek: Gördes (Manisa), *Doğu Coğrafya Dergisi*, 1 (1), 1995, 155-173.

Girgin, M., Aşkale Heyelanı (Erzurum), *Türk Coğrafya Dergisi,* 31, 1996, 155-166.

Girgin, M., Bulut, İ., Sevindi, C., Türkiye'deki Karayolu Geçitleri, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 27,* 2001, 89-109.

Girgin, M., Güner, İ., Salihli-Gördes Arasındaki Dam Yerleşmelerinde Fonksiyon Değişmeleri, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 7 (7), 2002, 47-67.

Gök, S., Türkiye Neojen Formasyonlarının Ekonomik Jeolojisi*, Jeoloji Mühendisliği Dergisi,* Sayı:4, 1978, 40-59.

Gök, Y., *Horasan İlçesi'nin Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 965, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları No: 124, Araştırma Serisi No: 49, Eser Ofset Matbaacılık, Erzurum 2007.

Gök, Y., Altaş N. T., Zaman, S., Aşkale Depremleri ve Etkileri, *Doğu Coğrafya Dergisi, 17,* 2007, 161-184.

Gökçe, N., Balıkesir Ovası-Kocaçay-Manyas Ovası ve Susurluk Çayı Arasında Kalan Sahanın Jeomorfolojisi, *Türk Coğrafya Dergisi,* 67, 2016, 21-31.

Gökgöz, A., Taşdelen, S., Kaya, M., Bülbül, A., Denizli Belediyesi Mücavir Alanının Hidrojeolojik ve Hidrokimyasal İncelemesi, *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 11 (1), 2005, 53-62.

Gökmen, E., *Osmanlı Dönemi Gördes Halıcılığı*, Celal Bayar Üniversitesi Yayın Yayınları Yayın No: 0013, Celal Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarih ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Manisa 2014.

Göktaş, F., *Gördes Neojen Havzasının Jeolojisi Hakkında Rapor*, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Jeoloji Etütleri Dairesi, Ankara 1996.

Göney, S., Mengen Havzasındaki Köy Meskenleri, İstanbul Üniversitesi, *Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 8 (17), 1967, 112-132.

Göney, S., *Büyük Menderes Bölgesi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1895, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 88, İstanbul 1975.

Göney, S., *Şehir Coğrafyası*, (3. Baskı), İstanbul Üniversitesi Yay. No: 3908, Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2274, Coğrafya Bölümü Yayınları No: 91, İstanbul 1977.

Göney, S., *Türkiye Ziraatinin Coğrafi Esasları I*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2600, Coğrafya Bölümü Yayınları No: 110, İstanbul 1987.

Gözenç, S., Arazinin Kullanılması ve Değerlendirilmesinin Coğrafi Yönden Tetkiki, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 20-21, 1974, 169-180.

Gözenç, S., Günal, N., Türkiye'nin Coğrafi Bölgelerinde Kır-Şehir Nüfus Ayrımı ile Şehir Nüfusunun 1/200.000 Ölçekli Haritada Yükselti Kademelerine Göre Tesbiti, *İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri Enstitüsü Bülten, 4,* 1987, 27-38.

Güler, S., Türk Mutfak Kültürü ve Yeme İçme Alışkanlıkları, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26,* 2010, 24-30.

Gümüş, E., İllerimizin Doğal Nüfus Artış Hızları Konusuna Bir Yaklaşım, *Türk Coğrafya Dergisi,* 27, 1992, 179-209.

Gümüşçü, A., Gümüşçü, O., Türkiye'de Haşhaş ve Haşhaş Tarımının Coğrafi Dağılışı, *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafya Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı: 6, Ankara 1997, 123-148.

Günal, N., Marmara ve Ege Bölgesinde Kır Yerleşmelerinin Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı, *Türk Coğrafya Dergisi,* 28, 1993, 143-154.

Günal, N., Gediz Havzasının İklimi, *Türk Coğrafya Dergisi,* 30, 1995, 67-96.

Günal, N., Manisa, Akhisar, Turgutlu, Salihli ve Alaşehir Ovaları ile Yakın Çevrelerinde Yıllık ve Aylık Yağış Değişmeleri, *Türk Coğrafya Dergisi,* 31, 1996, 55-76.

Günal, N., Turizmin Kırsal Yerleşme Üzerindeki Etkilerine Tipik Bir Örnek: Kadriye (Antalya), *Türk Coğrafya Dergisi,* 37, 2001, 1-21.

Günal, H., Ardışık İki Topografya ’da Yer Alan Toprakların Oluşumları ve Sınıflamaları, *GOÜ. Ziraat Fakültesi Dergisi*, 23 (2), 2006, 59-68.

Günay, M., *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Manisa’nın Sosyal ve Ekonomik Durumu (1650-1675),* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000.

Günbey, V. S., *Van İli Gezginci Arıcılık Hareketlerinin Belirlenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Van 2007.

Güner, İ., Coğrafi Bakımdan Bodrum İlçesi Yer Adları, *I. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı (28-30 Mayıs 2012),* (1171-1204), Mega Ofset Basım, Erzurum 2012.

Güner, Ş. T., Çömez, A., Özkan, K., Karataş, R., Çelik, N., Türkiye’deki Karaçam Ağaçlandırmalarının Verimlilik Modellemesi, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 66 (1), 2016, 159-172.

Güney, E., *Türkiye Hidrocoğrafyası*, Çantay Kitabevi, İstanbul 2004.

Güngör, Ş., Bozyiğit, R., Gazipaşa İlçesi’nde (Antalya) Köy Yerleşmeleri, *Marmara Coğrafya Dergisi,* 23, 2011, 267-292.

Güngördü, M., Güney Marmara Bölümünün Batı Kesiminde Kuru Orman, Maki ve Psödomakinin Coğrafi Dağılışı, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 9, 2001, 1-16.

Gürbüz, M., Karabulut, M., Sandal, E. K., Türkiye’den Yurtdışına Yasadışı Göçler: Pazarcık (Kahramanmaraş) Örneği, *Marmara Coğrafya Dergisi, 8,* 2003, 35-52.

Gürbüz, M., Yüreğir’e Göç Eden Nüfusun Sosyo-Ekonomik Özellikleri ve Şehirleşme Sürecindeki Değişimi, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 15, 2007, 1-12.

Gürbüz, M., Karabulut, M., Kırsal Göçler ile Sosyo-Ekonomik Özellikler Arasındaki İlişkilerin Analizi, *Türk Coğrafya Dergisi,* 50, 2008, 37-60.

Güreşçi, E., Köyden Kente Göçün Köydeki ve Kentteki Yansımaları: Akpınar Köyü Üzerine Bir Değerlendirme, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2 (2), 2010, 47-55.

Gürses, R., Karababa Taşkın, B., Anadolu'da Kaybolmakta Olan Bir Maddi Kültür Unsuru: Su Değirmenleri (Beypazarı Örneği), *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildirileri,* (645-667), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

Gürsoy, C. R., Türkiye'nin Tabii Yolları, *Türk Coğrafya Dergisi*, (Cumhuriyetimizin 50. Yılı Özel Sayısı), 26, 1973-1974, 24-33.

Güvenen, Y., Gördes, *Gördes Tarih ve Kültür Dergisi, 3*, 2003.

Hadimli, H., *Akseki İlçesi'nin Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2008.

Hadimli, H., Karakuzulu, Z., Birinci, S., Akseki İlçesi'ndeki Göçebe Hareketler, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 3 (10), 2010, 348-359.

Hakyemez, H. Y., Göktaş F., Erkal, T., Gediz Grabeninin Kuvaterner Jeolojisi ve Evrimi, *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 56 (2), 2013, 1-26.

Hayır, M., Demir, M. T., Sapanca Köylerinde Kırsal Yapının Değişimi, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi, 16,* 2008, 60-78.

Helvacı, C., Gündoğan, İ., Oyman, T., Sözbilir, H., Parlak, O., Çaldağ (Turgutlu-Manisa) Lateritik Ni-Co Yatağının Jeolojisi, Mineralojisi ve Jeokimyasal Özellikleri, Hacettepe Üniversitesi Yerbilimleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Bülteni, *Yerbilimleri,* 34 (2), 2013, 101-132.

Hocaoğlu, Ş., Bozcaada'nın Fiziki Coğrafyası, *Ege Coğrafya Dergisi,* Cilt 3, Sayı 1, 1985, 175-199.

Hoşgören, M. Y., *Akhisar Havzası (Jeolojik ve Jeomorfolojik Bir Etüt),* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Yayın No: 3088, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1983.

Hoşgören, M. Y., *Jeomorfolojinin Ana Çizgileri I,* Çantay Kitabevi, İstanbul 2011.

Hoşgören, M. Y., *Hidrografyanın Ana Çizgileri I*, Çantay Kitabevi, İstanbul 2015.

Hicri 1296 / Miladi1879 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi.

Hicri 1297 / Miladi11880 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi.

Hicri 1298 / Miladi 1881 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi.

Hicri 1299 / Miladi1882 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi.

Hicri 1300 / Miladi1885 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi.

Hicri 1302 / Miladi 1886 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi.

Hicri 1302 / Miladi 1885 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi.

Hicri 1303 / Miladi 1886 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi.

Hicri 1311/ Miladi1893 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi.

Hicri 1312/ Miladi1894 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi.

Hicri 1313/ Miladi1895 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi.

Hicri 1314/ Miladi1896 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi.

Hicri 1315 / Miladi1897 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi.

Hicri 1316 / Miladi11898 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi.

Hicri 1317/ Miladi11899 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi.

Hicri 1320/ Miladi1902 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi.

Hicri 1323/ Miladi1905 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi.

Hicri 1326/ Miladi1908 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi.

Ilgar, R., Çanakkale İlinde Zeytin Yetiştiriciliği ve Yaşanan Sorunlar, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 32, 2016, 19-32.

Irmak, A., *Sâlname Manisa Vilayeti Tarihi*, Tecelli Basımevi, İstanbul 1937.

Irmak, K., *Manisa Tarihi*, Ülkü Basımevi, İstanbul 1937.

Işık, V., Kuzey Menderes Masifinde Simav Makaslama Zonunun Mikro-tektonik Özellikleri, Batı Anadolu, Türkiye, *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 47 (2), 2004, 49- 91.

Işık, Ş., 1997 Nüfus Tespiti ve Türkiye Nüfusu Üzerine Bazı Yeni Gözlemler, *Ege Coğrafya Dergisi,* Cilt 10, Sayı 1, 1999, 149-172.

Işık, Ş., Türkiye'de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri, *Ege Coğrafya Dergisi,* 14, 2005, 57-71.

Işık, Ş., Türkiye'de Eğitim Amaçlı Göçler, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 7 (1), 2009, s. 27-37.

İbret, B. Ü., Tosya Şehri Yakın Çevresinde Gümele Yerleşmeleri, *Türk Coğrafya Dergisi,* 41, 2003, 1-22

İçel, G., Ataol, M., Türkiye'de Yıllık Ortalama Sıcaklıklar ile Yağışlarda Eğilimler ve NAO Arasındaki İlişkileri (1975-2009), *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 28, 2014, 55-68.

İlhan P., 19. *Yüzyıl Anadolu Şehirleri: Manisa, Edirne, Kütahya, Ankara, İstanbul, Antalya, Diyarbakır, Konya, İzmir,* Akademi Yayınevi, İzmir 1998.

İlker, S. S., Tuncay, H., Aker, H., *Bir Zamanlar Gördes,* Tunahan Matbaacılık, Manisa 1999.

İnandık, H., Dördüncü Zaman Kronolojisi, *Türk Coğrafya Dergisi,* 18-19, 1958-1959, 166-172.

İnandık, H., Ege Bölgesi Akarsularının Rejimleri, *Türk Coğrafya Dergisi,* 18-19, 1958, 78-100.

İnandık, H., Cöntürk, H., Türkiye Akarsularının Bazı Hidrolojik Özellikleri, *Türk Coğrafya Dergisi,* 20, 1960, 65-70.

İnandık, H., *Türkiye Bitki Coğrafyasına Giriş*, Baha Matbaası, İstanbul 1965.

İstanbullu, E., *Balıkesir-Dursunbey Skarn Yataklarının Jeolojik, Mineralojik ve Jeokimyasal Özellikleri,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2013.

İzbırak, R., *Sular Coğrafyası,* Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Kitapları Dizisi, İstanbul 1990.

İzbırak, R., *Coğrafya Terimler Sözlüğü,* Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1992.

Kadıoğlu, Y., Türkiye'de Fonksiyonel Özelliğini Kaybetmiş Geçici Yerleşmelere Bir Örnek: Tavas Bağ Evleri, *Marmara Coğrafya Dergisi,* 21, 2010, 98-114.

Kahraman, C., Selçuk (İzmir) Şehrinin Fonksiyonel Gelişimi, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 23, 2011, 33-54.

Kapluhan, E., Ziraat Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Bekilli (Denizli) Bağcılık, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 28, 2014, 36-54.

Karabacak, K., Türkiye'de Tütün Tarımı ve Coğrafi Dağılışı, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 15 (1), 2017, 27-48.

Karaboran, H. H., Türkiye'de Mevkii Adları Üzerine Bir Araştırma, *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984),* (97-148), Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları No: 60, Seminer Kongre Bildirileri Dizisi: 17, Ankara 1984.

Karabağ, S., Şahin, S., *Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, Gazi Kitabevi, Ankara 2011.

Karaçetin, H., Antik Çağ'da Anadolu'da Tarihi Yer Adları, *Türkiye Yer Adları Sempozyumu Bildirileri, (11-13 Eylül 1984), (219-223),* Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 60, Seminer Kongre Bildirileri Dizisi: 17, Ankara 1984.

Karademir, M., *Edirne Çeşmeleri,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007.

Karadeniz, V., *Koyulhisar'ın Coğrafi Etüdü*, Güven Matbaacılık, Erzurum 2011.

Karakeçili, Y., *Beşeri ve Ekonomik Coğrafya Açısından Köprübaşı (Manisa),* Nobel Bilimsel Eserler, Ankara 2016.

Karakuzulu, Z., *Karadeniz Ereğli İlçesinin Coğrafyası* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2002.

Karpat, K. H., *Ottoman Population 1830-1914,* The University Of Wisconsin Press, Londra 1985.

Karaşahin, H., *Gördes ve Çevresinde Dini Hayat*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.

Kasarcı, R., Türkiye'de Nüfus Gelişimi, *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 5,* 1996, 247-266.

Kaya, G., Posof Çayı Havzasında Yerleşmeler, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 5 (1), 2005, 71-96.

Kaya, F., Ağrı İlinde Arıcılık Yapısı ve Değerlendirme Durumu, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 12 (2), 2008, 35-55.

Kayan, İ., Öner, E., Sedimantolojik ve Paleontolojik Verilerle Gediz Delta Ovasında (İzmir) Alüvyal Jeomorfoloji Araştırmaları, *Ege Coğrafya Dergisi,* 24 (2), 2015, 1-27.

Kaydan, D., Tepe, I., Yağmur, M., Yergin, R., Ekim Yöntemi ve Sıklığının Buğdayda Tane Verimi, Bazı Verim Öğeleri ve Yabancı Otlar Üzerine Etkileri, *Tarım Bilimleri Dergisi, 17,* 2011, 310-323.

Kaygalak, İ., Işık, Ş., Kentleşmenin Yeni Ekonomik Boyutları, *Ege Coğrafya Dergisi,* 16, 2007, 17-35.

Kaymakçı, M., Türkiye Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği Üzerine Teknik ve EkonomikYaklaşımlar,http://www.ziraat.ege.edu.tr/~kaymakci/hayvancilik/1 pdf, (Erişim Tarihi: 08.07.2017).

Kaymaz, Ç. K., Özşahin, E., *Harbiye Şelalesi (Defne-Hatay) Doğal Ortam Özellikleri ve Turizm Potansiyeli, Coğrafya'da Yeni Yaklaşımlar,* Ed. Recep Efe, Prof. Dr. H.C. İbrahim Atalay'ın 45. Meslek Yılına Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2015, 347-362.

Kayserili, A, Altaş, N. T., Horasan İlçesi'ndeki Kır Meskenlerinin Kültürel Coğrafya Bakış Açısıyla İncelenmesi, *Doğu Coğrafya Dergisi,* 23, 2010, 81-102.

Kazancı, N., Emre, Ö., İleri, T., Girgin, M., Görür, N., Kocasu ve Gönen Çayı Deltalarının (Marmara Denizi Güney Kıyıları) Güncel Morfolojileri ve Tortul Fasiyesleri, *Maden Tetkik ve Arama Dergisi, 121,* 1999, 33-50.

Ketin, İ., Türkiye'nin Orojenik Gelişmesi, *Maden Tetkik ve Arama Dergisi, 53*, 1959, 78-86.

Ketin, İ., Türkiye'nin Genel Tektonik Durumu ile Başlıca Deprem Bölgeleri Arasındaki İlişkiler, *Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Dergisi, 71*, 1968, 129-135.

Ketin, İ., Türkiye'nin Başlıca Orojenik Olayları ve Paleocoğrafik Evrimi, *Maden Tetkik ve Arama Dergisi, 88*, 1977, 1-3.

Ketin, İ., *Türkiye Jeolojisine Giriş*, İstanbul Teknik Üniversitesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1983.

Keleş, R., Kentleşme, *Nüfus ve Çevre, Nüfus ve Çevre Konferansı*, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara 1983.

Kılıçbay, A., *Türkiye Ekonomisi*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985.

Kırmacı, B., Albuz Pehlivan, N., Güneş Seyhan, *Turizm ve Çevre*, Pegem Akademi, Ankara 2011.

Kırımlı, Y., Türkiye'de Kadın ve Erkeğin Kırda ve Kentte Ulaştığı Eğitim Seviyesi, *Türk Coğrafya Dergisi,* 31, 1996, 343-386.

Kıymaz, S., *Gediz Havzası Örneğinde Sulama Birliklerinin Sorunları ve Çözüm Yolları,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana 2006.

Kızılçaoğlu, A., Soykan, A., Balıkesir ve Çevresinde Yağış, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), 1998, 24-37.

Kızılaslan, H., Kızılaslan, N., Factors Affecting Honey Production in Apiculture in Turkey, *Journal of Applied Sciences Research*, 3 (10), 2007. 983-987.

Koca, H., *Düziçi İlçesinin Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 899, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları No: 111, Araştırma Serisi No: 46, Erzurum 2000.

Koca, H., Türkiye Mısır Ekim Alanları ve Üretiminin Coğrafi Dağılışı, *Doğu Coğrafya Dergisi, 5*, 2001, 193-221.

Koca, H., *Kuruluşu-Gelişmesi ve Fonksiyonel Özellikleri Yönünden Dörtyol Şehri*, Aktif Yayınevi, İstanbul 2005.

Koca, N., *Lapseki İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyas*ı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, , Erzurum 2003.

Koca, N., Lapseki İlçesinde Köy Yerleşmeleri, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 9 (12), 2004, 143-168.

Koç, H., Sağdıç, M., Göç Hareketinin Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Grubu Üzerine Etkisi (Sivas Örneği), *Marmara Coğrafya Dergisi,* 22, 2010, 295-324.

Koç, İ., Hancıoğlu, A., *Hane Halkı Nüfusu ve Konut Özellikleri*, 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Elma Teknik Matbaacılık, Ankara 2014.

Koç, T., Balıkesir İkizcetepeler Baraj Havzasında Kuraklık Sorunu, *International Symposium On Water and Treatment,* 1998, 55-66.

Koç, T., Balya Çevresinin (Balıkesir) Jeomorfolojisi, *Türk Coğrafya Dergisi,* 35, 2000, 203-221.

Koç, T., İrdem, C., Türkiye'de Yağışların Şiddet Bakımından Zamansal ve Alansal Değişkenliği, *Türk Coğrafya Dergisi,* 49, 2007, 1-42.

Koç, T., Kaz Dağı Kuzey Kesiminin (Bayramiç-Çanakkale) Jeomorfolojisi, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 5 (2), 2007, 27-53.

Koçak, Z., *Doğu Akdeniz'de Harnup ve Zeytin Kök Bölgesi Topraklarının Kimi Kalite Parametrelerinin Belirlenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana 2011.

Koçman, A.,Bozdağlar ve Çevresinin İklimi, *Ege Coğrafya Dergisi,* Cilt 2, Sayı 1, 1984, 57-108.

Koçman, A., İzmir-Bozdağlar Yöresinin Yapısal Jeomorfolojisi ve Evrimi, *Ege Coğrafya Dergisi*, 3 (1), İzmir 1985, 63-86.

Koçman, A., İzmir ve Yakın Çevresinde Aylık ve Yıllık Yağış Değişmeleri Üzerine Bir İnceleme, *Ege Coğrafya Dergisi,* Cilt 4, Sayı 1, 1988, 71-85.

Koçman, A., *Ege Ovalarının İklimi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 73, İzmir 1993.

Koçman, A., *Türkiye İklimi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İzmir 1993.

Koçman, A., Işık, Ş., Mutluer, M., Ege Ovalarında Yağış Değişkenliği ve Kuraklık Sorunu, *Ege Coğrafya Dergisi,* Cilt 8, Sayı 1, 1995, 25-36.

Koçman, A., Türkiye'de Yerleşim, Nüfus ve Doğal Kaynakları, *Türk Coğrafya Dergisi,* 32, 1997, 1-10.

Koçman, A., İzmir ve Yakın Çevresinde Aylık ve Yıllık Yağış Değişmeleri Üzerine Bir İnceleme, *Ege Coğrafya Dergisi, 4,* 1998, 71-87.

Koday, S., Dadaşköy Meskenlerinin Coğrafi Şartlarla İlişkisi, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi, 21,* 1995, 25-48.

Koday, S., *Murgul Çayı Havzasının Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Yayın No:912, Fen-Edebiyat Fakültesi. Yayın No:98, Araştırma Serisi No:69, Erzurum 2000.

Koday, S., Trakya'da Köy Adlarında Coğrafyanın Etkisi, *Geçmişte, Günümüzde ve Gelecekte Trakya, 28. Coğrafya Meslek Haftası Bildiriler Serisi*: 2 (10-12 Haziran 1998), (221-253), Türk Coğrafya Kurumu, Edirne 2000.

Koday, S., Gümüşhane İlinin Eğitim Coğrafyası, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (1), 2005, 45-56.

Koday, S., *Doğu Anadolu Bölgesinde Hayvancılık*, (I. Baskı), Atatürk Üniversitesi Yay. No. 949, Fen-Edebiyat Fak. Yay., No:104, Araştırmalar Serisi, No:74, Erzurum 2005.

Koday, S., Erhan, K., Tortum Çayı Vadisinde Yer Alan Belediye Örgütlü Yerleşmeler, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (2), 2009, 47-66.

Koday, S., Erhan, K., Çoruh Vadisinde Nüfusun Dağılışı, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (2), 2010, 1-10.

Koday, S., Kaya, G., Akbaş, F., Salihli İlçesinde Köy Adlarında Coğrafyanın Etkisi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (2), 2016, 559-582.

Koday, Z., *Hopa İlçesinin Coğrafyası*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1995.

Koday, Z., Türkiye'nin Tahıl Üretimi, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 35, İstanbul 2000, 299-320.

Koday, Z., *Arhavi Çayı Havzasının Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 934, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 100, Araştırma Serisi No: 71, Erzurum 2003.

Koday, Z., Gümüşhane İlinde Nüfus Hareketleri, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 5 (1), 2005, 57-69.

Koday, Z., İdari Coğrafya Özellikleri Bakımından Artvin, *I. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı, (28-30 Mayıs 2012*),(25-34), Mega Ofset Basım, Erzurum 2012.

Zeki Koday, Kübra Erhan, *Türkiye'de Mülki İdare Bölümlerinin İdare Bölümlerindeki ve Belediye Sınırlarındaki Değişikliğin Coğrafi Araştırmalara Etkisi- Artvin-Erzurum-Rize Örneği,* Serhat Zaman, Ogun Coşkun (Ed.), Coğrafyaya Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Hayati Doğanay, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2015, 429-446.

Koday, Z, Erhan, K, Akbaş, F., Manisa İlinin İdari Coğrafya Analizi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 20 (2), 2016, 537-558.

Koday, Z, Akbaş, F, Kaya, G., Akhisar Büyükşehir İlçesi'nin İdari Coğrafya Analizi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 21 (2), 2017, 449-455.

Konak, N., Akdeniz, N., Armağan, F., *Akhisar-Gölmarmara-Gördes-Sındırgı Dolaylarının Jeolojisi,* Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Jeoloji Dairesi Yayınları, Ankara 1980.

Kopar, İ., *Hasandağı ve Yakın Çevresinin Fiziki Coğrafyası*, Gündüz Eğitim Yayıncılık, Ankara 2007.

Koralay, O. E., Candan, O., Akal, C., Dora, Ö., Chen, F., Satır M., ve Oberhänslı, R., Menderes Masifindeki PanAfrikan ve Triyas Yaşlı Metagrananitoyidlerin Jeolojisi ve Jeokronolojisi Batı Anadolu-Türkiye, *Maden Tetkik ve Arama Dergisi,* 142, 2011, 69-121.

Korkut, C., İzmir Şehrinin Coğrafi Özellikleri, *Türk Coğrafya Dergisi,* 26, 1974, 87-105.

Köklü, N., *Dünkü Manisa'dan Resimler,* Ayyıldız Matbaacılık, 1, Ankara 1967.

Köklü, N., *Dünkü Manisa'dan Resimler,* Manisa Dergisi, 1, 1992, 1-45.

Köklü, N., Saruhan Sancağı Belediye Reis ve Meclis Üyeleri (1878-1887), *Manisa Dergisi,* 14.

Köklü, N., Saruhan Sancağı Belediye Reis ve Meclis Üyeleri (1878-1887), Sayı 14, *Manisa Dergisi,* Manisa 1997.

Köse, A., Balıkesir Çevresinde Geleneksel Kırsal Avlu Peyzajı ve Değişimi, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 12 (18), 2007, 7-38.

Kuşcu, R., *Güneşli Granitoyidinin (Gördes/Manisa) Petroloji ve Jeoloji,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2010.

Kütük, A, C., Yüksel, M., Sözüdoğru, S., Ömer F., Kayabah, İ., Gördes Zeolitli (Klinoptilolit) Tüflerinin Mineralojisi ve Bitki Yetiştirme Ortamında Kullanımı, *Jeoloji Mühendisliği Dergisi, 48*, 1996, 32-39.

Makal, A., Türkiye'de 1950-1965 Döneminde Tarım Kesiminde İşgücü ve Ücretli Emeğe İlişkin Gelişmeler, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* 56 (3), 2001, 103-140.

Malinowski, B., *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*, (Çeviren: Saadet Özkal), Kabalcı Yayınları, İstanbul 1992.

Manisa İl Yıllığı (1973), Manisa 1973.

Manisa 2000, Manisa Valiliği Yayınları, Birinci Baskı, Manisa 2000.

Manisa Vilayeti Hakkında Tabii, *Coğrafi, Tarihi, İdari, İktisadi, İçtimai, Malumatı Cami Mecmua*, İzmir 1932.

Manisa Vilayeti Meclisi Umumisi 1934 Senesi Müzakere ve Zabıtnamesi, Marifet Basımevi, İzmir 1934.

Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, İzmir 1932.

Manisa İl Yıllığı 1967, Ticaret Matbaacılık, İzmir 1968.

Manisa Valiliği, *Manisa* (Çeviren: Robert Bragner), Manisa Valiliği Yayınları.

Mater, B., *Toprak Coğrafyası*, Çantay Kitabevi, İstanbul 2004.

Mengüloğlu, K., *Biriktirme Haznelerinde Sızma Problemleri ve Gördes Barajı Durum Analizi,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2014.

Miladi 1927-1928 İzmir Vilayet Salnamesi.

Mutluer, M., Orta Gediz Havzasında Yerşekilleri ve Toprak Anamateryalinin Tarım Faaliyetleri Üzerine Etkisi, *Ege Coğrafya Dergisi, 9*, 1996, 267-282.

Mutluer, M., Edremit Yöresinde Kırsal Yerleşmelerin Coğrafi Dağılışını ve Nüfus Büyüklüğünü Etkileyen Faktörler, *Ege Coğrafya Dergisi,* Cilt 8, Sayı 1, 1995, s. 207-224.

Mutluer, M., *Uluslararası Göçler ve Türkiye*, Çantay Kitabevi, İstanbul 2003.

Nagata, Y., 16. Yüzyılda Manisa Köyleri, 1531 Tarihli Saruhan Sancağına ait Bir Tahrir Defterini İnceleme Denemesi, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat FakültesiTarih Dergisi, 32, İ*stanbul 1979, 731-758.

Nakhoul, T. E., *Uluslararası İşgücü Göçü Ve Türkiye*, (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2014.

Neyişçi, T., *Kızılçamın Ekolojisi*, Ormancılık Araştırma Enstitüsü Yayınları, Muhtelif Yayınlar Serisi 52, El Kitabı Dizisi 2, Ankara 1987.

Nişancı, A., *Klimatoloji*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yayınları No: 59, Samsun 1990.

Nowack, E., *Die Oberflachengestaltung Anatolies*. Petermanns Mitteilungen, 1933,234-236.

Oğuz, M., Çaldağ'da (Manisa) Jeolojik Bir Araştırma, *Maden Tetkik ve Arama Dergisi,* 68, 1967, 102-105.

Orhan, F., *Şavşat'ın Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, Eflal Ajans Matbaacılık, Şavşat 2015.

Ozansoy, F., Ege Bölgesi Karasal Senozoik Stratigrafisi (Balıkesir Güneyi, Soma - Bergama, Akhisar - Manisa ve Kısmen Tire), *MTA Dergisi, 55,* Ankara 1960, 1-27.

Öner, E., Mutluer, M., Akselendi Ovasında Kumul Oluşumu ve Buna Bağlı Çevre Sorunları, *Ege Coğrafya Dergisi, 7,* İzmir 1993, 133-160.

Öngör, S., Türkiye'de Kar Yağışları Rejimi Üzerinde Bazı Müşahadeler, *Türk Coğrafya Dergisi,* 18-19, 1958, 70-77.

Özav, L., Eski Gediz Kasabası Çevresinde Güme Yerleşmeleri, *Türk Coğrafya Dergisi,* 30, 1995, 173-187.

Özav, L., Oltu (Erzurum) İlçesindeki Köy Yerleşmelerinin Coğrafi Özellikleri ile İlgili Bir İnceleme, *Doğu Coğrafya Dergisi, 1, 1*995, 336-361.

Özav, L., *Simav Depresyonu ve Çevresinin Coğrafi Etüdü*, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 813, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları No: 64, Araştırma Serisi No: 10, Erzurum 1996.

Özav, L., Yasak, Ü., Sandıklı İlçesinde Nüfusun Gelişim, Dağılış ve Yoğunluk Özelliklerinin CBS ile Analizi, *Marmara Coğrafya Dergisi,* 14, 2006, 1-16.

Özcan, E., Sel Olayı ve Türkiye, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 26* (1), 2006, 35-50.

Özçağlar, A., Kasarcı, R., Türkiye'de Hanehalkı Sayılarının Coğrafi Dağılışı ve Kır Kesimi Hanehalkı Sayısının Ekonomik Faaliyete Göre Ayrımı, *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 5,* 1996, 1-27.

Özçağlar, A., Türkiye'nin İdari Coğrafyası Bakımından Köy, Bucak, İlçe, İl ve Belde Kavramları Üzerine Düşünceler, *D.T.C.F. Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 1996, 7-24.

Özçağlar, A., *Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler (Kasabalar-Şehirler),* Ekol Yayınevi, Ankara 1997.

Özçağlar, A., Türkiye de Mülki İdari Bölümlerinin İdari Coğrafya Analizi, Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 3 (1), Ankara 2005, 1-25.

Özçağlar, A., *İdari Coğrafya*, (I. Baskı), Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara 2011.

Özdemir, H., *Havza Morfometrisi ve Taşkınlar, Fiziki Coğrafya Araştırmaları Sistematik ve Bölgesel*, Türk Coğrafya Kurumu Yayınları, 5 İstanbul 2011, 507-526.

Özdemir, H., Türkiye'de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme, *Akademik Bakış Dergisi, 30,* 2012, 1-18.

Özdemir, M. A., Bahadır, M., Türkiye'de Önemli Bir Seracılık Alanı: Yalova İli, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 5 (1), 2007, 17-36.

Özel, N., Albayrak Akbin, N., Altun, N., Öner, H., Akbin, G., *Ege Bölgesi Maki Alanlarında Bitki Toplumları ile Yetişme Ortamları Arasındaki İlişkiler*, Çevre ve Orman Bakanlığı, Ege Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, Bakanlık Yayın No: 262, Müdürlük Yayın No: 40, No: 31, Teknik Bülten, İzmir 2006.

Özer, Y. E., Sanayi Bölgelerinin Gelişim Sürecinin Türkiye ve Dünyadaki Yansımaları, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yönetim Bilimleri Dergisi,* 6 (1), 2008, 1-19.

Özer, M., *Sancaklı Yörükleri,* Umay Yayınları, İzmir 2006.

Özey, R., Coğrafi Bölgeler Perspektifinde Kalkınma Modelleri, *Türk Coğrafya Dergisi,* 29, 1994, 115-124.

Özey, R., Akseki Köyünün Coğrafyası, *Marmara Coğrafya Dergisi,* 11, 2005, 1-26.

Özey, R., Bozdoğan'ın Doğal Coğrafyası, *Marmara Coğrafya Dergisi,* 13, 2006, 1-14.

Özey, R., Bozdoğan'ın Beşeri Coğrafyası, *Marmara Coğrafya Dergisi,* 15, 2007, 1-36.

Özey, R., Bozdoğan'ın Ekonomik Coğrafyası, *Marmara Coğrafya Dergisi,* 16, 2007, 1-42.

Özgen, S., Turgay, Ö., Turgay, L., *Türkiye Maden Envanteri (İllere Göre),* Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Yayınları, Yayın No: 179, Ankara 1980.

Özgüç, N., *Sayfiye Yerleşmeleri: Gelişme ve Başlıca Özellikler,* İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, 22, 1977, 143-162.

Özgüç, N., Türkiye'de Sanayi Faaliyetlerinin Gelişmesi, Yapısı ve Dağılışı, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, 2, 1986-1987, 35-70.

Özgüç, N., *Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler,* 4. Baskı, Çantay Kitabevi, İstanbul 2003.

Özgür, R., Aydın-Germencik-Ortaklar Dolayında Genç Tektoniğe Bağlı Jeomorfolojik Gelişme, *Maden Tetkik ve Arama Dergisi, 99-100*. Cilt, 1982-1983, 142-147.

Özgür, E, M., İl ve İlçe Merkezlerimizin, Faal Nüfuusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı Bakımından Sınıflandırılması, Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 1996, 5, 53-71.

Özkul, İ., Sarı, Y., Türkiye'de Tütün Sektörünün Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri, *2. Ulusal İktisat Kongresi, 20-22 Şubat 2008,* (1-22), Dokuz Eylül Üniversitesi İktisat Bölümü, İzmir 2008.

Özön, M. N., Özön, N.*, Evliya Çelebi Seyahatname,* C.IX, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 1935.

Özşahin, E., Ganos (Işıklar) Dağı ve Yakın Çevresindeki (Tekirdağ) Akarsuların Drenaj Özellikleri, *The Journal of Academic Social Science Studies,* 35, 2015, 139-162.

Öztekin, N., Çetin, R., Günlük Azami Yağışlar, *Türk Coğrafya Dergisi,* 24-25, 1967, 263-272.

Öztürk, M., Altuntepe, N., Türkiye'de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması, *Yaşar Üniversitesi Dergisi,* 3 (11), 2008, 1587-1625.

Öztürk, A., Koçyiğit, A., Menderes Grubu Kayalarının Temel-Örtü İlişkisine Yapısal Bir Yaklaşım (Selimiye-Muğla), *Türkiye Jeoloji Bülteni,* 26, 1983, 99-106.

Öztürk, H., *Gördes Halılarında Kullanılan Motiflerin Morfolojisi, Grafiksel Açıdan İncelenmesi ve Yeni Tasarımlar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1995.

Öztürk, İ., Aydın, Ö., Türk Halıcılığının Tarihsel Gelişimi ve Gördes Halıları, *Türkiyemiz Dergisi*, 24. Yıl, Sayı 72, 1994, 22-36.

Pınar, Ö., Bakırçay Deltasının Alüvyal Jeomorfolojisi, *Ege Coğrafya Dergisi*, 3 (1), 1985, 87-100.

Pretextat, L., *Türkiye'de Sanatlar ve Zanaatlar 19. Yüzyılın Sonu*, İstanbul 1975.

Qakes, H., *Türkiye Toprakları*, Türk Ziraat Mühendisleri Birliği Neşriyatı, 18, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir 1958.

Ramsay, W.M., *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (çev. Mihri Pektaş), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1961.

Rumi 1304 / Miladi1888 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi.

Rumi 1306 / Miladi1890 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi.

Rumi 1307 / Miladi1891 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi.

Sağlam, S., Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 5, 2006, 33-44.

Sandal, E. K., Gürbüz, M., Mersin Şehrinin Mekansal Gelişimi ve Çevresindeki Tarım Alanlarının Amaç Dışı Kullanımı, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 1 (1), 2003, 117-130.

Sandal, E. K., Karabulut, M., Gürbüz, M., Türkiye'nin Ağırlıklı Nüfus Merkezleri, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 1 (2), 2003, 13-24.

Sandal, E. K., Sosyo-Ekonomik Temelli Kültür Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Adana Örneği, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 6 (1), 2008, s. 53-67.

Samî, Ş., *Kâmûsu'l-A'lâm, II,* İstanbul 1306, Tıpkıbasım, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996.

Samî, Ş., *Kâmûsu'l-A'lam*, C. V, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996.

Sargın, A. H., *Yeraltı Suları*, DSİ Genel Müdürlüğü, Jeoteknik Hizmetler ve Yeraltı Suları Dairesi Başkanlığı, Ankara 2010.

Sarıbey Haykıran, A., Aydın Vilayet Salnamelerinde Birgi, *Tarih Okulu Dergisi, 18,* 473-501.

Saygılı, A., *Demirci Havzası (İçikler Çevresi) Doğu Kenarının Jeolojisi,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2008.

Schuiling, R. D., Türkiye'nin Güneybatısındaki Menderes Migmatit Kompleksinin Petrolojisi, *Yaşı ve Yapısı Hakkında, Maden Tetkik ve Arama Dergisi, 58,* 1962, 71-84.

Selçuk, L., Aydın, H., Kuvaterner Yaşlı Alüvyonal Zeminlerin Kuvvetli Yer Hareketine Etkisi: 2011 Van Depremleri, *Jeoloji Mühendisliği Dergisi,* 36 (2), 2012, 75-97.

Selen, H. S., Türkiye'de Köy Yerleşmeleri ve Şehirleşme Hareketleri, *Türk Coğrafya Dergisi, 7-8,* 1945, 97-106.

Semiz, B., *Simav ve Gediz Arasındaki (Kütahya-Batı Anadolu) Magmatik Kayaların Jeolojik, Petrografik ve Petrokimyasal Olarak İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Denizli 2011.

Sergün, Ü., Türkiye'de Nüfus Artışı ve Sorunları, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi,* Sayı: 20-21, İstanbul 1974-1977, 211-223.

Sergün, Ü., *Beşeri ve İktisadi Coğrafya Açısından Bir İnceleme: Uluova*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2029, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 82, İstanbul 1975.

Sergün, Ü., *Kocaeli Yarımadasında Kırsal Yerleşme*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 3370, İstanbul 1986.

Sergün, Ü., Yeryüzünün Nüfuslanması Sürecinde Gelişme Evreleri, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 3, 1988-1992, 27-36.

Sergün, Ü., Türkiye'de Kır Nüfusunun Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 4, 1993-1996, 7-15.

Sever, R., Koca, H., Karlıova'nın Arıcılık Potansiyeli ve Değerlendirme Durumu, *Doğu Coğrafya Dergisi, 19,* 2008, 7-24.

Sezer, L. İ., İklim ve Vejetasyon Sınıflandırması Konusunda Yeni Bir İndis Denemesi, *Ege Coğrafya Dergisi,* Cilt 4, Sayı 1, 1988, 161-201.

Sezer, L. İ., Türkiye'de Ortalama Yıllık Sıcaklık Farkının Dağılışı ve Kontinentalite Üzerine Yeni Bir Formül, *Ege Coğrafya Dergisi,* Cilt 5, Sayı 1, 1990, 110-159.

Sezer, L. İ., Manisa'nın Enerji Bilançosu ve Don Olaylı Günleri Üzerinde Bir İnceleme, *Ege Coğrafya Dergisi,* Cilt 6, Sayı 1, 1992, 85-100.

Sıvacı, T., *Gördes Halılarının Renk Motif ve Desen Özelliklerinde Görülen Değişim ve Nedenleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Isparta 2014.

Somuncu, M., Dağcılık ve Dağ Turizmindeki İkilem: Ekonomik Yarar ve Ekolojik Bedel, *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2 (1), 2004, 1-21.

Soykan, A., *Sındırgı ve Bigadiç Depresyonları ile Yakın Çevresinin Jeomorfolojisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993.

Soykan, F., Ege Bölgesinde Turizm Ulaştırması, *Ege Coğrafya Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, 1996, 71-88.

Soykan, F., Doğal Çevre ve Kırsal Kültürle Bütünleşen Bir Turizm Türü: Kırsal Turizm, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 10 (1), 1999, 67-75.

Soykan, F., Kırsal Turizm ve Türkiye Turizmi için Önemi, *Ege Coğrafya Dergisi, 12*, 2003, 1-11.

Soykan, F., Kırsal Turizm ve Türkiye Turizmi İçin Önemi, *Ege Coğrafya Dergisi,* Cilt 12, 2003, 1-11.

Sözer, A. N., Türkiye'nin Kırsal Yerleşim Coğrafyasına İlişkin Terminolojik Sorunlar ve Tipolojik Yaklaşımlar, *Ege Coğrafya Dergisi,* Cilt 1, Sayı 1, 1983, 1-13.

Sözer, A. N., İzmir: Ege'nin Metropolü, *Ege Coğrafya Dergisi,* Cilt 4, Sayı 1, 1988, 1-18.

Sütgibi, S., Türkiye'de Yerleşim Ekolojisi Üzerine Bazı Düşünceler, *Ege Coğrafya Dergisi*, 17 (1), 2008, 61-71.

Sür, A., *Alanya'nın İklimi,* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No: 270, Ankara 1977.

Şahin, C., Sipahioğlu, Ş., *Doğal Afetler ve Türkiye*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2003.

Şahin, C., Doğanay, H., Özcan, N. A., *Türkiye Coğrafyası*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2005.

Şahin, İ. F., Gök, Y., Erzincan İlinde Arıcılık, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 9 (11), 2004, 7-30.

Şahin, İ. F., Zaman, M., Hayvancılıkta Önemli Bir Yem Kaynağı: Silaj, *Doğu Coğrafya Dergisi, 23,* 2010, 1-18.

Şahin, İ. F., *Türkiye'de Karayolu Ulaşımı ve Geçitler*, Pegem Akademi, Ankara 2013.

Şahin Kütük, B., Türkiye'den Batı Avrupa'ya İşçi Göçünün Sosyolojik Çalışmalara Yansımaları*, Sosyoloji Konferansları,* (609-654), 52, 2015.

Şen, E., Türkiye'de Mevsimlik İşgücü Göçleri Üzerine Düşünceler, *Ege Coğrafya Dergisi,* Cilt 2, Sayı 1, 1984, 1-7.

Şimşek, C., Filiz, Ş., Torbalı Ovası ve Çevresindeki Akiferlerin Hidrojeolojisi ve Kirlenebilirliği, *Dokuz Eylül Üniversitesi Fen ve Mühendislik Dergisi,* 7 (2), 2005, 21-37.

Tağıl, Ş., Dikili ve Bergama Çevresinde Yağış Özellikleri ve Yağış Değişkenliği,*Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (3), 1999, 62-78.

Tağıl, Ş., Balıkesir Ovası ve Yakın Çevresinin Neotektonik Özellikleri ve Depremselliği*, Coğrafi Bilimler Dergisi,* 2 (1), 2004, 73-94.

Talay, İ., Akpınar, N., Belkayalı, N., Doğal Kaynakların Rekreasyonel ve Turizm Amaçlı Kullanımının Ekonomik Değerinin Tespiti: Göreme Tarihi Milli Parkı Örneği, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 8 (2), 2010, 137-146.

Talay, İ., Kaya, F., Belkayalı, N., Sosyo-Ekonomik Yapının Rekreasyonel Eğilim ve Talepler Üzerine Etkisi: Bartın Kenti Örneği, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 8 (2), 2010, 147-156.

Taner, S., Batı Pontidler'in ve Komşu Havzalarının Oluşumlarının Levha Tektoniği Kuramıyla Açıklanması, *Maden Tetkik ve Arama Dergisi, 93-94,* 1980, 1-19.

Tanoğlu, A., Türkiye'nin Kuraklık İndisleri, *Türk Coğrafya Dergisi, 1,* 1943, 36-41.

Tanoğlu, A., Türkiye'de Büyük Su İşlerinin Bugünkü Durumu ve Türkiye'nin Su Davası, *Türk Coğrafya Dergisi, 3-4,* 1943, 287-308.

Tanoğlu, A., Türkiye'nin İrtifa Kuşakları, *Türk Coğrafya Dergisi*, 1947, Sayı: 9-10, 37-63.

Tanoğlu, A., *İskan Coğrafyası: Esas Fikirler Problemler ve Metod,* Türkiyat Mecmuası, XI (27-28), İstanbul 1954.

Tanoğlu, A., *Beşeri Coğrafya Nüfus ve Yerleşme,* İkinci Baskı, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1103, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Neşriyatı No: 45, Taş Matbaası, İstanbul 1969.

Tanoğlu, A., *Nüfus ve Yerleşme*, Cilt I, İkinci Baskı, İstanbul 1969.

Tandoğan, A., *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu*, Eser Ofset Matbaası, Trabzon 1998.

Taş, B., Yakar, M., Afyonkarahisar İlinde Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 7 (2), 2009, 149-161.

Taş, B., *Sandıklı İlçesinde Arazi Kullanımı ve Planlama Önerileri,* Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara 2010.

Taş, B., Tarım Alanlarının Planlaması Sürecinde SWOT Analizi Kullanımına Bir Örnek: Sandıklı İlçesi, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 9 (2), 2011, 189-207.

Taş, B., Türkiye'de Coğrafi Bakış Açısıyla Köy Kavramı, *TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, (13-14 Ekim 2016)*, (292-302), Ankara 2016.

Taşlıgil, N., Türkiye'de Tütün Ziraati, *Türk Coğrafya Dergisi,* 27, 1992, 129-138.

Taşlıgil, N., Spil Dağı Milli Parkı, *Türk Coğrafya Dergisi,* 29, 1994, 257-268.

Tekdemir, M., *Bilinmeyen Yönleriyle Gördes,* Arkeoloji Sanat Yayınları, Elazığ 1974.

Tekdemir, M., *Bilinmeyen Yönleriyle Gördes,* Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2016.

Tekeli, İ., Türkiye'de İç Göç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi, *Türkiye'de İç Göç Konferansı (6-8 Haziran 1997, Bolu/Gerede)* (7-21), Numune Matbaacılık, İstanbul 1998.

Temuçin, E., Aylık Değişme Oranlarına Göre Türkiye'de Yağış Rejimi Tipleri, *Ege Coğrafya Dergisi,* Cilt 5, Sayı 1, 1990, 160-183.

Temucin, E., *Manisa ve Akhisar Ovalarında İklim – Ortam İlişkileri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1991.

Texier, C., Asie Mineure, Description Géographique, Historique et Archéologique des Provinces et des Villes de la Chersonnése d'Asie, Firmin Didot Frères, Fils et C, Editeurs de Imprimeurs de L'Institut de France, Paris 1862.

Texier, C., *Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi,* (çev.Ali Suat) Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2002.

Timor, A. N., Tıbbi Coğrafya: Kapsamı ve Amacı, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi, 4,* 1996,

Timor, A. N., Orta Büyüklükteki Şehirler ve Taşıdıkları Önem, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 5, 1997, 83-101.

Toksoy, D., Ayaz, H., Gökhan Şen, Doğu Karadeniz Bölgesinde Orman-Köylü İlişkileri, *Kafkas Üniversitesi Artvin Orman Fakültesi Dergisi,* 6 (1-2), 2005, 79-85.

Tolun Denker, B., *Yerleşme Coğrafyası-Kır Yerleşmeleri,* İstanbul Üniversitesi Yay. No:2275,Coğrafya Enst. Yay. No: 93, Edebiyat Fak. Matbaası, İstanbul 1977.

Topçu, P., *Tarım Arazilerinin Korunması ve Etkin Kullanılmasına Yönelik Politikalar,* (Uzmanlık Tezi), Kalkınma Bakanlığı İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Yayın No: 2836, Ankara 2012.

Toroğlu, E., Niğde İli'nde Göç Hareketleri ve Göçler, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 5 (1), 2007, 75-96.

Toroğlu, E., Ünaldı, Ü. E., Aladağlar'da (Toros Dağları) Bitki Örtüsünün Ekolojik Şartları, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 2, 2008, s. 23-46.

Tunçdilek, N., *Türkiye İskan Coğrafyası Kır İskanı (Köy-Altı İskan Şekilleri),* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları 1283, Coğrafya Enstitüsü Yayınları: 49, İstanbul 1967.

Tunçdilek, N., *Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi,* İstanbul Üniversitesi Yay, No: 3367, Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yay. No: 4, İstanbul 1986.

Tunçel, H., Türkiye'de (1966-1986 Yılları Arasında) Arıcılığa Genel Bir Bakış, *Türkiye Coğrafyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi,* 1, 1992, 97-126.

Tunçel, H., Türkiye'de İsmi Değiştirilen Köyler, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 10 (2) 2000, 23-34.

Tunçel, M., Türkiye'de Yer Değiştiren Şehirler Hakkında Bir İlk Not, *İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Dergisi,* 20-21, 1977, 119-128.

Tümertekin, E., Türkiye Kurak Bölgelerinde Buğday Yetişme Devresi ile Kurak Devre Arasındaki Zaman Münasebetleri, *Türk Coğrafya Dergisi,* 13-14, 1955, 107-124.

Tümertekin, E., Türkiye'de Kuraklık Süresinin Coğrafi Dağılışı, *Türk Coğrafya Dergisi,* 15-16, 1956, 145-150.

Tümertekin, E., Türkiye Sanayiinin Bünyesi ve Dağılışı, *Türk Coğrafya Dergisi,* 17, 1957, 20-50.

Tümertekin, E., Türkiye Sanayiinin Coğrafi Temelleri, *Türk Coğrafya Dergisi,* Sayı 18-19, 1959, 16-54.

Tümertekin, E., Cöntürk, H., Türkiye'de Yıllık Yağışlar, *Türk Coğrafya Dergisi,* 20, 1960, 51-64.

Tümertekin, E., İzmir'de Sanayi Faaliyetlerinin Bünyesi ve Dağılışı, *Türk Coğrafya Dergisi,* 21, 1961, 45-62.

Tümertekin, E., *Türkiye'de İç Göçler,* İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1371, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 54, İstanbul 1968.

Tümertekin, E., *Sanayi Coğrafyası,* (Genişletilmiş 3. Baskı), İstanbul Üniversitesi Yayın No: 751, Coğrafya Enstitüsü Yayın No: 22, İstanbul 1969.

Tümertekin, E., *Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar,* İstanbul Üniversitesi Yayınları No:1840, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 72, İstanbul 1973.

Tümertekin, E., Türkiye'de Tarımda Yeni Gelişmeler, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 2, 1986-1987, 1-34.

Tümertekin, E., *Ulaşım Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2053, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 85, İstanbul 1987.

Tümertekin, E., Özgüç, N., *Ekonomik Coğrafya,* Çantay Kitabevi, İstanbul 1999.

Tümertekin, E., Özgüç, N., *Ekonomik Coğrafya (Küreselleşme ve Kalkınma),* 14. Baskı, Çantay Kitabevi, İstanbul 2015.

Tümertekin, E., Özgüç, N., *Beşeri Coğrafya (İnsan, Kültür, Mekân),* 15. Baskı, Çantay Kitabevi, İstanbul 2015.

Tümsavaş, Z., Aksoy, E., Kahverengi Orman Büyük Toprak Grubu Topraklarının Verimlilik Durumlarının Belirlenmesi, *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 23 (1), 2009, 43-54.

Türkeş, M., *Türkiye'de Kurak Bölgeler ve Önemli Kurak Yıllar*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü, İstanbul 1990.

Türkeş, M., Meteorological Drought in Turkey: A Historical Perspective 1930-1993, *Drought Network News*, Volume 8, No: 3, 1996, 17-21.

Türkeş, M., *Klimatoloji ve Meteoroloji*, Kriter Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2010.

Türkeş, M., Spatial And Temporal Analysis of Annual Rainfall Variations In Turkey, *International Journal Of Climatology*, Volume. 16, 1057-1076.

Türkeş, M., Akhisar ve Manisa Yörelerinin Yağış ve Kuraklık İndisi Dizilerindeki Değişimlerin Hidroklimatolojik ve Zaman Dizisi Çözümlemesi ve Sonuçların Çölleşme Açısından Coğrafi Bireşimi, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 9 (1), Ankara 2011, 79-99.

Türkoğlu, A., Uça, S., Türkiye'de Halk Eğitimi: Tarihsel Gelişimi, Sorunları ve Çözüm Önerileri, *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi,* 2 (2), 2011, 48-62.

Tütengil, C. O., Az Gelişmenin Sebepleri, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi,* Dokuzuncu Konferans, 4, 1963, 152-160.

Tüzemen, S., *Olur'un Beşeri ve İktisadi Coğrafyası* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1991.

Uluçay M. Ç., Gökçen, İ., *Manisa Tarihine Genel Bir Bakış*, Ay Matbaası, İstanbul 1939.

Uğur, A., Aydın Şehrinin Kuruluşu ve Gelime Evreleri, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 1 (2), 2003, 41-62.

Uzel, B., *Cumaovası (Menderes) Havzasının Kuvaterner Jeolojisi ve Aktif Tektoniği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2007.

Uzunoğlu, H., Türkiye'nin Batıya Açılan Yüzü İzmir'in Profili, *Arge Bülten*, 2014 Ağustos-Bölgesel, İzmir Ticaret Odası, İzmir 2014, 26-35.

Ünal, A., *Mustafakemalpaşa (Bursa) ve Susurluk (Balıkesir) Arasında Mostra Veren Magmatik Kayaçların Jeolojisi ve Petrolojisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2013.

Ünal, Ç., İznik İlçesinin Turizm Potansiyeli, *Türk Coğrafya Dergisi,* 32, 1997, 197-219.

Ünal, Ç., Erzurum'un Tarım Potansiyeli, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 8 (10), 2003, 189-211.

Ünal, Ç., Erzurum'un Hayvancılık Potansiyeli, *Doğu Coğrafya Dergisi, 12*, 2004, 257-274.

Ünal, Ç., *Türkiye'de Sanayi (Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Yapısı),* Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 985, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları No: 127, Araştırma Serisi No: 52, Mega Ofset Matbaacılık, Erzurum 2010.

Ünalan, T., Türkiye'de İç Göçe İlişkin Veri Kaynaklarının Değerlendirilmesi, *Türkiye'de İç Göç Konferansı* (6-8 Haziran 1997, Bolu/Gerede) (91-103), Numune Matbaacılık, İstanbul 1998.

Ünay, E., Göktaş, F., Söke Çevresi (Aydın) Geç Erken Miyosen ve Kuvaterner Yaşlı Küçük Memelileri: Ön Sonuçlar, *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 42 (2), 1999, 99-113.

Ünay, E., Göktaş, F., Kınık (Gördes) Çevresindeki Erken Miyosen Yaşlı Linyitli Çökellerin Küçük Memeli Biyokronolojisi: Ön Sonuçlar, *Türkiye Jeoloji Bülteni,* 43 (1), 2000, 1-5.

Ünlü, M., *Gediz Akarsuyu Havzasının Hidrolojik Etüdü ve Planlaması,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1991.

Üstün, H., Yetiş, C., Hisarcık (Emet-Kütahya) Güneyi Neojen Stratigrafisi, *Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi,* 19 (4), 2008, 39-49.

Üzülmez, M., Yılmaz, A., Çıkrıkçı Köyü'nde (Manisa) Meskenler ve Çevre İlişkisi, *Studies Of The Ottoman Domain,* 7 (12), 2017, 237-254.

Vural, S., *Urganlı (Turgutlu-Manisa) Jeotermal Alanının Jeolojisi ve Hidrojeokimyasal Özellikleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli 2009.

Yağmurlu, F., Çıtak (Akhisar) Kömür Yataklarının Jeolojisi ve Kömür Potansiyeli, *4. Türkiye Kömür Kongresi Bülteni,* Maden Müh. Odası Yayını, Zonguldak 1982, 39-60.

Yağmurlu, F., Karayiğit, A. İ.,, Çıtak (Akhisar) Linyitlerinin Petrografik Özellikleri, *Türkiye 4. Kömür Kongresi*, TMMOB Maden Mühendisleri Odası Yayını, 1984, 111-123.

Yağmurlu, F., Karayiğit, A. İ., Çıtak (Akhisar) Linyitlerinin Petrografik Özellikleri. *Türkiye 4. Kömür Kongresi*, TMMOB Maden Mühendisleri Odası Yayını, 1984, 111-122.

Yağmurlu, F., Salihli Güneyinde Üste Doğru Kabalaşan Neojen Yaşlı Alüvyonel Yelpaze Çökelleri ve Gediz Grabeninin Tektonosedimanter Gelişimi, *Türkiye Jeoloji Bülteni, 30,* 1987, 33-40.

Yağmurlu, F., Baykal, H., Gördes Barajı ve Çevresinin Temel Jeolojik Özellikleri, *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 32 (1-2), 1989, 1-7.

Yakar, M., Yazıcı, H., Emirdağ İlçesinde Göçlerin Tarım Alanlarına Etkileri, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 7 (2), 2009, 163-176.

Yakar, M., İç ve Dış Göçlerin Kırsalda Nüfusun Yaş Yapısına Etkisi: Emirdağ İlçesi Örneği, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 10 (2), 2012, 129-149.

Yakar, M., Türkiye'de İller Arası Net Göçlerle Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Arasındaki İlişkinin Coğrafi Ağırlıklı Regresyon ile Analizi, *Ege Coğrafya Dergisi,* 22 (1), 2013, 27-43.

Yakar, M., Türkiye'nin İç Göç Paterni: Kim Nerede İkamet Ediyor? Nereye Kayıtlı?, *Ege Coğrafya Dergisi,* 24 (1), 2015, 15-38.

Yalçın, H., *Emet Neojen Gölsel Baseninin Jeolojik ve Mineralojik-Petrografik İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara 1984.

Yalçınlar, İ., Yukarı Gediz Vadisinde Miyosene Ait Vertebra Fosiller, *Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni,* 1 (1), 1947, 164-174.

Yalçınlar, İ., Banaz Çayı Havzası ve Uşak Civarında Bünye ve Morfoloji Araştırmaları, *Türk Coğrafya Dergisi,* 13-14, 1955, 57-89.

Yalçınlar, İ., Banaz Çayı Havzası ve Uşak Civarında Bünye ve Morfoloji Araştırmaları, *Türk Coğrafya Dergisi, 13-14*, 1955, 57-89.

Yalçınlar, İ., Manisa Tersiyer Serisinde Strüktüral ve Morfolojik Araştırmalar, *Türk Coğrafya Dergisi, 17,* 1957, 72-92.

Yalçınlar, İ., Türkiye'deki Yeni Volkanik Arazinin Bazı Morfolojik Hususiyetleri, *Türk Coğrafya Dergisi, 18-19*, 1958-1959, 118-135.

Yalçınlar, İ., Türkiye'deki Yeni Volkanik Arazinin Bazı Morfolojik Hususiyetleri, *Türk Coğrafya Dergisi,* 18-19, 1958, 118-136.

Yalçınlar, İ., Batı Anadolu'da Bir Kubbe Strüktürünün Mevcudiyeti Hakkında, *Türk Coğrafya Dergisi, 18-19*, 1958-1959, 160-165.

Yalçınlar, İ., Türkiye'nin Eski Temel Arazisinde Araştırmalar, *Türk Coğrafya Dergisi,* 24-25, 1967, 232-254.

Yalçınlar, İ., Türkiye'deki Bazı Şehirlerin Kuruluş ve Gelişmesinde Jeomorfolojik Temeller, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, 16,* 1967, 53-66.

Yalçınlar, İ., *Türkiye Jeolojisine Giriş (Paleozoik Açısından),* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2089, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 87, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1976.

Yalçınlar, İ., *Strüktüral Jeomorfoloji,* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 800, Cilt I, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1985.

Yalçınlar, İ., Türkiye'deki Plütonik Masiflerin Jeomorfolojik Karakterleri, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 1, 1985, 15-32.

Yalçınlar, İ., Nüfus ve Çevre Sorunları, *Türk Coğrafya Dergisi,* 29, 1994, 523-525.

Yalçınlar, İ., Orta Anadolu'da Plio-Kuvaterner Şekiller, Eski ve Yeni Drenaj, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 5, 1997, 1-4.

Yamak, R., Yamak, N., Türkiye'de Gelir Dağılımı ve İç Göç, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 1999, 16-28.

Yanık, G., Uz B., Esenli, F., Turgutlu (Manisa) Yöresi Neojen Çökellerinin Jeolojisi, *İstanbul Teknik Üniversitesi Mühendislik Dergisi*, 5 (2), 2006, s. 49-58.

Yaşar, O., Türkiye'de Nadas Alanlarını Azaltmada Doğal ve Beşeri Kaynakların Harekete Geçirilmesine Coğrafi Bir Bakış, *Türk Coğrafya Dergisi,* 34, 1999, 549-561.

Yaşar, O., Türkiye'de Tütün ve Tütün Mamulleri Sanayii ve Son Tütün Yasasının Sektöre Etkileri, *Türk Coğrafya Dergisi,* 42, 2004, 73-90.

Yavi, E., Yazıcıoğlu Yavi, N., *Manisa*, Manisa Valiliği Kültür Yayınları, Manisa 1995.

Yavuz, S., Yüceşahin, M., Türkiye'de Hanehalkı Kompozisyonlarında Değişimler ve Bölgesel Farklılaşmalar, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15 (1), 2012, 76-118.

Yazıcı, H., Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Bayburt, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 30, 1995, 189-217.

Yazıcı, H., Sansa Boğazı'nın (Erzincan) Kara ve Demiryolu Ulaşımındaki Önemi, *Doğu Coğrafya Dergisi,* 1(1), 1995, 456-474.

Yazıcı, H., Tercan Ovası ve Çevresinin Başlıca Hidrografik Özellikleri, *Doğu Coğrafya Dergisi, 2,* 181-217, 1996, 181-217.

Yazıcı, H., *Orta Sakarya Vadisinin Coğrafi Etüdü Yenice-Alpagut Arası*, Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1040, Eskişehir 1998.

Yıldırımoğlu, H., Uluslararası Emek Göçü-Almanya'ya Türk Emek Göçü, *Kamu-İş Hukuku ve İktisat Dergisi,* 8 (1), 2005, 129-153.

Yıldız, S., Döker, M. F., İzmit Şehrinin Nüfus Gelişimi, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 32, 2016, 33-47.

Yılmaz, C., Türkiye'de Kırdan Kente Göç Sürecinde Etkili Olan Faktörlerden Biri: Evlilik Yoluyla Göç, *Doğu Coğrafya Dergisi, 21*, 2009, 221-232.

Yılmaz, A., Orman İçi Kır Yerleşmelerinde Ekonomik Yapı, *Türk Coğrafya Dergisi, 31*, 1996, 139-153.

Yılmaz Karaman, Ö., Tanaç Zeren, M., Geleneksel Türk Konutunda Kullanılan ve Kâgir Sistemi Destekleyen Ahşap Yapısal Elemanların Önemi ve Bozulma Nedenleri, *Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 12 (2), 2010, 75-87.

Yılmaz, Ö., Afyon ve Çevresinin Bitki Örtüsü, *Türk Coğrafya Dergisi,* 37, 2001, 47-77.

Yolcu, H., Tan, M., Ülkemiz Yem Bitkileri Tarımına Genel Bir Bakış, *Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi,* 14 (3), 2008, 303-312.

Yorulmaz, Ş., Aydın *Vilayeti'nde Madenler (1850-1908),* Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir 1994.

Yurdoğlu, Z., *Gördes Tarihi,* Gördes Belediyesi Kültür Yayınları No: 1, Okullar Yayınevi, İzmir 1993.

Yücel, T., Türkiye'de Şehirleşme Hareketleri ve Şehirler, *Türk Coğrafya Dergisi,* 20, 1960, 23-35.

Yücel, T., *Türkiye Coğrafyası,* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları No: 68, Ankara 1987.

Yüceşahin, M. M., Türkiye'de İllere Göre Cinsiyet Oranları, *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 5, 1996, 267-290.

Yüceşahin, M. M., Şehirleşme Süreci Bakımından İnegöl İlçesi Şehirsel Yerleşmeleri, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 1 (1), 2003, 75-96.

Yükseler, Z., Türkan, E., *Türkiye'de Hane Halkı: İşgücü, Gelir, Harcama ve Yoksulluk Açısından Analizi,* Tüsiad, TCMB, Ekonomik Araştırmalar Forumu, Yayın No: TÜSİAD-T/2008-03/455, İstanbul 2008.

Williams, R., *Kültür,* (Çeviren: Suavi Aydın), İmge Kitabevi, Ankara 1993.

Zaman, M., Tonya (Trabzon) İlçe Merkezinde Mesken Tipleri, *Doğu Coğrafya Dergisi,* 1 (1), 1995, 495-508.

Zaman, M., *Doğu Karadeniz Kıyı Dağlarında Dağ ve Yayla Turizmi,* Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 977, Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 134, Araştırma Serisi No: 110, Erzurum 2010.

Zaman, M., *Trabzon İlinin Turizm Coğrafyası,* Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 999, Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 137, Araştırmalar Serisi No: 113, Erzurum 2012.

Zaman, M., *Nüfus Coğrafyası Ders Notları,* Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Erzurum 2017.

Zaman, S., *Kemer'in Turizm Coğrafyası,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2005.

RAPOR, PLAN, HARİTA VE İSTATİSTİKLER

Balıkesir Tarımsal Kuraklıkla Mücadele Stratejisi ve Eylem Planı (2013-2017), Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Balıkesir İl Müdürlüğü, Balıkesir 2013.

Bolu İl Gelişme Planı Tarım Sektörü, Devlet Planlama Teşkilatı, 2003. (Erişim Tarihi: 02.07.2017, http://www.bolu.gov.tr-)

DPT, Ormanlar ve Ormanlarımız, Yayın No: 2630, Ankara 2001.

Dünyada ve Türkiye'de Yaş Sebze ve Meyve Üretimi, Ankara Ticaret Borsası, Raporlar, Ankara 2017.

Ege Bölgesi Maden Envanteri, Maden Tetkik ve Aramam Enstitüsü Yayınları, 4, İzmir 1994.

Gördes İlçe Brifing Raporu, Gördes Kaymakamlığı, Gördes 2017.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması Raporu, İsmat Matbaacılık Yayıncılık, Ankara 2016.

Manisa ili 2004 yılı İl Çevre Durum Raporu, Manisa Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Manisa 2004.

Manisa ili 2012 Yılı Çevre Durum Raporu, Çed İzin ve Denetim Şube Müdürlüğü, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Manisa Valiliği, İl Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Manisa 2016.

Manisa ili 2015 Yılı Çevre Durum Raporu, Çed İzin ve Denetim Şube Müdürlüğü, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Manisa Valiliği, İl Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Manisa 2016.

Manisa İli Arazi Varlığı, Başbakanlık Köy İşleri Genel Müdürlüğü Yayınları, İl Rapor No: 45, Ankara 1998.

Ormanların Kanun Dışı Müdahalelerden Korunması Esasları, Tebliğ No: 293, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü, Orman Zararlılarıyla Mücadele Dairesi Başkanlığı, Ankara 2011.

Gördes Mal Müdürlüğünün 26.01.1971 tarih ve 54 sayılı yazısı.

İNTERNET ADRESLERİ

http://www.manisainternethaber.com/haber/12437/sel_manisa%60da_can_aldi.html. (Erişim:26.01.2017).

http://gediz.ormansu.gov.tr/gediz/Files/Gediz%20Havzas%C4%B1%20Nihai%20Raporu.pdf, (Erişim Tarihi: 27.01.2017).

http://www2.dsi.gov.tr/baraj/detay.cfm?BarajID=250, (Erişim Tarihi: 27.01.2017).

http://www.izsu.gov.tr/Pages/standartPage.aspx?id=89, (Erişim Tarihi: 27.01.2017).

http://www.milliyet.com.tr/manisa-daha-temiz-bir-cevreye-kavusuyor-manisa-yerelhaber-1853803/, (Erişim Tarihi: 27.09.2017).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=112377, (Erişim Tarihi: 17.10.2017).

Gördes Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü, http://gordeshem.meb.k12.tr, (Erişim Tarihi: 07.04.2017).

Manisa İl Milli Eğitim Müdürlüğü, https://manisa.meb.gov.tr (Erişim Tarihi: 21.09.2017).

Orman Köyleri Kalkındırma Hizmetlerine İlişkin Esas ve Usuller: Erişim Tarihi: 09.08.2017, http://www.giresun-cevreorman.gov.tr.

Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Yönetmelik: Erişim Tarihi: 10.08.2017, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.979637.pdf.

http://www.gazetegordes.com/haber/seralarin-kurulumu-basladi-639.html,(Erişim Tarihi: 06.06.2017).

http://camiler.diyanet.gov.tr/Sayfalar/default.aspx, (Erişim Tarihi: 28.05.2017).

http://www.haberturk.com/yerel-haberler/haber/49686409-gordesin-pazar-yeri-sorununa-cozum. (Erişim: 01.06.2017).

http://www.manisa.bel.tr/Haberler/11735_gordesin-otopark-ve-pazaryeri-projesi-hazir.aspx, (Erişim: 01.06.2017).

http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/3609.pdf, (Erişim Tarihi: 13.06.2017).

http://izmirobm.ogm.gov.tr/Sayfalar/Kurulusumuz/işletmemudurlukleri/GordesOrmanislMud.aspx, (Erişim Tarihi: 28.06.2017).

http://www.dicle.edu.tr/a/skaradogan/4/2haritalama.pdf, (Erişim Tarihi: 30.06.2017).

https://manisa.tarim.gov.tr/gordes, (Erişim Tarihi: 17.10.2017).

http://www.manisa.gov.tr/gordese-tavukculuk-organize-sanayi-bolgesi,(Erişim Tarihi: 10.07.2017).

Orman. ve Su işleri Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, Ormancılık, Erişim Tarihi: 10.07.2017, http://web.ogm.gov.tr.

www.mta.gov.tr/madenler/Manisa.DOC, (Erişim Tarihi: 30.08.2017).

www.tugiad.org.tr/bultndosya/maden_raporu, (Erişim Tarihi: 31.08.2017).

http://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/manisa/kulturenvanteri/pazar-cam-esk-cam, (Erişim Tarihi: 24.09.2017).

http://www.gazetegordes.com/haber/eski-gordes-pazar-camii-ramazanda-acilsin-193.html, (Erişim Tarihi: 25.09.2017)

Prof. Dr. Engin Akdeniz, http://aktuelarkeoloji.com.tr/sahin-kayasi-, (Erişim Tarihi: 21.09.2017).

https://static.panoramio.com.storage.googleapis.com/photos/medium/25511425.jpg.

http://www.panoramio.com/photo/44480161.

http://www.panoramio.com/photo/7147473.

EKLER

EK 1. ANKET FORMLARI

GÖRDES İLÇESİNE BAĞLI KÖYLERDE VE MAHALLELERDE UYGULANACAK VERİ TOPLAMA ANKETİ

Sayın Yetkili;

Düzenlenen bu anket Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlanmakta olan "Gördes İlçesinin Coğrafyası" konulu Doktora Tezine kaynak oluşturacak bilgilerin derlenmesini amaçlamaktadır. Doktora Tezi tamamlandığında Gördes'in yerleşme özellikleri, ekonomik yapısı, sürdürülebilir kalkınma potansiyelleri, doğal ve beşeri turizm kaynakları, tarımsal özellikleri, kültürel yapısı ve nüfus özellikleri hakkında detaylı sonuçlar ortaya konulacaktır.

Ankette verilen sorulara mümkün olduğu kadar doğru cevap vermeniz, köyünüzün / mahallenizin kalkınma potansiyellerinin daha doğru ve gerçekçi bir şekilde ortaya konulabilmesi açısından önemlidir. Anket formunu doldururken tek başınıza olmamanız köy ihtiyar heyeti veya köyde yaşayan birkaç kişi ile beraber doldurmanız ayrıntıların gözden kaçırılmaması ve cevapların eksik kalmaması için önemlidir.

Ankette sorulan sorular içerisinde anlamadıklarınız olduğunda birkaç kişi ile görüş alışverişinde bulununuz ya da aşağıda yazılı telefondan doğrudan benimle temasa geçiniz. Her sorunun yanında veya altında cevaplar için boşluklar bırakılmıştır. Bu boşluklar yeterli olmadığında soru numarasını yazarak aynı sayfanın arka yüzünü kullanabilirsiniz. Anket için ayırdığınız zamanınız ve katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederim.

Arş. Gör. Ferdi AKBAŞ
Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Coğrafya Bölümü / Erzurum
Tel: 0535 048 59 91

1) Köyünüzün adı.……...…….Muhtarın Adı ve Soyadı…….....

2) Köyünüzün eski adı.....

3) Köyünüzün adının anlamı nedir.....

4) Köyünüz ismini nereden esinlenilerek almıştır.....

5) Köyünüz ilçe merkezine ve il merkezine kaç km uzaklıkta yer alır.....

6) Köyünüzdeki ve yakınındaki dağ, tepe, çukurluk, ova, vadi adlarını yazınız.....

.....

7) Köyünüzün arazisi içinde bildiğiniz mağaralar var mı? Varsa büyüklükleri tahmini olarak ne kadardır? Bulundukları yerleri ayrıntılı olarak yazınız.....

.....

.....

.....

8) Köyünüzde en fazla sel ve kuraklık hangi aylarda oluyor ve sizler bu durumdan nasıl etkileniyorsunuz.....

9) Köyünüze yakın konumda ya da köyünüzün sınırları içerisinde işletilmekte olan herhangi bir maden, taş ya da kum ocağı var mı? Varsa köyünüzün hangi mevkiinde bulunduğunu belirtiniz.....

.....

.....

10) Köyünüzün içme suyu nereden karşılanmaktadır.....

11) Köyünüzün sınırları içerisinde devamlı su bulunan çukur alanlar, göller var mı? Varsa bunların bulunduğu mevkileri belirtiniz.....

.....

12) Köyünüzün sınırları içerisinde ormanlık alanlar var mı? Bu ormanda en fazla hangi ağaç türü bulunmaktadır? Bu ağaçlardan ne şekilde yararlanılmaktadır?.....

.....

13) Köyünüzün sınırları içerisinde hangi ot türleri vardır? Bu otlardan ne şekilde yararlanıyorsunuz?.....

.....

14) Köyünüzün sınırları içerisinde sıcak su kaynakları var mı?.....

15) Köyünüzde sayılı soğuklar olarak adlandırılan tarif edilen her yılın belli aylarında, belli günlerinde gerçekleşen soğuk günler olur mu? Varsa bu günlerin tarihlerini ve isimlerini yazınız.....

16) Köyünüzde sayılı sıcaklar olarak tarif edilen her yılın bellil aylarında, belli günlerinde gerçekleşen sıcak günler olur mu? Varsa bu günlerin tarihlerini ve isimlerini yazınız.....

17) Köyünüzde en çok hangi yönden rüzgar esmektedir?.....

18) Köyünüzde hangi yönden esen rüzgara ne ad vermektesiniz, yönleri ve rüzgar adlarını ayrıntılı olarak yazınız.....

.....

19) Hangi yönden esen rüzgarlar sizin için faydalı olmakta hangi yönden esen rüzgarlar sizin için zararlı olmaktadır. Bu rüzgarların faydaları ve zararları nelerdir?.....

.....

20) Köyünüzde siz hangi aylarda daha çok görülmektedir?.....

21) Köyünüzde kış mevsimi dışında kalan zamanlarda beklenmedik anda ani ve sağanak şeklinde yağışlar meydana gelir mi? Eğer varsa hangi aylarda meydana gelmektedir?.....

.....

22) Kış aylarında kar yağışından dolayı köy yollarınızda kapanmalar, yağmur nedeniyle de yollarda bozulmalar meydana geliyor mu? Eğer geliyorsa hangi sorun yolun hangi mevkiinde meydana gelmektedir?.....

.....

23) Köyünüzde yetiştirdiğiniz tarım ürünlerinde (ekili-dikili ürünler dahil) sulama ihtiyacını yağan yağmur suları karşılayabiliyor mu? Karşılayamıyorsa sulama yapabiliyor musunuz?.....

24) Sulama yapabiliyorsanız suyu nereden getirerek sulama yapıyorsunuz?.....

.....

25) Köyünüze yakın konumda köyünüzün ihtiyaçları için kullanılabileceğini düşündüğünüz ve tesisat kurularak sizin köyünüze getirilmesini istediğiniz su kaynakları var mı? Varsa bu kaynaklar hangi mevkide bulunmaktadır?.....

.....

26) Köyünüzün sınırları içerisinde dere, çay, ırmak var mı? Varsa bunların adını ve bulundukları yerleri yazınız.....

27) Köyünüzden kaç hane ve kaç kişi göç etmiştir? Nereye göç ettiklerini yazınız.....

.....

28) Köyünüzden yurtdışına çalışmak üzere gitmiş kaç aile ve kaç kişi vardır?.....

.....

29) Köyünüzden mevsimlik (yani yılın sadece belirli bir döneminde) işçi olarak çalışmaya giden var mı? Eğer varsa hangi il ve ilçelere hangi işlerde çalışmak için kaç kişi gitmektedir?.....

.....

30) Köyünüzden başka il ve ilçelere göç edenler gittikleri yerlerde daha çok hangi işlerle meşgul olmaktadırlar? Belli illerde çalışmış oldukları belli işler var mı?.....

.....

31) Köyünüze başka il ve ilçelerden gelip yerleşen aile var mı? Varsa kaç aile hangi il ve ilçelerden gelmiştir? (Köyünüze görevli olarak gelen öğretmen, imam, doktor, hemşire vb. kamu personeli dahil edilmeyecek).....

.....

32) Köyünüzde yılın büyük bölümünde dışarıda olup da yılın sadece belli zamanlarında örneğin yaz aylarında köyünüze gelen kaç aile vardır? Bu aileler çalışmak amacıyla mı yoksa yıllık izinlerini geçirmek amacıyla mı köyünüze geliyorlar? Gelenler hangi illerden ya da ilçelerden gelmektedir?.....

.....

.....

33) Köyünüzde evlerin çatılarında örtü malzemesi olarak ne kullanıyorsunuz?.....

.....

34) Köyünüzün ilk yerleşme tarihi ne zamana kadar dayanmaktadır? Biliyorsanız kısaca yazınız.....

35) Köyünüzde tarihi evler var mı? Varsa bunlar hala günlük ihtiyaçlar için kullanılıyor mu? Bu evler genelde kaç katlı ve kaç odalıdır?.....

.....

36) Köyünüzde düzenlenmesi yapılarak turistik amaçlı gezip görmelerde kullanılabilecek evler var mı? Varsa bunların sayısını yazınız.....

.....

37) Köyünüzdeki evlerin inşaatında eskiden hangi yapı malzemesi kullanıyordu?.....

.....

38) Köyünüzde son yıllarda son yıllarda yapılan evlerde hangi malzemeler kullanılmaktadır?.....

39) Köyünüzde bahçe evleri diyebileceğimiz yakınlardaki tarlalarda yaz mevsiminde kullanılan evler var mı? Varsa hangi mevkide kaç tane var?.....

40) Evinizin yakınında hayvanlarınızı barındırmak için yaptığınız ahırlarda yapı malzemesi olarak ne kullanılmıştır?.....

41) Evinizin yanında kışlık yiyeceklerinizi sakladığınız veya farklı bir amaçla kullandığınız başka binalar var mı? Bunların hangi amaca yönelik olarak ve hangi malzeme ile yapıldığınız yazınız.....

.....

42) Köyünüz geçimini hangi ekonomik faaliyet alanlarından sağlamaktadır?.....

.....

43) Köyününzde geçimini birinci dereceden hayvancılıkla karşılayan kaç aile vardır? Daha çok hangi hayvan türleri yetiştirilmektedir?.....

.....

44) Köyünüzde geçimini birinci dereceden ekip dikme faaliyetleriyle karşılayan kaç aile vardır? Bunlar hangi ürünleri yetiştirmektedir?.....

.....

45) Köyünüzde yetiştirilen başlıca meyve ağaçları nelerdir?.....

.....

46) Köyünüzde yetiştirilen başlıca sebzeler nelerdir?.....

.....

47) Köyünüzde yem bitkilerinden yonca, fiğ, korunga ekiliyor mu? Ekiliyorsa kaç dönümlük alanda yetiştirilmektedir?.....

.....

48) Köyünüzde arpa, buğday, yulaf ve çavdar ekiliyor mu? Ekiliyorsa kaç dönümlük alanda yetiştirilmektedir?.....

.....

49) Köyünüzde yaklaşık olarak kaç tane büyükbaş, kaç tane küçükbaş hayvan vardır?....

.....

50) Köyünüzde yük ve çeki hayvanlarından olan katır, at ve eşek kaç tane vardır?.....

.....

51) Köyünüzde her aile ortalama kaç tane kümes hayvanı beslemektedir?.....

.....

52) Köyünüzde arıcılık yapılıyor mu?.....

53) Köyünüzde toplam kaç tane kovan vardır?.....

54) Köyünüzde arıcılık yapanlar başka yerlere arılarını götürüyorlar mı? Eğer götürüyorlarsa nerelere gitmektedirler?.....

.....

55) Köyünüzün sınırları içerisine yaz aylarında başka yerlerden arı kovanları getiriliyor mu?.....

56) Getiriliyorsa bu kovanlar nerelerden getirilmektedir? Yılın hangi aylarında getirilmektedirler?.....

.....

57) Dışarıdan gelen arıcılarla ilgili sorunlarınız nelerdir?.....

.....

58) Aileler hayvanlarından elde ettikleri sütü nasıl değerlendirmektedir?.....

.....

59) Köyünüzde ya da yakın çevrenizde süt ürünlerini değerlendirecek bir sanayi tesisi veya süt kurumu var mı? Varsa ismini ve yerini belirtiniz.....

.....

60) Köyünüzün yaylası var mı? Varsa adını ve bulunduğu yeri belirtiniz.....

.....

61) Sizin köyün dışından gelerek sizin köye yerleşenler var mı? Varsa hangi köylerden gelmişlerdir?.....

.....

62) Köyünüzün sınırları içinde ya da başka mevkilerde sadece dinlenmek amacı için kullanılacak yerler var mı? Varsa nerelerde yer almaktadırlar ve adları nelerdir?.....

.....

63) Köyünüzde okul, bakkal, kahvehane, marangoz, oto tamircisi, sağlık ocağı var mı? Varsa bunların sayılarını yazınız.....

64) Köyünüzde fabrika ve atölye tipi sanayi kuruluşları var mı? Varsa hangi tarihte açılmışlardır? Kaç kişi çalıştırmaktadırlar? Ne iş yapmaktadırlar?.....

.....

65) Köyünüzün sınırları içerisinde çıkarılan herhangi bir maden var mı?.....

.....

66) Köyünüzün sınırları içerisinde mermer ve kireç ocakları var mı? Varsa hangi mevkide bulunmaktadırlar?.....
.....
67) Köyünüzde restoran, otel, pansiyon vb. turizme hizmet edecek yerler var mı?.....
.....
68) Köyünüzün ilçe merkezleri ile günlük ulaşımı nasıl sağlanıyor? İhtiyaçlar daha çok nasıl ve nereden karşılanıyor?.....
.....
69) Köyünüzün ulaşımla ilgili sorunlarını yazınız.....
.....
.....
70) Köyünüzde sizin bildiğiniz veya atalarınızdan duyduğunuz bir doğal afet meydana gelmiş midir? Varsa ne zaman olmuştur?.....
.....
71) Köyünüz ilk kurulduğu günden bu yana yerinde kalmış mı?.....
.....
72) Köyünüzün yeri değiştirilmişse hangi sebeple ve hangi tarihte değiştirilmiştir?.....
.....
.....
73) Köyünüzün sınırları içerisinde turistik değeri olan herhangi bir ören yeri, tarihi yapı, bina, camii, kilise, kale, köprü, kule vb. var mı? Varsa ismini ve mevkisini yazınız?.....
.....
.....
.....
74) Köyünüzün sınırları içerisinde doğal turistik kaynaklardan hangileri vardır? Örneğin mağara, derin vadiler, ormanlar, yürüyüş parkuru olabilecek alanlar, manzara izlenebilecek alanlar var mı? Varsa bulundukları yerleri ve adlarını yazınız.....
.....
.....
.....
75) Çevrenizde hangi tür yabani hayvanlar bulunmaktadır?.....
.....

76) Çevrenizde yaşayan başlıca kuş türleri hangileridir?.....
.....

77) Köyünüzün yakınında içerisinde balık yetişen bir su kaynağı var mı? Varsa nerede yer almaktadır?.....

78) Köyünüzün genel olarak sorunları nelerdir? Bu sorunlar sizce nasıl çözülür?.....
.....
.....
.....
.....
.....

79) Köyünüzün ilginç bir özelliği varsa ya da yazacağım eserde sizlerin ısrarla yazılmasını istediğiniz ancak bu ankette sorulmamış bir konu var mı?.....
.....
.....
.....

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Ferdi AKBAŞ
Doğum Yeri ve Tarihi	Salihli / MANİSA 17.10.1988
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Coğrafya Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Bölgesel Coğrafya Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2013-2017. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 2017-2019.
İletişim	
E-posta Adresi	ferdi.akbas@atauni.edu.tr, ferdi.akbas45@gmail.com
Tarih	01.03.2019